

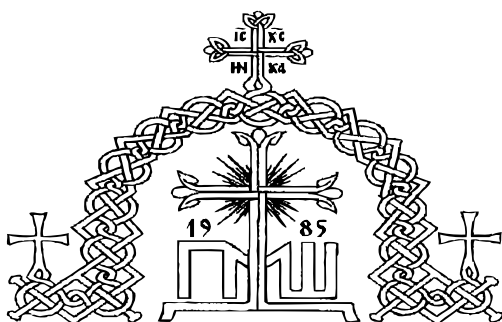
Архиепископ Аверкије Таушев

**БЛАГОСЛОВЕНО
ЦАРСТВО
ОЦА
И
СИНА
И
СВЕТОГА ДУХА**

Тумачење Свете Литургије
и свих богослужења Православне Цркве

БИБЛИОТЕКА
ОБРАЗ
СВЕТАЧКИ

КЊИГА СТО ШЕСНАЕСТА

ПРАВОСЛАВНА МИСИОНАРСКА ШКОЛА
ПРИ ХРАМУ
СВЕТОГ АЛЕКСАНДРА НЕВСКОГ
БЕОГРАД, ЦАРА ДУШАНА 63

Рецензенти

Протојереј ставрофор хаџи Љубодраг Петровић
Протојереј Вајо Јовић

ПОСТАНИТЕ ЗАДУЖБИНАР
ПРАВОСЛАВНИХ КЊИГА

Библиотека Образ сватачки већ годинама објављује најважнија издања из области православне духовности. Од 1995. године до данас у њој је изашло око стотину наслова који су православној Србији понудили бисере Светог Предања. С обзиром на то да живимо у времену кризе, обраћамо се онима који су спремни да помогну наставак наше Библиотеке, постајући на тај начин задужбинари многих душа гладних и жедних речи Божије. Чекамо Вас, унапред захвални, и спремни на сваку врсту договора о сарадњи.

Преводиоци

Младен Станковић, 9–512 стр., *с руској језика*
Лада Акад, 524–674 стр., *с српској језика*

Уредник издања
Јован Србуљ

Архиепископ Аверкије Таушев

Јеромонах Григорије Светогорац

БЛАГОСЛОВЕНО
ЦАРСТВО
ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА

Тумачење Свете Литургије
и свих богослужења Православне Цркве

Књигу приредили

Јован Србуљ
Владимир Димитријевић

БЕОГРАД

2007

Наслов оригинала:

1. Архиепископ Аверкий (Таушев)

ЛИТУРГИКА

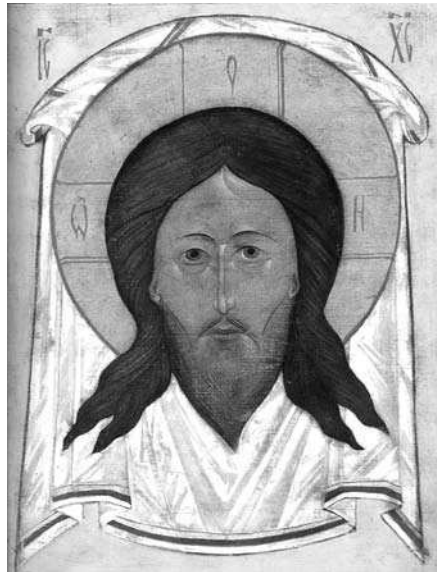
Свято-Троицкий Монастырь, Джорданвилль., Нью Йорк

2. ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΣΧΟΛΙΑ

В. Н. ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Уводна реч

Ево једне лепе и благословене књиге, о чудесној тајни православног богослужења. Први њен део, „Литургика” и двеста питања и одговора из области литургијске побожности, дело је архиепископа Аверкија (Таушева), кога је Свети Јован Шангајски сматрао извршним богословом и духовником, а други „Тумачење Божанствене литургије”, припада јеромонаху Григорију Светогорцу (уводни део, о проскомидији, је из пера Светог Николаја Жичког.)

Архиепископ Аверкије дао је кратку историју и садржај свих православних богослужења – од јутарње и вечерње до Свете Литургије, темеља Цркве. Књига Григорија Светогорца је права химна Божанској Литургији, једно од најлепших дела написаних у славу Божју и на корист верних у 20. веку.

Сваки православни хришћанин треба да упозна лепоту богослужења своје Цркве. Наравно, у Цркви Христовој никад није било униформизације по тоталитарном моделу, и од помесне Цркве до помесне Цркве било је извесних разлика у творењу Типика. То је, како уочава архиепископ Аверкије, и нормално и допустиво, само ако се очува дух православног богослужења. А какав је то дух, сведочи нам Михаил Скабаланович, један од највећих тумача Типика у историји православног богословља:

„Како наш богослужбени Устав (Типик) има за свој задатак да црквена богослужења прилагоди потреби појединих (било празничних или седмичних) дана, то је његово састављање било неопходно за Цркву још од времена самог настанка празника али и богослужења у одређене дане. Појава првих празника датира још из апостолског периода, када без сумње постоји богослужење недељом, те због тога нећемо претерати ако кажемо да су прве тачке нашег Типика заправо чинови (делови) недељног богослужења самих апостола. Оваква констатација иде у прилог тврдњи оних (мисли се на древне руске писце – прим. прев.) који Типик сматрају богонадахнутом књигом. Устав је започет да се саставља у оно време када је хришћане красио заиста узвишен духовни живот који је заправо и чинио могућим да се у то време појаве богонадахнути списи.

Започевши своје формирање још у апостолско доба, стварање Типика, може се рећи, окончано је у XVI веку, када он добија свој данашњи облик. Наравно да праву вредност Типика није могуће разумети кроз чињеницу да је за његово стварање било потребно толико време

него, напротив, благодарећи тако дугом периоду настајања. Типик прати све оне епохе кроз које је пролазила Црква, и у којој је свака од њих садржавала неку само себи својствену снагу и лепоту. Што је имало великог утицаја на формирање богослужења, а тиме и самог Типика. Али није само Црква у времену, него и Црква у простору (тј. на разним географским пределима) имала утицај на стварање Типика, те се са правом може рећи да је богослужбени Устав створила једна, света, апостолска и саборна Црква, како у времену (историји), тако и у простору (васељени). Са страница Типика шири се миомирис живота Цркве у древном и благочестивом Константинопољу, и подвижништво Египта и Тиваиде, а ако се прихвати и реалност тога да је мноштво старозаветног материјала уврштено у наше богослужење, тада ми у једном тренутку проживљавамо сву свету и духовну старину, и у јединомислију долазимо све до времена Патријараха и Пророка.

Будући дело саборне Цркве, Типик у себи садржи само оно што је дело (производ) Њене достојне деце. Непосредни аутори су људи који нису живели другачијим животом него животом у посту и молитви, људима којима је „сласт богослужења” била довољна, те су они храну узимали по једном у пет дана, спавали само седећи, и чија се мученичка крв мешала са евхаристијском Крвљу. Странице тог дела које су они састављали нису могле а да не покажу безброј суза умиљења и крв исповедника. У свему овоме и јесте та дубина православног богослужења јер се у њему осећају и у њему учествују не само извесни делови, него управо цела, жива Црква свих времена, и та узвишеност богослужења не произилази само из поезије и мелодије коју чујемо на службама, него и из архитектуре, метанија, многократно произнете молитве „Господе, помилуј”, од антифонског певања... Све то указује да се Типик занима и архитектуром као и естетиком богослужења.

Од великог броја подвижника који стварају Типик ког ми данас користимо, споменимо светог Саву, прецизније: *из Јерусалимске светије лавре њрејодобној и бојоносној оца нашеј Савву*, чији су списи такође заузели место у Типику наше Цркве. Његова обитељ се налази недалеко од Јерусалима, у суровој јудејској пустињи и настаје управо од поменутог светитеља у V веку. У којој мери је било учешће овог великог подвижника у стварању данашњег Типика, то је још увек проблем за данашње научнике; али, без обзира на многа размимоилажења, према мишљењу већине научника који се баве начином настанка богослужбеног Устава, управо Палестина са својим многобројним испосницима, представља место где започиње стварање овог капиталног дела.

Творци Типика јесу васпитаници те пустиње, исте оне пустиње која је васпитавала и пророка Илију и Јована Крститеља, али и самог Спаситеља света. Ту, у тој пустињи, и сам ваздух је препун светиње јер се у непосредној близини налази највећа светиња хришћанског света – Јерусалим са гробом Господњим и храмом Васкрсења, где је молитва увек неупоредиво јача и где је, по сведочењу поклонике из IV века, у време док је читано Јеванђеље, кроз сав народ пролазио уздах и у сузама је био свако од присутних¹.

Предајући читаоцу ову вредну књигу, чији су преводиоци, г. Младен Станковић и госпођа Лада Акад, учинили прави подвиг „препевавања” изворника на најлепши србски језик, указујући на чињеницу да су овде и показане извесне разлике између србске, руске и грчке богослужбене праксе (кроз напомене и упоредни текст србског и грчког Службеника), опомињемо се и основне истине: сви ми, православни, чувајући јединство љубави у слободама разлика, јесмо деца једне Мајке Цркве, која нас, у ове дане Педесетнице, храни сверадосном химном:

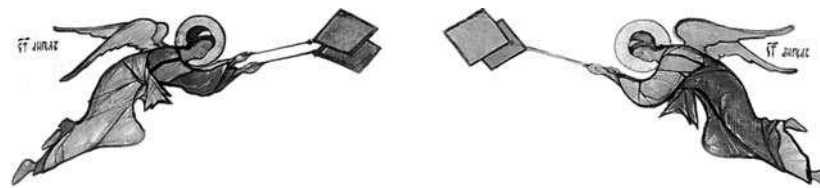
*Христѡс васкрсе из мртвих,
Смртју смртї унишїи,
И свима у њровима живої дарова!*

Уђи, драги читаоче, у радост православног богослужења, те највише школе мудрости и побожности!

*У дане Свете Педесетнице
2007.*

¹ „Peregrinatio ad loca sancta”, XXXIV.

Архиепископ
АВЕРКИЈЕ (Таушев)
ЛИТУРГИКА

Увод

Предмет Литургике представља историја православног хришћанског богослужења. Православно богослужење је укупност молитава, певања песама и свештених радњи које у Цркви Божијој на земљи обављају јерархијска лица, као законити намесници Христови.

Богослужење се врши за верни народ и заједно са њим, према установљеном поретку (чину). Кроз богослужење верујући се позивају да изразе своја осећања вере у Бога, наде и љубави према Њему, да ступе у светотајинско општење са Њим и добију благодатне силе за хришћански живот који води ка спасењу.

Богослужење има велик значај за човека. Оно је израз молитвеног живота Цркве Христове. Православно богослужење древне Византије потресло је наше претке својом величанственом лепотом и довело их до Христа, до православне вере.

Своја вера може се показати на различите начине, почев од усрдне и достојанствене молитве. Али савремени човек на Западу, који не зна ништа о Богу и религији, а нарочито наши људи у отаџбини, који су развраћени пропагандом безбожништва, ако чују речи проповедника о вери, о Богу, о молитви, о богослужењу, не могу одмах да се заинтересују, загреју за веру у Бога и прихвате све оно што им се говори. Њихова предубеђења остају, они се колебају. Ипак често се догађа да такви људи, када виде узвишени поредак богослужења, побожну молитву и лепоту православног обреда, бивају поражени величанственошћу црквеног богослужења, па се „реч Божија” дотакне њихових срца. Тако је бивало раније, тако бива и сада. Равнодушан, или можда чак и неверујући човек случајно сврати у храм, или дође из чисте радозналости, па се нађе окружен духовним спокојством и вером, надахнутим читањем и појањем, и искреном молитвом верујућих. Он изненада постаје учесник заједничке молитве, почиње да осећа стремљење ка вери и Богу, да слуша поуке проповедника, и често се присаједињује светој Цркви.

По речима апостола Павла, код хришћана све треба да буде *блаобразно и уредно* (1. Кор. 14, 40). Благообразни поредак православног богослужења настајао је вековима. Његови састављачи су свети апостоли, и свети песници – Оци Цркве. Поредак богослужења формирали су подвижници, хероји духа, у пустињама и манастирима.

Вековима сакупљано богатство молитава, идеја, слика и мисли, које се налазе и чувају у дебелим црквеним књигама са кожним пове-

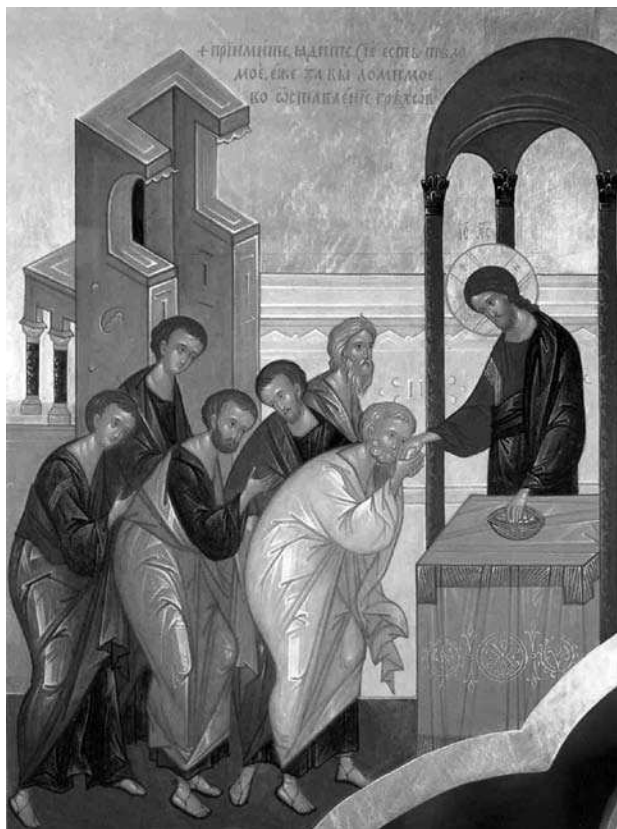

Велики вход

зима, кроз ревносно богослужење треба да се одрази и на душе савремених богомолитеља. Ко воли црквену молитву, тај ће да проникне у њен садржај, да заволи њу и њен складни поредак.

Имајмо на уму да је у богослужењу главно – живо, лично учешће како оних који се моле, тако и оних који обављају богослужења: служитеља, чтечева (читача), појаца. До срца људи који се моле допире једино оно што су доживели и осетили и сами они који обављају богослужење.

ПРВИ ДЕО ПОЈМОВНИК ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛУЖЕЊА

1. ПОЈАМ ЛИТУРГИКЕ

Претходне напомене

„Литургиком” се назива богословска наука која за свој предмет има учење о хришћанском богослужењу, у коме прво место заузима Божанствена Литургија. Реч „Литургика”, као изведена од „Литургија”, потиче од грчких речи „Λεϊτος”, што значи народни, друштвени, „општи”; и „εργον” што значи „дело”. Тако дакле реч „литургија” је код старих Грка означавала „опште дело”, друштвену службу која је вршена за народ или уз учешће народа. Овај термин се употребљава и у Старом и у Новом Завету, мада не у истом смислу. У Старом Завету реч литургија означавала је друштвено служење код скиније у част Бога и на корист народа (види: 2. Дн. 35, 3). У Новом Завету овај термин се односи на Захаријино служење у Јерусалимском храму (Лк. 1, 23); даље на служење код Скиније у којој су сасуди покропљени крвљу Христовом (види Посланицу Јеврејима); на служење Христа Спаситеља, Који је свештеник посредством сваког Свог служења ближњем (2. Кор. 9, 1; Јев. 12, 24). Реч Литургија се посебно јасно везује за Евхаристију код Климента Римског (други век) у његовој Првој посланици Коринћанима, где се служење апостола, епископа и презвитера означава термином „савршавати проношења и литургије”. Одатле је овај термин био примљен за означавање нашег евхаристијског богослужења Божанствене Литургије. Овим називом указује се на „друштвени” карактер хришћанског богослужења као „општег дела” у коме сви треба да учествују. У ширем смислу реч „Λειτουργία” означава сваку службу коју је света Црква установила у славу Триипостасног Бога.

Зато је Литургика наука о хришћанском богослужењу уопште. Термин „литургијски” означава нешто што се односи на богослужење уопште, а не само на Божанствену Литургију.

Дакле, „Литургика – како указује архимандрит Гаврило – разматра хришћанску веру управо у погледу тога како ова вера треба правилно и на законитим основама споља да се изражава, у друштву многих људи који су међусобно повезани у једно благодатно царство Христово, или у Цркву Бога Живога (2. Кор. 6, 16). А Црква, или заједница оних

који верују у Исуса Христа и држе хришћанску веру, треба, као прво да покаже у себи унутрашњи дух те вере, а као друго треба да поучава и храни побожне душе верујућих: зато она има свештене радње и обреде... Значи Литургика треба да се бави разматрањем тога како се хришћанска вера изражава у свештеним радњама и обредима Цркве као заједнице верујућих.

Али ми знамо да постоје различите такозване хришћанске цркве, због различитости њихових исповедања вере; стога Литургика треба да буде и јесте наука о богослужењу Православне Цркве. Сходно томе, када говоримо о богослужењу, ми треба да говоримо искључиво о богослужењу Православне Цркве. Овај назив ће нашој науци пристајати само онда, када разматра (проучава) и објашњава богослужбени чин Православне Цркве, када пружа одређени појам о свакој свештеној ствари и свакој свештеној радњи која улази у састав богослужења, а исто тако и о сваком црквеном чину, указујући истовремено, по могућству, и на време њиховог настанка, на узрок или свештену намеру њиховог увођења у круг богослужења, на њихову духовну вредност и духовно-тајанствено значење¹.

Литургика као наука може да има различите приступе. Пошто обухвата читав низ области црквено-богослужбеног живота, дели се на неколико грана. У уџбеницима Литургике може се пронаћи: 1. историјско-археолошки приступ; 2. обредни или уставни; и 3. богословски.

1. Историјско-археолошки метод Литургике као науке односи се на чврсто успостављене облике богослужења и његов поредак који Литургика треба да објасни. Историјски приступ труди се да укаже на то одакле одређени облик богослужења потиче, како се мењао и када је коначно установљен. Уз коришћење историјско-археолошког метода, лакше нам је да схватимо унутрашњи смисао богослужбених форми, које потврђује ауторитет старине. Даље, овај приступ осветљава поступени развитак и мењање богослужбених чинова, појања, црквених предмета, одежди, различитих стилова црквене архитектуре, иконописа и сл.

Иако у неким приручницима за Литургику наилазимо на схватање према коме се црквени обреди изједначавају са догматима, будући да су и одређени облик богослужења, и одређени обред ушли у општу употребу као резултат саборне одлуке, ипак, ми треба да имамо у виду то да је црквене обреде уопште стварала историја и да су они потчи-

¹ „Руководство по Литургике”, архим. Гаврила. Тверь, 1886, стр. 3–4.

њени законима историјског развитака. Унутрашњи живот свете Цркве произвео је овај или онај обичај или обред, који је на крају добио признање од стране Цркве.

Примера ради навешћемо објашњење „малог входа” на Литургији, онако како га ми данас тумачимо. Мали вход означава излазак Господа Исуса Христа на проповед, док свећњак симболише светог Јована Крститеља. У пракси се најпре појавио обред, па тек онда његово објашњење. Како се појавио мали вход? Мали вход представља историјску појаву, чији је настанак био изазван потребама ондашњег црквеног живота. За време малог входа у старини су преносили свештене сасуде са места где су чуване, или ђаконика, у цркву, јер је заправо у том тренутку започињао најважнији део Литургије. Временом, тај обичај, изазван нуждом, постао је обред, а затим је добио и симболичко значење.

2. Други приступ, уставни или обредни, као циљ поставља изучавање нашег православног богослужења искључиво у границама данашњег црквеног устава или Типика, то јест оних правила и обреда које ми користимо и којима се руководимо ради што складнијег, исправнијег и молитвенијег обављања богослужења. Често се догађа да се ограниче само на ово, али истовремено, уколико је могуће, овде је неопходно да се обрати пажња и на историју развитака самог устава, Типика, онако како се он постепено формирао, богатио и коначно како су утврдио у свом садашњем облику.

3. Богословски приступ Литургици састоји се у томе да се Литургика не разматра само као предмет историјског или археолошког порекла и садржаја, па чак ни само као скуп правила која регулишу обављање богослужења према упутству Типика, него да се прихвати учење о нашем богослужењу и да се оно третира као богословска дисциплина. Зашто Литургика треба да се доживљава управо тако? Зато што нам богослужбени текстови, посебно „Тројични” канони, живо и сликовито саопштавају велику истину „Тројичне Јединице”, Троједног Божанског Бића; а „Богородични”, међу којима се посебно издвајају „догматици”, приповедају нам о великој тајни ваплоћења Сина Божијег од Невеке и Пречисте Дјеве Марије, говоре о догмату „свагдашњег живота” који Црква исповеда и садрже друге богословске истине.

Треба приметити да богослужбени текстови у себи садрже богатство богословске мисли, нарочито у области догматике, а и моралног богословља, па би се на основу тог материјала могла створити читава дисциплина под називом Литургијско богословље. Нажалост, богослу-

жбени материјал је у том погледу слабо изучаван и обрађиван. Постоје додуше нека дела посвећена овом питању, на пример, „Лекције из Литургијског богословља” епископа Венијамина (Милова)¹, „У свету молитве” протојереја Михаила Помазанског² и др.

Предмет и задатак Литургике

Задатак Литургике је научно објашњавање спољашњих облика богослужења успостављених у хришћанству. Облици богослужења могу се разматрати: 1. са догматског, симболичког и моралног аспекта; 2. са практичне тачке гледишта, колико су одређени облици богослужења примењиви у животу, и 3. са историјске тачке гледишта.

У западном хришћанству, у римокатоличкој литургији, прихваћен је практични приступ изучавању богослужења. Ово се објашњава карактером римокатолицизма, као „религије форме”. Целовиту представу о богослужењу и његовој историји католички литургичари до скоро нису давали. Истина, неки научници су почетком (двадесетог) века почели да систематизују богослужбени материјал на основу историјских чињеница. Ипак, католичка црква је после Другог Ватиканског концила, почев од шездесетих година двадесетог века, ступила на пут реформи. Зато је њихово богослужење било реформисано, уведени су нови обичаји, Престо је премештен на средину храма, они који се моле седе околу, док свештенство стоји или седи леђима окренуто олтару, а лицем народу. На таквим богослужењима употребљавају се не само оргуље, него се допушта употреба и гитара и других инструмената, а такође има и вокалних наступа. На тај начин римокатолицизам је пошао путем протестантизма. Римокатолици сада могу у било које време да изврше промену у богослужењу, у зависности од околности. Ми знамо за сусрете римског папе са различитим представницима иноверних, он је учествовао у мољењима чак и са нехришћанима, на пример са паганима, јудејцима и муслиманима.

Теоретски приступ је више заступљен у протестантској литургији. Протестантизам је себи присвојио право да ствара различите системе богослужења, који се тобоже налазе у сагласности са оним што су установили Христос и апостоли. Но, протестанти одбацују предање и форме, сматрајући их за баласт. Стога њихова богослужења представљају скупове на којима се чита Свето Писмо, проповеда и певају

¹ Брисел, 1977.

² Цорданвил, 1957.

духовне песме. У последње време, пошто је протестантизам склон уједињавању са различитим деноминацијама, њихово богослужење добија карактер екуменистичких молитава, у којима често учествују не само хришћанске вероисповести, него и нехришћанске. На такозваним „екуменистичким сусретима” које организује „Светски Савет Црква” долази до екуменистичких молитава у којима сада, нажалост, често узимају учешће не само протестанти, секташи и друге нехришћанске религије, него и поједини православни учесници тих сусрета.

Главни задатак православне Литургике састоји се у објашњавању богослужења Православне Цркве, то јест у објашњавању састава и садржаја свих облика богослужења. Како правилно указује архимандрит Гаврило: „приликом објашњавања богослужења треба јасно указати на идеју да видљива дејства и ствари које су повезане са савршавањем ове или оне Свете Тајне, јесу знаци или оруђа невидљиве благодати Духа Светога, и проводници те благодати у нашу душу; ако Литургија објашњава састав и садржај различитих молитвословља, различитих облика заједничког богослужења, она треба да покаже како све ове црквене службе, без обзира на њихову прилагођеност различитим потребама и околностима у земаљском животу хришћанина, имају једно главно значење и један суштински циљ – да нас што је могуће чешће ослобађају од земаљске сујете и умирују наш ум и срце у Богу, да што је могуће чешће одвајају наш дух од свега земаљског и светског и устремљују га ка горњем и Божанском”.¹

Кроз православно богослужење, како даље указује архимандрит Гаврило, ми улазимо у живо општење са Богом, а то је, са своје стране, припрема верних за вечно општење са Њим у будућем животу века који долази, припрема за блаженство за које је човек и створен. Стога је у Литургији неопходно да се објашњавању црквених служби приступи са различитих страна: са теоријске, симболичке, духовне и мистичке, то јест да се у чулном разуме натчулно, да се „од материјалног усходи ка созерцању духовног, да се у Светим Тајнама земаљске Цркве види зачетак наднебеских тајинстава, да се у молитвеном служењу нашем Господу види почетак и праслика нашег вечног служења на небу, да се у стајању пред Олтаром види почетак славног стајања пред Господом у животу будућег века, а у псалмопојању оних који су од земље рођени слика непрестаног појања вишњих сила”.²

¹ „Руководство по Литургије”, архим. Гаврила. Тверь, 1886, стр. 14.

² Исто, стр. 15.

При томе, Литургика треба да представља тумачење богослужења и са догматске, моралне и историјске стране, јер ће нам без таквог приступа излагању и изучавању богослужења много шта у њему изгледати нејасно, несхватљиво и без ауторитета.

Уз објашњење богослужбених чинова Православне Цркве, Литургика треба да нам укаже и на њихово порекло. За православног човека важно је да зна одакле потичу сви црквени богослужбени чиновци, ко их је саставио, у ком облику су савршавани у древној Цркви и како су дошли до нас. Ако је у њима било измена, какве су то измене биле и како је до њих дошло? Јер, ако знамо историју постепеног развика и допуњавања црквених служби, биће нам лакше да их протумачимо и објаснимо онима који то не знају, али показују интересовање за ово питање. У данашње време често и међу православнима, а посебно међу иновернима, однос према нашем православном богослужењу често је недобронамеран. Секташи нападају наше богослужбене чиновце, говорећи да се они данас обављају другачије него у древној Цркви. Указује се на то да је у византијском периоду тобоже уведено много сувишног, помпезног ритуала, посебно када су у питању скупови украси црквених предмета, богослужбене одежде и различите церемоније. Да би се уразумили заблудели, или да би се наши православни сачували од такве саблазни, Литургика треба да покаже како сви богослужбени чиновци, у својим суштинским елементима, воде порекло из најдубље хришћанске старине. Они су остали онакви какви су били у древној Цркви.

А пошто Црква живи својим благодатним животом, онда се и богослужење у неким својим елементима допуњавало и развијало. Састављане су нове службе новопрослављеним светитељима, појављивали су се нови чиновци и молитве за различите потребе итд. Црквена архитектура такође је дотеривана како би храмови споља били што лепши, док су изнутра украшавани иконописом и, на пример, нарочитим кутијама [кијотима, оковима] за чување појединих посебно поштованих или прослављених икона. Са своје стране ревностни хришћани су храмове даривали и украшавали драгоценим иконама, црквеним предметима и одеждама. Ти украси нису представљали основни циљ, него је главно било стремљење да се богослужења, посебно Божанствена литургија, обављају у одговарајућим условима, који доликују светости ових служби. Стога су се усрдни хришћани трудили да за храм, за богослужење, за дар Богу принесу оно најдрагоценије и најлепше што имају.

Дакле, сваки православни хришћанин треба макар укратко да познаје историју и порекло богослужења, како би приликом учешћа у заједничком богослужењу могао јасно да схвати његов тајанствени смисао, јер без тога неће знати како и зашто се оно савршава, нити ће разумети његово значење.

Изучавање Литургије је у још већој мери неопходно пастиру Цркве, а нарочито онима који се спремају да постану пастири. Јер пастири су дужни не само да црквене службе обављају са потпуним познавањем и побожношћу, него да истовремено уче и своју паству, да умеју све да јој објасне, и да онима који се интересују укажу на то где могу да пронађу детаљније објашњење свега што им је потребно.

Литургика, као богословска наука, и при томе практична, у тесној је вези да свим сродним богословским наукама. Тако, она је повезана са Догматским богословљем, из кога црпи свој садржај. Као и Догматика, она објашњава догматске истине које се очигледно откривају у богослужењима, у Светим Тајнама и обредима, или, када је реч о облицима изражавања богопоштовања, Литургика показује начине угађања Богу молитвама, постовима итд. Она такође указује како апстрактна морална правила треба примењивати у животу, чиме је повезана са Моралним богословљем. Омилитици Литургика даје материјал за црквене проповеди. Литургика је у сталној вези и са Црквеном историјом, којој се обраћа ради објашњавања богослужења. Тако се може јасно видети да између богослужења, којим се бави Литургика, и других елемената духовно-религиозног и хришћанског живота, то јест између вере, којом се бави Догматика, и хришћанског практичног живота, којим се бави Морално богословље, постоји тесна веза.

Наше православно богослужење представља израз наших религиозних доживљаја, наших духовних осећања, наше вере у Триједног Бога, наше побожности. Такав приступ и такво усмерење у Литургици назива се латреутичким, од грчке речи *латреуω*, што значи „служити”, клањати се Триипостасном Богу.

Осим тога, у богослужењу се може видети светотајински циљ, будући да нас оно присаједињује искупљујућем подвигу нашег Спаситеља и да представља проводник благодати у свет и до појединих верујућих.

Даље, богослужење има и дидактички, то јест поучни карактер. Наш богослужбени круг садржи огромно богатство песама које су преплетене са читањем Светог Писма Старог и Новог Завета, са поукама из светоотачких дела, аскетских зборника и житијне литературе,

одакле се може извући велико духовно богатство знања. На тај начин богослужење представља извор богопознања и пружа могућност продубљивања својих познања у богословљу. У датом случају Литургија је потпуно повезана са Патристиком. Патристика се бави изучавањем развитка хришћанске богословске мисли код разних црквених писаца и учитеља Цркве у разна времена, и не треба да буде одвојена од литургијског богословља. Откривање садржаја светоотачких дела богати наше богословско знање и даје нам материјал за историју и систем православног богословља.

Нарочито много можемо да добијемо из песама Октоиха, из његових стихира и догматика, који се певају на „Господи возвах“, и на „и ниње“, у којима се излажу мисли о ваплоћењу Сина Божијег, о искупљењу човека, о свагдаствености Пресвете Богородице и слично. Антифони недељних служби такође нам дају богат материјал за учење о Духу Светоме. У Посном Триоду налазимо материјал који нам објашњава појаву греха у човеку, говори нам о борби против њега, о посту и молитви. Цветни Триод нам прича о васкрсењу Христовом. Друге богослужбене књиге такође садрже богат богословски материјал.

Аутори богослужбених песама, то су духовни учитељи и надахнути песници који излажу своје учење по различитим догматским питањима, баш што црквени писци-богослови своје учење излажу кроз богословске трактате.

Архимандрит Кипријан (Керн) указује на то да „богослужење у најширем смислу те речи, то јест песме, читање из Светог Писма и поучних отачких књига, неисцрпно богатство нашег иконописа и симболичких дејстава приликом савршавања Светих Тајни, свакодневних служби и уопште приликом богослужења, исто као и народна мудрост која се огледа у обичајима повезаним са појединим празницима и богослужбеним чиновима – све то представља извор нашег богословског поучавања и богопознања”.¹

Подела Литургије као науке

Литургија се обично дели на општу и посебну.

Општа Литургија разматра богослужење као установу уопште, излаже његове теоријске основе, описује историју његовог настанка и развитка, говори о саставним деловима богослужења, Светим Тајнама, молитвама, појању, читању Светог Писма, поучавању и различитим

символичким обредима и радњама које их прате, говори о онима који обављају богослужење, о свештенству и особама које служе у цркви, о местима и времену обављања богослужења, о црквеној архитектури, о устројству храма, о свештеним сликама и одежама, о богослужбеним сасудима и књигама.

Посебна Литургија бави се изучавањем појединих богослужбених чинова – свакодневних, празничних, великопосних, Светих Тајни, водоосвећења, освећења храмова, погребња упокојених и њиховог помињања.

Литургија уопште, а нарочито православна Литургија, у великој мери је археолошка наука. Ето због чега је раније у вишим духовно-школским установама она неретко била сједињена са катедром црквене археологије, што је понекад случај још и данас.

Литургија, поготово посебна, веома је слабо разрађена као наука, донекле због недостатка старих сведочанстава о појединим богослужбеним чиновима, а донекле зато што је за предмет Литургије дуго времена сматрано да спада у практичну-примењену област.

Главни извор на основу кога се може доказати да наше православно богослужење потиче од Господа Исуса Христа представља Свето Писмо Новог Завета. Господ наш Исус Христос је Својим доласком на земљу окончао Стари Завет. Али Он и Његови ученици нису укинули све елементе Старог Завета, па су тако први хришћани, пореклом Јудејци, продужили да службу Богу обављају у старозаветном храму, да одлазе у храм и моле се Богу у одређене сате. Ипак, хришћани су постепено почели и сами да се сабирају на молитву, нарочито ради обављања сада већ новозаветних богослужења. Тако у светом Јеванђељу имамо заповест Господњу, дату на Тајној Вечери, да се Њему за *сйомен* савршава Евхаристија. У Јеванђељу постоји заповест о крштењу. У Делима апостолским се прича о томе како су апостоли Петар и Јован били послани у Самарију и како су кроз полагање њихових руку Самарјани добили Духа Светога (јер претходно *бејаху само кришћени*), што представља Свету Тајну миропомазања. Темељ Свете Тајне освећења јелеја такође су положили апостоли (види посланицу св. апостола Јакова). Дакле, из Светог Писма и Светог Предања види се да главни елементи нашег богослужења потичу од Господа нашег Исуса Христа и Његових ученика. Истина, ови извештаји су веома штур, али они могу бити допуњени из других сачуваних споменика који чине Свето Предање. Овде спадају: правила светих апостола, одредбе Васељенских и помесних сабора и канонске посланице Светих Отаца.

¹ „Литургија”. Париз, 1964, стр. 5.

Први извори за Литургику

Прве изворе за православну Литургику представљају следећа светоотачка дела:

„Катихезе”¹ светог Кирила Јерусалимског († 386. год). Свети Кирил објашњава симболику Светих Тајни крштења, миропомазања и Евхаристије.

„О црквеној јерархији”, дело које се приписује светом Дионисију Ареопажиту, а потиче са почетка петог века. У њему се говори о Литургији, о неким Светим Тајнама, о пострижењу у монаштво и друго.

„О Светим Тајнама” светог Амвросија Миланског († 397. год). Свети Амвросије има прилично велик значај у историји богослужења свете Цркве, нарочито на Западу.

„О предању Божанствене Литургије” светог Прокла патријарха Константинопољског († 447. год).

„Мистагогија” светог Максима Исповедника († 662. год). Он објашњава симболику храма и Литургије. То је прво византијско тумачење. У својим објашњењима често се позива на трактат „О црквеној јерархији” који се приписује светом Дионисију Ареопажиту.

„О божанском свештенодејству” светог Софронија, патријарха Јерусалимског († 644. год). Светитељ даје детаљно тумачење свега што се обавља на божанским службама. Осим тога, он је један од првих песника чији су трипјеснеци ушли у састав Посног Триода, а такође и Цветног.

„Созерцавање црквених Тајни” светог Германа, патријарха Константинопољског († 740. год).

„Тумачење Божанствене Литургије” архиепископа Солунског Николе Кавасиле († 1371. год).²

„О храму Божијем и Божанственој Литургији”³ и „О свештеним чиновима” Симеона архиепископа Солунског († 1429. год).

Треба приметити како горе наведена дела сведоче о томе да о богослужењу православне Цркве током његове историје постоји прилично

¹ „Катихезе” – 24 беседе, од којих је једна уводна („прокатихеза”), затим 18 катихеза намењених онима који се припремају за крштење (оглашени или катихумени) и 5 „мистагошких катихеза” за новокрштене.

² На српском: „Беседа”, Нови Сад. Превод са грчког: С. Јакшић (2002).

³ На српском у зборнику: „О Литургији”. „Тројеручица”, Мисионарски и духовни центар манастира Хиландара. Превод са црквенословенског: Младен Станковић (1997).

богата литература. Осим овде поменутих споменика из области тумачења и објашњења богослужења, постоје и други различити зборници и трактати о богослужбеним чиновима. Такође, постоје многобројни материјали који се односе на западно, католичко богослужење, којих се овде не дотичемо.

Руска истраживања у области Литургике

Бављење Литургиком у руским богословским школама почело је релативно касно. У прво време у Русији су ову науку сматрали за примењено-пастирску, па су стога пажњу обрађали понајвише на ритуално-уставну страну богослужења. У осамнаестом и деветнаестом веку у Русији је написано доста дела из те перспективе. Будући да Литургика има и свој археолошки аспект (у вези са храмом, иконама и сл.), у Русији су Литургику у вишим црквеним школама често спајали са катедром црквене археологије.

Најбољи систематски радови на изучавању Литургике код нас у Русији:

„Нова таблица” архиепископа Венијамина (1870. год).

„Историјско, догматско и светотајинско објашњење Божанствене Литургије” Ивана Дмитријевског (1879. год).

„Тумачење Литургије” епископа Висариона Костромског.

„Руководство за Литургику” или наука о православном богослужењу архимандрита Гаврила. Твер, 1886. године.

У богословијама су коришћени уџбеници следећих аутора: Аљхимовича (1891), Смолодовича (1869) и најраспрострањенији у последње време Петра Лебедева (1893).

Постоји низ монографија Ф. Смирнова „Богослужење у апостолско доба” и „Богослужење од апостолског доба до четвртог века”; Н. Одинцова: „Поредок заједничког и појединачног богослужења у древној Русији до шеснаестог века”; А. Дмитријевског: „Богослужење Руске Цркве током првих пет векова” и „Богослужење у Руској Цркви у седамнаестом веку”.

Главни реформатор Литургике и њен оснивач као науке био је доктор црквене историје и професор Московске Духовне академије Иван Данилович Мансвентов (умро 1885). Он је показао и аргументовао неопходност примене историјског метода.

Од других литургичара који су оставили велик материјал у области великих литургијских истраживања најистакнутији су: Н. Ф. Красноселцов, А. А. Дмитријевски, А. П. Голубцов, проф. Лисицин, прот.

Кекелидзе, проф. Карабинов, а у последње време нарочито много је учинио професор Кијевске Духовне академије М. Н. Скабаланович. Њему руска литургијска школа дугује такав дела као што су „Тумачење Типика” у три дела и „Празници”. Први од ових радова је историја нашег Типика, где он детаљно разматра и објашњава свако богослужење са тачке гледишта његовог настанка и постепеног историјског развоја. Осим тога он пружа целовит историјско-критички приказ целокупног садржаја Типика. Али нарочито су вредни његови „Празници”, којих је укупно изашло 6 свезака. Сваки празник у посебној свесци. План садржаја ових огледа: библијски догађај који представља основ датог празника; географски и археолошки детаљи; богословски значај догађаја; затим се наводе светоотачке речи посвећене празнику; указује се на постепени историјски развитак празника. Даље следи целокупан богослужбени материјал на црквенословенском, који је дат уз руски превод и одговарајуће примедбе и објашњења. Скабаланович чак пореди православно богослужење са богослужењем других вероисповести, указујући на то како се код њих обележавају исти ти празници. Нажалост, због рата 1914. године и катастрофалне револуције у Русији његово генијално дело није довршено, него је изашло само шест свезака.¹

2. О БОГОСЛУЖЕЊУ

Услед тесне везе између духа и тела, човек не може да споља не изражава покрете свога духа. Као што тело делује на душу, предајући јој посредством органа спољашњих чула одређене утиске, управо тако и дух производи извесне покрете у телу. Религиозно осећање човека, као и све друге његове мисли, осећања и доживљаји, не могу а да се не покажу споља. Укупност свих спољашњих манифестација и дејстава којима се изражава унутрашње религиозно расположење душе, образује оно што се назива „богослужењем” или „култом”. Стога богослужење, или култ, у овом или оном облику, представља неизбежно својство сваке религије: у њему се она пројављује или изражава, баш као што душа показује свој живот кроз тело. На тај начин богослужење је спољашњи израз религиозне вере кроз молитве, жртве и обреде.

¹ Залагањем архиепископа Аверкија ове свеске је поново издао Свето-Тројицки манастир у Џорданвилу. Штампане су као прилог Тројицком календару почев од 1976. године.

Порекло богослужења

Као спољашњи израз унутрашње устремљености човека према Богу, богослужење потиче из времена када је човек први пут сазнао за Бога. А за Бога је сазнао онда када му се Он, након стварања човека, јавио у рају – када му је дао прве заповести о томе да не једе плодове са дрвета познања добра и зла (Пост. 2, 17), да у седми дан одмара од својих послова (Пост. 2, 3) и када је благословио брачни савез (Пост. 1, 28).

Ово првобитно богослужење прародитеља у рају није се састојало од некаквих одређених црквених богослужбених чинова, као у данашње време, него у слободном изливању благодатних осећања пред Богом, као пред својим Творцем и Промислитељем. Уједно, заповест о седмом дану и о уздржавању од забрањеног дрвета, представљала је већ утемељење одређених богослужбених установа. То је био почетак наших празника и постова. А у Божијем благосиљању брачног савеза Адама и Еве не можемо да не видимо установљење Свете Тајне брака.

После пада првих људи у грех и њиховог истеривања из раја, првобитно богослужење се даље развија кроз установљење обреда жртвоприношења. Постојале су две врсте таквих жртвоприношења: она која су обављана у свечаним и радосним приликама, као израз благодарности Богу за добротинства добијена од Њега, а затим и када је требало тражити помоћ од Бога, или Га умолити за опроштај учињених грехова.

Жртвоприношење је требало стално да подсећа људе на њихову кривицу пред Богом, на првородни грех који их је оптерећивао, и на то да Бог може да чује и прими њихове молитве само због оне жртве коју ће за искупљење њихових грехова касније да принесе „семе женино”, обећано од Бога још у рају, то јест Спаситељ света, Месија-Христос, Који треба да дође у свет и искупи људски род. На тај начин, богослужење је за изабрани народ имало умилоствљујућу снагу, и то не само по себи, него зато што је представљало праслику оне жртве коју је једном требало да принесе Богочовек, Господ наш Исус Христос, распет на крсту за грехе читавог света. У доба праотаца, од Адама до Мојсија, богослужење је обављано у породицама ових праотаца. Обављале су га главе породица, сами патријарси, а место и време обављања одређивали су према сопственом нахођењу. Од времена Мојсија, када се изабрани народ Божији, старозаветни Израил, који је чувао истинску веру у Једног Бога, умножио по броју, богослужење су у име читавог народа почела да обављају нарочито за то постављена лица,

која су називана првосвештеницима, свештеницима или левитима, како о томе саопштава књига Изласка, а затим и Левитска књига. Чин старозаветног богослужења код народа Божијег, био је веома детаљно прописан у обредном закону, датом преко Мојсија. По заповести Самог Бога, пророк Мојсије је за обављање богослужења тачно одредио и место („скинија завета”), и време (празници и постови), и свештена лица, и саме облике тог богослужења. У време цара Соломона уместо преносивог храма-скиније у Јерусалиму је подигнут стални и велелепни храм који је у Старом Завету био једино место на коме је обављано богослужење истинитом Богу.

Законом прописано старозаветно богослужење уочи Спаситељевог доласка делило се на два вида: на храмовно богослужење и богослужење у синагогама. Прво је обављано у храму и састојало се из читања декалога и неких других изабраних места старозаветног Светог Писма, приношења жртава и појања. Али осим храма, од Јездриног времена почели су да подижу и синагоге, за којима су посебну потребу осећали они Јудејци који су били ускраћени за учешће у храмовном богослужењу, а нису желели да остану без заједничког поучавања у вери. Јудејци су се у синагоги састајали суботом, ради молитве, појања и читања Светог Писма, а исто тако и ради превођења и објашњавања богослужења онима који су били рођени у ропству, па нису добро познавали свештени језик.

Са доласком у свет Месије, Христа Спаситеља, Који је Себе принео на жртву за грехе читавог света, старозаветно богослужење изгубило је сваки значај, па га замењује новозаветно, у чији је темељ ушла највећа Света Тајна Тела и Крви Христове, коју је на Тајној Вечери установио сам Господ Исус Христос и која носи назив Света Евхаристија, или Тајна благодарење (Εὐχαρίστια на грчком значи „благодарење”). То је Бескрвна Жртва која је заменила старозаветне крвне жртве – тела и жагањце, будући да су ови представљали само праслику Једине Велике Жртве, Јагњета Божијег, Које узима на себе грехе света. Сам Господ Исус Христос заповедио је Својим следбеницима да савршавају Свете Тајне које је Он установио (Лк. 22, 19; Мт. 28, 19), да обављају појединачну и заједничку молитву (Мт. 6, 5–13; Мт. 18, 19–20), да свуда по свету проповедају Његово Божанско јеванђелско учење (Мт. 28, 19–20; Мк. 16, 15).

Новозаветно хришћанско богослужење се и састојало из таквог савршавања Светих Тајни, молитвословља и проповеди Јеванђеља. Његов састав и карактер у потпуности су одредили свети апостоли. Као што се види из књиге Дела апостолских, још у њихово време почела су

да се појављују посебна места за молитвене скупове верујућих, која су се на грчком називала „црквама” (ἐκκλησία), јер су се у њима састајали чланови Цркве. Тако је Црква, као сабрање верујућих, обједињених у један организам Тела Христовог, дала своје име месту на коме су та сабрања одвијала. Као што су у Старом Завету, почев од Мојсијевог времена, богослужења обављала одређена и за то постављена лица, првосвештеници, свештеници и левити, тако су их и у Новом Завету обављали посебни свештенослужитељи, постављени кроз полагање руку апостола: епископи, презвитери и ђакони. У књизи Дела апостолских, као и у апостолским Посланицама, проналазимо јасне доказе да сва три основна степена свештенства у новозаветној Цркви воде порекло од самих светих апостола.

После светих апостола богослужење је наставило да се развија и допуњава све новим и новим молитвословљима и свештеним песмама, дубоко поучним по своме садржају. Коначно успостављање одређеног поретка и једнообразности у хришћанском богослужењу, извели су апостолски наследници, сходно заповести која им је била дата: *а све нека бива благообразно и уредно* (1. Кор. 14, 40).

Дакле у данашње време богослужење Православне Цркве чине она молитвословља и свештене радње, којима православни хришћани изражавају Богу своја осећања вере, наде и љубави, и посредством којих улазе у светотајинско општење са Њим, добијајући од Њега благодатне силе за свети и богоугодан живот, достојан истинског хришћанина.

Развитак православног богослужења

Новозаветна хришћанска религија, због тесне везе са старозаветном, задржала је поједине форме и много шта од садржаја старозаветног богослужења. Старозаветни јерусалимски храм, у који је на све велике старозаветне празнике долазио Сам Христос Спаситељ са светим апостолима, у почетку је представљао свето место и за прве хришћане. Старозаветне свештене књиге биле су прихваћене у хришћанском заједничком богослужењу, док су прве свештене песме хришћанске Цркве били исти они молитвени псалми који су имали тако широку употребу у старозаветном богослужењу. Без обзира на то што је чисто хришћанско песништво све више напредовало, ти псалми никада нису изгубили свој значај у хришћанском богослужењу, у коме се користе све до данас. Часови за молитву и празнични дани Старог Завета остали су свети и за хришћане у Новом Завету. Све што су хришћани примили од старозаветне Цркве, добило је само нови смисао

и посебно значење, сагласно духу новог хришћанског учења. То је у потпуној сагласности са речима Христа Спаситеља, да Он није дошао да укине закон, него да га испуни, да му да нов, узвишенији и дубљи смисао. Посећујући јерусалимски храм, већ и сами апостоли, а заједно са њима и први хришћани, почели су уједно да се састају и по кућама, ради „ломљења хлеба”, то јест, ради већ чисто хришћанског богослужења, у чијем је центру стајала Евхаристија. Ипак, историјске околности приморале су прве хришћане да се прилично рано потпуно и у свему одвоје од старозаветног храма и синагоге. Седамдесете године Римљани су разорили јерусалимски храм, након чега је старозаветно богослужење са својим приношењем жртава прекинуто. А у синагогама – које код Јевреја нису биле места за богослужење у правом смислу те речи (јер се богослужење могло обављати једино у јерусалимском храму), него само места за молитвене скупове и поучавање – ускоро је преовладало такво непријатељство према хришћанству, да су чак и јудео-хришћани престали да их посећују. То је сасвим јасно. Хришћанство је, као нова, чисто духовна и савршена вера, а уједно и универзална у смислу времена и националности, природно, морало да изгради нове облике богослужења, и није могло да се ограничи само на старозаветне свештене књиге и псалме.

Архимандрит Гаврило добро и детаљно указује на то да је „почетак и темељ заједничког хришћанског богослужења поставио Сам Исус Христос, делимично Својим примером, а делимично заповестима. Извршавајући Своје Божанствено служење на земљи, Он устројава Новозаветну Цркву (Мт. 16, 18–19; 18, 17–20; 28, 20), бира за њу апостоле, а преко њих и наследнике њихове службе, пастире и учитеље (Јн. 15, 16; 20, 21; Еф. 4, 11–14; 1. Кор. 4, 1). Учећи верујуће да се клањају Богу у Духу и истини, Он пре свега Сам показује пример богослужења које успоставља. Даље, обећава да ће бити са верујућима тамо где су два или три сабрана у име Његово (Мт. 18, 20) и да ће остати са њима у све дане до свршетка века (Мт. 28, 20). Он Сам се моли, понекад и сву ноћ (Лк. 6, 12; Мт. 14, 23), помоћу спољашњих, видљивих гестова као што су подизање Својих очију ка небу (Јн. 17, 1), клечање на коленима (Лк. 22, 41–45), и падање ничице (Мт. 26, 39). Он и друге подстиче на молитву, указујући на њу као на благодатно средство (Мт. 21, 22; Лк. 22, 40; Јн. 14, 13; 15, 7); дели је на заједничку (Мт. 18, 19–20) и домаћу (Мт. 6, 6); учи Своје следбенике самој молитви (Мт. 6, 9) и упозорава Своје ученике на злоупотребе приликом молитве и указивања поштовања Богу (Јн. 4, 23–24; 2. Кор. 3, 17; Мт. 6, 7–8). Даље, Он објављује Своје ново учење Јеванђеља кроз живу реч, кроз

проповед и заповеда Својим ученицима да то учење проповедају свим народима (Мт. 28, 19; Мк. 16, 15); Он даје благослов (Лк. 24, 51; Мк. 6, 7), полаже руке (Мт. 19, 13–15) и, на крају, штити светост и достојанство дома Божијег (Мт. 21, 13; Мк. 11, 15). А да би људима који су поверовали у Њега предао Божанску благодат, Он установљује Свете Тајне, заповедајући крштење оних који долазе у Његову Цркву (Мт. 28, 19); Он поверава ученицима да, силом власти која им је дата, опраштају и задржавају грехе људи (Јн. 20, 22–23); заповеда им да међу Светим Тајнама за Његов спомен посебно савршавају Евхаристију, као слику голготске крсне жртве (Лк. 22, 19). Научивши се од свог Божанског Учитеља новозаветној служби, без обзира на то што је њихова главна обавеза била проповед речи Божије (Дап. 6, 2), апостоли су прилично јасно и детаљно одредили сам чин спољашњег богослужења. Тако се већ у њиховим посланицама указује на неке карактеристике спољашњег богослужења (1. Кор. 11, 23; 14, 40), иако су оне чуване највећим делом у пракси Цркве. Наследници апостола, пастири и учитељи Цркве, сачували су апостолске одредбе у вези са богослужењем и на основу њих су, у време мира након ужасних гоњења, на Васељенским и помесним саборима, до до детаља писмено одредили целокупан постојани и једнообразни чин богослужења који Црква чува до данас”.¹

Према одлуци Апостолског сабора у Јерусалиму (Дап. 15), у Новом Завету је укинут Мојсијев обредни закон: не може бити крвних жртава јер је већ принесена Велика Жртва за исправљање грехова читавог света; нема више колена Левијевог за свештенство, јер су у Новом Завету сви људи, искупљени Крвљу Христовом, постали равни међу собом: свештенство је свима једнако доступно; нема ни изабраног народа Божијег, јер су сви народи једнако призвани у Месијино Царство, које се открило кроз страдања Христова. Место за служење Богу није само у Јерусалиму, него свуда. Време служења Богу је свагда и непрестано. У центар хришћанског богослужења стаје Христос Искупитељ са читавим Својим земаљским животом, спасоносним за људски род. Стога и све што је позајмљено из старозаветног богослужења бива прожето новим, чисто хришћанским духом. Таква су сва молитвословља, песме, читања и обреди хришћанског богослужења. Њихова основна идеја је спасење у Христу. Стога је централна тачка хришћанског богослужења постала евхаристија – жртва хвале и благодарења за Крсну Жртву Христову.

¹ „Руководство по Литургије”, архим. Гаврила. Тверь, 1886, стр. 14.

Веома је мало сведочанстава остало о томе како је савршавано хришћанско богослужење у прва три века, у епохи љутих гоњења од стране незнабожаца. Сталних храмова тада није могло да буде. Ради богослужења хришћани су се састајали у приватним кућама или у катакомбама – подземним ходницима који су служили као гробнице. Познато је да су први хришћани у катакомбама одржавали молитвена бдења током читаве ноћи, од вечери до јутра, нарочито уочи недељних дана и великих празника, а такође и у дане спомена мученика који су пострадали за Христа, с тим што су ова бдења обично одржавана управо на гробовима мученика, а завршавала су се Евхаристијом. Већ у том древном периоду постојали су одређени богослужбени чинови. Јевсевије и Јероним спомињу Јустинову књигу „Псалтир” – „Појац”, која је садржала црквене песме. Иполит, епископ Остијски, који се упокојио око 250. године, оставио је за собом књигу у којој излаже апостолско предање у вези са чином постављања чтеца, ипођакона, ђакона, презвитера и епископа, као и у вези са молитвама или кратким чином богослужења и спомињања умрлих. За молитве се каже да их треба обављати ујутро, у трећи, шести и девети час, увече и у време када се оглашавају петлови. Ако верни не могу да се саберу не молитву, нека свако пева, чита или се моли код своје куће. Ово је свакако претпостављало постојање одговарајућих богослужбених књига.

Црквени песници

Процват хришћанског богослужења започиње у четвртм веку, након престанка гоњења. Појављује се читав низ великих црквених песника, састављача дубоких, надахнутих молитвословља, па и читавих богослужбених чинова, који сада већ добијају строго одређену форму и једнообразан садржај за свако место.

Међу лицима која су обогатила и украсила наше богослужење посебно треба да се истакну имена следећих црквених песника:

Свети Василије Велики († 379) и свети Јован Златоуст († 407) на Истоку, а свети Амвросије Медиолански (339–397) на Западу. Они су саставили, свако за своју Цркву, чин Божанствене литургије. Осим тога, свети Василије Велики је утврдио дневне службе и вечерњу службу на дан Педесетнице, допунивши их молитвама које је сам саставио, док је свети Јован Златоуст у свеноћна бдења увео литије. Свети Амвросије је на Западу увео антифоно појање, по узору на то како је оно употребљавано на Истоку.

Свети Григорије Богослов († 391) је доста писао против аријанаца; од њега су остале не само посланице и беседе, него и бројна песничка дела. У његовим поемама налази се пуно израза које су потом, на овај или онај начин, користили други црквени песници, посебно преподобни Јован Дамаскин, који је много тога искористио за Пасхални канон и стихире.

Преподобни Јефрем Сиријски (323–378) подвизавао се у Сирији, у Едеској области. Њему се приписују многе химне за празник Рождества Христовог, у част Пресвете Богородице, у част Цркве Христове и за друге прилике.¹ Ове химне Сиријци поју још и данас.

Свети Кирил Александријски († 444) је саставио и увео чин Царских часова на Велики Петак. Такође, неки му приписују састављање песме „Богородице Дјево, радуј се...”.

Цар Јустинијан (527–565) је по предању аутор песме „Јединородни Сине и Речи Божија...”, која се пева на Божанственој литургији.

Свети Анатолије, патријарх Константинопољски († 458), саставио је васкрсне стихире.²

Преподобни Роман Слаткопојац (крај петог века) саставио је, како неки сматрају, више од хиљаду кондака и икоса. Дубином и узвишеношћу свога језика он превазилази све друге грчке песнике. Византијска црквена поезија у њему је достигла своје савршенство. Његови кондаци на празнике и светима касније су почели да уступају место новој песничкој форми, канонима, који су постепено истиснули кондаке преподобног Романа.

Преподобни Сава Освећени († 532), оснивач славне Палестинске лавре, саставио је први богослужбени Устав („Типик”), који је познат под именом „Јерусалимски” и на Истоку је широко распрострањен.

Патријарх Сергије Константинопољски – њему се приписује састављање акатиста Мајци Божијој (око 626. године). Међутим, неки оспоравају његово ауторство, што очигледно представља, како примећује архимандрит Кипријан (Керн), више резултат одбијања да се за аутора тако значајног православног дела прихвати патријарх који се искомпромитовао заштитом монотелитске јереси, него некаквих озбиљних

¹ Написао је и многе молитве, од којих је најпознатија она уз Часни Пост: „Господе и Владико живота мога”.

² Неки научници сматрају да стихире које се означавају као „Анатолијеве” уопште нису његове, него „источне”, јер су биле прихваћене у источним типикима. У време патријарха Анатолија таквих песама још није било („Литургика” архимандрита Кипријана, стр. 72).

научно-критичких истраживања (стр. 76). Други сматрају да је аутор акатиста ђакон Георгије Писида, који је живео у време патријарха Сергија и одликовао се изузетним песничким даром.

Свети Софроније, патријарх Јерусалимски († 638) саставио је значајан део Триода и чин Царских часова на Божић; он је коначно уобличио чин великог освећења воде које се обавља у навечерје Богојављења, а због увођења многих нових песама у богослужење, прегледао је и исправио Устав светог Саве Освећеног.

Свети Андреј, архиепископ Критски († 713) саставио је велики Покајни канон који се пева и чита прве и пете седмице Великог поста. Написао је и многе друге каноне и песме. Потекао је из обитељи преподобног Саве Освећеног.

Преподобни Јован Дамаскин (675–750), веома плодан и чувен песник, саставио је пасхални и божићни канон, многе друге каноне, песме Октоиха, надгробне песме, јутарње антифоне, месецослов, прегледао је Устав светог Софронија и поново га редиговао.

Свети Козма, епископ Мајумски (700–760), био је пријатељ преподобног Јована Дамаскина, чији су га родитељи узели као сироче и васпитали заједно са својим сином. Њих двојица су се заједно подвизавали у манастиру светог Саве. Свети Козма је саставио многе каноне за празничне дане¹, трипјеснеце за четири дана Страсне седмице, као и песму „Часнију од херувима“, а заједно са Дамаскином учествовао је у састављању Октоиха. Такође, саставио је каноне на Успење Пресвете Богородице, Рождество Христово, Богојављење, Срећење, Педесетницу, Преображење, Воздвижење Часног Крста и Улазак Господњи у Јерусалим.

Преподобни Теодор (759–826) и његов брат Јосиф († 825), архиепископ Солунски, Студити, обојица исповедници за свете иконе. Сабрали су све песме Великог Поста које су дотле постојале, додавши трипјеснеце, четворпјеснеце, стихире и тропаре које су сами саставили, па су тако саставили читаву књигу која је добила назив Триод Посни. Преподобни Теодор је осим тога написао и нарочити богослужбени Типик за свој манастир, који је после прихваћен у руским црквама и манастирима, поставши једнако познат и једнако често употребљаван као и Јерусалимски типик преподобног Саве Освећеног.

¹ Нарочитом лепотом и дубином одликују се његови канони на Лазареву суботу и Страсну седмицу.

Преподобни Теофан Начертани († 843), исповедник, митрополит Никејски. Био је прозван „Начертани“ зато што су му иконоборци, мучећи га, истетовирали на лицу богохулне речи због његове непоколебљивости у заштити иконопоштовања. Њему припада преко 100 канона, међу којима су најпознатији: Канон на опелу, на Преполовљење Педесетнице, у част Дух Светога на други дан Тројице, на недељу Православља, део канона Лазарева суботе и многи други канони и стихире у част разних светих.

Преподобни Јосиф Песмописац (810–886) може се сматрати за једнога од најплоднијих црквених песника. Он је саставио каноне за непразничне [радне] дане током седмице у Октоиху, као и за друге дане спомињања светих. Приписује му се укупно 175 канона, 30 трипјеснеца, 6 четворпјеснеца, све укупно 211 црквених песама. Трудом преподобних Јосифа и Теофана Начертаног састављено је мноштво канона који су допунили Дамаскинов Октоих, чиме је он доведен у савремено стање.

Свети Јован, епископ Евхаитски († 1100) саставио је многе каноне, међу којима познати канон Исусу Сладчајшем и канон Анђелу Чувару, а такође и допуну Минеја.

Све ове црквене песме и молитве првобитно су биле написане на грчком језику, који је био у општој употреби на ондашњем хришћанском Истоку и у Византијском царству.

Превођење свих ових песама и молитава са грчког на словенски језик започела су света равноапостолна браћа Кирило и Методије, просветитељи Словена. Тај превод се код нас до данас употребљава у црквама. Након што је Русија примила хришћанство 988. године и добила своје угоднике Божије, они су почели да на црквенословенском језику састављају сопствене хвалебне песме и молитвословља, чиме је још више обogaћено богослужење које смо примили од Грка. У Русији су састављани и читави богослужбени чиновни у спомен на чисто руске националне празнике, или на чудотворне иконе које су се у различитим периодима појављивале.

Значај православног богослужења

Овај значај изузетно је велик. Наше православно богослужење и образује верујуће, и поучава их, и духовно их васпитава, пружајући им најбогатију духовну храну, како за ум, тако и за срца. Годишњи круг нашег богослужења излаже нам, кроз живе слике и поуке, готово целокупну библијску историју, како старозаветну, тако посебно и

новозаветну, а такође и историју Цркве, како општу, тако и посебно руску. Ту се открива догматско учење Цркве које у душу улива побожно поштовање пред узвишеношћу Творца, ту се дају духовне лекције истинског хришћанског живота које очишћују и узвишују срце, и то кроз слике и примере светих угодника Божијих чији спомен света Црква свакодневно прославља. Како сам по себи читав унутрашњи изглед и уређење нашег православног храма, тако и богослужење које се у њему одвија живо подсећа оне који се моле на „горњи свет” ка коме су призвани сви хришћани. Наше богослужење представља истинску „школу побожности”, која душу потпуно односи из овог грешног света, преносећи је у царство Духа. „Заиста, храм је земаљско небо – каже највећи пастир нашег времена свети Јован Кронштатски – јер где је Престо Божији, где се савршавају страшне Свете Тајне, где анђели служе са људима, где се непрестано славослови Сведржитељ, тамо је истинско небо”. Ко пажљиво слуша богослужење, ко свесно учествује у њему својим умом и срцем, тај не може да не осети сву силу моћног позива Цркве на светост, која по речима Самог Господа представља идеал хришћанског живота. Кроз своје богослужење света Црква нас подстиче да се одвојимо од привезаности за све што је земаљско и претвара нас у оне „земаљске анђеле” и „небеске људе” које опева у својим тропарима, кондацима, стихирама и канонима.

Богослужење има велику моћ препорађања, и у томе се састоји његов значај, који се ничим не може заменити. Неки пак облици богослужења, који се називају „Светим Тајнама”, од посебног су значаја за човека који их прима, јер му дају нарочиту благодатну силу.

3. ПОРЕКЛО ХРИШЋАНСКИХ ХРАМОВА

Савремени богослужбени Типик прописује да се богослужење обавља углавном у храму. Што се пак тиче самог назива „храм” (грч. ναός, лат. templum), он је ушао у употребу око четвртог века. Незнабошци су раније тако називали места где су се састајали ради молитве. Код нас, хришћана, храмом се назива посебно здање, посвећено Богу, у коме се верујући сабирају ради добијања благодати Божије, кроз Свету Тајну Причешћа и друге Свете Тајне, и ради узношења заједничких молитава Богу. Пошто се у храму сабирају верујући који чине Цркву Христову, храм се још назива и „црквом”. Ова реч потиче од грчког куриаков (кириакон), што значи „дом Господњи”, domus Dei. Тај назив позајмљен је из Светог Писма Старог Завета (Пост. 28, 17, 19, 22). А од грчке

речи куриаков, променом слова „к” у „ц” и „у” у „е”, настала је (словенска) реч „церков” (црква), која означава дом или храм Господњи.¹

Хришћански храмови, као нарочита богослужбена здања, у значајнијем броју почели да се појављују тек након престанка гоњења од стране незнабожаца, то јест од четвртог века. Но, и пре тога хришћани су већ почели да подижу храмове, најкасније у трећем веку. Чланови прве јерусалимске хришћанске заједнице посећивали су старозаветни храм, али су се за савршавање Евхаристије већ састајали *по домовима* (Дап. 2, 46), одвојено од јудејаца. У епохи гоњења хришћанства од стране незнабожаца главно место богослужбених сабрања хришћана представљале су катакомбе. Тако су називани нарочити подземни ходници, ископани ради погребенија умрлих. Обичај сахрањивања мртвих у катакомбама био је прилично раширен у прехришћанској старини, како на Истоку, тако и на Западу. Места за сахрањивање, према римским законима, сматрана су за неприкосновена. Римско законодавство је такође допуштало слободно постојање погребних друштава, ма којој вероисповести да су припадала: чланови тих друштава имали су право да се састају на местима погребенија својих чланова, па су тамо чак могли да имају и олтаре ради обављања својих обреда. Јасно је да су први хришћани широко користили ово право, услед чега су главна места за њихове богослужбене скупове, или први храмови у старини, биле управо катакомбе. Оне су се, на разним местима, сачувале све до наших дана. Најинтересантније су катакомбе у околини Рима, које су уједно и најбоље очуване, такозване „Калистове катакомбе”. То је читава мрежа међусобно испреплетаних подземних ходника, између којих се налазе веће или мање просторије, попут соба, које носе назив „кубикуле”. Без помоћи искусног водича, човек лако може да се изгуби у том лавиринту, тим пре што су ови ходници понекад распоређени у неколико спратова, па се са једнога спрата неприметно може прећи у други. У зидовима ходника биле су издубљене нише, у које су полагана тела умрлих, да би потом била зазидана. Кубикуле су заправо биле породичне гробнице, док су још веће просторије, „крипте”, представљале управо те храмове у којима су хришћани за време гоњења обављали своја богослужења. У њима је обично подизан гроб мученика: он је служио као Престо на коме је савршавана Евхаристија. Одатле потиче и обичај да се свете мошти полажу у Престо новоосвећеног храма, као и у антиминс, без кога не може да се служи Божанствена литургија.

¹ Тако сматра архиепископ Венијамин, аутор „Нове Таблице” (види стр. 10).

Поред овог Престола, или гроба, налазила су се места за епископа и презвитере. Највеће просторије у катакомбама називане су „капелама” или „црквама”. У њима већ није тешко разликовати многе саставне делове нашег данашњег храма.

Катакомбе су украшаване живописом. Те фреске имале су углавном симболички карактер, као на пример „котва” – символ хришћанске наде, „голуб” – символ Духа Светога, „феникс” – символ васкрсења, „паун” – символ бесмртности, „петао” – символ духовне бодрости и подсећање на Петрово одрицање, „јагње” – символ Самог Господа Исуса Христа, те „крст” који је представљан у виду монограма различитог облика. Крст је у очима незнабожаца био оруђе понижавајуће казне, зато су хришћани, да би избегли подсмеха незнабожаца, скривали тај символ хришћанства, сједињујући слику крста са иницијалима Христовог имена. Друге фреске имају алегоријски карактер – сликама представљају приче Христа Спаситеља. Трећу категорију чине изображења библијских догађаја, као на пример: Ноје у ковчегу, Јона и кит који га је прогутало, Данило у чељустима лава, Мојсије код несагориве купине или како изводи воду из камена, поклоњење мудраца, Благовести, васкрсење Лазарево. Четврта категорија фресака, то су представе литургијског карактера. Главна међу њима је риба, која означава Самог Господа Исуса Христа. Апостоли су били рибари: символ рибе често срећемо у Јеванђељу. Осим тога, грчка реч за рибу, ἰχθῦς („ихтис”), садржи прва слова грчке фразе: Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱός Σωτὴρ („Исус Христос Теу Иос Сотирос), што значи „Исус Христос Божији Син Спаситељ”.

Већ у катакомбама првог и другог века проналазимо иконографске представе Христа Спаситеља и Мајке Божије, истина у невеликом броју. Чешће су биле симболичке представе, из страха од подсмеха и вређања од стране незнабожаца.

Још и пре него што је хришћанство, у време цара Константина, добило права законите религије, хришћани су почели да граде храмове изнад земље. Ти храмове су често били рушени, али у мирним периодима између два гоњења хришћани су их поново подизали.

Најстарији тип хришћанског храма је „базилика”. По својој плану (тлоцрту) хришћанска базилика представља правоугаоник, чија дужина износи две ширине. Њен унутрашњи простор је редовима стубова по дужини био подељен на три или пет издужених делова, који се називају „бродовима” (тако разликујемо тробродне или петобродне базилике). Сходно броју „бродова”, на источној страни подизано

је неколико „апсида”, полукружних олтарских простора. У црквама мањих димензија није било поделе на „бродове” и постојао је само један олтарски полукружни простор. Храмове су подизани са олтаром ка истоку, док је са западне стране, то јест са стране улаза у храм, подизан „нартекс”, или припрата, а испред њега још и тзв. „портик” (спољни нартекс, трем). Средњи „брод” обично је био виши и шири од бочних; између стубова средњег брода, на зидовима изнад крова бочних бродова налазили су се прозори који су осветљавали читаву унутрашњост базилике.

Какво је порекло хришћанске базилике?

Сам назив показује да је у питању „царско здање”, од грчке речи „βασιλεὺς” што значи „цар” или „судија”. Базилика је у то време сматрана за најсавршенији архитектонски облик, па су у виду базилике подизане све државне установе, као и куће богатих људи. Природно је да су и хришћани за своје храмове изабрали управо онај стил архитектуре, који је у то доба сматран за најлепши и најсавршенији. Осим тога, познато је да су први хришћани, будући да још нису имали храмове, своја евхаристијска сабрања одржавали у кућама имућнијих људи обраћених у хришћанство, који су за те скупове одвајали најлепше просторије у својим кућама. Те просторије су имале форму правоугаоника, са стубовима који су их делили на три дела. Базилика је по својој облику подсећала на брод, чиме је вернима саопштавана поучна идеја, да Црква Христова представља брод којим безбедно може да се пређе море живота и стигне у тиху луку.

Од времена преношења престонице Римског царства из Рима у Константинопољ и престанка гоњења хришћана, појављује се нови стил у хришћанској црквеној архитектури – византијски. Храмове тог стила грађени су у облику крста (σταυρωειδός) или правоугаоника блиског квадрату. За византијски стил карактеристични су „свод” и „купола”. Почетком четвртог века купола је још била ниска и покривала је читаву површину здања, ослањајући се директно на зидове; али после она постаје виша, за ослонац добија нарочите стубове и унутар ње појављују се прозори. Читава купола требало је да подсећа на пространи небески свод, као место невидљивог пребивања Господа.

Облик храма у виду круга, такође карактеристичан за византијски стил, настао је вероватно од „баптистеријума” (крстионица), посебних храмова намењених искључиво за крштење, у чијој се средини, по узору на римска јавна купатила, налазио округли базен са водом. Према другом мишљењу, округли храмове потичу од грчких споме-

ника, или „ротонди”, који су подизани на месту погребена нарочито уважених и истакнутих државних и јавних личности.

Крстообразна форма храма требало је да подсећа на то, да у основи Цркве лежи Крст Христов. Округли облик указује на вечност Цркве, јер се код круга не види ни почетак ни крај.

Током једног од гоњења хришћана, само у Риму било је срушено и до 40 хришћанских базилика. Карактеристичан храм у облику базилике представља црква Светог Петра у Риму, касније преуређена у стилу ренесансе. У Риму су биле подигнуте још две чувене базилике, црква Свете Марије Велике (Santa Maria Maggiore) у четвртм веку¹, и базилика светог Павла, уништена у пожару 1823. године и обновљена у неаутентичном облику. Многе базилике подигнуте су у четвртм и петом веку изван Рима, посебно у Витлејему над пећином Христовог Рођења, у Јерусалиму на Гробу Господњем, у Солуну, Сирији и код нас у Херсону.

Најсјајнији процват византијског стила показује нам константинопољски храм Свете Софије. Много храмова овог стила има у Атини, Солуну, на Атосу, у Јерменији, у Србији, па чак и на Западу, нарочито у Равени и Венецији.

Запад је, међутим, добио свој сопствени романски стил. Храм подигнут у романском стилу састојао се из широког и дугачког брода, који се налазио између два друга, дупло мања по висини и ширини. Са источне, предње стране ова три брода пресецао је попречни брод, који се звао „трансепт”, и који је читавом здању давао облик крста, али не равностраног, као у византијским храмовима. За романски стил било је карактеристично то што је 1. под у апсиди и трансепту био виши него у средишњем делу храма, и што су 2. стубове различитих делова храма почели да повезују полукружним сводовима и украшавају на горњем и доњем крају исклесаним, или извајаним па уметнутим представама и фигурама. Романски стил био је раширен на Западу од десетог до тринаестог века, када га је заменио готички.

Готички, „шиљати” стил, према плану сличан романском, одликује се оштрим, пирамидалним завршцима, који стреме ка небу и могу се видети свуда. За овај стил карактеристично је обиље високих, збијених и осликаних прозора.

Од петнаестог века на Западу се раширио још и стил „ренесансе”. Овај стил налазио се под утицајем античке незнабожачке архитектуре.

¹ Градња цркве довршена је 431. године према плану из половине четвртог века.

Западни храмови су својим изгледом почели да подсећају на древне паганске храмове. Од романског стила овај стил је сачувао трансепт, а од византијског куполасте лукове. Карактеристичне црте ренесансног стила су старогрчки унутрашњи и спољашњи стубови, украшени орнаментима у виду лишћа, цвећа, фигура људи и животиња (за разлику од византијског орнамента са хришћанским мотивима), као и скулптуре које представљају светитеље.

Стари руски храмови били су подигнути у византијском стилу. Такви су у Кијеву Десјатинаја црква, Софијска црква, Кијево-Печерска лавра, Михајловски манастир; у Новгороду Софијска црква, у Пскову црква Свете Тројице, у Владимиру Успенска црква, у Ростову Успенска црква и друге. Али код руских храмова било је и много тога што се разликовало од византијских. Тако, услед недостатка мермера и камена није било стубова. Уопште, било је мало храмова од камена. Подижући дрвене цркве, којих је услед обиља дрвеног материјала нарочито много било на северу, руски мајстори су показали много свога укуса и самосталности. Карактеристичну црту по којој се руске куполе разликују од грчких представља то што се над куполом испод крста подиже нарочит завршетак који подсећа на луковицу. Први облик чисто руског стила носи назив „шаторски” или „стубасти”. Храм подигнут у овом стилу изгледа као да је неколико одвојених цркава спојено у једну, при чему свака од њих изгледа као стуб или (пирамидални) шатор, овећан куполом са „луковицом”. Осим великог броја луковица, особеност овог стила представља шаренило боја. Примери таквих храмова су црква у селу Ђакову и црква Василија Блаженог у Москви. Осим „шаторског”, постојали су и други облици руског националног стила: 1. коцка издужена у висину, услед чега су се често добијале горња и доња црква; 2. дводелни облик: доле четвороугаоник, а горе осмоугаоник; и 3. облик који настаје слагањем неколико брвнара квадратне основе, при чему је свака мало виша од претходне. У доба владавине цара Николаја Првог, архитекта Т. Тон је за подизање војних цркава израдио једнообразни стил који је добио назив „тоновски”. Као пример овог стила може да послужи Благовештенска црква у Коњичком гардијском пуку у Петербургу.

Од западноевропских стилова црквене архитектуре, у Русији је донекле коришћен само ренесансни. Карактеристике овог стила поседују две главне петербуршке цркве: Казанска и Исакијевска.

Сва здања храма обично се завршавају куполом, која верујуће треба да посећа на небо, куда морају бити усмерене све њихове жеље и

мисли. Над куполама стоје „главе” или „луковице”. Једна глава симболише главу Цркве, Господа Исуса Христа, три главе нас подсећају на три ипостаси Пресвете Тројице, пет глава на Господа Исуса Христа и четворицу јеванђелиста, седам глава на седам Васељенских сабора, седам Светих Тајни, седам дарова Духа Светога, девет глава на девет анђелских чинова, тринаест глава на Господа Исуса Христа и дванаест апостола. Свака купола овенчана је крстом као победоносним знаменем Цркве.

Унутрашњи распоред и уређење храма

Унутрашњи распоред храмова је још од давнина одређен циљевима хришћанског богослужења и симболичким погледом на њихово значење. Као и свако наменски подигнуто здање, хришћански храм је морао да удовољи оним циљевима ради којих је настао: као прво, у њему је морао да се налази удобан простор за свештенослужитеље који обављају богослужење, затим просторија где би стајали на молитви стајали верни, то јест већ крштени хришћани; и као треће, требало је да постоји посебна просторија за оглашене, то јест за оне који још нису крштени, него се само припремају да приме крштење, и за покајнике. Баш као што су у старозаветном храму постојала три одељења: „светиња над светињама”, „светилиште” и „двориште”, тако се и хришћански храм од старине дели на три дела: олтар, средишњи део храма или „црква” у ужем смислу речи, и припрата.

Олтар

Најважнији део хришћанског храма је олтар. Назив олтар потиче од латинског *alta ara* – уздигнути жртвеник. Према обичају древне Цркве олтар је увек био смештен у полукругу на источној страни храма. Хришћани су Истоку приписивали узвишено симболичко значење. На Истоку је био рај, на Истоку је изведено наше спасење. На Истоку излази материјално сунце које даје живот свему што живи на земљи, на Истоку је изашло и Сунце Правде, које даје вечни живот људском роду. Исток је одувек сматран за символ добра, наспрот Западу, који је сматран за символ зла и област нечистих духова. И Сам Господ Исус Христос сликовито се приказује као Исток: *Исѣок Му је име* (Зах. 6, 12; Пс. 67, 34), *Исѣок са висине* (Лк. 1, 78), док Га свети пророк Малахија назива: *Сунце љравде* (4, 2). Ето због чега су се хришћани ради молитве увек окретали и окрећу на Исток (види 90. правило светог Василија Великог). Обичај римокатолика и протестаната да олтаре

окрећу ка Западу није се појавио пре тринаестог века. Олтар (грчки *βῆμα*, „вима”, или *ιερατήιον*, *јератион*) означава узвишено место, а осим тога још и земаљски рај у коме су живели прародитељи, затим она места одакле је Господ кретао на проповед, као и Сионску горњу одају у којој је установљена Света Тајна Причешћа. Олтар је место само за свештенослужитеље, који попут небеских бестелесних сила служе пред Престолом Цара Славе. Лаицима [мирјанима] је улазак у олтар забрањен (69. правило Шестог Васељенског сабора, 44. правило Лаодикијског сабора). Тамо могу да уђу само лица која помажу приликом обављања богослужења. Женама је улазак у олтар безусловно забрањен. Једино у женским манастирима улазак у олтар допушта се постриженој монахињи ради спремања и прислуживања. Као што показује и сам његов назив (*alta ara* – високи жртвеник), олтар је издигнут у односу на друге делове храма за степеницу или две, а понекад и више. Тако он постаје видљивији за оне који се моле и очигледно оправдава своје симболичко значење „горњег света”. Онај ко улази у олтар обавезан је да учини три земна поклона у обичне дане и Богородичине празнике, а у недељне дане и Господње празнике три појасна поклона.

Главни саставни део олтара чини свети Престо, грчки *трапеза*, или „трпеза”, како се она понекад назива и на црквенословенском у нашим богослужбеним књигама. У првим вековима хришћанства у подземним, катакомбним црквама као Престо служио је гроб мученика, који је нужно имао облик правоугаони облик и налазио се близу олтарског зида. У најстаријим црквама које су грађене изнад

земље почели су да подижу Престолe готово у облику коцке, на једном или четири постоља: правили су их од дрвета, у виду обичног стола, а касније и од драгоцених метала, камена и мермера. Престо означава небески Престо Божији, на коме је тајанствено присутан Сам Господ Сведржитељ. Он се такође назива „жртвеником” (грчки *θυσιαστήριον*, „тисиастирин”), јер се на њему приноси Бескрвна Жртва за свет. Престо представља и гроб Христов, јер се на њега полаже Тело Христово. Четвороугаони облик Престола симболично показује да се на њему

приноси жртва за све четири стране свете, и да су сви крајеви земље призвани да окусе Тело и Крв Христову.

У складу са двојаким значењем Престола, он се покрива са два покривала, доњим, белим, које се назива „приплотије” или „срачица” (грчки катасаркион, „катасаркион”) и представља плаштаницу којом је било обавијено Тело Спаситеља, и горњим, које се зове „индителија” (од грчког ενδιω, „ендио”, што значи „одевам”), и начињено је од драгоценог, сјајног материјала, а представља славу Престола Господњег. Приликом освећења храма доње покривало, „приплотије”, обавија се врпцом; она симболизује узе којима је био свезан Господ када су Га водили на суд код првосвештеника Ане и Кајафе (Јн. 18, 24). Врпца се везује око Престола преко све четири стране тако да се добије знак крста; он симболизује онај крст којим је злоба Јудејаца одвела Господа у гроб и који је донео победу над адом и грехом.

Најбитнији део Престола чини антиминс (од грчког αντι „анти”, што значи „уместо”, и латинског mensa, што значи „сто, престо”) или „местопрестоље”. У данашње време антиминс је свилено платно са представом полагања Господа Исуса Христа у гроб, четворице јеванђелиста и оруђа страдања Христа Спаситеља; у антиминс се, у посебној кесици са доње стране, ушива честица светих моштију. Историја антиминса сеже у прва времена хришћанства. Први хришћани имали су обичај да Евхаристију савршавају на гробовима мученика. Када су у четвртом веку хришћани добили могућност да слободно подижу храмове изнад земље, они су, услед већ укореееног обичаја, у те храмове почели да са разних места преносе мошти светих мученика. Но, пошто је број храмова стално растао, тешко је било добити читаве мошти за сваки храм. Тада су почели да испод Престола полажу макар честицу светих моштију. Одатле води порекло и наш антиминс. Он у суштини представља преносиви Престо. Проповедници који су полазили у далеке земље како би објављивали Јеванђеље, или цареви који су кретали у походе, уз преносиве цркве морали су са собом да носе и преносиве Престоле, какви су били антиминси. Низ сведочанстава о антиминсима, управо са таквим називом, имамо већ од осмог века, док сами антиминси који

су нам сачувани као материјални споменици потичу из дванаестог века. Древни руски антиминси сачувани до наших дана, били су направљени од ланеног платна, а на себи су имали натпис и слику крста. Натписи указују на то да антиминс замењује освећени Престо; такође, ту је наведено име архијереја који је осветио „овај Престо”, затим се каже за које је место намењен (тј. за коју цркву), а постоји и запис о моштима („овде су мошти”). Од седамнаестог века на антиминсима се већ појављују сложеније слике, попут полагања Спаситеља у гроб, док ланено платно бива замењено свилом. Првобитно су у сваки Престо освећиван од стране архијереја полагање свете мошти (у металном ковчежићу који је стављан испод Престола или у удубљење на горњој плочи Престола). За такве Престоле нису били потребни антиминси. Храмове пак које нису освећивали епископи, освећивани су кроз слање антиминса са светим моштима. Услед тога, једни храмове су имали Престоле са светим моштима, али нису имали антиминсе; други су имали Престоле без светих моштију, али су имали антиминсе. Тако је било и у Руској Цркви у прво време после примања хришћанства. Временом, најпре у Грчкој, а потом и у Руској Цркви, антиминсе су почели да стављају и на Престоле освећене од стране архијереја, али у почетку без светих моштију. Од 1675. године у Руској Цркви уведен је обичај да се антиминси са светим моштима стављају у све цркве, чак и у оне које су осветили архијереји. Антиминс који свештенику даје архијереј, постао је видљиви знак пуномоћи свештенику да савршава Божанствену литургију, уз потчињеност архијереју који му је тај антиминс издао.

Антиминс лежи на Престолу сложен начетворо. Унутар њега полаже се сунђер, или грчки μύσα („муса”), а црквенословенски „губа”. Он симболизује онај сунђер који су приносили устима Господа док је висио на крсту, како би га напојили оцтом и жучи. Овај сунђер служи за отирање са дискоса у свету Чашу (путир) частица Тела Христовог, као и частица које су извађене у част светих, живих и умрлих, које се обавља на крају Литургије.

Антиминс, сложен начетворо, завија се у посебно у свилену тканину која је по размерама нешто већа од њега и назива се ειλετον („или-

тон”) од грчког εἰλεω, што значи „умотавам”. Илитон представља пелене у које је Господ био повијен приликом Рођења, а истовремено и плаштаницу у коју је Његово тело било увијено приликом погребља.

У данашње време преко антиминса на Престо се полаже Јеванђеље, обично у скупоценом, украшеном повезу, са представом Васкрсења Христовог на средини, а четворице Јеванђелиста у угловима. У старини Јеванђеље није стајало на Престолу, него у посебном одељењу за чување сасуда уз олтар, и пре но што је требало да се чита свечано је доношено у олтар („мали вход”).

Поред Јеванђеља на Престо се полаже крст (грчки σταυρος, „ставрос”), јер се на Престолу приноси Бескрвна Жртва у спомен на ону жртву коју је Господ принео на крсту. Овај крст, као и Јеванђеље, назива се „престолним”. Понекад се крст ставља још и иза Престола.

Над Престолом у древним храмовима прављен је, како га називају латински писци, ciborium, или грчки κιβωριον (киворион), или словенски „сен” – нека врста балдахина који се ослањао на четири стуба. Сен је постојала и у старим руским црквама. Она симболизује небо, раширено над земљом, на којој се приноси жртва за грехе света. Уједно, сен означава „нематеријалну скинину Божију”, то јест славу Божију и благодат, којом се покрива Он Сам, одевајући се светлошћу као ризом и седећи на преузвишеном престолу славе Своје.

Под киворионом је, изнад средине Престола, висео περιστεριον (перистериион), посуда у виду голуба у којој су чувани Свети Дарови за случај причешћа болесних и за Пређеосвећене Литургије. У данашње време ова представа голуба је понегде и сачувана, али је изгубила свој првобитни практични значај: тај голуб сада више не служи као посуда за чување Светих Тајни, него само као символ Духа Светога.

За чување Светих Тајни данас на самом Престолу стоји ковчег, или кивот, који се назива још и дарохранилница. Он се прави у виду гроба Господњег или у виду цркве. Тамо се обично чува и свето миро.

На Престо се постављају још и свеће, ради представљања Светлости Христове која просвећује свет. Новорукоположеном јереју се прописује следеће: „на Трпезу не полажи ништа осим Јеванђеља и Светих Тајни и других свештених (предмета)”.

На Престолу је понекад стајао свећњак са седам свећа, који је подсећао на такав старозаветни свећњак који се налазио у светињи.

Иза Престола, до самог зида у олтарској апсиди, поставља се „горње место”, седиште за епископа, а са обе његове стране седишта за свештенике. Епископско седиште поставља се на узвишење, због чега се

између осталог и назива горњим местом. Ту за време читања Апостола долази епископ који служи и представља Господа Славе. До њега седе презвитери који представљају апостоле. Њихова седишта на грчком се зову συνθρονος, „сапрестоље”.

У северном делу олтара, а у старини у посебно одељењу поред олтара, налази се „предложење” (грчки προθεσις „протесис”). То је сто, прекривен као и Престо драгоценом тканином, где се на почетку Литургије припремају Свети Дарови. „Предложењем” се назива зато што су у старини верни ту доносили и „предлагали” хлеб и вино и све што је неопходно за савршавање Божанствене литургије. Свештеник је за савршавање Свете Тајне бирао најбоље од донетог, док је остало употребљавано на такозваним „агапама” (αγάπη) или „вечерама љубави”, које су у старини биле повезане са савршавањем Евхаристије. Предложење се такође назива „жртвеником”, јер се на њему припремају хлеб и вино за савршавање Бескрвне Жртве. Током припремања Светих Дарова спомињу се и рођење и страдање Спаситеља: јер Жртвеник симболизује и Витлејем, или јасле у које је Господ био положен по рођењу, и Голготу, на којој је испио чашу страдања.

На Жртвенику се налазе посуде које су неопходне за савршавање Евхаристије и други неопходни свештени предмети као што су: дискос, путир (или Чаша), звездица, копље, кашичица, сунђер, покривачи, два тањира и посудица за „топлоту” [„теплоту”].¹

Дискос (грчки δίσκος), то је округли метални тањир, обично од злата или сребра, на постољу у виду ножнице, на који се полаже „Агнец”, то јест онај део просфоре који се на Литургији претвара у Тело Христово, а такође и друге частице које се ваде из просфора на почетку Литургије. Дискос

¹ Посудица за „топлоту” [„теплоту”]: на руском „ковшик” – кутлачица, ведарце, кофича; на српском је уобичајено да се и за саму посуду и за њен садржај употребљава назив „топлота” [„теплота”].

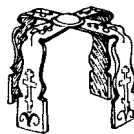

символизује јасле на које је био положен новорођени Богомладенац, а уједно и гроб Христов.

Путир или чаша, од грчког *ποτήριον* (потирин), то је она посуда из које се верни причешћују Телом и Крвљу Христовом, и која подсећа на ону чашу из које је Господ први пут причестио Своје ученике на Тајној Вечери. На почетку Литургије у ову чашу улива се вино уз додатак мале количине воде (тако да вино не изгуби укус који му је својствен), које се на Литургији претвара и истинску Крв Христову. Ова чаша такође подсећа на „чашу страдања” Спаситељевих.

Звездица (грчки *αστήρ* „астир, астерискос”) састоји се од два крстообразно повезана лука. Подсећа на звезду која је мудраце довела у Витлејем. Звездица се на дискос ставља зато да покривач не би дотицао частице које су на њему распоређене и помешао их.

Копље (грчки *λοῦχη* „лонхи”). То је нож у облику копља који служи за вађење Агнеца и других частица из просфора. Оно подсећа на копље којим су била прободена пречиста ребра Спаситељева на крсту (Јн. 19, 34).

Кашичица (руски „ложница”, грчки *λαβηδα* „лавида”) од времена светог Јована Златоуста употребљава се за причешће мирјана [лаика] Телом и Крвљу Христовом. Она означава кљешта којима је Серафим узео угаљ са небеског олтара и њиме дотакао уста пророка Исаије очистивши их. Исто тако угаљ Тела и Крви Христове очишћује тело и душу верујућих.

Сунђер (црквенословенски „губа”, грчки *μυσα* „муса”), различит од онога који се ставља у антиминс, употребљава се за отирање свете Чаше („сакупљање све влаге”) након што јереј употреби Свете Дарове. Зато се и назива сунђером за отирање и увек се држи у светој Чаши.

Покривачи (руски „покривци”) употребљавају се за покривање Светих Дарова. Постоје три: једним се покрива дискос, другим путир, а трећим, који се зове „воздух” (грчки *αἴρ* „аир”), покривају се и дискос и путир заједно. „Воздухом”, који је по димензијама највећи, јереј лелуја над Светим Даровима у време певања Символа вере. Воздух који се услед тога помера и усковитлава представља земљотрес који се догодио приликом васкрсења Христовог. Покривачи на почетку Литургије симболизују пелене у које је Господ Исус био повијен као дете, а након Великог входа, који означава излазак Господа на Голготу,

и постављања Дарова на свети Престо, чиме се означава скидање Господа са крста и погребљење, покривач над дискосом симболизује убрус који је покривао главу Спаситеља у гробу, покривач над путиром плаштаницу, или синдон, којом је било обавијено Тело Господа, а воздух камен наваљен на улаз у гроб.

Осим дискоса, приликом обављања проскомидије употребљавају се још два тањира и посудица за „топлоту” [„теплоту”]. На једном тањирају изображен је крст: он се употребљава за вађење Агнеца из прве просфоре. На други тањирају, на коме је представљена Мајка Божија, вади се частица из друге просфоре у част Мајке Божије. Помоћу посудице за „топлоту” [„теплоту”] вино помешано са водом улива се у свету Чашу, а уочи причешћа свештенослужитеља у олтару из те посудице се налива „теплота” (врућа вода) у свету Чашу.

Слично предложењу са северне, односно леве стране олтара, у старини је постојало посебно одељење и са јужне, или десне стране олтара. У том одељењу чуване су посуде, разне црквене ствари, књиге и одежде. Тим одељењем руководио је ђакон, због чега је и називано „ђаконик”, или грчки понекад још и *σκευοφλάκιον* „скевофилакион”.

Горе поменуте свештене сасуде, изузев „теплоте”, нико нема право да дотакне осим свештенослужитеља. Поред тих сасуда на богослужењу се употребљавају још и следећи црквени предмети:

Кадионица – посуда која се састоји од две полукружне чашице које су отворима окренуте једна према другој, окачене на три ланца, а употребљава се за кађење тамјаном или измирном (смирном) у одређеним тренуцима богослужења.

Кройило (или „босиљкача”) – прави се од танких гранчица биљке исоп (у Србији од босиљка, одакле и назив), а употребљава за кропљење светом водом.

Крстионица (руски „купељ”) – велика посуда која обично има облик путира, а употребљава се за погружење мале деце приликом обављања Свете Тајне крштења. У старини, када су веома често крштавани одрасли људи, ради њиховог погружења у припрати је прављен нарочит базен са степеницама, који је

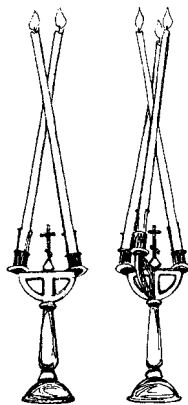
имао облик крста и називао се „баптистеријум” (односно крстионица).

Прибор за кршћење (руски „мирница”) – четвороугаони сандучић у који се смештају посуду са светим миром и све што је неопходно за Свету Тајну крштења: посуда са освећеним уљем, сунђер за брисање помазаних делова тела и маказице за пострижење косе.

Рипиде (од грчког ριπίδιον „рипис идос”, „мачхалица”) су у старини коришћене за одагнавање инсеката од Светих Дарова, а прављене су од танке коже, пауновог перја или платна. Данас рипида представља метални круг са представом шестокрилог серафима, причвршћен на дугачку дршку. Понекад међутим имају облик квадрата или звезде. У данашње време имају само симболички значај: рипиде симболички представљају учешће небеских сила у тајни спасења људи које је извршио Господ Искупитељ. Оне се носе обично изнад Светих Дарова и Јеванђеља на архијерејском богослужењу, а такође и изнад крста приликом његовог изношења на свеноћном бдењу на Воздвижење Часног Крста, у недељу Крстопоклону и 1. августа (на Изношење Часног Крста), као и над Светом Плаштаницом. У неким манастирима дозвољена је њихова употреба и приликом архимандритске службе, док се на истоку употребљавају и на обичном свештеничком богослужењу, на малом и великом входу. Приликом рукополагања ђаконa њему се, према древном обичају, даје у руке рипида, како би штитио Свете Дарове од инсеката, што је спадало у круг његових обавеза приликом савршавања Божанствене литургије.

Дикирије и трикирије – то су двосвећњак и тросвећњак које архијереј на Божанственој литургији и неким другим службама употребљава за осењивање оних који се моле. Дикирија означава две природе Господа Исуса Христа, Божанску и људску, а трикирија три Лица Пресвете Тројице. Право да осењују дикиријом и трикиријом даје се и неким архимандритима.

Венци (односно *круне*), полажу се на главу женику и невести приликом савршавања Свете Тајне брака. Праве се од метала, са крстићима на врху, и

са представом Спаситеља на једном, а Мајке Божије на другом. У старини, а понегде и данас, прављени су од свежег биља и цвећа.

Светиљке – разни свећњаци, који стоје на поду за једну свећу (такозвани „свећњак за изношење”), или за више свећа, који стоје пред иконама, светим моштима и другим светињама, кандила, лустери који се називају полијелејима, фењери који се употребљавају на литијама – све ово спада међу неопходне црквене предмете за осветљење храма, које има не само чисто практични значај, него и симболички: означава духовну светлост која разгони духовну таму, светлост Христову која просвећује све. Типиком је прописано да се у одређеним најсвечанијим тренуцима богослужења пали нарочито много светиљки, у знак духове радости и ликовања. Електрика која се данас уводи по црквама, као мртва, нежива светлост, ни у ком случају не може и не треба у потпуности да замени светлост ових „живих” светиљки. Код нас су свеће по правилу увек прављене од чистог воска, док је за кандила коришћено маслиново уље, распрострањено на Истоку.

Прибор за благосиљање хлеба, пшенице, вина и уља на свеноћном бдењу поставља се на посебан сточић.

Иконостас

Како у древним хришћанским храмовима, тако и у данашњим, олтар је од остатка храма увек био одвојен нарочитом преградом. У старини то је била само ограда, или низ стубића са пречагом која их повезује, и са једним редом икона изнад. Временом се од ове ниске преграде развио висок зид, у потпуности прекривен иконама, распоређеним у неколико спратова. Добио је назив – иконостас. Свети Симеон Солунски, који је у четрнаестом веку написао посебно дело о храму, још ништа не спомиње о савременом високом иконостасу. Из тога изводе закључак да се данашњи високи иконостас није појавио пре петнаестог или шеснаестог века. Ипак, постоји предање да је већ прилично високе иконостасе увео свети Василије Велики зато да не би одвлачио молитвену пажњу свештенослужитеља. На иконостасу, као и на самој олтарској огради, праве се троја врата, од којих се средња, шира, називају „светим” или „царским” (зато што кроз њих, у Светим Даровима, улази Цар Славе Христос) и нешто ужа северна и јужна, која се називају ђаконским, зато што кроз њих за време богослужења стално улазе и излазе ђакони. Кроз царске двери, или „врата”, обављају се само најсвечанији изласци. Сам иконостас у данашње време састоји се обично од 5 низова икона.

У *првом*, нижем реду, десно од царских двери, стоји икона Христа Спаситеља, а са леве стране, икона Мајке Божије. Десно од Спаситеља поставља се икона празника или светога коме је дати храм посвећен (храмовна икона). На царске двери поставља се икона Благовести Пресветој Богородици и представе четворице јеванђелиста – Матеја, Марка, Луке и Јована, по двојица на свако крило двери. На северне и јужне двери постављају се представе арханђела Михаила и Гаврила, или архиђакона Стефана и Филипа.

У *другом* реду, одмах изнад царских двери, поставља се икона Тајне вечере. Та икона као да учи да они што желе да уђу у Царство Небеско, које симболизује олтар, треба да се удостоје да једу од трпезе Господње која се припрема на Престолу у олтару и даје вернима пред царским дверима. Поред Тајне вечере у другом реду са обе стране налазе се иконе свих дванаест Господњих и Богородичиних празника.

У *трећем* реду изнад Тајне вечере стоји икона која се назива „Деизис“, што значи мољење. Деизис представља Господа Исуса Христа, поред Кога стоје Мајка Божија у свети Јован Претеча, окренути према Њему у молитвеном положају тела. Са обе стране „деизиса“ постаље-не су иконе дванаесторице апостола.

У *четвртом* реду икона, у средини је представљена Богомајка са Предвечним Младенцем, а са обе стране старозаветни пророци који су предсказали ваплоћење Сина Божијег. Они се сликају са знацима којима су најављивали тајну ваплоћења: Арон са олисталом палицом, Давид са златним ковчегом, Језекиљ са затвореним дверима итд.

И на крају, у највишем петом реду у средини се слика Бог Саваот са Божанским Сином у крилу, а са стране старозаветни Праоци. Врх иконостаса увек се украшава светим Крстом – знамењем којим је људима даровано вечно спасење и отворена врата Царства Небеског.

Преко царских двери, унутар олтара, качи се завеса, грчки катапетасма [катапетазма], која се у богослужбеним књигама, у односу на царске двери као спољашње, понекад назива „унутрашњом завесом“, односно „горњим дверима“, или „унутрашњим дверима“. Склањање завесе означава откривање свету тајне спасења, као што отварање самих царских двери означава отварање људима улаза у Царство Небеско.

Иконостас, који одваја олтар од средишњег дела храма, подиже се на уздигнутом месту на коме стоји олтар. То уздигнуто место не завршава се иконостасом, него је истурено напред у средишњи део храма и назива се „солеја“ (грчки σολέα „узвишење“). На тај начин солеја као да представља спољашњи продужетак олтара. Наспрам царских

двери солеја се обично прави у виду полукружног испуста и назива се αμβων „амвон“, што на грчком значи усхођење. Са амвона се чита Јеванђеље, произносе се ђаконска мољења и говоре се проповеди. Стога амвон симболизује гору, брод и уопште она узвишена меса на која се пењао Господ ради проповеди, како би Га народ лакше чуо. Амвон такође означава онај камен са кога је анђеоло благовестио мироносицама о васкрсењу Христовом. У старини амвон је подизан на средини храма и подсећао је на наше савремене аналоје; био је начињен од камена или метала. Покрај солеје уређују се места за чтечеве и појце, која се називају „певнице“ („клироси“). Чтечеви и појци, који су некада бирали жребом и чинили „удео Божији“, издвојени међу осталим вернима за посебно служење Богу, називају се „клирицима“ (од κληρος – „клирос“, што значи „удео“, „жребом додељени део“). Десна и лева певница у богослужбеним књигама називају се још и „зборовима“ (хоровима), јер појци у њима представљају Анђеле, који поју хвалу Богу.

Поред сваке певнице обично стоји барјак („хорутва“). То је икона која виси на дугачком копљу у виду војничког стега, и као да представља знамење под којим се сабирају војници Христови, који војују против непријатеља нашег спасења. Они се обично носе на челу литија за време црквених празника. Испред певнице поставља се преграда¹ ради одвајања оних који обављају богослужење од оних који стоје у храму. Ту се обично ставља и свећњак који се са упаљеном свећом носи испред литија.

¹ Руска пракса.

Средишњи део храма

Средишњи део храма, који се обично назива бродом цркве, служио је као место за верни народ. У старини ту је посебан део био одвојен за мушкарце, а посебан за жене. Ова подела полова имала је свој историјски основ: на Истоку су жене, како у друштвеном животу уопште, тако и посебно на богослужбеним сабрањима биле одвојене од мушкараца. У јеврејским синагогама жене су били смештене горе на балконима, а мушкарци доле. Овај обичај био је пренет и у хришћанство. Већ у Златоустово време жене су у базиликама одвајане од мушкараца посебном оградом. У храмовима византијског типа сав доњи простор храма био је намењен мушкарцима, а жене су смештане на хоровима или у посебним високим галеријама које су називане „гиниконите“. У руским (и српским) црквама мушкарци су стајали у јужној, десној половини храма, а жене у северној, левој.

За време архијерејске службе на средини храма поставља се посебно уздигнуто место за архијереја, или амвон, који се за разлику од амвона на солеји назива „архијерејски амвон“, или „место за облачење“, или „рундук“, зато што се ту архијереј облачи пре но што почне да служи Литургију. Он се углавном састоји од два нивоа. За посвећење новог епископа тај амвон се прави шири и виши. На архијерејски амвон поставља се седиште за архијереја које се назива „катедра“. У старини називано је „столом“ или „престолом“. У одређеним периодима богослужења, као на пример приликом читања часова, архијереј седи на катедри.

Припрата

На западној страни храма налазе се двери, или врата која воде у припрату. Ова врата се у Типику називају „красним“, јер се понекад посебно раскошно украшавају. Она служе за свечане изласке из храма и уласке у њега, као на пример за време литија. Грци су их називали „царским“. Називају се још и „црквеним“, јер воде у саму цркву, као и „великим црквеним вратима“, јер осим њих постоје и друга улазна врата у цркву, „северна“ и „јужна“. Типик прописује да на дан Васкрса литија излази из цркве на северне двери, а да се зауставља и да пасхално јутрење почиње пред „великим вратима цркве“.

Ако је у старини сматрано за неопходно да се жене одвоје од мушкараца, онда је тим пре било неопходно да се оглашени и покајници одвоје од верних. И заиста, сходно своме духовном стању ова лица су

смештана у посебан, трећи део храма, који је добио назив $\varphi\alpha\rho\theta\eta\chi$ „нартекс“, или припрата. У старини нартекс је имао неколико одељења: унутрашњи нартекс, који је улазио у састав самог храмовног корпуса, спољни нартекс, који се састојао од трема пред улазом у унутрашњи нартекс, и још нарочитог атријума, или дворишта. Ту су били распоређени оглашени и покајници према степенима. Када је институција оглашених и покајника престала да постоји, припрата није престала да постоји, само је добила нешто другачији облик и нарочиту намену. Из унутрашњег нартекса у византијском периоду почеле су да крећу литије, ту су полагали покојнике пре сахране. Са таквом наменом нартекс је прешао и код нас у Русију. Унутрашњи нартекс почели су да називају припратом, док се спољашњи претворио у трем или широко степениште којим се улази у цркву.

Према Типику у припрати се обављају нека богослужења, као на пример оглашавање оних који се припремају за крштење, чин одрицања од заблуда оних који се присаједињују светом Православљу, литија на великом вечерњу, часови, повечерје, полуноћница; такође, прописано је да се у припрати обавља и чин опела.

О црквеним звонима

Важно обележје православних храмова данас представљају звона, која се постављају или на кров храма, у торњевима купола, или код улаза у цркву, у посебним звонницама, или у близини храма, у нарочитом здању подигнутом за њих који се назива звонара.

У периоду гоњења древни хришћани се, наравно, нису сабирали звоњавом звона као данас, него или по претходном договору, или помоћу личног обавештавања, за шта су служили посебни гласници. Од четвртог века, када су хришћани добили право да јавно обављају богослужење, код њих су почели да се појављују и јавни начини за сазивање верних на молитву. У египатским и неким палестинским манастирима за то су употребљавали трубе, у другим палестинским манастирима чекић којим су ударали у врата келије сваког монаха.

Звона су се прво појавила на Западу. Тако су између седмог и осмог века била већ широко распрострањена у Француској, Италији, Немачкој и Шпанији. То се не може рећи за Исток. Тамо видимо само појединачне случајеве употребе звона: тако, на пример, у споразуму Омара са Јерусалимским патријархом Софронијем, после опсаде Јерусалима 628. године, постављен је услов да се не употребљавају звона. У деветом веку венецијански војвода Урсус Патрикије, на молбу византијског цара Василија Македонца, послао је у Константинопољ дванаест великих бронзаних звона за једну поново подигнуту цркву. Грчки пак писци, када говоре о начинима за сазивање верних на молитву, указују само на „клепала”. Постојале су три врсте клепала: велико и мало дрвено клепало, и „агиосидирон” (σιδηρον), гвоздено клепало које је прављено у виду савијене, попут дуге, гвоздене или бронзане шипке. Звона су се на Истоку раширила вероватно тек са доласком крстаха, и добила су назив „кампане” (campana), вероватно зато што су прво почели да их производе у италијанској области Кампанији у седмом веку. Након што су Константинопољ заузели Турци, који су мрзели звук звона, она поново излазе из употребе на Истоку, али се зато широко распрострањују код нас у Русији. Може се рећи да употреба звона нигде није доживела тако широк развитак и примену у богослужбеној пракси као у Русији. Руски народ, који се по природи одликује великом музикалношћу, уложио је у звоњаву звона сву силу свог религиозног осећања, створивши необично богатство разних врста и нијанси звоњаве, која дубоко дира душу изазивајући у њој различита молитвена осећања и доживљаје.

Данас звона у нашој Цркви не служе само да би „најавила”, то јест дала знак да у храму предстоји богослужење, него и зато да објаве победу Цркве, да оне који нису у храму обавесте о томе да је наступио одређени тренутак богослужења подстичући их на тај начин да своје молитве сједине са онима који се моле у храму.

У црквеном Типику и богослужбеним књигама, звона се означавају следећим речима и изразима: „било”, „клепало”, „кампан”, „тешка” и „звона”. Није тешко видети да су први међу тим називима сачувани још из времена када звона није било, него су верни на богослужење сазивани помоћу даске

или шипке у коју се ударало чекићем или палицом. Постојало је и камено клепало. Међутим, и након увођења звона понегде су сачувана и клепала, која се користе у одређеним случајевима, посебно у посту и на Страсну седмицу. Цркве обично имају неколико звона, различите величине и јачине звука. У великим храмовима разликују се следећа звона: 1) празнично, 2) недељно, 3) полијелејно, 4) свакодневно, 5) мало звоно. При томе постоји још неколико мањих звона различите величине.

Сам звук звона у различитим периодима богослужбене године није једнак. Звона звоне на један начин за празничну службу, на други за свакодневну, на трећи за великопосну, а на четврти за заупокојену службу.

Пре свега разликују се два начина звоњаве: први се назива „благовест”, а други звоњава у ужем смислу речи. „Благовешћу” се назива звоњава када се удара у једно звоно, или у неколико звона, али не заједно, него редом у свако од њих. У овом последњем случају „благовест” се назива још и „пребирањем”. Звоњавом у ужем смислу речи назива се она звоњава при којој се удара у два или више звона истовремено. Када се звони у неколико звона на три замаха, онда се то назива „тризвоном”. Уочи мање свечаних служби звони се само благовест, а уочи свечанијих служби након благовести следи и тризвон. За обележавање нарочитог славља у Цркви тризвон се звони и после богослужења: тако бива у све дане Васкрса (Пасхе) и у све недељне дане после Божанствене литургије. Звони се и на литијама. За време Литургије звони се у једно звоно приликом њеног најважнијег дела, такозваног канона Евхаристије, то јест од певања „Достојно и праведно јест, поклањатисја Оцу и Сину и Свјатом Духу” до певања „Достојно јест јако воистину”, због чега се ово звоно обично назива звоном на „Достојно”.

„Пребирање” бива 1) приликом читања васкршњег Јеванђеља на Литургији у први дан Васкрса, а по окончању читања завршава се „тризвоном”; 2) на јутрењу Воздвижења, Крстопоклоне недеље и 1. августа, на крају Великог славословља, када се износи крст; 3) на Велики Петак приликом изношења Плаштанице и Велику Суботу приликом ношења Плаштанице око храма; 4) приликом изношења упокојених, опела и сахране. Нешто другачији карактер има „пребирање” уочи освећења воде у дане храмовних празника, а такође и приликом посвећења за епископа.

Звоњава за службе разликује се и по своме тону: понекад она звучи веселије, понекад тужније. Звоњава током Великог поста бива „ла-

гана”, то јест спора и отегнута. Насупрот томе радосна звоњава се у Типику назива „звоњавом у светле (дане)”.

Дужина звоњаве се за звонара одређује тиме што према пропису Типика треба у себи да прочита или „непорочне” (17. катизму), или 50. псалом. Прописано је да се током Великог поста уочи часова удара у звоно: пре трећег часа три пута, пре шестог часа шест пута, пре деветог часа девет пута, пре повечерја дванаест пута.

Осим наведе намене црквена звона су код нас употребљавана и за упозорење о пожару, што је називано „звоњавом на узбуну”, као и за време снежних мећава како би се помогло путницима да се оријентису на путу.

4. ЛИЦА КОЈА ОБАВЉАЈУ БОГОСЛУЖЕЊЕ

Православно богослужење обављају одређена лица, која су за то постављена кроз законито рукоположење од Самог Господа и чине црквену јерархију или свештенство. Још у Старом Завету, по заповести Божијој, свети пророк Мојсије је за обављање богослужења изабрао и посветио нарочита лица – првосвештеника, свештенике и левите. Први првосвештеник био је Мојсијев брат Арон, а први свештеници Аронови синови. Лица која су се дрзнула да обављају богослужење без законитог постављења била су кажњена (они који су изазвали побуну са Корејем, Датаном и Авироном). Првосвештенику и свештеницима помагали су левити. Тако се старозаветна јерархија састојала од три степена.

У Новом Завету Господ Исус Христос је, савршивши Своје Божанско служење на земљи, научио људе да се клањају Богу у духу и истини, препустивши потом како даље уређење Цркве, тако и видљиво обављање богослужења Својим апостолима. Он им је дао благодатну силу и власт да свештенодејствују, да народ уче вери и побожности, и да управљају Црквом. *Као што је Отац послао Мене, и Ја шаљем вас. И ово рекавши, дуну и рече им: Примите Духа Светага! Којима ојро-сѣишѣ ѣрехе, ојраишѣјају им се; и којима задржишѣ, задржани су* (Јн. 20, 21–23; 17, 18; Мт. 16, 19; 18, 18).

Од мноштва Својих ученика и следбеника Господ Исус Христос је изабрао само дванаесторицу апостола, којима је дао власт да поучавају, савршавају богослужење и духовно руководе верујуће ка спасењу (Мт. 28, 19). Власт добијену од Господа апостоли су постепено кроз полагање руку предали својим наследницима. Пре свега, као што се види

из шесте главе књиге Дела апостолских, они су као испомоћ себи установили нижи степен црквене јерархије – ђаконски. Служење првих ђакона састојало се из старања о сиромасима и помоћи апостолима приликом савршавања Светих Тајни. Када је број верујућих почео да расте, апостоли су изабрали нове помоћнике, којима су дали пуномоћ да проповедају, обављају богослужење и управљају црквеним општинама. Оне који су кроз полагање апостолских руку посвећени за то служење почели су да називају „презвитерима” или „старешинама”. На крају, услед све већег пораста броја хришћана, апостоли, који више нису могли лично свуда да постављају ђаконе и презвитере, установили су нови, виши чин у Цркви – „епископе”, којима су предали пуноту своје власти – власт не само да поучавају, свештенодејствују и управљају, него да и сами посвећују презвитере и ђаконе и надзиру њихово држање. Реч „епископ” на грчком значи „чувар” или „надзорник” (од глагола ἐπισκοπεω – „надгледати”, „гледати на кога”, „пазити”).

У почетку и свети апостоли, а затим и њихови наследници, мужеви апостолски, „прејемствено су предавали своју власт и пуномоћи – како указује архимандрит Гаврило – другим мужевима познаваоцима Божанског Писма, захтевајући од верујућих да им се покорављају као надзорницима у својој области... Свети Игнатије Богоносац († 107), апостолски муж, строго је разобличавао оне који нису слушали епископе, презвитере и ђаконе... Свети Иринеј († 202), епископ Лионски, јасно разликује првенство права епископа и обиље благодати у њему, када каже да презвитери добијају дарове благодати од епископа. Прејемство епископа и њихово порекло он изводи непосредно од самих апостола. По речима светог Кипријана Картагинског, постављење епископа засновано је на Божанском закону и предато нам је преко светих апостола који су први примили епископство од Господа нашег Исуса Христа. Поставивши након духовног испитивања епископе, апостоли су им при томе дали и наследнике, како би, када они почину, други искусни мужеви прихватили служење на себе, да би кроз такав поредак и сукцесивност у црквеној јерархији било пренешено и чувало се апостолско предање и проповед истине, те да би сви епископи кроз непрекинуто рукоположење постали прејемници апостола”.¹

¹ „Руководство по Литургике”, архим. Гаврила. Тверь, 1886, стр. 259.

Свештенослужитељи

Тако су се и у новозаветној хришћанској Цркви појавила три степена свештенства: виши – епископ, средњи – презвитер (од грчке речи *πρεσβυτης* – старешина), и нижи – ђакон. Сва ова лица носе заједнички назив свештенослужитељи.

Сваки од ових степена свештенства има још и своје варијанте, у зависности од заслуга датог свештенослужитеља и службеног положаја који заузима. Тако се епископи значајнијих области и градова називају архиепископи (од грчке речи *αρχιος* – старији, заслужни епископ); епископ метрополе или престонице носи назив митрополит (назив потиче од грчког *μητηρ* – мајка, и *πολις* – град), или егзарх (*εξαρχω*, што значи начелник). За епископе древних престоница Рима, Константинопоља, Александрије, Антиохије и Јерусалима, а касније и за поглаваре неких Помесних Цркава усвојена је титула патријарха (од *πατηρ* – отац, и *αρχω* – управљам, владам). Епископи који управљају многољудним епархијама имају помоћнике који се називају викарним епископима (од *vice* – уместо), просто викарима, то јест „намесницима”. Свештеници, или јереји, који стоје на челу великих парохијских општина и саборних храмова носе назив протојереји (од грчког *πρωτος* – први, и *ιερευς* – свештеник, дакле „први свештеник”) и првенствују у односу на остале свештенике приликом богослужења свештеници дворских, патријаршијских и синодских цркава носе почасно звање презвитер, а први међу њима протопрезвитер. Монаси који имају јерејски чин називају се јеромонасима; они који стоје на челу манастира називају се игуманима (од *ηγουμενος* – руководилац, начелствујући), а они који руководе највећим и најславнијим манастирима називају се архимандритима. У данашње време ова звања се не дају само према положају који се заузима, него и за дугогодишњу службу, и за нарочите заслуге, као награда или одликовање за ревносне свештенослужитеље. Исто тако и старији ђакони при саборним храмовима називају се протођакони. Ђакони монаси називају се јерођаконима, а старији међу њима архиђаконима.

Увек треба имати на уму да по благодати нема никакве разлике између патријарха, митрополита,

егзарха, архиепископа и епископа: по својим благодатним правима они су међусобно потпуно равноправни. Разлика међу њима постоји само у првенству части и административној власти. Сваког епископа, независно од титуле коју носи, називамо „архијерејем”, „јерархом”, „светитељем”, „архипастиром”, „владиком”. Управо тако и сви јереји, независно од почасне титуле или звања које носе, по благодати су међусобно потпуно равноправни. Тако је и са ђаконима. Постоје дакле само три степена свештенства.

Црквенослужитељи

Од свештенослужитеља треба разликовати црквенослужитеље, који су присутни на богослужењу и помажу епископима, презвитерима и ђаконима. То су ипођакони, чтечеви (који се још називају и читачима псалама) и црквењаци. Разлика између свештенослужитеља и црквенослужитеља је у томе што свештенослужитеље хиротонише или рукополаже епископ у олтару током Божанствене литургије, и они кроз то рукоположење добијају нарочиту благодат свештенства, док се црквенослужитељи на своје служење не постављају кроз хиротонију-рукоположење, него кроз хиротесију – полагање руке епископа, које има значај само простог благослова, изван олтара, на средини храма, пре Божанствене литургије, за време читања часова.

Ипођакон – то је помоћник ђакона на архијерејској служби. Он помаже архијереју да се обуче, доноси му посуду за прање руку, дикирије и трикирије, и уопште прислужује архијереју током богослужења.

Црквењак (рус. „пономар” – искривљени облик грчког *παραμονη*, парамонар) – то је црквени служитељ постављен при олтару, који додаје кадионицу, пали кандила, пали и носи свеће, звони у звона. У црквеном Типику назива се такође „параеклисијарх” и „палилац кандила”.

Чтец (или „псаломшик” – читач псалама) чита и пева у певници. У чину хиротесије чтеца овај степен назива се „првим степеном клира”. Када у певници пева више појаца, старији, који руководи појањем, назива се протопсалт (рус. „головшик”). У старини када је број богослужбених књига, услед њиховог ручног преписивања, био веома ограничен, један појац је громко читао речи песме, а сви остали појци су понављали за њим. Такав појац или чтец називан је канонархом. У манастирским и појединим храмовима у свету дужност канонарха постоји до данас, чиме се богослужење веома улепшава, а текстови песама постају разумљивији за оне који се моле.

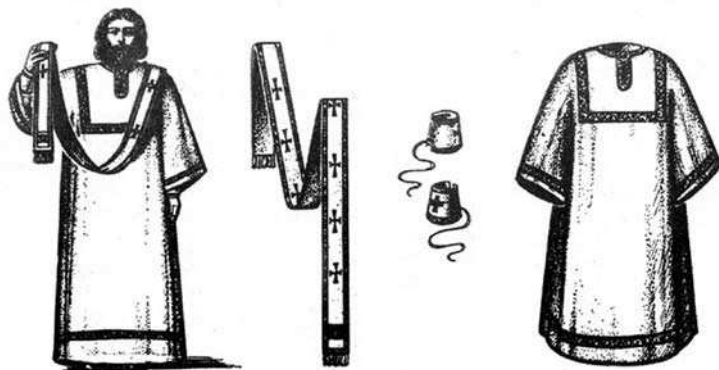

5. СВЕШТЕНЕ ОДЕЖДЕ

Ако за светске послове у важним и свечаним приликама људи не облаче обична свакодневна одела, него у другачија, боља (Мт. 22, 11–12), онда је тим пре природно да се приликом служења Господу Богу свештенослужитељи и црквенослужитељи облаче у нарочите одежде, које треба да одвоје њихов ум и срце од свега земаљског, и да их узнесу горе, ка Богу. Посебне богослужбене одежде за свештенослужитеље уведене су још у Старом Завету. Било је строго забрањено улазити ради служења у скинију и у Јерусалимски храм без нарочитих хаљина, које су служитељи приликом изласка из храма морали да свуку и оставе, облачећи своју уобичајену одећу (Језек. 44, 19). И у данашње време свештенослужитељи и црквенослужитељи за време обављања црквених служби облаче посебне свештене одежде, које се, према три степена црквене јерархије, деле на ђаконске, свештеничке и епископске. Црквенослужитељи носе неке од ђаконских одежди.

Према учењу Цркве, сваки виши степен црквене јерархије садржи у себи благодат, а уједно и права и почастии нижих степени. Ова мисао се очигледно изражава тиме што свештене одежде које су својствене нижим степенима, припадају и вишим. Стога је и редослед облачења такав: најпре облаче одежде које припадају нижем чину, а потом оне које припадају вишем. Тако епископ облачи најпре одежде ђакона, потом одежде јереја и тек потом одежду која му припада као епископу; јереј такође прво облачи ђаконску одежду, и тек потом јерејску.

Разматрање о свештеним одеждама започећемо од одежде чтеца или појца. То је **кратак фелон**, који се у данашње време на чтеца обла-

ђаконска одежда

орар

наруквице

стихар

чи само приликом његовог посвећења. Он изгледа као свештенички фелон, али се разликује по томе што је веома кратак, тако да једва покрива плећа. Ставља се на врат онога ко се посвећује, као знак да он долази под јарам свештенства и да се посвећује служењу Богу. Своје служење чтец данас обавља у другој одећи, која се назива „стихар”.

Стихар – то је дугачка и равна хаљина широких рукава. Пошто је-реј и архијереј носе стихар испод других риза, њихов стихар има мало другачији облик и назива се „подризник”. Стихар се прави углавном од белог или светлог материјала, како би подсећао свештенослужитеља који га носи на чистоту живота коју од њега захтева његово служење. Стихар такође означава „ризу спасења и одећу весеља”, то јест спокојну савест и духовну радост у Господу која из ње проистиче. Ето због чега се приликом облачења стихара на Литургији произносе речи: „Зарадоваће се душа моја Господу, јер ме обуче у ризу спасења и одећом весеља одену ме, као женику метну ми венац, и као невесту украси ме красотом”.

Одећу ипођакона, осим поменуте, чине још орар и наруквице.

Орар то је нека врста дугачке и широке траке, којом се ипођакон опасава у виду крста, док је ђакон углавном носи преко левог рамена. Опасивање ораром означава да ипођакон смирењем, целомудреношћу својих бедара и чистотом срца треба да задобије одежду чистоте. Стога ипођакони након посвећења у орар више не могу да ступе у брак.¹

Приликом посвећења ипођакона за ђакона, орар се одвезује и архијереј га полаже на лево раме новопосвећеног ђакона. Само на Литургији, после молитве „Оче наш”, и ђакон опасује орар крстолико, припремајући се тако за причешћивање Светим Тајнама Тела и Крви Господње. Он орар обично носи на левом рамену, а приликом изговарања јектенија и других возгласа подиже његов крај, држећи га са три прста десне руке, чиме појцима и самом јереју даје знак да је време за ову или ону свештену радњу. У старини ђакон је ораром отирао уста причесника. Реч „орар” потиче или од латинског „oro”, „молим”, „молим се”, или од грчког „ωρα” „време”, или пак од латинског „os” „уста”. Орар представља анђелска крила, јер ђаконско служење симболизује служење анђела код Престола Божијег. Стога су на орару понекад извезене речи анђелске песме: „Свети је, Свети, Свети”. Приликом полагања орара на себе, ђакон ипак не чита никакву молитву.

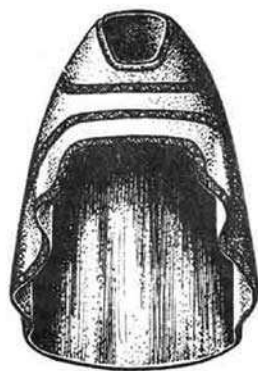
¹ 26. Апостолско правило и 6. правило Шестог Васељенског сабора.

У ђаконску одежду спадају још и **наруквице**. Оне се употребљавају зато да би стегнуле крајеве рукава доње одежде, чиме као да ојачавају руке, чинећи их спремнијим за свештенослужење. Наруквице подсећају свештенослужитеља како не треба да се узда у своје силе, него у десницу Господњу, у Његову силу и помоћ. Зато се приликом стављања наруквица на десну руку говори молитва: „Десница Твоја, Господе, прослави се у сили; десна рука Твоја, Господе, сруши непријатеље, и обиљем славе своје сатро си противнике”. Навлачећи је пак на леву руку говори: „Руке Твоје створише ме и саздаше ме; уразуми ме, и научићу се заповестима Твојим”. Наруквице подсећају на оне узе којима су биле везане пречисте руке Господа.

У одежду јереја спада:

Епитрахил (од *επι* – на, *τραχηλος* – врат), „навратник – део одежде који се ставља око врата и преко груди се спушта на доле. Епитрахил није ништа друго до ђаконски орар, стављен око врата, тако да се оба његова краја спуштају напред. У старини приликом посвећења ђакона за јереја епископ је, уместо да на њега положи епитрахил, само пребацивао задњи крај орара на десно раме, тако да оба краја висе са предње стране. На то указује и сам облик епитрахила, који као да представља надвоје пресавијен орар. Епитрахил означава двоструку благодат

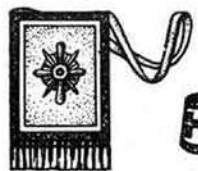
фелон

епитрахил

подрасник

набедреник

појас и наруквице

палица

свештенства која је дарована јереју. Приликом стављања епитрахила произноси се молитва „Благословен Бог Који излива благодат Своју на свештенике Своје као миро на главу, које се слива на браду, браду Аронову, које се слива на скут од хаљине његове” (Пс. 132, 2). Јереј без епитрахила, као и ђакон без орара, не обавља ни једну службу. Мање свечане службе он служи само са епитрахилем.

Појас је врста траке којом се јереј опасује преко стихара и епитрахила, како би био комотнији за свештенослужење. Овај појас подсећа на то како се Господ Исус опасао уочи Тајне Вечере; он знаменује силу Божију, која даје снагу јереју и архијереју за њихово узвишено служење Богу, и истовремено њихову спремност за то служење. Приликом опасивања појаса говоре се речи: „Благословен Бог Који ме опасује силом и учини беспрекорним пут мој, Који ми укрењује ноге као јелену и на висину ме поставља”.

Набедреник и палица то су делови одежде које јереј добија као награду, при чему је набедреник прва јерејска награда, док палица већ спада у архијерејску одежду, али се даје такође архимандритима и игуманима, и у виду награде неким протојерејима. Набедреник представља четвороугаоно издужено платно које се качи на бедро свештенослужитеља, чија су два краја повезана дугачком траком која се пребацује преко рамена, док је палица четвороугаоно равнострано платно које се прави у виду квадрата или ромба и које се једним крајем веша на десно бедро. Палица се у богослужбеним књигама назива „епигонат” (*επιγονάτιον*), што буквално значи „наколеник”. И набедреник и палица симболизују духовни мач, духовно оружје – реч Божију којом се пастир наоружава против непријатеља људског спасења. Набедреник је награда која је уведена у Руској Цркви. На Истоку је позната само палица. Приликом стављања палице произноси се молитва: „Опаши мач твој око бедара својих, силни, красотом својом и добротом својом; и шири се и успевај и царуј ради истине, кротости и правде, и водиће те дивно десница твоја, свагда, сада и увек и у векове векова” (Пс. 44, 4–5). Палица је искривљени назив „полица”, мала „пола” (рус. пола хаљине, скут), део одежде. Набедреник се ставља на десно бедро, а када се даје палица, онда се набедреник премешта на лево бедро, док се палица ставља на десно. У данашње време палица представља обавезан део одежде не само архијереја, него и архимандрита, а понекад и игумана. Протојерејима се даје као висока награда.

Фелон – критска реч која означава одећу која покрива читаво тело. То је дугачка и широка одежда без рукава, која има отвор за главу.

Фелон се облачи преко других делова одежде и покрива их. Будући (да може да буде) украшен многим крстовима, фелон се назива још и „полиставрион” (од грчког πολυς – многи, σταυρος – крст), или „крста-ста риза”. Древни облик фелона, који је до данас сачуван у Грчкој, код нас (тј. у Русији) је мало измењен: на предњој страни део материјала је одсечен, тако да се не може испунити пропис Типика о томе да јереј у одређено време фелон треба да држи спуштен. Свето Јеванђеље јереј такође не треба да држи просто рукама, него у фелону. Фелон симболизује онај плашт у који су Господа обукли војници који су Му се ругали, и подсећа јереја да служећи представља Господа Који је Себе принео за жртву за оправдање људи, те стога у сваком свом делу треба да се облачи у правду и да се радује у Господу. О томе говоре и речи псалма које јереј изговара приликом облачења фелона: „Свештеници Твоји, Господе, обући ће се у правду, и преподобни Твоји обрадоваће се радосћу” (Пс. 131, 9). Јереј облачи фелон приликом свечанијих богослужења. При томе, према Типику, јереј се за време богослужења неколико пута облачи и поново свлачи, но тај се пропис данас у парохијским храмовима често не примењује, услед различитих скраћења која су уведена у богослужење. Према Типику фелон се облачи само у најсвечанијим тренуцима богослужења, као што је на пример мали вход на вечерњу, полијелеј, читање Јеванђеља, Велико Славословље. За поједина богослужења јереј треба да обуче не само фелон, него читаву одежду. Сви јереји, ма колико да их служи, увек морају да носе комплетну одежду приликом савршавања Божанствене литургије и приликом служења јутрења на дан Свете Пасхе. Само настојатељ се у комплетну одежду облачи: 1) приликом служења вечерња на први дан Васкрса, 2) приликом изношења крста на празник Воздвижења, у крстопоклону недељу и 1. августа, 3) на Велики Петак приликом изношења Плаштанице и на Велику Суботу приликом литије са Плаштаницом и 4) приликом великог освећења воде на Богојављење.

Код архијереја, осим свештеничке одежде – епитрахиле, стихара (или подризника), појаса и наруквице, данас уместо фелона постоји сакос, карактеристична одежда и символ архијерејског достојанства, затим омофор, митра, крст и панагија.

Сакос – јеврејска реч која означава кострет, као одећу туге, смирења и покајања (Јер. 48, 37). То је горња архијерејска одежда која по облику личи на стихар, али је краћа од њега, нешто шира и украшена звонцима. Сакос има исто значење као и фелон, стога се приликом његовог облачења произносе исте молитвене речи псалма 131, 9. У старини

само су неки архијереји облачили сакос, док су остали носили фелон. Звонца на сакосу симболизују блавест речи Божије, која излази из уста епископа.

Омофор (од ὠμος – раме и φέρω – носим), то је део одежде који архијереј носи на плећима, на раменима, „нараменик”. Реч је о дугачком и широком платну које подсећа на ђаконски опар и свештенички епитрахил, само што је шире и дуже, и ставља се преко сакоса, тако да се једним крајем спушта напред на груди, а другим натраг на леђа епископа. Без омофора архијереј не обавља ни једну службу. Раније је омофор прављен од вуне, јер означава заблуделу овцу, то јест грешни људски род. Архијереј са омофором симболизује Доброг Пастира Христа Спаситеља који на Својим плећима носи заблуделу овцу. Стога се

приликом облачења у омофор изговарају речи: „На рамена, Христе, узевши заблуделу природу, вазнео си се и привео је Богу и Оцу”. Услед таквог значења омофора, он се за време служења Литургије неколико пута скида и поново ставља. У оним тренуцима када сам архијереј симболизује Христа, он је у омофору, а када се чита Јеванђеље, обавља Велики вход или савршава претварање Светих Дарова, омофор са архијереја се скида, јер се у Јеванђељу и Светим Даровима онима који се моле јавља сам Христос. Обично после првог скидања омофора са архијереја, њему се ставља други, мањи, који се за разлику од првог, „великог”, назива „малим” омофором. Мали омофор се са оба краја спушта напред на груди архијереја и по дужини је знатно краћи. Према истраживањима проф. Дмитријевског, за најстарији облик епископског омофора треба сматрати управо тај мали омофор.

Митра, од грчке речи *μιτρον* („митроо”), свезујем, буквално значи „повез”, „дијадема”, „венац”. У богослужбеним књигама митра се назива и „капом”. То је царски украс који се архијереју дарује зато што он на служби представља Цара-Христа. Митра уједно служи и као знак архијерејске власти. Самог архијереја она треба да подсећа на венац од трња који су војници положили на Христову главу, а такође и на убрус којим је била обавијена глава погребеног Спаситеља. Приликом стављања митре произносе се речи: „Господ је на твоју главу ставио венац од драгог камења, живота си тражио од Њега, и дао ти је дужину дана у век века”.

У Руској Цркви митра се даје такође архимандритима и неким протојерејима. У одређеним тренуцима богослужења митра се скида. Архијереј скида митру за време великог входа, уочи Символа вере за све време када воздухом веју над Светим Даровима, од речи „узмите, једите” до претварања Светих Дарова, за време причешћивања Светим Тајнама, а такође и када сам чита Јеванђеље (али не и када слуша читање). Архимандрити и протојереји је скидају увек када Типик уопште прописује да треба стајати откривене главе, то јест онда када је скида и архијереј, а уз то још и „приликом слушања светог Јеванђеља”, када се пева „Достојно јест”, „Оче наш” и приликом појављивања Светих Дарова на крају Литургије.

Крст – на крштењу сваки хришћанин добија крст. Но, тај крст се носи испод одеће. Архијереј пак носи крст преко одеће. Архијерејски крст је обично од злата, украшен драгим камењем. Приликом стављања крста изговарају се речи Јеванђеља: „Ако хоће ко за Мном ићи, нека се одрекне себе, вели Господ, и узме крст свој и за Мном иде”.

Исти такав крст даје се и архимандритима. Он на врху обично има малу круну, а испод висећи украс. Сличан крст, али без круне и привеска, даје се, као веома висока награда, неким игуманима и протојерејима. У Руској Цркви постоји још и златни крст без украса, који се од времена цара Павла даје свим протојерејима и неким јерејима у виду награде. Од времена цара Николаја Другог у Руској Цркви свим новорукоположеним јерејима даје се сребрни осмокраки крст. На истоку не знају за ове крстове. Тамо постоји само крст са украсима као одличје архијереја, архимандрита и неких протојереја, који се због тога и зову „ставрофори”, то јест „крстоносни протојереји”.

Панагија (од грчког *παν* – све, и *αγια* – света), то јест „Свесвета”. Панагија се другачије назива *ευκολλιον* – „енколпион”. То је невелика округла икона са ликом Спаситеља или Мајке Божије, која се носи на недрима¹, то јест на грудима архијереја и неких архимандрита. Панагија је раније прављена у виду медаљона који се отвара, који је са једне стране имао икону Мајке Божије, а са друге икону Спаситеља или Свете Тројице, онако како се прави трпезна панагија, која се другачије назива „панагијар” и у коју се ставља частица из просфоре у част Мајке Божије (и сама частица назива се „панагија”). У манастирима се до данас обавља чин „узношења панагије” у спомен на јављање Мајке Божије Апостолима након Њеног Вазнесења на небо. Понекад су у панагију полагали и мошти светих. Неки епископи, на пример патријарси и уопште они који стоје на челу аутокефалних, то јест самосталних помесних Цркава, носе две панагије. Код нас су две панагије, осим патријарха, носили кијевски митрополити, у спомен на то да су у прошлости они стајали на челу Руске Цркве.

Осим горе поменутих делова одежде за време архијерејског богослужења употребљавају се још: мантија, жезло и орлец.

Мантија (*μανδυон* – „мандион”), или другачије „палиум” (лат. *palium*) – горња одежа, монашка, која покрива читаво тело осим главе. Својим слободним ширењем она као да изображава крила анђела, због чега се и зове „анђелска одежа”. Обухватајући читаво тело мантија симболизује свепокривајућу силу Божију, а такође и строгост, побожност и смирење монашког живота, и то да код монаха ни руке, ни други удови не живе за светска и греховна дела, нити су способни за таква дела, него су потпуно мртви за њих. Приликом обављања богослужења монаси су дужни да носе мантију (Законоправило, 18.

¹ У Русији се зове још и „нанедреник”.

правило светог Никифора). Обична монашка мантија је црне боје и на себи нема никакве украсе. Архијерејска мантија се разликује по томе што је светлољубичасте боје и што су на њу нашивене такозване таблице, и што се спреда доле закопчава са два дугмета. Таблице и копче постоје и на црној мантији архимандрита. Ове таблице су четвороугаона платна, обично тамноцрвене боје (код архимандрита још и зелене), која се нашивају на горње и доње крајеве мантије по два. Таблице представљају Стари и Нови Завет, одакле свештенослужитељи треба да црпе своје учење. На таблице се понекад још нашивају крстови или иконе, извезени златом или другим концем у боји. Осим таблица на архијерејској мантији постоје још и „источници”. То су траке разних боја, углавном беле и црвене, које се нашивају дуж мантије, представљајући струје учења која теку из уста архијереја. На архијерејској мантији постоје још и звонца, попут оних на горњој одежди јудејског првосвештеника. Према обичају у неким помесним Црквама поједини архијереји, као на пример патријарси и митрополити, носе мантије зелене и плаве боје. Сви монаси, па и архијереји, служе у мантији у свим оним случајевима када Типиком није прописано да облаче потпуну одежду.

Жезал или **палица**, то је знак пастирске власти над паством и очинске бриге о њој. Зато се назива још и πατερῖσα („патерица”) од πατήρ („патир”) – отац. Жезал се архијереју уручује као знак тога, да треба да напаса Цркву Христову. У манастирима жезал се такође даје архимандриту и игуману, у знак њихове духовне власти над монашком обитељи којој су постављени за старешине. Жезал се прави са попречном, нешто извијеном пречком на врху. Понекад се уместо ове пречке представљају змијске главе, које означавају мудрост пастирске власти (*Будийте мудри као змије*, Мт. 10, 16). Врх жезла се овенчава крстом. На архијерејској палици, а понекад и на архимандритској, код рукохвата се веша невелико златоткано платно, којим се обавија врх жезла ради украшавања. Архијереј улази и излази са жезлом у рукама, док остало време жезло држи чтец који се зове „жезлоносац”. Док држи жезло он нема права да се ослања на њега, него је дужан да га држи „обема рукама, мало подигнуто”. За време малог и великог входа на Литургији жезло се носи напред. Остало време држи га чтец, стојећи обично покрај Спаситељеве иконе на солеји.

Орлец – тако се називају мали округли ћилими на којима је представљен орао како лети над градом. Приликом посвећења, онај ко је изабран за епископа доводи се на орлец, да би га затим користио за

време сваког богослужења. Град представљен на орлецу означава епископство у одређеном граду, а орао означава чистоту правог учења, по угледу на орла који се изображава са апостолом и јеванђелистом Јованом Богословом. Ради изражавања ове мисли орао има зраке који као да показују светлост богословских знања и благодатних дарова. Орлец се током богослужења ставља под ноге епископа и подсећа га на то да је дужан да својим мислима и делима буде изнад свега земаљског, и да попут орла стреми ка небу.

Значење свештених одежди, њихово украшавање и боја

Свештене одежде симболизују углавном унижено стање Христа Спаситеља, но и поред тога света Црква их украшава сребром, златом и драгим камењем. Тиме она показује да за њу ништа није драгоценије и славније од тих страдања Господа. И крст на коме је Господ поднео најтежа страдања и муке, света Црква ставља на сваку црквену одежду, као знак победе Господа над грехом, смрћу и адом, чиме сугерише да ничим другим неће да се хвали, осим *крсијом Господа Исуса* (Гал. 6, 14).

Одежде могу да буду разних боја. Постао је обичај да се за дане празника употребљавају светлије боје, а за дане поста тамније. Данас је прихваћено да се у недељне дане облаче одежде златне боје, у дане спомена светих апостола и мученика црвене боје, у дане празника у част Пресвете Богородице плаве боје, у дане спомена пророка зелене боје, током Великог поста у седмичне дане и током Страсне Седмице, осим на Велики Четвртак и Велику Суботу црне боје. Од Васкрса до Педесетнице, од Божића до Богојављења и на Преображење Господње беле боје. На Велику Суботу, одмах после читања Апостола у време певања „Васкрсни Боже” у Типику је прописано да се црна одежда мења у светлу. На Васкршњем јутрењу одежда се мења приликом сваког новог изласка ради кађења читавог храма, што симболизује нарочито славље у Цркви. Света Тајна крштења се савршава у белој одежди, а опело, осим у периоду Педесетнице, у тамној одежди.

Док монаси носе нарочита покривала за главу као што су клобук, камилавка и скуфија црне боје, жењеним свештеницима се као награда даје скуфија, а затим камилавка љубичасте боје. Назив „скуфија” потиче од σκουφος – чаша, јер својим обликом подсећа на чашу. Назив камилавка потиче од материјала од кога је раније на Истоку прављена ова капа – од длаке са врата камиле (καμηλός – камила и αυχην – врат).

6. СВЕШТЕНЕ РАДЊЕ И ОБРЕДИ

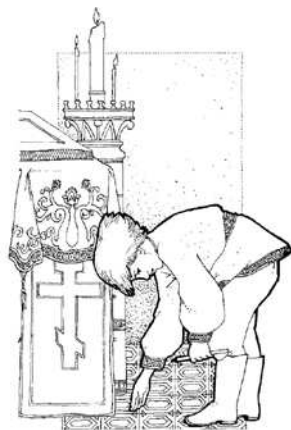
За богослужење се употребљавају различите свештене радње и обреди, који се називају симболичким, јер иза видљивог, спољашњег начина њиховог савршавања лежи и скрива се одређена свештена идеја. Благодаречи молитвеном освећењу, савршавањем одређених молитвених дејстава обични материјални земаљски предмети добијају нарочит, нов религиозни значај и смисао.

У таква симболичка дејства спадају: 1) осењивање крсним знамењем, 2) мали и велики поклони, 3) благосиљање, 4) паљење свећа, 4) кађење и 5) кропљење светом водом.

Обичај осењивања **крсним знамењем** за време молитве потиче још из апостолских времена. За изображавања крста на себи православни хришћани спајају прва три прста десне руке у част Свете, Једносутне и Нераздељиве Тројице, док преостала два савијају на длан, у знак сједињења две природе у Исусу Христу – Божанске и људске. Тако сложени прсти полажу се на чело у знак освећења нашег ума, потом на груди у знак освећења срца, затим на десно раме и после тога на лево, у знак освећења свих наших сила и дела. Сједињујући крсно знамење са молитвом, ми самим тим умољавамо Бога да прими наше молбе ради крсних заслуга Његовог Божанског Сина. Крсно знамење треба савршавати правилно, без журбе и достојанствено.

Поклони мали и велики. Поклони које чинимо приликом уласка у храм Божији и за време молитве у њему служе као израз наших побожних осећања према Богу, наше љубави, смирења пре Њим и покајања, Типик строго разликује мале и велике поклоне.

Мали поклони, другачије се називају лаким (односно појасним), или метанијама. Прати их молитва: „Боже, очисти ме грешног и помилуј ме”. Мали поклони се чине у оним случајевима када у Типику пише просто „поклон”. Савршавају се три пута приликом уласка у храм, приликом читања и певања Трисвете песме, на „Придите поклонимсја” у „Алилуја, алилуја, алилуја, слава Теби Боже”, као и у другим случајевима када је то указано у Типику, а такође и уместо великих поклона онда када је прописано да њих не треба чинити. Типик овако описује мали поклон: „Покло-

ном се назива када се човек поклони колико може када стоји право, не падајући коленима, нити главом додирујући земљу; мера лаког поклона је када се руком досегне земља”. Великим или земним поклоном назива се падање до земље са преклањањем колена, при чему онај ко чини такав поклон челом дотиче земљу. Према црквеним правилима¹, у недељне дане и у периоду Педесетнице земни поклони се потпуно укидају и замењују малим, то јест појасним поклонима. Клецање на коленима није православни обичај и код нас се раширило тек недавно, позајмљен са Запада. Поклон је израз наших осећања према Богу, наше љубави и смирења пред Њим. Земни поклон је израз дубоког покајног осећања – ето због чега су земни поклони посебно чести током Великог поста², када су праћени молитвом преподобног Јефрема Сиријског.

Благослов свештенослужитеља означава давање Божијег благослова људима. То је Божији благослов зато што 1) свештенослужитељ за време богослужења представља слику Самог Спаситеља, 2) он осењује оне који се моле знамењем Крста, који је оруђе нашег спасења, 3) у самом распореду прстију руке која благосиља представљена су почетна слова Спаситељевог имена: ИС ХС. Благосиљање народа од стране свештеника утемељено је, као прво, на праву које су одувек имали старији да благосиљају млађе. Тако су старозаветни праоци благосиљали своју децу. Мелхиседек, свештеник Вишњег Бога, благословио је Авраама; а као друго, у заповести Божијој датој Мојсију о старозаветним свештеницима речено је: *Нека њиризивају име Моје на синове Израиљеве, и ја Госјод благословићу их* (Бро. 6, 27).

Паљење свећа. Свеће и светиљке су на богослужењу употребљаване још у Старом Завету; у Новом Завету појавиле су се од самог настанка Цркве Христове. Нужда која је прве хришћане приморавала да се на богослужења састају увече или ноћу, била је први повод за употребу светиљки. Но, несумњиво је да су светиљке веома рано почели да употребљавају не само из нужде, него и због свечанијег изгледа богослужења, као и због њиховог симболичког значења (Дап. 20, 7–8). Правила Цркве прописују употребу светиљки приликом савршавања Свете

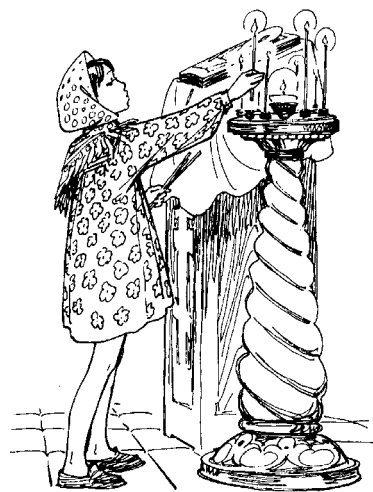

¹ 20. правило Првог Васељенског сабора, 90. правило Шестог Васељенског сабора у 15. правило светог Петра Александријског.

² Као и у неке дане других постова.

Тајне Евхаристије, приликом крштења и погребца, чак и када се савршавају уз сунчеву светлост. Светиљке се употребљавају: 1) у знак тога да нас Господ, Који живи у непрестујућој светлости, просветљује познањем славе Божије у лицу Исуса Христа (2. Кор. 4, 6). И свети угодници Божији су светиљке које горе и светле, како је Господ рекао за Јована Крститеља (Јн. 5, 35). Светиљке на богослужењу означавају такође 2) да срца верујућих горе пламеном љубави према Богу и Његовим светима (1. Сол. 5, 19) и, на крају, 3) ради представљања духовне радости и славе Цркве (Ис. 60, 1).

Одређено је да се за светиљке употребљавају уље и восак које као жртву у храм доносе верујући. Уље и восак, као најчистије горивне материје означавају чистоту и искреност приношења које се чини ради прослављања имена Божијег (3. Апостолско правило). Јелеј означава усрдност људи, попут усрдности мудрих девојака које су узеле уље са светиљкама својим како би изашле у сретање женику (Мт. 25, 3–4), то јест означава жељу хришћана да угоде Богу својим добрим делима. Употребљава се биљно уље. Восак, који се сабира са миомирисних цветова, означава духовни миомирис приношења, веру и љубав оних који приносе. Електрика, као мртви огањ, ни у ком случају не може да замени живи огањ светиљки које је новозаветна Црква прихватила још од старозаветне. И Сам Господ је у Старом Завету заповедио Мојсију да у скинији треба да стоји златна светиљка у којој ће увек да гори чисто уље (Изл. 27, 20), због чега су синови Израиљеви били дужни да приносе чисто цеђено маслиново уље. Горивна материја, као и сваки други дар Богу, треба да буде најбољег квалитета.

Неке светиљке у храму су непокретне, док се друге преносе са места не место. На Престолу и Жртвенику увек се пале свеће, које се стављају на свећњаке. Пред иконама се пали уље у посудама које се зову кандила, као и свеће на свећњацима. Кандила која имају од седам до дванаест чаша (светиљки) називају се поликандилима.¹ Седам чаша означава седам дарова Духа Светога; дванаест чаша означава збор

¹ Руска пракса, стоје у олтару иза часне трпезе (прим. прев).

апостола. Кандила која имају више од дванаест чаша називају се паникандилима.

Паљење светиљки у храму усклађује се са песмама и свештеним радњама богослужења. Што је свечаније богослужење, то се више светиљки пали. У Типику је прописано када и колико светиљки на којој служби треба палити. Тако, на пример, за време читања Шестопсалмија гасе се готово сва светла у храму, док се за време певања Полијелеја сва светла пале. Прописано је да се на Литургији, као на најсвечанијем богослужењу, пале пре свега свеће. Свеће у храму и олтару, осим на Престолу и Жртвенику, пали црквењак. За свеће на Престолу и Жртвенику одређено је да их пали и гаси само јереј или ђакон. Приликом освећења храма свећу у олтару први пут пали сам архијереј. Верујући који долазе у цркву сами пале свеће пред оним иконама које изабери. То је израз вере и пламене љубави према светитељу пред чију икону стављамо свећу.

Кађење пред светим иконама изражава наше поштовање према светима који су на њима представљени, док кађење верујућих изражава жељу да се они испуне Духом Светим и да својим добрим делима миришу пред Господом попут тамјана. Дим из кадионице обавија оне који се моле, симболишући благодат Божију која нас окружује. Кађење уопште изражава жељу оних који се моле да се њихове молитве узнесу ка престолу Божијем као што се дим тамјана подиже ка небу, и да буду пријатне Богу као што му је пријатан миомирис тамјана. Кађење се увек сједињује са молитвом; њу производи архијереј или јереј, који благосиља кадионицу уочи кађења. У тој молитви садржана је прозба Богу да прими то кађење као духовни миомирис, то јест да људи који су присутни и моле се буду духовно угодни миомирис Христу (2. Кор. 2, 15), како би Господ, примајући кађење у свој наднебески Жртвеник, ниспослао благодат Пресветог Духа Свога. За кађење се употребљава кадионица на малим ланцима, ручна кадионица, као и посуде за тамјан које се постављају на одређеним местима у храму да би га испуниле миомирисом, како Типик указује да треба чинити на Васкршњем јутрењу. Тамјан представља миришљаву дрвну смолу коју производе неке врсте дрвета; понекад се добија и вештачким путем од разних миришљавих материја. Кађење обављају у различитим моментима богослужења понекад један јереј, понекад јереј са ђаконом,

а понекад сам ђакон. На архијерејској служби кађење понекад обавља и сам архијереј. Онај ко кади по правилу дужан је да при сваком замаху кадионицом чини знак крста, при чему се клања оном лицу или икони коју кади. Када каде јереј или архијереј ђакон иде испред њих са свећом у рукама. Испред архијереја који кади, осим ђакона са свећом, иду и ипођакони са дикиријом и трикиријом. Постоје разне врсте кађења: понекад се кади само одређени део храма или одређени предмет, на пример аналој¹ са иконом, или крстом, или Јеванђељем. Чин кађења детаљно је описан у 22. глави Типика. Потпуно кађење читавог храма почев од олтара обавља се овако: најпре са све четири стране каде Престо, потом Горње место и Жртвеник (ако су на Жртвенику припремљени Свети Дарови, онда најпре Жртвеник) и читав олтар. Затим онај ко кади излази кроз северне двери на амвон, кади царске двери, затим иконе на јужној страни иконостаса, почев од иконе Спаситеља, па иконе на северној страни иконостаса, почев од иконе Мајке Божије, затим десни и леви збор, односно певнице, и све који стоје у храму. Даље, пролазећи храмом са јужне стране кади иконе по читавом храму, затим улази у припрату, кади улазна врата, а излазећи из припрате креће се према олтару северном страном, кадећи све иконе на тој страни храма, враћа се до царских двери, кади њих, икону Спаситеља, Мајке Божије и улази у олтар на јужне двери, после чега стаје испред Престола и кади га спреда. Ако су царске двери отворене излази на амвон и враћа се у олтар кроз њих. Приликом непотпуног кађења, са амвона се кади иконостас, певнице и народ, а онда се онај ко кади окреће, поново кади царске двери, иконе Спаситеља и Мајке Божије и улази у олтар. Понекад кађење почиње од средине храма, од аналоја на коме стоји икона празника. Тада најпре са све четири стране каде ову икону која лежи на аналоју, затим улазе у олтар на царске двери, каде олтар,

¹ „Аналој”, грч. „аналогиј”, на српском често и „налоњ” (тј. „налој”) – високи и уски лако преносиви сто нагнуте површине, који служи за читање свештених књига, за проповеди у храму и за полагање светог Јеванђеља и икона у време Богослужења (йрим. М. С.)

излазе из њега на царске двери и даље се кађење читавог храма одвија уобичајеним редоследом, након чега се од царских двери не враћају у олтар, него опет до аналоја са иконом на средини храма. Понекад кађење обављају двојица ђакона одједном: у том случају они се разилазе, па један кади јужни део храма, а други северни, да би се потом опет састали и кадили заједно у исто време.

Кађење читавог храма, које почиње од олтара, обавља се током вечерња на почетку свеноћног бденија, када се пева „Господи возвах”, затим на почетку јутрења, приликом певања „непорочних”, приликом певања полијелеја, а такође и на 8. и 9. песми канона, на Литургији приликом окончања проскомидије и читања часова. Кађење читавог храма које почиње на средини храма, обавља се на празничном јутрењу после певања величанија¹, на јутрењу Великог Петка, када се на средини храма чита 12 Јеванђеља, на Царским часовима на Велики Петак, уочи Божића и Богојављења када се читају Јеванђеља и на јутрењу Велике Суботе приликом певања надгробних похвала. Кађење само олтара и иконостаса обавља се на Литургији за време читања Апостола (а према Типику за време певања „Алилуја” после Апостола), за време певања Херувимске песме, а на архијерејској Литургији сам архијереј кади још и одмах после малог входа. Треба знати да на Литургији после кађења читавог олтара не каде одмах свештенослужитеље и црквенослужитеље који се налазе у њему, него најпре излазе на царске двери, каде иконостас, након чега се враћају у олтар, каде оне који се налазе у њему, опет излазе кроз царске двери на амвон, и тек онда каде народ који стоји у храму, почев од певница. По повратку у олтар, након кађења Престола увек на крају каде архијереја или предстојатеља. Архијереја први пут каде три пута, то јест чине не један, него три крста кандилом. Кађење само Престола или Жртвеника на Литургији обавља се по окончању проскомидије, уочи Великог входа, након Великог входа, уз речи „Изрјадно о Пресвјатјеј...” („Нарочито за Пресвету...”) и после возгласа: „Спаси Боже људи Твоја...” („Спаси Боже народ Твој...”).

¹ Руска пракса.

7. БОГОСЛУЖБЕНЕ КЊИГЕ

Књиге по којима се обавља богослужење у храму називају се богослужбене књиге. Оне се деле на обичне и нотне (појачке).

О обичним књигама

Постоје четири врсте обичних богослужбених књига: 1) за заједничко богослужење, 2) за посебно богослужење по потреби једнога или неколико лица, 3) оне које се употребљавају и за једно и за друго богослужење, и 4) за домаће богослужење без учешћа свештенослужитеља.

Књиге за заједничко богослужење

Пре свега, неопходно је да се зна да је за састављање било које поједине службе за било који дан у години неопходно коришћење неколико књига. Ово стога што се у склопу сваке службе једно појављује стално и представља њен непроменљиви део, док се друго мења за различите дане у седмици и различите дане у години. Немогуће би било изложити све ове непроменљиве и променљиве елементе богослужења у једној књизи, јер се богослужење свакодневно мења у зависности од свештених успомена и сећања на свете угоднике Божије које Црква празнује. Стога се у једним књигама излажу непроменљиви делови богослужења, а у другима они који се мењају у зависности од разних покретних и непокретних празника. Књиге које се односе на заједничко богослужење су следеће:

Служебник. То је књига у којој се излажу непроменљиви делови свакодневног богослужења, и то оно што треба да произносе и чине свештеници и ђакони. Служебник садржи поредак вечерња, јутрења, Литургије светог Јована Златоуста, Литургије светог Василија Великог, Литургије Пређеосвећених Дарова и допунске целине као што су збирка отпуста, прокимени, месецослов, а на крају и упутства у којима се објашњава како свештенослужитељи треба да поступају у случајевима када се појаве различите недоумице у вези се богослужењем.

Архијерејски служебник (Чиновник архиерейского священнослужения). То је исти онај Служебник, али намењен архијерејима који обављају богослужење, са указивањем на све особености архијерејске службе. Осим чинова три Литургије он садржи чинове постављања у разне црквене степене и чин освећења антиминос.

Часослов. То је књига која садржи непроменљиве делове дневног богослужења, осим Литургије, а намењена је чтчевима и појцима у певници. У њој се излажу чинови Полуноћнице, Јутрења, првог, трећег, шестог и деветог часа, Вечерња и великог и малог Повечерја.

Назив Часослов ова књига је добила зато што се у њој излаже чин часова. Часослов такође садржи допунски део који у различитим издањима има различит садржај. Обично постоје јутарње молитве, које се читају пре полуноћнице, чин уздизања панагије, благосиљање трпезе, канон Богородици састављен од стране монаха Теостирикта, молитве за оне који одлазе на починак, тропари и кондаци, богородични којима се закључује појање тропара и стихира. Великом Часослову такође се придодаје Месецослов. Мали Часослов представља скраћење Великог. Ова скраћења тичу се само допуна.

Октоих или **Осмогласник.** Назив потиче од грчког окτω („окто“) – осам, и ηχος („ихос“) – глас. Ова књига, која се обично састоји из два дела, садржи у осам гласова (или напева) распоређене променљива молитвословља које се певају на различитим црквеним службама седмичног круга, то јест које се мењају у зависности од дана у седмици, будући да сваки дан посвећен посебном спомену (светога или празника). Поредак променљивих богослужења који је изложен у Октоиху је следећи: недељна служба првог гласа, служба понедељка првог гласа, уторка, среде, четвртка, петка и суботе, затим недељна служба другог гласа, служба понедељка другог гласа, уторка и тако до суботе, затим недељна служба трећег гласа, служба понедељка трећег гласа... и тако даље, истим редом за све седмичне службе свих осам гласова. Певање свих осам гласова током осам недеља у црквеном Типику назива се „столп“ (стуб). Током црквене богослужбене године пева се шест таквих столпова. Певање Октоиха у радне дане почиње од недеље Свих Светих после Педесетнице, а завршава се пред суботу Месопусне недеље. У периоду Великог поста, затим током Сирне седмице која му претходи и Страсне седмице на његовом крају, као и у периоду од Васкрса до Педесетнице, у радне дане се не пева према Октоиху. Недељом се Октоих не пева од Цветне недеље, закључно са недељом Свих Светих. Осим тога, ако неки од дванаест Господњих празника падне у недељни или радни дан, Октоих се такође не користи. Октоих се не користи ни онда кад неки Богородичин празник или празник светог падне у радни дан.

Минеј месечни, празнични и општи. Минеј месечни (од μηναιος – месец) садржи променљиве молитве за сваки дан у години, по датуму

мима сваког месеца, за непокретне празнике (то јест такве који долазе увек одређеног дана у одређеном месецу). Стога се Месечни минеј, у складу са бројем месеци у години, састоји од дванаест књига. На крају сваке књиге штампају се посебне богородичне васкрсне песме, или тзв. догматици, богородичне васкрсне које се певају после стихира на стиховње, богородичне које се певају „када има 'Слава' светоме у Минеју”; затим Отпуститељни богородични које се певају после тропара у недељне и празничне дане, и богородични отпуститељни које се певају обичним данима после тропара.

Осим Месечног Минеја постоји још и такозвани Минеј Празнични, или „Антологион”, или „Трефологион”, „Цветослов”, који садржи службе изабране из Месечног Минеја за Господње, Богородичине и нарочито поштоване празнике у част неких светих.

Општи Минеј садржи променљиве молитве не за сваког светог посебно, као Месечни Минеј, него за сваки збор светих одвојено, на пример, општа служба за Апостоле, Мученике, Светитеље итд. Осим служби светима он такође садржи општи поредак празника Господњих, Богородичиних, Крсту, Анђелима, Претечи и Саборима. Општи Минеј има двојаку употребу; као прво, он је неопходан уз Месечни Минеј, када треба да се обави служба оним светима за које није написана посебна служба у Месечном Минеју; као друго, у сиромашним црквама, где нема читавог комплета богослужбених књига, Општи Минеј служи као замена за дванаест томова Месечног Минеја.

Постоји још и Допунски Минеј, са службама недавно прослављеним светитељима, које из тог разлога нису ушле у Месечни Минеј.

Триод посни и Триод цветни. Ове две књиге садрже молитве за покретне празнике богослужбене године, који зависе од тога у који дан пада Васкрс. Ове књиге се називају тако зато што њихов карактеристичан садржај представљају непотпуни канони, који се састоје углавном од три (прве, осме и девете) песме (грчки τριῳδιον – „триодион”, „трипјеснец”), или од четири (четирипјеснец), или пак од две песме (двепјеснец).

Посни триод садржи молитвословља припремних недеља за Велики пост, молитвословља самог Великог поста и молитвословља Страшне седмице. Прва служба која се налази у Посном триоду је служба недеље Митара и Фарисеја, а последња је служба Велике Суботе. Молитвословља из Посног триода радним данима замењују молитвословља из Октоиха. Из Октоиха се узимају само неки сједални и светилни, али они се штампају у самом Триоду, тако да није неопходно кори-

шћење Октоиха. У периоду када се употребљава Посни триод, само у недељне дане из Октоиха се узимају васкрсне песме за сваки дати глас. Певање из Минеја се током периода Посног триода не укида, али постоје неки дани када се Минеј одлаже и читава служба се обавља само по Триоду.

Цветни триод садржи молитвословља почев од првог дана Васкрса, па завршно са недељом Свих Светих после Педесетнице. Цветни триод, попут посног, понекад замењује Минеј, а понекад се пева заједно са њим. Васкрсне песме Октоиха штампају се на својим местима у Цветном триоду, па се тако може и без Октоиха.

Неке службе из Посног и Цветног триода издају се као посебне књиге. Такве су: Поредак Прве седмице Великог поста, Поредак Страшне седмице, Поредак на Свету и Велику Недељу Пасхе и за читаву Светлу седмицу и друге.

Ирмологиј. Ова књига садржи углавном збирку ирмоса свих канона за свих осам гласова, одакле је и добила свој назив. Осим тога, у њој се налазе неке непромењиве песме неопходне појцима у певници, као, на пример, све оно што се пева на Литургијама светог Јована Златоустог, светог Василија Великог и Пређеосвећених Дарова, васкрсни богородични и (богородични) за службе у обичне дане, Тројични гласа, тропари, васкрсни и заупокојени који се певају по „Непорочнима”, песме које се певају пре читања Јеванђеља и после читања на јутрењу, песме Светог Писма које се певају на почетку сваке песме канона, припеви на девету песму канона за Господње и Богородичине празнике, „Всјакоје диханије...”, стихира „Преблагословена јеси...” и Велико Славословље.

Типик или Устав. Ова књига садржи детаљно указивање на то у које дане и сате, на којим божанским службама и у каквом поретку треба да се произносе молитвословља садржана у Службенику, Часослову и, нарочито, Октоиху, Минејима и Триодима. То је најнеопходније упутство како би богослужење могло да се обавља складно и према поретку.

По своме садржају Типик се дели на три дела. Први део, од 1. до 47. главе, садржи општа упутства за разне службе, савете о томе какво треба да буде молитвено расположење оних који се моле на различитим службама и правила живота за монахе. Други део од 47. до 52. главе садржи месецослов за читаву годину са указивањем на особености богослужења за све дане црквене године и за свету Четрдесетницу до недеље Свих Светих. Трећи део од 52. главе до краја представља

својеврстан прилог и допуну прва два дела. Типику се придодаје још и таблица за одређивање дана празновања Пасхе.

Књиге за посебно богослужење

Постоје две врсте оваквих књига. Једне од њих имају садржај који се у потпуности разликује од књига које се користе за заједничко богослужење; друге садрже изводе из књига за заједничко богослужење и прилагођене су за домаћу употребу. У књиге које се односе на посебно богослужење прве врсте спадају:

Требник. Ова књига садржи изложење свештенодејстава и молитвословља која се обављају за потребу и по захтеву једног или неколико лица, у време ко је одређено околностима њиховог живота. У таква свештенодејства спадају пре свега чинови свих Светих Тајни, јер оне представљају прву и најнеопходнију потребу свих хришћана, затим чинови погребена упокојених, освећења воде, пострижења монаха, освећења храмова и многи други који се тичу различитих случајева хришћанског живота.

Постоје Велики, Мали и Допунски Требник.

Велики требник се састоји из два дела: први део садржи углавном поредак Светих Тајни и других свештенодејстава која прате човека од рођења па до преласка у вечност. Други део садржи углавном кратка молитвословља за различите потребе. Као допуна у Требник улази још и Месеослов и „Списак хришћанских имена по азбучном реду”.

Мали Требник представља извод из Великог Требника направљен због тога што је за молитвословља која се савршавају изван храма лакше користити књигу мањег обима.

Допунски Требник садржи чинове освећења храма и ствари које припадају храму, као што су различити црквени предмети, одежде, иконе и слично. Овај допунски требник често се спаја у једну књигу са Малим Требником.

Поредак присаједињавања иноверних... Ова књига се другачије зове „Књига чинова присаједињења Православљу”. Православна Црква не присаједињује све иноверне на исти начин, него другачије оне који нису били крштени, на пример јудаисте и муслимане, другачије оне који су јесу крштени, али нису помазани светим миром, на пример лутеране и друге протестанте, а другачије оне који су крштени и миропомазани али не припадају Православној Цркви. Зато постоји неколико различитих чинова, који су сви обједињени у овој књижици. Неки од ових чинова су објављени и као посебне књижице.

Књига молебног појања. Ова књига садржи чинове молебног појања за Нову годину, за почетак учења код деце, за болесне, за путнике, за случај суше, као и многе друге, за различите случајеве у животу.

Поредак за Недељу Православља. Ово је чин молебног појања ради обраћења заблуделих, за који је прописано да се обавља у прву недељу Великог поста – Недељу Православља, уз анатемисање јеретика, а вечан спомен и многољетствија поборницима свете православне вере. Први део овог чина обавља се у свим црквама, а други само у саборним.

Књиге за домаћу употребу

Ове књиге садрже углавном више или мање опширне изводе из књига које се употребљавају приликом заједничког богослужења. Међу њих спадају:

Правилник, чији је потпуни назив: „Молитвено правило за оне који се припремају за причешће Светим Христовим Тајнама”. Он садржи све молитве неопходне приликом припреме за свето Причешће, изложене одговарајућим редом.

Каноник садржи јутарње молитве, канон са акатистом Најслађем Исусу, Канон са акатистом Пресветој Богородици, Канон анђелу чувару, Молитве за оне који одлазе на починак, Каноне за све дане у седмици, Канон и молитве пред свето Причешће, Општу службу „за све дане” и чин певања дванаест псалама.

Акатистник садржи различите акатисте.

Молитвеник садржи изводе из разних богослужбених књига. Постоје потпунији и скраћени молитвеници.

Књиге за заједничко и посебно богослужење

Реч је о књигама Светог Писма као што су: Јеванђеље, Апостол и Псалтир.

Јеванђеље. Богослужбено Јеванђеље, које обично лежи на Престолу, преко антиминса, назива се зато још и „Престоним Јеванђељем”. Оно садржи благовест све четворице јеванђелиста Матеја, Марка, Луке и Јована, и подељено је на главе и црквена зачала. „Зачалима” се називају делови за које је Типиком одређено да се читају на одређеним службама у одређене дане богослужбене године. Свако од четири Јеванђеља има

своје посебно рачунање глава и зачала. Испред зачала одштампана је звездица, а доле пише када се оно чита, као и речи којима треба започети читање зачала. На крају престоног Јеванђеља налазе се табеле које показују ког дана у години се чита које зачало. Прва табела показује распоред читања по седмицама, почев од првог дана Васкрса, друга показује распоред читања по данима и месецима (Месецослов). На крају је указано на зачала која се читају разним зборовима светих, као и у разним случајевима, приликом обављања различитих чинова (такозваних „треба“).

Апостол. Књига Апостол садржи Дела светих апостола, седам саборних посланица и четрнаест посланица светог апостола Павла, а понекад и Откривење, које се код нас на богослужењима не чита. Књига Дела апостолских и Посланице подељене су на главе. Осим тога, читав апостол подељен је на зачала (осим Откривења, пошто се оно не чита). Рачунање ових зачала је једно и јединствено за читаву књигу Апостол. Као и у Јеванђељу, и овде код сваког зачала стоји звездица, а доле је показано када се то зачало чита и којим речима треба започети његово читање. На крају Апостола налазе се исте онакве табеле као и на крају Јеванђеља, које указују на поредак читања, најпре по седмицама, почев од првог дана Васкрса, потом Месецослов који указују на поредак читања по датумима у месецу, затим на читање различитим зборовима светих, и у разним случајевима приликом обављања „треба“. Истовремено, указује се и на прокимене који се певају пре читања Апостола и „алилујаре“ који следе након читања Апостола, а такође и на „причасне“ који се певају на Литургији током причешћивања свештенослужитеља у олтару.

Псалтир. Постоје две врсте Псалтира – обичан, мали Псалтир и Псалтир „са последованијем“.

Мали псалтир садржи 150 псалама који се налазе и у Библији, изложених истим редом, али уз поделу на 20 катизама, при чему је свака катизма подељена на три „славе“. Пре и после сваке катизме налазе се Трисвето, покајни тропари и молитве. На почетку стоје таблице које указују на то када, у којим периодима богослужбене године, и на којим службама се читају које катизме. На крају се налазе Песме Светог Писма које се читају или певају на јутрењу са каноном, Величанија на празнике Господње, Богородичине и светих, уз псалме који су за њих изабрани, као и Поредак након исхода душе из тела. На самом крају налазе се Помјаник и Чин певања дванаест псалама.

Псалтир са последованијем садржи као додаток читав часослов, у коме се налазе не само часови, него и међучасја, затим Месецослов са свим тропарима и кондацима за све дане богослужбене године, а такође за период Великог поста са припремним недељама и Страсном седмицом, као и за период од Васкрса до Недеље Свих Светих, тропари и кондаци Октоиха, тропари и кондаци општег Минеја. На крају је приложено читаво правило пред Свето Причешће са свим канонима и акатистима које оно садржи у књигама „Правилник“ и „Каноник“, као и Пасхалија.

Псалтир са последованијем намењен је углавном за богослужбену употребу, док је Мали Псалтир намењен за домаће читање и читање за упокојене.

О нотним књигама

Нотне богослужбене књиге употребљавају појци у певници. По своме садржају и саставу оне одговарају обичним богослужбеним књигама. Нотни зборници црквеног појања садрже оне песме које се стално или чешће од других певају на вечерњу, јутрењу и Литургијама, како непроменљиве, тако и променљиве из Октоиха, Минеја и Триода. Постоји и посебни нотни Октоих који садржи ноте за недељне службе на свих осам гласова, затим нотни Ирмологиј, Празнично појање, нотни Триод, посни и цветни. Онима који уче нотно појање намењен је уџбеник црквеног нотног појања. За нотно појање везан је и појам „обиход“, који означава да је оно намењено за домаћу или свагдашњу употребу.

8. ПОЈАМ БОГОСЛУЖБЕНИХ КРУГОВА

Црквене молитве које се употребљавају на богослужењу стоје у вези или са тим у које се доба дана богослужење савршава, или у који дан седмице, или ког дана у години (одређени датум). Тако се разликују три круга богослужења: 1) дневни, 2) недељни и 3) годишњи круг. Јединство ова три елемента сачињава богослужење сваког датог дана.

1. Дневни круг богослужења

Још у Старом Завету било је установљено да се одређени делови дана освећују црквеном молитвом. Овај обичај прешао је и у хришћанство. Постоји укупно девет служби које је света Црква наменила за заједничку молитву и које се обављају свакога дана у одређени час:

1) Вечерње, 2) Повечерје, 3) Полуноћница, 4) Јутрење, 5) Час први, 6) Час трећи, 7) Час шести, 8) Час девети, 9) Божанствена литургија. Ове службе чине дневни круг богослужења и називају се „свакодневним”. У свакој од тих служби развија се одређена мисао, повезана са нарочитим свештеним успоменама.

Црквено-богослужбени дан, по древном обичају, почиње од вечери. Стога и дневни круг богослужења започиње од Вечерња.

Вечерњем се назива оно богослужење које се обавља пред крај дана, увече, у знак захвалности за протекли дан и за освештање наступајуће ноћи. Оно започиње читањем „предначинатељног” (почетног) псалма 103. у коме се прославља премудрост Творца васионе, а састоји се из молитава за све чланове Цркве и њихове потребе, из читања псалама и појања стихова са молбом Богу да нас услиши, из прослављања Господа Исуса Христа, Мајке Божије и светих, из молитвеног тражења разних духовних добара, а завршава се молитвом Симеона Богопримца „Ниње отпушчајеш...”, а понекад и молитвом која је садржала Арханђелов поздрав Пресветој Дјеви Марији „Богородице Дјеве, радуј се...”. Вечерње нас тако подсећа на доба Старог Завета, које је започело стварањем света, а окончало се рађањем Спаситеља света.

Повечерје се савршава пре одласка на починак и састоји се од читања псалама и молитава којима се од Бога тражи опроштај грехова, као и помоћ и заштита од видљивих и невидљивих непријатеља који траже да улове наше душе и нарочито су опасни за време сна, затим од Символа вере, молитава Богородици и Христу Спаситељу да би благословио нас који „идемо на починак”. Повечерје се савршава касније, после Вечерња. Постоји Велико и Мало повечерје. Велико повечерје се савршава само у Великом посту и уочи празника Божића, Богојављења и Благовести. Мало повечерје се савршава током читаве године.

Полуноћница је богослужење које треба да се обавља у поноћ или, у сваком случају, дуго пре свитања, пре Јутрења. Пошто је Господ Исус Христос у причи о десет девојака Себе представио у виду женика који је дошао у поноћ, хришћани су имали обичај да тај час освештавају молитвом, како би попут мудрих девојака дочекали Господа будни. Осим тога поноћ је за хришћане била света због успомене на то како је Господ у то време туговао у Гетсиманском врту, до крвавог зноја, како га је вероломни Јуда издао и како је на суду код првосвештеника био изложен горким увредама. Полуноћница се састоји из читања покајног 50. псалма, и псалма 118. који предочава блаженство непорочних људи, затим из Символа вере, песме „Ево, Женик долази у поноћ...”

и молитава за умрле. На тај начин полуноћница нас подстиче на покајање, на стално чување закона Господњег и духовну бодрост у очекивању изненадног Другог доласка Христовог.

Јутрење, то је богослужење које се обавља рано ујутро, још уочи изласка сунца. На јутрењу се молитвено благодари Господу за мирно проведenu ноћ и зато што нам дарује наступајући дан, а такође јутрење нас подсећа на јављање Спаситеља у свету и на Васкрсење Христово. Јутрење почиње мољењем за Цара, а затим се састоји из читања шест псалама који представљају беседу људске душе са Богом, мољења за благостање Цркве Божије и свих њених чланова, читања катизама, прослављања Бога и Његових светих тропарима, сједалница и канонима, похвалним песмама и Великим славословљем и, на крају, из мољења за различита духовна добра.

Часови први, трећи, шести и девети, то су молитвословља састављена по једном истом обрасцу: почетне молитве, три псалма која се односе на догађај који се спомиње, тропар, богородичан, општа закључна молитва свих часова, повечерја и полуноћнице „Иже на всякое время и на всякий час...” („Христe Боже, Коме се у свако време и на сваки час...”), и нарочита закључна молитва на крају сваког часа. Први час, према рачунању које се све до данас употребљава на Истоку, по нашем рачунању је седам ујутро, трећи час је по нашем девет ујутро, шести подне, а девети три сата поподне. У први час ми прослављамо Бога зато што нам је даровао материјалну светлост, јер у том часу излази сунце; у трећи час сећамо се силаска Духа Светога на апостоле, у шести час распећа Господа Исуса Христа и у девети час – Његове смрти на крсту.

Божанствена литургија је средиште и главна служба читавог дневног круга, у односу на коју све остале службе представљају само припрему – припрему за њено достојно савршавање и достојно причешћивање Светим Христовим Тајнама. Зато се, по црквеним правилима, свештенослужитељ који жели да служи Божанствену литургију обавезује да одслужи или, у крајњој линији, макар саслуша или код куће прочита све остале службе дневног круга.

У почетку, све те службе, нарочито у манастирима, служене су посебно, свака у своје одређено време дана. Али касније, ради олакшавања верујућима, који су се бавили свакодневним пословима, оне су груписане у три групе: *увече* – Девети час, Вечерње и Повечерје, *рано ујутро* – Полуноћница, Јутрење и Први час, *у време ње обеда* (пре подне) – Час трећи, шести и Божанствена литургија. Овај поредак

се донекле мења током Великог поста, када према Типику Девети час и Вечерње претходе савршавању Божанствене литургије. Уочи великих празника служи се **Свеноћно бдење** које се састоји из Вечерња, Јутрења и Првог часа. У случају служења Свеноћног бдења, пре њега се служе Девети Час и Мало вечерње, које представља скраћено Велико вечерње, док се Повечерје и Полуноћница сасвим изостављају, јер за њих, ако бдење заиста траје читаве ноћи, не остаје времена. У данашње време због људске слабости и лењости Свеноћно бдење је сачувало само свој назив, док по трајању ни изблиза не обухвата чак ни половину ноћи, јер у храмовима у свету често траје свега сат и по или два.

2. Седмични круг богослужења

Осим непромењивих молитвословља дневног круга, у састав богослужења уводе се још и променљива молитвословља која стоје у вези са успоменама које Црква повезује са сваким даном седмице.

У први дан седмице света Црква се сећа и свечано прославља Васкрсење Христово, зато се он на руском и зове „воскресеније”. У црквеним Типику за овај дан се употребљава словенски назив „недеља”, то јест дан којим се „не дела”, не ради.

У понедељак се прослављају бестелесне анђелске силе, које – после Мајке Божије, коју свакога дана величамо на богослужењима – у збору светих заузимају прво место.

У уторак се прославља највећи међу рођенима од жене – Пророк, Претеча и Крститељ Господњи Јован.

У среду се сећамо Јудиног издајства – како је свог Господа и Учитеља предао на погубљење јудејским старешинама. Зато се овај дан, изузев неколико периода у години, обележава постом.

У четвртак се прослављају свети Апостоли Христови и светитељ Николај, архиепископ Мирликијски чудотворац.

У петак се сећамо распећа и крсне смрти Господа Исуса Христа, услед чега је тај дан, поред среде, обележен постом.

Субота, као дан покоја, посвећена је нарочитом указивању поштовања Мајци Божијој, светим мученицима и свим светим који су достигли упокојење у Господу, а исто тако помињању свих оних који су се упокојили у вери и нади на вечни живот.

3. Годишњи круг богослужења

Сваки дан у години, сваки датум свакога од дванаест месеци, посвећен је или успомени на неке свештене догађаје, драге срцу хришћанина, или успомени на различите свете. У част тих догађаја и лица установљена су нарочита молитвословља, песме, читања и обреди који образују годишњи круг богослужења. Нека богослужења годишњег круга која се обављају на свечанији начин називају се празницима; они се деле на Господње, Богородичине и празнике светих. Неки празници се славе увек у одређене дане у години, па се зато називају непокретним празницима. Највећи од свих хришћанских празника је Васкрсење Христово, које се не слави одређеног дана у години, него пада у различите дане у периоду између 22. марта и 25. априла, пошто се, према црквеним одредбама, празнује у први недељни дан после пролећног пуног месеца, који долази после дана пролећне равнодневице. Зато Васкрс представља покретни празник. У зависности од дана Васкрса празнују се и неки други празници, који зато такође представљају покретне празнике. У зависност о тога у којој се мери свечано прослављају, празници се деле на велике, средње и мале. Постоји дванаест најважнијих празника. Васкрс се не рачуна у њих, јер он је „празник над празницима и славље над слављима”.

Састављање црквене службе за одређени дан

Свака црквена служба састоји се од „непроменљивих” делова богослужења, који су присутни сваки дан, и „променљивих” делова богослужења, чији садржај зависи од тога који је дан седмице и који датум ког месеца у години. Непроменљиве делове богослужења, који представљају његову окосницу, свештенослужитељи узимају из Службеника, а чтечеви и појци из Часослова. Ако је у питању радни дан или недеља, овим непроменљивим молитвословљима додају се променљива из Октоиха, Минеја и Псалтира, или пак из Триода посног или цветног, уз додатак из Минеја, или без Минеја. У дане великих и средњих непокретних празника променљиви делови богослужења узимају се само из Минеја, а у дане покретних празника само из Триода посног или цветног. На правила о повезивању непроменљивих делова богослужења са променљивим, и на то шта тачно да се узме, указује се углавном „у ходу” у самим богослужбеним књигама. Детаљно пак на све указује и све се објашњава у Типику. Неке објашњавајуће главе из Типика са таквим упутствима, које носе назив „Маркове главе”, штампају се у

Минејима и Триодима, такође на одговарајућим местима, или су сабране све заједно на крају. Пре сваког богослужења неопходно је благовремено припремити све потребне књиге и, отворивши их, унапред погледати читав поредак, пратећи упутства у књигама. Текст се у богослужбеним књигама обично штампа црним словима, а сва упутства и објашњења црвеним.

Називи непроменљивих молитвословља

Постоје следећа непроменљива молитвословља, која се читају и певају свакодневно, на свакој служби:

1) *Уводне моли́тве* – тако се називају молитве којима обично започињу све наше црквене службе и које зато носе још и назив „уобичајеног почетка”. Свако богослужење започиње позивом архијереја или свештеника да се узнесе хвала Богу. Таквих позива, или возгласа, има три: 1) „Благословен Бог наш, сада и увек и у векове векова” (пред почетак већине служби), 2) „Слава Светој, Једносушној, Животворној и Нераздељивој Тројици, свагда, сада и увек и у векове векова” (пред почетак Свеноћног бдења) и 3) „Благословено Царство Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и у векове векова” (пред почетак Литургије). После возгласа чтец (или хор) у име свих присутних речју „Амин”, што значи „заиста”, изражава сагласност са овом хвалом и истога часа почиње да слави Бога: „Слава Теби, Боже наш, слава Теби”. Затим, припремајући себе и друге који се моле за достојну молитву, чтец, а понекад и појци, молитвом „Царју Небесни” обраћа се Духу Светоме, Који једини може да нам да дар истинске молитве (Рим. 8, 26), како би се Он уселио у нас, очистио нас од сваке нечистоте и спасао нас. Молитву за очишћење чтец даље упућује и на сва три Лица Пресвете Тројице, читајући „Свети Боже, свети Крепки, свети Бесмртни, помилуј нас” три пута, „Слава Оцу и Сину и Светоме Духу...”, „Пресвета Тројице, помилуј нас...” и на крају чита молитву Господњу – „Оче наш...” у знак тога да је у питању најбољи образац за сваку молитву. После ове молитве свештеник гласно објављује: „Јер је Твоје царство и сила и слава, Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и у векове векова”. Чтец потврђује: „Амин” и чита „Господи, помилуј” дванаест пута, „Слава... и ниње...”, „Придите поклонимсја...” три пута, после чега се обично чита псалм којим започиње дата служба. С времена на време, а нарочито често за време Великог поста ове молитве уобичајеног почетка понављају се и у средини богослужења, како би поново привукле пажњу оних који се моле на те најдревније молитве за очишћење наших душа.

У неким случајевима читање ових молитава почиње директно од „Свети Боже...”, а ако је дата служба сједињена са претходном у једну, онда се чита само „Придите поклонимсја...”

2) *Јектеније* – то су отегнуте молитве које произноси ђакон на амвону („јектенија” од грчког *εκτείνω* – отежем, или од *εκτείνω* – усрдно). Ово мољење дели се на неколико делова од којих се сваки завршава речима „Господи, помилуј”, или „Подај Господи”. У овим јектенијама за оне који се моле траже се свакојака блага, неопходна како за духовни живот, тако и за телесни. Постоји пет облика јектеније: 1) велика, 2) сугуба, 3) прозбена, 4) мала и 5) заупокојена.

3) *Возгласи* – у време док ђакон на амвону изговара јектенију наглас, свештеник у олтару тихо чита тајну молитву чији се крај изговара гласно, тако да би ове речи изговорио одмах након што ђакон оконча јектенију. Ови завршеци молитава које свештеник гласно изговара називају се возгласима. Они обично изражавају основ, због чега ми, када се молимо Господу, можемо да се надамо испуњењу наших молитава, и због чега имамо смелост да се обраћамо Богу са мољењима. Неки возгласи просто закључују јектенију, без тајне молитве која им претходи. Они углавном почињу речју „јер” (односно „зато што”, или „будући да”).

4) Свака црквена служба завршава се нарочитим песмама, после којих свештеник или архијереј произносе речи благослова за излазак из храма, које носе назив „отпуст”. Поредак потпуног отпуста је следећи; ђакон, или ако је он одсутан сам свештеник, говори: „Премудрост”, то јест пазимо на премудри смисао речи које се изговарају. Затим свештеник, обраћајући се Мајци Божијој, гласно говори: „Пресвета Богородице, спаси нас”. Прослављајући Мајку Божију појци певају: „Часнију од херувима и неупоредиво славнију од серафима...” Благодарјећи Господу за обављену службу, свештеник даље возглашава: „Слава Теби, Христе Боже, надо наша, слава Теби”, на шта појци певају: „Слава... и ниње...” (тј. „Слава Оцу и Сину и Светоме Духу, и сада и увек и у векове векова. Амин”), „Господи, помилуј” три пута, „Благослови”. После тога свештеник или архијереј, окрећући се лицем народу са амвона говори: „Христос Истинити Бог наш...” и даље набраја свете којима смо се обраћали на датом богослужењу, то јест Мајку Божију, светог који се слави тога дана, светог коме је посвећен храм, Богородитеље Јоакима и Ану и завршава отпуст речима да нас молитвама ових светих Господ „помилује и спасе, као благ и човекољубив”. Произношење отпуста представља знак да је богослужење завршено и верујући могу да напусте храм.

Називи променљивих молитвословља

У зависности од тога који је празник, или дан спомена светог, на богослужењу се читају ови или они одломци из Светог Писма Старог и Новог Завета. Они носе назив по књизи из које су узети. Осим тога сваком датом празнику и светоме који се прославља певају се посебне песме које носе следеће називе:

Тропар (грч. тропарион, од тропос – нарав, образац, или тропос – трофеј, знак победе, или трепω – обраћам) песма која у кратким, али упечатљивим, цртама представља догађај празника или живот светог, на пример „Рождество Твоје, Христе Боже наш...” или „Правило вере и образ кротости...”

Кондак (од грчке речи кондакион – карактер, или од кондаξ – де-минутив од „копље”, али вероватније од конδος – штап на који се намотава свитак пергамента, или од кондакиа – сам свитак пергамента исписан са обе стране) – то је кратка песма која, попут тропара, представља суштину догађаја који се празнује или црте карактера светог који се прославља. Разлика између тропара и кондака састоји се углавном у месту које они заузимају у богослужењу. Тропари се певају на крају вечерња, на почетку и на крају јутрења, а кондак увек у средини јутрења, одмах после шесте песме канона. Осим тога, тропар представља догађај који се прославља првенствено са спољашње стране, док кондак указује на његову унутрашњу суштину и значај. Најпознатији кондаци су „Дјева дњес Пресушчественаго раждајет...” („Дјева данас Надсуштвенога рађа...”) и „Взбраној Војеводје побједитељнаја...” („Теби, Избраној Војвоткињи...”).

Величаније – песма која садржи прослављање празника или светог, која се пева на свеноћном бдењу или празничном јутрењу пред иконом празника или светог, најпре свештенослужитељи на сред храма, а потом је неколико пута понављају појци у певницама.

Стихира (од грчког στιχηρα – многостиховна) песма која се састоји од многих стихова написаних у једном песничком метру (на грчком, јер се у словенском преводу тај метар изгубио), и пред собом углавном има стихове из Светог Писма, и то из псалама. У свакој стихире садржана је једна иста главна мисао, која се на различите начине и веома поетично, кроз живе слике и поређења, открива у свим стиховима. На сваком богослужењу пева се много стихира, али оне носе различите називе. Ако се стихире певају после стихова псалма „Господи возвах”, онда се називају „стихирама на Господи возвах”; ако се певају после

стихова псалма „Всјакоје диханије да хвалит Господа”, онда се називају „стихирама на хвалите”. На крају вечерња и на крају свакодневног јутрења постоје још и стихире које се називају „стихирама на стиховње”. Осим тога постоје још и литијске стихире, које се певају приликом изласка свештенослужитеља у припрату на литију.

Богородичан (Θεοτοκιον) – то су песме посвећене Мајци Божијој. Тако се назива закључна стихира сваке од поменутих група стихира, која се увек пева после „Слава... и ниње...” и садржи прослављање Мајке Божије. Само у дане великих празника уместо богородична на „Слава... и ниње...” пева се стихира празника. Богородичан заједно са прослављањем Богомајке садржи и излагање догмата о ваплоћењу од Ње Сина Божијег, или пак говори о несливеном и нераздељивом сједињењу две природе у Исусу Христу, Божанске и људске, или саопштава нешто друго о Богочовештву Христовом назива се *Догматик*, грчки доγματικон и означава одредбу, учење, догмат. Такав назив носи обично богородичан којим се завршавају стихире на „Господи возвах” на малом и на великом недељном вечерњу које се служи у суботу увече. За аутора „Догматика” сматра се преподобни Јован Дамаскин. Укупно их је осам, према броју гласова. Број стихира је различит, у зависности од степена свечаности празника: десет, осам, шест и четири. Ово се у богослужбеним књигама означава специјалним изразом „стихире на 10, стихире на 8” итд. Указивање на ове бројеве има важан практични значај за правилно уређење богослужења, јер одређује број стихова псалама који треба да се певају са стихирама, претходећи свакој од њих. Најпре се пева одговарајући стих псалма, а за њим сама стихира. При томе, ако стихира нема довољно, оне могу да се понављају свака по два или чак по три пута, што је понекад директно означено у богослужбеним књигама речима „два пута” или „три пута” које стоје после стихире.

Акатист, грчки ακαθιστος – „несједален”, богослужење за време кога се не седи. То је нарочито похвално појање у част Господа, Мајке Божије или светог које се састоји од дванаест кондака и дванаест икоса. У богослужбеном Типику је прописано да се Акатист Мајци Божијој чита у пету суботу Великог поста на јутрењу. За аутора овог акатиста сматра се Константинопољски патријарх Сагије (610–638), али неки указују на ауторство Георгија Писидијског, док други претпостављају да га је саставио патријарх Фотије. Акатисти се данас употребљавају за домаће и келијно правило, а такође их читају свештенослужитељи када се припремају за обављање богослужења.

Икос од грчког *οἶκος*, што значи: дом, здање, одељење, спремиште. Историјски сматра се да су кондаци сиријског порекла, а на сиријском „deth” дом, може да значи и „строфа”; баш као што и на италијанском „stanza” значи и строфа и соба. Икос следи обично након шесте песме канона на јутрењу непосредно за кондаком и као да представља потпуније развијање мисли кондака, а завршава се увек истим речима као и кондак.

Сједален (καθίσμα) – као што показује сам назив, тако се назива песма за време чијег певања је онима који се моле дозвољено да седе. Ово стога што је непосредно након певања сједална Типиком прописано читање поучних дела светих Отаца, која се слушају седећи. Сједалних има на јутрењу, по један после сваке катизме, то јест свега сва или три сједална, пошто се на јутрењу обично читају две или три катизме, а такође и после треће песме канона.

Ипацион [ипакој], од грчког *υπακουειν*, што значи одговарати, пратити певајући – песма коју је у старини за чтецом или појцем певао народ; или од друге грчке речи *υπακοη*, која означава послушање, пажњу, јер је пре читања Јеванђеља које прича о Васкрсењу Христовом од верујућих захтевано да посебно пазе на себе. У данашње време овај чисто условни назив одређује само место те песме у богослужењу. Она је смештена обично на недељном јутрењу, после васкрсних тропара „Ангелскиј собор” и мале јектеније која следи након тих тропара. Тај ипацион одређен је и за недељну полуноћницу.

Антифони (од грчке речи *φωνη* – глас) – „противгласје”, наизменично певање две певнице. Такви су „Јутарњи антифони”, који се певају на недељном јутрењу уочи читања Јеванђеља. Антифони другачијег садржаја певају се на почетку Литургије радним данима и на Господње празнике.

Прокимен – (од *προκειμενος кавва* – онај који лежи напред) – стих који изговара чтец, а понављају појци уочи читања паримеја, Апостола и Јеванђеља. Прокимен служи као предговор за читање Светог Писма и изражава суштину догађаја који се празнује или карактеристику светог који се слави.

Канон, грчки *κανων* (може бити у сродству са *кавва* – трска, односно прав штап који је служио за мерење); за црквене писце то значи „правило”, по чијем се обрасцу, плану, састављају канони. Канон се састоји од низа свештених песама у част празника или светог, које чине централни део сваког јутрења. Дакле, канон то је врста црквене песме са најдоследније одређеном литерарном формом. Канон се

састоји од девет делова који се називају „песме”. Свака песма састоји се од такозваних ирмоса и тропара. Ирмоси се певају, а тропари се сада обично читају. Ирмос (грчки *ειρμος* – „веза”) служи као веза за тропаре. Сваки канон има свој одређени предмет и једну одређену тему која се развија у свим песмама. На пример, у једном канону прославља се Васкрсење Христово, и зато се такав канон назива васкрсним, у другом Васкрсење Христово у вези са крстом Христовим, такав се назива крстоваскрсним, док се у трећем прославља Пресвета Богородица, па се назива Богородичиним. Сходно главном предмету пре сваког тропара канона произноси се нарочит припев: „Слава, Господе, Васкрсењу Твоме”, или „Слава, Господе, Крсту Твоме часном и Васкрсењу”, или „Пресвета Богородице, спаси нас”. Ако је канон, на пример, светом Николају, онда „Светитељу оче Николаје, моли Бога за нас” итд. Број тропара може да буде различит. Зато се и каже: Канон на десет, на осам, на шест, на четири.

Као образац за канон служи девет песама Светог Писма, које се штампају у Поретку Псалтира и Ирмологиону, а такође и у обичном малом Псалтиру.¹ Ове песме, као „химне” – грчки *ωδαι*, од давнина су употребљаване на богослужењу. Образац за прву песму представља песма Мојсијева приликом проласка Јевреја кроз Црвено море (Изм. 15, 1–9), услед чега се у свим канонима, у овој или оној варијацији, увек подсећа на тај догађај. Друга песма Мојсијева (Зак. пон. 32, 1–43) употребљава се само током Великог посту. Трећа је песма свете пророчице Ане (1. Цар. 2, 1–10). Четврта је песма пророка Авакума (3, 1–19). Пета је песма пророка Исаије (26, 9–19). Шеста је песма пророка Јоне (2, 3–10). Као образац како за седму (Дан. 3, 26–56), тако у за осму песму (Дан. 3, 67–88) служи песма тројице младића у вавилонској пећи, па се у ирмосима седме и осме песме увек на овај или онај начин спомињу та тројица младића или се наводе речи њихове песме. Између осме и девете песме готово читаве године (осим на дванаест празника) пева се песма Пресветој Богородици „Честњејшују” (Лк. 1, 46–55), која садржи прослављање Мајке Божије. Девета је песма светог праведног Захарије, оца светог пророка Јована Претече, коју наводи свети јеванђелист Лука (1, 68–79). Према Типику тропари канона треба да буду праћени читањем стихова ових песама, при чему је указано на поредак тог сједињавања за радне дане, за празнике и за Велики пост. Ипак, данас је такво

¹ Девет библијских песама, као додатак „Псалтиру”, превео је на српски владика Атанасије (Јевтић) 2000. године.

сједињавање готово напуштено и употребљава се само у оним црквама које се најстроже држе Типика и то само током Великог поста. Горе поменути припеви за тропаре (који се данас употребљавају) истиснули су старозаветне стихове ових песама.

Након читања свих тропара сваке песме, ирмос сваке песме певају обе певнице тако што појци заједно сиђу у средину храма и то заједничко певање закључних ирмоса назива се „катавасија” (καταβασία, од грчког „καταβαίνω” – спуштати се, силазити), то јест „силажење”, када два хора силазе на средину храма где певају „покривајући”, или закључни ирмос. Која се катавасија пева у ком периоду године, детаљно је указано у Типику. Током већег дела година као катавасија служе ирмоси Богородичиног канона „Отверзу уста моја...” Како словенски, тако и други преводи канона, на жалост, не омогућују да се увиди велика уметничка лепота тих канона, који би се по обиљу материјала и вештини његовог излагања могли назвати духовним поемама. Покад су канони непотпуни: састоје се из две, три или четири песме, и тада се називају двопјеснеци, тропјеснеци, четворопјеснеци. Таквих је нарочито много у Посном и Цветном триоду.

Литургичари сматрају да је темељ канону као новој форми црквене поезије положио светитељ Андреј Критски (650–726) који је саставио „Велики канон” који се чита у четвртак пете седмице Великог поста. До седмог века нема никаквих података о црквеним канонима. Као прво сведочанство може да послужи опис Синајског јутрења из тог времена. У њему се спомињу „тропари” који се припевају на осму библијску песму. Професор М. Н. Скабаланович претпоставља да је првобитна форма канона био једнопјеснец, а да је потом постепено растао до двопјеснеца, кроз присаједињење девете песме осмој. Касније су почели да тропаре придодaju и обичној песми дана, па се тако појавио трипјеснец. Тако се ово развило у читав канон. Овај нови облик црквене поезије веома брзо је нашао подражаваоце. После преподобног Андрије Критског на том попришту почели су да се подвизавају преподобни Јован Дамаскин, Косма Мајумски, Стефан Саваит, Теодор Студит, Јосиф Песмописац и многи други.¹

Светишан или *Ексайосишлар* – тако се назива песма која на јутрењу следи непосредно након канона (и мале јектеније која се произноси одмах после његове девете песме). Светилни се тако зову зато што се у њима обично говори о просвећењу душе свише, небеском благо-

¹ Види „Литургику” проф. архимандрита Кипријана.

даћу.¹ Светилни се певају на обичним службама, док се на васкрсним (недељним) певају васкрсни светилни, то јест експостилари. Експостилар (грчки εξαποστειλარიον од εξαποστελλω – шаљем) – овај назив можда потиче одатле што се у васкрсним експостиларима говори о слању Духа Светога апостолима и о њиховом слању на проповед Јеванђеља; или пак одатле што се ради њиховог певања појац (канонарх или „псалт”) „шаље” на средину храма, како то и данас бива у манастирима, када, на пример, канонарх на Страсној седмици пева „Чертог Твој вижду, Спасе...” или „Разбојника благоразумнаго...”. Експостилари се певају на васкршњем јутрењу и на Господње празнике.

Причасни сѣих, или *киноник* (κινονικον) пева се на Литургији за време причешћивања свештенослужитеља у олтару.

9. ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ И ИКОНОПИС

Ове две области, тесно повезане са нашим богослужењем, имају дубоку унутрашњу везу. Ако су појање и читање призвани да илуструју и силније у нашим срцима одразе литургијски материјал, посредством тако важног важног органа наших спољашњих чула као што је слух, онда иконопис чини то исто посредством другог важног органа – чула вида. Када су у питању карактер црквеног појања и читања и било какви слични укуси, недопустив је критеријум: „допада ми се, не допада ми се”. Сврха црквеног појања и читања, а такође и иконописа, јесте да одвуче мисао и осећање оних који се моле од свега страсног, земаљског и да га узведе до небеског, које је ослобођено од сваке страсти. Православног хришћанина све у храму треба да подсећа на то да је његово назначење да буде туђ „овом свету који у злу лежи” са свим својим греховним страстима и похотама, на то да је, док још живи у телу овде на земљи, он дужан да се умом и срцем преноси онамо где му предстоји да живи вечно – у нашу небеску отаџбину. Другим речима: и црквено појање, и читање, и иконопис треба да одговарају духу православне аскетике, треба да буду бестрасни.

Општи карактер и начин древнохришћанског појања одликовао се потпуним једноставношћу и одсуством сложених хармонија. На богослужењу су сви присутни певали „једним срцем и једним устима”, и то свакако треба сматрати за идеал црквеног појања, јер оно је пре свега молитва, а тек потом уметност. Пошто су првобитно пева-

¹ Светилан (грчки φωταγωγικον) читан је обично када почне да свиће.

ли углавном само старозаветне псалме, треба претпоставити да су и напеви били јеврејски, старозаветни. Постепено, са развитком чисто хришћанског појања и ступањем у Цркву дотадашњих незнабожаца, појавили су се сиријски и грчки напеви, наравно они који су по својој строгости и узвишености одговарали хришћанском богослужењу. Ипак, за разлику од грчког појања које је носило метрички и речитативни карактер, хришћанско појање је задобило мелодичан карактер, који је подразумевао строго потчињавање мелодија смислу текста и речима. За разлику од јеврејског и грчког појања, које је било праћено музичким инструментима, древно хришћанско појање увек је било само вокално. У Православној Цркви је тако и остало све до данас. За разлику од драматизованог јеврејског и грчког појања, прожетог изразом час туге и очаја због свести о греховности пред Богом (у јеврејском појању), час страхом и ужасом пред беспопштедном судбином (у грчком појању), древно хришћанско појање је добило карактер спокојног умиљења и синовљевске преданости Христу-Спаситељу, Победнику над смрћу и Искупителу.

Начини извођења различитих песама били су различити: час је певао један од свештенослужитеља, а сви остали су припевали, час су певали поједини чланови хришћанске заједнице, иступајући понекад са својим надахнутим импровизацијама, час се чуло заједничко хорско унисоно појање. Неопходно је да се примети да је црквено појање кроз све векове, до скоро, док се код нас у Русији није појавио италијански утицај, увек било унисоно, јер такав начин појања највише погодује усредсређивању на молитви и омогућује да сви узму учешћа у појању. Појање псалма или молитве од стране једног лица, уз припевање последњих речи од стране читавог сабрања, називано је ипофоним, појање праћено нарочитим припевом од стране читавог сабрања називано је епифоним; наизменично певање две стране оних који се моле, два хора, називано је антифоним. Сви ови начини извођења појања нису ишчезли у IV и V веку, него су наставили да се развијају и што је главно, почели су да се шири по различитим областима Васељенске Цркве. Постоји предање да је антифоно појање у Антиохији први пут увео свети Игњатије Богоносац († 107), а у западној Цркви свети Амвросије Медиолански († 397).

Од четвртог века настаје други период грчког појања (IV-VIII век). Појављује се много нових песама: стихире, тропари, кондаци и друго, а заједно са тим појављују се посебне дужности чтечева и појаца, који се на своје служење постављају нарочитим посвећењем. У четвртом

веку појављују се и нарочити хорови, који се називају зборовима. Међу онима који су организовали хорове нарочито су познати преподобни Јефрем Сиријски и свети Јован Златоуст. Најблиставији развитак хорско појање доживело је у храму Свете Софије у Константинопољу за време императора Јустинијана Великог. Грчке националне музичке лествице дорска, фригијска, лидијска и миксолидијска прилагођавају се потребама хришћанског појачког стваралаштва. Са преподобним Јованом Дамаскином започиње нови, трећи период у историји црквеног појања. Он је увео такозвано осмогласје – појање на осам гласова, или напева, и саставио богослужбено-појачку књигу под називом „Октоих“, што буквално значи „осмогласник“. Четврти период, који је отпочео падом Византије под турски јарам био је обележен опадањем грчког црквеног појања: у мелодије се уводе необични звуци, а у саме песме допунске речи, као на пример „те-ри-рем“, „а-на-не“, „не-не-ни“ итд. Примећује се турски утицај, појање добија извесне источно-азијатске карактеристике. Као позитивна и оригинална црта грчког појања у том периоду јавља се „исон“ – остатак и производ древног ипофоног појања: док један пева, други га прате равно и тихо звуком на истом тону са појцем.

Руско црквено појање развило се, природно, под утицајем грчког црквеног појања. Са примањем хришћанства из Византије је у Русију пренето и ондашње византијско појање. Постепено се то појање мењало у духу руских националних карактеристика, и као резултат тога појавило се руско црквено појање такозваног Знаменог напева. По мишљењу зналаца и љубитеља црквеног појања, то је један од најоригиналнијих уметничких доприноса руског народа светској култури. Он се одликује бестрасношћу и заиста небеском лепотом и умилношћу, чиме подстиче на молитву ослобођену од свега земаљског. Пошто су нотни знаци знаменог напева подсећали на „куке“, а кука се на руском каже „крјук“, и сама нотација називана је „крјуковом“. Међутим, као и код Грка, и у наше строго-црквено појање почели су да укључују допунске слоге, па и читаве речи, као на пример „хубово“, „ненена“, „хавуа“, тврди знак почели су да изговарају као отворено „о“, а меки као „е“. Тако је уместо „воњми“ („вонми“) добијено „вонеми“, а уместо „согрешихом“, „согрешихомо“. Тај завршетак „хомо“ је постао толико упечатљив, да је и само појање добило назив „хомово појање“, или „хомонија“. Да би одстранио хомонију, цар Алексеј Михаилович је сазвао у Москву четрнаесторицу „дидаскала“, то јест учитеља и познавалаца појања. Питањем побољшања црквеног појања бавио се и Руски

Црквени Сабор из 1667. године, а такође и посебан сабор нотних дида-скала из 1668. године. Они су били дужни да обнове „истиноречије” и упросте нотне знаке. На жалост, ове реформе су омогућиле појаву иностраних утицаја у руском црквеном појању, а од времена наглог зближавања Русије са Западом у XVIII веку право истински-православно руско црквено појање постепено одлази у други план, пада у заборав и бива замењено италијанским вишегласним појањем, које је у суштини туђе православној аскетици. Италијани Галупи, Сарти, Ведељ и њихови руски ученици и следбеници Березовски, Дегтјарев и други пишу своје сопствене композиције у којима се произвољно искривљава православни молитвени осећај. Ово појање је китњасто, сентиментално, и нема апсолутно ништа заједничко са стилем истинског исконско-руског и древно-грчког православног црквеног појања. Оно се код нас широко распространило само захваљујући општем одступању виших слојева руског друштва од црквености уопште, њиховом повођењу за свим што је страно и презиrom према свему домаћем. Италијани који су узели у своје руке руско црквено појање, почели су да у хорско црквено певање уводе не само италијански стил, него и оригиналне италијанске мелодије. Такво кварење нашег црквеног појања довело је до потпуног искривљавања истински-молитвеног осећаја и укуса код верујућих, што је са своје стране довело до још већег удаљавања од православне црквености.

Први покушај лечења нашег црквеног појања кроз његово очишћење од „италијанштине” припадао је Д. С. Бортњанском († 1825), који је заузимао дужност Директора дворске капеле (хора). Но, њему је било тешко да се сасвим одвоји од италијанштине зато што се и сам налазио под утицајем својих италијанских учитеља. Посебно су нецрквени „Концерти” Бортњанског. Такав потпуно нецрквени назив добиле су песме које су код нас почели да изводе за време причешћивања свештенослужитеља током Литургије, уместо „причасног” прописаног у Типику. Најизразитији представник правог повратка древним, истинским-црквеним напевима (знамени напев) постао је протојереј Турчанинов. Али истовремено појавио се и други правац – усвајање протестантског хорског стила. Није баш срећан био рад Директора дворске капеле А. Ф. Львова, који се по заповести императора Николаја Другог прихватио рада на сабирању, хармонизацији за хор и увођењу у обавезну и јединствену праксу „правих мелодија простог руског црквеног појања”. Львов ипак није познавао право древно појање па је произвољно озаконио ове или оне напеве по свом

личном укусу, саставивши такозвани „обиход”. Тај „Обиход” потом је преиздао Бахметјев. Против искривљавања наших црквених напева тим „Обиходом” ватрено је устао знаменити Московски митрополит Филарет, захваљујући коме су Московска епархија и области повезане са њом одбраниле своју древну појачку традицију. „Обиход” је лишио руско црквено појање богатства које му је било својствено, и уз то је грубо искривио многе древне напеве. У последње време око обнове древних црквених напева код нас много се потрудио духовни композитор А. Д. Кастаљски, а од црквених јерараха у том погледу највише је учинио преосвећени Арсеније, архиепископ Новгородски, који је на Московском сабору 1917. био један од тројице кандидата за сверуски патријаршијски престо. У циљу повратка наше црквене певнице правом црквеном појању, какво је оно код нас било током 700 година од времена примања хришћанства, преосвећени Арсеније је у својој епархији два пута сазивао скупове учитеља црквеног појања, 1911. и 1913. године. На првом од тих скупова изговорио је важну беседу чије мисли треба да буду узете као основ преко потребног рада на повратку Руске Цркве истински црквеном појању. Преосвећени изражава своју тугу поводом тога што „црквено појање код нас у сталном опадању”, што „када смо од седамнаестог века окренули свој поглед ка Западу, у свему смо се променили”, „заборавили смо да је појање свето дело”, „заборавили смо дивне напеве – знамени, бугарски и грчки”, „црквени појци су уобрази́ли да су уметници”, да савремени црквени диригенти под италијанским утицајем за црквено појање узимају „вулгарне мелодије”, да су „спремни да у богослужбено појање уведу музику неке романсе, која је прикладна за извођење на сцени, спремни су да од певнице направе позорницу” „Ми и не размишљамо о томе – тужно кличе Владика – какву одговорност носимо због ове профанације богослужења својим појањем”. Брига о чувању и обнови древног црквеног појања – говори даље преосвећени Арсеније – представља једну од главних брига оних којима је стало до интереса Цркве и народа”, „црквено појање треба да буде строго молитвено”, „певница није позорница за глумце”, „у цркви све треба да буде свето.

Основна карактеристика која треба да одликује истинско црквено појање је – потпуна бестрасност. Руководеће начело у питању црквеног појања треба да нам буде 75. правило Шестог Васељенског сабора које гласи:

„Који долазе у цркве ради певања, желимо да не употребљавају разуздану вику, да не принуђују природу на крике и да не изводе ни-

шта што није сагласно и прилично цркви, него морају да приносе са највећом пажњом и скрушеношћу песме Богу, Који види скривено: јер је Свештена Реч учила и синове Израиљеве да буду побожни” (Лев. 15, 31). Међутим, италијанско појање које се у последња два века раширило код нас у Руској Цркви, час је сладуњавао-сентиментално, час бра-вурозно, па је тако „несагласно” и „неприлично” нашој Православној Цркви, будући да је дубоко противно духу Православља. Оно замењује здраво молитвено осећање естетском насладом која се погрешно прихвата као молитвени доживљај. На тај начин појављује се фалсификата погубан за душе: духовно бива замењено „душевним”, у чему се и састоји тај страшни отров „прелести”, на који нас тако упозоравају наши свети Оци, наставници духовног живота. Овај отров фине обмане толико је заводљив, да многи Руси данас више не могу ни да замисле наше богослужење без тог театралног појања, па им је досадно у цркви када се за певницом изводе праве и строге црквене мелодије. Стога пастирима Руске Цркве предстоји велик и одговоран задатак да отрезне духовно обogaљени део руског друштва од те погубне прелести која онемогућује пројаву истинског, здравог религиозног осећања, и да у црквену певницу врате аутентично православно црквено појање.

Ипак, треба приметити да је Свето-Тројицки манастир (у Џорданвилу, САД) године 1959. поново издао „Појчев пратилац” („Спутник псаломщика”), и сада га многе наше парохије у иностранству користе у храмовима, за певницом, на богослужењима. Овим приручником се у основи руководе наши Црквено-певачки семинари, који се сада редовно одржавају сваке године. Зато данас такву, исправно усмерену црквено-појачку традицију срећемо углавном у свим оним нашим парохијама чији су свештенослужитељи школовани у нашој Свето-Тројицкој Духовној семинарији.¹

Питање црквеног живописа, или иконописа

И иконопис, као и појање, треба да погодује васпитавању верујућих у строго православном духу; ни иконопис не треба да води ка прелести, него ка здравом религиозном осећању.

Православни иконопис, какав је био још од времена апостолске старине (у катакомбама), није реалистичан, него симболичан. Он не може и не треба да представља ништа што данас чини „свет овај, који

¹ Свето-Тројицки манастир у Џорданвилу је 1999. године поново издао „Спутник псаломщика”.

у злу лежи”, свет који је унакажен грехом, који на себи носи печат греха, који вуче ка греху. Иконопис не треба да подсећа онога ко се моли ни на шта земаљско, него напротив, треба да одваја његове мисли и осећања од свега земаљског и да их преноси у горњи, духовни свет. Савим другим путем пошао је црквени живопис западног света. Тамо се Христос Спаситељ често представља у виду крупног, мишићавог мушкарца, а Мајка Божија у виду жене лепе по чисто земаљским мерилима.

У православним храмовима не може бити места не само за Рафалове Мадоне, него ни за остале слике које нису у стању да нас одвоје од свега земаљског, које, иако нам на површни поглед делују узвишене и прекрасне, ипак представљају само земаљске ликове, какви се сусрећу на земљи и повезани су са представама о земаљском. И иконопис, као и појање, треба у потпуности да нас одваја од земље. Без тога, он неће бити православан и неће моћи да нас васпитава у Православљу.

Такав, православан, био је древни византијски иконопис, који је касније, са примањем хришћанства, прешао и код нас у Русију. „Виши идеал уметности – говори о византијском иконопису проф. Покровски – није заснован на обмани и грациозности облика, него на достојанству унутрашњег израза”.¹ „Уметност треба да изражава хришћанске идеје – каже он даље – и сходно њиховом узвишеном значењу, треба да се одликује узвишеним карактером”. Руски иконописци су усвојили византијску традицију. Најстарији руски иконописац је према предању кијево-печерски монах Алипије, који је живео у једанаестом веку. Најкасније у XI-XII веку у Русији су се већ појавиле читаве иконописне школе, најпре у Кијево-Печерској лаври, а потом при архијерејском двору у Новгороду, и у новгородским манастирима. Временом су се такве школе прошириле по читавој Русији, нарочито у Москви и Владимирско-Суздаљској области. Сматра се да су у историји Русије три главне иконописне школе биле: Новгородска, Московска и Строгановска. У овим школама се већ примећује руска оригиналност, нарочито приликом представљања руских светих, мада општи закони иконописа, наслеђени од Византије, остају непромењени. У другој половини дванаестог века наступа период потпуног процвата руског иконописа. Новгородска школа достиже свој врхунац. На чело тог иконописног правца стаје монах Тројице-Сергијеве лавре преподобни Андреј Рубљов, чији се радови у историји руског иконописа сматрају за

¹ „Црквена археологија”, стр. 48).

класичне (упокојио се 1430. године). Најзначајније његово дело је Старозаветна Света Тројица. Школа преподобног Андреја Рубљова имала је огроман утицај на руски иконопис. Стоглави сабор истиче његове иконе као савршене и препоручује их свима за углед.¹ У седамнаестом веку западни утицај постаје приметан и у нашем иконопису. Први новатор у том погледу био је привилеговани царски иконописац Симон Ушаков. Под утицајем упознавања са обрасцима западног црквеног сликарства световног карактера, он је иступио као непријатељ конзервативизма у иконопису, захтевајући спољашњу грациозност и лепоту облика. Постепено је руски иконопис почео све више да се модернизује, док није сасвим изгубио карактер иконописа као нарочите црквене уметности и претворио се у религиозно сликарство – обично сликарство световног карактера, само на религиозне теме. Такви су код нас у скорије време били радови веома талентованих уметника, али свакако не иконописаца у строгом смислу те речи, Васњецова и Нестјорова.

На срећу, последњих година је приметно веће интересовање како за древно црквено појање, тако и за древни иконопис, па се чине покушаји враћања њима. Ово интересовање расте и код странаца који се, благодарећи руском расејању, све више упознају са Православљем. Увек треба имати на уму да је критеријум православности бестрашност, јер Православље речима Самог Христа Спаситеља исповеда: *Царство Моје није од овога света* (Јн. 18, 36).

Ми сада у одређеној мери такође можемо да приметимо да је и црквени иконопис у већини наших храмова у иностранству данас изведен у древно-руској традицији, благодарећи томе што при нашем Свето-Тројицком манастиру и Богословији имамо иконописца оца архимандрита Кипријана, око кога се образовала, може се рећи, сопствена иконописна школа и традиција. Отац архимандрит Кипријан и његови ученици осликали су многе наше храмове. Такође, они су насликали и иконе које ми штампамо и ширимо не само међу нашим верницима у иностранству, него и у Русији.

¹ Више о животу и делу преп. Андреја Рубљова, као о икони Свете Тројице види у књизи: „Преподобни Андреј Рубљов Иконописац”, 2. издање, Неаника, Београд 2004 (Превео и приредио: М. Станковић).

ДРУГИ ДЕО СВЕНОЋНО БДЕНИЈЕ

Свеноћно бденије и његово порекло

„Свеноћним бденијем” се назива свечано богослужење које се савршава у ноћи уочи недељних дана, а такође и великих празника, који у типиксу имају знак крста у кругу, штампан црвеном бојом, и средњих празника, који имају знак крста у полукругу, штампан црвеном бојом. У велике празнике, уочи којих се служи свеноћно бденије, спада свих дванаест такозваних „Господњих” и „Богородичиних” празника, а такође Рођење Јована Крститеља 24 јуна, Усековање главе Јована Крститеља 29. августа, Светих првоврховних Апостола Петра и Павла 29 јуна, Обрезање Господње, спомен Светог Василија Великог 1. јануара и Покров Пресвете Богородице 1. октобра.

Средњи празници са знаком крста у полукругу штампаног црвеном бојом, уочи којих се такође служи свеноћно бдење, јесу следећи: спомен светог Апостола и Јеванђелисте Јована Богослова 26. септембра, светог Јована Златоуста 13. новембра, светог Николаја Чудотворца 6. децембра, Света Три Јерарха Василија Великог, Григорија Богослова и Јована Златоустог 30. јануара, светог Георгија Победоносца 23. априла и други дан спомена светог Апостола и Јеванђелисте Јована Богослова 8. маја. Осим тога свеноћно бденије се служи још у два случаја: 1) Уочи храмовних празника или у част светог чије мошти почињају у датом храму, и 2) уочи средњих празника који имају знак крста штампаног црвеном бојом и примедбу: „Ашче изволит”, или „Ако настојатељ изволи, служимо бденије”, изузев у случају ако се храмовни свети слави на Духове. У том случају Велико вечерње које се обично служи после Литургије на дан Педесетнице, служи се у своје време.

Реч „бденије” значи „будност”, то јест провођење времена без сна. Свеноћно бденије води порекло из најстарије епохе хришћанства, када су први хришћани неретко читаву ноћ бдели проводећи време у молитви на гробовима мученика, у катакомбама, нарочито уочи недеље, првог дана седмице, прослављајући хвалебним песмама Васкрслог Христа. Возглас јереја при крају свеноћног бденија: „Слава Теби Који си нам показао светлост!” односи се на појаву првих сунчаних зрака на истоку у свитање. У неким местима, као на пример на Светој Гори, свеноћно бденије и до данас траје по читаву ноћ. Но, у већини

савремених манастира, а нарочито у парохийским храмовима, бденије се, по људској слабости, а и због немара према држању Типика и црквеној молитви, све више и више скраћује, па је тако сведено на минимум, што се свакако не може прихватити као законито стање.

Сходно упутству 2. главе Типика свеноћно бденије треба да почне „мало по заласку сунца”. Иако је поредак и садржај онога што се пева и чита на Свеноћном бденију у многومه сличан поретку и садржају такозваног „Великог вечерња” и „Полијелејног јутрења”, ипак, Типик строго разликује „бденије” и „полијелеј”. Основна разлика између њих је у томе што су Велико вечерње и Полијелејно јутрење два самостална богослужења која се служе одвојено једно од другог, једно увече а друго ујутро, док је Свеноћно бденије једна целина, нераскидиво богослужење, које се при томе служи и веома свечано. Свеноћно бденије је *сложено бојослужење* које се састоји од три нераскидиво повезана и сједињена чина: Вечерња, Јутрења и Првог часа.

У богослужбеним књигама реч „бденије” се понекад замењује речју „сабор”, чиме се указује на то да је реч о богослужењу које служи читав сабор свештенослужитеља, како би било што свечаније. На пример, у Типику и у Минејима се често среће израз „врши се сабор, где леже мошти његове и где је храм његов”, то јест тамо где почивају мошти датог светитеља, или је храм посвећен његовом имену, по Типику треба служити свеноћно бденије. Реч „бденије” понекад се такође у богослужбеним књигама замењује грчким називом „агрипнија” (αγρυπνια).

Мало вечерње

Пошто свеноћно бденије започиње Великим вечерњем одмах после заласка сунца, онда се пре заласка сунца, да тај период дана не би остао без црквене молитве, по Типику (види главу прву) **увек** служи такозвано Мало вечерње. Главну карактеристику Малог вечерња представља одсуство јектенија уобичајених за свако друго вечерње, изузев кратке закључне јектеније, и то што се она у целини обавља уз затворене царске двери и навучену завесу.

Малом вечерњу претходи читање Деветог часа, који је са њим нераскидиво повезан. Поредак Деветог часа изложен је у Часослову. Пошто се Девети час односи на дан који пролази, читају се тропар и кондак тог дана. По окончању деветог часа, без отпуста, јереј говори почетни возглас: „Благословен Бог наш...” и даље Мало вечерње следи овим редом:

Придите поклонимсја... (Ходите, поклонимо се...) 3 пута.
Предначинатељни (Почетни) псалом 103, Слава, и ниње,
„Господи возвах” (Господе, Тебе зовем) на глас дате недеље или стихира.

Стихире на „Господи возвах”, 4 стиха (на 4), васкрсне или празника (види Мало вечерње у Осмогласнику или Минеју).

Слава, и ниње (Слава, и сада).

Богородичан или стихира празника.

Свјете тихиј (Светлости тиха) – чита се, а не пева.

Прокимен дана, при чему се велики прокимен: „Господ воцарисја” (Господ се зацари) уместо 4 ½ пута пева само 2 ½ пута.

„Сподоби, Господи...” (Удостој нас Господе).

Стихире стиховње.

Слава, и ниње.

Богородичан или стихира празника.

Ниње отпушчајеш (Сада отпушташ).

Трисвето. „Оче наш”.

Тропар. Слава, и ниње. Богородичан (ако није Христов или Богородичин празник), а ако је празник Христов или Богородичин, онда тропар празника.

Кратка сугуба јектенија, као на почетку јутрења.

Возглас: „Јако милостив и човекољубец Бог јеси...” („Јер си милостив и човекољубив Бог...”)

Слава Теби, Христе Боже: Мали отпуст.

Многољетствије (Спаси Христе Боже).

1. Први део Свеноћног бденија. Вечерње

Читање Предначинатељног псалма. Свеноћно бденије по Типику започиње одмах након заласка сунца. Најпре се споро звони у једно звоно (благовест), а потом у сва звона (трезвон). Почетак свеноћног бденија је посебно свечан, чиме се оно разликује од сваког другог вечерњег богослужења. Јереј ставља на себе епитрахил и фелон (на парохии, а јеромонах у манастиру само епитрахил), узима кадионицу, стаје пред свету Трпезу, полаже тамјан у кадионицу и тајно говори молитву: „Кадило Тебје приносим...” (ова молитва се увек чита приликом благосиљања кадионице). Отварају се царске двери, свештеник и ђакон у тишини кад читав олтар, при чему се пале светиљке у храму (кандила и свеће, а полијелеји не); након тога ђакон, излазећи на отво-

рене царске двери са свећом у рукама, гласно објављује: „Востаните!” („Устаните!”), а затим „Господе, благослови!” (када је присутан Архијереј, онда: Владико, благослови!”). Стојећи пред Престолом свештеник кадионицом чини знак крста и започиње богослужење прослављањем Свете Тројице: „Слава свјатјеј...” („Слава Светој и Јединосушној и Животворној и Нераздељивој Тројици, свагда, сада и увек и у векове векова!”). Појци одговарају: „Амин”, што значи: „Заиста је тако! Нека буде!” После овога свештеник и ђакон четири пута (уместо уобичајеног три пута) позивају верујуће да дођу и поклоне се Христу, Цару и Богу нашем, и излазе из олтару обављајући кађење читавог храма. Као да одговарају на свештениково прослављање Свете Тројице и његов позив на поклоњење Христу, појци посебно свечаним, отегнутим напевом певају такозвани „предначинатељни” псалам 103, у коме се представља премудрост Божија и величанство Бога као Творца света. Псалам се пева (у пракси, данас се певају само изабрани стихови, мада је Типиком одређено да се пева псалам у целини) са посебним припевима, као што је на пример „Благословен јеси, Господе!”, „Дивна су дела Твоја, Господе!”, „Слава Теби, Господе, Који си створио све!”.

То изгледа овако: „Благосиљај душо моја Господа! Благословен јеси Господе! Господе, Боже мој, узвеличао си се веома! Благословен јеси Господе! У славу и величанство обукао се јеси! Благословен јеси Господе! На горама воде се заустављају. Дивна су дела Твоја Господе!” итд.

Свеноћно бденије кроз своје песме, текстове који се читају и свештене радње симболички изображава целокупну слику Божанског домостроја, то јест промишљања Божијег о спасењу човека, почев од стварања света. Појање почетног псалма и свештене радње које га прате, преносе онога ко се моли у време стварања света и блаженог стања прародитеља. Кађење подсећа на речи Књиге постања о томе како се Дух Божији дизао над безданом, а мноштво светиљки на речи Бога-Творца: *Нека буде светлост!* Отворене царске двери подсећају на то како су се први људи наслађивали богоопштењем у рају. Међутим, њихово блаженство није трајало дуго. Као символ изгнанства првих људи из раја након пада у грех и затварања рајских двери за њих, царске двери се затварају, а свештеник, излазећи из олтару на северне двери, гологлав, као пали Адам који се кајао пред затвореним дверима раја, стаје пред затворене царске двери и тихо чита седам такозваних светилничних молитава. Оне се називају светилничним зато што јереј славослови Господа, Који живи у неприступној светлости, јер нам је даровао материјалну светлост и моли Га за просветљење наших душа.

По овим молитвама и даља служба вечерња у богослужбеним књигама понекад носи назив „светилнична”.

Карактер богослужења изненада се мења: гаси се светлост (свећа) и богослужење, које је у почетку било радосно и свечано, сада постаје тужно, испуњено молбама за праштање грехова и даривање свега онога што је постало потребно људском роду након пада у грех. По завршетку појања предначинатељног псалма, ђакон излази на амвон и започиње велику јектенију (ако не служи ђакон, онда ову јектенију изговара сам јереј).

Велика јектенија. Великом јектенијом (ектеџа) се назива читав низ мољења која изговара ђакон, излажући многобројне потребе човека, молећи се за духовне и световне власти и за читав свет, при чему на свако мољење појци у име свих верујућих певају: „Господи, помилуј!” Будући да мољења у јектенијама представљају заправо позив на молитву, молитва у ужем смислу речи се у јектенијама своди на понављање кратког – „Господи, помилуј!”. Али тешко да се може пронаћи непосреднији и јаснији израз нашег суштинског и свагдашњег односа према Богу, од Кога човек тражи пре свега милост и помоћ у својим потребама, као и искупљење од грехова. Управо ова молитвена формула, која је уједно најкраћи, најпростији и најјаснији облик молитве, као најприкладнија за верујуће укоренила се у хришћанском богослужењу својом широком применом и распрострањеношћу. Истовремено, она одговара основним потребама људског духа. Мада се Велика јектенија спомиње већ у „Апостолским Установама”, а затим и у каснијим богослужбеним делима, на пример у Литургији апостола Јакова, данашња њена мољења су ипак нешто измењена и краћа: предање сведочи да је свети Василије Велики скратио древну Литургију, а да је свети Јован Златоуст са своје стране такође мало изменио њен садржај. Велика јектенија се другачије назива „мирном”, будући да почиње речима: „У миру Господу се помолимо!”, да је њена прва прозба: „За вишњи мир и спасење душа наших...”, а друга такође: „За мир свега света...” Сама реч „јектенија” значи „распрострањење, протезање”, или, по другом

објашњењу, „отегнуто мољење”. Осим велике, постоје још три јектеније: мала, сугуба и прозбена. Велика се тако назива зато што садржи више прозби, обично дванаест. „У миру Господу се помолимо” значи: помолимо се Господу у миру са самим собом, без узнемирења духа, без икаквог непријатељства или гнева, него са међусобном љубављу у складу са поукама Речи Божије (Мк. 11, 25 и 1. Тим. 2, 8). Обраћајући се Богу, ђакон понавља прозбе које су садржане и у светилничним молитвама јереја, представљајући читав људски род који од Бога тражи добра која су му неопходна, а којих се лишио кроз пад у грех, пре свега наравно главног изгубљеног добра – мира са Богом, са ближњима и са самим собом. Велика јектенија се завршава предавањем самих себе, других и читавог свог живота Христу богу, Кога су познате све наше потребе. На то појци певају: „Тебје, Господи!” („Теби, Господе!”), а јереј закључује јектенију возгласом: „Јер Теби приличи свака слава, част и поклоњење, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова”, то јест ми се надамо да ћемо од Бога добити сва тражена добра услед његовог бескрајног савршенства које нас подстиче да Га славимо. Појци ово потврђују речју: Амин, што значи „Заиста! Нека буде тако!”

Катизма. После велике јектеније на свеноћном бденију уочи недеље увек се пева (у пракси сада се певају само изабрани стихови) или чита цела прва катизма, која почиње речима: *Блажен муж који не иде на веће безбожника*. На свеноћном бденију уочи празника у част Богородице и великих светих, ако не падају у недељу, пева се само први антифон (или прва слава) те катизме. И, коначно, на свеноћном бденију уочи великих Господњих празника уопште се не пева та катизма, изузев у случају ако Господњи празник пада у недељу или понедељак. Ако Господњи празник падне у недељу, у суботу увече се пева цела прва катизма; ако падне у понедељак, онда се у недељу увече пева само њен први антифон.

Читав Псалтир подељен је на 20 катизама, а свака катизма на три „славе”, које се још називају и „антифони”, ако се псалми певају, а понекад се називају и „статииама”. Реч „катизма” у преводу са грчког значи „седење” и у данашње време код нас је установљен обичај да се за време читања катизми седи. Али у старини, када псалми нису читани, како се то данас углавном чини (данас се певају само изабрани стихови), него певани (или стихословљени, по речима Типика), за време тог певања сви су стајали. После сваке катизме следило је читање, за време кога су сви седели. Ето одакле су, по свему судећи, катизме добиле свој

назив. А када је читање изашло из употребе и када су псалме почели да читају, обичај да се седи прешао је са читања поука на читање псалама. „Славе” на које се дели катизма у Типику се називају још и „антифони”, што јасно указује на њихово певање, а понекад се називају и „статииама”, што указује на стајање приликом њиховог певања. Данас се код нас псалми на богослужењу углавном читају, мада се још увек пева неколико изабраних стихова првог антифона, и након свакога од њих припева се трикратно „алилуја”.

Мала јектенија. Када се на свеноћном бденију пева прва катизма, после ње се увек произноси мала јектенија. Ако се пева само први антифон, онда је и мала јектенија једна; ако се пак певају сва три антифона, онда бивају и три мале јектеније, по једна после сваког антифона. Мала јектенија представља скраћење велике и почиње речима: „Паки и паки”, што значи „Опет и опет”: „Опет и опет у миру Господу се помолимо”, а даље у себи садржи заправо само једну прозбу: „Заштити, спаси, помилуј и сачувај нас, Боже, благодаћу Твојом”. И завршава се уобичајеним предавањем самих себе, других и читавог свог живота Христу Богу, након чега следи возглас јереја и то: после прве јектеније (то јест после првог антифона) – „Јако Твоја држава, и Твоје јест царство и сила и слава...” („Јер је Твоја моћ, и Твоје је царство и сила и слава...”); после друге јектеније – „јакко благ и човекољубец Бог јеси...” („Јер си благ и човекољубив Бог...”); и после треће – „јакко Ти јеси Бог наш...” („Јер си Ти Бог наш...”).

Певање стихова „Господи, возвах” и стихира. После мале јектеније певају се стихови 140. псалма – Господи возвах: *Господе, Тебе зовем, услиши ме. Услиши ме, Господе. Господе, Тебе зовем, услиши ме; чуј њас мољења моја, када вайим Теби. Услиши ме Господе. Да се уздигне молитва моја, као кађење ђред лице Твоје; ђодизање руку мојих, жртва вечерња. Услиши ме Господе*. А затим се певају или читају стихови из псалама 141, 129. и 116. уз које се припевају такозване „стихире”, то јест посебне песме већ новозаветног садржаја у којима се прославља празник или свети у чију се част служи бденије. Док се то пева, ђакон (или сам јереј, ако нема ђакона) врши кађење олтара и читавог храма, као слику оних многобројних жртава које су хиљадама година приношене у Старом Завету као умилостивљење за грехе људи и представљале праслику Једне, Велике, Искупљујуће Жртве, коју је на крсту принео ваплоћени Син Божији. Уједно са тим, дим кађења симболизује и узношење наших молитава ка Богу. После сећања на стварање света и пад прародитеља у грех, богослужење свеноћног

бдења доводи оне који се моле до свести о њиховој греховности, као о општој болести људског рода, која потиче од палог родоначелника, и подстиче их да се моле да буду спасени, исцељени од греховних недуга и помиловани. Будући да је са мишљу о паду у грех код нас хришћана нераскидиво повезана мисао о искупљењу које је извршено крсним страдањима Господа Исуса Христа, онда се и старозаветним стиховима који садрже молбу за опроштај и избављење од јарма греха придодају новозаветне стихире које су посвећене прослављању догађаја спасоносних за нас, или праведника који су већ задобили спасење кроз искупљујућу жртву Господа.

Ове стихире се тако обично и називају „стихире на Господи возвах”. На недељном бденију стихира на Господи возвах увек има десет (то се зове „на 10 стихире”), за друге празнике осам („на 8 стихире”). У Часослову налазимо одговарајуће указивање на место где се убацују ове стихире. Тачније: испред десетог стиха од краја („Изведи из тамнице душу моју”) стоји напомена „на 10 стихире”; испред осмог стиха од краја („Из дубине вичем Теби...”) стоји напомена „на 8 стихире” итд. Ово значи да када се дође до тог стиха, сваком следећем, почев од њега, треба додати по једну стихиру, при чему су васкрсне стихире штампане у Осмогласнику, а празничне у Минеју, или у Триоду, Посном и Цветном.

У недељне дане, кад нема ни празника, ни светога који се празнује, узима је 7 стихира из Осмогласника и 3 стихире из Минеја светитељу који се слави тог дана.

Ако су светоме у Минеју одређене стихире на шест, онда се из Осмогласника узима 6 васкрсних стихира, а четири светоме.

Ако у недељу падне претпразништво или попразништво или оданије празника, онда се певају само четири васкрсне стихире, а осталих шест из Минеја, при чему три претпразништву или попразништву, а три дневном светом; а у случају оданија празника 6 празнику.

Ако је претпразништво или попразништво и свети са полијелејем, онда се певају само три васкрсне стихире, три стихире претпразништва или празника и четири стихире свецу који има полијелеј.

На свеноћном бденију никада нема више од десет стихира.

У периоду Посног и Цветног Триода уместо стихира дневном светом додају се стихире Триода којих је обично три или четири. Ако се у том периоду буде свети са полијелејем, онда му се додају три (или четири) стихире на рачун васкрсних стихира из Осмогласника.

При томе треба знати да васкрсне стихире из Осмогласника у периоду Цветног Триода нису уобичајеног гласа, него онога који је указан за дату недељу, а штампају се тамо где им је место у самом Триоду.

У свим случајевима недоумица разрешење треба потражити у такозваним „Марковим главама” које се налазе у 48. глави Типика, у такозваном „Месецослову”, а штампају се и у Минејима и на крају Посног и Цветног Триода. „Марковим главама” се називају чланци јеромонаха Марка који је живео у другој половини IX века у обитељи Преподобног Саве Освећеног, близу Јерусалима. Ови чланци показују како се саставља богослужење у случају да празник Богородице, или попразништво, или оданије празника падне у недељу, и у другим сличним случајевима поклапања. „Маркове главе” су обележене великим словом „М”.

Вечерњи вход. Стихире на Господи возвах завршавају се певањем „Слава Оцу и Сину и Свјатому Духу, и ниње, и присно, и во вјеки вјеков, амин”, после чега се у недељне дане и дане спомена светих пева стихира која се назива „богородичан”, или „догматик”, јер је посвећена прослављању Мајке Божије и у њој се излаже догмат ваплоћења Сина Божијег од Ње. Таквих догматика има укупно осам, према броју гласова, и штампају се у Осмогласнику, а осим тога на крају Минеја и у Часослову. Ови богородични припадају преподобном Јовану Дамаскину. Професор М. Скабаланович запажа везу између свих осам догматика по њиховом садржају. „У догматику првог гласа излагање догмата о ваплоћењу започиње указивањем на васељенску славу Пресвете Дјеве; тиме као да се подсећа на обећање о семену жене, дато прародитељима у рају, а испуњено на Пресветој Дјевини. У догматику другог гласа показује се однос старозаветних праслика према новозаветним догађајима. У догматику трећег гласа показује се само рођење по телу Господа нашег Исуса Христа, начин тог рођења. Пошто је неопходно да се зна циљ ваплоћења Сина Божијег, то се открива у догматику четвртог гласа. Даље, нама је несхватљиво како је Мајка Божија, будући Дјева, родила Христа и како је после рођења остала Дјева: то се донекле приближава нашем поимању кроз садржај догматика петог гласа (кроз неке старозаветне праслике). Пошто ми још не знамо на који су начин у лицу Исуса Христа сједињене две природе, Божанска и људска, о томе се говори у догматику шестог гласа, то јест да су две природе несливено и нераздељиво сједињене у једном лицу Богочовека. Међутим, и поред свих објашњења, ваплоћење Бога Логоса је тајна која је лакше разумљива вером, него испитивачким умом; зато се у

догматику седмог гласа каже да се оно догодило на натприродни начин. У догматику осмог гласа догмат о ваплоћењу Бога Логоса излаже се кратко и јасно”¹.

О дванаест великих празника на „Слава и ниње” пева се стихира у којој се прославља дати празник. А понекад се пре ове последње стихире пева се још једна уметнута стихира на „Славу”. Тада, у дане спомена светих, богородичан се пева по гласу ове стихире на Славу.

За време певања догматика или последње празничне стихире на „И ниње” обавља се такозвани „Вечерњи вход”. Царске двери се отварају, свештеник и ђакон, обилазећи Престо са десне стране, излазе из олтара на северне двери и пролазећи преко солеје заустављају се пред царским дверима. Ђакон носи кадионицу, а испред њих носе се две свеће (Типик, гл. 2). Прилазећи царским дверима свештеник стаје директно наспрам њих. Ђакон стаје са десне стране свештеника, мало иза њега и сагнувши главу тихо, да га само свештеник чује, говори: Господу се помолимо. А свештеник тајно изговара молитву входа (у пракси, ако свештеник не зна напамет ову молитву, онда је чита пре входа из Службеника). Затим ђакон, окадивши иконе и јереја, показује ораром на Исток и говори свештенику: „Благослови, владико, свети вход”. Свештеник крстообразно благосиља руком ка Истоку и тихо говори: „Благословен вход светих твојих, свагда, сада и увек, и у векове векова”. Ђакон за себе тихо каже: „Амин”, па окадивши јереја одлази, стаје на пређашње место, где кади икону Пресвете Богородице, а ако је празник Господњи икону Спаситеља, и чека крај певања стихире. По окончању певања, изобразивши кадионицом крст посред царских двери, ђакон гласно објављује: „Премудрост, прости” и улази у олтар, а за њим улази и јереј, целивајући иконе са обе стране царских двери и благосиљајући руком свећеносце (а не оне који се моле, како то неки погрешно мисле).

Вечерњи вход симболизује долазак у свет Божанског Искупитеља, Кога су предсказивали старозаветни пророци и Који Својим крстом поново отвара палом људском роду врата раја. Вечерњи вход је настао на основу два литургијска входа, али се од њих разликује по томе што се врши без Јеванђеља и без Дарова (са Јеванђељем вход на вечерњу бива само онда када се оно и чита, на пример на Литургијама Пређеосвећених Дарова током Страсне седмице или на Васкршњем вечерњу). Ту свештеник симболизује Христа Спаситеља, ђакон Претечу, а свеће

¹ Види: Скабалланович. „Толковый Типикон”. 2, стр. 121, М. 1913.

духовну светлост коју је Господ донео на земљу. Кадионица симболизује да се заступнишвом Господа Искупитеља наше молитве као тамјан узносе ка престолу Божијем.

Историјски развој вечерњег входа донекле се може пратити у вези са древним византијским обичајима, где је кађење миомирисима пратило царске изласке, а испред римских царева у поворкама су ношене бакље. Тај обичај је прешао и у Цркву. У Византији су пред патријарсима носили свећњак са запаљеном свећом.

Возглас „Премудрост прости” (грч. „Σοφία Ὁρθοί”) значи: „оно што се управо догађа открива Премудрост Божију, зато стојте право, са пажњом и побожношћу”. Као одговор на то појци певају умиљну песму у част Сина Божијег „Свјете тихиј”: „Светлости тиха, свете славе бесмртног Оца Небеског, Светог, Блаженог; Исусе Христе! Ми који смо дошли на залазак сунца, видевши светлост вечерњу, певамо Оца, Сина и Светог Духа, Бога. Ти си достојан да Те су свако време опевају гласови преподобних, Сине Божији, Који живот дајеш: зато те свет слави”. Ова химна потиче из првих времена хришћанства. У неким древним књигама указује се на двојицу њених аутора: свештенотученика Атинагору (епископа Севастискког у Јерменији 311. године) и светог Софронија, патријарха Јерусалимског (634–644), коме се ауторство ове песме приписује у словенском Часослову. Ипак, како указују литургичари, химна „Свјете тихиј” садржи типичну христологију другог и трећег века, а име аутора је непознато.

Ушавши у олтар ђакон кади Престо и горње место. Јереј је, како смо горе рекли, целивао иконе на обе стране, благословио руком свећеносца и ушао у олтар. Поклонивши се светом Престолу, обојица, свештеник и ђакон, одлазе ка горњем месту и окрећу се лицем ка Западу. Ђакон возглашава: Пазимо. Јереј: Мир свима (истовремено, десницом благосиља народ). Ђакон изнова: Премудрост.

Прокимен и „чтенија”, или Паримеји. Прокимен возглашава монах који је за то одређен, или чтец, или канонарх, а у данашње време углавном сам ђакон непосредно након што каже „Премудрост” (или сам свештеник, ако не служи ђакон).

Реч Прокимен (προκεείμενος) на грчком значи „онај који лежи напред”. То је стих позајмљен из Светог Писма, углавном из псалама, који обично претходи читању Светог Писма и служи као предговор за њега. Понекад пак читање Светог Писма не следи за њим, и тада он једноставно изражава значење тог дана, због чега се и назива „Прокимен дана”. Сваки прокимен има иза себе стих који као да представља

његов продужетак и налази се са њим у тесној логичкој вези. Појци понављају за чтецом или ђаконом речи прокимена, да би на крају чтец изговорио прву половину прокимена, а појци допевали другу половину. Осим обичних прокимена који се певају два и по пута, постоје још и такозвани велики прокимени, који имају три стиха, па се зато певају четири и по пута.

На свеноћном бденију уочи недеље (субота увече) увек се пева прокимен „Господ воцарисја, в љепоту облечесја” („Господ се зацари, у красопту се обуче...”) четири и по пута, узет из 92. псалма. На бденијима пред велике и друге празнике пева се прокимен дана (сваки дан у седмици, како на Литургији тако и на вечерњу, има свој нарочити прокимен). Ако Господњи празник падне у суботу, на бденију се не пева прокимен дана, него онај велики прокимен који би требало да се пева на вечерњу *на сам дан ђразника*, јер се прокимен „Господ се зацари” никада не избацује и не замењује другим, него се обавезно пева на сваком недељном вечерњу (у суботу увече).

После прокимена на свеноћном бденију пред велике и друге празнике у част светих бивају и такозвана „чтенија” углавном из Старог Завета. Ови текстови се називају још и „паримејима” од грчког *paroimia*, што значи притча (лат. *proverbium*, *parabola*). Ова „чтенија” или паримеји, садрже пророштва о догађају који се спомиње или похвалу светоме који се празнује. О празницима у част светих Апостола читају се одломци из њихових посланица. На свеноћним бденијима уочи недеље паримеја углавном нема, изузев у оне недељне дане када се спомињу свети Оци: уочи Рождества Христовог; у седму недељу после Васкрса – свети Оци Првог Васељенског сабора; у најближи недељни дан око 16. јула – свети Оци првих шест Васељенских сабора; у најближи недељни дан око 11. октобра – свети Оци Седмог Васељенског сабора. На бденију уочи недеље паримеји се читају и онда када у недељни дан пада спомен било ког светог за кога су паримеји Типиком одређени. На свеноћном бденију обично се читају само три паримеја; једино у врло ретким случајевима када се поклопе два празника, чита се шест паримеја. Пре читања сваког паримеја ђакон позива верне да пазе на читање, возласима „Премудрост” и „Пазимо”. За време читања паримеја царске двери се затварају, а јереј седи на горњем месту са десне стране Престола.

Јектенија и „Сподоби, Господи”. Одмах после прокимена, ако нема паримеја (као на обичном недељном бденију, кад нема другог празника), или после паримеја, ако их има, ђакон излази на амвон и произ-

носи такозвану „Сугубу јектенију”, која се у богослужбеним књигама назива „приљежним мољењем”. Ова јектенија нема на свим местима богослужења где се произноси исти почетак. На великом вечерњу током бденија она има потпун почетак, који се састоји од два претходна позива: 1. „Рцем вси од всеја души и от всего помишљенија нашего рцем” („Рецимо сви из све душе, и од свега ума свог, рецимо”); и 2. „Господи Вседержитељу, Боже отец наших, молимтисја, услиши и помилуј” („Господе Сведржитељу, Боже отаца наших, молимо Ти се, услиши и помилуј”). На ова два позива појци певају „Господи, помилуј” по *јегном*. Почев од прве прозбе, којом ова јектенија понекад и почиње, без два горе поменута позива: „Помилуј нас, Боже, по великој милости Својој, молимо Ти се, услиши и помилуј”; појци на сваку прозбу, којих обично има шест, одговара певајући „Господи, помилуј” по *ѿри ѿѿша*, услед чега се ова јектенија назива „сугубом”, то јест „усрдним”, „приљежним” мољењем сугуба јектенија се увек завршава једним истим возгласом јереја: „Јако милостив и челољубив Бог јеси...” („Јер си милостив и човекољубив Бог...”).

После сугубе јектеније на свеноћном бденију чита се молитва: „Сподоби, Господи, в вечер сеј без грѣха сохранилисја нам...” („Удостой нас, Господе, да се ове вечери сачувамо без греха...”). Она као да представља продужетак славословља Троједном Богу које се узноси у вечерњој песми „Свјете тихиј”, па се и сама завршава славословљем Пресвете Тројице: „Тебје подобајет хвала, Тебје подобајет пјеније, Тебе слава подобајет, Оцу, и Сину, и Свјатому Духу, ниње и присно, и во вјеки вјеков, амин” („Теби приличи хвала, Теби приличи песма, Теби слава приличи...”).

Након молитве „Сподоби, Господи” следи такозвана „прозбена јектенија” која започиње речима: „Исполним вечерњују молитву нашу Господеву” („Допунимо вечерњу молитву своју Господу”). После тог позива следи прозба: „Заступи, спаси, помилуј и сохрани нас, Боже, Твојеју благодатију” („Заштити, спаси, помилуј и сачувај нас, Боже, благодаћу Твојом”). На први позив и на ову прозбу појци одговарају певајући „Господе, помилуј” по једном, а затим следи шест прозби и на сваку од њих одговарају „Подај, Господе”, у складу са закључним речима сваке од ових прозби: „...молимо од Господа”, услед чега се и сама јектенија назива прозбеном. Прозбе ове јектеније посвећене су искључиво тражењу духовних добара, при чему је у свакој садржано мољење за даривање *мира*, тог највишег духовног добра. Ова јектенија, као и велика и мала, завршава се предавањем себе вољи Божијој, на

шта појци певају: „Теби, Господе”. Јереј закључује јектенију возгласом: „Јако благ и человјекољубец Бог јеси...”

Непосредно после овог возгласа јереј, остајући и даље пред Престолом, окреће се лицем ка народу и благосиља га руком говорећи: „Мир свима”. Јереј тако онима који се моле предаје управо оно добро које су управо упорно тражили. Он предаје овај дар по заповеди Самог Господа, Који нам је оставио *мир Свој*. У Спаситељево време „Мир” је био уобичајени поздрав, који је Њему био омиљен (види: Јн. 14, 27), па је заповедио да миром поздрављамо све оне који траже мир (Мт. 10, 12–13). Свети Златоуст о томе каже: „Зар ја дајем мир? Христос га кроз нас објављује” (Беседа трећа на Посланицу Колошанима).

Ћакон затим возглашава: „Глави нашја Господеви приклоним” („Главе своје Господу приклонимо”), а јереј, док појци певају отегнуто „Теби, Господе”, чита тајну молитву, такозвану „молитву главоприклоњења”. Закључни возглас те молитве је „Буди држава Царствија Твојего благословена и препрослављена...” („Нека је благословена и препрослављена сила Царства Твога”) јереј изговара наглас.

Литија. После тога на свеноћном бденију следи литија, коју код нас уочи недеље данас углавном изостављају, а савршава се само током бденија уочи великих празника. Литија започиње изласком свештенослужитеља, испред којих иду два свећеносца, из олтару у припрату, и то на северне двери, док су свете двери затворене (види Типик, гл. 2). Пошто стане у припрати ѿакон тамо кади свете иконе, настојатеља и остале по чину.¹ За то време певају се „стихире на литији”.

На литији се пева, пре свега, стихира храму, то јест стихира која је одређена за литију на дан храмовног празника. Изузетак представљају доле набројани дани, када се стихира храму не пева:

Свих дванаест великих празника.

Њихова попразништва и оданија у недељу.

Претпразништво Рождества Христовог (20–23. децембар) кад падне у недељу.

Цвети, Апостола Томе, Жена Мироносица, Светих отаца (седма недеља након Васкрса) и Педесетница.

Свети Апостоли Петар и Павле 29. јуна и Усековање главе светог Јована Крститеља 29. августа. *У све ове дане ђевају се само стѣихире дајѣи ѣразника или свѣтѣих.*

¹ Према пракси у Српској Цркви свештеник остаје у припрати, а ѿакон се врати пред Царске двери и кади престоне иконе, певнице, сав храм и припрату.

У осталим случајевима на првом месту пева се стихира храму, затим стихира светом, а на „Слава, и Ниње” – или претпразништва, или празника, или богородичан. Стихире на литији увек су наведене на свом месту у Минеју или Триоду. Ако је пак недеља, онда се после стихира на литији, на „И ниње” пева богородичан, а не стихира празника, и то „богородичан стиховни, који се пева у недељу” (Типик, гл. 3), или богородичан први, по гласу светог (Типик 4).

Када се заврши певање ових стихира, ѿакон произноси нарочиту литијску јектенију са пет по садржају веома опширних прозби, а појци на сваку од њих *мноѣо ѣуѣ* певају „Господи, помилуј”: најпре 40 пута, па 30 пута, затим 50 пута и на две последње прозбе по три пута. Ова јектенија започиње речи „Спаси, Боже, људи Твоја и благослови достојаније Твоје...” („Спаси, Боже, народ Твој и благослови наслеђе Твоје...”). Литијска јектенија се завршава возгласом јереја: „Услиши нас Боже, Спаситељу наш...” Затим јереј, благосиљајући оне који се моле руком, предаје Мир свима, а ѿакон их позива да приклоне главе. Јереј чита наглас молитву „Владико Многомилостиви” која представља отпуст литије.

Реч „литија” води порекло од грчког λῆτη, усрдно мољење, и означава мољење изван храма или у припрати храма. У припрати су раније стајали оглашени и покајници, којима је био забрањен улазак у саму цркву. Да их не би лишила црквене молитве, Црква сама излази ка њима и моли се заједно са њима. За оне који стоје у припрати то симболизује исто што и вечерњи вход за оне који стоје у самој цркви, то јест да је Господ наш Исус Христос „Тиха Светлост” сишао доле к нама, те да и они који су недостојни молитве са осталим верујућима могу да очекују милост од Господа и остављење својих грехова; с друге стране излазак верујућих у припрату, место за оглашене и грешнике који се кају, означава дубоко смирење верујућих, који су спремни да стану на место за оглашене и грешнике, и да се моле заједно са њима. За време „литије”, каже свети Симеон Солунски, „ми се молимо стојећи пред вратима светог храма, као пред вратима небеским... попут Адама, цариника, блудног сина”. Одатле покајни и донекле тужни тон литијских молитава.

Стихире на стиховње. По завршетку литије свештенослужитељи улазе у храм и заустављају се на средини. За то време певају се „стихире на стиховње”. Тако се зову зато што им претходе стихови изабрани из *различѣиѣх* псалама и других књига Светог Писма, који одговарају датом празнику или спомену светог. При томе прва стихира уопште нема стих испред себе. Приликом поклапања два празника у једном

дану Стихире на стиховње певају се обично *само једном и празнику*. Једино последња стихира на „Слава и ниње” посвећена је другом догађају који се празнује. У обичне дане на „Слава и ниње” увек се пева богородичан, а ако је то период претпразништва или празника, онда се на „Слава и ниње” пева стихира претпразништва или празника.

„Ниње отпушчајеш”, благосиљање хлебова и крај Вечерња. После стихира на стиховње, у којима се прославља догађај спасоносан за људе или врлине угодника Божијег који се тога дана празнује, код оних који се моле природно се појављује жеља да траже то блажено стање спокојства које је Господ припремио праведницима. И зато, пошто су из читавог претходног богослужења видели да је Господ свим људима припремио спасење, они који се моле обраћају се Господу речима Симеона Богопримца: „Ниње отпушчајеш раба Твојего, Владико, по глаголу Твојему с миром...” („Сада отпушташ слугу Свога, Владико, по речи Својој, у миру...”). Типиком је прописано да се ова молитва чита, а никако пева, како је то у последње време постало уобичајено у парохийским храмовима.

У знак тога да смо видели Светлост која се јавила да би обасјала незнабошце и Славу народа (Божијег) Израиља, да смо познали истинског Бога, Који се у Тројици прославља, даље се чита Трисвето; Слава Оцу, и Сину, и Светоме Духу, сада, и увек, и у векове векова, амин; Пресвета Тројице, помилуј нас... Господи, помилуј: три пута, и опет: Слава, и сада, а затим Молитва Господња: Оче наш.

После молитве Оче наш и возгласа јереја: „Јако Твоје јест Царство...” („Јер је Твоје Царство...”) пева се такозвани отпуститељни (отпусти) тропар у коме се кратко излаже суштина догађаја који се празнује или похвала светоме. Овим тропарима посвећене су три главе Типика: 52, 53 и 55. На свеноћном бденију ти тропари се певају овако:

На бденију уочи недеље, кад нема никаквог другог празника пева се тропар „Богородице Дјево, радујсја” – три пута.

На бденију уочи дванаест великих Господњих или Богородичиних празника пева се тропар тог празника – три пута.

На бденију уочи празника у част светог пева се тропар тог светог два пута и „Богородице Дјево, радујсја” – једном.

На бденију уочи недеље које се поклапа са попразништвом или оданијем празника пева се „Богородице Дјево, радујсја” – два пута, и тропар празника – једном. На бденију уочи недеље која се поклапа се даном спомена светог коме је одређено бденије или полијелеј, пева се: „Богородице Дјево, радујсја” – два пута и тропар светог једном.

„Тропар недељног вечерња 'Богородице Дјево', по обичају православне Цркве да сваки низ песама закључује песмом у част Богомајке, посвећен је Њој... За такав тропар изабране су најрадосније речи које је Богомајка чула и које су дошле до нас – речи поздрава које су јој упутили Анђео и праведна Јелисавета. Тропар је дакле састављен од библијских богонадахнутих речи (Лк. 1, 28, 42), које су ипак окружене и испреплетене са нашим речима ('Богородице Дјево', Маријо, 'јер си родила Спаситеља душа наших'). Основна мисао песме, која позива Богомајку да се радује: 'Радуј се!' – имала је уједно на јеврејском и грчком језику значење уопште поздрава, који одговара латинском и руском (па и српском) 'Здраво!'”¹

Пре певања тропара на средини храма поставља се *тештрапод* (тетраподион) или *чешвороножац*, то јест сточић (столац) на четири ноге, на коме стоји тањир са пет хлебова и посудама са вином и уљем, и са пшеницом (тзв. петохлебница). По окончању литије, свештенослужитељи из припрате улазе у храм и заустављају се у средини пред тим тетраподом, који се унапред припреми. Када запевају тропар, ђакон узме благослов од јереја, те кади око стола (три пута) и служитеље. Такође возглашава: „Господу се помолимо”, а јереј чита молитву: „Господе Исусе Христе, Боже наш, Који си благословио пет хлебова и пет хиљада нахранио” у којој се од Господа моли да благослови те хлебове, пшеницу, вино и уље, да их умножи у читавом свету, и да освешта верне који једу од њих. Пре читања ове молитве јереј подиже један хлеб и њиме крстолико осењује друге, а приликом читања молитве, код речи „Сам благослови и хлебове ове, пшеницу, вино и уље” десном руком указује на сваку од тих материја чинећи знак крста. Међутим, код професора М. Скабалановича налази се следеће упутство, које се мало разликује од горе наведене и данас устаљене праксе. Он каже да свештенослужитељ „моли Спаситеља, Који је кроз чудо храњења пет хиљада људи показао сву силу Свог благослова, за исто такво благосиљање и умножавање предложених плодова (налик чудесном), а такође и за освештање оних који их једу... Пре речи 'Сам благослови' свештеник крстолико осењује плодове, али не само руком, него једним од хлебова, који представља небески Хлеб, чиме (такође) знаменује оно што је учинио Христос када је у Своје руке на сличан начин узео пет хлебова”²

¹ Види: Скабал. „Толковый Типикон”. 2, стр. 181, М. 1913.

² Види: Скабал. „Толковый Типикон”. 2, стр. 314–315, М. 1913.

После благосиљања хлебова појци певају: „Буди Имја Господње благословено от ниње и до века” („Нека је благословено Име Господње од сада и довека”) три пута, а чтец чита псалм 33: *Бла҃госиљају Гос҃ода у свако време*, али не читав, него само до речи: *неће се лишии ни једнога добра*.¹ Отишавши са места где је обавио благосиљање хлебова, јереј стаје пред царске двери „гледајући на Запад” (види: Типик, гл. 2), и благосиља оне који се моле руком, говорећи „Благословеније Господње на вас, Того благодатију и челољубијем, всегда, ниње и присно и во вјеки вјеков”. Појци певају: Амин, и тиме се завршава први део свеноћног бденија, који се састоји из великог вечерња.

Благосиљање хлебова било је установљено ради окрепљивања оних који се моле. У другој глави Типика је речено да се, по окончању вечерња, чита из Дела или Посланица светих Апостола, и да за време тог читања сви седе, „свако на своме месту”; а келар (манастирски економ), изломивши на тањиру благословене хлебове, дели их братији и сипа свима који се налазе у храму по једну чашу вина. После узимања овог хлеба и вина нико више те вечери не сме ништа друго да једе „ради причешћа Пречистим Христовим Тајнама”.

На крају Службеника налази се такозвана „Поука како треба јереј и ђакон служење у светој цркви да обављају” са упутствима за разрешење различитих тешкоћа и недоумица: тамо је речено да онај ко жели да се причести Светим Христовим Тајнама треба још од вечери да се уздржава од хране и пића, или *неишћо врло мало да окуси*, „а од њоноћи свакако не треба да једе нишћи... јер од њоноћи њочиње њприродни дан”.

У службенику је заједно са поретком вечерња одштампано и упутство јереју у вези са употребом благословених хлебова, пшенице, вина и уља. Ту се јереју пре свега саветује да ово благословено уље, вино, пшеницу и хлебове не треба да благосиља поново, на другом бденију. Уљем треба да помаже верујуће када буду целивали икону, а може се и „у храни појести”; вино испити са побожношћу; хлебове приликом давања антидора (нафоре) изломити и поделити (то јест, остатке, ако их буде, делити заједно са нафором), или код куће часно за трпезом пре других обичних јела појести; пшеницу или посејати, или самлети па са другом пшеницом и уз благодарност појести. Благословеним хлебовима и вином се ни у ком случају не може литургисати, сходно правилу Номоканона о свештеним радњама.

¹ Обично само стих: *Богаиши осиромашиле и оладнеше, а они који њраже Гос҃ода неће се лишии ни једнога добра*.

Помазивање благословеним уљем данас се обавља обично на јутрењу, после читања Јеванђеља и молитве „Спаси, Боже, људи Твоја”. Ово помазивање замењује оно које по Типику треба обавити у припрати (види: Типик, гл. 3) после отпуста јутрења уљем из кандила код иконе празника или светога. Истовремено се дели и благословени хлеб, чије су уситњене частице поквашене благословеним вином.

У данашње време услед тога што се бденије служи обично са великим скраћењима па нема потреба за окрепљењем благословеним хлебовима и вином, литија и благосиљање хлебова на свеноћном бденију уочи недеље се уопште не обавља, него се одмах после прозбене јектеније и закључних возгласа певају стихире на стиховње. А на бденијима у част дванаест празника и великих светих литија и благосиљање хлебова као да представљају израз посебно свечаног богослужења у те дане.

По окончању вечерња, на бденију, по Типику, следи читање из Апостола и из тумачења светог Јована Златоустог и других тумача Новог Завета. Тумачење се увек чита после Апостола. Ради овог читања читав Апостол подељен је на посебне делове, поред уобичајене поделе на главе и стихове, и поделе на зачала.

Обичај да се на богослужењу читају делови Светог Писма Новог Завета води порекло из најстаријих времена Цркве. Типиком је одређено да се на недељном свеноћном бденију поуке читају седам пута, а на празничном шест: по окончању Вечерња, на Јутрењу после 1. и 2. катизме, после полијелеја, после 3. и 6. песме канона, и по окончању Јутрења (ово последње само на недељном бденију). Циљ ових читања је поучавање. Истовремено, она служе да би се освежио ум и одморило тело, јер се слуша седећи. Прво читање је одломак из Светог Писма (из књиге Дела Апостолских или из Апостолских Посланица). Следећа четири читања узимају се из светоотачких тумачења прочитаног одломка; шесто се узима из житија светих; а седмо – морално-аскетска поука узима се из дела преподобног Теодора Студита.

На жалост, ово се данас готово нигде не испуњава, осим можда у неким манастирима, а и тамо, ако га уопште има, буде само једно читање. На парохијама понекад на јутрењу после шесте песме читају кратко житије светога, или повест о празнику из Синаксара.

2. Други део Свеноћног бденија. Јутрење

Поредак јутрења на свеноћном бденију описан је у другој глави Типика. Јутрење је други и важнији део Свеноћног бденија. После читања из Дела или Посланица Апостолских и Тумачења Новог Завета, према Типику, звонима се означава почетак јутрења. Типик каже да „излази параклисијарх и клепа (звони) у велико и друга звона”. Но, сада у пракси јутрење почиње без трезвона, одмах након што се произнесе „Благословеније Господње” и након што појци одговоре „Амин”, дакле непосредно од шестопсалмија.

Шестопсалмије. Шестопсалмије, које се у богослужбеним књигама понекад назива „егзапсалми” (εξαψαλμος), састоји се од шест псалама: 3, 37, 62, 87, 102. и 142. и започиње читањем трократног анђелског славословља: „Слава в вишњих Богу, и на земљи мир, в чловјецјех благовољеније” – *Слава на висини Боју, и на земљи мир, међу људима добра воља* (Лк. 2, 14) и двократног молитвеног позива чтеца: „Господи, устне моја отверзеши, и уста моја возвестјат хвалу Твоју” – „Господе, усне моје отвори, и уста ће моја објављивати славу Твоју”. На почетку читања шестопсалмија гаси се већина светиљки у храму, без сумње зато да би се псалми слушали са пажњом, без расејавања било чим спољашњим. Осим тога, црква погружена у мрак треба да подсећа оне који се моле на Витлејемску ноћ у којој се роди Христос. Са рођењем и појавом Христа Спаситеља у свету започело је наше спасење. Шестопсалмије као да представља размишљање човека који је чуо за Спаситељево рођење. У псалмима се показује свест о својим греховним стању, представља се мноштво непријатеља (демона) који желе да погубе душу и тело, изражава се нада на безгранично милосрђе Божије, на то да ће Господ услишити све који се уздају у Њега, и да ће бити дарожљив према свима који Га се боје. Из читавог низа примедби у вези са читањем и слушањем Шестопсалмија које налазимо у Типику и у богослужбеним књигама, види се да Црква Шестопсалмију придаје нарочит значај, те стога веома греше они савремени богомолитељи који себи дозвољавају да седе за време читања Шестопсалмија, или чак да сасвим изађу из цркве, сматрајући то читање за нешто другостепено, неважно. Тако, у деветој глави Типика стоји: „Шестопсалмије се говори тихим и лаким гласом, без журбе, да сви чују. Када се говори Шестопсалмије, са пажњом се треба посветити слушању: јер су псалми испуњени покајањем и умиљењем. Ове псалме говоримо са побожношћу и страхом Божијим, као да се Самом Богу невидљиво обраћамо;

нико нема права да шапуће или да се накашљава, него да пази на оно што се чита, руку скрштених на прсима, главе погнуте и погледа усмереног на доле, а очима срца окренут Истоку, молећи се за наше грехе, сећајући се смрти, будућих мука и вечног живота”.

Шестопсалмије се дели на два дела славословљем у част Свете Троице. После прва три псалма чита се: Слава, И сада: Алилуја, Алилуја, Алилуја, слава Теби Боже, *ѡри ѡуѡа*, Господе помилуј, *ѡри ѡуѡа*, и опет: Слава, И сада. Затим следе остали псалми. На крају Шестопсалмија чита се само Слава, И сада, и *ѡри ѡуѡа*: Алилија, Алилуја, Алилуја, слава Теби Боже.

Након читања прва три псалма јереј само са епитрахилем и непокривене главе излази из олтара пред Царске двери и тамо по служебнику тајно говори Молитве јутарње којих је дванаест на броју. Овим молитвама он приноси Господу благодарност зато што нам је даровао дневну светлост, молећи за себе и своју паству различита духовна добра, и да у нашим срцима засија „истинско сунце правде Божије”, како бисмо „као по дану благообразно ходили путем заповести Божијих и достигли вечни живот”, удостојивши се наслађивања непреступном светлошћу Божијом. Читајући ове молитве пред затвореним Царским дверима, јереј изображава Христа Заступника, обећаног Адаму и читавом људском роду.¹

Професор М. Скабалазович указује на то да су Молитве јутарње, као и вечерње, некада биле распоређене по читавом Јутрењу. У вези са тим и њихов садржај прилагођен је различитим деловима јутрења, будући да су читане на разним местима.²

Велика јектенија. Након што су верујући чули анђеоско појање, које им је објавило о рођењу Христа Спаситеља, и при томе спознали сву дубину свог греховног пада, њихова срца прожета су надом на Рођенога, и самим тим њихове душе орасположене су за молитву. Они се поново обраћају Богу истим речима као и на почетку Вечерња – јереј или ђакон пред Царским дверима произносе Велику јектенију: „Миром Господу помолимсја” („У миру Господу се помолимо”), молећи за сва она најразличитија телесна и духовна добра којих су људи лишени изгнањем Адама из раја, но која се сада, после доласка Божанског Искупитеља на земљу, поново могу добити.

¹ Види: „Новая Скрижаль”, ч. 3, гл. 4, п. 6.

² Види: Скабал. „Толковый Типикон”. 2, стр. 205 и даље, М. 1913.

„Бог Господ” и Тропари. Одмах после Велике јектеније ђакон возглашава, а појци громко и радосно певају, славословље у част Господа, Који је дошао на земљу ради спасења света: „Бог Господ и јависја нам, благословен грјадиј во имја Господње” (Пс. 117, 26–27), то јест „Бог је Господ, и јави се нама; благословен Који долази у име Господње”. Овим последњим речима народ се обраћао Спаситељу приликом Његовог свечаног уласка у Јерусалим; такође, како је Он Сам рекао, њима ће Га дочекати и приликом Његовог другог доласка (Мт. 23, 39). Поменута песма пева се четири пута, при чему пре сваког певања произноси по један стих узет из истог псалма. Стихови говоре о доброти и милости Божијој, и откривају пророштво о Спаситељу света. Према Типику и „Бог Господ” и ове стихове објављује канонарх на средини храма (види: Типик, гл. 2). Судећи према упутствима Типика, може се претпоставити да да је канонарх испрва сам певао „Бог Господ”, а такође и стихове, након чега су појци одговарали певајући четири пута Бог Господ... Ипак, сада се усталио обичај да све ово возглашава ђакон, а ако нема ђакона, онда јереј.

„Бог Господ” се на недељном бденију увек пева на „владајући” глас, на бденијима уочи дванаест великих празника на глас празничног тропара, а на бденијима у част светима на глас тропара светог.

Непосредно након што се отпева „Бог Господ”, следи певање тропара који се називају отпусни, јер се певају и на крају Вечерња. Јутарње богослужење сада из тужно-покајног расположења прелази у празнично-радосно, будући да се осећа прекус спасења. Јутарње песме већ имају дубок новозаветни садржај и изводе се врло свечано.

Ти тропари се певају на следећи начин:

На *недељном бденију* пева се тропар васкрсни два пута, Слава, тропар светог чији је спомен тог дана из Минеја, И ниње, богородичан васкрсни по гласу тропара светог. Ако у Минеју за тај дан нема тропара светоме, онда се после васкрсног тропара, отпеваног два пута, пева Слава, И ниње, и богородичан владајућег гласа, то јест истог гласа као и васкрсни тропар.

На *бденијима уочи дванаест ијразника* Господњих и Богородичних пева се тропар празника три пута, при чему се трећи пут пева на Слава, И ниње.

На *бденијима свейоме* пева се тропар светоме два пута, Слава, И ниње, богородичан васкрсни по гласу тропара светог. Овде је неопходно да се истакне особеност суботње службе. Ако спомен светог, коме је одређено бденије, падне у суботу, онда се богородичан пева не

по гласу тропара светог, као обично, него по редовном гласу Осмогласника за дату седмицу; он се назива „Богородичан први, владајућег гласа”.

Ако у *недељу* падне један од великих *Бојородичних ијразника*, онда се пева тропар васкрсни два пута, Слава, И ниње, тропар празника.

Ако у *недељу* падне спомен *свейоја* коме је одређено бденије, онда се пева тропар васкрсни два пута, Слава, И ниње, богородичан први по гласу тропара светог.

Ако у *недељу* падне *ијрейијразниийиво* или *иојиразниийиво* или *одаије* празника, онда се пева тропар васкрсни два пута, Слава, И ниње, тропар претпразништва или празника.

Ако у недељу падне празновање спомена двоје светих, онда је пева тропар васкрсни једном, затим тропар првог светог, Слава, тропар другог светог, И ниње, богородичан по гласу тропара другог светог. Ако се осим тога са овим недељним дано поклопе још и претпразништво или попразништво, онда се на И ниње не пева богородичан, него тропар претпразништва или празника.

После тропара пева се: Господе помилуј, три пута, Слава Оцу, и Сину, и Светоме Духу, а чтец наставља даље: И сада, и увек, и у векове векова, амин. Тада почиње читање катизми.

Катизме, Мале јектеније, Сједални. *Катизмама* се назива читање одређених делова Псалтира, који се дели на двадесет таквих делова. Сваки од тих делова зове се „катизма”, од грчке речи *κατίζω* – „сидим” зато што је по Типику после сваког таквог дела прописано читање током кога се сиди. Сада је постало уобичајено да се сиди и током читања самих катизми (види о томе детаљније објашњење Прве катизме на Вечерњу). На Јутрењу које улази у састав Свеноћног бденија стихослове се увек само две катизме, од којих је свака подељена на три славе. После сваке „славе” чтец произноси: Слава Оцу, и Сину, и Светоме Духу, а појци певају: И сада, и увек, и у векове векова, амин. Алилуја, алилуја, алилуја, слава Теби Боже, три пута, и Господе помилуј, три пута, Слава Оцу, и Сину, и Светоме Духу. Чтец наставља: И сада, и увек, и у векове векова, амин, и даље чита следећу „славу”.

После сваке катизме на Свеноћном бденију обавезно се произноси Мала јектенија коју сходно 2. глави Типика „свештеник говори отишавши пред свете двери”. Свака мала јектенија се завршава нарочитим возгласом свештеника. После прве катизме мала јектенија има возглас: „Јако Твоја држава, и Твоје јест царство и сила и слава...”

(„Јер је Твоја моћ, и Твоје је царство и сила и слава...”), а после друге катизме – „Јако благ и човекољубец Бог јеси...” („Јер си благ и човекољубив Бог...”).

Овде треба приметити да у оне недељне дане када Типиком није одређен полијелеј (о томе види ниже), уместо полијелеја стихослови се седамнаеста катизма: „Блажени непорочни”, после које нема мале јектеније, него се одмах певају тропари: „Благословен јеси, Господи, научи мја оправданијем твојим. Ангелски собор удивисја” („Благословен јеси Господе, научи ме наредбама Твојим. Ангелски збор се задиви”). Ови тропари се зато и називају: „Тропари васкрсни, који се певају после Непорочних”. У том случају Мала јектенија се произноси одмах после ових тропара.

Уопште, треба знати да правила Типика о Малим јектенијама после катизми имају везе са тим да ли је богослужење више или мање свечано. После сваке катизме следи такозвани сједалан. Ако је тај сједалан празничног садржаја, онда се пре њега произноси Мала јектенија, а ако је покајно-умилног садржаја, као што бива радним данима и у дане свете Четрдесетнице, онда се пре њега не произноси Мала јектенија. Ето због чега се на бденију пред Благовести Мала јектенија не произноси после сваке катизме. То је празник који углавном пада у дане свете Четрдесетнице и зато бденије, ако се служи у седмичне дане, нема две катизме, као обично, него три. Према Типику, на бденију пред Благовести, ако се служи током свете Четрдесетнице пре Страсне седмице, после прве катизме нема јектеније, а после друге и треће има. Али ако Благовести падну на Страсну седмицу, онда нема јектенија после прве две катизме, а после треће има.

Сједални на бденију уочи недеље (на тзв. васкрсном бденију) певају се или читају после сваке катизме и Мале јектеније која за њом следи из Октоиха, а за дванаест великих празника и празнике светих из Минеја или из Посног или Цветног Триода, када је реч о празницима из циклуса Триода. Посебно место има празник Благовести када падне у седмичне дане свете Четрдесетнице: први сједален тада није празнични, него из Триода.

Полијелеј, Васкрсни тропари, Величаније. На бденијима великих празника, на васкрсним бденијима у одређеним периодима године, као и увек на празничном јутрењу када се чита Јеванђеље после катизама и сједалних пева се полијелеј. Када почне певање полијелеја у храму се пале све светиљке и отварају се Царске двери, што је знак посебно свечаног богослужења.

Реч *πολυς ελεος* – „Полиелеос”, *πολυς* – многи и *ελεος* – милост, у преводу са грчког значи „многомилостиво”. Тако се назива свечано певање два псалма: 134. – „Хвалите имја Господње”, и 135. – „Исповједајтесја Господеви”, због тога што се у другом од њих често понављају речи „Јако в вјек милост Јего” („Јер је довека милост Његова”), па је по тим речима и читава песма добила назив „полијелеј”. Друга претпоставка о пореклу поменутог назива везује се за то што Типик прописује да се у овом делу јутрења појачава осветљење храма паљењем свећа и кандила са уљем: *πολυς ελαιον* – много уља. Данас је уобичајено да се „Полијелеј” према почетном стиху „Хвалите имја Господње” назива – „Хвалите”. У данашње време ови псалми се ретко певају у целини, него се углавном певају свега четири стиха на следећи начин:

„Хвалите имја Господње, хвалите раби Господа. Алилуја” (*Хвалише Имѣ Госѣодње, хвалише слуѣ [Госѣодње] Госѣода*) – три пута.

Благословен Господ от Сиона, живиј во Ијерусалимје. Алилуја (*Блаѣословен је Госѣод са Сиона, Који живи у Јерусалиму*) – три пута.

Исповједајтесја Господеви, јако благ, јако в вјек милост Јего. Алилуја (*Испѣведајше се Госѣоду, јер је добар, јер је до века милосѣи Њѣѣова*) – три пута.

Исповједајтесја Богу небесному, јако в вјек милост Јего. Алилуја (*Испѣведајше се Боѣу небеском, јер је до века милосѣи Њѣѣова*) – три пута.”

Типиком је одређено да се полијелеј пева на васкрсним бденијима само од 22. септембра до 20. децембра, и од 14. јануара до сирне недеље, то јест да се пева у зимском периоду године, изузев у периоду божићних и богојављенских празника. А у летњем периоду године, од сирне недеље до оданија Воздвижења Часног Крста 21. септембра певање полијелеја је одређено само за оне недељне дане у које падне неки велики празник. Уопште, полијелеј је тако везан за велике празнике спомене светих за које је Типиком одређен, да се често назива „полијелеј празника” или „полијелеј светог”. У недељне дане за које полијелеј није одређен, прописано је да се уместо њега стихослови 17. катизма: „Блажени непорочни” (Типик, гл. 2. и 17). Међутим, сада је у парохијама готово свуда постао обичај да се полијелеј на васкрсним бденијима (тј. бденијима уочи недеље) пева током читаве године.

Током припремних недеља за Велики пост – блудног сина, месопусне и сиропусне, након полијелеја пева се 136. псалм: „На рјеках вавилонских” уз „алилују красну”, то јест, са нарочито умилним напевом.

На васкрсном бденију, непосредно после полијелеја, или после 17. катизме ако се полијелеј не пева, певају се посебни васкрсни тропари који се обично називају, „Тропари васкрсни, који се певају после непорочних”. Пре сваког од тих тропара пева се припев узет из 118. псалма: „Благословен јеси Господи, научи мја оправданијем Твојим” („Благословен јеси Господе, научи ме наредбама Твојим”). Први од тих тропара почиње речима „Ангелскиј собор удивисја” („Анђелски сабор се задиви”). Тропара има укупно четири, затим се пева Слава, тропар у част Свете Тројице, И ниње, тропар у част Пресвете Богородице. Певање се завршава трократним Алилуја и Слава Теби Боже.

Тропари „Ангелскиј собор” су, како указује проф. М. Скабаланович, јерусалимског порекла. У познатом јерусалимском „Посљедованију” (Поретку) Страсне седмице и Пасхалне седмице из деветог века (према рукопису из 1122. године), у служби за Цвети има неких од ових тропара, као и других блиских данашњим тропарима „Ангелскиј собор”.¹

На бденијима уочи великих празника и у част светих, на почетку певања полијелеја на средину храма износи се икона празника или светог и полаже се на аналој (данас се икона често већ налази на аналоју у средини храма), да би се по окончању полијелеја пред њом певало величаније празнику или светоме са изабраним псалмом. Ова величанија са изабраним псалмима такође се налазе на крају Псалтира, у Ирмологиону и у Служебнику. Величаније први пут обично певају свештенослужитељи, а затим свака певница по реду пева по један стих изабраног псалма и после сваког стиха понавља величаније. На крају се пева Слава и ниње, Алилуја три пута, Слава Теби Боже, и последњи пут величаније опет певају свештенослужитељи.

На почетку певања полијелеја настојатељ дели онима који саслужују, а према Типику и народу који стоји у храму, упаљене свеће, са којима сви стоје до краја читања Јеванђеља. Међутим, данас се у пракси од тога сачувало да народ на бденију свеће држи само два пута у години: на празник Уласка Господњег у Јерусалим и на Пасхалном (Васкршњем) јутрењу.

Певање полијелејних псалама и васкрсних тропара, како каже М. Скабаланович, „представља најсвечаније и најсвештеније тренутке јутрења. Ти тренуци симболизују силу и богонадахнутост молитве, која приликом певања ових псалама заиста достиже свој највиши интен-

¹ Види: Скабал. „Толковый Типикон”. 2, стр. 235, М. 1913.

зитет, а уједно и благодат Духа Светога, коју таква молитва привлачи. Подизању расположења душе погодује такође мирис (тамјана); кађење се у датом случају тиче још и успомене која је повезана са тим делом јутрења: оно подсећа на ароматично миро, које су у том часу васкршње ноћи својим 'самилосним сузама разблаживале' жене мироносице”.¹

Приликом певања васкрсних тропара после непорочних, као и приликом појања величанија, обавља се кађење читавог храма. Оно почиње од средине храма и иконе која тамо лежи на аналоју. Икона се кади са све четири стране, даље се кади олтар и онда по реду читав храм.

Изабрани стихови из псалама, који се певају приликом величанија, садрже или пророчке наговештаје догађаја који се празнују, или набрајање оних врлина светог због којих је прибројан одређеном збору. Сваки збор светих има своје величаније.

И васкрсни тропари и величаније припремају оне који се моле за предстојеће слушање Јеванђеља у коме се излаже повест о празнику, или се прослављају врлине светог чији се помен слави.

Ако недељни дан падне на велики празник (осим Господњег, када недељна служба бива у потпуности замењена службом празника), или на спомен светог коме је одређено величаније, онда свештенослужитељи одмах после полијелеја певају величаније (хор не понавља), а затим се поју васкрсни тропари после непорочних.

Ипакој и Степени Антифони. После васкрсних тропара на недељном бденију, или после величанија на бденију у част празника или светог, произноси се Мала јектенија, која се завршава возгласом јереја: „Јако благословисја Имја Твоје, и прослависја Царство Твоје, Оца, и Сина, и Светога Духа” („Јер се благослови Име Твоје, и прослави Царство Твоје, Оца и Сина и Светога Духа”).

Пошто затим, по Типику, следи читање за време кога сви седе, након Мале јектеније иде сједален који се у недељној служби назива „ипакој”. На васкрсном бденију пева се „ипакој гласа”. Већина васкрсних ипакоја прича о томе како су жене мироносице посетиле живоносни гроб, или говоре о плодовима Васкрсења Христовог. Ако се са недељним даном подудари Богородичин празник или спомен светог са полијелејем, онда се после „ипакоја” певају сједални празника или светог. Најпре се певају сједални који су одређени за после катизми, али нису били певани на свом месту, јер су певани сједални васкрсни,

¹ Види: Скабал. „Толковый Типикон”. 2, стр. 233.

па се потом на „Слава” пева „сједален после полијелеја”, док се на „И ниње” се за празнике пева поново исти тај сједален, а у дане спомена светих пева се и богородичан, који тада следи одмах након полијелејног сједалног. На празнике Господње, када се васкрсна служба у целини замењује празничном, пева се сједален празника. Данас се сједални и ипак који углавном не певају, него читају.

Након сједалних или ипак оја, следи певање јутарњих антифона, који носе назив „степен”. Реч „антифон” потиче од грчких речи *αντι* – „против” и *φωνη* – „глас”, и буквално значи „противгласје”, „наспрамно певање”. Под овим називом подразумевају се песме за које је одређено да их наизменично певају две певнице. „Сепенима” се називају зато што састављене према петнаест псалама (119–133), који се зову „Песме степен”, јер су их на степеницама јерусалимског храма певала два хора Јудејаца.

Степена својим садржајем очишћују и „уздишу” душу и тиме припремају оне који се моле за слушање Јеванђеља. Предстојеће читање Јеванђеља најављује се, за време певања степенa, звоњавом „у кампане”, то јест трезвоном. Ово звоно указује на то да „во всју земљу изиде вјешчаније” Јеванђеља. Пре Јеванђеља се звони само на недељном и празничном јутрењу, а на Литургији не. Ипак, данашња пракса преноси звоњаву пре јутарњег Јеванђеља на почетак полијелеја.¹

Степени антифони на свих осам гласова налазе се у Осмогласнику, тамо где им је место. На васкрсном бденију певају се степени антифони одговарајућег гласа, због чега се тада и називају „антифони гласа”. На велике празнике Господње и Богородичине и у дане спомена светих који имају полијелеј и величаније, пева се само Први антифон 4. гласа: „От јуности мојеја мнози борјут мја страсти” („Од младости моје многе муче ме страсти”). Ако се са недељним даном поклапа било који велики Господњи празник, а такође и у Цветну недељу, Другу недељу Пасхе, светог Апостола Томе, и у Недељу Педесетнице пева се само Први антифон 4. гласа. Али ако се са недељом поклопи велики празник у част Пресвете Богородице или светог са полијелејем, онда се певају „степени гласа”, то јест они онога гласа који по реду следи у дати недељни дан. У степеним антифонима, као одговор на позив стихова полијелеја да хвалимо Господа, ми исповедамо Господу своја сагрешења и немоћи, и славимо Оца и Сина и Светога Духа.

¹ Види: Скабал. „Толковый Типикон”, 2.

Прокимен, читање Јеванђеља. За степенима следе молитвословља и возгласи који обично увек претходе читању Јеванђеља. Ђакон објављује: „Вонмем, Премудрост” („Пазимо. Премудрост”) и произноси се Прокимен, који по своме садржају увек има везе са Јеванђељем које ће се читати.

На недељном бденију, ако се са том недељом не подудари неки од дванаест великих Господњих или Богородичиних празника, произноси се и пева недељни прокимен владајућег гласа. Таквих прокимена, према броју гласова, укупно је осам, и смењују се сваке недеље. Ако се недељни дан поклопи великим Господњим или Богородичиним празником, онда се произноси и пева прокимен тог празника. На бденијима уочи великих празника и у част светих увек се пева посебан Прокимен празника на 4. глас, чији садржај одговара датом празнику или спомену светог који се празнује. Ови јутарњи прокимени увек имају само по један стих и појци их певају два и по пута.

По окончању прокимена ђакон возглашава: „Господу се помолимо”, а појци одговарају: „Господе, помилуј”. Јереј произноси возглас: „Јако свјат јеси, Боже наш, и во свјатих почивајеш, и Тебе славу возсилајем, Отцу, и Сину и Свјатому Духу, ниње и присно и во вјеки вјеков” („Јер си свет, Боже наш, и у светима обитаваши, и Теби славу узносимо, Оцу, и Сину, и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова”). Затим ђакон возглашава: „Всјакоје диханије да хвалит Господа” („Све што дише нека хвали Господа”). Појци понављају ове речи. Ђакон возглашава стих: „Хвалите Бога во свјатих Јего, хвалите Јего во утврђенији сили Јего” („Хвалите Бога у светима Његовим, хвалите Га у тврђи силе Његове”). Појци поново певају: „Всјакоје диханије да хвалит Господа”. Ђакон произноси прву половину стиха: „Всјакоје диханије...”, а појци довршавају другу: „...да хвалит Господа” (попут прокимена). После тога ђакон усмерава пажњу оних који се моле на предстојеће читање Јеванђеља речима: „И о сподобитисја нам слишанију свјатого Евангелија Господа Бога молим” („И да се удостојимо слушања светог Јеванђеља, Господа Бога молимо”). Појци певају три пута: „Господе, помилуј”. Ђакон затим објављује да следи „премудрост...”, па смо зато дужни да стојимо „...прости...”, то јест право, пристojно, са дубоком побожношћу, јер ћемо чути свето Јеванђеље („...услишим свјатого Евангелија”). Продужавајући овај возглас ђаконa, јереј предаје „мир свима”, а појци у име свих који се моле желе исти такав мир јереју: „И духови твојему” („И духу твоме”). Јереј онда возглашава: „От – име јеванђелисте – Свјатого Евангелија чтеније”. Појци прослављају Господа:

„Слава Тебје, Господи, слава Тебје”. Ђакон позива све присутне на пажњу возгласом: „Вонмем” и почиње читање Јеванђеља.

„Јеванђеље на јутрењу не чита ђакон, као на Литургији, него свештеник, како би 'претходно нахранио Божанском речју оне које ће на Литургији хранити тајанственим хлебом', као што је поступао и Христос и како је заповедио апостолима да чине (*Идиѣте и научиѣте све народе, крстѣћи их* – Мт. 28, 19). Свештеник на Литургији има узвишеније функције него што је читање, па макар и Јеванђеља. Осим тога, Јеванђеље на недељном јутрењу важније је од литургијског, јер се директно односи на догађај васкрсења (у таквом односу стоје јутарња и литургијска Јеванђеља и неких других празника, на пример Божића; упореди: Васкрс). Услед тога јутарње Јеванђеље се чита на Престолу у олтару, док се литургијско чита на аналоју у средини храма (чита га ђакон). Ово се посебно односи на недељно јутрење, јер Престо симболизује гроб Спаситељев”.¹

У недељне дане одређено је да се Јеванђеље на јутрењу чита у светом олтару (Типик, гл. 2), из кога се, као из Гроба Господњег, разлеже радосна вест о Васкрсењу Христовом. Зато свештеник Јеванђеље чита на Престолу. У празничне дане Јеванђеље се чита у народу, на средини храма, испред иконе празника која лежи на аналоју. Ђакон износи Јеванђеље на амвон и тамо возглашава прокимен, а потом га приноси свештенику и он чита. Но, ако свештеник служи без ђакона, онда после величанија и јектеније возглашава прокимен и иде у олтар, а Јеванђеље чита на амвону, лицем окренут народу. На недељном бденију Јеванђеље се након читања износи из олтара кроз Царске двери ради целивања. За то време пева се „Воскресеније Христово видјевше” („Васкрсење Христово видевши”) и чита се 50. псалам. Према Типику јереј стоји на средини храма „држећи свето Јеванђеље на прсима својим”, а са обе стране му стоје свећеносци са свећама на свећњацима. Док се чита 50. псалам сви прилазе и целивају Јеванђеље. Када се ово заврши он односи свето Јеванђеље у олтар, осенивши њиме са Царских двери присутни народ. Но, у пракси је постао обичај да се свето Јеванђеље, након изношења из олтара, полаже на аналој на средини храма, где га сви целивају нешто касније, тачније након читања молитве „Спаси, Боже, људи Твоја” („Спаси, Боже, народ Твој”) и возгласа, при чему лежи тамо док му се сви не поклоне, а неки га остављају чак до краја Великог Славословља. У првом случају јереј све време

¹ Види: Скабал. „Толковый Типикон”. 2, стр. 246–247.

стоји поред Јеванђеља, лево од аналоја и, како је на многим местима прихваћено, руком благосиља оне који прилазе након што целивају Јеванђеље. У другом случају јереј одлази у олтар да би на крају Великог Славословија дошао да га узме.

На свеноћним бденијима уочи недеље увек се читају васкрсна Јеванђеља, изузев у случајевима када у недељу падне неки од дванаест великих празника, Господњих или чак Богородичиних. У том случају чита се Јеванђеље празника. Исто тако и за храмовне празнике који падну у недељу чита се Јеванђеље храма (тј. храмовног празника).¹ Када бденије светоме падне у недељу чита се васкрсно Јеванђеље и обично бива целивање Јеванђеља. Васкрсних јутарњих Јеванђеља има укупно 11 и она чине такозвани „јеванђелски столп”. Низ тих јутарњих васкрсних Јеванђеља почиње у недељу после Педесетнице, то јест у недељу Свих светих. Након читања по реду свих једанаест Јеванђеља, следеће недеље опет се чита прво васкрсно Јеванђеље и тако се ови столпови понављају током читаве године. Као изузетак служе недељни дани у периоду Цветног триода: тамо је указано на иста ова васкрсна Јеванђеља, али не у уобичајеном поретку. На крају богослужбеног престоног Јеванђеља налази се „Упутство о томе како свакога дана треба читати Јеванђеље по седмицама током читаве године”, где је указано на то која се јутарња васкрсна Јеванђеља читају у недељама од свете Пасхе до недеље Свих Светих и затим током 32 недеље које следе. Након 32. недеље више нема упутстава која јутарња Јеванђеља треба читати, зато што у зависности од померања дана Васкрса он најраније може да буде 22. марта, а најкасније 25. априла; између 32. недеље од Педесетнице и недеље о Митару и фарисеју у различите године постоји различит број недеља, услед чега у те недеље из године у годину треба читати различита Јеванђеља. Зато, да би се установило која се тачно Јеванђеља читају тих недеља одређене године, треба користити такозвану Пасхалну таблицу која се налази на крају Типика и Псалтира са последованијем. У Индиктиону треба пронаћи Кључно (или Пасхално) слово за дату годину, а према кључном слову, заједно са датумом Васкрса и других празника, указано је и на то ког датума почиње сваки столп гласова Осмогласника и која при томе васкрсна јутарња Јеванђеља треба читати. При томе треба имати на уму да рачунање како столпова гласова Октоиха, тако и јутарњих васкрсних Јеванђеља почиње од недеље Свих Светих, при чему је у недељу Свих Светих увек 8. глас и чита се

¹ Види главе Типика о храму.

прво јутарње Јеванђеље; у другу недељу после Педесетнице је 1. глас и чита се друго јутарње Јеванђеље, и тако даље редом. Зато столпове гласова и Јеванђеља пре недеље Свих Светих треба тражити под оним кључним словом које се односи на претходну годину.

Столпова има укупно шест: први почиње у прву недељу Петровданског поста, други после Светог Илије, трећи после Воздвижења Часног Крста, четврти у Божићни пост, пети после Крштења Господњег и шести у свети Велики пост. Ови столпови увек се штампају и на крају Осмогласника.¹

Васкрсно Јеванђеље које се на свеноћном бденију не чита, услед поклапања недеље и једнога од дванаест великих празника, сасвим се пропушта и на следећем васкрсном бденију већ се чита следеће по реду васкрсно Јеванђеље.

После читања Јеванђеља, на васкрсном бденију се пева свечана песма у којој се прославља Васкрсли Христос: „Воскресеније Христово видјевше, поклонимсја свјатому Господу Исусу, Јединому безгрјешному, крсту Твојему поклањајемса Христе, и свјатоје воскресеније Твоје појем и славим, Ти бо јеси Бог наш, развје Тебе инога не знајем, Имја Твоје имјенујем, приидите вси вјернии, поклонимсја свјатому Христову воскресенију: се бо приде крестом радост всему миру, всегда благословјашче Господа, појем воскресеније Јего; распјатије бо претерпјев, смертију смрт разруши”. („Васкрсење Христово видевши, поклонимо се светом Господу Исусу, Једином безгрешном; Крсту Твоме се клањамо Христе, и свето Васкрсење Твоје певамо и славимо, Ти си Бог наш, осим Тебе другог не знамо; Име Твоје призивамо, ходите сви верни, поклонимо се светом Васкрсењу Христовом: јер Крстом дође радост читавом свету; свагда благосиљајући Господа, певамо Васкрсење Његово; распјеће претрпевши, смрћу смрти уништи”). Док се ово пева ђакон, или ако ђаконa нема сам свештеник, стоји на амвону са Јеванђељем. Када се певање заврши, Јеванђеље се полаже на аналој на средини храма. Ова песма се осим на васкрсном бденију пева и на бденију Воздвижења Часног Крста Господњег и Вазнесења Господњег. На свим васкрсним бденијима од Васкрса до вазнесења она се пева по три пута. Али на празнике Господње: Цветну недељу, Педесетницу, Рождество Христово, Богојављење и Преображење, чак и ако падну у недељу, „Воскресеније Христово видјевше...” се не пева.

¹ Такође, заједно са васкрсним Јеванђељима, и Апостолима и Јеванђељима на литургији, столпови Осмогласника означени су у црквеном календару.

После ове песме чита се педесети псалм: „Помилуј мја, Боже, по велициј милости Твојеј” (*Помилуј ме, Боже, ђо великој милостиј Својој*), јер смо, као што стоји у десетој јутарњој молитви, из прочитаног Јеванђеља видели да је Господ Бог наш људима даровао остављење (грехова) кроз покајање, а као пример свести о гресима и пример њиховог исповедања ради опроштења, показао нам је покајање пророка Давида.

После педесетог псалма у обичне недељне дане пева се „Слава Оцу, и Сину, и Свјатому Духу”, затим „Молитвама апостола, Милостиве, очисти множества согрјешениј наших” („Молитвама апостола, Милостиви, очисти мноштво сагрешења наших”); и даље: „И ниње, и присно, и во вјеки вјеков, амин. Молитвама Богородици, Милостиве, очисти множества согрјешениј наших” („Молитвама Богородице, Милостиви, очисти мноштво сагрешења наших”). Затим се на шести глас певају почетне речи педесетог псалма: „Помилуј мја Боже, по велициј милости Твојеј и по множеству щедрот Твојих очисти безаконије моје” (*Помилуј ме, Боже, ђо великој милостиј Својој, и ђо обиљу милосрђа Своја очисти безаконје моје*). Затим следи (васкрсна) стихира (6. гласа) која показује плодове Христовог васкрсења: „Воскресе Исус от гроба, јакоже прорече, даде нам живот вјечниј и велију милост” („Васкрсе Исус од гроба, као што је прорекао, даде нам живот вечни, и велику милост”).

У припремним недељама за Велики пост: О митару и фарисеју, о блудном сину, у месопусној и сиропусној, као и у пет недељних дана Великог поста до Цветне недеље, после педесетог псалма, на Славу се у 8. гласу певају следеће дирљиве стихире: „Покајања отверзи ми двери, Жизнодавче, утрјењујет бо дух мој ко храму свјатому Твојему, храм носјај телесниј вес оскверњен, но јако щедр очисти благоутробноју Твојеју милостију” („Отвори ми двери покајања, Животодавче, јер јутрењује дух мој ка храму Твом светом, носећи телесни храм сав оскверњен, но као милосрдан очисти ме обилном милошћу Твојом”). А на „И ниње”: „На спасенија стезју настави мја, Богородице, студними бо окаљах душу грехми и в љености все житије моје иждих, но Твојими молитвама избави мја от всјакија нечистоти” („На стазу спасења постави ме, Богородице, јер укаљах душу срамним гресима и у лењости проживех читав свој живот, но Твојим молитвама избави ме од сваке нечистоте”). Затим се певају на 6. глас прве речи педесетог псалма: „Помилуј ме, Боже”, и даље на исти глас: „Множества содјјених мноју љутих помишљаја окајаниј, трпешчу страшнаго дње суднаго, но надјејасја на милост благоутробија Твојего, јако Давид вопију Ти:

Помилуј мја, Боже, по велициј Твојој милости” („Сећајући се мноштва љутих грехова које сам учинио, дрхтим због страшног судњег дана, али надајући се на обиље милости Твоје, као Давид преклињем Те: Помилуј ме, Боже, по великој милости Својој”).

У горе наведеним, дубоко по садржају дирљивим песмама истиче се осећање искреног покајања, ка коме треба да стремимо, нарочито за време поста. Осим тога, ова молитвословља изражавају и синовски страх од губитка Очевог љубави, „због мноштва почињених грехова”, али истовремено у њима се осећа и непоколебљива нада да покајаног грешника увек очекује загрљај Оца Небеског.”

На свеноћним бденијима уочи дванаест великих празника, после читања педесетог псалма, на „Славу” и на „И ниње” певају се нарочити стихови, на које је указано у служби датог празника на одговарајућем месту; затим неизоставно следе прве речи педесетог псалма, и потом стихира празника. Када неки од дванаест великих празника, свеједно да ли Господњи или Богородичин, падне у недељу, ова стихира празника пева се уместо васкрсне стихире „Воскресе Исус от гроба...” На бденијима светима пева се стихира светоме. Ако храмовни празник падне у недељу, увек се уместо васкрсне стихире пева стихира храма, изузев прве недеље Великог поста, када се пева васкрсна стихира.

После стихире ђакон чита прву молитву литијске јектеније: „Спаси, Боже, људи Твоја”, појци на то одговарају певајући 12 пута „Господи, помилуј”, а свештеник је закључује возгласом: „Милостију и шчедротами и челољубијем Јединороднаго Твојего Сина” („Милошћу и милосрђем и челољубљем Јединородног Твог Сина”).

После тога, обичајем је установљено да сви који се моле прилазе да се поклоне, и то у недељне дане Јеванђељу, а у дане великих празника празничној икони која лежи на аналоју на средини храма; при томе, ако је на бденију било освешћења хлеба, пшенице, вина и уља, након што верујући целивају Јеванђеље или икону празника јереј их помазује освешћеним уљем, за освешћење душе и тела, у име Оца, и Сина, и Светога Духа. Такође, он верујућима дели по частицу хлеба освешћеног на крају Вечерње. Ово помазивање обавља се уместо Типиком прописаног помазивања уљем из кандила које гори пред иконом празника или светога на крају јутрења.

Канон. После ових молитвословља почиње основни, најважнији и заиста празнични део јутрења који носи назив „канон”.

Професор М. Скабалазович показује да се за првобитни облик канона може сматрати „трипјеснец”. У раном богослужењу осим псала-

ма употребљаване су и библијске песме, и управо за њих су као припеве почели да састављају тропаре са хришћанским садржајем. „Припеви на библијске песме састављени у облику тропара појављују се већ у познатом опису Синајског јутрења из VI-VII века¹; занимљиво је да се у том опису припеви на осму песму издвајају од низа осталих, иако такође носе назив „тропари”; могуће је да су припеви на остале песме имали облик кратких стихова, једнообразних за сваку песму (за прву песму „Господеви поим, славно бо прослависја” (*Господу њевајмо, јер се славно њрослави*), за другу „Слава Тебје Боже”, за трећу „Свјат јеси Господи и Тја појет дух мој”, итд.), и само је осма песма имала „тропаре”, а ако је то тако, онда је првобитну форму канона представљао једнопјеснец. Једнопјеснец је постепено израстао до двопјеснеца, кроз додавање осмој песни и девете”.² Касније су се појавили трипјеснеци, а потом и потпуни канони.

Канон се састоји од девет песама, при чему се друга песма на свеноћним бденијима не пева (она се, као покајна, пева само на богослужењима у седмичне дане Великог поста), него одмах после прве следи трећа песма. Свака песма на свеноћном бденију почиње певањем такозваног „Ирмоса”, затим следи читање тропара са припевима за сваки од њих, а песма се завршава певањем такозване „Катавасије”. Као основ канона служе такозване „Песме Светог Писма”. То су химне Господу Богу које се налазе углавном у Старом Завету (само девета песма, састављена из два дела, узета је из Новог Завета).

Прву песму отпевала је Марија, сестра Мојсијева, поводом чудесног преласка Јевреја преко Црвеног мора. Она почиње речима: „Појем Господеви, славно бо прослависја” (*Певајмо Господу, јер се славно њрослави* – Изл. 15, 1–19).

Друга је песма Мојсијева за време лутања Јевреја по пустињи: „Вонми небо и возглагољу” (*Пази небо, и љоворићу* – Зак. пон. 32, 1–44).

Трећа је песма Ане, мајке пророка Самуила, која благодари за рођење сина: „Утвердисја сердце моје в Господје” (*Утврди се срце моје у Господу* – 1. Цар. 2, 1–10).

Четврта је песма пророка Авакума, који је видео Бога како долази са горе густо осењене: „Господи, услишаш слух Твој и убојаксја” (*Господе, чух њлас о Теби и ујлаших се* – Авак. 3, 2–20).

¹ Увод, гл. 328.

² Види: Скабал. „Толковый Типикон”. 2, стр. 267.

Пета је песма пророка Исаије, који је најавио да ће Дјева родити Емануила: „От ношчи утрењујет дух мој к Тебје, Боже” (*Од ноћи јушрењује дух мој к Теби, Боже* – Ис. 26, 9–20).

Шеста је песма пророка Јоне који је провео три дана и три ноћи у утроби кита, да би га потом кит избацио на суво: „Возопих в скорби мојој к Господу Богу” (*Повиках у невољи мојој ка Господу Боју моме* – Јона 2, 1–7).

Седма је песма тројице младића у пећи огњеној: „Благословен јеси, Господи, Боже отац наших” (*Блајословен си, Господе, Боже оцаца наших* – Дан. 3, 26–56).

Осма је песма исте тројице младића: „Благословите всја дјела господња Господа, појте и превозносите Јего во вјеки” (*Блајословиће сва дела јосподња Господа, њевајће и љреузносиће Га у векове* – Дан. 3, 57–72).

Девета песма састоји се из два дела – из песме Пресвете Богородице приликом Јелисаветине посете: „Величит душа моја Господа” (*Велича душа моја Господа* – Лк. 1, 46–55); и песме светог пророка Захарије, оца светог Јована Крститеља: „Благословен Господ Бог Израиљев, јако посјети и сотвори избављеније људем својим” (*Блајословен Господ Бој Израиљев, шћо њоходи и избави народ Свој* – Лк. 1, 68–79).

За све ове песме Типик налаже да се у целини, онако како су изложене у Библији, певају или читају само у седмичне дане свете четрдесетнице. Најпре се стихослови сама песма, све до стиха испред кога стоји напомена „на 14”, или „на 8”, „на 6”, „на 4”. Узмимо као пример прву песму: „Господеви појем”: по стиховима певамо до „огустеша”, а на 14 (укључујући и 14), после стиха „огустеша”, одмах следи Ирмос канона, и онда редом сви тропари канона, тако да стихови песме служе као припеви за тропаре канона.

За празничне дане није прописано да се стихослове саме песме, него се чак и припеви песама за тропаре канона обично замењују другим припевима, који имају везе са садржајем канона. Тако је сада, на пример, код тропара Васкрсног канона припев: „Слава Господи свјатому воскресенију Твојему” („Слава Господе Твоме светом васкрсењу”), код тропара канона на Господње празнике: „Слава Тебје, Боже наш, слава Теби” („Слава Теби, Боже наш, слава Теби”), за крстоваскрсни канон: „Слава, Господи, крсту Твојему и воскресенију” („Слава Господе крсту Твоме и васкрсењу”), код тропара канона на Богородичине празнике: „Пресвјатаја Богородице, спаси нас” („Пресвета Богородице, спаси нас”). У периоду Посног триода на Великом канону припев је:

„Помилуј мја, Боже, помилуј мја” („Помилуј ме, Боже, помилуј ме”). На васкрсној полуноћници: „Пресвјатаја Тројице, Боже наш, слава Тебје” („Пресвета Тројице, Боже наш, слава Теби”). Празници светих такође имају своје припеве, који представљају молитвено обраћање тим светима, на пример: „Свјати архангели и ангели, молити Бога о нас” („Свети арханђели и анђели, молити Бога за нас”), „Свјатитељу отче Николаје, моли Бога о нас” („Светитељу оче Николаје, моли Бога за нас”), или „Свјати великомучениче – или 'свјати мучениче', или 'свјашченомучениче', или 'преподобномучениче' – ... (име), моли Бога о нас” („Свети великомучениче ..., моли Бога за нас”. Преподобнима: „Преподобње отче Андрјеје (или нпр. Серафиме), моли Бога о нас” („Преподобни оче Андреје, моли Бога за нас”), „Преподобнаја мати Марије, моли Бога о нас” („Преподобна мати Марија, моли Бога за нас”).

Сама реч „канон” (κανων) у преводу са грчког значи „правило”, „пропис”, „мера” и у датом случају означава спајање низа песама по одређеном правилу. Типик разликује две врсте таквог спајања, или два система канона: за обичне дане, који се условно означава речима „Господеви појем”, и празнични – речима „Појем Господеви”. Код празничног система не стихослове се горе набројане песме Светог Писма, него се канон састоји само од ирмоса, тропара са припевима за њих, и Катавасије.

Ирмосом се називају стихови којима започиње свака песма канона. Свој садржај, па чак и неке поједине речи и карактеристичне изразе ирмос позајмљује из одговарајуће песме Светог Писма. Сама реч „ирмос” (ἵρμος) значи „веза” и показује да ирмос служи као веза између песама Светог Писма и тропара канона.

Одмах за ирмосом читају се тропари канона са припевима за њих и, на крају, у празничне дане, свака песма се опет завршава ирмосом, који носи назив катавасија, што значи „силазак”, јер је за певање ирмоса Типиком прописано да појци из обе певнице заједно силазе на средину храма.

Аутор васкрсних канона је несумњиво преподобни Јован Дамаскин (675–750).

На васкрсном бденију канон обично представља обједињење четири канона у један, који се састоји од васкрсног и крстоваскрсног канона, Богородичиног канона (сва три се штампају на одговарајућем месту у Осмогласнику), и канона свете одређеног дана из Минеја. На бденијима за дванаест празника и велике свете обично иду по два канона, а понекад и само један, датом празнику или светоме. О пра-

значним данима канон се пева обично, или, према техничком изразу, „на 16” (Васкрс, Рождество Христово), или „на 14”, како је указано у Типику. Ови изрази, „на 16” или „на 14” не значе то да се у канону налази обавезно тај број тропара са ирмосима, него да тропаре треба отпевати или прочитати толико пута, да их буде 16 или 14 у свакој песми. По Типику ирмосе и тропаре канона треба да певају две певнице наизменично, при чему се за ирмосе понекад указује да се певају два пута (на Васкрс четири пута). У Русији су средином седамнаестог века постепено прешли са певања на читање тропара, како богослужење не би предуго трајало. Данас је уобичајено да се певају тропари Пасхалног канона.

Свака песма канона на бденију, као и уопште на празничном јутрењу, завршава се катавасијом. То су ирмоси који се употребљавају за Богородичине празнике, иако се неки од њих у дане великих Богородичиних празника прилагођавају празничном догађају и мењају. Постоје различите катавасије у разним периодима године. Чешће од других пева се катавасија „целе године”: „Отверзу уста моја”. Ова катавасија се пева у свим оним периодима године када нема ни претпразништва, ни попразништва неког од дванаест празника. Осим ње постоје још катавасије које се певају у дужем временском периоду. Такве су: „Воскресенија ден” („Васкрсења је дан”), која се пева од Васкрса до његовог оданија, осим преполовљења са његовим оданијем и шесте недеље после Пасхе; „Крст начертав Мојсеј” („Крст нацртавши Мојсије”): од 1. августа до оданија Воздвижења 21. септембра, изузев неких дана који стоје у вези са празником Преображења и празником Успења; „Христос раждајетсја, славите” („Христос се рађа славите”): од 21. новембра, празника Ваведења у храм Пресвете Богородице, до оданија Рождества Христовог 31. децембра. Постоје још и катавасије које се певају краће време, на шта је у богослужбеним књигама увек указано на одговарајућем месту. Тачни и потпуни подаци о томе када се пева која катавасија садржани су у 19. глави Типика.

Приликом певања канона, после треће, шесте и девете песме произноси се Мала јектенија, која служи да подстакне пажњу оних који се моле, да се уз похвале Господу и Његовим угодницима моле и за себе. У овим јектенијама ми молимо Господа да нас Он заштити, спасе, помилује и сачува благодаћу Својом, те да помињући све свете и Мајку Божију сами себе и сав живот свој Христу Богу предамо. А свештеник после сваке од ових јектенија објављује зашто ми себе предајемо Богу. После треће песме: „Јако Ти јеси Бог наш” („Јер си Ти Бог наш”); после

шесте: „Ти бо јеси Цар мира и Спас душ наших” („Јер си Ти Цар света и Спаситељ душа наших”); после девете: „Јако Тја хваљат всја сили небеснија” („Јер Тебе хвале све небеске силе”). И приликом сваког од ових возгласа узноси славу Оцу, и Сину, и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова.

Сваки од ова три дела канона, који тако садржи у себи малу јектенију, праћен је једном кратком песмом која се понекад састоји од неколико делова и следи непосредно иза мале јектеније.

После треће песме канона певају се или читају сједални или ипакони. После шесте песме увек иду кондак и икос. После девете песме експостилар или светилан. Понекад кондак и икос следе и након треће песме, нарочито када се у истом дану сједине два празника. Тада се кондак значајнијег празника пева после шесте песме, док се кондак мање значајног празника преноси на место после треће песме, пре сједалног. После шесте песме уопште увек иде само један кондак и један икос, док се после треће песме може сјединити неколико сједалних, исто као што после девете песме долази до сједињења неколико светилних.

После треће песме и сједална по Типику следи „читање” које се тиче датог празника. После шесте песме одређено је да се одмах иза кондака и икоса чита „Синаксар” (од грчке речи συναγωγή – „сводим”, „сабирам”), који садржи збирку сведочанстава о датом празничном догађају или о личности светог који се празнује. Сведочанства о празницима, као и о животима светих, могу се пронаћи у „Синаксару”, у „Житијима светих”, у „Прологу”, или у посебним зборницима. Такође, у делима самих светих Учитеља и проповедника постоје „Слова” посвећена сећању на свете или празничним догађајима.

О томе како се сједињује неколико канона на свеноћном бденију у случају када се поклопи више празника, увек треба погледати у такозваним „Марковим главама” које се штампају у Минејима и Триодима, а наравно и у Типику. Важно је знати да је за недељне дане одређено да се канон увек пева „на 14”. Ирмоси васкрсног канона певају се по једном, тропари на 14, а затим иде катавасија.

На обичном недељном јутрењу васкрсни канон се пева на 4, укључујући ту и ирмос, који се пева једном; крстоваскрсни се пева на 3, богородичан на 3 и светоме из Минеја на 4; последња три канона без ирмоса.

Васкрсни канон се не пева само на дванаест Господњих празника, на Богородичине се пева, а такође не пева се ако 24. децембар падне у недељу, јер у Минеју постоји посебан канон за тај дан.

Крстоваскрсни канон се не пева у оне недеље у које падне празник светоме са бденијем, храмовни празник, претпразништво или попразништво. Уопште, он се пева само онда када се канони Минеја или Триода светог или празника певају на 6; а ако се певају на 8, крстоваскрсни канон се пропушта.

Канон Богородици (који се увек налази на трећем месту у васкрсној служби Осмогласника) не пева се у оне недеље у које падне претпразништво или попразништво и при томе још свети са бденијем или храмовна слава, или два света за које су одређена два канона, и уопште, када се осим васкрсног певају два канона од којих је један „на 4“, а други „на 6“ (то јест, свега на 10).

У недеље када се пева Цветни триод, од Васкрса до недеље Свих Светих, васкрсни, крстоваскрсни и Богородичини канони Осмогласника уопште се не певају, него се певају само канони Триода. Ако у те недеље падне храмовни празник или свети са полијелејем, онда се певају канони Триода и Минеја.

На крају осме песме канона, пре катавасије, пева се: „Хвалим, благословим, поклањајемсја Господеви, појушче и превозносјашче Его во всја вјеки“ („Хвалим, благословим Господа, клањам Му се, појући Га и преузносећи у све векове“). Затим се пева девета песма Светог Писма: „Величит душе моја Господа“ („Велича душа моја Господа“), са припевом: „Честњејшују херувим“ („Часнију од херувима“). Песма „Честњејшују“ представља ирмос девете песме трипјеснеца Великог петка „К Тебје утрењују“, а састављач овог трипјеснеца је преподобни Косма Мајумски (700–760). Он је за ту песму искористио речи преподобног Јефрема Сиријског о Богомајци: „Честњејшаја херувим и без сравњенија свјех небесних војинств“ („Часнија од херувима и неупоредиво од свих небеских војски“).¹ Приликом певања ове песме треба да се кади. Ђакон, или јереј ако ђакона нема, већ за време осме песме канона обавља кађење читавог олтара, а затим, приликом певања катавасије осме песме излази на северне двери из олтара, кади иконостас и, зауставивши се пред иконом Богомајке, чим заврши са певањем катавасије, возглашава: „Богородицу и Матер свјета в пјесњех возвеличим“ („Богородицу и Матер Светлости у песмама величајмо“). После тога појци почињу да певају „Величит душа моја Господа...“, припевајући „Честњејшују Херувим...“, док ђакон за то време кади читав храм.

¹ Види: Скабал. „Толковый Типикон“. 2, стр. 290.

Читаво ово појање, које се у Типику условно назива „Честњејшаја“, не бива током читаве године. У Типику постоји посебна глава под насловом: „О томе када се пева 'Честњејшаја', а када се не пева“. Дакле, „Честњејшаја“ се не пева: 1. Од Лазареве суботе до недеље Апостола Томе. 2. У све недељне дане Цветног триода до оданија Васкрса. 3. У све велике Господње празнике и њихова оданија, ако оданије не падне у недељу, и у све велике Богородичине празнике, ако не падну у недељу, као и у њихова оданија. 4. На Преполовљење Педесетнице и њено оданије, на Духовски понедељак, на други дан Рождества Христовог 26. децембра, и други дан Богојављења 7. јануара, као и 1. и 30. јануара.

Када се не пева „Честњејшаја“, онда се на њеном месту певају нарочити припеви за ирмос девете песме и на све тропаре те песме, или просто ирмос девете песме без икаквих припева. Упутства о томе обично се налазе на одговарајућем месту у богослужбеним књигама Минеју и Триоду.

На васкрсном бденију после мале јектеније и возгласа јереја ђакон у гласу Осмогласника возглашава: „Свјат Господ Бог наш“ („Свет је Господ Бог наш“); појци ово певају три пута док ђакон изговара стихове: „Јако свјат Господ Бог наш“ („Јер је свет Господ Бог наш“), и „Над всјеми људми Бог наш“ („Над свим људима Бог наш“).

Ексапостилар, или Светилан. На васкрсном Свеноћном бденију после канона и певања „Свјат Господ Бог наш“ следу „Ексапостилар“, који се тако назива зато што су у старини ради његовог певања појца слали у средину храма. Овај назив потиче од грчког „εξαποστειλλω“ што значи „слати“. Можда се тако зову и због тога што се у васкрсним ексапостоларима говори о томе како је Господ после васкрсења послао Апостоле на проповед. Васкрсних ексапостолара или укупно 11, према броју јутарњих васкрсних Јеванђеља. Њихов садржај представља својеврсно кратко излагање сваког од тих васкрсних Јеванђеља. Зато се на васкрсном бденију увек пева или чита ексапостилар који одговара прочитаном Јеванђељу. Сви они се налазе на крају Осмогласника заједно са својим богородичнима, одмах иза таблице „Јеванђелских столпова“. Како показује натпис изнад њих у Осмогласнику, васкрсне ексапостиларе је (вероватно са њиховим богородичнима), саставио византијски цар Константин VII Порфирогенет (912–959), син цара Лава VI Мудрог, аутора јеванђелских стихира.

У грчким богослужбеним књигама налази се само назив „ексапостилар“, а у словенским „ексапостилар“ или „светилан“. Тај назив очигледно потиче одатле што се, како у Посном триоду, тако и у све-

тилнима за обичне дане, о Богу говори и пева као о светлости, или даваоцу светлости. На пример, светилан посног јутрења 8. гласа: „Свјет сиј Христе, посвјети мја Тобоју” („Светлост си Христе, просвети ме Собом”¹).

Хвалитни (похвални) псалми и Стихире на Хвалите. После ексапостилара или светилна певају се такозвани хвалитни псалму, и то на васкрсном бденију у владајућем гласу, а на празничном бденију у гласу стихира које потом следе. Реч је о псалмима 148: „Хвалите Господа с небес” („Хвалите Господа с небеса”); 149: „Воспојте Господеви” („Певајте Господу”); и 150: „Хвалите Бога во свјатих Јего” („Хвалите Бога у светим Његовим”). За ове псалме одређено је да их певају обе певнице по стиховима. У пракси се обично не певају псалми у целини, него само изабрани стихови са припевима, на следећи начин. Први хор: „Всјакоје диханије да хвалит Господа. Хвалите Господа с небес, хвалите Јего в вишњих. Тебе подобајет пјесњ Богу” („Све што дише нека хвали Господа. Хвалите Господа с небеса, хвалите Га на висинама. Теби приличи песма, Богу”); други хор: „Хвалите Јего вси ангели јего, хвалите Јего всја сили Јего, Тебе подобајет пјесњ Богу” („Хвалите Га сви анђели Његови, хвалите Га све силе Његове, Теби приличи песма, Богу”). За разлику од службе за обичне дане, када певање или читање ових псалама почиње од речи „Хвалите Господа с небес”, на бдењу почиње речима „Всјакоје диханије”. „Всјакоје диханије” се пева онда када има „Велико Славословље”.² Даље следе такозване „стихире на хвалите”, које се припевају уз последњих 6 или 4 стиха псалама.³ На недељном бденију припевање ових стихира почиње иза последњег стиха 149. псалма: „Сотвори в њих суд написан” („Да учини на њима суд написан”). Стихира има укупно осам, услед чега се за две последње стихире узимају посебни припеви: „Воскресни, Господи Боже мој” („Васкрсни, Господе Боже мој”) и „Исповјемсја Тебје Господи” („Исповедаћу Ти се, Господе”). Затим следи стихира на Славу: пева се јеванђелска стихира, а на И ниње на васкрсном бденију пева се увек једна те иста стихира: „Преблагословена јеси Богородице Дјево”. Ако се са недељом подудари спомен светог са бденијем или полијелејем, онда

¹ Или, на пример, светилан 2. гласа: „Свјет Твој присносуштни ниспошљи Христе Боже, и просвјети очи тајнија срдца мојего” („Светлост Твоју свагдапостојећу пошљи Христе Боже, и просвети тајне очи срца мога”).

² То јест, ако је недеља, или Господњи празник, или свети који има Велико Славословље.

³ Стихире на хвалите (васкрсне) налазе се на одговарајућем месту у Осмогласнику.

се од осам стихира само четири васкрсне узимају из Осмогласника, а остале четири стихире светог, при чему последње две имају припеви светог, које се обично штампају у служби светоме у стихирама на стиховње. Исто бива ако у недељу падне претпразништво, или попразништво, или оданије празника: тада се узимају четири васкрсне стихире, а четири стихире претпразништва или празника, при чему две последње са празничним припевима. Исто бива и када неко од великих Богородичних празника падне у недељу: четири васкрсне стихире, а четири празника. Ако у недељу, осим претпразништва или попразништва падне још и свети за кога су одређене стихире на хвалите, онда се не певају стихире претпразништва или попразништва, него само четири васкрсне стихире и четири светог, са припевима. У периоду када се пева према Посном и Цветном триоду, за разне недеље постоје разне комбинације стихира на хвалите, што је увек означено на одговарајућем месту.

После стихира на хвалите на васкрсном бденију на славу се углавном пева такозвана „јеванђелска стихира”, која се назива још и „стихира јутрења”. Ових стихира, као и ексапостилара, има укупно једанаест, и увек одговарају јутарњим Јеванђељима, а налазе се у Осмогласнику, непосредно после ексапостилара. Изнад ових стихира пише на који глас треба да се певају. За неке недељне дане одређено је да се јеванђелске стихире не певају после стихира на хвалите, него након читавог јутрења, уочи читања првог часа. У том случају на Славу, после стихира на хвалите, певају се стихире из Минеја или из Триода. Јеванђелске стихире се после отпуста јутрења певају у оне недељне дане са којима се подудара неки од великих Богородичних празника, претпразништво или оданије Рождества Христовог или Богојављења, а такође у недељне дане између недеље о митару и фарисеју и недеље Свих свјетих, јер тамо постоји посебна стихира на Славу која се пева уместо јеванђелске стихире.

На бденијима дванаест великих Господњих и Богородичних празника, као и великих свјетих, на хвалите обично има само четири стихире, које се и припевају уз стихове 150. псалма, почев од стиха „Хвалите Јего на силах Јего”; а на Славу и на И ниње такође се певају стихире датог празника, док се у дане спомена великих свјетих на И ниње пева богородичан.

Велико славословље. По завршетку певања хвалитних стихира и последње стихире на И ниње, настојатељ возглашава: „Слава Тебје, показавшему нам свјет” („Слава Теби Који си нам показао светлост”),

а појци певају такозвано „Велико славословље”, које почиње речима: „Слава в вишњих Богу, и на земљи мир, в челоујецјех благовољеније” („Слава Богу на висини и на земљи мир, међу људима добра воља”). Пре тога, обично приликом певања последње стихире на И ниње, отварају се Царске двери и остају отворене све до отпуста јутрења. У овој песми, која је погодна за јутро, за почетак дана, прославља се Бог, због Његових различитих добротинастава. Свештеник у име свих који се моле узноси славу и благодарење Богу, како за светлост која нам је засијала новим даном, тако и за светлост вере, која нас је просветила попут сунца и учинила синовима светлости и дана (1. Сол. 56,6). У тој песми ми благодаримо Светој Тројици, а нарочито Јагњету Божијем, које узима на Себе грехе света, и молимо да нас удостоји да све време дана проведемо без греха. Ово је веома стара песма, јер је спомињу већ Оци из четвртог века, на пример свети Атанасије Велики у књизи о девствености и други.¹ Велико славословље које се пева на васкрсном и празничном бденију по поретку се донекле разликује од Славословља које се чита на обичном свакодневном јутрењу и завршава се певањем Анђелске песме: „Свјатиј Боже, Свјатиј Крјепкиј, Свјатиј Бесмертниј, помилуј нас” („Свети Боже, Свети Крепки (Моћни), Свети Бесмертни, помилуј нас”), три пута, затим: Слава, И ниње, и „Свјатиј Бесмертниј, помилуј нас”, и последње, закључно „Свјатиј Боже” једном.

По окончању Великог славословља и Трисвете песме на недељном бденију се пева васкрсни тропар. Постоје два ова васкрсних тропара које је саставио преподобни Јован Дамаскин и који се певају после Великог славословља: један за непарне гласове Осмогласника, то јест 1, 3, 5. и 7: „Дњес спасеније миру бист” („Данас дође спасење свету”), а други за парне гласове 2, 4, 6. и 8: „Воскресе из гроба” („Васкрснувши из гроба”). На бденијима уочи дванаест великих празника пева се тропар празника једном; на бденијима великих светих – тропар светоме, Слава, И ниње, богородичан васкрсан по гласу тропара светог. У трећу недељу великог поста и на празник Воздвижења Часног Крста после Великог славословља и Трисвете песме пева се тропар Крста: „Спаси, Господи, људи Твоја” („Спаси Господе, народ Свој”) и обавља поклоњење крсту.

У старини, а на Светог гори Атонској и данас, почетни возглас Великог славословља: „Слава Тебје, показавшему нам свјет!” настојатељ је произносио онда када би на свеноћном бденију видео да на Истоку

¹ Смысл и знач. Прав.-Христ. богослужения, Е. 1. стр. 24

већ руди зора. И хришћани су овом свечаном песмом још једном исповедали Божанску славу Искупитеља, започињући је хвалом Анђела, који су прослављали чудесно Рођење Витлејемског богомладенца. Ово славословље потиче из дубоке старине: спомиње се већ у Апостолским установама и писму Плинија Млађег императору Трајану. Да би певање Великог славословља било што свечаније, прописано је да се пева на средини храма.¹

Јектеније и Отпуст Јутрења. После Великог славословља и тропара, произноси се Сугуба јектенија која започиње прозбом: „Помилуј нас, Боже, по велицеј милости Твојеј, молимтисја, услиши и помилуј!” („Помилуј нас Боже, по великој милости Твојеј, молимо Ти се, услиши и помилуј”). Непосредно након ове јектеније следи Прозбена јектенија, која почиње речима: „Исполним утрењују молитву нашу Господеви!” („Допунимо јутарњу молитву нашу Господу”). Она се не завршава истим возгласом као на Вечерњу, него другим: „Јако Бог милости и шчедрот и челоујекољубија јеси, и Тебе славу восилајем” („Јер си Бог милости и милосрђа и челоујекољубља, и Теби славу узносимо”). После тога јереј предаје „Мир свима”, а појци одговарају: „И духу твоме”. Ђакон позива на приклањање глава, затим јереј тајно чита молитву главопреклоњења, различиту од оне која се чита на вечерњу, у којој моли Бога да нам Он као благ и челоујекољубив опрости оно што смо сагрешили, вољно или невољно, и да нам дарује Своја природна и натприродна добра, завршавајући је возгласом који изговара наглас: „Твоја бо јест јеже миловати и спасати ни, Боже наш, и Тебје славу восилајем...” („Јер је Твоје да нас милујеш и спашаваш, Боже наш, и Теби славу узносимо...”). Онда следе возгласи и молитвословља који увек претходе отпustu. Ђакон возглашава: „Премудрост”. Појци: „Благослови”. Јереј возглашава: „Сиј благословен Христос Бог наш, всегда, ниње и присно и во вјеки вјеков” („Благословен је Христос Бог наш, сада и увек и у векове векова”). Појци певају: „Амин”, и: „Утверди Боже, свјатују православују вјеру православних християн, во вјек вјека” („Утврди Боже свету православу веру православних хришћана у векове векова”). Јереј возглашава: „Пресвјатаја Богородице, спаси нас”, на шта појци одговарају славословљем Пресветој Богородици: „Честњејшују херувим”. Затим јереј слави Господа: „Слава Тебје Христe Боже, упованије наше, слава Тебје” („Слава Теби Христe Боже наш, надо наша, слава Теби”). Настављајући славословље појци певају: „Слава Оцу, и Сину,

¹ Види: „Последование молебных пений”.

и Свјатому Духу, и ниње, и присно, и во вјеки вјеков, амин”, моле Господа да нас помилује, појући три пута: „Господи, помилуј”, и на крају траже благослов од јереја за излазак из цркве, појући: „Благослови”. На ово свештеник даје благослов изговарајући такозвани отпуст.

Отпусти могу бити велики и мали, обични и празнични. На крају празничног јутрења, као и приликом окончања вечерња и Литургије, увек се произноси велики отпуст. На крају часова, повечерја и полуноћнице произноси се мали отпуст. Дванаест великих празника и дани Страсне седмице имају своје посебне празничне отпусте. Сви ти отпусти налазе се у Службнику.

Велики отпуст увек почиње речима: „Христос истиниј Бог наш, молитвама Пречистија Својеја Матере, свјатих славних и всехвалних апостол – даље се спомиње свети коме је посвећен храм, затим свети чији се спомен тога дана слави, и даље – свјатих праведних богоотец Иоакима и Ани, и всјех свјатих, помилујет и спасет нас, јако Благ и Человјекољубец”. Појци певају: „Амин”, и: Многољетствије. У недељне дане отпуст почиње речима: „Воскресиј из мртвих Христос истиниј Бог наш...” („Васкрсли из мртвих Христос истинити Бог наш...”). За Господње празнике отпуст такође има свој почетак, што је наведено у Службнику. Мали отпуст се произноси овако: „Христос истиниј Бог наш, молитвама Пречистија Својеја Матере, преподобних и богоносних отец наших и всјех свјатих, помилујет и спасет нас, јако Благ и Человјекољубец” („Христос истинити Бог наш, молитвама Своје Пречисте Мајке, преподобних и богоносних отаца наших и свих светих, да нас помилује и спасе као Благ и Човекољубац”). Само у недељне дане на почетку се додају речи: „Васкрсли из мртвих”.

3. Први час и крај Свеноћног бденија

После отпуста јутрења на свеноћном бденију у недељне и празничне дане, према 2, 3, 4, 5. и 7. глави Типика, прописано је да се излази у припрату уз певање самогласне стихире (то јест литијске стихире храма), а када јеванђелска стихира није певана на свом месту – на Славу после хвалитних стихира – онда се на Славу И ниње пева јеванђелска стихира. После тога одређено је да се чита поука за оглашене преподобног Теодора Студита, а по окончању читања пева му се тропар: „Православија наставниче”, и затим Час први.

У данашње време, нарочито у парохијским храмовима, нема овог изласка у припрату, него се одмах након отпуста јутрења, ту, у храму, чита Час први.

Први час почиње читањем „Придите, поклонимсја Цареви нашем Богу” („Ходите, поклонимо се Цару нашем Богу”) три пута, и састоји се из три псалма: петог – „Глаголи моја внуши, Господи...” (*Речи моје чуј, Господи...*), осамдесет деветог: „Господе, прибежишче бил јеси нам...” (*Господи, утјочишије си нам био...*) и стотог: „Милост и суд воспоју Тебе Господи...” (*Милост и суд њеваћу Ти Господи...*). Затим се чита Слава, И ниње, трикратно „Алилуја, алилуја, алилуја, слава Тебе Боже!”, „Господи, помилуј” три пута, „Слава Отцу, и Сину, и Свјатому Духу”, после чега се чита васкрсни тропар датог гласа или тропар празника, или пак светога који се празнује, а затим „И ниње, и присно, и во вјеки вјеков, амин”. Потом следи такозвани „Богородичан часова”: „Что Тја наречем...” („Како да Те назовемо, о Благодатна...”), „Стопи моја направи по словеси Твојему...” („Стопе моје управи по речи Твојој...”), Трисвето, Пресвета Тројице, Оче наш. Након возгласа свештеника: „Јако Твоје јест Царство...” („Јер је Твоје Царство...”) чтец произноси „Амин” и чита кондак васкрсни, или празника, или светога који се празнује. Затим 40 пута „Господи, помилуј” и молитву којом се обично завршава сваки час: „Иже на всјакоје времја и на всјакиј час...” („Христе Боже, Кома се у свако време и на сваки час на небу и на земљи поклањају...”), затим „Господи, помилуј” три пута, „Слава, И ниње”, „Честњејшују херувим...” Онда чтец тражи благослов свештеника говорећи: „Именем Господњим благослови, отче” („Именом Господњим благослови, оче”), на шта свештеник произноси возглас: „Боже, ушчедри ни и благослови ни...” („Боже, смилуј се на нас и благослови нас...”) и, пошто чтец изговори „Амин”, излази из олтару на амвон, окреће се лицем ка икони Христа Спаситеља и произноси молитву: „Христе свјете истиниј, просвјешчај и освјешчај всјакога човека, градушчаго в мир...” („Христе, Светлости Истинита, Који просветљујеш и освећујеш свакога човека који долази на свет...”), која представља завршну молитву Првог часа. Уз последње речи те молитве: „...молитвама Пречистија Твојеја Матере...” јереј се окреће лицем ка икони Богомајке, а појци по обичају певају: „Взбраној Војеводје побједитељнаја, јако избавшесја от злих...” („Теби, Избраној Војвоткињи, која се бориш за нас, узносимо песме победне...”). Затим јереј поново славослови Господа: „Слава Теби, Христе Боже, надо наша, слава Теби!” Појци певају: „Слава, И Сада”, „Господе, помилуј” три пута, „Благослови!” Јереј произноси Мали отпуст. Појци певају: „Амин. Господе, помилуј” три пута, и тако се Свеноћно бденије завршава.

„О бденијима свеноћним, која бивају током целе године” прича нам шеста глава Типика, која набраја 52 васкрсна бденија (то јест бденија уочи недеље), а са празницима укупно 68 бденија, уз напомену да, ако предстојатељ изволи, бденија могу бити и у друге дане, а такође бденије обавезно треба да се служи поводом храмовног празника.

О свеноћном бденију у Типику се детаљно излаже у неколико глава: пре свега у 2. и 3. глави, а такође и у главама 4, 5. и 15.

У 48. глави Типика изложен је Месецослов за читаву годину, где се налазе све такозване „Маркове главе”. У 49. глави је устав свете Четрдесетнице, а у 50. глави устав свете Педесетнице. У овим главама треба пажљиво тражити разрешење сваког случаја који изазива недоумицу.

4. Полијелејна служба

У дане такозваних „средњих” празника, који се у богослужбеним књигама обележавају знаком † крста, штампаног црвеном бојом, не служи се Свеноћно бденије, него служба која носи назив „Полијелејна”. Ова служба је у многоме налик на Свеноћно бденије, мада постоје и неке битне разлике. Пре свега на Полијелејној служби Вечерње и Јутрење нису спојени у једно, него се служе одвојено: Вечерње увече, уочи празника, а Јутрење ујутро;

Непосредно пре Вечерња чита се девети час (Малог вечерња нема). По окончању молитве Деветог часа повлачи се завеса, свештеник излази пред Царске двери и почиње Вечерње возгласом: „Благословен Бог наш...”, а чтец: „Придите, поклонимсја...”;

Предначинатељни псалам 103. се не пева, него се чита;

Нема отварања Царских двери и кађења;

„Блажен муж”: пева се само први антифон;

На „Господи возвах” стихире су на 6, а произвољно на 8, и све се узимају само из Минеја датом празнику;

Стихире на литији се не певају, нема литије, ни благосиљања хлебова;

После „Ниње отпушчајеси” и Трисветога, пева се Тропар светог једном, Слава, И ниње, богородичан васкрсан по гласу тропара, а ако је претпразништво или попразништво, онда уместо богородична, Тропар празника. Затим ђакон возглашава: „Премудрост!”, појци певају: „Благослови!”, јереј: „Сиј благословен Христос Бог наш...”, појци: „Утврди, Боже...”, јереј: „Пресвјатаја Богородице, спаси нас...” и даље велики испуст према дану (види Служебник). Појци: Многољетствије. Овакво вечерње носи назив „Велико вечерње”.

После вечерња, увече, служи се Мало повечерје, а током ноћи – Полуноћница. Ујутро се у своје време служи Јутрење, које носи назив Полијелејно јутрење.

Полијелејно јутрење не почиње од Шестопсалмија, као на бденију, него од читања два такозвана „царска псалма” (19. и 20), тропара и нарочите јектеније (ови псалми и тропари пропуштају се само у периоду од Васкрса до Вознесења), на следећи начин: јереј, правећи кадионицом знак крста, пред Престолом возглашава „Благословен Бог наш...” Чтец чита уобичајене почетне молитве у целини, а ако Јутрење следи одмах након Полуноћнице, онда само „Придите поклонимсја” три пута, и псалме – деветнаести: „Услишит тја Господ в ден печали...” (*Услишиће тје Господ у дан жалосїи...*) и двадесети: „Господи, силоју Твојеју возвеселитсја цар...” (*Господе, силом Твојом узвеселиће се цар*). За време читања ових псалама јереј обавља потпуно кађење олтара и читавог храма, излазећи на северне двери. Даље следи читање Трисвете песме, „Оче наш”, тропар „Спаси, Господи људи Твоја...” кондака „Вознесијсја на крест вољеју...”, И ниње, богородична „Предстатељство страшноје...” Јереј затим улази у олтар са кадионицом у рукама и пред Престолом произноси кратку сугубу јектенију. После возгласа „Јако милостив и человекољубец Бог јеси...”, појци певају: „Именем Господњим благослови отче”, а јереј, начинивши кадионицом знак крста, возглашава: „Слава свјатјег, Јединосущтјег, Животворјашчеј и Нераздјелнеј Тројице, всегда, ниње и присно, и во вјеки вјеков”. Појци певају: „Амин” и почиње читање Шестопсалмија.

Даље следи исти поредак као на јутрењу које улази у састав Свеноћног бденија, с тим што је канон само на 8, при чему у дане празновања светих томе канону претходи канон Богородици са ирмосом на 6, или, у дане претпразништва или попразништва, канон празника, такође са ирмосом на 6. Овакав поредак полијелејне службе изложен је у 7. глави Типика.

Полијелејна служба је Типиком прописана свим апостолима из реда Дванаесторице, изузев светом Јовану Богослову, за кога је одређено бденије. Бденије је одређено и за свете првоврховне апостоле Петра и Павла. Осим тога, полијелејна служба је Типиком одређена и за московске светитеље Петра, Алексеја, Јону и Филипа, Гермогена и Тихона 5. октобра, за светог Великомученика Димитрија Солунског 26. октобра, за Сабор Арханђела Михаила 8. новембра, за светог пророка Илију 20. јула, а такође и за празнике јављања и преноса неких чудотворних икона Пресвете Богородице, као што су на пример јављање

Тихвинске иконе 26. јуна, Казанске иконе 8. јула и 22. октобра, Смоленске Одигитрије 28. јула, Знамења Новгородске и Знамења Курске Корене 27. новембра, Владимирске 26. августа, 23. јуна и 21. маја, затим светим равноапостолним Константином и Јелени 21. маја, као и у суботу месопусну и за два празника која увек падају у Велики пост (први понекад и у суботу месопусну, недељу месопусну и сирну седмицу), па им се служба савршава на нешто другачији начин, заједно са великопосном службом, сходно упутству Маркових глава, а то су Прво и друго обретење главе Јована Претече 24. фебруара и Четрдесет мученика пострадалих у Севастијском језеру, 9. марта.

5. Славословна служба

У дане такозваних „малих” празника, који се у богослужбеним књигама означавају нарочитим знаком црвене боје (три „непотпуно окружене” тачке), обавља се служба која се назива „Славословном”. Овај назив потиче одатле што се на јутрењу поменутих празника пева Велико славословље, иако нема полијелеја. Поредак те службе није увек исти, јер она представља некакву средину између празничне и обичне службе, и понекад се по своме карактеру више приближава празничној, а понекад више обичној. Стога се у дане за које је одређена славословна служба треба посебно пажљиво руководити упутствима Типика. Тако, на пример, приликом славословне службе обично иде свакодневно вечерње са читањем обичне катизме, на „Господи возвах” стихира на шест, и нема входа, а на јутрењу канон на 6; но, понекад бива и Велико вечерње, са входом, па чак и са читањем паримеја. На славословном Јутрењу се пре Великог славословља пева „Всјакоје диханије” и стихире на хвалите, чега нема на свакодневном јутрењу.

Постоји значајан број малих празника којима је намењена славословна служба. Међу њима је највише празника руским светима. Славословних празника неруским светима има укупно око 14. Такви су на пример празник Обновљења светог храма Христовог Васкрсења у Јерусалиму 13. септембра, зачеће светог Јована Крститеља 23 септембра, Полагање Часне Ризе Пресвете Богородице у Влахерни 2. јула, празник Изношења Часног Дрвета Животворног Крста Господњег 1. августа, празник преноса Нерукотвореног Образа, или Светог Убруса 16. августа, Полагање појаса Пресвете Богородице 31. августа, и Црквена Нова година 1. септембра, која је у Типику означена полијелејним знаком, али се према упутству Типика савршава само славословно јутрење, иако је вечерње велико, са входом и паримејима.

Славословно јутрење се такође служи у дане оданија свих дванаест великих празника Господњих и Богородичиних, као и на други дан Рождества Христовог 26. децембра, на други дан Богојављења 7. јануара, на други дан Педесетнице – Духова, на оданије Васкрса, у сирну суботу када се празнује спомен свих светих који су засијали у испосништву, затим у суботу Акатиста у петој седмици Великог поста, у Лазареву суботу и у Велику Суботу Страсне седмице.

На славословном јутрењу почетак јутрења до краја канона иде по поретку свакодневног јутрења, изузев катавасије на каноне која бива по празничном, а почев од певања „Всјакоје диханије” крај јутрења у свему следи празнични поредак, као што је горе речено.

6. Шестирична служба

У дане такозваних „малих” празника, који се у богослужбеним књигама означавају нарочитим знаком црне боје¹, савршава се служба која носи назив „шестирична”, или скраћено просто „шестирик”. Овај назив потиче одатле што се у дане таквих малих празника стихире на „Господи возвах” из Минеја певају на шест, док на обичном, свакодневном вечерњу има укупно три стихире светоме дана из Минеја. Друга особеност ових малих празника је та, што је на јутрењу канон из Минеја само на 4. „Шестирична” служба се једино по овим двома карактеристикама разликује од свакодневне. Међу мале празнике којима се служи „шестирична” служба спадају, на пример, дан спомена светих праведних Захарије и Јелисавете 5. новембра, спомен чуда Арханђела Михаила 6. септембра, спомен свете равноапостолне Текле 24. септембра, светог пророка Давида и три младића 17. децембра, преподобног Павла Тивејског и Јована Кушчника 15. јануара, Поклоњење веригама светог апостола Петра 16. јануара и многи други.

7. Пет врста празника

На тај начин, као што смо видели, Типик разликује укупно пет врста празника.

1. Велики празници за које се служи Свеноћно бденије (у Типику означени крстом у кругу црвене боје).

2. Средњи празници, две подврсте:

¹ За разлику од истог таквог знака (то јест три „непотпуно окружене” тачке) црвене боје, којим се, као што смо видели горе, означава славословна служба.

а) празници за које се такође служи Свеноћно бденије (означени крстом са полукругом црвене боје);

б) празници за које се не служи бденије, него само полијелеј (означени крстом црвене боје);

3) Мали празници, такође две подврсте:

а) празници за које се служи славословна служба (означени са три „непотпуно окружене” тачке црвене боје) и

б) празници за које се служи шестирична служба (означени са три „непотпуно окружене” тачке црне боје).

8. Свакодневно вечерње

Свакодневно вечерње служи се у оне дане када нема ни великог, ни средњег празника; оно се служи у радне дане, а такође уочи малих „шестиричних”, а донекле и уочи малих „славословних” празника.

Поредок свакодневног вечерња је следећи: пре њега увек се служи Девети час, после кога нема отпуста, него јереј, повукавши завесу са Царских двери, излази кроз северне двери на амвон, и ту, сачекавши крај закључне молитве Деветог часа, возглашава: „Благословен Бог наш, всегда, ниње, и присно, и во вјеки вјеков”. Чтец: „Амин”, „Придите, поклонимсја...” три пута, и чита Предначинатељни псалм 103 за време кога јереј, стојећи пред Царским дверима, откривене главе тајно чита светилничне молитве. По окончању псалма, ђакон, а ако ђаконата нема онда сам јереј ту пред Царским дверима произноси Велику јектенију. После велике јектеније чита се редовна катизма (чији је поредок читања дат на почетку Псалтира). При томе треба имати на уму да се на вечерњу никада не стихослови више од једне катизме, а да на вечерњу „у недељу (то јест уочи понедељка) стихословља катизме никада нема”. Такође, и на вечерњима дванаест празника, када је уочи празника служено Свеноћно бденије, уобичајена катизма на вечерњу се изоставља. После катизме следи Мала јектенија са возгласом „Јако Твоја држава...” Даље се пева „Господи, возвах” и јереј по обичају кади олтар и храм. По окончању певања стихира (из Октоиха 3, из Минеја 3) пева се Слава, И ниње, богородичан, или крстобогородичан ако се вечерње служи уочи среде или петка. Сви ови богородични сабрани су у посебном одељку на крају Минеја под насловом: „Богородични у осам гласова, који се певају када је у Минеју слава светоме”. Када у Минеју има стихира светоме на „Славу”, онда се на „И ниње” пева богородичан истог гласа, то јест по гласу „Славе”.

„Свјете тихиј” се чита, при чему нема ни отварања Царских двери, ни входа са кадионицом. Такође, јереј пред Царским дверима возглашава *ѿрокимен* дана, на који се, за сваки дан седмице, указује у служебнику и часослову. После прокимена чита се „Сподоби, Господи” („Удостој нас, Господе”). До молитве „Сподоби, Господи” молитве Вечерња односиле су се донекле и на крај дана који пролази; а од молитве „Сподоби, Господи” оне већ припадају наступајућем дану. Зато у посту после „Сподоби, Господи” нема више поклона ако је следећи дан празнични, и обратно почињу поклони ако од следећег дана почиње пост. Даље следи Прозбена јектенија „Исполним вечерњују молитву...” („Допуномо вечерњу молитву...”) са њеним закључним возгласом: „Јако благ и Человјекољубец Бог јеси...” („Јер си благ и Човекољубац Бог...”) Затим јереј предаје „Мир свима”, појци одговарају: „И духови Твојему” („И духу твоме”), ђакон: „Глави наша Господеви приклоним” („Главе своје Господу приклонимо”), и јереј тајно чита Молитву главоприклоњења, завршавајући је наглас, возгласом „Буди држава Царствија Твојега благословена...” („Нека је благословена сила Царства Твога...”). Затим се певају Стихире стиховње из Осмогласника, са припевима који су наведени у Часослову. Ако је претпразништво или попразништво, онда се певају стихире претпразништва или празника из Минеја. Затим Слава, стихира из Минеја ако је има, И ниње, богородичан или крстобогородичан уочи среде и петка, или пак стихира претпразништва или празника из Минеја.

Затим следи Молитва светог Симеона Богопримца „Ниње отпушчајеши” („Сада отпушташ”), Трисвета песма, Оче наш, после чега јереј: „Јако Твоје јест Царство...” и пева се Тропар, Слава, и ниње, богородичан или у дане попразништва тропар празника.

Сугуба јектенија „Помилуј нас, Боже...”, завршава се возгласом јереја: „Јако милостив и Человјекољубец...”

Возглас ђаконата: „Премудрост!” на шта појци певају „Благослови!” а јереј возглашава „Сиј благословен Христос Бог наш...” („Благословен је Онај Који Јесте, Христос Бог наш...”). Појци певају „Амин” и „Утврди, Боже, свјатују православују вјеру...” („Утврди, Боже, свету православу веру...”). Јереј возглашава: „Пресвјатаја Богородице, спаси нас!” и даље велики отпуст. После отпуста свакодневног вечерња, као и после отпуста малог и великог вечерња поје се многољетствије.

9. Мало повечерје

После свакодневног вечерња, као и после великог вечерња, када није одређено свеноћно бденије, служи се Мало повечерје (у манастирима оно бива обично после вечерње трпезе, пред одлазак на починак, и спаја се са читањем молитава пре спавања). Мало повечерје се служи готово током читаве године; само у обичне дане Великог поста, изузев среде и петка пете седмице, као и уторка и четвртка сирне седмице, уместо малог служи се Велико повечерје. Поредак малог повечерја је следећи:

„Благословен Бог наш...”, „Слава Тебје, Боже наш, слава Тебје”, Царју небесни, Трисвето и Оче наш. „Господи, помилуј” дванаест пута, Слава, И ниње, „Придите поклонимсја” три пута, 50. псалом: „Помилуј мја, Боже, по велицијей милости Твојој...” (*Помилуј ме, Боже, ђо великој милости Твојој...*), 69. псалом: „Боже, в помошћ моју вонми...” (*Боже, ђохиѿај ми у ђомоћ...*), 142. псалом: „Господи, услыши молитву моју, внуши мољеније моје...” (*Госѿоде, услыши молиѿиву моју, чуј мољене моје...*). Славословље: „Слава в вишњих Богу...” („Слава на висини Богу...”), као на обичном јутрењу.

Символ вере: „Вјерују во Јединаго Бога Отца Вседержитеља...” Канон Пресветој Богородици из Октоиха (види Типик, гл. 9). „Достојно јест”. Трисвето. Оче наш. Тропар дневном светом, храму или претпразништву. Тропар „Боже отец наших...” („Боже отаца наших...”), „Иже во всјем мире...” („Црква Твоја по свему свету...”). Слава, „Со свјатими упокој...” („Са светима упокој...”), И ниње, „Молитвами, Господи, свјех свјатих...” („Молитвама, Господе, свих светих...”). „Господи, помилуј” четрдесет пута. Молитва: „Иже на всјакоје времја и на свакиј час...” („Христе Боже, Ко ме се у свако време и на сваки час клањају...”). „Господи, помилуј” три пута, Слава, И ниње, „Честњејшују херувим”. Именем Господњим благослови, отче!” („Именом Господњим благослови, отче!”). Возглас јереја: „Молитвами свјатих отец наших, Господи Исусе Христе Боже наш, помилуј нас!” Потом следе молитве „Несквернаја, неблазнаја...” („Нескверна, Беспрекорна...”), „И дажд нам, Владико, на сон грјадушчим...” („И дај, Владико, нама, који одлазимо на спавање...”), „Преславна приснодјево...”, „Упованије моје Отец, прибежишче моје Син...” („Надање је моје Отац, прибежиште моје Син...”). „Слава Тебје, Христе Боже, упованије наше, слава Тебје!” Слава, И ниње, „Господи, помилуј” три пута, „Благослови!”

Отпуст мали.

Потом следи тражење опроштаја од свештеника и посебна јектенија повечерја.

Значај повечерја објашњен је у упутству које се налази у Служебнику. Тамо стоји: „Јереј који повечерје и молитве пре спавања чита, нека побожно размишља: како је пресвета душа Спаситељева, сједињена са Божанством, сишавши у ад силно свезала кнеза таме, покрила његово царство, а душе праведника који су од века тамо пребивали ослободила његове тираније, узвела са Собом, и, чак и пре Свог преславног вазнесења, у рај их уселила. Тако, благодарећи Му за сва добротинства, која је Својим спасоносним страдањима и животворном смрћу учинио људском роду, он Га усрдно моли да и сва његова сагрешења њих ради очисти, да га избави од вечних мука и удостоји Царства Свога; а Пречисту Богородицу, Која је присуствовала страдањима и смрти Свога Сина, усрдно моли да му још у овом животу буде заступница и у свим врлинама помоћница, а у дан исхода душе од тела да га Својим моћним заступништвом избави од сваке ђавоље замке и усели у Царство Сина Свога”. Повечерје је, као што видимо, и састављено у складу са оваквим мислима.

У дане претпразновања Рождества Христовог од 20. до 24. децембра, а такође претпразновања Богојављења од 2. до 5. јануара, канон Богородици на повечерју замењује се нарочитим трипјесницима и канонима из Минеја. Исто бива и 5. августа, ако падне у недељу. У дане попразништва Рождества Христовог и Богојављења повечерја су савсим без канона. Током Страсне седмице за повечерја су такође одређени нарочити трипјесници из Посног Триода. У дан Педесетнице уместо канона Богородици, узима се посебан канон Духу Светоме из Цветног Триода. Од недеље Светог Томе до суботе уочи Педесетнице на повечерју се канону Пресветој Богородици додаје још и трипјеснец Цветног Триода (штампани један за другим на крају Триода). У неким случајевима је одређено да се на повечерју чита не само канон, него и стихира.

После отпуста на крају повечерја обавља се такозвани „уобичајени опроштај” које се састоји у томе да јереј који служи чини поклон до земље, молећи опроштај од оних који стоје у храму, са речима: „Благословите, оци свети и браћо, и опростите мени грешном све што сагреших овога дана делом, речју, мишљу и свим мојим чулима”. Братија одговара: „Бог да ти опрости, оче свети”. Потом јереј, подигавши се, благосиља говорећи: „Благодаћу Својом нека Господ опрости свима

нама и нека нас помилује!“. После тога се говори нарочита јектенија са кратким прозбама.¹

10. Полуноћница

У поноћ, или уопште ноћу, пре почетка јутрења, одређено је да се обавља богослужење које се назива „полуноћница“. Постоје три облика полуноћнице: свакодневна, која се служи обичним данима, од понедељка до петка, суботња и недељна. Свакодневна и суботња су дуже и састоје се из два дела, а недељна само из једног.

На недељној полуноћници чита се молитва „Всемогушчаја и Животворјашчаја Свјатаја Тројице“, отпуст мали и уобичајени опроштај.

Други део полуноћнице (свакодневне и суботње) састоји се од псалма 120 „Возведош очи моји в гори...“ (*Уздиох очи моје ка њорама...*) и псалма 133 „Се ниње благословите...“ (*Ево сада бла҃гословијаше...*), затим Трисвете песме, Оче наш, заупокојених тропара и заупокојене молитве „Помени, Господе...“

Све три полуноћнице завршавају се мали отпустом, уобичајеним опроштајем и посебном јектенијом, истом онаквом каква бива и на крају повечерја. Према светогорском Типику на крају свакодневне и суботње полуноћнице певају се тропари: „Помилуј нас, Господи, помилуј нас!“, Слава: „Господи, помилуј нас...“, И ниње: „Милосердија двери отверзи нам...“ („Милосрђа двери отвори нам...“) и прозбена јектенија која се састоји од две прозбе: „Помилуј нас, Боже, по велицији милости Твојеј...“ („Помилуј нас, Боже, по великој милости Твојој...“), на коју се пева „Господи, помилуј“ три пута, и „Јешче молимсја о жеже сохрани тисја свјатјеј обитељи сеј и граду сему...“ („Још се молимо да се сачува град овај, и света обитељ ова...“), на коју се пева „Господи, помилуј“ четрдесет пута, после чега следи возглас „Услиши ни, Боже, Спаситељу наш...“ („Услиши нас, Боже, Спаситељу наш...“, а затим „Слава Тебје, Христе Боже, упованије наше...“ („Слава Теби, Христе Боже, надо наша...“) и отпуст са уобичајеним опроштајем.

Сврха полуноћнице, према објашњењу „Упутства“, јесте да: 1) подсећа верујуће на то како се Господ наш, одлазећи на добровољна страдања, у *ионоћ* у врту молио тако усрдно да је Његов зној био као капи крви које капљу на земљу; 2) подстакне верујуће да буду увек спремни

¹ Док се говори поменута јектенија, братија од десне и леве певнице, по реду, један по један, чине поклон, траже и добијају опроштај од предстојатеља, говорећи: „Благослови, оче свети, и опрости ми грешном“.

за дан последњег Страшног суда, који може да дође као женик у *ионоћ*; 3) Научи верујуће да подражавају будност Анђела, који неуморно поју: „Свети је, свети, свети!“

Типик каже да се од среде Страсне седмице до Томине недеље полуноћница не служи у храму, него по келијама.

У празничне дане, као на пример 9. септембра, 26. децембра, 7. јануара, у Духовски понедељак, у оданије Васкрса, одређено је да се након прве Трисвете песме уместо „Се Женик грјадјет в полуношчи“ („Ево Женик долази у поноћ“) пева тропар празника, а после друге Трисвете песме, уместо заупокојених тропара кондак празника. Тада се не говори заупокојена молитва: „Помјани, Господи, в надјежде воскресенија...“ („Помени, Господе, уснуле у нади васкрсења...“).¹

11. Свакодневно јутрење

Према Типику свакодневно јутрење обично следи непосредно после полуноћнице. Јереј повлачи завесу са Царских двери, узима кадионицу у руке и, стојећи пред Престолом, возглашава: „Благословен Бог наш, всегда, ниње, и присно, и во вјеки вјеков!“ Чтец одговара „Амин“ и чита „Придите, поклонимсја...“ три пута, а затим се читају такозвани „царски псалми“ који садрже мољење за Цара: псалам 19 „Услишит тја Господ в ден печали...“ (*Услишише тје Госѡд у дан жалосѡи*) и псалам 20 „Господи, силоју Твојеју возвеселитсја цар...“ (*Госѡде, сило Твојом узвеселише се цар...*). Потом следе „Слава, И ниње“, Трисвета песма, „Оче наш“ и возглас јереја: „Јако Твоје јест Царство...“, а затим тропар „Спаси, Господи, људи Твоја“ („Спаси Господе народ Твој...“), Слава, кондак „Вознесисја на крест вољеју“ („Узневши се на крст добровољно“), И ниње, богородичан „Предстатељство страшноје...“ („Заштито силна...“). Све ово време јереј кади читав храм, почев од олтара, при чему Типик каже: „чтец и свештеник нека пазе да када треба да се каже 'Јако Твоје јест Царство' свештеник буде на средини храма“ (Типик, гл. 9). На крају читања јереј улази у олтар на јужне двери, стаје пред Престо и произноси нарочиту кратку сугубу јектенију која се састоји од само три прозбе са возгласом „Јако милостив и човекољубец...“ („Јер си милостив и човекољубив...“). Појци певају „Амин. Именем Господњим благослови, отче!“ („Именом Господњим благослови оче“). Стојећи пред светом Трпезом јереј кандилом начини знак крста и каже: „Слава Свјатјеј, и Јединосущтјеј,

¹ Види у Типику поредак за ове дане.

и Животворјашчеј, и Нераздјељњеј Тројице, всегда, није и присно, и во вјеки вјеков” („Слава Светој и Јединосушној и Нераздељивој Тројици, свагда, сада и увек и у векове векова”). Појци певају „Амин” и чтец на средини храма почиње читање Шестопсалмија, док јереј за то време тајно чита јутарње молитве. Даље следи велика јектенија. Затим „Бог Господ и јависја нам” („Бог је Господ, и јави се нама”) по гласу тропара четири пута. Након тога пева се тропар светогачији се спомен слави тога дана. Тропар се пева два пута, потом Слава, И није, богородичан „од мањих” (не васкрсних, као код празника са бденијем и полијелејем) који се налазе у посебном делу, распоређени према гласовима и данима седмице на крају Минеја и Псалтира са последованијем, под насловом богородични отпусни после тропара светима, који се певају током читаве године на вечерњу и јутрењу на 'Бог Господ', и опет на крају јутрења (Тип. гл. 57). Ако се у Минеју налазе тропари за двоје светих, онда се тропар првоне светом пева два пута, на „Славу” тропар другом светом једном, а на „И није” богородичан по гласу другог тропара. После богородична следи читање катизми: од Томине недеље до оданија празника Воздвижења Часног Крста (летњи период) на јутрењу се стихослове по две катизме; од оданија Воздвижења Крста Господњег до недеље о блудном сину (зимски период) на јутрењу се стихослове по три катизме, изузев у периоду божићних и богојављенских празника, од 20. децембра до 14. јануара, када се, због празника, стихослове, као и лети, само по две катизме. Током две припремне недеље уочи Великог поста, месопусне и сиропусне, такође се стихослове само по две катизме, „ради малог предаха братије” пре наступања Великог поста, за који је одређено нарочито правило читања псалтира, и на јутрењу се поново читају по три катизме. Посебно правило читања Псалтира постоји и за пету седмицу Великог поста, као и за Страсну седмицу.

На свакодневном јутрењу, ако није субота и ако нема претпразништва или попразништва, мале јектеније се не произносе после сваке катизме, него одмах након за сваком прочитаном катизмом следи сједалан Осмогласника. Ако је субота, онда се произносе мале јектеније; ако је претпразништво или попразништво читају се сједални минеја, а пре њих се говоре мале јектеније. По завршетку последње катизме и сједална чита се 50. псалм „Помилуј мја, Боже, по величјеј милости Твојеј” и одмах након читања тог псалма, ако је обично време године а не Велики пост, почиње канон који се састоји од следећих посебних канона спојених у једно:

У понедељак Умилни канон Господу Исусу Христу из Осмогласника, Канон бестелесним силама и канон светоме чији се спомен слави тога дана из Минеја.

У уторак Покајни канон Господу Исусу Христу, Канон светом великом пророку Јовану Претечи, и канон светоме дана из Минеја.

У среду Канон Часном и Животворном Крсту, Канон Пресветој Богородици и канон светоме који се слави тог дана, из Минеја.

У четвртак Канон светим апостолима, Канон светитељу Николају Чудотворцу и канон светоме дана из Минеја.

У петак Канон Часном и Животворном Крсту Господње, Канон Пресветој Богородици и канон светоме дана из Минеја.

Што се пак тиче службе у суботу, она има свој посебан поредак, и то *један* када се на јутрењу у суботу пева „Бог Господ”, а *други* када се на јутрењу пева „Алилуја”.

У суботу када се пева „Бог Господ” канони се обично певају на следећи начин:

Ако је храм Христов, или Богородичин:

1. Канон храма Христовог или Богородичиног, са ирмосом на 6; и
2. Канон светоме из Минеја, на 4; и
3. Канон мученични из Осмогласника, на 4.

А ако је храм посвећен светоме:

1. Канон светоме из Минеја, са ирмосом на 6;
2. Канон светоме храма, на 4; и
3. Канон из Осмогласника први, мученички, на 4; други канон Осмогласника пева се на повечерју.

У Типику постоји нарочита 11. глава „О канонима на јутрењу читаве седмице”, у којој се говори о томе како се сједињују канони Октоиха са Минејем. За сваку песму одређено је највише 14 тропара из свих канона, а понекад и 12.

Када у седмичне дане, осим суботе, не падне шестирични празник, онда се певају оба канона Осмогласника, без икаквог прескакања њихових тропара: први канон Осмогласника пева се на 6, други на 4 и из Минеја светоме на 4. Ако пак падне свети шестирични или свети са славословљем, онда се у канонима осмогласника пропуштају по два тропара, обично мученични, када их има. Ако је спомен два света, у понедељак, уторак и четвртак, други канон Осмогласника се уопште не пева, а у среду и петак певају се оба канона Осмогласника без мученичних. У дане претпразништва, попразништва и оданија празника канони Осмогласника се сасвим изостављају. Уместо њих певају се

канони претпразништва или празника, док се у периоду од Томине недеље до недеље Свих Светих певају канони Цветног триода.

У суботу се канон храмовног светог не пева ако падне спомен двоје светих: тада певамо канон првом светом са ирмосом на 6, другом светом на 4, и мученични канон Осмогласника на 4. Такође, канон храмовног светог се не пева ако буде спомен светог са славословљем, полијелејем или бденијем: тада се уместо канона храмовном светом пева канон Богородици. Но, канон храма посвећеног Господу или Пресветој Богородици у тим случајевима се не изоставља.

На свакодневном јутрењу не завршава се свака од песама канона ирмосом катавасије, као о празницима, него се, уместо катавасија, 3, 6, 8, и 9. песма покривају певањем ирмоса последњег од канона који су одређени за тај дан.

После треће песме канона и мале јектеније следе сједален Минеја, Слава, И ниње, богородичан. После шесте песме и јектеније следе кондак и икос, ако има, а ако нема, онда се кондак узима из Општег Минеја. После осме песме возглашава се: „Богородицу и Матер Свјета в пјесњех возвеличим” и пева се „Честњејшују”, осим у дане када се ово према Типику изоставља.

После девете песме на свакодневном јутрењу обично се пева „Достојно јест, јако во истину” („Достојно је ваистину”) и чини се земни поклон, осим суботом, после чега следи мала јектенија. Затим иде светилен за који су правила дата у 16. глави Типика. На свакодневном јутрењу чита се светилян Осмогласника према дану седмице, Слава, И ниње, богородичан. Ако у Минеју постоји светилян светоме, он се чита на „Славу”, после дневног светилна Осмогласника, „И ниње”, богородичан. Ако је среда или петак, онда крстобогородичан Осмогласника. А у суботу најпре светилян Минеја, потом Слава, светилян Осмогласника, И ниње, богородичан. У дане претпразништва или попразништва светилян светог, Слава, И ниње, светилян претпразништва или празника. „Светилни дневни за читаву седмицу” налазе се на крају Осмогласника.

После светилна следи читање Хвалитних псалама: „Хвалите Господа с небес” (Пс. 148), „Воспојте Господеви” (Пс. 149) и „Хвалите Бога” (Пс. 150). На свакодневном јутрењу углавном нема стихира на хвалите, него по окончању читања псалама јереј возглашава: „Тебје слава подобајет, Господи Боже наш, и Тебје славу восилајем, Отцу, и Сину, и Свјатому Духу, ниње и присно и во вјеки вјеков” („Теби приличи слава, Господе Боже наш, и Теби славу уносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада

и увек, и у векове векова”). Чтец: „Амин”. Затим јереј произноси „Слава Тебје показавшему нам свјет” („Слава Теби Који си нам показао светлост”) и чита се Славословље које почиње речима: „Слава в вишњих Богу...” („Слава на висини Богу...”). Ово славословље се донекле разликује од оног „Великог Славословља” које се пева на празничном јутрењу. Након Славословља произноси се прозбена јектенија „Исполним утрењују молитву нашу Господеви” („Допунимо јутарњу молитву нашу Господу”) са обичним возгласима после ње, као и на празничном јутрењу. Затим се певају Стихире стиховње са припевима на које је указано у Часослову (исти за сваки дан). Ове стихире, у којима се обично прослављају свети мученици или крсна страдања Господа, налазе се на одговарајућем месту у Осмогласнику. Завршавају се са „Слава” и „И ниње”, и богородичним, или крстобогородичним. Затим се чита „Благо јест исповедатисја Господеви” („Добро је исповедати се Господу”), Трисвето, Оче наш, возглас, тропар, Слава, И ниње, богородичан (или тропар претпразништва или празника) или крстобогородичан. Затим се произноси сугуба јектенија „Помилуј нас, Боже, по велицјей милости Твојей” са возгласом који је за њу уобичајен: „Јако милостив и чловјекољубец Бог јеси...” Возглас: „Премудрост”, појци: „Благослови”, јереј: „Сиј благословен Христос Бог наш...” Појци: „Амин. Утверди Боже свјатују православнују вјеру...” После тога, без отпуста јутрења, чита се одмах Први час, на крају кога се произноси велики отпуст.

13. Часови и Изобразитељна

У свакодневне службе спадају такође часови – први, трећи, шести и девети, од којих смо горе већ говорили о Првом часу, који се увек спаја са јутрењем, као и о Деветом часу, који готово увек претходи вечерњу. Сваки од ових „часова” служи се у спомен на неке догађаје који су били спасоносни за нас.

Детаљно о томе говори поучно упутство које се налази на крају службеника. Први час, који по нашем рачунању пада у 7 сати ујутро, подсећа нас на то како је Господ Исус Христос био вођен од Кајафе Пилату, „као злочинац, Добротвор свезан... Судија читавог света од безаконих првосвештеника и старешина јудејских би оклеветан, и од неправедног судије осуђен”. Први час је, по мишљењу професора М. Скабалановича, био установљен у четвртном веку у палестинским манастирима.

Приликом служења Трећег часа, који одговара нашем 9 ујутро, сећамо се како је Спаситељу судио Пилат, како је тамо претрпео безбр-

ојне поруге, шамаре, бичевање и крунисање трновим венцем. Уједно, сећамо се и великог догађаја који се, према сведочанству књиге Дела апостолских, збио у тај час – силаска Духа Светога на апостоле. У складу са тим изабрани су и одговарајући псалми: Пс. 16: „Услиши Господи правду моју”, Пс. 24: „К Тебје Господи воздвигох душу моју...” и Пс. 50: „Помилуј мја Боже, по велициј милости Твојеј...” У њима се, заједно са мољењем за то да нас Господ научи да ходимо стазама Његовим, представља страдалнички пут земаљског живота Спаситељевог међу Његовим непријатељима, Његов молитвени вапај, кривица људи пред Богом и кајање због грехова, а такође и молитва за слање Духа Светога. У древним Часословима, почев од познатог Часослова из Синајске библиотеке (VIII век), за Трећи час указује се на данашње псалми, као и тропаре.¹

Код Шестог часа, што је по нашем рачунању подне, сећамо се распињања Господа на крсту између двојице разбојника које се догодило у тај час, изругивања војника и пролазника Господу Који је страдао, и таме која је тада покрила земљу. Сходно томе за читање су одређени псалми: Пс. 53: „Боже, во Имја Твоје спаси мја” (*Боже, у Име Твоје сјаси ме*), Пс. 54: „Внуши, Боже, молитву моју...” (*Чуј, Боже, молишву моју*) и 90: „Живиј в помошчи Вишњаго...” (*Који живи у помоћи вишњеј*). У њима се приноси молитва Господу са надом на помоћ Његову и пророчки се указује на Јудино издајство, на мржњу Јудејаца који су тражили смрт Господа, на Спаситељева душевна и телесна страдања, као и на мрак који је покрио земљу од шестог до деветог часа, а затим се изображава срећа људи који траже помоћ од Бога. У најстаријим рукописним Часословима псалми шестог часа подударају се са данашњим, као што је то горе речено за Трећи час.

Девети час нас подсећа на Спаситељеву смрт на крсту, земљотрес, устајање мртвих из гробова и пробадање ребра Господњег копљем. У вези са тим читају се псалми: Пс. 83: „Кољ возљубљена сељенија Твоја, Господи сил...” (*Како су дивна насеља Твоја, Господе над војскама...*), Пс. 84: „Благословил јеси, Господи, земљу Твоју...” (*Блајословио си Господе земљу Твоју...*) и Пс. 85: „Приклони, Господи, ухо Твоје и услиши мја...” (*Приклони, Господе, ухо Твоје, и услиши ме...*). У њима се представљају обитавалишта Господа над војскама и ватрена жеља да се у њих уђе, излаже се пророштво о томе како је Господ искупио људе и говори се о силаску Спаситеља у ад. Време настанка Деветог часа, баш као и

¹ Види: Скабаланович. „Толковый Типикон”. 3, Киев 1915, стр. 9.

других Часова, низ црквених писаца везује за период од четвртог века, што се може видети и по сачуваним споменицима.

Сва четири часа (први, трећи, шести и девети) састављена су према потпуно истом плану: прво иду три псалма, која се завршавају трократним „Алилуја, алилуја, алилуја, слава Тебје Боже”, затим следи тропар часа који се употребљава само током Великог поста, док се обично уместо њега чита тропар празника или светог дана, а затим на „И ниње” богородичан часова, па Трисвето, Оче наш, посебни тропари који се такође читају само у време Великог поста, а обично се замењују кондаком празника или светог дана, 40 пута „Господи, помилуј” и завршна молитва која је заједничка свим часовима, повечерју и полуноћници. „Иже на всјакоје времја и на свакиј час...” („Христе Боже, Коме се у свако време и на сваки час...”), опет три пута „Господи, помилуј”, „Честњејшују Херувим”, „Именем Господњим благослови, отче” и возглас јереја „Боже, ушчедри ни...” („Боже, смилуј се на нас...”) или „Молитвами Свјатих Отец наших...” („Молитвама Светих Отаца наших...”). На крају сваког часа чита се нарочита молитва, која је различита за сваки дати час. Први час се готово увек спаја са јутрењем, трећи и шести се заједно читају пре Литургије, а девети час, којим се дан завршава, чита се пре вечерње.

Понекад бива и други поредак читања часова. Тако се три пута годишње читају такозвани Царски часови: на Велики петак, у навечерје Рождества Христовог и у навечерје Богојављења (или у петак уочи ових празника, ако навечерје пада у суботу или у недељу). Царски часови имају ту особеност, да на њима два од три псалма имају нарочит, пророчки садржај, да се после богородична на сваком часу певају посебне претпразничне стихире, да се возглашава прокимен, да се читају паримеј, Апостол и Јеванђеље, и да се сви ови часови читају редом – први, трећи, шести и девети – чинећи једну службу, заједно са изобразитељном која следи.

О Великом посту и у свим случајевима када се вечерње спаја са Литургијом, један за другим следе часови: трећи, шести и девети, а потом изобразитељна (види ниже).

После сваког часа следи нарочит чин који као да представља његов продужетак и назива се „међучасје”, или „почасје”. Свако међучасје, баш као и час, састоји се из читања уводних молитава, три псалма, Трисвете песме, Оче наш, тропара, „Господи, помилуј” 40 пута, „Честњејшују”, возгласа свештеника и закључне молитве. Нема само молитве „Иже на всјакоје времја”. Молитвословља међучасја налазе се

у Поретку Псалтира и јерејском Молитвослову. Према Типику међучасја се читају само у седмичне дане, и то обичне. Изостављају се у периоду празновања Рождества Христовог и Богојављења од 20. децембра до 14. јануара, током месопусне и сирне седмице, током Страсне и Пасхалне седмице, а такође и у седмици која следи након Педесетнице. У данашње време међучасја су готово свуда изашла из употребе.

У оне дане када се по Типику Литургија спаја са вечерњем, као и у дане када се Литургија из овог или оног разлога уопште не служи, бива посебан чин који носи назив „Изобразитељна”.¹ Ако се чин Изобразитељне служи уместо Литургије изван поста, онда се то чини непосредно после службе Шестог часа; а у дане поста чин Изобразитељне служи се после Деветог часа.

Изобразитељна почиње са два псалма која обично улазе у састав првог дела Литургије: Пс. 102 „Благослови душе моја Господа...” (*Благослови, душо моја, Господи...*) и Пс. 145: „Хвали душе моја Господа” (*Хвали душо моја Господи...*). Затим се као на Литургији пева песма која слави ваплоћеног Господа: „Јединородниј Сине и Слове Божиј...” („Јединородни Сине и Логосе Божији”), онда следе заповести Блаженства, после којих се, ако је Изобразитељна уместо Литургије, читају Апостол и Јеванђеље. Потом се, после трократног „Помјани нас, Господи”, узноси анђелско славословље Троједном Богу: „Свјат, Свјат, Свјат” („Свети је, Свети, Свети”), чита се Символ вере (који се изоставља уколико након тога следи потпуна Литургија), молитва „Ослаби, остави...” („Ослаби, отпусти...”), Оче наш, кондаци према Типику, 40 пута „Господи, помилуј”, Слава, И ниње, „Честњејшују Херувим”, возглас јереја, молитва „Всесвјатаја Тројице...” и отпуст ако у продужетку следи Литургија, а ако Литургије нема онда даље иде „Буди имја Господње” („Нека је благословено име Господње”), читање 33. псалма „Благословљу Господа на свакоје времја...” (*Благослављају Господи у свако време*), „Достојно јест” и отпуст.

Током Великог поста изостављају се прва два псалма (Пс. 102 и Пс. 145) и „Јединородни Сине”, па Изобразитељна почиње директно певањем заповести Блаженства, при чему се после сваке заповести Блаженства припева: „Помјани мја Господи, јегда придеси во царствији Твојем” („Помени ме Господе кад дођеш у Царству Твоме”).

¹ Или руски „Обедница”.

13. Круг свакодневног богослужења

У круг свакодневног богослужења спадају следеће службе: 1. Девети час, 2. Вечерња, 3. Повечерје мало (у Великом посту Велико), 4. Полуноћница, 5. Јутрење, 6. Први час, 7. Трећи час, 8. Шести час и 9. Божанствена литургија, коју понекад замењују Изобразитељне. Очи великих празника служи се Свеноћно бденије, које се састоји из Вечерња, Јутрења и Првог часа, а понекад, као што ћемо видети од Великог повечерја и Јутрења.

14. Суботња служба

Суботња служба има своје особености, које је чине различитом у односу на службе осталих седмичних дана. Поредак суботње службе изложен је у Типику, у глави 12: „О служби суботњој, када се поје Бог Господ”, у глави 13: „О служби суботњој, када се пева Алилуја” и у глави 50: „О суботама Педесетнице”. Од службе других седмичних дана суботња служба се разликује по томе што у суботу као да се врши оданије васкрсне (недељне) службе и оног гласа Осмогласника који је био владајући током минуле седмице. Осим тога, суботом песме светима из Минеја увек претходе песмама Осмогласника, док се осталим данима на првом месту обично певају песме из Осмогласника.

Затим, на вечерњу у петак (уочи суботе) и на јутрењу у суботу, певају се богородични васкрсни владајућег гласа, то јест гласа певаног током седмице која је на измаку: 1. После стихира на „Господи возвах” пева се Догматик; 2. После „Ниње отпуштајући” и тропара пева се богородичан васкрсан, не по гласу тропара, него по владајућем гласу, а исто тако и на јутрењу после „Бог Господ” и 3. после Великог славословља, ако у суботу падне свети са полијелејем или бденијем. На суботњем јутрењу после катизми одређена је мала јектенија, слично као што се указује за претпразништва, попразништва и оданија празника. Уопште, субота се у нашем богослужењу јасно издваја међу осталим данима, што је посебно приметно током Великог поста, када се суботом изостављају уобичајени земни поклони и чак се служи Литургија светог Јована Златоуста, која се иначе не служи обичним данима Великог поста. У суботу је и сам пост мање строг. Све се ово објашњава тиме што се субота празнује и код нас хришћана, у знак њене посебне важности у Старом Завету, иако је за нас недеља постала већа од суботе, па је стога празнујемо свечаније него старозаветну суботу.

Субота је „дан мира, покоја”, стога се помињање упокојених код нас врши првенствено суботом. Неке суботе у години¹ посебно се посвећују помињању упокојених. Такве су: 1. Субота месопусна (задушнице), 2. друга, трећа и четврта субота Великог поста, 3. субота уочи Педесетнице (задушнице) и 4. Д(м)итровданска субота, уочи дана светог великомученика Димитрија Солунског 26. октобра (задушнице). Зато Типик разликује два вида службе у суботу: 1. „Када се пева Бог Господ”, то је обична служба у част светог који се слави тога дана, са његовим стихирама на 6 и тропаром; други вид суботње службе је 2. „Када се пева алилуја”, то је посебна заупокојена служба на којој се више не пева тропар дневног светог, него суботе „Апостоли, мученици и пророци...”, затим заупокојени: „Помјани Господи јако благ души раб Твојих...” и поје се „Алилуја” са заупокојеним стиховима уместо обичног „Бог Господ”; затим, певају се „непорочни”, то јест седамнаеста катизма која почиње речима: „Блажени непорочни...” и после ње заупокојени тропари: „Свјатих лик обрете источник жизни...” са заупокојеним јектенијама на којима се поименце спомињу упокојени; после шесте песме такође заупокојена јектенија и кондак „Со свјатими упокој...”; на стиховње се такође певају заупокојене стихире које се на суботњем јутрењу обично изостављају и замењују хвалитним мученичким стихирама. На Литургији у суботу, када се пева „Бог Господ”, читају се прокимен, Апостол, Јеванђеље најпре светог, а тек потом дана, а у суботу када се пева „Алилуја” прокимен, Апостол и Јеванђеље најпре редовни, а потом заупокојени.

У дане Педесетнице, када служба свакодневно носи карактер васкрсне, сваке суботе као да се у правом смислу те речи служи оданије васкрсне службе седмице која је на измаку.

Важну карактеристику суботње службе представља и то што се на њеном јутрењу чита канон храмовног празника или храмовног светог.

¹ На руском: „родительские субботы” (букв. „родитељске, очинске, предачке суботе”) – дани спомена мртвих.

ТРЕЋИ ДЕО БОЖАНСТВЕНА ЛИТУРГИЈА

Претходне напомене

Божанствена литургија је најважније хришћанско богослужење, средиште свих других црквених служби дневног круга, у односу на које све оне служе као припрема. Но, Литургија није обично богослужење, као све друге службе дневног круга, него Света Тајна, то јест таква свештена радња у којој се верујућима даје освештавајућа благодат Духа Светога. У њој се не само узносе молитве и песме Богу, него се приноси и тајанствена, бескрвна Жртва за спасење људи, и под видом хлеба и вина верујућима се предаје истинско Тело и истинска Крв Господа нашег Исуса Христа. Стога се она назива „Божанском службом”, или „Божанственом литургијом” (грчки Λειτουργία, од λειτουργ – друштвени и εργον – дело), као служба која има важан друштвени значај.

Као благодарно сећање на Божанску љубав Господа према палом људском роду, израженој нарочито у приношењу Себе на жртву за грехе људи, Литургија се назива још и „Евхаристијом” (ευχαριστία), што у преводу са грчког значи „благодарење”. Главни део Литургије, такозвани „канон Евхаристије”, управо и почиње од позива свештенослужитеља: „Заблагодаримо Господу”.

У обичном, разговорном језику Литургију често називају „Обедња”¹, јер се обично савршава у време пре обода. У старини после Литургије приређиване су „вечере љубави”, такозване „агапе”, на којима су верујући јели остатке хлеба и вина које су по древном обичају сами хришћани доносили за савршавање Литургије.

Порекло Литургије

Божанствена литургија, на којој се савршава Света Тајна Причешћа Телом и Крвљу Христовом, води порекло од последње Тајне Вечере Господа Исуса Христа са ученицима, уочи Његових крсних страдања за спасење света. Свету Тајну Причешћа установио је Сам Господ Исус Христос, како о томе сагласно приповедају сва четворица јеванђелиста Матеј, Марко, Лука и Јован, а такође и свети апостол Павле у својој посланици Коринћанима (1. Кор. 11, 23–32). Узевши хлеб,

¹ Овај израз користе само Руси.

благословивши и преломивши, Господ је, дајући га ученицима, рекао: *Узмиџе, једиџе; ово је Тело Моје*, а потом, дајући им чашу са вином, за-благодарио је Богу и рекао: *Пијџе из ње сви; јер ово је крв Моја Новоџа Заветџа која се џролива за мноџе ради оџџиушџења џрехова* (Мт. 26, 26–28; Мк. 14, 22–24; Лк. 22, 19–20). Свети јеванџелист Јован, изостављајући по обичају оно што је описано код прве тројице јеванџелиста, детаљно нам показује учење Самог Господа Исуса Христа о неопходности причешћивања Његовим Телом и Крвљу за вечни живот (Јн. 6, 39–48). А свети апостол Павле у Првој посланици Коринћанима (11, 23–32) наведеном додаје још и заповест Господа: *Ово чиниџе у Мој сџомен*, и објашњава значење Свете Тајне, као сталног подсећања на спасоносну смрт Господњу, указујући уједно и на неопходност побожне припреме за достојно примање ове велике Свете Тајне.

Професор В. Н. Покровски истиче да „Литургија представља средиште целокупног хришћанског богослужења: са њом су повезане не само редовне, него и посебне црквене службе; прве, као што су вечерње, повечерје, полуноћница, јутрење и часови, као да представљају припрему за њу, док се друге, као Свете Тајне и остале службе, обављају, или су макар у старини обављане, у вези са Литургијом. Тако је крштење у старини било праћено причешћем новокрштенога на Литургији, која је следила одмах након што се обави крштење. Миропозање је било сједињено са крштењем, па сходно томе и са Литургијом. Света Тајна Покајања вршена је на Литургији, када су над покајником читане нарочите молитве. Света Тајна свештенства се и до данас обавља на Литургији. Света Тајна брака је у старини била праћена причешћем и чак је неко време обављана за време Литургије, па је зато задржала у своме саставу неке елементе Литургије (од „Оче наш” до краја). Јелеосвећење је такође било праћено причешћем. Овако велик значај Литургије у општој целини хришћанског богослужења објашњава се њеном суштинском важношћу и тиме што ју је установио непосредно Сам Спаситељ, као што је познато из Јеванђеља и Апостолских посланица”¹.

Већ су први хришћани понављање опроштајне вечере Господа доживљавали као највећу светињу. Тако древни споменик са краја првог века „Учење Дванаесторице Апостола” заповеда: „Нико да не једе и не пије од ваше Евхаристије, осим крштених у име Господње. Јер у вези са тим Господ је рекао: не дајте светиње псима”. Свештенотученик

¹ „Лекции по Литургике”, СПбДА, читанные в 1895–1896. учебном году, стр. 134.

Игњатије Богоносац у својим посланицама пише: „Трудите се да се че-шће сабирате ради Евхаристије и славословља Бога” (Еф. гл. 13). А у посланици Филаделфијцима, гл. 4, речено је: „Старајте се да учествујете у једној Евхаристију (Литургији), јер је једно тело Господа нашег Исуса Христа и једна чаша за сједињење Крви Његове, један (је) Жртвеник, као што је и један епископ, заједно са свештенством и ђаконима, саслужитељима мојим – да би сте све што чините, чинили по Богу”. Свети мученик Јустин Философ средином другог века пише: „Ова храна се код нас назива Евхаристијом, и нико не треба да једе од ње осим ко верује у истинитост онога што учимо, и ко се окупао у води ради остављења грехова и препорода, и ко живи онако како је Христос заповедао. Јер ми ово не примамо као обичан хлеб или обично вино. Него слично као што је, по речи Божијој, Исус Христос постао наше тело, и примио тело и крв ради нашег спасења, тако управо и храна која постаје Евхаристија кроз речи молитве, и која узлази ка Њему, јесте тело и крв ваплоћеног Исуса – томе су нас учили”.

Из књиге Дела апостолских видљиво је да су се апостоли, по силиску Духа Светога на њих, свакодневно састајали са верујућима у Јерусалиму ради савршавања Свете Тајне Причешћа, које она назива „ломљењем хлеба” (Дал. 2, 42). Наравно, на самом почетку није било тако строго установљеног чина какав је наша савремена Литургија, али несумњиво је да су већ у апостолско време били установљени одређени поредак и форма овог свештенотдејства. Најстарији чин Литургије који је до нас дошао води порекло од првог епископа јерусалимског светог апостола Јакова, брата Господњег. Апостоли и први пастири Цркве су поредак Литургије својим наследницима преносили усмено, пазећи да тајне свога богослужења не би открили пред незнабошцима који су гонили хришћане, и да Свету Тајну не изложе њиховим подсмесима.

У старини су различите помесне Цркве имале своје чинове Литургије. Да бисмо стекли представу о древним Литургијама, навешћемо, примера ради, кратак опис Литургије Апостолских Устанаова, који даје професор Н. В. Покровски у својим „Предавањима из Литургике”.

„У Апостолским Устанаовама чин древне Литургије изложена је два пута – у другој и у седмој књизи. У првој од њих излаже се само поредак или схема, док друга садржи поредак Литургије са детаљним текстом молитава. Будући да Апостолске Установе представљају зборник, који, иако има врло стару основу, ипак, у свом коначном облику није састављен одједном, сасвим је могуће да су две целине о чину Литургије у њихов састав ушле из два различита извора: у једном спису

који је дошао до руку састављача, налазило се кратак опис Литургије у вези са излагањем права и обавеза епископа, презвитера и ђаконa, док је други садржао опширан опис, али већ у другом контексту. Општи поредак Литургије и тамо и овде једнак је и подсећа нас на Литургије најстаријег типа, али не западне, него источне... он има карактеристике антиохијских Литургија... У 67. глави друге књиге, после општег описа... непознати аутор говори о читању Светог Писма Старог и Новог Завета. Читање из Старог Завета било је праћено певањем псалама Давидових уз припевање народа. После читања Новог Завета почињу проповеди презвитера и епископа; за то време ђакони, привратници и ђаконисе строго пазе на ред у Цркви. После проповеди, које су слушале седећи, сви устају и, окрећући се ка истоку, по изласку оглашених и покајника, моле се Богу. Потом неки од ђаконa припремају евхаристијске дарове; а један ђакон, стојећи поред архијереја, говори народу: нека нико нема ништа против било кога, нека нико не буде лицемеран; затим следи братско целивање мушкараца са мушкарцима, а жена са женама, молитва ђаконa за цркву, читав свет и власти, благослов епископа, узношење Евхаристије и коначно – причешће. Општи саставни елементи Литургије овде су исти као и код других Литургија, и у многоме подсећају на древни поредак Литургије, изложен у првој апологији Јустина Мученика. Ти елементи су: Читање Светог Писма Старог и Новог Завета, антифоно певање псалама, проповед, братско целивање, молитве, узношење Дарова и причешће...”¹

Дакле, тек у четвртном веку, када је хришћанство у Римском царству већ однело победу над незнабоштвом, чин апостолске Литургије, дотле чуван у усменом предању, био је записан. Како примећује архимандрит Гаврило, „Свети Прокло у своме трактату о Литургији пише да су апостоли и њихови прејемници Божанску службу обављали веома подробно, са жељом да у Евхаристији изразе целокупно дело нашег искупљења и спасења. Они су хтели да се на Евхаристији сете свега и да не пропусте ништа од добротинастава Божијих, или од потреба хришћана. Одатле се у Литургији појавило мноштво молитава, од којих су неке прилично дугачке. Међутим, касније се побожност хришћана охладилa, па су престајали да долазе на Литургије због њиховог дугог трајања. Свети Василије Велики је, снисходећи људској слабости, скратио Литургију, а свети Јован Златоуст ју је у своје време даље скратио,

¹ „Лекции по Литургике”, читанные в 1895—96 уч. г. („Предавања из Литургике” држа на школске 1895–1896 године) СПбДА, стр. 212—214.

из истог разлога. Осим ове побуде, која је натерала светог Василија Великог и светог Јована Златоустог да скрате литургијске форме богослужења и да начин њиховог савршавања изложи писмено, постојала је још и та, што су недобронамерност и лажна начела лажних учитеља могли да искриве сам садржај молитава и да замрсе њихов садржај и поредак обављања Литургије, услед слободе која је постојала по питању обликовања богослужења. Даље, приликом усмене предаје начина службе Литургије, током векова и нехотице су могле да се појаве многе разлике у форми молитава и обреда, које нису биле суштинске, али су у свакој цркви могле да доведу до појаве додатака или изостављања у поретку савршавања Литургије, према нахођењу предстојатеља догичне цркве”.¹

Ово је дакле било учињено ради уређивања и увођења једнообразности у савршавање Литургије. Прво је то урадио свети Василије Велики, архиепископ Кесарије Кападокијске, упростивши и скративши палестинско-сиријску Литургију, која је носила име светог апостола Јакова, а затим је, нешто касније, чин Литургије поново прерадио свети Јован Златоуст, у време док је био архиепископ Константинопољски. Ауторитет великих васељенских учитеља и светитеља Василија Великог и Јована Златоустог помагао је у ширењу ових двеју Литургија по читавом свету, међу хришћанима који су веру Христову примили од Грка. У називу поменутих Литургија, које су, да се изразимо савременим речником, биле редиговане од стране ових светитеља, сачувала су се њихова имена. Сама јерусалимска Црква ове Литургије увела је у сталну употребу још у седмом веку. Оне су сачуване до нашег времена и све до данас се служе на читавом православном Истоку, уз сасвим малобројне измене и додатке.

Време служења Литургије

Литургија може да се служи свим данима у години, осим у среду и петак Сирне седмице, у обичне дане Свете Четрдесетнице и на Велики петак. Током једног дана на једном Престолу и од стране једног свештенослужитеља Литургија може да се служи само једном. По узору на Тајну Вечеру, у апостолско доба Литургија је почињала обично увече и понекад је трајала до поноћи (Дап. 20, 7), али од времена цара Трајана, који је забранио било какве ноћне скупове, хришћани су ради Литургије

¹ Ову мисао изнео је свети Кипријан картагински на Сабору 258. године. Види: „Руковод. по Литургике”, стр. 498. Тверь, 1886.

почели да се састају у освит дана. Од четвртог века установљено је да се Литургија служи дању, у време пре ручка, и, изузев неких дана у години, не после поднева.

Место служења Литургије

Литургија не може да се служи у капелама, келијама или кућама, него обавезно у освештаном храму (Прав. 58. Лаодик. сабора), где је подигнут трајни Престо и где се налази антиминос освећен од стране архијереја. Само у изузетним ситуацијама, када нема освештаног храма, па и то само уз посебну дозволу архијереја, Литургија може да се служи на неком другом месту, али обавезно на антиминосу који је освештао архијереј. Без антиминоса савршавање Литургије је недопустиво.

Лица која служе Литургију

Литургију може да служи само правилно рукоположени свештенослужитељ (то јест онај ко има канонско рукоположење, односно исправно апостолско прејемство) – епископ или презвитер. Ђакон или други клирик, а тим пре лаик, нема права да служи Литургију. За служење Литургије како епископ, тако и презвитер, треба да буде обучен у комплетну богослужбену одежду која одговара његовом чину.

Врсте Литургије

У данашње време у Православној Цркви служе се четири врсте Литургије: 1. Литургија светог апостола Јакова, брата Господњег служи се на Истоку, као и у неким нашим парохијама на дан његовог спомена, 23. октобра; 2. Литургија светог Василија Великог служи се десет пута годишње: на дан његовог спомена 1. јануара, уочи или на сам дан празника Рождества Христовог и Богојављења, у пет недељних дана Великог поста, у велики Четвртак и Велику Суботу; 3. Литургија светог Јована Златоустог служи се током читаве године, осим у дане за које је одређена Литургија светог Василија Великог, затим у среду и петак Сирне седмице, у обичне дане Великог поста и на Велики петак; 4. Литургија Пређеосвећених Дарова служи се средом и петком током Великог поста, у четвртак Великог канона у петој седмици Великог поста, у дане празника Обретења главе светог Јована Претече 24. фебруара и Четрдесет мученика 9. марта, када падну у радне дане Великог поста, као и у прва три дана Страсне седмице – Велики понедељак, Велики уторак и Велику среду.

Сталне, непромењиве литургијске молитве и песме за свештенослужитеље налазе се у Служебнику, а за појце у Ирмологиону; сада се текст Литургије понекад налази и у Часослову, док се променљиви делови налазе у Осмогласнику, Минеју и Триодима. На Литургији се такође чита из Апостола и Јеванђеља.

1. ЛИТУРГИЈА СВЕТОГ ЈОВАНА ЗЛАТОУСТА

Литургија светог Јована Златоуста је, као што смо видели, најчешће употребљавана Литургија у нашој цркви, зато ћемо изучавање најузвишенијег хришћанског тајнодејства почети управо од ње.

„Литургија – како каже архимандрит Гаврило – према Типику Источне Цркве представља једно велико, складно и целовито богослужење, које је, по заповеди Исуса Христа, од почетка до краја прожето успоменом на Њега. Но, ова јединствена целина, са своје стране, по спољашњој форми може да се подели на три главна дела: 1. Проскомидију, 2. Литургију оглашених и 3. Литургију верних”.¹

Дакле, Литургије светог Василија Великог и светог Јована Златоустог деле се на три дела, а то су:

Проскомидија (што, према грчком пореклу речи *προσκομιδή*, од *προσκομιζω* – „приносим”, значи „приношење”), на којој се од дарова које су донели верујући, хлеба и вина, припрема материја за савршавање Свете Тајне;

Литургија оглашених, састоји се од молитвослова, читања и певања који служе као припрема за савршавање Свете Тајне; тако се назива зато што је на њој дозвољено присуство „оглашених”, то јест оних који још нису крштени, него се само спремају за примање крштења;

¹ „Руков. по Литургике”, стр. 495. Тверь, 1886.

Литургија верних на којој се савршава сама Света Тајна; њој могу да присуствују само „верни”, то јест крштени, они са правом да приступају Светој Тајни Причешћа.

Припрема за служење Литургије

Свештенослужитељи који намеравају да служе Литургију, претходног дана треба да учествују и да се моле на свим богослужењима дневног круга. Уколико из неког разлога немају могућности да присуствују тим службама, онда је неопходно да их све прочитају. Дневни круг почиње од Деветог часа, затим иду Вечерње, Повечерје, Полуноћница, Јутрење, Први, Трећи и Шести час. Свештенослужитељи су обавезни да присуствују свим овим службама. Осим тога, свештенослужитељи који служе Литургију дужни су да се на њој обавезно причесте Светим Христовим Тајнама, те су стога обавезни да претходно прочитају „Молитвено правило пред Свето Причешће”. На крају Служебника обично се налази Упутство које указује како на састав овог правила, тако и на друге услове чије је испуњавање неопходно за достојно савршавање Литургије. Сваки свештенослужитељ треба да буде добро упознат са садржајем ових за њега изузетно важних упутстава. Осим читања „Правила”, свештенослужитељ треба да приступа Светој Тајни у чистоти душе и тела, удаљивши од себе све духовне препреке за савршавање овако велике и страшне Тајне, то јест разлоге за грижу савести, непријатељство и чамотињу; такође, он треба да буде измирен са свима; још од вечери неопходно је да се уздржава од непотребног узимања хране и пића, а од поноћи апсолутно ништа да не једе и не пије, јер по канонским правилима наше Цркве Литургију треба да савршавају „људи који ништа нису јели”.

Када дођу у храм ради служења Литургије, свештенослужитељи се, пре свега, припремају молитвама. Они стају пред Царске двери и читају такозване „Улазне молитве”, не облачећи на себе још увек никакве свештене одежде. Те молитве се састоје од уобичајеног почетка – Благословен Бог наш, Царју Небесниј, Трисвето, Оче наш – и покајних тропара: „Помилуј нас, Господи, помилуј нас”, Слава... „Господи, помилуј нас”, И ниње... „Милосердија двери отверзи нам...” („Отвори нам двери милосрђа”). Потом се свештенослужитељи клањају пред иконама Спаситеља и Мајке Божије, целивају их и говоре тропаре: „Пречистому образу Твојему поклањајемсја Благий...” („Клањамо се пречистом лику Твојме, Благо...” и „Милосердија сушчи Источник, милости сподоби нас, Богородице...” („Богородице, Ти си извор милосрђа,

удостој нас самилости...”). У дане празника или попразништва клањају се обично још и пред иконом празника, изговарајући празнични тропар. Затим свештеник непокривене главе тајно чита пре Царским дверима молитву у којој тражи од Господа да Он пружи руку Своју са висине светог станишта Свога и да га укрепи за предстојећу службу. После тога свештенослужитељи се клањају један другоме, тражећи узајамно опроштај, клањају се појцима и народу и улазе у олтар, читајући у себи стихове 5. псалма, од осмог до тринаестог: *Ући ћу у дом Твој, иоклонићу се са страхом храму Твојме светоме...* Ушавши у олтар они чине три поклона пред светим Престолом и целивају га. После тога скидају са себе расе и камилавке, или клобуке, и почињу да облаче свештене одежде које одговарају њиховом чину.

Облачење пре Литургије

Ово облачење обавља се свечаније него пред било коју другу службу, јер је праћено читањем нарочитих молитава над сваким делом одежде. Док обично свештеник само благосиља своју одежду и при томе облачи само епитрахил и наруквице, а у свечанијим тренуцима још и филон, пре Литургије он се облачи у комплетну одежду, која се састоји од стихара, епитрахила, појаса, наруквица и фелона, а ако је награђен набедреником и палицом, онда облачи и њих. У потпуно одјејаније свештеник се облачи још и: 1. На Васкршњем јутрењу („најсвечаније, потпуно одјејаније”, како се каже у Цветном Триоду), 2. на вечерњу за први дан Васкрса, 3. на вечерњу Великог петка и 4. на три јутрења у години пред изношење крста: на Воздвижење Крста Господњег 14. септембра, затим 1. августа, и у недељу Крстопоклону.

Али у свим овим случајевима свештеник само благосиља делове одежде и ћутке их облачи. Пре Литургије он за сваки део одежде произноси нарочите молитвене речи, на које се указује у служебнику. Ако са свештеником служи и ђакон, онда обојица узимају у руке своје стихаре и чине три поклона ка истоку изговарајући речи „Боже, милостив буди мени грешном”, након чега ђакон узима од свештеника благослов да се обуче, целива му руку и крст на стихару, и облачи се, изговарајући молитву која је одређена у Служебнику. Свештеник пак облачећи се узима у леву руку сваки део одежде, десном га благосиља, изговара одговарајућу молитву, па га целива и облачи.

Када се обуку, свештеник и ђакон умивају руке, изговарајући 25. псалм, од 6. до 12. стиха: „Умију в неповиних руцје моји...” (*Умићу са невинима руке своје...*). Ово симболизује очишћење себе од сваке

прљавштине тела и духа. Затим ђакон на Жртвенику припрема све што је неопходно за служење: ставља свештене сасуде – дискос лево, а путир десно, поред њих ставља звездицу, копље, сунђер, покриваче и воздух, пали свећу или кандило, ставља просфоре и вино разблажено невеликом количином воде. Ове просфоре и вино ни у ком случају не могу бити исти они који су били освештани на свеноћном бденију после литије, јер то строго забрањује нарочито „упутство” служебника.

Проскомидија

Приликом саборног служења целу проскомидију од почетка до краја савршава само један свештеник и при томе, како је прихваћено, најмлађи од оних који служе. Проскомидија се обавља тајно у олтару, уз затворене Царске двери и навучену завесу. За певницом се у то време читају Трећи и Шести час. Прилазећи Жртвенику на коме се савршава проскомидија, свештеник и ђакон пре свега прегледају материју за Свету Тајну: просфоре и вино. Просфора треба да буде пет. Оне треба да буду добро испечене, од чистог пшеничног брашна, умешеног са чистом, природном водом, а не са млеком, не треба да буду премазане маслом или јајима, не треба да буду од плеснивог или ужеглог брашна, и не треба да буде „много тврда и стара”. Тесто треба да

буде заквашено квасцем, јер хлеб за Свету Тајну треба да буде квасан, какав је благословио Сам Господ на Тајној Вечери, и какав су употребљавали свети Апостоли (грчки: артос, „артос” – подигнути хлеб, од *αῖρεῖν* или *αρεῖν* – подизати горе, то јест квасни, ускисли хлеб). На просфоре се ставља печат у виду крста са словима ИС ХС НИ КА. Вино треба да буде чисто, од грозђа, црвене боје попут крви и не сме се мешати да било каквим другим пићем. За проскомидију се не сме употребљавати сок од јагода или поврћа. Вино не треба да буде кисело, претворено у сирће, или плесниво.

Пошто су припремили и прегледали све што је неопходно, свештеник и ђакон чине пред Жртвеником три поклона, говорећи: „Боже, милостив буди мени грешном и помиљуј ме”, а затим читају тропар Великог петка: „Искупил ни јеси од кљатви законија...” („Искупио си нас од клетве законске...”). Вакон тражи благослов речима: „Благослови, владико”, а свештеник започиње проскомидију возгласом: „Благословен Бог наш...” Држећи затим левом руком просфору (која треба да буде дводелна, као слика две природе у лицу Исуса Христа), а десном свето копље, он њиме три пута чини крсни знак над печатом просфоре и при томе говори: „У спомен Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа...” Потом забадајући копље вертикално реже просфору са све четири стране, произносећи при томе пророчке речи светог пророка Исаије о страдању и смрти Господа (Ис. 53, 7-8). Овде треба имати у виду да се десна и лева страна на које се у служебнику указује одређују у односу на просфору, а не у односу на свештеника. Вакон, гледајући побожно на овај чин и држећи орар у руци при сваком резању говори: „Господу се помолимо”. Затим каже: „узми, владико”, а свештеник, забадајући свето копље косо, с десне стране просфоре, вади свети Хлеб (део просфоре изрезан у облику коцке), изговарајући речи: „Јер се узима од земље живот Његов”, чиме се указује на насилну смрт Господа. Овај део просфоре правилног коцкастог облика носи назив „Агнец” („Јагње”), јер представља слику страдајућег Исуса Христа, као што Га је у Старом Завету представљало пасхално јагње. Остатак те прве просфоре назива се „Антидор”, од грчког *αντι* (анти), што значи „уместо” и *δωρον* (дорон), што значи „дар”. Антидор се ломи на две делове и свештеник га на крају Литургије дели верујућима који нису приступили Светој Тајни Причешћа, као какву замену за причешће, услед чега антидор (нафору) могу да узму само они који ништа нису јели.

Агнец (или „свети Хлеб“) извађен из просфоре, свештеник полаже на дискос са печатом на доле, док ђакон говори: „Жртвуј, владико“. Свештеник га копљем крстолико расеца, представљајући тиме заклање – смрт Спаситељеву на крсту. Агнец се расеца са меке стране све до корице, тако да се не распадне на четири дела, а да на крају Литургије буде лако да се преломи на четворо. При томе свештеник произноси: „Жртвује се Јагње Божије, које узима грех света, за живот и спасење света“. Затим свештеник полаже Агнец на дискос тако да стоји печатом на горе и кад ђакон каже: „Прободи владико“, пробада копљем горњи десни део светог Хлеба (Агнеца), испод самог натписа ИС, изговарајући јеванђелске речи: „Један од војника прободе Му ребра копљем, и одмах изиђе крв и вода, и онај што виде посведочи, и сведочанство је његово истинито“. А ђакон на делу показује догађај кога се сећамо: узевши благослов свештеника, он улива у свети путир вино помешано са веома малом количином воде. У том тренутку, и касније по освештању дарова, уочи причешћа, воде треба уливати толико „да се вину својствени укус не измени у водени“ (види Упутство из Службеника). Даље свештеник наставља проскомидију без без учешћа ђакона, који за то време може да припрема читање јеванђеља и спискове за помињање, а поново прикључује тек при крају проскомидије. Припремивши тако Агнец, свештеник вади частице из преостале четири просфоре. Једне частице се узимају „у част и спомен“ оних људи који су се крсним заслугама Господа удостојили да стану поред Јагњетовог престола. Друге частице се ваде зато да би се Господ сетио живих и упокојених. Пре свега из друге просфоре вади се троугаона частица „У част и спомен преблагословене славне Владичице наше Богородице и Приснодјеве Марије...“ Ова частица се ставља „одеснују Агнца“ („са десне стране светог Хлеба“). Затим свештеник узима трећу просфору и вади из ње девет троугаоних частица у част девет зборових светих који су се удостојили небеских обитавалишта, попут девет анђеоских чинов. У част Анђела частица се не вади, јер они, будући да нису сагрешили, нису имали ни потребе за искупљењем Крвљу Христовом.¹ Ових девет частица

распоред частица
на дискосу

¹ Реч је о словенској пракси. Код Грка се прва частица вади за анђеле, а за светог Јована Претече вади се друга, као и за остале пророке. Грчка пракса присутна је, на пример, и у преводу литургије преподобног оца Јустина Поповића (Архим. Др Јустин Поповић, Божанствене Литургије, Београд 1978, стр. 14).

полажу се са леве стране Агнеца у три реда: у првом реду прва частица је у име Јована Претече, друга испод ње у име Пророка, трећа још ниже, испод друге, у име Апостола; у другом реду прва у име Светитеља, друга испод ње у име Мученика, а трећа у име Преподобних; у трећем реду прва у име Бесребреника, друга испод ње у име Богоотаца Јоакима и Ане, светог коме је посвећен храм, светог који се слави тог дана и свих светих, и на крају трећа и последња у име састављача Литургије, у зависности од тога чија се Литургија служи, светог Јована Златоустог или светог Василија Великог. Дакле, друга и трећа просфора посвећене су светима. А четврта и пета просфора посвећене су свим осталим грешним људима којима је потребно омивање њихових грехова пречистом Крвљу Христовом, при чему се из четврте просфоре узимају частице за живе, а из пете – за упокојене. Најпре се ваде частице за духовне и светске власти, а затим за остале верујуће. Све ове частице полажу се испод Агнеца, најпре за живе, а потом за упокојене. Код сваког имена, вадећи частицу, свештеник каже: „Помени Господе слугу Божијег (име)“. При томе, прихваћено је да свештеник прво треба да помене архијереја који га је рукоположио. Свештеник овде такође помиње (то јест вади частице из просфоре) за здравље и за покој душе. На крају проскомидије, из просфоре која је намењена за помињање живих свештеник вади частицу за самога себе, уз речи: „Помени, Господе, и моју недостојност, и опрости ми свако сагрешење хотимично и нехотимично“. Са окончањем проскомидије требало би да се заврши вађење частица, и на Истоку се тога строго придржавају. Али код нас (у Русији) је, на жалост, постао обичај да мирјани који закасне на почетак Божанствене литургије дају спискове за помињање са просфорама и онда када се проскомидија већ заврши, често и до саме Херувимске песме, па свештеник наставља са помињањем и вађењем частица, одлазећи за време саме Литургије од Престола ка Жртвенику, иако то, строго говорећи, више не би требало да се чини, јер проскомидија је окончана и неправилно је поново се враћати на њу након што је произнесен отпуст; осим тога, одласци свештеника који служи од Престола ка Жртвенику и натраг за време трајања Литургије уносе непожељни неред и пометњу, нарочито ако се доноси много просфора, што свештеника узнемирава и одвлачи његову пажњу. Учешће у вађењу частица свештеника који не служи, него је само присутан у олтару, потпуно је неправилно и никако се не би смело допустити. У сваком случају, било какво вађење частица мора **безусловно** да се прекине после херувимске песме и преношења Светих Дарова на Престо.

На архијерејској Литургији архијереј који служи савршава још проскомидију за себе, помињући кога хоће у време Херувимске песме, уочи самог Великог входа.

Извадивши из просфора све предвиђене частице свештеник покрива дискос и путир покривачима, окадивши их претходно тамјаном над кадионицом коју му приноси ђакон, а ако нема ђакон онда прислужник. Пре свега тога благословивши кадионицу која му је принесена свештеник говори молитву: „Кад тамјана Ти приносимо...” а затим над кадионицом кади звездицу и поставља је на дискос, изнад дарова, како да би придржавала покривач над њима, тако и ради представљања оне звезде која се јавила приликом Спаситељевог Рођења. У знак тога свештеник говори: „И звезда дошавши стаде над местом где беше Дете”. Затим свештеник кади тамјаном покривач и њиме покрива дискос, изговарајући речи псалма: „Господ се зацари, у красоту се одену...” Потом кади други покривач и њиме покрива путир, произносећи речи: „Врлина Твоја, Христе, покри небеса...” И на крају, окадивши велики покривач који се назива „воздух” полаже га одозго на дискос и путир заједно, уз речи: „Закрили нас, Господе, окриљем крила Твојих...” Приликом ових радњи ђакон који држи кадионицу говори: „Господу се помолимо” и „Покриј, владико”. Покривши свети дискос и путир свештеник узима из ђаконових руку кадионицу и три пута их кади, произносећи при томе три пута хвалу Господу због установљења ове велике Тајне: „Благословен Бог наш, који је тако благоволео; слава Ти”. Вакон пак сва три пута додаје: „Свагда, сада и увек и у векове векова. Амин”. При томе се обојица три пута клањају пред светим Жртвеником.¹ Затим ђакон, узевши од свештеника кадионицу, позива га да се помоле над предложеном часних Дарова, на шта свештеник чита такозвану „Молитву предложена”, која почиње речима: „Боже, Боже наш, Који си послао Небесни Хлеб...” Проскомидија се завршава обичним отпустом на коме се спомиње свети чија се Литургија служи. После отпуста ђакон кади свето предложено, повлачи завесу са Царских двери, кади око светог Престола, затим кади олтар и читав храм, говорећи (у себи) васкрсне тропаре: „У гробу телесно...” и 50. псалм.

¹ На крају проскомидије стоји упутство: „**Треба знати:** ако свештеник служи без ђакон, нека не говори ђаконове речи на проскомидији и на литургији пред Јеванђеље, нити његове речи: 'Благослови, владико', 'Прободи, владико' и 'Време је да се служи Господу'. Нека говори само јектеније и оно што је у чину изложено (то јест, само оно што је предвиђено за јереја)”.

Вративши се у олтар поново кади Престо и свештеника, након чега одлаже кадионицу.

Као што видимо, проскомидија симболизује Рождество Христово. Просфора из које се узима свети Агнец означава Пресвету Дјеву „из Које се роди Христос”, Жртвеник представља пећину, дискос јасле у које је био положен младенац Исус, звездица представља звезду која је мудраце довела у Витлејем, а покривачи – пелене у које је повијен Новорођени Младенац. Чаша, кадионица и тамјан подсећају на дарове које су донели мудраци: злато, тамјан и смирну. Молитве и славословља представљају поклоњење и славословље пастира и мудраца. Поред пророчких речи о Христовом рођењу, присећамо се и Његових крсних страдања и смрти.

У данашње време код нас се готово сасвим изгубило оно због чега се први део Литургије назива „проскомидијом”, то јест доношење од стране верујућих свега што је неопходно за савршавање Божанствене литургије. Све се то сада купује за црквени новац. А просфоре за помињање живих и умрлих парохијани купују у киоску за свеће. Но, на Истоку се све до данас донекле сачувао древни обичај да верујући сами пеку просфоре и доносе их на Литургију, баш као што доносе и вино, уље за кандила, и тамјан, предајући све то уочи Литургије свештенику, за здравље и покој душа својих сродника и ближњих. У старини ово није доношено у олтар, него у посебну просторију у храму која се звала „протхесис” (προthesis), што значи „предложено”, где су то распоређивали ђакони, који су најбоље од донетог одвајали за савршавање Божанствене литургије, док је остало употребљавано на такозваним „агапама”, или „вечерама љубави” – братским трпезама древних хришћана. Древни хришћани су агапе (од грчког ἀγάπη – љубав), односно „вечере љубави”, приређивали у спомен на Тајну вечеру, и на њима су савршавали Свету Тајну Евхаристије. Касније су се агапе претвориле у гозбе на којима је понекад долазило до нереда, па је Картагински сабор из 391. године донео одлуку о издвајању Евхаристије из агапа, а низ других сабора забранио је одржавање агапа у храмовима (види на пример 74. правило Трулског сабора). Тако су агапе постепено ишчезле.

ЛИТУРГИЈА ОГЛАШЕНИХ

Други део Литургије, који се већ савршава јавно пред народом присутним у храму, назива се „литургијом оглашених”, пошто је на њему било дозвољено присуство „оглашених”, то јест оних који су се тек припремали за примање Христове вере, али још увек нису били крштени. Завршивши кађење, ђакон заједно са свештеником стаје пред Престо. Обојица се клањају три пута и моле да им свише буде послата благодат Духа Светога за достојно обављање величанствене службе. Подигавши руке увис, свештеник чита „Царе Небесни”, док ђакон стоји десно од њега, са подигнутим ораром. Свештеник се затим осени крским знамењем и поклони се, па исто тако два пута чита песму коју су певали анђели приликом Рождества Христовог: „Слава на висинама Богу...” и на крају, трећи пут „Господе, отвори усне моје...” Након тога свештеник целива Јеванђеље, а ђакон свети Престо. Потом се ђакон три пута обраћа свештенику, подсећајући га да је наступио тренутак за започињање свештенодејства и тражећи благослов за себе. Када добије благослов, ђакон излази кроз северне двери олтар на амвон, стаје напрам Царских двери и три пута говори у себи клањајући се: „Господе, отвори усне моје...”, а затим возглашава: „Благослови, владико”.

Свештеник започиње Литургију свечаним прослављањем благодатног царства Свете Тројице, указујући тиме да Евхаристија отвара улаз у ово царство: „Благословено Царство Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и у векове векова”. Појци певају: „Амин”. Истим свечаним возгласом започињу још само Свете Тајне Крштења и Венчања, што указује на њихову везу са Литургијом у старини. На Истоку је уобичајено да се при том возгласу скидају клобуци и камилавке. Произносећи овај возглас, свештеник подиже престоно Јеванђеље, чини њиме знак крста над антимином и након што га целива, полаже га на пређашње место. Даље се Литургија оглашених састоји од смењивања јектенија, певања углавном псалама, и читања Апостола и Јеванђеља. Њен општи карактер је дидактички, поучни, док Литургија верних има светотајински, мистични карактер. У старини, осим Апостола и Јеванђеља, на Литургији оглашених читане су још и старозаветне књиге, али ово је постепено изашло из употребе: паримеји са сада на Литургији читају само онда када се она, у одређене дане током године, спаја са вечерњем које јој претходи. Друга карактеристична црта Литургије оглашених, у поређењу са Литургијом верних, јесте та, да се она одликује већом променљивошћу свога садржаја: у њен састав улазе антифони, тропари, кондаци, читање Апостола и Јеванђеља, и још неке песме и молитвословља – дакле, саставни делови који нису увек исти, него се мењају у зависности од празника и дана у који се Литургија савршава.

После почетног возгласа следи велика (или „мирна”) јектенија, којој се понекад, у зависности од ове или оне потребе, додају посебне прозбе (и то обично после молитве „за оне који плове”). Ова јектенија завршава се тајном молитвом свештеника, која носи назив „Молитва првог антифона”, и возгласом свештеника: „Јер Теби приличи свака слава...” Затим следе три антифона, односно два изобразитељна псалма и „блажена”, међусобно раздвојени двома малим јектенијама, на чијем се крају читају тајне молитве, које носе назив „Молитва другог антифона” и „Молитва трећег антифона”. Прва мала јектенија завршава се возгласом свештеника: „Јер је Твоја моћ, и Твоје је Царство, и сила, и слава...”, а друга: „Јер си благ и човекољубив Бог...”. Антифонима на Литургији и томе када се који антифон пева посвећена је посебна глава Типика (гл. 21).

У све обичне дане, када нема никаквог празника, певају се такозвани „свакодневни антифони”, који почињу речима: први – „Добро је исповедати се Господу...”, са припевима: „Молитвама Богородице, Спа-

се, спаси нас”; други – „Господ се зацари, у лепоту се обуче...”, са припевима: „Молитвама светих Твојих, Спасе, спаси нас”; и трећи – „Ходите, обрадујмо се Господу...”, са припевом: „Спаси нас, Сине Божији, дивни у светима, нас који Ти певамо: Алилуја”.

У дане шестиричних празника, празника са славословљем, полијелејем и бденијем, укључујући и дванаест Богородичиних празника, певају се такозвана такозвана „**Изобразитељна**” и „**Блаженства**”, то јест: 1. Псалам 102: „Благослови, душо моја, Господа”, 2. Псалам 145: „Хвали, душо моја, Господа” и 3. Заповести Блаженства, које почињу молитвом благоразумног разбојника: „У Царству Твоме помени нас, Господе”, уз додатак тропара. Ови тропари штампају се у Осмогласнику и носе технички назив „Блажени”, при чему се указује после које заповести блаженства почиње њихово певање: „Блажени на 6, или на 8”. У Осмогласнику то су посебни тропари, но у Минеју посебних тропара нема, већ се позајмљују постојећи, при чему се на одговарајућем месту увек каже одакле тачно треба узети ове тропаре.

На дванаест Господњих празника: Рождество Христово, Богојављење, Преображење, Улазак Господњи у Јерусалим, Васкрс, Вазнесење, Педесетницу и Воздвижење Часног Крста певају се нарочити **празнични антифони** у виду стихова из псалама који садрже пророштва или наговештаје о датом празнику. При томе је првом антифону припев увек: „Молитвама Богородице, Спасе, спаси нас”, другом: „Спаси нас, Сине Божији, рођени од Дјеве, *или*: преображени на гори, *или*: телом распети – нас који Ти певамо: Алилуја”. Трећи антифон представљају стихови из псалама који се смењују са певањем празничног тропара.

У свим горе наведеним случајевима после првог антифона, на „Слава, и није” увек се пева свечана химна Ваплоћеном Сину Божијем, коју је по предању саставио цар Јустинијан: „Јединородни Сине и Речи Божија, бесмртан си, а изволео си да се ради нашег спасења ваплотиш од Свете Богородице и Приснодјеве Марије, и непроменљиво постао си човек; био си распет, Христе Боже, смрћу си смрт сатро; Ти си један од Свете Тројице, прослављан са Оцем и Светим Духом, спаси нас”.

Антифоно певање у нашем богослужењу је веома старог порекла. Још је свети Игњатије Богоносац, будући узнет на небо, видео анђелске хорове како се наизменично смењују у певању, па је, по угледу на анђеле, увео антифоно појање у своју Антиохијску Цркву.

Ћакон све јектеније говори пред Царским дверима, при чему по окончању велике и прве мале јектеније не улази у олтар, него се за вре-

ме певања антифона помера мало у страну и стаје испред иконе Христа Спаситеља (постоји и таква пракса да после велике јектеније ѓакон стаје код Спаситељеве иконе, а после прве мале јектеније код иконе Мајке Божије). После друге мале јектеније он улази у олтар, осени се крсним знамењем и поклони према горњем месту, а затим се поклони свештенику.

Ради правилног разумевања израза „тајна молитва” треба знати да се оне називају „тајним” не зато што њихов садржај треба да буде скривен од мирјана – никако, јер у нашој Цркви, сходно самој идеји богослужења, народ који се моли узима најактивније учешће у богослужењу, и у старини су ове молитве често изговарали наглас – него зато што је сада постао обичај да се ове молитве не читају гласно, да народ чује, него тихо, за себе. У нашој Цркви постоје *Свете Тајне*, али нема тајни, које би требало да се од било кога скривају.¹

Мали вход. По окончању другог антифона и друге мале јектеније за њим, отварају се Царске двери ради обављања входа са Јеванђељем, или такозваног „малог входа”. Сам мали вход одвија се за време певања трећег антифона, и треба да крене тако, да би се окончао до краја певања трећег антифона. Пре входа свештенослужитељи чине три поклона пред светим Престолом. При томе, постоји обичај да свештеник целива Јеванђеље, а ѓакон свети Престо. Свештеник предаје Јеванђеље ѓакону, који, узевши га обема рукама, целива свештеникову десну руку. Обојица обилазе свету Трпезу са десне стране, пролазе покрај горњег места, излазе на северне двери и заустављају се пред Царским дверима. Испред њих иде свећеносац. Ѓакон носи Јеванђеље обема рукама „уз прса” и иде напред, а свештеник га прати позади. Ѓакон обично још код Престола,

¹ Ево шта тим поводом каже патријарх Павле: „Ако пастирски разлози укажу да верне треба упознати са садржином молитава које свештеник чита тајно, сматрам да је боље да се они с њима упознају изван Литургије, него да се читају наглас” (Нека питања наше вере III, Београд, стр. 134)

или док иду¹, произноси: „Господу се помолимо”, на шта свештеник чита „Молитву входа”: „Владико Господе, Боже наш...” Садржај ове молитве сведочи о томе да са свештеником приликом служења Божанствене литургије саслужују Анђели, и да је то „страшно и велико и самим небеским силама”. Прислонивши затим Јеванђеље на груди и показујући десном руком којом држи орар ка истоку, ђакон тихим гласом говори свештенику: „Благослови, владико, свети вход”. Свештеник као одговор благосиља руком на исток, говорећи: „Благословен Вход Светих твојих, свагда, сада и увек и у векове векова”. Ђакон каже: „Амин”. Затим ђакон прилази свештенику, дајући му да целива Јеванђеље, а сам за то време целива десну руку свештеника. Окренувши се ка истоку и сачекавши крај певања, ђакон подиже Јеванђеље и, изражавајући њиме знак крста, возглашава: „Премудрост, смерно стојмо!”, након чега први улази у олтар и полаже Јеванђеље на Престо, док свештеник прво целива Спаситељеву икону, затим благосиља свећеносца, па целива икону Мајке Божије и тек тада улази за ђаконом. Ушавши у олтар обојица целивају Престо. О великим празницима, када се певају празнични антифони (и на Сретење, а такође и на духовски понедељак), после возгласа „Премудрост, смерно стојмо” ђакон изговара још и „Входноје” или „Входни стих”, који се узима из псалама и тиче се догађаја који се празнује.

Порекло малог входа је следеће. У далекој прошлости Јеванђеље није чувано на Престолу, него у нарочитој просторији за чување сасуда. Древни храм је имао посебна одељења која нису била повезана са олтаром: *προθεσις* „протхесис” – предложје, где се налазио Жртвеник, и „ђаконик” – или ризницу. Када би наступио тренутак читања Јеванђеља, свештенослужитељи су га свечано износили из просторије за чување сасуда, где се оно стално налазило, како би га пренели у олтар. У данашње време мали вход са Јеванђељем више нема свој пређашњи практични значај, али зато има велико симболичко значење: он представља излазак Господа Исуса Христа у свет, на јеванђелску проповед и јавно служење људском роду. Свећа која се носи испред Јеванђеља симболизује светог Јована Претечу. Возглас „премудрост, смерно стојмо” значи следеће: „премудрост” означава излазак Господа Исуса Христа на проповед, односно јављање Премудрости Божије свету, а

¹ Или пак: „ставши (на крају входа) на обично место (наспрам Царским дверима) обојица приклањају главе и кад ђакон тихо рекне: 'Господу се помолимо', свештеник тихо говори 'Молитву входа'” (Архим. Др Јустин Поповић, Божанствене Литургије, Београд 1978, стр. 32).

услед посебне побожности пред тим догађајем ми треба да „стојимо смерно”, то јест да једноставно, побожно, сабрано, смирено и усрдно проницемо у ово велико дело Божанске премудрости.

У недељне и обичне дане, као и о Богородичиним празницима, када се не певају празнични антифони, као „входни стих” служи песма која се онда и пева одмах после ђаконовог возгласа „Премудрост, прости”: „Приђите, поклонимо се и припаднимо Христу...”, чему се придодaje припев антифона који одговара дану – радним данима: „Спаси нас, Сине Божији, дивни у светима, нас који Ти певамо: Алилуја”, на Богородичине празнике: „Спаси нас, Сине Божији, молитвама Богородице, нас који Ти певамо: Алилуја”, а у недељне дане: „Спаси нас, Сине Божији, васкрсли из мртвих, нас који Ти певамо: Алилуја”. Ако постоји входни стих, онда у таквом случају појци одмах певају тропар празника (Уколико је реч о архијерејској служби, архијереј стоји на катедри, а почев од малог входа улази у олтар и даље учествује у служењу Литургије).

Певање тропара и кондака. Одмах након входа и входног стиха почиње певање тропара и кондака, према посебном поретку на који се указује у Типику, посебно у 52. глави. Ово место, готово јединствено на Литургији, посвећено је **спомену дана**. Група тропара и кондака треба да обухвати све спомене везане за дан савршавања Литургије, у знак тога што се Литургија савршава за све и сва. Стога се обичним данима на Литургији певају тропар и кондак дана у седмици, који се не певају ни на вечерњу, ни на јутрењу, ни на часовима. Осим тога, на овом месту певају се тропар и кондак храма, који се такође не певају на другим дневним службама.

Тропари и кондаци певају се овим редом: најпре се певају сви тропари, а потом за њима сви кондаци. Пре претпоследњег кондака увек се пева „Слава”, а пре последњег кондака пева се „И ниње”. На крају се увек пева кондак Богородичан, или пак кондак претпразништва или празника.

Поредак овог певања је следећи: на првом месту пева се тропар у част Господа; јер тамо где је храм посвећен Господу, говори пре свега тропар храма, који се у недељне дане замењује васкрсним тропаром, у среду и петак – тропаром крста: „Спаси Господи људи Твоја...”, а у дане претпразништва и попразништва Господњих празника – тропаром претпразништва или празника. Након тропара у част Господа следи тропар у част Пречисте Мајке Божије. Ако је храм посвећен Богородици, онда се пева тропар храма, ако је претпразништво или

попразништво Богородичиног празника, онда се пева тропар претпразништва или празника. После тропара у част Мајке Божије пева се тропар седмичног дана – понедељка, уторка итд. Након дневног тропара пева се тропар свете чији се спомен слави тога дана. У суботу се најпре пева дневни тропар – свим Светима, а потом свете дана. Кондаци се певају по истом редоследу као и тропари, с том разликом што се они завршавају или, према изразу Типика, „покривају” богородичним: „Предстатељство християн непостидноје...” У храму који је посвећен Господу уместо овог богородична пева се кондак храма, а исто тако у храму који је посвећен Пресветој Богородици пева се кондак храма, док се у дане претпразништва или попразништва увек пева кондак претпразништва или празника. Радним данима, када је обична служба, на Славу се увек пева кондак „Со свјатими упокој...” У суботу се на крају обично пева кондак: „Јако начатки јестества...”

Ипак, треба знати да се ни изблиза не певају увек, свакога дана у години, сви горе набројани тропари и кондаци.

Храмовни тропари и кондаци не певају се чим је у другим тропарима и кондацима, који падну у тај дан, садржано исто прослављање као и у храмовним. Тако, у уторак „не певамо кондак храма Претече, јер се пева кондак дана, такође Претечин”. Где је храм посвећен Апостолима, тамо им у четвртак не певамо (храмовни) тропар и кондак. У суботу не певамо храмовне тропаре и кондаке где је храм посвећен светоме, јер су сви свети споменути у тропару дана. У среду и петак се не пева тропар храму Господњем, јер се пева тропар Спаситељу: „Спаси, Господи, људи Твоја...” Недељом се не певају тропари храму Христовом, „пошто претходи васкрсан”, то јест пева се васкрсни тропар, у коме се такође прослава Христос. Исто тако тропар храма Христовог не пева се у дане претпразништва и попразништва Господњих празника, баш као ни кондак. На претпразништво и попразништво Богородичних празника не пева се тропар храма Богородици и кондак храма. Тропари и кондаци храмова посвећених светима не певају се када спомен светог који има бденије (али не полијелеј), падне у недељни дан и у седмичне дане.

Дневни тропари и кондаци певају се по један свакога дана изузев четвртка и суботе. У четвртак се певају два дневна тропара – Апостолима и светитељу Николају Чудотворцу, а суботом Свима Светима и за покој. Но, дневни тропари и кондаци се уопште не певају, ако се не пева Осмогласник. У дане претпразништва и попразништва уместо дневних тропара певају се тропари и кондаци претпразништва, празника или светог са бденијем или полијелејем.

Тропари и кондаци за покој не говоре се недељом и седмичним данима, осим суботом, ако се слави спомен светог који има славословље, полијелеј или бденије. Заупокојни тропар „Помјани, Господи...” пева се у суботу само онда када нема тропара обичном светом.

Трисвета песма. За време певања тропара и кондака свештеник тихо говори „Молитву Трисвете песме”, завршавајући је, по окончању певања последњег кондака, возгласом: „Јер си свет, Боже наш, и у светима обитаваш, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек”. Ова молитва се налази у непосредној логичкој вези са идејом входа и молитве входа, у којој се говори о саслуживању самих небеских сила са свештеником. Непосредно уочи овог завршног возгласа ђакон узима благослов од свештеника и излази кроз Царске двери на амвон, где чека крај возгласа: „сада и увек”, после чега возглашава, показујући ораром ка икони Христовој: „Господи, спаси благочестивија и услиши ни” („Господе, спаси благочестиве и услиши нас”). Појци понављају ове речи. Затим се ђакон окреће са ораром, показујући ка народу, лицем окренут западу, и довршава возглас свештеника, громогласно објављујући: „И у векове векова”, након чега улази на Царске двери у олтар. Возглас: „**Господи, спаси благочестивија**” сачувао се до нашег времена из церемонијала византијске царске службе, када су Литургији присуствовали византијски цареви, на које се овај возглас и односио. (Ако свештеник служи без ђакона, онда не возглашава „Господи, спаси благочестивија”, него одмах закључује возглас.) Као одговор на возглас: „и у векове векова”, пева се Трисвета песма, то јест: „Свјатиј Боже, Свјатиј Крјепкиј, Свјатиј Бесмертниј, помилуј нас” („Свети Боже, Свети Силни, Свети Бесмртни, помилуј нас”). Трисвета песма се на обичној Литургији пева три пута, а затим се пева „Слава Отцу и Сину и Свјатому Духу, и ниње и присно и во вјеки вјеков, амин. Свјатиј бесмртниј, помилуј нас”. И у закључку се још једном пева у целини, повишеним гласом. На архијерејској Литургији Трисвета песма се пева укупно седам и по пута, и то наизменично од стране појаца и свештенослужитеља у олтару, при чему после трећег пута архијереј излази на амвон са дикиријом и трикиријом у рукама, и произноси нарочиту молитву за присутне у храму: „Призри с небесе, Боже, и вижд, и посјети виноград сеј и утврди и, јего же насади десница Твоја” („Погледај с небеса, Боже, и види, и посети виноград овај, и утврди га, њега кога засади десница Твоја”) и на три стране осењује дикиријом и трикиријом оне који се моле, након чега се враћа у олтар.

Певање Трисвете песме постало је уобичајено од петог века. У време цара Теодосија Другог, како саопштава преподобни Јован Дамаскин у својој књизи „О вери православној”, и архиепископа Прокла у Константинопољу је дошло до силног земљотреса. Хришћани су изашли из града заједно са својим архиепископом и тамо су служили молебан. За то време један дечак је био подигнут горе (у ваздух) а затим је причао народу како је чуо дивно анђеоско појање: „Свјатиј Боже, Свјатиј Крјепкиј, Свјатиј Бесмертниј”. Када је народ сазнао за ово откривење дечаку, одмах је запевао поменућу песму са додатком речи „помилуј нас” и земљотрес је престао. Од тог доба ова химна је ушла у чин Божанствене литургије. За време певања Трисвете песме и свештенослужитељи у олтару, три пута се клањајући пред Престолом, изговарају за себе исте ове молитвене речи.

Неким данима црквене године певање Трисвете песме замењено је певањем других песама. Тако се у дане изношења крста на празник Воздвижења 14. септембра и у трећу недељу Великог поста која се назива Крстопоклоном на Литургији уместо Трисвете песме пева: „Крсту Твојему поклањајемсја, Владико, и свјатоје Воскресеније Твоје славим” („Крсту се Твоме клањамо, Владико, и свето Васкрсење Твоје славимо”). На празник Рождества Христовог, Богојављења, у Лазареву суботу, у Велику суботу, током свих седам дана празновања Васкрса и у први дан празника Педесетнице, уместо Трисвете песме пева се стих: „Јелици во Христа крестистесја, во Христа облекостесја. Алилуја” („Ви који се у Христа крстисте, у Христа се обукосте. Алилуја”), у спомен на то да је у ове дане у старини обављано крштење оглашених. Молитва Трисвете песме, међутим, остаје једна иста.

На архијерејској Литургији „Јако свјат јеси, Боже наш” први је војглас архијереја, који дотле ћути.

Прочитавши Молитву Трисвете песме, свештенослужитељи приликом последњег певања „Свјатиј Боже” од стране појаца одлазе на Горње место иза Престола. Ђакон се обраћа свештенику речима: „Заповеди, владико”. Свештеник целива Престо и одлази са десне стране Престола ка Горњем месту, изговарајући речи: „Благословен грјадји во имја Господње” („Благословен који долази у име Господње”). Ђакон такође целива Престо и иде нешто испред свештеника. Прилазећи Горњем месту ђакон се обраћа свештенику речима: „Благослови, владико, Горње место”, на шта свештеник благосиља Горње место речима: „Благословен си на престолу славе Царства Твога, Ти Који седиш на Херувимима, свагда, сада и увек и у векове векова. Амин”. На само Горње

место свештеник нема права да седне, јер оно првенствено представља место где седи епископ, него седа на „сапрестоље”, „поред Горњег места, са јужне стране”, то јест са десне стране, ако се гледа спреда, док ђакон стаје са леве.

Читање Светог Писма. Одлазак на Горње место обавља се ради слушања Светог Писма, што представља најважнији тренутак Литургије оглашених. У нашој савременој Литургији се из Светог Писма чита се Апостол, коме претходи певање Прокимена, и Јеванђеље, коме претходи певање Алилује.

На крају певања Трисвете песме на средину цркве излази чтец, који стаје пред Царске двери и чини поклон, држећи Апостол „затворен”. Ђакон прилази Царским дверима, окреће се према чтецу и показујући ораром ка њему возглашава: „Пазимо!”, то јест: „пажљиво слушајмо читање прокимена које претходи Апостолу, а одмах потом и читање самог Апостола”. Свештеник са Горњег места предаје „Мир свима”, на шта му чтец у име свих присутних одговара: „И духу твоме”. Ђакон возглашава: „Премудрост”, чтец говори: „Прокимен, глас ...” и произноси стих, а појци поново певају речи прокимена. Затим чтец произноси прву половину прокимена, а појци довршавају другу половину. Када се поклопе два празника, произносе се два прокимена: најпре чтец произноси први прокимен, а појци га певају; затим се произноси стих, а појци опет понављају прокимен; потом чтец произноси други прокимен у целини, без стиха, а појци га читавог певају једном. Више од два прокимена се не пева, чак ни када се поклопе три или више празника у једном дану. У старини певан је читав псалм, али су, по мишљењу литургичара, касније, од петог века, почели да певају само два стиха из сваког псалма: један од њих постао је прокимен, то јест „претходни”, јер претходи читању „Светог Писма”, а други стих уз њега.

Прокимени се певају по следећем правилу:

У обичне дане, ако се чина један обичан Апостол, пева се један **прокимен дана**, то јест понедељка, или уторка, или среде итд.

Ако се обичним даном чита и други Апостол, свецу, онда се, осим суботом, пева најпре прокимен дана, а потом **прокимен светоме**. У суботу ту бива обрнутим редом: прво прокимен светом, а потом прокимен дана (види Типик, 12. и 15. глава).

У дане попразништва (али не и претпразништва, када се прокимен дана не изоставља) уместо прокимена дана пева се **прокимен празника** три пута, док се прокимен дана сасвим изоставља, и тако се чини све до оданија празника.

Ако је у дане попразништва одређено посебно читање светоме, онда се пева најпре прокимен празника, а потом прокимен светоме.

На сам дан великог празника пева се само прокимен тог празника, као и у дан оданија.

Недељом се пева нарочити **прокимен васкрсни гласа** (укупно их је осам, према броју гласова), а на другом месту – ако има другог прокимена – прокимен празника Богородице или светог који падне у тај недељни дан. Ако у недељу падне оданије некога од дванаест великих празника, свеједно Господњег или Богородичиног, онда се пева најпре прокимен васкрсни, а затим празника.

После прокимена ђакон опет возглашава: „Премудрост“, то јест објављује да ћемо сада чути велику мудрост. Чтец саопштава из које ће Апостолске посланице или Дела апостолских читати: „Читање Саборне посланице Јаковљеве“, или „Читање Посланице Римљанима светог апостола Павла“, или „Читање Дела светих апостола“. Вакон возглашава: „Пазимо!“ и чтец почиње да чита. Док се чита Апостол, свештеник седи са десне стране Горњег места, показујући тиме равноправност свог чина са светим Апостолима, који су проповедали Христово учење по читавом свету; ђакон пак кади читав олтар, иконостас и народ са амвона, при чему кађење тамјаном симболизује ширење апостолске проповеди. Седење верног народа за време читања Апостола ничим се не може оправдати. У старини кађење је обављано непосредно након читања Апостола, за време певања „Алилује“. До промене је дошло зато што су „Алилују“ почели да певају скраћено и брзим темпом, па за кађење више није остајало довољно времена. Уосталом, наш служебник прописује кађење само „свете Трпезе, читавог олтара и свештеника“ пре читања Јеванђеља, а сада је постало уобичајено да се то чини за време певања прокимена. Архијереј, у знак смирења пред јеванђелским речима Самог Христа, скида са себе омофор, који се носи пред Јеванђељем, док се оно износи на амвон уз певање „Алилује“. Читање Апостола симболизује апостолску проповед. Који се апостол чита ког дана, указано је на крају богослужбене књиге Апостол. Једно упутство дато је по недељама и данима

седмице, почев од Недеље Свете Пасхе, док друго представља Месецослов, који указује на читање апостола у празничне дане и дане спомена светих, према датумима и месецима у години. Када се поклопи неколико празника, читају се један за другим неколико апостола, али не више од три, при чему се два читају „под зачало“.¹ Након читања Апостола свештеник говори чтецу: „Мир ти, читаћу“, а овај одговара: „И духу твоме“. Онда ђакон возглашава: „Премудрост!“, на шта чтец говори: „Алилуја“ у одговарајућем гласу. Појци три пута певају: „Алилуја“. Чтец изговара стих који се назива „Алилујар“, појци поново певају „Алилуја“. Чтец произноси други стих, а појци трећи пут певају трократно „Алилуја“. „Алилујар“ се као и прокимен узима из псалама и по садржају односи се на догађај који се празнује, или на светог. Ово певање „алилујара“ представља припрему за Јеванђеље, стога се обично при једном Апостолу и једном Јеванђељу произноси један алилујар, а при два Апостола и два Јеванђеља – два алилујара. На Велику Суботу се уместо Алилује пева нарочита песма: „Воскресни Боже“, са стиховима 81. псалма.

За време певања Алилује свештеник чита тајну „Молитву пред Јеванђеље“ – да Господ отвори очи нашег ума како бисмо разумели Јеванђеље и да нам помогне да живимо испуњавајући јеванђелске заповести. Даље свештеник, клањајући се са ђаконом светом Престолу, целива Јеванђеље и предаје га ђакону, а ђакон са Јеванђељем обилази Престо поред Горњег места и излази кроз Царске двери на амвон, где полаже јеванђеље на аналој и громогласно произноси: „Благослови, владико, благовесника светог апостола и јеванђелиста (име јеванђелисте чије се Јеванђеље чита)“. Име јеванђелисте треба да се изговори у генитиву (нпр. Луке), а не у акузативу (нпр. Луку), како неки по неразумевању чине. Свештеник, или архијереј, благосиља (осењује крсним знамењем) ђакона, уз речи: „Бог, молитвама светог славног Апостола и Јеванђелиста (име), нека теби, благовеснику, да реч с великом силом, на испуњење јеванђеља љубљеног Сина Његова и Господа нашег Исуса Христа“. Вакон одговара: „Амин“.² Пред Јеванђељем стоје упаљене свеће, које горе све време његовог читања, симболизујући божанску

¹ Израз из Типика „под зачало“ означава да се два зачала (апостолска или јеванђелска) читају као једно, то јест без повишавања гласа или паузе између њих.

² Према упутству Служебника, ђакон сам приноси Јеванђеље свештенику на Горње место, где тражи благослов од свештеника, који га благосиља, изговарајући тихо горе наведену молитву. Потом ђакон излази кроз Царске двери са Јеванђељем, а испред њега иду свећеносци. Ако ђакон не служи, све ово се изоставља.

светлост која се њиме распростире. Обраћајући се народу свештеник возглашава: „Премудрост, прости, услишим свјатаго Евангелија; мир всјем” („Премудрост, смерно стојно, чујмо свето Јеванђеље; мир свима”). Појци одговарају: „И духу твоме”. Тада ђакон објављује које ће се Јеванђеље читати: „Читање светог Јеванђеља по Матеју (или име другог јеванђелисте)”. Појци свечано певају: „Слава Теби, Господе, слава Теби”. Свештеник говори: „Пазимо!” Вакон почиње са читањем светог Јеванђеља, на које сви пазе, сагнувши главе. Ако у служењу учествују два ђакона, онда возгласе „Премудрост, смерно стојмо...” и „Пазимо” произноси други, млађи ђакон, који обично чита и Апостол, док старији чита Јеванђеље.

Правила о читању Јеванђеља, као и Апостола, излажу се у самом богослужбеном Јеванђељу, у нарочитим таблицама, по недељама и данима седмице, почев од празника свете Пасхе, и у Месецослову по датумима и месецима у години. За богослужбену употребу и Апостол и Јеванђеље подељени су на нарочите одељке, који се називају „зачала”. Јеванђеље сваког јеванђелисте има своје сопствено рачунање зачала, док Апостол има заједничко рачунање, како за Дела апостолска, тако и за све Апостолске посланице. Читање ових зачала је тако распоређено, да током године буду прочитани цело Четворојеванђеље и читав Апостол. Постоји двојак поредак читања ових зачала: 1. Читање током готово свих дана године оним редом којим зачала следе у свештеним књигама – то је такозвано „обично” или „дневно” читање: „Јеванђеље дана”, или „Апостол дана”; 2. Читање за одређене празничне дане или дане спомена светих – то је „Јеванђеље или Апостол празника или светог”. Читање Јеванђеља почиње у саму Недељу Пасхе (Васкрс), при чему се до Педесетнице прочита цело Јеванђеље по Јовану, затим се чита Јеванђеље по Матеју, до петка после Воздвижења Часног Крста (чиме је показана само граница пре које се читање Јеванђеља по Матеју не завршава). Али може се догодити да се зачала Јеванђеља по Матеју читају и после Воздвижења, кад Васкрс падне касно. Детаљно се о свему томе говори у Упутству које се налази на почетку богослужбеног Јеванђеља. Јеванђеље по Марку чита се обичним данима од једанаесте до седамнаесте недеље (по Духовима); после Воздвижења следи читање Јеванђеља по Луки, а затим се суботом и недељом током свете Четрдесетнице дочитава преостали део Јеванђеља по Марку.

Црквена година, онако како је прихваћено у распореду обичних читања, почиње на дан Васкрса и траје све до следећег Васкрса. Али пошто Васкрс из године у годину пада у различито време, и најраније

бива 22. марта, а најкасније 25. априла, црквена година не траје увек једнако: некад има више недеља и седмице, а некад мање. Грађанска година има увек 365 дана (преступна 366), а црквена година, кад један Васкрс падне рано, а следећи касно, може да има значајно више дана, или обрнуто, кад један Васкрс буде касно, а следећи рано, може да има знатно мање дана. Први случај у Типику носи назив „Вње Пасха”, а други „Внутр Пасха”. Када се догоди „Вње Пасха”, онда може недостајати обичних читања Апостола и Јеванђеља, и тада бива такозвани „Одступ”, то јест треба се вратити на већ прочитана зачала и понављати њихово читање. Овај недостатак се примећује само у погледу обичних дана. Што се пак тиче недеља, недостатак се надокнађује тако, што постоје недеље за које су одређена посебна читања. Јер у години постоје: 1. недеље у које се читају посебна зачала, док се обична уопште не читају, и 2. недеље за које су посебна зачала одређена упоредо са обичним. Када дође до одступа, читају се само посебна зачала, а обична се изостављају. Обична зачала се никада не читају: 1. у Недељу Светих Праотаца, 2. у Недељу Светих Отаца пред Рождество Христово и 3. у Недељу у коју падне Рождество Христово или Богојављење. Посебна зачала имају: 1. Недеља по Рождеству Христовом, 2. Недеља пред Богојављење и 3. Недеља по Богојављењу. У ове недеље читају се два Јеванђеља – празника и обично, али само у случају када нема одступа. Када пак има одступа, онда се обична Јеванђеља тих недеља читају читају у дане у које пада одступ. А код највећег одступа, када се појави недостатак једног јеванђелског читања, увек се чита 62. зачало Јеванђеља по Матеју, о Хананејки, и то тако да се ово Јеванђеље чита обавезно у недељу која претходи оној за коју је одређено да се чита Јеванђеље о Закхеју (пре Недеље о Митару и Фарисеју). Треба имати на уму да се пре Недеље о Митару и Фарисеју увек чита Јеванђеље о Закхеју (Лк. зч. 94). У табели читања Јеванђеља оно се везује за 32. недељу по Духовима, али може да падне и раније или касније, у зависности од тога да ли ће бити „Пасха вње” или „Пасха внутр”. Читав круг читања обичних зачала из Апостола и Јеванђеља у Типику се назива „Столпом”.

Посебан положај има Недеља Светих Праотаца. За ту недељу прописано је да се увек чита само једно Јеванђеље, и то управо оно које је одређено за двадесет осму недељу по Духовима: Јеванђеље по Луки, 76. зачало, о позванима на вечеру. Уколико ова недеља заиста буде двадесет осма после Педесетнице, онда се поредак читања Јеванђеља ничим не нарушава, но ако Недеља Светих Праотаца не падне у двадесет

осму недељу по Педесетници, него у двадесет седму, двадесет девету, тридесету или тридесет прву недељу, онда се ипак чита 76. зачало Јеванђеља по Луки, јер се оно тиче празновања спомена светих Праотаца, док се у двадесет осму недељу тада обично чита зачало које је на реду двадесет седме, или двадесет девете, или тридесете, или тридесет прве недеље. Иста таква замена догађа се и са читањем Апостола, јер је за Недељу Светих Праотаца прописано да се увек чита Апостол одређен за двадесет девету недељу.

У Типику постоје и упутства за читање посебних зачала у недељу после Рождества Христовог, у недељу пре Богојављења, а такође у суботу после Рождества Христовог и суботу пре Богојављења, услед тога што између Рождества Христовог и Богојављења има 11 дана, током којих могу да падну два недељна дана, и две суботе, а понекад и само један недељни дан и једна субота. У зависности од тога, Типик садржи нарочита упутства како да се у једном или другом случају читају Апостол и Јеванђеље. Неопходно је да се ово увек унапред установи, како не би долазило до грешака приликом читања.

О великим Господњим и Богородичиним празницима, као и о празницима светих за које одређено да се служи бденије, **не** читају се обични Апостол и Јеванђеље, него само Апостол и Јеванђеље датом празнику или светоме. Али ако велики Богородичин празник или празник светога са бденијем падне у недељу, онда се читају најпре обични васкрсни Апостол и Јеванђеље, па тек потом Апостол и Јеванђеље празника или светога. Обични Апостол и Јеванђеље се ипак сасвим не изостављају ни у дане великих празника и светих са бденијем: читају се у навечерје празника „под зачало”. Црква жели да током године буде прочитан читав Апостол и читаво Јеванђеље, без икаквог изостављања.

За дане оданија Господњих празника није предвиђено да се чита нешто посебно, него је одређено да се чита исти Апостол и исто Јеванђеље које се чита и на сам дан празника.

У седмичне дане, осим суботе, читају се увек најпре обични Апостол и Јеванђеље, а затим посебни, одређени за светога чији се спомен тог дана празнује. Тако бива и у дане оданија Богородичиних празника: тада се читају прво обични дневни Апостол и Јеванђеље, а потом Богородици. Истим редом се Апостол и Јеванђеље читају и суботом, од Недеље о Митару и Фарисеју до Недеље Свих Светих. А суботом од Недеље Свих Светих до Недеље о Митару и Фарисеју читају се најпре Апостол и Јеванђеље светом, а тек потом обични, дневни Апостол и Јеванђеље.

Недељом прво иде све васкрсно. Али оних недеља, као и субота, за које су одређена посебна читања, на пример у суботу и недељу пре Воздвижења, у суботу и недељу после Воздвижења, у суботу и недељу пре и после Рождества Христовог, најпре се чита то што је посебно одређено за дати дан, па тек онда оно што се обично чита, и што се чита за спомен светога или за Богородичин празник. А у Недеље Светих Отаца у јулу и октобру (спомен Васељенских сабора) бива прво обично читање, па тек потом оно које је одређено за Свете Оце.

За све дане седмице осим недеље одређено је и посебно заупокојено Јеванђеље, као и апостол. На заупокојеној служби не читају се Апостол и Јеванђеље светима који се празнују, него само обични и заупокојени Апостол и Јеванђеље (тако бива у суботу, када се пева алилуја).

Након читања Јеванђеља свештеник говори Ђакону који је читао: „Мир теби, благовеснику”. Појци певају: „Слава Теби Господе, слава Теби”. Ђакон долази до Царских двери и предаје Јеванђеље свештенику. Свештеник осењује Јеванђељем народ и ставља га на горњи део Престола, јер му ускоро предстоји да развије Антиминс, на коме Јеванђеље обично лежи. Према упутству Служебника Царске двери се након тога затварају, али у пракси обично их затварају каније, после сугубе јектеније и молитве. Ђакон пак стане на амвон и започиње сугубу јектенију.

У старини, а на Истоку и данас одмах после читања Јеванђеља следи проповед свештеника. Код нас проповед сада говоре обично при крају Литургије, за време причешћа свештенослужитеља, након певања „причасног”, или пак после „Буди имја Господње”.

Јектенија после Јеванђеља. Након читања Јеванђеља следи Сугуба јектенија која почиње речима: „Рецимо сви из све душе, и од свега ума свог, рецимо”. Ова јектенија, у поређењу са сугубом јектенијом која се произноси на вечерњу или јутрењу, има своје специфичности. Као прво, она садржи сасвим карактеристичну прозбу: „Још се молимо за браћу нашу, свештенике, свештенмонахе, свештенођаконе, и за све у Христу братство наше”. Ово указује на то да је наш Типик јерусалимског порекла. Треба знати да се под овим „братством” подразумева јерусалимско братство Светог Гроба, док ми ове речи везујемо за нашу браћу свештенике. Као друго, прозба „Још се молимо за блажене и незаборавне...” на литургијској јектенији има додатак: „За свете патријархе православне, благочестиве царе и христољубиве царице”. Понекад сугуба јектенија има и нарочите прозбе: „за болесне”,

„за путнике”, поводом суше и томе слично, које се узимају из књиге молебних пјенија, или из посебног одељка који се налази на крају „Јерејског молитвослова”. На литургијској сугубој јектенији обично се изоставља прозба „за милост, живот, мир...” која је увек присутна на вечерњу и јутрењу.

За време сугубе јектеније свештеник тихо чита нарочиту „Молитву усрдног мољења”. Након читања ове молитве и произношења прозби за надлежног архијереја обично се рашири илтон, а затим и сам Антиминс. Остаје склопљен само горњи део антими́нса, који се рашири касније, за време јектеније за оглашене. Треба знати како се правилно слаже Антиминс: најпре се поклапа његов горњи део, потом доњи, затим леви и на крају десни. Приликом саборног служења у откривању Антиминса учествује предстојатељ са двојицом старијих саслужитеља: најпре предстојатељ са старијим саслужитељем открива десни део Антиминса, потом предстојатељ са левим, другим саслужитељем открива леви део, а затим се открива доњи део. Горњи део остаје покривен све до јектеније за оглашене. Такво откривање Антиминса озакоњено је нашом руском праксом. А према упутству Служебника читав Антиминс се „распростире” (односно „шири”) одједном, уз закључни возглас јектеније за оглашене, што је на Истоку и сачувано.

По окончању сугубе јектеније понекад се чита посебна молитва. Ми сада читамо Молитву за спасење наше отаџбине Русије.

Затим, ако се врши какав принос за упокојене, произноси се сугуба јектенија за упокојене, обично уз отворене Царске двери. Она почиње речима: „Помилуј нас, Боже, по великој милости Твојој...” при чему се тајно чита молитва за упокојење починулих: „Боже духова и свакога тела...”, која се завршава возгласом: „Јер си Ти васкрсење и живот и покој...” Неумесно је произносити заупокојену јектенију на Литургијама недељом и у дане великих празника.

Потом се Царске двери затварају и произноси се Јектенија за оглашене, која почиње речима: „Оглашени, помолите се Господу”. Ова јектенија представља мољење за „оглашене”, то јест за оне који се спремају да приме свету Христову веру, али још нису крштени. Према установљеној традицији, код речи „Да им открије Јеванђеље правде” свештеник открива горњи део антими́нса. Приликом саборног служења ово чине истовремено двојица свештеника који саслужују: један са десне, а други са леве стране. Уз закључне речи ове јектеније: „Да и они с нама славе...” свештеник узима пљоснати сунђер који лежи унутар антими́нса и њиме крстолико осењује Антиминс, а онда га побожно

полаже у горњи десни угао Антиминса. Овим потпуним отварањем Антиминса припрема се место за Свете Дарове и за погребене Тела Господњег, будући да постављање Светих Дарова на Престо симболизује погребене Тела Господњег скинутог са крста. Док се произноси јектенија за оглашене, свештеник чита нарочиту тајну „Молитву за оглашене пре светог Узношења”. Овде ћемо да приметимо још и то да се почев од ове молитве текст тајних молитава на Литургији светог Јована Златоустог разликује од текста тајних молитава на Литургији светог Василија Великог.

После закључног возгласа ове јектеније ђакон позива оглашене да напусте молитвено сабрање три пута понављајући возглас: „Ви који сте оглашени, изиђите; оглашени, изиђите; ви који сте оглашени, изиђите...” Када у служби учествује неколико ђакона, онда редом произносе тај возглас. У старини су сви оглашени пре изласка из цркве добијали нарочити благослов епископа. По изласку оглашених започиње трећи и најважнији део Литургије, коме могу да присуствују само **верни**, то јест већ крштени хришћани, који се не налазе под забраном или одлучењем. Зато се тај део Литургије назива Литургијом верних.

ЛИТУРГИЈА ВЕРНИХ

Литургија верних данас почиње одмах након Литургије оглашених, без икаквог прекида, возгласом ђакона: „А ви који сте верни, опет и опет у миру Господу се помолимо”. Затим се произносе једна за другом две мале јектеније, а уз сваку од њих чита се посебна молитва: „Молитва верних прва, коју свештеник говори тихо, пошто распростре антими́нс” и „Молитва верних друга”. Свака од ових малих јектенија завршава се возгласом ђакона: „Премудрост”, што треба да нас подсети на нарочиту важност предстојеће службе, то јест на Премудрост Божију, која треба да се пројави кроз најузвишенију хришћанску Свету Тајну – Евхаристију. Возглас „Премудрост” произноси се уместо уобичајеног позива да себе и сав свој живот предамо Богу, којим се у другим приликама обично завршавају мале јектеније. Непосредно након возгласа „Премудрост” следи возглас свештеника којим се јектенија завршава. После прве јектеније свештеник возглашава: „Јако подобајет Тебје всјакаја слава, чест и поклоњеније...” („Јер Теби приличи свака слава част и поклоњење...”), а после друге следи нарочити возглас: „Јако да под державоју Твојеју всегда храними, Тебје славу восилајем, Отцу, и Сину, и Свјатому Духу, ниње, и присно, и во

вјеки вјеков” („Да свагда чувани влашћу Твојом, Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова”). Постоји разлика у произношењу друге од ових јектенија у случају када свештеник служи са ђаконом, и када служи сам. У првом случају ђакон осим уобичајених прозби мале јектеније произноси још и три прве прозбе велике јектеније и прозбу: „О избавитисја нам...” („Да се избавимо...”). Кад свештеник служи сам, он ове прозбе не произноси. У првој молитви верних свештеник благодари Богу зато што га је Он удостојио да и сада стане пред Његов свети Жртвеник. Ова молитва подсећа нас на то да је у старини Литургија оглашених служена изван олтара и да је тек на почетку Литургије верних свештеник улазио у олтар и прилазио Престолу, благодарећи Богу за то што га удостојава да стане пред Његов свети Жртвеник, како је у оно време називан Престо, јер то што ми данас називамо Жртвеником у старини је носило назив „предложење”. У другој молитви верних свештеник моли Бога за очишћење свих присутних од сваке нечистоте телесне и духовне, за духовни напредак оних који се моле и да буду удостојени да се свагда неосуђено причешћују светим Христовим Тајнама.

Херувимска песма. После возгласа друге мале јектеније одмах се отварају Царске двери и појци почињу да спорим и отегнутим напевом певају такозвану Херувимску песму. Њене речи су следеће:

„Иже херувими тајно образујушче, и животворјашчеј Тројиције трисвјатују пјесњ припјевајушче, всјакоје ниње житејскоје отложим попеченије -

Јако да Царја всјех подимем, ангелским невидимо дориносима чинми; алилуја, алилуја, алилуја”.

У преводу на српски језик:

„Ми који херувиме тајанствено изображавамо, и животворној Тројици Трисвету песму певамо, сваку сада животну бригу оставимо -

Као они који ће примити Цара свих, анђелским силама невидљиво праћенога; алилуја, алилуја, алилуја”.

Ова песма је, према сведочанству Георгија Кедрина, састављена и уведена у употребу у шестом веку, за владавине благочестивог цара Јустина Другог, како би током преношења Дарова са Жртвеника на Престо испуњавала душе оних који се моле најпобожнијим осећањима. У овој песми Црква као да нас позива да се угледамо на херувиме, који, стојећи пред Престолом Господа славе, непрестано певају и прослављају Га трисветом песмом: „Свети је, Свети, Свети, Господ Саваот”, и да оставимо све мисли и бриге о било чему земаљском; јер у то време

Син Божији уз свечану пратњу Анђела¹ невидљиво улази у олтар како би на часној Трпези принео Себе Богу Оцу на жртву за грехе људског рода и понудио Своје тело и крв за храну вернима. Ова херувимска песма у суштини представља скраћену верзију древне песме која је раније свагда певана на најстаријој Литургији светог апостола Јакова, Брата Господњег, а сада се код нас пева само на Велику Суботу, на Литургији светог Василија Великог која се служи тога дана: „Да молчит всјакаја плот челојеча и да стоит со страхом и трепетом, и ничтоже земноје в себе да помишљајет, Цар бо царствујушчих и Господ господствујушчих приходит заклатисја, и датисја в сњед верним. Предходјат же сему лица ангелсти со всјаким началом и властију: многоочити херувими и шестокрилати серафими, лица закривајушче и вопијушче пјесњ: алилуја, алилуја, алилуја” („Нека умукне свако тело човечије, и нека стоји са страхом и трепетом, и нека ништа земаљско на помишља у себи; јер Цар царева и Господ господара долази да буде заклан и да даде Себе за храну вернима; а испред Њега иду хорови Анђела, са сваким Началством и Влашћу, многооки Херувими и шестокрили Серафими, заклањајући лица и кличући песму: алилуја алилуја, алилуја”).

А у Велики Четвртак, на Литургији светог Василија Великог, уместо Херувимске, пева се песма која изражава идеју празника, замењујући многе песме за тај велики дан, када је Господ установио саму Свету Тајну Причешћа.

„Вечери Твојеја тајнија днес, Сине Божиј, причастника мја прими: не бо врагом Твојим тајну повјем, ни лобзанија Ти дам јако Јуда, но јако разбојник исповједају тја: помјани мја Господи, јегда придеси во цартвији Твојем; алилуја, алилуја, алилуја” („Прими ме данас, Сине Божији, за причасника Твоје Тајне вечере, јер нећу казати тајну непријатељима Твојим, нити ћу Ти дати целив као Јуда, већ као разбојник исповедам Те: помени ме, Господе, када дођеш у Царству Твоме; алилуја, алилуја, алилуја”).

За време певања херувимске песме свештеник стоји пред Престолом и чита нарочиту тајну молитву која почиње речима: „Нико од vezаних телесним похотама и сластима није достојан да приђе, или да се приближи, или да служи Литургију Теби, Цару славе...” у којој моли да Господ, „ношен на престолу херувимском”, очисти његову душу и срце

¹ „Дориносци” (од грчког дору – копље) – „копљеносци”, царска гарда наоружана копљима. „Дориносима чинми” – слика преузета од римског обичаја да се цар проглашава тако што буде свечано подигнут на штиту који одоздо придржавају копља војника.

од зле савести, и удостоји га да свештенодејствује свето и пречисто Тело Његово и пречасну Крв, и да ови дарови буду принесени преко њега, грешног и недостојног слуге. За то време ђакон, који је на самом почетку Херувимске песме узео од свештеника благослов за кађење, кади читав олтар и свештеника, а затим са свете иконе, појце и народ, при чему је прихваћено да прво окади олтар, па изађе да би окадио иконостас, а онда се врати у олтар како би окадио свештеника, након чега поново излази на Царске двери и кади појце и народ. На крају, када окади Царске двери и иконе Спаситеља и Мајке Божије, ђакон улази у олтар, кади Престо само спреда и свештеника, а онда се заједно са њим клања пред Престолом. Свештеник са рукама подигнутим увис три пута говори прву половину Херувимске песме, а ђакон је сваки пут завршава, говорећи другу половину, након чега се клањају по једном. Када три пута изговоре Херувимску песму, поклоне се један другоме и целивају Престо, они одлазе, не обилазећи Престо у круг, лево ка Жртвенику, како би започели Велики вход. Када ђакон нема, свештеник кади сам, након што прочита тајну молитву. За време кађења и он и ђакон говоре у себи педесети псалм.

Велики вход. Након што буде отпевана прва половина Херувимске песме, закључно са речима: „Сваку сада животну бригу оставимо”, обавља се такозвани Велики вход, то јест свечано преношење припремљених Светих Дарова са Жртвеника на Престо, где се они постављају на раширени антиминс. Историјски, Велики вход се објашњава тиме што се у старини „предложење”, где су на проскомидији припремани Свети Дарови, налазило изван олтара, па су зато, када би се приближило време претварања Светих Дарова, они свечано преношени у олтар, на Престо. Символички, Велики вход представља одлазак Господа Исуса Христа на добровољна страдања и крсну смрт.

Велики вход започиње тако што свештеник и ђакон прилазе Жртвенику. Свештеник кади Свете Дарове три пута се молећи у себи: „Боже, милостив буди мени грешном”. Вакон му говори: „Узми, владыко”. Свештеник узима воздух са Светих Дарова и полаже га на плећа ђакону, говорећи: „Подигните руке своје ка Светињи и благословите

Господа”. Затим, узевши свети дискос ставља га ђакону на главу, са сваком пажњом и побожношћу. При томе свештеник говори ђакону: „Свештено ђаконство твоје да помене Господ Бог у Царству Своем, свагда, сада, и увек, и у векове векова”, а ђакон, прихватајући дискос и целивајући свештеникову руку говори: „Свештенство твоје да помене Господ Бог...” Узимајући дискос ђакон клечи десно од Жртвеника на једном колону, држећи о једном прсту десне руке кадионицу коју је претходно примио од јереја, тако да би му се она спуштала иза леђа након што му јереј преда дискос. Подигавши се са колена, ђакон креће први, излазећи кроз северне двери на солеју, а свештеник узима у руке свети путир и иде за њим. Ако служе два ђакона, на плећа једнога од њих полаже се воздух, и он иде напред са кадионицом, а старији по чину ђакон на глави носи дискос.¹ Ако служи неколико свештеника саборно, онда други по чину свештеник носи крст, трећи копље, четврти кашичицу и тако редом. Испред њих иду свећеносци. По завршетку певања Херувимске песме, када вход већ крене, ђакон гласно изговара „помињање Великог входа”, које за њим наставља и свештеник, а ако је служење саборно, онда и други свештеници, сви по реду, при чему је уобичајено да помињање заврши старији свештеник. Када заврши своје помињање ђакон улази на Царске двери у олтар и зауставља се код предњег десног угла свете Трпезе, где клекне на колена, држећи и даље дискос на глави и чекајући да у олтар уђе свештеник, који узима дискос и поставља га на Престо. Свештеник (ако је саборно служење онда и други свештеници) произноси помињање стојећи на солеји лицем окренут ка народу, а на крају помињања крстосеће народ предметом који држи у рукама. Пракса помињања у различитим периодима није увек била сасвим једнообразна. Помињање су и данас се помињу грађанске и духовне власти, а у закључку најстарији свештеник помиње: „Вас и све православне хришћане да помене Господ Бог у Царству Своем, свагда, сада и увек и у векове векова”. Неправилно чине неки савремени свештеници који произвољно проширују ово помињање на Великом входу, убацујући читав низ разних помињања која нису наведена у Службенику, нити прописана од стране црквених власти. Сваки самовољни додатак, а тим пре неуки, како сад често бива, у богослужењу је неуместан и недоличан. Ушавши у олтар свештеник ставља свети путир на раширени антиминс са десне стране, а онда узима дискос са ђаконове главе и ставља га са леве стране. Потом скида покриваче са

¹ У пракси често се носи у висини главе.

путира и дискаса, узима воздух са ђаконових леђа, окади га и њиме покрије дискос и путир заједно. Постављање Светих Дарова на Престо и њихово покривање воздухом симболизује скидање Господа са крста и Његово полагање у гроб. Док ово чини свештеник у себи (полугласно) говори тропар Велике Суботе: „Благообразниј Јосиф с дрвета сњем пречистоје тјело Твоје, плаштаницеју чистоју обвив и благоуханијими во гробје новје закрив положи” („Благообразни Јосиф, скинувши с дрвета пречисто тело Твоје, обави га чистом плаштаницом, и мирисима помазавши, у нови гроб сахрани Га”). А затим и друге тропаре који се певају на пасхалним часовима, који такође говоре о погребу Господа: „Во гробје плотски, во адје же с душеју, јако Бог...” („У гробу телесно, у аду с душом, као Бог” и: „јако живоносец, јако раја красејши...” („као живоносан, као лепши од раја...”)) Када окади воздух, покривајући њиме Свете Дарове свештеник опет чита „Благообразни Јосиф...”, а затим три пута кади тако припремљене Свете Дарове, произносећи завршне речи 50. псалма: „Ублажи, Господи, благовољенијем Твојим Сиона...” („По доброти Својој, Господе, чини добро Сиону...”)) Под „Сионом” се овде подразумева Црква Христова, а под „зидовима јерусалимским” учитељи вере – епископи и презвитери, који чувају „град”, то јест Цркву, од напада непријатеља; под „жртвом правде, приносима и жртвама паљеницама” подразумева се Бескрвна Жртва, која треба да се саврши током предстојећег тајнодејства, а чију су праслику представљале старозаветне жртве. После свега тога затварају се Царске двери и навлачи завеса, што симболизује затварање Гроба Господњег великим каменом, стављање печата и постављање страже на Гроб. Уједно, ово показује да људи нису видели прослављено стање Богочовека у време Његовог страдања и смрти. После кађења Светих Дарова свештенослужитељи траже један од другог молитве за себе, како би били достојни да саврше тако велику Свету Тајну. Свештеник, пошто је дао кадионицу и спустио фелон (у старини, фелон је напред био дугачак, па је уочи Великог входа подизан и причвршћиван помоћу дугмади, а сада се спуштао), приклонивши главу, говори ђакону: „Помоли се за мене, брате и саслужитељу”. На ову смирену молбу ђакон одговара јереју: „Да помене Господ Бог свештенство твоје у Царству Твоме” (односно „Дух Свети доћи ће на тебе и сила Вишњег осениће те”¹). Потом ђакон, приклонивши и сам главу и држећи орач са три прста десне руке, говори свештенику: „Помени ме, владико свети”. Свештеник говори:

¹ Архим. Др Јустин Поповић, Божанствене Литургије, Београд 1978, стр. 50.

„Дух свети доћи ће на тебе и сила Вишњег осениће те”¹ (односно: „Да те помене Господ Бог у Царству Своме, свагда, сада и увек и у векове векова”²).

Ђакон одговара: „Исти Дух помаже нам у све дане живота нашег.”³ Помени ме владико свети”. Свештеник благосиља ђакона руком говорећи: „Да те помене Господ Бог у Царству Своме, свагда, сада и увек и у векове векова”. Вакон одговара „Амин” и, целивавши руку свештенику, излази из олтара на северне двери како би произнео прозбену јектенију која следи по окончању Херувимске песме (У Архијерејском Службенику изложен је другачији поредак обраћања архијереја саслужитељима и ђакону, и одговори ђакона).

Ако свештеник служи сам, без ђакона, онда носи путир у десној руци, а дискос у левој, и сам произноси сва уобичајена помињања у целини.

На архијерејској служби архијереј пре почетка Херувимске песме, након читања тајне молитве, умива руке на Царским дверима, а након читања Херувимске песме одлази до Жртвеника, и сам савршава проскомидију за себе, помињући све архијереје и све саслужитеље, који један за другим прилазе и целивају га у десно раме, говорећи: „Помени ме, преосвећени владико, *ἡοία* и *ἡοία*”. Архијереј не излази сам на Велики вход, него прима код царских двери прво дискос од ђакона, а потом путир од најстаријег свештеника, при чему сам произноси читаво помињање, делећи га на две половине: једну говори са дискосом у рукама, а другу са путиром. Свештенство тада обично никога не помиње, само понекад ђакон на почетку помиње архијереја који служи. На архијерејској служби Царске двери и завеса се (од почетка Литургије) не затварају, него остају отворени све до тренутка причешћа свештенослужитеља.

Треба имати на уму да после Херувимске песме никакво вађење частица из просфора више није допуштено.

На покривач који је скинут са дискаса и положен на леву страну Престола полаже се обично престони крст, а покрај њега копље и кашичица који ће свештенику потом бити потребни ради ломљења Светих Дарова и причешћивања верних.

¹ Лк. 1, 35.

² Архим. Др Јустин Поповић, Божанствене Литургије, Београд 1978, стр. 50.

³ Рим. 8, 26.

Прозбена јектенија. По завршетку читаве Херувимске песме ђакон излази кроз северна врата на амвон и произноси Прозбену јектенију која почиње речима: „Допунимо молитву своју Господу”. За ову прозбену јектенију карактеристично је то, што се на самом почетку допуњава са три прозбе: „За предложене часне дарове...”, „За овај свети храм...”, „Да нас избави...” Ако се Литургија служи после вечерње, као на пример у навечерје Рождества Христовог и Богојављења, на празник Благовести кад падне у обичне дане Великог поста, на Велики Четвртак и Велику Суботу, онда ову јектенију треба започети речима: „Допунимо вечерњу молитву своју Господу”... За време прозбене јектеније свештеник у олтару тихо чита „Молитву Приношења, која се говори после стављања Божанских Дарова на свети Престо”. Ова молитва као да представља продужетак оне коју је свештеник читао на крају проскомидије пред Жртвеником. У њој свештеник моли Господа да га „оспособи” за приношење Дарова и духовних жртава за грехе свих људи и поново после проскомидије призива благодат Духа Светога „на ове предложене дарове”. Крај ове молитве: „Милосрђем Јединороднога Сина Твога, са Којим си благословен, са пресветим и благим и животворним Твојим Духом, сада и увек и у векове векова” свештеник гласно произноси по окончању јектеније, а затим се окреће лицем народу и предаје „Мир свима”, на шта му појци, у име свих присутних, као и обично одговарају: „И духу твоме”. Овим се објављује опште помирење пре но што наступи тренутак савршавања велике Свете Тајне, и у знак тога потом бива целивање.

Целив мира. Стојећи на свом уобичајеном месту на амвону ђакон возглашава: „Љубимо једни друге, да бисмо једнодушно исповедали...” Продужавајући ђаконове речи, као да одговарају кога исповедамо, појци певају: „...Оца и Сина и Светога Духа, Тројицу Једносуштну и неразделиву”. Свештеник се за то време три пута клања пред светим Престолом и уз сваки поклон говори о својој љубави према Господу речима 17. псалма, стих 2: „Љубићу Те, Господе, крепости моја. Господ је тврђава моја, и прибежиште, и избавитељ мој”, након чега целива покривене Свете Дарове, и то најпре врх светог дискаса, затим врх светог путира, и коначно крај свете Трпезе испред себе. Ако Литургију служе два или три свештеника, сви они чине исто, прилазећи Престолу спреда, а затим одлазе на десну страну и, стајући тамо у реду, узајамно се целивају, изражавајући тиме своју братску љубав један према другоме. Најстарији при томе говори: „Христос међу нама”, а млађи одговара:

„И јесте и биће”, па целивају један другог у оба рамена и у руку. Исто треба да чине и ђакони, ако их је више: они целивају крст на својим орарима, а потом и један другог у раме и изговарају исте речи.

Овај обичај међусобног целивања веома је древног порекла. Њега спомињу најранији хришћански писци, као на пример свети мученик Јустин Философ, свети Климент Александријски и други. У старини у овом тренутку и мирјани су целивали један другог: мушкарци мушкарце, а жене жене. Ово целивање требало је да означи потпуно унутрашње помирење свих присутних у храму уочи наступајућег страшног тренутка приношења велике Бескрвне Жртве, по заповеди Христовој: *Ако, дакле, њинесеш дар свој Жртвенику, и онде се сетииш да браћѣ твојој има нешто њрошѣв тебе, остави онде дар свој њред Жртвеником, и иди тебе се најпре њомири са браћом својим, ња онда дођи и њринеси дар свој* (Мт. 5, 23–24). Ово целивање означава не само помирење, него и потпуно унутрашње јединство и јединомислије, услед чега се непосредно потом објављује Символ вере. Ту је и разлог због чега је немогуће заједничко савршавање Евхаристије са јеретичима, са којима нема таквог јединства и јединомислија. Међусобно целивање рамена означава да сви једнако подлажу јарму Христовом и једнако носе његов јарам на својим плећима. Није познато када је тачно изашао из употребе тај дирљиви обред узајамног целивања свих верних, али и сада кад чују возглас „Љубимо једни друге, да бисмо једнодушно исповедали”, сви присутни у храму треба у мислима да се измире са свима и да опросте један другом све увреде. После овог целива мира и исповедања свога потпуног јединомислија и једнодушности логички следи исповедање своје вере.

Символ вере. Вакон се благо поклати на месту на коме стоји, целива свој орар онде где је слика крста, и подигавши мало десну руку, којом са три прста држи орар, произноси: „Двери, двери, с премудрошћу пазимо!” При томе се повлачи завеса на Царским дверима и народ изван олтара одмереним гласом говори исповедање вере: „Верујем у Једнога Бога Оца...” Возгласом: „Двери, двери...” ђакон је у старини давао знак ипођаконима и вратарима (привратницима) да пазе на двери храма, како не би ушао неко ко је недостојан да присуствује савршавању највеће хришћанске Свете Тајне које управо започиње. У данашње време овај возглас има само симболичко, али ипак веома важно значење. Свети патријарх Герман Цариградски ово објашњава тако, да ми у том тренутку треба да затворимо двери свога ума, како

у њих не би ушло ништа лоше и греховно, и да пазимо само на ону премудрост која ће се чути у речима Символа вере који се чита одмах потом. Завеса која се у том тренутку отвара симболизује одваљивање камена са гроба и бекство страже која је била постављен код гроба, а такође и то да је тајинство нашег спасења, од века скривено, по васкрсењу Христовом открива се и постаје познато читавом свету. Речима: „...с премудрошћу пазимо!” ђакон позива оне који се моле да буду посебно пажљиви према целокупном свештенодејству које даље следи и у коме се исказала Божанска премудрост. Читање Символа вере није било уведено одмах. У старини на Литургији с га читали само једном годишње, на Велики Петак, а такође и приликом крштења оглашених. Од краја петог века у Антиохијској Цркви Символ вере почињу да читају на свакој Литургији, а од 511. године патријарх Тимотеј је његово читање увео и у Константинопољској области. Код нас у руским црквама Символ вере се обично пева, понегде и од стране свог присутног народа, али на Истоку се чита, и то чини обично неко од старијих клирика или посебно заслужних мирјана.

На почетку певања или читања Символа вере свештеник скида воздух са Светих Дарова, како они приликом савршавања Евхаристије не би остали покривени, и при томе подиже воздух изнад Светих Дарова, где њиме лагано лелуја и говори исто што и народ. Ако служи неколико свештеника, сви они држе воздух за крајеве и лелујају њиме заједно са предстојатељем. Ако служи архијереј, онда он скине митру и сагне главу према Светим Даровима, а свештеници лелујају воздухом истовремено изнад Светих Дарова и његове сагнуте главе. Ово лелујање воздухом симболизује осењивање Духом Божијим, а уједно подсећа на земљотрес до кога је дошло приликом Христовог васкрсења. Ова радња на Истоку је имала и практичан значај, да Свети Дарови буду заштићени од инсеката, којих је тамо нарочито много, услед чега је све време док су Свети Дарови остајали откривени, ђакон махао изнад њих покривачем или рипидом. Стога, према упутству служебника, свештеник престаје да лелуја воздухом онда када ђакон, после Символа вере и возгласа „Стојмо смерно...”, уђе у олтар и замени свештеника, тако што „узевши рипиду, побожно лелуја над светињом”.¹ А свештеник, пошто је у себи изговорио Символ вере, побожно целива воздух, слаже га и полаже лево на светој Трпези говорећи: „Благодат Господа...”

¹ Руска пракса.

Канон Евхаристије или Анафора (Узношење). После Символа вере и неколико припремних возгласа започиње најважнији део Божанствене литургије који се назива „Канон Евхаристије”, или „Анафора” (од грчког *αναφέρω*, што значи „уносим”), јер се у том делу Литургије и савршава сама Света Тајна Евхаристије, или претварања Светих Дарова у Тело и Крв Христову, кроз њихово узношење и освећење приликом читања нарочите евхаристијске молитве. Ова евхаристијска молитва је заправо једна, али се чита тајно и неколико пута прекида возгласима који се произносе наглас. У централном делу ове молитве савршава се „Узношење Светих Дарова”, услед чега се тај најважнији део Литургије назива још и „Анафора”.

После Символа вере ђакон, док још стоји на амвону, возглашава „Стојмо смерно, стојмо са страхом, пазимо да свето Узношење у миру принесемо” (односно: „да свети Принос у миру узнесемо”¹), те одмах улази у олтар, и то не на јужне двери, као обично, него на северне – оне на које обично излази. Ове речи, по објашњењу светог Јакова, брата Господњег, и светог Јована Златоуста, означавају да треба да стојимо онако како се стоји пред Богом, са страхом, смирењем и љубављу, како бисмо у мирном расположењу духа принели Богу „свето Узношење”, то јест Свете Дарове. На ове ђаконове речи појци у име свих верујућих одговарају: „Милост мира, жртву хвале”, то јест изјављујемо спремност да обавимо жртвоприношење Господу не само у миру и једнодушности са ближњима, него и са осећањем милосрђа према њима: по објашњењу Николе Кавасиле ми приносимо „милосрђе Ономе Који је рекао: *Милости хоћу, а не жртве*. А милост је плод најчистијег и најнепоколебљивијег мира, кад душу не узбуђују никакве страсти и када јој ништа не смета да се испуни милошћу и жртвом хвале”. Другим речима, позив: „Стојмо смерно...” показује нам да треба да будемо у миру са свима – са Богом, са ближњима, и да у миру приносимо свету Жртву, јер „Милост мира, жртва хвале” – то је иста она жртва која нам је милошћу Божијом даровала вечни мир са Богом, са самим собом и са свима ближњима. Ми Богу у Евхаристији уједно приносимо и „жртву хвале” – израз благодарности и свештеног одушевљења због Његовог великог подвига искупљења људског рода.

Затим се свештеник окреће народу како би га припремио за предстојећу велику и страшну Свету Тајну, уз речи апостолског поздрава: „Благодат Господа нашега Исуса Христа, и љубав Бога и Оца, и зајед-

¹ Архим. Др Јустин Поповић, Божанствене Литургије, Београд 1978, стр. 55.

ница Светога Духа, да буде са свима вама (2. Кор. 13, 13)”. Архијереј код ових речи излази из олтара на амвон и осењује присутне дикиријом и трикиријом, док свештеник благосиља руком окренувши се на запад. Овим речима они који се моле траже од сваког лица Пресвете Тројице нарочити дар: од Сина – благодат, од Оца – љубав, од Духа Светога – општење или заједницу са Њим. На ову добронамерну жељу свештеника или архијереја, појци у име читавог народа одговарају: „И са духом твојим”, што изражава братско јединство клира и народа. Свештеник потом возглашава: „Горе имајмо срца!”, позивајући тиме оне који се моле да оставе све земаљско, да се мислима и срцем узнесу „горе”, то јест ка Богу, и да се у потпуности посвете само размишљању о предстојећој великој Светој Тајни. Појци у име свих верујућих одговарају сагласношћу на овај позив: „Имамо их ка Господу”, то јест ми смо се срцем већ обратили Богу, наравно не у духу гордости, него у смислу жеље да се ово оствари и да се заиста одвојимо од свега земаљског (Неки свештеници приликом произношења овог возгласа подижу руке. Архимандрит Кипријан Керн пише: „Поменуте речи по пропису јерусалимског Службеника треба да се произносе са подигнутим рукама. Наш службеник не прописује тако нешто, али ово је озакоњено готово општеприхваћеном праксом”¹). „Горе имајмо срца!” – то је један од најстаријих литургијских возгласа, који спомиње још свети Кипријан Картагински, који овако објашњава његов смисао: „(они који се моле) не треба тада да мисле ни о чему другом, него само о Господу. Нека се њихова прса затворе за противно, и нека буду отворена само за Господа. Да не допустимо непријатељу да уђе у нас за време молитве”.

Одмах затим свештеник возглашава „Заблагодаримо Господу”. Овим речима започиње сама Евхаристијска молитва, или Канон Евхаристије – та срж Божанствене литургије која води порекло из апостолских времена. Реч „Евхаристија” (ευχαριστία) у преводу са грчког значи „Благодарење”. Сам Господ Исус Христос је, установљавајући на Тајној Вечери ову велику Свету Тајну, како о томе причају тројица

¹ „Евхаристија”. Париз, 1947, стр. 212.

првих јеванђелиста, почео од благодарења Богу и Оцу (Лк. 22, 17–19; Мт. 26, 27 и Мк. 14, 23). Све древне Литургије без изузетка, почев од „Учења Дванаесторице Апостола” и Литургије описане код светог мученика Јустина Философа, анафору почињу управо овим речима: „Заблагодаримо Господу”. И све евхаристијске молитве које су до нас дошле, као садржај имају благодарење Господу за сва Његова добротинства људском роду. Одговарајући на овај возглас свештеника појци певају: „Достојно је и праведно благодарити Оцу и Сину и Светоме Духу, Тројици једносушној и нераздељивој”. Свештеник у том тренутку почиње да чита Евхаристијску молитву, изговарајући њене речи тајно, за себе. Ова молитва се потом прекида возгласима који се произносе наглас, а завршава се призивом Духа Светога, претварањем хлеба и вина у Тело и Крв Христову, и молитвом за живе и упокојене – „за све и сва” за које се приноси ова Велика Бескрвна Жртва.

У Литургији светог Јована Златоустог ова тајна молитва започиње речима: „Достојно је и праведно Тебе певати, Тебе благосиљати, Тебе хвалити, Теби благодарити...” У њој свештеник благодари Богу за сва Његова добротинства, како за она која су нам знана, тако и за незнана, а нарочито за стварање света, промишљање о њему, милосрђе према људском роду и, као круну свих добротинаста Божијих – за искупљујући подвиг Јединородног Сина Божијег. На крају првог дела ове молитве свештеник благодари Господу зато што је изволео да прими ову службу из наших руку, иако пред Њим непрестано стоје анђелске силе које Му узносе хвалу и прослављају Га. Даље свештеник већ наглас возглашава: „Победничку песму певајући, кличући, узвикујући и говорећи”, а појци продужавају овај возглас свештеника свечано певајући: „Свети је, Свети, Свети, Господ Саваот; пуно је небо и земља славе Твоје; Осана на висинама, благословен који долази у име Господње; Осана на висинама”. На тај начин, овај свештеников возглас, који изван контекста делује неразумљив онима што не познају текст Евхаристијске молитве, представља зависну реченицу којом се завршава први део молитве и започиње нарочита песма: „Свети је, Свети, Свети...” На овај возглас, ђакон, који је претходно ушао са амвона у олтар кроз северне двери (једини случај када ђакон улази кроз северне двери), и стоји са леве стране Престола, узима свету звездицу са дискаса, чини над њиме знак крста, целива је и оставља по страни, тамо где су и покривачи. Возглас нас подсећа на шестокриле серафиме који су се, узносећи непрестану хвалу Господу, како то описује тајновидац свети апостол Јован у Откривењу, а свети пророк Исаја у Старом

Завету, јављали у виду тајанствених бића, од којих је једно било налик лаву, друго телету, треће човеку и четврто орлу. Сходно различитим начинима славословља које су користила ова тајанствена бића, употребљавају се изрази: „певајући” („појушче”), који се односи на орла, „кличући” („вопијушче”), који се односи на теле, „узвикујући” („взивајушче”), који се односи на лава и „говорећи” („глагољушче”), који се односи на човека (види: Отк. 4, 6–8; Јез. 1, 5; Ис. 6, 2–3).

Овај први део евхаристијске молитве, који се завршава анђеоским славословљем, говори првенствено о творачкој делатности Бога Оца и носи назив „Префацио (лат. Praefatio – уводне речи)”, други део евхаристијске молитве, који се назива „Санктус (лат. Sanctus – Свет)”, прославља искупљујући подвиг ваплоћеног Сина Божијег, а трећи део, који садржи призив Духа Светог носи назив „Епиклезис”, или Епиклеза.

Анђеоском славословљу Господа: „Свети је, Свети, Свети...” додаје се свечани поздрав оних који су дочекали Господа са палмовим гранама, када је ишао у Јерусалим на добровољно страдање: „Осана на висинама...” (узето из 117. псалма). Ово је прави моменат да се помену те речи присаједине анђеоском славословљу, јер Господ као да као да на свакој Литургији поново долази да би принео Себе на жртву и дао се као храна вернима. Он са небеса долази у храм као у тајанствени Јерусалим како би принео Себе на жртву на светој Трпези, као на новој Голготи, и ми истим овим речима прослављамо Његов долазак к нама. Ова песма се у том тренутку Свете Евхаристије употребљава још од апостолских времена.

Свештеник у том тренутку чита други део тајне евхаристијске молитве, Sanctus, који започиње речима: „Са овим блаженим силама...” Овај део молитве представља подсећање на искупљујући подвиг Христов, а завршава се возглашавањем самих установљујућих речи Свете Тајна из Јеванђеља: „Узмите, једите, ово је Тело Моје, које се ради вас ломи за отпуштење грехова” и: „Пијте из ње сви: ово је Крв Моја Новог Завета, која се ради вас и ради многих пролива за отпуштење грехова” (Мт. 26, 26–28; Мк. 14, 22–24 и Лк. 22, 19–20). На сваки од ових возгласа појци одговарају: „Амин”. Приликом произношења ових речи ђакон

десном руком, држећи ораp са три прста, показује свештенику најпре дискос, а затим путир. Истовремено и свештеник „сапоказује” руком. Ако саборно служи неколико јереја, они ове речи тихо изговарају заједно са предстојатељем. Појци певају „Амин”, изражавајући тиме општу дубоку веру свих који се моле у Божанственост Свете Тајне Евхаристије и духовно јединство свих у овој непоколебљивој вери.

Након произношења Христових речи, свештеник спомиње све оно што је Господ Исус Христос учинио за спасење људи, и на основу чега свештенослужитељи приносе Бескрвну, прозбену и благодарну Жртву. Ово чини у краткој, тајној молитви „Сећајући се дакле...”, која се завршава возгласом: „Твоје од Твојих Теби приносећи ради свих и за све”. Твоји дарови, Твоја Бескрвна Жртва, од Твојих, то јест од Твојих твари, од онога што си Ти створио, „Теби приносећи ради свих и за све”, то јест „због свега” и „у погледу свега”, у вези са свим делима нашег греховног живота, како би нам Ти узвратио не по нашим гресима, него по Твоме човекољубљу, „и за све”, то јест за све што си учинио људима. Кратко речено: „приносимо умилоствљујућу жртву због грехова и благодарну жртву због спасења које нам је омогућено”. У многим грчким служебницима, како древним рукописним, тако и савременим штампаним, уместо нашег „приносећи”, стоји „приносимо” па тако наша зависна реченица код њих представља главну.

Приликом овог возгласа савршава се такозвано узношење (подизање) Светих Дарова. Ако са свештеником служи и ђакон, онда узношење врши он, а не сам свештеник, који само произноси возглас. Ђакон укрштеним рукама узима дискос и путир, при чему десну руку ставља изнад леве и њоме узима дискос који стоји лево, док левом узима Чашу која стоји десно, и подиже их изнад Престола. У служебнику се не каже да путиром и дискосом треба начинити знак крста у ваздуху, али то многи по обичају чине. Ако нема ђакона, онда сам свештеник подиже свети дискос и Чашу.

Епиклезис (Епиклеза, молитва призивања Духа Светог). Чин узношења Светих Дарова везује се за најстарија времена и заснива се на томе што је Господ, како вели Јеванђеље, на Тајној вечери „узео хлеб на Своје свете и пречисте руке, показавши га Теби, Богу и Оцу...” итд.

Ове речи свети Василије је за своју Литургију узео из Литургије светог апостола Јакова, а њихово порекло је старозаветно. У књизи Изласка (29, 23–24) Господ је заповедио Мојсију: *један хлеб, један колач и једну ѿпачу... све мейни на руке Арону и синовима њејовим, и ѿринеси машући ѿпред лицем Госјодњим*. Продужавајући возглас свештеника појци певају: „Тебе певамо, Тебе благосиљамо, Теби благодаримо, Господе, и молимо Ти се, Боже наш”. Док се ово пева, наставља се читање оног дела тајне евхаристијске молитве, на коме се савршава призив Духа Светога и освећење Светих Дарова – њихово претварање у истинско Тело и истинску Крв Христову. Ево речи те освештавајуће молитве – Εὐκλῆσις на Литургији светог Јована Златоуста:

„Још Ти приносимо ову разумну и бескрвну службу, и молимо Те, и призивамо, и преклињемо: ниспошљи Духа Твога Светога на нас и на и на ове предложене Дарове”. Ова „разумна” („словесна”), то јест духовна и уједно „бескрвна” служба, као да се супротставља материјалним и крвним жртвама пре доласка Христовог, које нису биле у стању да очисте људски род од греха, него су служиле само као подсећање на предстојећу велику жртву, коју ће за људски род принети Спаситељ света и Божански Искупител Господ Исус Христос (види: Јев. 10, 4–5 и 11–14). Одмах затим свештеник и ђакон се три пута клањају пред светом Трпезом „молећи се у себи”. Са рукама подигнутим ка небу свештеник три пута чита тропар трећег часа: „Господе, који си у трећи час Апостолима Својим ниспослао Пресветог Духа Свог, Њега, благи, не одузми од нас, но обнови нас, који Ти се молимо”. Након првог пута ђакон произноси 12. стих 50. псалма: „Срце ми чисто саздај Боже и дух прав обнови у мени”, а након другог 13. стих: „Не одбаци мене од лица Твога и Духа Твога Светога не одузми од мене”. Изговарајући тропар трећи пут свештеник руком благосиља најпре свети хлеб, потом свету Чашу и на крају хлеб и Чашу заједно. После ђаконових речи: „Благослови, владико, свети хлеб”, свештеник над светим хлебом произноси следеће речи, које се сматрају тајносавршавајућим: „И учини овај хлеб пречасним Телом Христа Твога”, а ђакон говори „Амин”, и даље: „Благослови, владико, свету Чашу”. Свештеник говори над Чашом: „А оно што је у чаши овој

пречасном Крвљу Христа Твога”. Вакон: „Амин”, а затим: „Благослови, владико, обоје”. А свештеник благосиљајући обоје говори: „Претворивши их Духом Твојим Светим”. У закључку ђакон, а ако њега нема онда сам свештеник, произноси: „Амин. Амин. Амин”. Света Тајна је савршена: после ових речи на Престолу више нису хлеб и вино, него истинско Тело и истинска Крв Господа Исуса Христа, којима се указује част земним поклоном, изузев наравно у недељне дане и на дванаест Господњих празника, када се сви земни поклони замењују појасним, сходно 20. правилу Другог Васељенског сабора, 90. правилу Шестог Васељенског сабора, 91. правилу светог Василија Великог и 15. правилу светог Петра Александријског.

После тога ђакон тражи за себе благослов од свештеника, а свештеник над претвореним Светим Даровима чита молитву: „Да ове Свете Тајне...”, у којој се моли да Тело и Крв Христова, који се сада налазе на Престолу, буду онима који се причешћују на отрезвљење душе, на отпуштење грехова, на заједницу Духа Светога, на испуњење Царства Небескога, на смелост према Богу, а не на суд или осуду.

Молитва епиклезе која садржи призивање Духа Светога ради освештавања Светих Дарова, постојала је од дубоке старине, како је то несумњиво јасно из многих светоотачких сведочанстава, али на Западу, у чину латинске мисе коју употребљавају римокатолици, она се изгубила. Римокатолици су после измислили учење да се претварање Светих Дарова врши без тог призивања Духа Светога, обичним изговарањем Христових речи: „Узмите, једите...” и „Пијте из ње сви...”. На Истоку је молитва епиклезе увек постојала, али ту има разлике између Словена са једне стране, а Грка и Арапа са друге. Код Грка и Арапа молитва епиклезе се чита цела одједном, без прекида, док је код Словена, како се претпоставља од XI или XII века, уметнут додатак у виду трикратног читања тропара трећег часа „Господе, Који си у трећи час...”. Међутим, постоје чињенице које указују на то да је и у Александријској Цркви постојао обичај да се у епиклезу убацује читање овог тропара.

Питање о молитве епиклезе и о призивању Духа Светога детаљно је разрадио архимандрит Кипријан (Керн) у својој студији „Евхаристија”, где пише: „Молитва епиклезе Духа Светога на Литургији, која се понавља у свим Светим Тајнама, показује да Црква литургијски исповеда своју веру у Духа Светога, као у освештавајућу и савршујућу силу, и да се у свакој Светој Тајни понавља Педесетница. Молитва епиклезе је, као и целокупно наше литургијско богословље, молитвено исповедање познатог догмата о Духу Светом...” И даље, у одељку

„Учење Цркве о освештању Светих Дарова”, он каже: „Католичка Црква, као што је познато, учи да молитва призивања Духа Светога није неопходна за освећење евхаристијских елемената. По њиховом учењу, свештеник представља савршитеља тајне (*minister sacramenti*): он, као 'vice-Christus', као 'Stellvertreter Christi', поседује пуноту благодати као и Сам Христос; и као што Христу Спаситељу није неопходно да призива Духа Светога који је нераздељив од Њега, тако ово призивање није неопходно ни Његовом заменику, опуномоћеном савршитељу Свете Тајне. Од одређеног времена римска пракса избацује из мисе ту молитву... Освећење Дарова се по учењу католика савршава искључиво речима Господа: 'Accipite, manducate, Hoc est enim corpus Meum' ('Узмите, једите...')”¹

Настављајући молитву пред управо претвореним Светим Даровима свештеник помиње све оне за које је Господ принео умилоствљујућу Жртву на Голготи: прво свете, а после све умрле и живе. Он набраја разне зборове светих и то набрајање закључује возгласом:

„Особито за пресвету, пречисту, преблагословену, славну Владичицу нашу Богородицу и Приснодјеву Марију”. „Особито” значи да првенствено и нарочито помињемо Пресвету Дјеву Марију. На овај возглас појци певају песму у част Мајке Божије: „Достојно је ваистину да блаженом зовемо Тебе, Богородицу...” У дане дванаест великих Господњих и Богородичиних празника до њиховог оданија уместо „Достојно јест” пева се „задостојник”, то јест ирмос девете песме празничног канона, обично са припевом, а у недељне дане Великог поста на Литургијама светог Василија Великог, а такође и 1. јануара и обично у навечерје Рождества Христовог (тј. на Бадњи дан) и Богојављења пева се: „О Тебје радујетсја, Благодатнаја, всјакаја твар...” („Теби се, Благодатна, радује сва твар...”). Док се ово пева, свештеник наставља са читањем тајне, такозване „заступничке” молитве, јасно показујући да је Божанствена литургија жртва, као утемељена Голготском Жртвом и сећање на њу, да је то Жртва „за све и сва”. После гласног молитвеног помињања Мајке Божије, свештеник сада тихо помиње светог Јована Претечу, свете апостоле, светог чији се спомен слави и све свете; затим се помињу сви упокојени, и на крају живи, почев од духовних и грађанских власти. Возглас „Особито за Пресвету...” свештеник произноси са кадионицом у рукама, након чега је предаје ђакону, који за време певања „Достојно јест...” или задостојника кади Трпезу са свих

¹ „Евхаристия”. Париз, 1947, стр. 238–239.

страна и свештеника. За то време, према упутству служебника ђакон треба да помиње у себи упокојене и живе које хоће (односно: „помиње из диптиха преминуле и друге упокојене које хоће”¹).

Када се певање заврши, свештеник наставља заступничку молитву гласно: „Најпре помени, Господе...” и помиње највише црквене власти, епархијског архијереја, за кога моли: „Даруј га светим Твојим Црквама у миру, читава, часна, здрава, дуговечна и да правилно управља речју Истине Твоје”, на шта појци певају: „И све и сва”, то јест „Помени Господе и све људе, како мушкарце, тако и жене”. За то време свештеник даље (тихо) чита заступничку молитву: „Помени, Господе, град овај у коме живимо...”

Заступничка молитва сведочи о томе да света Црква својим молитвама освештава све стране људског живота, и као истинска мајка пред милосрђем Божијим брижно заступа људе у сваком њиховом делу и потреби. Ово се нарочито јасно види у заступничкој молитви Литургије светог Василија Великог, која се одликује нарочитом пунотом и дирљивошћу садржаја. Ова молитва се завршава возгласом свештеника. „И дај нам да једним устима и једним срцем славимо и певамо пречасно и величанствено име Твоје, Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и у векове векова”. На крају свештеник, окренувши се лицем на Запад и благосиљајући руком оне који се моле, возглашава: „И да буду милости великога Бога и Спаса нашега Исуса Христа са свима вама”, на шта појци одговарају: „И са духом Твојим”.

На архијерејској служби после возгласа архијереја „Најпре помени, Господе...” архимандрит или најстарији јереј полугласно помиње архијереја који служи, затим узима благослов од њега, целивајући му руку, митру и опет руку, а протођакон, окрећући се код Царских двери лицем према народу, произноси такозвану „Велику похвалу” у којој спомиње архијереја који служи и „приноси ове Свете Дарове Господу Богу нашем”, нашу Отаџбину, грађанске власти и у закључку: „Всјех људеј, предстојашћих и помишљајушћих кијждо их о својих си прегрешенијих, и о вјсех и за всја”, на шта појци певају: „И о всјех и за всја”.

Прозбена јектенија и „Оче наш”. По завршетку канона Евхаристије поново се произноси прозбена јектенија која има ту карактеристику да почиње речима: „Поменувши све свете, опет и опет у миру Господу се помолимо”, а затим има још две, за прозбену јектенију необичне прозбе: „За принесене и освећене пречасне Дарове, Господу се

¹ Архим. Др Јустин Поповић, Божанствене Литургије, Београд 1978, стр. 61.

помолимо” и „Да човекољубиви Бог наш, примивши их у свој свети и наднебесни и умни Жртвеник, као мирис миомира духовнога, ниспошље нам за то Божанску благодат, и дар Светога Духа, помолимо се”. У овим прозбама ми се молимо очигледно не за саме Свете Дарове, који су већ освештани, него за нас саме и за достојно причешћивање њима. Код следеће прозбе, која је узета из велике јектеније: „Да нас избави од сваке невоље...” свештеник чита тајну молитву у којој моли Бога да нас учини достојним причасницима Светих Тајни, са чистом савешћу, на отпуштење грехова, а не на суд или на осуду. Последња прозба ове јектеније такође је карактеристична и донекле измењена у поређењу са уобичајеном: „Измоливши јединство вере и заједницу Светога Духа, сами себе и једни друге и сав живот свој Христу Богу предајмо”. Овде се сећамо оног јединства вере које смо исповедили изговарањем Символа вере пре канона Евхаристије. Јектенија се завршава такође необичним свештеничким возгласом, у коме свештеник, у име свих верујућих који су кроз крсну Жртву Сина Божијег удостојени усыновљења Богу, моли да будемо удостојени да Бога призивамо као Оца: „И удостој нас, Владико, да смело и неосуђено смемо призвати Тебе небескога Бога и Оца и говорити”. Појци као да продужавају овај возглас и „говоре”, односно певају Молитву Господњу: „Оче наш”. На Истоку Молитва Господња се, као и Символ вере, чита, а не пева. Певање Молитве Господње завршава се уобичајеним свештеничким возгласом после ње: „Јер је Твоје Царство и сила и слава, Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и у векове векова”. Ђакон позива да се приклоне главе и, док појци отегнуто певају „Теби, Господе”, свештеник чита тајну молитву у којој тражи да Господ Бог и Владика „светиње које су пред нама, раздели свима нама на добро” (упор. Рим. 8, 28), према свачијој потреби. Тајна молитва се завршава возгласом: „Благодаћу и милосрђем и човекољубљем Јединородног Сина Твог, са Којим си благословен, са пресветим и благим и животворним Твојим Духом, сада и увек и у векове векова”. Док појци отегнуто певају: „Амин”, свештеник чита тајну молитву уочи узношења и ломљења светог Агнецца: „Чуј Господе Исусе Христе, Боже наш...” у којој моли Бога да Он удостоји своје свештенослужитеље и преда Своје Пречисто Тело и Своју Часну Крв најпре самим свештенослужитељима, а преко њих и свим људима. За време читања ове молитве ђакон се, стојећи на амвону, крстолико опасује орарем и три пута се клања са речима: „Боже, милостив буди мени грешном”, а онда возглашава: „Пазимо!”, док свештеник, узносећи свети Агнец, произноси гласно: „Светиње светима”.

Овим возгласом изражава се мисао да светиња Тела и Крви Христове може да се преда само светима. Ту треба приметити да су у старини сви верујући хришћани називани „светима”, то јест освећенима благодаћу Божијом. Данас овај возглас треба да нас подсећа на то да Светом Причешћу треба приступати са осећањем дубоке свести о својој недостојности, што нас једино и чини достојнима да примимо велику светињу Тела и Крви Христове. На архијерејској Литургији уочи тога возгласа затварају се и Царске двери, које, кад служи архијереј, током читаве Литургије остају отворене, све дотле. Олтар у том тренутку постаје као она горња одаја у којој је Господ савршио Тајну Вечеру. Архијереј при томе представља Господа Исуса Христа, а свештеници апостоле. На возглас „Светиње светима” појци одговарају: „Један је свети, један Господ Исус Христос, у славу Бога Оца. Амин”, изражавајући тиме да нико од присутних не може да достигне такву светост, која би му дозволила да смело, без страха приступи причешћивању Светим Тајнама Христовим. Ђакон затим улази у олтар на јужне двери.

Ломљење светог Агнецца и причешћивање свештенослужитеља.

Пошто уђе у олтар и стане десно од свештеника, ђакон му говори: „Разломи, владико, свети Хлеб”. Свештеник са великом побожношћу ломи свети Агнец, раздељујући га обема рукама на четири дела и полажући их на дискос у виду крста, тако да частица ИС буде горе, частица ХС доле, частица НИ лево и частица КА десно. У Служебнику се налази јасан цртеж који показује тај распоред. При томе свештеник говори: „Ломи се и раздробљује се Јагње Божије, Које се ломи а не раздељује, Које се увек једе и никад не нестаје, но Које освећује оне који се причешћују”. У овим речима исповеда се та велика истина да Христос, Кога примамо у Светој Тајни Причешћа, остаје недељив и не нестаје, иако се Литургија вековима свакодневно служи на многим Престолима по целој васељени. Христос нам се предаје у Евхаристији, као источник вечнога живота који никада не слаби и не пресушује.

Ђакон се изнова обраћа свештенику речима: „Напуни, владико, свету Чашу”. Свештеник узима частицу ИС, чини њоме знак крста над Путиром и спушта је у њега са речима: „Пунота Духа Светога”. На тај начин он сједињује Тајне Тела и Крви Христове, што означава Васкрсење Христово, јер тело сједињено са крвљу означава живот. Ђакон каже „Амин” и приноси посуду са врућом водом („теплота”), при чему говори свештенику: „Благослови, владико, теплоту”. Свештеник благосиљајући говори: „Благословена теплота светих Твојих, свагда, сада и увек и у векове векова”, то јест: благословена она теплота [топлота]

коју свети имају у своме срцу – њихова жива вера, тврда нада и огњена љубав према Богу – топлота са којом они приступају причешћу. Ђакон крстолико налива топлоту у путир и при томе говори: „Топлота вере, пуна Духа Светога. Амин”, то јест: топлота вере се у људима побуђује дејством Духа Светога. Ако нема ђакона, онда свештеник сам налива топлоту и произноси поменуте речи. Приликом наливања топлоте треба водити рачуна да њена количина не буде већа од количине вина претвореног у Крв Христову и да вино услед количине наливене воде не изгуби укус који му је својствен. Тумач богослужења из XV века, свети Симеон Солунски овако објашњава смисао наливања топлоте: „Теплота сведочи да је Тело Господње, мада умрло после одвајања од душе, ипак остало животворно и неодвојено ни од Божанства, ни од сваког дејства Духа Светога”. Овде је садржано учење о непропадљивости Тела Господњег.

После наливања топлоте причешћују се свештенослужитељи. За свештеника и ђакона који служе Литургију причешће је безусловно обавезно (понекад се допушта изузетак, када ђакон служи „без припреме”, али та појава никако није за похвалу и треба је на сваки начин избегавати). Причешћивање свештенослужитеља обавља се на следећи начин. Не само царске, него и бочне двери треба да буду затворене. Пред затвореним Царским дверима на амвону поставља се упаљена свећа. Појци за то време певају „Киноник” или „Причасни стих” [причастан] који одговара дану или празнику. Пошто се киноник сада обично брзо отпева (у старини је певан отегнутим напевом), да би свештенослужитељи имали времена да се причесте после киноника појци певају још неке одговарајуће песме, или се читају молитве пре причешћа, нарочито када има оних који су се припремали. Говоре се поуке. Појање такозваних „концерата” овде је неприлично, јер духовно расејава оне који треба да се причесте. Приликом саборног служења чува се поредак по коме се најпре причешћују старији, а потом млађи. Приликом служења ђакона са свештеником, најпре свештеник предаје Свето Тело ђакону, потом се сам причешћује Светим Телом, затим се он причешћује Светом Крвљу и потом предаје Свету Крв ђакону. Свештенослужитељи се причешћују од разломљене частице ХС, али ако ње нема довољно, наравно могу да разломе и частицу НИ или КА. Када улије топлоту и разломи частицу ХС, свештеник пажљиво отире сунђером своје прсте и по обичају заједно са ђаконом чита молитву „Ослаби, остави...”, после чега чини земни поклон. Затим се клањају један другоме и у правцу народа који стоји у храму, говорећи:

„Опростите ми, оци свети и браћо, све што сагреших делом, речју, мишљу и свим мојим чулима”. Јереј позива ђакона: „Ђаконе, приступи”. Ђакон прилазећи Престолу са леве стране, чини земни поклон и изговара за себе тихим гласом по обичају речи: „Ево, приступам Христу, бесмртноме Цару и Богу нашему” [овога нема у Служебнику]. А затим каже: „Дај ми, владико, пречасно и пресвето Тело Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа, за остављење грехова и живот вечни”. Тело Христово треба узети на длан десне руке, испод кога се у виду крста полаже длан леве руке. Затим свештеник узима частицу светог Тела за себе са речима: „Пречасно и пресвето Тело Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа даје се мени недостојном јереју (име) на отпуштење грехова мојих и на живот вечни”. Приклонивши сваку своју главу над Телом Христовим које држе у руци, свештенослужитељи се моле изговарајући за себе уобичајено молитву пре причешћа: „Верујем, Господе, и исповедам...” Приликом саборног служења треба водити рачуна о томе да се свештенослужитељи, прилазећи са леве стране и узимајући Тело Христово, враћају натраг и иду око Престола на његову десну страну тако, да нико са Телом Христовим у рукама не пролази иза леђа других свештенослужитеља. Након причешћа Телом Христовим свештенослужитељи прегледају дланове својих руку да не би негде остала макар и најмања неупотребљена частица, а потом се причешћују из Чаше светом Крвљу, говорећи: „Ево приступам Бесмртном Цару и Богу моме” и даље свештеник узима обема рукама Чашу заједно са покривачем – свиленим убрусом за брисање уста и три пута се причешћује из ње рекавши: „Пречасном и пресветом Крвљу Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа причешћујем се ја недостојни јереј (име) на отпуштење грехова мојих и на живот вечни. Амин”. Приликом самог причешћивања обично се три пута произноси: „У име Оца и Сина и Светога Духа, амин”. Након причешћивања свештеник брише уста и крај путира убрусом и говори: „Ова се дотаче усана мојих, и узеће безакоња моја, и грехе моје очистиће”. Целивајући путир затим три пута каже: „Слава Теби, Боже”. Упутство из Служебника скреће пажњу свештенослужитеља на „предуге бркове” и захтева да се они не умачу у Крв Христову, те због тога предуге бркове треба скраћивати и уопште пажљиво брисати бркове убрусом након причешћа, како на њима не би остала кап Крви Христове. Пошто се сам причестио Крвљу Христовом свештеник истим речима позива и ђакона: „Ђаконе, приступи”. Приклонивши се (али сада више не до земље), ђакон прилази Престолу са десне стране говорећи: „Ево приступам Христу, бесмртноме Цару

и Богу нашем. Дај ми, владико, пречасну и пресвету Крв Господа и Бога и Спаса нашег Исуса Христа". Свештеник га сам причешћује из Чаше и каже: „Причешћује се слуга Божији ђакон (име)..." Ђакон брише уста и целива Чашу, а свештеник говори: „Ова се дотаче усана твојих, и узео је безакоња твоја, и грехе твоје очистиће". Причестивши се свештенослужитељи читају благодарну молитву која у Литургији светог Златоуста започиње речима: „Благодаримо Ти, човекољубиви Владико, Добротворе душа наших..." Затим свештеник ломи частице НИ и КА ради причешћивања верног народа, наравно, ако тога дана има причасника (а древни хришћани причешћивали су се на свакој Литургији), и у складу са бројем причасника ставља их у свету Чашу. Ако пак причасника нема, онда се читав садржај дискоса, то јест све частице у част светих, живих и умрлих сипају у свету Чашу приликом читања молитава на које се указује у служебнику: „Васкрсење Христово видевши..." итд. Приликом саборног служења, након причешћа свештенослужитеља, док један од њих ломи частице Агнеца намењене за причешће мирјана, други одлазе у страну, једу антидор, заливају га теплотом и перу уста и руке. Они који ће употребљавати Свете Дарове (обично ђакон, а ако ђакон нема онда свештеник), ово не чине после причешћа, него тек након што употребе Свете Дарове. После тога свештенослужитељи обично читају и друге благодарне молитве, којих је пет и у Служебнику се налазе после чина Литургије. Свештеник или ђакон који употребљава Свете Дарове ове молитве обично чита тек по окончању читаве Литургије, након што употреби Дарове, или их пак читају у певници наглас свима онима који су се тога дана причестили.

Причешће верног народа. После причешћа свештенослужитеља, по окончању певања киноника, причешћују се мирјани. Повлачи се завеса, отварају се Царске двери, ђакон узима из руке свештеника свети Путир, износи га на Царске двери и возглашава: „Са страхом Божијим и вером приступите". У најстаријим рукописима, као и у данашњим грчким служебницима, ми налазимо у суштини исправнију редакцију овог возгласа, коју је словенска редакција касније из неког разлога изгубила: „Са страхом Божијим, вером и љубављу приступите". На ово појци

певају: „Благословен који долази у име Господње; Бог је Господ и јави се нама". Повлачење завесе, отварање Царских двери и појава Светих Дарова симболизују јављање Господа Исуса Христа Његовим ученицима након васкрсења. Затим следи причешће мирјана.

У данашње време причешће мирјана обавља се помоћу нарочите кашичице, којом се право у уста дају и Тело и Крв Христова заједно. У старини мирјани су се причешћивали посебно Телом и посебно Крвљу, онако како се данас причешћују свештенослужитељи. Ово спомиње Тертулијан. Мушкарци су Тело Христово узимали право са длана, док су жене при томе покривале руку нарочитим платненим покривачем. Шести Васељенски сабор (Трулски), одржан у VII веку, спомиње још такво одвојено причешћивање, забрањујући у своме 101. правилу да се Свети Дарови примају у посебне посуде од племенитих метала, јер су „руке човека, који је образ и подобје Божије, часније од сваког метала". Верујући су Свете Дарове често носили код себе кући и постојао је обичај да се (у случају потребе) код куће причешћују таквим Светим Даровима. Убрзо после Трулског сабора уведена је кашичица за причешће, која симболизује тајанствена кљешта за угљевље из виђења пророка Исаије (6,6). Причешће кашичицом уведено је услед примећених злоупотреба Светих Дарова.

Верни треба да приступају причешћу са рукама прекрштеним на прсима, и при томе никако да се не крсте, да не би случајно гурнули руком Свету Чашу. Свештеник им наглас чита молитву „Верујем, Господе и исповедам...", коју они тихо понављају за њим. Причешћујући их, свештеник за сваког понаособ говори: „Причешћује се слуга Божији (име), пречасним и пресветим Телом и Крвљу Господа и Бога и Спаса нашег Исуса Христа, на отпуштење грехова и на живот вечни". Ђакон причаснику отире уста убрусом, а причасник је дужан да одмах прогута частицу и да затим целива подножје или крај Чаше, при чему устима влажним од причешћа никако не треба да целива руку свештеника. Затим одлази лево у страну и узима антидор (нафору).

Сада је, на жалост, причешћивање мирјана постало веома ретко. Многи се причешћују само једном годишње, у току Великог поста. Овим се и објашњава жалосна расцрквењеност нашег живота. При-

чешће представља најузвишенији моменат Свете Тајне Евхаристије. Претварање хлеба и вина у Тело и Крв Христову савршава се не ради самог тог прелагања, него управо ради причешћивања верујућих, како би им била дата могућност да стално пребивају у најтешњем општењу са нашим Божанским Искупителем Господом Исусом Христом, и да у Њему пронађу извор вечног живота. Стога је неопходно да се пастири залажу за чешће причешћивање, али свакако уз одговарајућу припрему, како немарно и непобожно причешћивање не би било „на суд и осуду”. На Истоку и код нас сачувао се древни и веома похвални обичај честог причешћивања деце. Деца која сисају и још не могу да једу тврду храну, причешћују се само Крвљу Христовом.

Преношење Светих Дарова на Жртвеник. Причестивши верни народ свештеник уноси свету Чашу у олтар и опет је полаже на Престо. Ђакон (а ако њега нема, онда сам јереј) ставља у Чашу све преостале частице са дискаса (частице светог Агнеца се обично спуштају пре причешћа мирјана), трудећи се да ништа не проспе мимо Чаше, ради чега дискос са обе стране ограђује длановима руку. Потом, држећи дискос у руси, свештенослужитељ сунђером отиरे дискос. При томе се читају следеће молитвене песме: „Воскресеније Христово видјевше” („Видевши васкрсење Христово”), „Свјетисја, свјетисја Новиј Ијеруслиме” („Блистај се, блистај, Нови Јерусалиме...”) и: „О, Пасха велија и свјашчењејшаја, Христе...” („О, велика и најсветија Пасхо, Христе”). Затим се, у вези са спуштањем частица за живе и умрле у Чашу, произносе важне молитвене речи за све који су помињани на проскомидији: „Омиј, Господе, светом Крвљу Твојом грехе овде поменутих слугу Твојих”. Преко Чаше се ставља покривач, а на дискос се ставља воздух, сложена звездица, копље, кашичица и преко свега тога се такође полаже покривач. Када ово заврши (или док све то ради ђакон), свештеник излази кроз Царске двери

на амвон и, благосиљајући народ руком, гласно говори: „Спаси, Боже, народ Твој и благослови наслеђе Твоје”. Кад служи архијереј, он при томе осењује верне дикиријом и трикиријом, а појци певају: „Ис пола ети деспота” (грч. „На многаја љета, владико”). После овог возгласа појци, као да у име верних објашњавају зашто се називају „наслеђем Божијим”, певају стихиру: „Видјехом свјет истиниј, пријахом Духа Небеснаго, обрјетохом вјеру истинују, Нераздјељнеј Тројице поклањајемсја, Та бо нас спасла јест” („Видесмо светлост истинску, примисмо Духа Небескога, нађосмо веру истиниту, клањајући се нераздељивој Тројици, јер нас је Она спасла”). Будући да се у овој стихире говори о примању Духа Светога, она се не пева у периоду од Васкрса до Педесетнице, него је од Васкрса до оданија замењује тропар „Христос васкресе”, од Вознесења до његовог оданија тропар „Вознеслсја јеси во славје...”, а у Духовску заупокојену суботу тропар „Глубиноју мудрости”. Свештеник три пута кади Свете Дарове, тихо (једном) произносећи: „Узнеси се на небеса, Боже, и по свој земљи слава Твоја”. Потом даје ђакону дискос, који овај ставља на главу и „гледајући ка дверима и ништа не говорећи, одлази Предложењу, где оставља дискос на Жртвеник” (ђакон при томе носи и кадионицу). Свештеник одмах затим поклонивши се и узевши свети путир чини њиме над антимином знак крста и тихо говори: „Благословен Бог наш”, а онда се окреће ка народу, високо подиже Свету Чашу (неки при томе чине Чашом знак крста) и возглашава: „Свагда, сада и увек и у векове векова”. Након тога окреће се и полако носи Свету Чашу на Жртвеник, где га дочекује ђакон кадећи Чашу коју он носи. (Ако нема ђакона, свештеник узима и дискос и путир заједно). Затим свештеник узима кадионицу од ђакона и три пута кади Свету Чашу коју је поставио на Жртвеник, после чега кади ђакона и предаје му кадионицу, а ђакон са своје стране кади свештеника, одлаже кадионицу и излази на амвон где говори последњу благодарствену јектенију. Појци на возглас свештеника певају: „Амин. Да исполњатсја уста наша хваљенија Твојего, Господи, јако да појем славу Твоју, јако сподобил једи нас причаститисја свјатим Твојим Божественим, Бесмртним и Животворјашчим Тајнам: собљуди нас во Твојеј свјатињи вес ден поучатисја правдје Твојеј. Алилуја, Алилуја, Алилуја” („Амин. Нека се испуне уста наша хвале Твоје, Господе, да певамо славу Твоју, јер си нас удостојио да се причестимо светим Твојим, Божанским, бесмртним и животворним Тајнама; сачувај нас у Твојој светињи, да се сав дан поучавамо правди Твојој. Алилуја, алилуја, алилуја”). Показивање Светих Дарова народу, а затим њихово

преношење на Жртвеник симболизује Вазнесење Господње, а сам возглас, који свештеник при томе произноси подсећа нас на обећање Господа, дато Његовим ученицима приликом Вазнесења: *Ево, Ја Сам са вама у све дане до свршетка века* (Мт. 28, 20).

Благодарене за причешће. После песме „Да исполњатсја уста наша...” ђакон излази на амвон и громко говори благодарствену јектенију која почиње речима: „Ми који смо примили Божанске, свете, пречисте, бесмртне, небеске и животворне, страшне Христове Тајне, стојећи смерно, достојно заблагодаримо Господу”. „Смерно” значи „усправно”, „правог погледа”, „чисте душе”. Следи само једна прозба: „Заштити, спаси, помилуј...”, а затим предавање себе Богу: „Измоливши сав дан савршен, свет, миран и безгрешан, сами себе и једни друге и сав живот свој Христу Богу предајмо”. На Литургијама које почињу после вечерње уместо „сав дан” треба говорити „вечер целу савршену...” У то време свештеник, који је сунђером начинио знак крста изнад антиминса и положио сунђер на средину антиминса, слаже антиминс одређеним редом: најпре поклапа горњи део антиминса, потом доњи, леви и десни. Затим узима престоно Јеванђеље и чинећи њиме знак крста над сложеним антиминсом, произноси закључни возглас јектеније: „Јер си ти освећење наше, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светоме Духу, сада и увек и у векове векова”. Треба знати да приликом архијерејске службе архијереј даје путир најстаријем архимандриту или јереју да га односе на Жртвеник, а овај произноси возглас: „Свагда, сада и увек...”, а антиминс заједно са саслужитељима савија сам архијереј, који произноси и завршни возглас благодарствене јектеније.

Заамвона молитва. После возгласа благодарствене јектеније свештеник или архијереј говори: „У миру изиђимо”. Појци одговарају: „У име Господње”, молећи тиме благослов именом Господњим за излазак из храма. Ђакон позива. „Господу се помолимо”, а свештеник излази из олтару и стаје иза амвона окружен народом, где гласно чита такозвану „Заамвону молитву”, која почиње речима: „Господе, Ти благосиљаш оне који Тебе благосиљају...” која као да представља кратко понављање свих најважнијих прозби Божанствене литургије, нарочито тајних, које народ није могао да чује. Приликом саборног богослужења ову молитву излази да чита најмлађи по чину свештеник. Ђакон за време њеног читања стоји на десној страни пред иконом Спаситеља, држећи свој орап и сагнувши главу до окончања молитве, а затим

улази на северне двери у олтар и погнуте главе прилази левој страни Престола, где свештеник за њега чита „Молитву пре употребе Светих Дарова” која почиње речима „Христе Боже наш, Ти си пунота Закона и Пророка...”, тако да је чује само ђакон. На крају молитве ђакон целива свети Престо и одлази до Жртвеника, где употребљава преостале Свете Дарове. Ако ђакон нема, свештеник ову молитву чита за себе, непосредно пре употребе Светих Дарова, тек након отпуста Литургије. Ради лакше употребе Светих Дарова ђакон завлачи угао убруса себи за врат и, држећи левом дуком његов други крај, узима истом руком Свету Чашу. Десном руком помоћу кашичице употребљава частице Тела Христовог и остале частице, а затим испија читав садржај Чаше. Потом испира Чашу и дискос топлем водом и испија ту воду пазећи да на зидовима Чаше и на дискосу не остане ни најмања частица. Затим сунђером или покривачем брише унутрашњост Чаше док се не осуши, брише дискос и кашичицу, и ставља посуде тамо где обично стоје. При томе је неопходна пажња, како се ништа од садржаја Чаше не би просуло или испало.

Крај Литургије. По окончању Заамвоне молитве појци три пута певају: „Буди имја Господње благословено отниње и до вјека” („Нека је благословено име Господње од сада и довека”). За време читања или певања овог псалма свештеник излази из олтару и верујућима дели антидор (нафору), то јест остатке оне просфоре из које је на проскомидији био извађен Агнец. Реч антидор је грчког порекла (αντιδωρον) и значи „уместо дара”. Према објашњењу Симеона Солунског антидор се и даје уместо причешћа онима који се на тој Божанственој литургији нису удостојили светог Причешћа Телом и Крвљу Христовом. Антидор се даје за освећење душа и тела верујућих, па се стога назива још и „агиасма” („светиња”). Обичај дељења антидора појавио се од оног времена када је ревност верујућих ослабила и када су они престали да се причешћују на свакој Литургији, као што је то било у првим вековима хришћанства. Уместо причешћа почели су да им дају антидор. Антидор узимају они који ништа нису јели, то јест на празан стомак.

После дељења антидора и по окончању читања 33. псалма јереј благосиља руком народ произносећи: „Нека благослов Господњи дође на вас, Његовом благодаћу и човекољубљем, свагда, сада и увек и у векове векова”. Појци одговарају: „Амин”. Окрећући се лицем Престолу, јереј возглашава: „Слава Теби, Христе Боже, надо наша, слава Теби”. Појци продужавају ово славословље: „Слава Оцу и Сину и Светоме Духу, и сада и увек и у векове векова. Амин. Господе, помилуј. Господе, помилуј. Господе, помилуј. Оче свети, благослови”. Као одговор на ово тражење благослова, архијереј или свештеник се код Царских двери окреће лицем према народу и произноси **отпуст** (отпусти се штампају на одговарајућем месту у Служебнику), где после светих апостола на првом месту спомиње светог Јована Златоустог или светог Василија Великог, у зависности од тога чија је Литургија служена, а такође и светог коме је посвећен храм и светог који се тога дана слави. На Литургији увек буде **велики** отпуст, при чему су за дане дванаест Господњих празника одређени нарочити отпусти, дати на крају Служебника. Приликом произношења возгласа архијереј осењује народ дикиријом и трикиријом. Код нас је релативно одавно постало уобичајено да се отпуст произноси са крстом у рукама, да се народ осењује тим крстом и да се он затим даје народу на целивање. Типиком је одређено да се ово чини само током Светле седмице и на Литургији оданија Васкрса, када је прописано да се отпуст произноси са крстом. На крају Литургије, према Типику, обично се само дели нафора, уз певање или читање 33. псалма, како је горе указано. Данас се у парохијским храмовима ретко где чита 33. псалм, но зато свештеник након отпуста сам дели комадиће освећених просфора и даје крст на целивање.

Свети Василије Велики

2. ЛИТУРГИЈА СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ

У прва три века хришћанства чин Литургије није био записан, него је предаван усмено. О овоме јасно говори свети Василије Велики, архиепископ Кесарије Кападокијске (329–379): „Речи призивања у промени хлеба причешћа и чаше благослова (тј. молитве Свете Тајне Евхаристије), ко нам је од светих писмено оставио?” „Нико”. И објаснио је зашто: „Јер како би се могло писмено објављивати учење о ономе што некрштени не смеју чак ни да погледају?” Тако је Литургија, прелазећи из века у век, из народа у народ, из Цркве у Цркву, добила различите облике; остајући у својим основним цртама непромењива, разликовала се по речима, изразима и обредима. Како саопштава свети Амфилохије, епископ Иконије Ликаонске, свети Василије Велики је молио Бога „да му пода силу духа и разум, како би Литургију служио својим сопственим речима”. После шестодневне усрдне молитве, Спаситељ му се на чудесан начин јавио и испунио његово тражење. Ускоро потом Василије је, обузет надахнућем и божанственим трепетом, почео да возглашава: „Нека се испуне уста моја хвале”, „Чуј, Господе Исусе Христе, Боже наш, из светог обитавалишта Твога” и друге литургијске молитве. Литургија коју је саставио свети Василије Велики представља скраћење Литургије из апостолских времена. Ево како о томе говори свети Прокло, патријарх Константинопољски: „Апостоли и после њих Учитељи Цркве, служили су Божанску службу веома опширно; а хришћани потоњих времена, који су се охладиле у својој вери, престали су да долазе на Литургију због њеног дугог трајања. Свети Василије је, снисходећи овој људској слабости, скратио Литургију, а после њега, још више (ју је скратио) свети Златоуст”. У најранија времена литургијске молитве састављане су по непосредном надахнућу Духа Светог, као и богопросвећеном знању епископа и других црквених старешина. Постепено установљен је мање-више одређен чин. Тај чин, који је чуван у Кесаријској Цркви, свети Василије Велики је прегледао и изложио писмено, саставивши при томе низ својих молитава, које свакако одговарају апостолском предању и најстаријој литургијској пракси. Сходно томе, Литургија светог Василија Великог припада овом великом васељенском учитељу и светитељу пре свега по својој стилској формулацији, иако су све њене најважније речи и изрази били пренети из најстаријих апостолских Литургија светог апостола Јакова, брата Божијег, и светог Јеванђелисте Марка.

Литургија светог Василија Великог била је прихваћена на читавом православном Истоку. Али ускоро је свети Јован Златоуст, снисходећи истој људској слабости, направио у њој нова скраћења, која се ипак тичу углавном само тајних молитава.

Особености Литургије светог Василија Великог, у поређењу са Литургијом светог Јована Златоустог, јесу следеће: Евхаристијска и заступничка молитва су много дуже, услед чега су и напери који се за то време употребљавају отежнутији. Евхаристијска молитва Литургије светог Василија Великог одликује се нарочитом догматском дубином, надахнутошћу и узвишеношћу созерцања, а заступничка својом задивљујућом свеобухватношћу. И неке друге тајне молитве имају другачије текстове, почев од молитве за оглашене.

Речи којима је Света Тајна Евхаристије установљена произносе се као возглас заједно са речима које им претходе: „Даде својим светим ученицима и апостолима рекавши: Узмите, једите...” и затим: „Даде својим светим ученицима и апостолима рекавши: Пијте из ње сви...”

Након призивања Духа Светога, свештеник над Светим Даровима изговара следеће речи – над светим Хлебом: „Хлеб овај самим пречасним Телом Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа”, а над светом Чашом: „А Чашу ову самом пречасном Крвљу Господа и Бога и Спаса нашега Исуса Христа”. И затим: „Проливеном за живот света”. Даље иде као и обично.

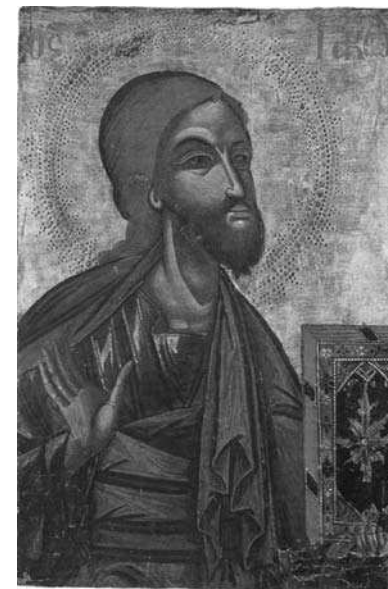
Уместо „Достојно јест” користи се песма „О Тебје радујетсја, Богодатнаја, всјакаја твар” („Теби се, Богодатна, радује сва твар”), коју у празничне дане, Велики Четвртак и Велику Суботу замењује задостојник.

Литургија светог Василија Великог у данашње време служи се само десет пута годишње: Први и други пут у навечерје Рождества Христовог и Богојављења, трећи пут на дан спомена светог Василија Великог 1. јануара, четврти, пети, шести, седми и осми пут у првих пет недељних дана Великог поста, почев од Недеље Православља, а девети и десети пут на Велики Четвртак и Велику Суботу током Страшне седмице. А све остале дане током године, изузев неколико дана када се не служи никаква Литургија, или је одређена Литургија Пређеосвећених Дарова, у данашње време служи се Литургија светог Јована Златоустог.

3. ЛИТУРГИЈА СВЕТОГ АПОСТОЛА ЈАКОВА

Још у древној Цркви постојало је предање о томе да је свети Јаков, брат Господњи, саставио Литургију која је првобитно служена у Јерусалиму. Свети Епифаније († 403) каже да се апостоли били проповедници Јеванђеља по васељени и да су они били установитељи Светих Тајни (архιϋετα μυστηριων), при чему посебно наводи Јакова, брата Господњег. Свети Прокло, патријарх Константинопољски и ученик светог Јована Златоустог, у делу „О предању Божанствене Литургије” међу онима који су установили обреде савршавања Светих Тајни и писмено их предали Цркви наводи и Јакова, „који је у удео добио јерусалимску Цркву и постао њен први епископ”; даље, описујући како су састављене Литургије светог Василија Великог и светог Јована Златоустог, он указује на Литургију светог Јакова као на основ из кога су обе Литургије произашле. Каснији црквени писци такође потврђују наведена сведочанства. Други сведоци указују на то да је ова Литургија у старини била распрострањена на Истоку, а делимично и на Западу и то приближно до IX века. Она се сачувала у Палестини, на Кипру, Закинту, на Синајској Гори и у Јужној Италији. Ипак, постепено је почела да излази из употребе, јер је Литургија светог Јована Златоустог, захваљујући уздизању Константинопоља, временом постала опште прихваћена. Грчки преписи Литургије светог Јакова сачувани су до наших дана и она се једном годишње служи у Јерусалиму и Александрији, на дан спомена светог апостола Јакова, 23. октобра.

Источнословенски превод ове Литургије у Русији се појавио крајем XVII века. Претпоставља се да је то био превод Јевтимија Трновског, који је он начинио још у Бугарској у XIV веку.

Данашњи чин ове Литургије, који ми употребљавамо, превео је игуман Филип (Гарднер) са грчког језика, према Јерусалимском поретку. Отац Филип је превео текст, сам га сложио на словенској азбуци и

одштампао на типографској машини у штампарији Преподобног Јова Почајевског на Карпатима. За овај посао добио је благослов Архијерејског Синода Руске Православне Заграничне Цркве.

Прву словенску Литургију светог апостола Јакова изван граница Русије служио је, по благослову митрополита Анастасија, сам игуман Филип, у Београду у Југославији, 18. јануара по старом календару, на дан спомена светих Атанасија Великог и Кирила Александријског, 1938. године, у руској цркви Свете и Живоначалне Тројице, у присуству митрополита Анастасија, архиепископа Нестора Камчатског, епископа Алексија Алеутског и Аљаског, и епископа Јована Шангајског, као и свештенства и верног народа.

Данас се у Свето-Тројицком манастиру у Џорданвилу и у неким другим нашим парохијским храмовима, по благослову локалног архијереја, ова Литургија служи једном годишње, на дан спомена светог апостола Јакова, 23. октобра по старом календару.

ЧЕТВРТИ ДЕО ПРАЗНИЦИ И СЕТКОВИНЕ ЦРКВЕ ХРИСТОВЕ

1. ПРАЗНИЦИ

Област Литургике која се бави црквеним празницима назива се хеортологијом, од грчког *εορτη*, што значи празник. То је учење о празницима у коме су представљени делови богослужења по периодима наше црквене године.

Хришћанско богослужење води порекло од Оснивача наше вере Господа нашег Исуса Христа и Његових апостола. Првобитно апостоли и верујући поштовали су јеврејске празнике и посећивали старозаветни храм. Чак је и свети апостол Павле, проповедник потпуне слободе од јеврејског закона, током својих мисионарских путовања жудео за тим да празнике проведе у Палестини. Ипак, хришћани су постепено почели да празнују недељу и потом да сами обележавају и друге празнике, састајући се ради заједничке молитве и богослужења. Први хришћани из старозаветне цркве придржавали су се обичаја да молитвом освштавају три најважнија дела дана – јутро, подне и вече. Тако су правили свој поредак богослужења и свој чин. Ово потврђују сведочанства многих црквених писаца из тог времена. Поменути питања су више осветљена у првом делу литургике, у другом одељку – о Богослужењу.

У вези са горе поменути, Хеортологија се такође бави питањем настанка хришћанских празника и утицајем старозаветног богослужења на њих, као и питањем постепеног развјетка сваког празника. На том плану за њу није незанимљиво ни питање црквено-богослужбеног Устава – Типика.

У главама које следе изложена су и објашњавају се богослужења по непокретним данима црквено-богослужбене године, а такође и за периоде Посног и Цветног триода. Осим тога, наведени су историјски подаци везано за сваки од Дванаест великих празника, као и упутства из Типика и друга сведочанства у вези са богослужењем.

Оним који желе да се детаљно упознају са историјом настанка и развјетка хришћанског богослужења, а такође и уређењем његовог чина-устава, препоручујем да потраже опширна истраживања тог пред-

мета као што је „Гумачење Типика” („Толковый Типикон”) професора Кијевске Духовне академије Михаила Скабалановича, у три тома, где су детаљно и свестрано изложена питања у вези са богослужењем, календаром и празницима. Постоје и друге добре монографије из ове области.

2. БОГОСЛУЖЕЊЕ НЕПОКРЕТНИХ ДАНА У ГОДИНИ

Непокретни дани богослужења почињу свој круг од 1. септембра, који представља црквену Нову годину (и у богослужењу тога дана носи назив „Индикт”). У црквеном Типику непокретни дани године деле се на дане који нису празнични, мале празнике две врсте, средње празнике две врсте и велике празнике који се деле на три врсте: Господње, Богородичине и великих светих. Сви ови празници су у Типику обележени својим нарочитим условним знацима, који показују каква служба треба да се служи: велики празници обележени су крстом у кругу црвене боје. Средњи празници прве врсте обележени су крстом у полукругу црвене боје. Средњи празници друге врсте обележени су само крстом црвене боје. Мали празници прве врсте обележени су са три тачке у полукругу црвене боје, а мали празници друге врсте са три тачке у полукругу црне боје. Шеста врста дана, који се не убрајају у празнике, уопште нема ознаку.

За дане богослужења који немају никаквог знака карактеристично је то што се на „Господи возвах” из Минеја певају само три стихире (остале три узимају се из Осмогласника), канон на јутрењу узима се из Минеја на 4, а са њиме се сједињују тропари канона из Осмогласника на 10.

Мали празници

Мали празници, који су обележени са три црне тачке у полукругу, на „Господи возвах” имају стихире на 6 из Минеја, а на јутрењу канон на 6 из Минеја. Зато се ови празници називају „шестиричним светима”. Стихире на 6 називају се „шестирик”. У ове дане на Литургији се пева „по чину Типика”: то значи да се не певају више свакодневни антифони, него Блажена са тропарима треће, а понекад треће и шесте песме канона. Постоји нарочити прокимен, Апостол, Алилујар, Јеванђеље и Причастан светоме.

У ове празнике спадају:

6. септембар – спомен Светог пророка Захарије и свете праведне Јелисавете;

17. децембар – спомен Светог пророка Данила и светих младића Ананије, Азарије и Мисаила.

Мали празници, обележени трима црвеним тачкама у полукругу, на „Господи возвах” имају стихире на 6, на јутрењу канон на 6, пева се катавасија према Типику и Велико славословље на крају јутрења (Велико славословље се пева, а не чита, као на свакодневном јутрењу). При томе, пре Великог славословља пева се „Всјакоје диханије” и стихире на хвалите, чије је певање тесно повезано са певањем Великог славословља. Ови празници се називају „славословним”. Број таквих празника је веома значајан: највише је празника у част руским светима, док осталих празника те врсте има четрнаест годишње. Међу њих спадају и следећи:

13. септембар – спомен обнове светог храма Васкрсења Христовог у Јерусалиму на Голготи;

23. септембар – празник Зачећа часног и славног Пророка, Претече и Крститеља Господњег Јована;

2. јул – празник Полагања часне ризе Пресвете Богородице у Влахерни;

1. август – Изношење Часног и Животворног Крста Господњег. Ова служба сједињена је са службом светим мученицима Макавејима. Тамо где је ово храмовни празник, одређено је да се служи нарочита служба „Свемилостивом Спаситељу и Пресветој Богородици Марији” са величанијем. Ово је спомен на изношење Животворног Крста Господњег из царске палате у Константинопољу у цркву Свете Софије. При томе је савршавано водоосвећење. Служба Свемилостивом Спаситељу служи се у спомен на две победе: победу византијског цара Мануила над Сараценима, и победу Великог кнеза Андреја Богољубског над Бугарима са Волге, које су одиграле истога дана, 1. августа 1164. године. Оба владара видела су над својим војскама зраке светлости који су излазили из икона Спаситеља и Богомајке. Први август као да представља почетак празновања Животворног Крста: од тога дана па до оданија Воздвижења Крста на свим празничним јутрењима пева се катавасија: „Крст изобразивши Мојсије...” После Великог славословља износи крст се износи на средину храма и присутни му се клањају при чему се пева: „Крсту Твојему поклањајемсја, Владико”, слично као и у Крстопоклону недељу и на празник Воздвижења Часног Крста. После Литургије се обично служи мало освећење воде. Крст остаје на средини храма до вечерња следећег дана, 2. августа: после отпуста вечерње он се свечано, уз певање тропара и кондака, поново уноси у

олтар. Од 1. августа почиње Успенски пост, тако да су 31. јула покладе. Ако 31. јул пада у посни дан, среду или петак, покладе бивају 30. јула.

16. август – празник Преношења Нерукотвореног Образа Господа нашег Исуса Христа из Едеса у Константинопољ 944. године. Едески цар Авгар био је болестан, па је послао Ананију код Господа Исуса Христа са писмом у коме је молио Господа да дође код њега и да га исцели. Авгар је такође заповедио Ананији, који је био живописац, да наслика Христов лик. Али овом последњем то није пошло за руком. Тада је Господ положио убрус на Своје лице и на убрусу се чудесно одразио Његов Божанствени Лик. Помоливши се пред овим чудесним изображењем, Авгар се исцелио. За владавине императора Константина Порфирогенета овај Нерукотворени Образ био је пренет у Константинопољ, и у спомен на то установљен је празник 16. августа.

31. август – Полагање појаса Пресвете Богородице. После Успења Мајке Божије њен појас је прелазио из руке у руку. У петом веку, за владавине цара Аркадија, пренет је из Јерусалима у Константинопољ. У десетом веку царица Зоја је од њега добила чудесно исцељење, након чега је појас био свечано положен у златни ковчег и установљен је празник.

Средњи празници

Ови празници су у Типику обележени знаком крста и за њих се бденије не служи, али се, осим Великог славословља, савршава још и полијелеј. У 47. глави Типика указује се на следеће њихове карактеристике: на вечерњу се пева „Блажен муж” (уместо обичне катизме), на „Господи возвах” стихире из Минеја на 6, а ко хоће на 8, и три читања, то јест паримеја на вечерњу, те стихире на стиховње из Минеја (а не из Осмогласника, као на свакодневной и славословной служби). На јутрењу полијелеј, величаније и читање Јеванђеља, канон на 8 и Велико славословље. Ови празници се зато и називају „полијелејним”.

Међу полијелејне празнике спадају:

Служба свакога од Дванаесторице апостола;

14. новембар – Свети апостол Филип, овај празник је значајан по томе што су у овај дан покладе пред Божићни пост, који се зато понекад назива „Филиповим постом”. Међутим, ако тај дан падне у среду или петак, онда покладе бивају дан раније, 13. новембра.

24. фебруар – Прво и друго обретење главе светог Јована Претече. Након одсецања Претечине главе Иродијада ју је сакрила на бесчасном месту. Сазнавши за то Јована, жена Хузе, Иродовог домоупра-

витеља, узео тајно главу Божијега човека, похрани је у један сасуд и погребне на Иродовом имању на Маслиновој гори код Јерусалима. Први пут су свету главу тамо пронашла два монаха која су за владавине цара Константина Великог дошла из Константинопоља у Јерусалим на поклоњење светим местима. Од њих она је прешла једном грађанину Емесе, а потом аријанцу монаху Евстатију који ју је сакрио у земљу. После неколико година, 452. поново ју је пронашао Маркел, настојатељ обитељи у којој је живео Евстатије, и пренета је из Емесе у Константинопољ. У време иконобораца тајно је била однета у Комаре и сакривена у земљу. Тамо је у време цара Михаила и царице Теодоре, након обнове иконопоштовања, по трећи пут пронађена и поново донета у Константинопољ. Треће обретење празнује се 25. маја – такође полијелејни празник, као и 24. фебруар. Празник 24. фебруара пада између месопусне среде и уторка четврте седмице Великог поста. Устав службе је различит у зависности од тога да ли овај дан пада у месопусну седмицу, у сирну седмицу, или у недељне, суботње или радне дане Великог поста. Ако овај празник падне у радне дане Великог поста, онда се служи литургија Пређеосвећених Дарова, а ако падне током прве седмице поста, онда се његова служба преноси на Сиропусну недељу, или на суботу прве седмице поста.

9. март – Светих четрдесет мученика Севастийских. Ови мученици били су војници Мелитинске легије, бачени да се смрзну у залеђено језеро за време Ликинија 320. године. Типик службе се готово у потпуности подудара са типиком службе обретења главе светог Јована Крститеља.

10. јул – Полагање ризе Господа нашег Исуса Христа, то јест хитона, у царском граду Москви. Персијски шах је 1625. година патријарху Филарету Никитичу послао на дар хитон Христов. Десетог јула обављено је његово свечано полагање у московску Успенску цркву.

20. јул – Свети славни пророк Илија. Свети Илија био је призван на пророштво за владавине Ахава, 905. године пре Христовог Рођења, а узет је на небо око 896. године. Разобличио је безбожност Јевреја на челу са царем Израилског царства. А у Јудејском царству у то време је владао благочестиви цар Јоасафат. У Типику су за светог пророка Илију предвиђена двојака служба: шестирична и полијелејна, а ту је и примедба: „Ако је храм Светог Илије, или изволи настојатељ, служимо бденије”.

5. октобра – Московски светитељи и сверуски чудотворци Петар, Алексеј, Јона, Филип, Гермоген и Тихон. Најпре је овај празник сла-

вљен само локално у Москви, и то само првој тројици светитеља. Одлуком Светог Синода из 1875. године прописано је да се славе заједно са четвртим, светим Филипом. Касније су придодати још и свети патријарси Гермоген и Тихон.

26. октобар – Свети Великомученик Димитрије Мироточиви. Заузимао је високи државни положај проконзула у Солуну и због ширења хришћанства по наредби императора Максимијана 306. године био је избоден копљима. Његов спомен се нарочито поштује на Балкану.

У суботу уочи 26. октобра помињу се сви војници погинули на бојном пољу, а заједно са њима и сви упокојени православни хришћани. Ово је такозвана Димитријевска субота, која је установљена након битке на Куликовом пољу.

8. новембар – Сабор светог Архистратига Михаила и других бестелесних сила. У овај дан црква прославља све бестелесне или анђелске силе – свих девет анђеоских чинова на челу са Архистратигом Михаилом, као њиховим вођом. Овде се под речју „сабор” подразумева сабор свих Анђела (али за Сабор Пресвете Богородице 26. децембра, Сабор светог Јована Крститеља 7. јануара и Сабор светог арханђела Гаврила 26. марта под „сабором” се подразумева „сабрање верујућих”, који се састају како би заједно прославили Пресвету Богородицу, светог Претечу и светог арханђела Гаврила).

Међу средње полијелејске празнике спадају такође празници у спомен јављања и преношења неких чудотворних икона Пресвете Богородице. Такви су:

26. јун – Јављање Тихвинске иконе Пресвете Богородице. Она се јавила у блиставој светлости над Ладошким језером и кретала се ваздухом до града Тихвина 1383. године за време кнеза Димитрија Донског. По предању, она се раније налазила у Константинопољу, одакле се сама невидљиво скрила.

8. јул – Јављање иконе Мајке Божије у граду Казан 1579. године. Убрзо након што је цар Иван Грозни ослободио овај град од Татара, Мајка Божија се јавила једној девојчици и заповедила јој да се копа земља на месту где је пронађена икона.

22. октобар – Празник Казанске Иконе Пресвете Богородице, у спомен на избављење царског града Москве од Пољака 1612. године, у доба такозване „Смутње”.

28. јул – Празник Пресвете Богородице, ради Њене Смоленске иконе Одигитрије. Ову икону је из Грчке добио Черњиговски кнез Всеволод Јарославич од цара Константина, који га је, удајући 1046. године

за њега своју ћерку Ану, благословио овом иконом. Након његове смрти она је прешла Смоленском кнезу Владимиру Мономаху. „Одигитрија” значи „Путеводитељица”.

27. новембар – Знамење Пресвете Богородице које се збило у великом Новгороду 1170. године. За време опсаде Новгорода од стране Суздаљаца једна стрела коју су одапели нападачи погодила је икону коју је изнео свети Јован, архиепископ Новгородски, и из Богоматериних очију су потекле сузе на архиепископов фелон. Тада је гнев Божији растерао нападаче.

Истога дана празнујемо и „Знамење” иконе Мајке Божије Курске Корене, која се чудесно појавила у шуми, покрај корена дрвета 1295. године.

26. августа, 23. јуна и 21. маја три су празника Чудотворне иконе Владимирске Мајке Божије. Сва три празника установљена су у спомен на чудесно избављење Русије од непријатеља по молитвама пред највећом светињом руског народа – чудотворном иконом Владимирске Мајке Божије. Ову икону је по предању насликао сам Јеванђелист Лука. Из Константинопоља је стигла у Кијев 1144. године, а кнез Андреј Богољубски ју је из Кијева пренео у Владимир. Двадесет шестог августа празнује се спомен избављења Русије од напада страшног азијатског освајача Тамерлана 1395. године, а 23. јуна спомен избављења Москве од татарског кана Ахмата и коначног пада татарског јарма 1480. године. Двадесет првог маја слави се спомен обнове ове светиње 1514. године у дому митрополита Варлаама, и спомен избављења Москве од Кримског кана Махмет-Гиреја 1521. године. Пред овом великом светињом, која се налази у Успенској цркви у Москви, бирани су митрополити а затим и патријарси све Русије.

Средњи празници са знаком крста у полукругу

То су празници за које се служи свеноћно бденије. У Типику они се обележавају знаком крста у полукругу црвене боје, и за њих се каже: „имају бденије, а на јутрењу се додаје канон Богородици”, то јест пре канона светоме који се празнује, чита се канон Пресветој Богородици, који се налази на одговарајућем месту у Минеју, или онај који се штампа у Осмогласнику, на крају књиге, после 4. и 8. гласа, са ирмосом „Кољеснице гонитеља фараона погрузи” („Кола прогонитеља фараона потопа”), или пак канон Богородици који се налази у Поретку Псалтира са ирмосом „Воду прошед, јако сушу” („По води прошавши као по сувом”).

У Типику је релативно мало празника обележено овим знаком (ако им се служи бденије, онда по Типику има и Мало вечерње). То су следећи празници:

26. септембар – Престављење светог апостола и јеванђелисте Јована Богослова,

13. новембар – Свети Јован Златоуст, архиепископ Константинова града,

6. децембар – Свети Николај Чудотворац, архиепископ Мир Ликийски,

30. јануар – Света Три Јерарха: Василије Велики, Григорије Богослов, Јован Златоуст,

23. април – Свети славни великомученик Георгије Победоносац,

8. мај – Свети апостол и јеванђелист Јован Богослов,

11. мај – Свети равноапостолни Методије и Кирило, учитељи словенски,

15. јул – Свети равноапостолни Велики кнез Владимир.

Осим ових празника у Минеју се налазе и многа бденија разним светима. Она су дата за случај када се светоме служи бденије уколико је храм њему посвећен или његове свете мошти почивају у храму. Понекад је бденије дато и за празнике који су обележени само полијелејним знаком, крстом, за случај „ако настојатељ жели да служи бденије”.

Средњи празници са знаком само крста и празници са знаком крста у полукругу толико су блиски међу собом, да ако ови или они од њих падну у Господњи или други празник, онда се њихова служба обавља само по Марковој глави. Тако на пример у Типику, у поретку за 21. мај, дан спомена светих Константина и Јелене, испред кога се налази само знак крста штампан црвеном бојом, речено је: „нека се зна, да ако спомен светог Цара Константина падне у четвртак Вазнесења или у недељу седму Светих Отаца, његову службу певати, као и Јовану Богослову, по истим главама”. А празник Јована Богослова има знак крста са полукругом штампан црвеном бојом, дакле не само полијелеј него и бденије. Служба светоме са знаком крста у полукругу преноси се на други дан само у случају ако празник светоме падне у дане Страсне седмице или на сам Васкрс, као што се у том случају преноси и служба храму. Тако, уколико служба Светом Георгију падне у Велики Петак или Велику Суботу или на сам Васкрс, онда се она преноси на понедељак Светле седмице. Дан спомена Светог великомученика Георгија пада између Великог Петка и четвртка пете недеље после Васкрса. У свим случајевима поклапања празника са разним

другим празничним данима, у Типику и у Цветном триоду постоје Маркове главе (такође и у Минеју под 23. априлом). Посебне Маркове главе постоје и за празник Светог апостола и јеванђелисте Јована Богослова 8. маја, који може да падне у дане од суботе друге недеље после Васкрса, до петка седме недеље после Васкрса.

Велики празници са знаком крста у кругу

За ове празнике у Типику је речено: „Њима се служи бденије и сва служба празника по уставу”. Ови празници се деле на три групе: 1. Господњи, 2. Богородичини и 3. великих Светих. Господњи и Богородичини се понекад обједињују заједничким називом „Дванаест празника”, због тога што их укупно има дванаест. То су следећи празници:

1. Рођење Пресвете Богородице (Мала Госпојина) – 8. септембар,
2. Воздвижење часног Крста Господњег (Крстовдан) – 14. септембар,

3. Ваведене Пресвете Богородице у храм – 21. новембар,

4. Рождество Христово или Божић – 25. децембар,

5. Крштење Господње или Богојављење – 6. јануар,

6. Срећење Господње – 2. фебруар,

7. Благовести Пресветој Богородици – 25. март,

8. Преображење Господње – 6. август,

9. Успење Пресвете Богородице – 15. август. Сви ови празници су непокретни. Осим њих постоје још три покретна празника:

10. Улазак Господњи у Јерусалим (Цвети), који се празнује у недељу пре Васкрса,

11. Вазнесење Господње – четрдесети дан после Васкрса (четвртак честе седмице) и

12. Педесетница или Силазак Духа Светога (Духови, Тројице), педесети дан после Васкрса.

Службе за Дванаест празника налазе се: за непокретне празнике у Минејима, за Улазак Господњи у Јерусалим – у Посном триоду, за Вазнесење и Педесетницу – у Цветном триоду. Празник Пасхе (Васкрс), као „празник над празницима и славље над слављима”, највиши од свих, не убраја се међу Дванаест празника. Међу овим празницима 7 је Господњих, 4 Богородичина, а један – Срећење Господње, заузима нарочито место: он је истовремено и Господњи и Богородичин, мада по својим основним карактеристикама типика припада Богородичиним празницима.

Међу велике празнике са бденијем спадају још и празници у част светих. То су:

1. Рођење светог Јована Крститеља – 24. јун,
2. Усековање главе светог Јована Крститеља – 29. август,
3. Свети првоврховни апостоли Петар и Павле – 29. јун.

Осим тога у Руској Цркви међу велике празнике спадају још и

4. Покров Пресвете Богородице – 1. октобар, који не спада међу Дванаест празника.

У велике празнике са бденијем убраја се такође

5. Обрезање Господње и спомен Светог Василија Великог – 1. јануар.

Основну уставну карактеристику и обележје великих празника у односу на средње празнике који имају бденије представља то што се се, како каже 47. глава Типика, средњим празницима „додаје на јутрењу канон Богородици”, док се за велике празнике на јутрењу певају *само* празнични канони, а посебног канона Богородици нема. Друга суштинска особеност Дванаест празника (али не и свих великих празника) јесте то што се на јутрењу уместо „Честњејшују” на девету песму певају нарочити припеви празника, а на Литургији се уместо „Достојно јест” пева задостојник – ирмос девете песме канона. Карактеристичну црту Господњих дванаест празника представљају нарочити празнични антифони на Литургији и входни стих, а такође и то што се на Господње празнике који падну у недељу уместо недељне службе пева само празнична. А за велике Богородичине празнике и празнике светих, као и на празник Сретења Господњег, ако падну у недељу, служба им се сједињује са недељном службом. За велике Господње празнике одређени су нарочити отпусти после службе, који се налазе у Службенику. За први дан Господњег празника одређено је Велико вечерње са входом и Великим прокименом. Али ако празник падне у суботу, онда се Велики прокимен пева у навечерје, то јест у петак, јер се у суботу увек пева прокимен „Господ воцарисја”.

Велики празници Господњи, Богородичини и Светих имају још и ту карактеристику, да су молитвословља која прослављају дати празник садржана не само у поретку богослужења на сам дан празника, него и у поретку неких дана који претходе празнику или следе за њим. Дани који претходе празнику и у које празник већ почиње да се опева називају се претпразништвом, док се дани који следе након празника, и у које се наставља са опевањем празника, називају попразништвом. Већина великих празника има по један дан претпразништва

и по неколико дана попразништва, када се обично прослављају главни учесници догађаја који се празнује. Тако на пример другога дана после Рођења Пресвете Богородице (9. септембра) прослављају се њени родитељи, свети праведни Јоаким и Ана; после Рождества Христовог празнује се Сабор Пресвете Богородице (26. децембар); после Крштења Господњег празнује се Сабор светог Јована Претече (7. јануар); после Сретења Господњег прослављају се свети праведни Симеон Богопримац и пророчица Ана (3. фебруар); после Благовести празнује се Сабор светог Арханђела Гаврила (26. март). Службе овим светима присаједињују се службама које прослављају празнични догађај. Број дана попразништва код различитих празника није једнак: он зависи од празника који за њим следе или од наступања поста и може бити један дан, четири, шест, седам или девет дана. Празновање Пасхе траје читавих четрдесет дана, до празника Вазнесења Господњег, при чему се оданије Пасхе сједињује са претпразништвом Вазнесења Господњег.

Карактеристичну црту оданија празника, у поређењу са осталим данима попразништва, представља то што се пева само служба празника. Са службом оданија може да се сједини само служба светоме за кога је одређено бденије, или полијелеј, или славословље. А служба дневног светог преноси се на дан раније, то јест уочи оданија. У дан оданија празника не служи се свеноћно бденије, на вечерњу нема входа и читања паримеја, а на јутрењу – полијелеја, величанија и Јеванђеља, док се на деветој песми уместо „Честњејшују” певају припеви празника, „као на сам празник”, а јутрење се завршава Великим славословљем. На Литургији нема празничних антифона, али се певају прокимен, алилујар и причастан празника. Само на оданија Богородичиних празника чита се још празнични Апостол и Јеванђеље.

Размотримо особености празновања великих празника оним редом како следе у Типику, почев од септембра месеца, који представља први месец црквено-богослужбене године.

3. МЕСЕЦОСЛОВ

Септембар

8. септембар – Рођење Пресвете Владичице наше Богородице Марије. На овај дан празнује се рођење Пресвете Дјеве Марије од светих праведних Јоакима и Ане у галилејском граду Назарету. Свети Јоаким је потицао из царског рода Давидовог, а света Ана из архијерејског

рода Ароновог. Дјева Марија им је била дарована у дубокој старости, после интензивних молитава за разрешење Анине неплодности. Име Марија у преводу са јеврејског значи „узвишена“, „изванредна“ или „госпођа“. Празник Рођења Пресвете Богородице има један дан претпразништва и четири дана попразништва. Његово оданије је 12. септембра.

14. септембар – Воздвижење Часног и Животворног крста Господњег. Овај празник савршава се у спомен на два догађаја: 1. Обретење животворног крста Господњег од стране свете праведне царице Јелене, мајке цара Константина Великог 326. године у Јерусалиму и 2. враћање крста од Персијанаца 628. године у време византијског цара Ираклија, након што је 614. године персијски цар Хозрој запосео Јерусалим, опљачкао храм Васкрсења и заједно са другим благом узео и крст Господњи.

На овај дан обављају се посебна свештенодејства. Према Типику, после отпуста малог вечерња из сасудохранилице се износи крст Господњи и уз читање почетних молитава и певање тропара и кондака полаже се на Престо, на место Јеванђеља које се поставља на горње место. Сада се крст обично пре почетка Малог вечерња на Жртвенику полаже на дискос, а после Малог вечерња јереј га на глави преноси на Престо. Крст се при томе украшава босиљком или другим цвећем. На јутрењу: нема входа на полијелеј и величанија на средини храма. Величаније се пева у олтару пред крстом који лежи на Престолу, а у олтару се чита и Јеванђеље. Даље служба иде према Типику, а после Великог славословља, приликом последњег певања „Свјатиј Боже“ отегнутим напевом, свештеник или архијереј кроз северне двери износе на глави крст из олтара, и доносе га пред Царске двери са возгласом „Премудрост, прости“, а затим га полагају на налоњ који стоји на средини храма. Уз трикратно певање тропара „Спаси, Господи, људи Твоја“ крст се кади унакрст, након чега се у саборним храмовима и манастирима обавља „воздвижење“ (подизање) крста и осењивање њиме народа на све четири стране при чесму се много пута пева „Господи, помилуј“. Ђакон при томе произноси нарочиту јектенију, на чију се сваку прозбу пева 100 пута „Господи, помилуј“. Само воздвижење крста састоји се у томе да свештеник или архијереј крстом три пута осењује ону страну ради које се крст подиже (најпре исток, потом запад, југ, север и опет исток), а затим се полако клања до земље, држећи крст обема рукама, све док му глава не буде на одстојању један педаљ од земље, а онда опет почне полако да се подиже („воздиже“) горе.

При томе свештеника са обе стране придржавају прислужитељи, а архијереја испод руке придржавају старији свештеници. Како клањање, тако и подизање, обавља се полако, док појци отпевају 100 пута „Господи, помилуј“. Клањање треба да се обави за време певања прве половине стотине, то јест првих 50 „Господи, помилуј“, а подизање за време певања друге половине стотине. При крају стотине свештеник поново поново три пута знаменује крстом, а појци посебно гласно певају последња три „Господи, помилуј“. Ово треба да подсећа како се приликом проналажења крста Јерусалимски патријарх Макарије подигао на узвишење и одатле подигао крст на све стране, како би сви могли да га виде, док је народ ничице падао пред крстом кличући „Господи, помилуј“. После петог подизања пева се „Слава, и ниње...“ и кондак крсту: „Вознесијсја на крест вољеју...“ Приликом певања кондака крст се опет полаже на налоњ. Потом се пева три пута „Крсту Твојему поклањајемсја, Владико, и свјатоје воскресеније Твоје славим“ и то најпре свештенство, а онда појци, при чему се на свако певање чини земни поклон, ма који да је дан седмице у питању. Затим појци певају нарочите стихове крсту и за то време најпре свештенство, а потом и сви присутни целивају крст чинећи пред њим три земна поклона као и обично, то јест два поклона пре но што ће да га целивају и један после. Воздвижење крста се не обавља свуда, него само у саборним храмовима и манастирима (а у осталим само поклоњење крсту): ако воздвижења није било, онда се после тропара „Спаси, Господи, људи Твоја“ и кађења обавља поклоњење крсту уз певање „Крсту Твојему...“ Ако је воздвижења крста било, онда се после поклоњења крсту више не произноси сутуба јектенија: „Помилуј нас, Боже...“, као обично на бденију, него се одмах говори прозбена јектенија: „Исполним утрењују молитву нашу Господеви“. Док се износи крст, у олтару звони мало звонце, а „на кули сва звона“. Предстојатељ који износи крст, свеједно да ли свештеник или архијереј, у време изношења облачи потпуно одјејаније.

На Литургији се певају посебни празнични антифони, произноси се „входноје“ и уместо „Свјатиј Боже“ пева се „Крсту Твојему поклањајемсја, Владико, и свјатоје Воскресеније Твоје славим“. У спомен на страдања Господа на крсту, Воздвижење је посни дан, у који се не једе ни риба. За први дан празника одређено је Велико вечерње са входом и великим прокименом. Воздвижење има један дан претпразништва и седам дана попразништва. Оданије је 21. септембра.

Осим претпразништва и попразништва, празник Воздвижења има још и ту особеност што се субота и недеља које претходе дану Во-

здвижења називају суботом и недељом „пред Воздвижење”, а субота и недеља које следе након Воздвижења називају се суботом и недељом „по Воздвижењу”. За ове суботе и недеље одређени су посебни Апостоли и Јеванђеља на Литургијама, који се тичу поштовања крста Господњег и читају се на првом месту, испред обичних, а пре њих говоре се одговарајући прокимени и алилујари. Животворни Крст, изнесен на средину храма, лежи на налоџу до оданија 21. септембра. На дан оданија, после отпуста на Литургији, свештеник га уз певање тропара и кондака на Свете двери уноси у олтар, полаже на Престо и кади, а затим склања у сасудохранилицу.

Октобар

1. октобар – Покров Пресвете Владичице наше Богородице и Приснодјеве Марије. Овај празник, иако грчког порекла, само код нас у Русији¹ добио је значај великог празника, мада не спада међу Дванаест празника. Установљен је у спомен на то како су свети Андреј, Христа ради јуродиви, и његов ученик Епифаније за време свеноћног бденија у Влахернском храму у Константинопољу видели Пречисту Мајку Божију, како се моли за присутни народ и простире над њим Свој омофор. Овај празник (936. година) нема ни претпразништво ни попразништво, него се следећег дана, 2. октобра, празнује спомен светог Андреја, који се удостојио овог виђења. Празник Покрова слави се или самостално, или заједно са службом светом апостолу Ананији и преподобном Роману Слаткопојцу. На деветој песми нису одређени припеви, него се као и обично пева „Честњејшују”.

Новембар

21. новембар – Улазак у храм Пресвете Владичице наше Богородице и Свагдајеве Марије (Обично се овај празник назива Ваведење у храм, иако је то неправилно, јер се Пресвета Дјева Сама степеницама попела у храм). Тога дана спомиње се како су свети праведни Јоаким и Ана, родитељи Пресвете Дјеве Марије, испуњавајући свој завет да ће је посветити Богу, довели Дјеву, када је навршила три године, у Јерусалимски храм, где ју је дочекао сам првосвештеник Захарија и, по нарочитом откривењу Божијем, увео у Светињу над Светињама, где је и сам могао да улази само једном годишње. Овај празник значајан је

¹ И у Србији, у којој је био чест и народни пост који се зове Покровица, с причешћем на овај празник (нап. В. Д.)

по томе што представља као некакво предворје Рождества Христовог и почев од њега на свим празничним јутрењима пева се катавасија празника Рождества Христовог: „Христос раждајетсја, славите...” Улазак у храм Пресвете Богородице има један дан претпразништва и четири дана попразништва. Особеност његовог оданија 25. новембра је то што се служба оданију сједињује са службом свештеномученика Климента Римског и светог Петра, архиепископа Александријског.

Децембар

25. децембар – Рождество Спаситеља нашег Господа Исуса Христа (Божић). Тога дана слави се рођење Господа нашег Исуса Христа од Пречисте и Неневесне Дјеве Марије, у Витлејему Јудејском, 5508. године од стварања света, за владавине римског императора Августа. Због пописа становника, Дјева Марија је са својим заручником старцем Јосифом дошла из Назарета, где су живели, у своју отаџбину – град Витлејем. Будући да је у граду све било пуно, морали су да се сместе у пећину у коју су пастири зими склањали стоку. Тамо се и родио Спаситељ света и био положен у јасле.

Празник Рождества Христовог је по своме значају најважнији од свих Дванаест празника и други после Светлог Васкрсења Христовог. Да би га достојно прославили верујући се, као и за Пасху, припремају четрдесетодневним постом, који почиње 15. новембра. Овај пост ипак није тако строг као Велики: риба је дозвољена на Ваведење, у све недељне дане до 20 децембра и уторком и четвртком када падне свети коме се служи полијелеј. У понедељак, среду и петак риба је дозвољена ако падне свети коме се служи бденије. Ако пак нема никаквог празника, онда се у понедељак, среду и петак пости на води, а у уторак и четвртак се разрешује на вино и уље. Суботом је такође разрешење на рибу, као и недељом (види Типик, гл. 33). Током неких дана Божићног поста, који су обележени речју „Алилуја”, обавља се богослужење које донекле личи на богослужење Великог поста и чита се молитва преподобног Јефрема Сиријског „Господе и Владико живота мога”, праћена земним поклонима. Празник Рождества Христовог има 5 дана претпразништва, почев од 20. децембра, и 6 дана попразништв: оданије је 31. децембра. Осим тога, последња два недељна дана пред Рождество Христово слави се спомен оних старозаветних праведника који су се спасили вером у Онога Који је требало да се роди – Господа Исуса Христа. То је такозвана – Недеља светих праотаца. Следећа недеља, непосредно пред Рождество Христово, назива се Недељом светих Отаца,

или недељом „пре Рождества Христовог” и на њу се, као допуна недељној служби из Осмогласника, служи нарочита служба из Минеја, и такође читају се посебни Апостоли и Јеванђеља. Нарочити Апостол и Јеванђеље читају се такође у суботу пре Рождества Христовог. Различит Типик службе у Недељу светих Отаца бива у зависности од тога када она пада: 1. изван празника, то јест до 20. 18. или 19. децембра; 2. унутар попразности, то јест од 20. до 23. децембра, и 3. у само навечерје Рождества Христовог: што је празник ближе, то служба садржи више предбожићних песама. У све дане претпразности на малом повечерју пева се нарочит трипјеснец и канони, налик на трипјеснице и каноне Страсне седмице. Најстрожи пост и сасвим посебна служба одређена је за само навечерје Рождества Христовог, које се назива Бадњи дан. За Бадњи дан, уколико он не падне у суботу или недељу, у 2. час дана (по нашем рачунању 8 ујутро) служе се Царски часови 1, 3, 6. и 9. Сваки од њих има по 2 посебна пророчка псалма, нарочите тропаре, прокимен, паримеје, Апостол и Јеванђеље. Јеванђеље се на самом почетку доноси на средину храма и полаже на налоњ. Царске двери током читаве службе остају отворене, све док се Јеванђеље не унесе у олтар. На сваком часу савршава се кађење, и то на 1. и 9. потпуно, а на 3. и 6. мало. Са часовима се сједињују и изобразитељне. Затим се у 7. час дана (по нашем рачунању 1 поподне) служи Литургија светог Василија Великог, која почиње вечерњем. После входа са Јеванђељем и „Свјете Тихиј” чита се 8 паримеја, при чему се после прва три возглашава нарочит тропар, чији завршетак: „С њими же помилуј нас” певају чтец и појци; после 6. паримеја возглашава се други тропар, чији завршетак „Жизнодавче, слава Теби” такође певају чтец и појци. Након 8. паримеја произноси се мала јектенија са литургијским возгласом: „Јако свјат јеси, Боже наш”, а одмах затим следи Трисвета песма и уобичајеним поретком Литургија светог Василија Великог. После Литургије на средини храма поставља се икона празника са упаљеном свећом, и свештенослужитељи са народом славе пред иконом празник који је наступио певајући тропар: „Рождество Твоје, Христe Боже наш...” („Рођење Твоје, Христe Боже наш...” и кондак „Дјева дњес пресушчественаго рађајет...” („Дјева данас Надсуштаственога рађа...”)).

Увече се служи Свеноћно бденије које се састоји из великог повечерја (јер је вечерње већ служено) и јутрења са првим часом. На великом повечерју свечано се пева песма светог пророка Исаије: „С нами Бог, разумјејте јазници и покарајтесја, јако с нами Бог” („С нама је Бог,

знајте народи и покорите се, јер је с нама Бог”). Повечерје се завршава читањем Великог славословља, после чега се излази на литију: обавља се литија, литијна јектенија, стихире на стиховње, „Ниње отпушчајеш”, Трисвето, Оче наш, три пута се пева тропар празника са кађењем, следи благосиљање хлебова и „Буди имја Господње”, то јест све како обично бива на крају празничног вечерња на бденију. На тај начин, Божићно вечерње као да је подељено на две половине: прва половина се служи пре Литургије, заједно са њом, а друга се додаје на крају великог повечерја на Свеноћном бденију. Даље следе, по уобичајеном поретку бденија, јутрење и први час. На сам дан празника служи се Литургија светог Јована Златоуста, на којој се певају посебни празнични антифони и „входноје”, а уместо Трисвете песме пева се: „Јелици во Христа крестистесја, во Христа облекостесја, Алилуја”. Уместо „Достојно” пева се Задостојник.

Ако се навечерје служи у суботу или недељу, овај поредак се донекле мења. Царски часови се служе дан раније, у петак, при чему се Литургија у тај петак после Царских часова не служи. У дан Навечерја служи се по уобичајеном поретку Литургија светог Јована Златоуста, и тек после Литургије у 1. час дана одвојено се служи Божићно вечерње, при чему се на њему, после паримеја и мале јектеније са возгласом „Јако свјат јеси Боже наш...” не пева Трисвета песма, јер после нема Литургије, него се читају Апостол и Јеванђеље празника, и сугуба јектенија: „Рцем вси...” („Рецимо сви...”). Потом следи молитва „Сподоби, Господи”, прозбена јектенија: „Исполним вечерњују молитву”, возглас: „Премудрост” и обичан отпуст, после кога се слави празник певањем тропара и кондака. Бденије се такође састоји из великог повечерја и јутрења са првим часом, а Литургија светог Василија Великог тада се служи на сам дан празника.

Следећег дана, 26. децембра, празнује се Сабор Пресвете Богородице. Служи се велико вечерње са входом и великим прокименом: „Кто бог велиј, јако Бог наш, Ти јеси Бог, творјај чудеса” („Који бог је велик, као Бог наш, Ти си Бог, Који чиниш чудеса”), али јутрење само славословно. За следећу суботу, која се назива суботом по Рождеству Христовом, одређени су посебни Апостол и Јеванђеље. А следећа недеља назива се недељом по Рождеству Христовом, или недељом светих Богоотаца. Те недеље савршава се спомен светих и праведних Јосифа Заручника, Давида цара и Јакова, брата Господњег. Ако она пада после оданија Рождества Христовог 1. јануара, онда се служба овим светима обавља другога дана празника, 26. децембра.

Почев од првог дана Рождества Христовог, 25. децембра, па завршно са празником Богојављења, 6. јануара (изузев навечерја 5. јануара), свакога дана бива „разређење на све”, то јест укида се пост средом и петком, а укида се и преклањање колена у цркви и у келијама, како о томе говори Типик у поретку за 25. децембар.

У дане Рождества Христовог обичај је да свештенослужитељи „славе празник” обилазећи са крстом и молитвом домове својих парохијана.¹

Јануар

1. јануар – Обрезање Господње. Спомен светог Василија Великог, архиепископа Кесарије Кападокијске. Почетак грађанске нове године. Ово је осми дан по Рождеству Христовом и спомен на то како је над младенцем Исусом испуњен закон обрезања, установљен као знак завета Божијег са Авраамом и његовим потомством. Овај празник има знак великог празника, мада се не убраја међу дванаест. Заједно са њим слави се спомен светог Василија Великог, па се зато служи двојка служба: празнику и светитељу. Када се поклопи са недељним даном, недељна служба претходи и, уместо припева на девету песму посвећених Обрезању и светом Василију, пева се „Честњејшују”. Катавасија на јутрењу празника Богојављења: „Глубини открил јест дно”, која се пева од 1. јануара до оданија Богојављења 14. јануара.

Тога дана нема посебне службе због Нове године. Нова година код нас се празнује тек од 1700. године. Дотле је празнован 1. септембар, када је и данас црквена Нова година. То је почетак индикта – временског периода од 15 година, који је, од тренутка престанка гоњења Цркве Христове у време императора Константина Великог 312. године, прихваћен за хришћанско рачунање времена. „Индикт”, од латинског *indictio*, означава порез. У римској империји су сваких 15 година одређивали висину пореза.²

6. јануар – Богојављење, или Крштење Господа и Бога и Спаса нашег Исуса Христа. Спомен на то како је Господ у 30. години живота,

¹ Ово је руски обичај. У Србији свештенослужитељи обилазе домове парохијана освештајући водицу о Васкрсу, као и уочи славе.

² Прва година у том кругу од 15 година називана је првим индиктом, друга – другим индиктом, и тако редом до петнаестог, а онда изнова први индикт и тако даље. Назив *indictio* је, како се претпоставља, потекао одатле што је цар Константин скратио време војне службе са 16 на 15 година, па је сваке 15 године одређиван посебан порез за издржавање војника који одлазе у пензију, а наредба о узимању таквог пореза називана је *indictio*.

пред излазак на Своје јавно служење људском роду, примио крштење од Јована у реци Јордану и како је Дух Свети сишао на Њега у виду голуба, а Бог Отац је гласом са неба посведочио о Њему као о Свом љубљеном Сину. У старини у навечерје Богојављења обављано је крштење оглашених, а пошто је крштење духовно просвећење, онда се и сам тај празник у Типику понекад назива „Просвећењем”. Празник Богојављења има четири дана претпразништва, од 2. до 5. јануара, и осам дана попразништва. Одаје се 14. јануара. Субота и недеља пред Богојављење се у Типику називају суботом и недељом „пред Богојављење” и за њих су одређена посебна читања из Апостола и Јеванђеља.

Читав устав службе за Богојављење, као и за дане претпразништва, веома подсећа на устав службе за Рождество Христово: схема службе је готово иста. Такође, у дане претпразништва на повечерјима се певају трипјесњаци и канони који подсећају на трипјесњаци и каноне Страсне седмице. Навечерје Богојављења, или Просвећења, назива се још и Крстовдан. По Типику, за навечерје Богојављења одређена је иста онаква служба као и за навечерје Рождества Христовог, то јест: Царски часови и Литургија светог Василија Великог која почиње вечерњем. Свеноћно бденије такође се састоји из великог повечерја и јутрења. Ако навечерје падне у суботу и недељу, онда се, као и за Божић, Царски часови служе у петак, у навечерје обична Литургија светог Јована Златоуста и после ње вечерње празника одвојено, а Литургија светог Василија Великог онда се служи на сам дан празника.

Главну особеност празника Богојављења представља велико освећење воде које се обавља два пута: 1. У навечерје после заамвоне молитве, али обично негде на реци или на извору, у спомен на Крштење Господње од Јована у Јордану. 2. Када навечерје падне у суботу или у недељу, велико освећење воде обавља се на крају вечерња, после прозбене јектеније. Велико освећење воде састоји се од певања стихира „Глас Господњег на водах вопијет, глагоља...”, читања три паримеја, Апостола и Јеванђеља, Велике јектеније са посебним прозбама, молитве која почиње речима: „Велиј јеси, Господи, и чудна дела Твоја...” и трократног погружења крста у воду, уз певање тропара: „Во Јордање кршчајушусја Тебје, Господи...” Поредак је изложен како у Минеју под 5. јануаром, тако и у требнику. Освећеном водом, која се назива „Великом агијазмом”, то јест „светињом” (грчки *αγιασμα*), кропе се храм и домови верујућих, које затим свештеник обилази. Прихваћено је да се до освећења воде у навечерје празника ништа не једе, али узимање хране само по себи не сматра се за препреку за то да се пије освећена

вода. За навечерје Богојављења одређен је строг пост, и само ако оно падне у суботу или недељу „поста нема”, то јест после литургијског отпуста може се узимати храна до вечерња, наравно посна.

Следећег дана по Богојављењу, 7. јануара, празнује се Сабор светог Јована Крститеља. Субота и недеља које следе након Богојављења називају се суботом и недељом „по Богојављењу” („по Просвећењу”) и за њих су одређени посебни Апостол и Јеванђеље.

Фебруар

2. фебруар – Сретење Господа и Бога и Спаса нашег Исуса Христа у Јерусалимском храму од стране праведног Симеона и Ане пророчице. Ово се догодило четрдесетог дана по Рождеству Христовом, када је Пресвета Дјева Марија, према захтеву Мојсијевог закона, донела Младенца Исуса у Јерусалимски храм како би принела жртву за Своје очишћење (иако то њој заправо није било потребно, будући да је непорочно бесемено родила), како би представила Младенца Богу и дала откуп за Њега. Празник Сретења је истовремено и Господњи и Богородичин празник, али по уставним карактеристикама више спада у Богородичине, јер када падне у недељу, недељна служба се не изоставља, него претходи служби празника, као што је случај са великим Богородичиним празницима. Али Сретење, иако нема празничне антифоне (певају се изобразитељне и „блажена”), ипак има „входни стих” као Господњи празници, и посебан празнични отпуст. Ако Сретење падне у припремне недеље за Велики пост, на јутрењу се не пева уобичајено „Покајанија отверзи ми двери...”, него се пева стихира празника; али „На рјекама вавилонских” које је одређено за те недеље се не изоставља. Када Сретење падне у недељу, не певају се припеви празника и васкрсне песме претходе песмама Сретења. Катавасија Сретења „Сушу глубородитељнују земљу” пева се почев од 15. јануара, одмах после оданија Богојављења, па до оданија Сретења, које нормално (ако већ не наступа Велики пост, или дани Сирне седмице, када се дани попразништва Сретења скраћују, о чему детаљно говоре Маркове главе, које увек треба пажљиво консултовати) пада 9. фебруара. Ако празник Сретења падне у сирну среду или петак, онда се служи Литургија, а у навечерје обично Свеноћно бденије, које се састоји из великог вечерња, јутрења и првог часа, при чему се на крају вечерња, јутрења и сваког часа чине по три велика поклона са молитвом преподобног Јефрема Сиријског. Ако празник Сретења падне у месопусну суботу (задушнице), онда се заупокојена служба

преноси или на суботу уочи недеље блудног сина, или на месопусни четвртак. Ако Сретење падне у понедељак прве седмице Великог поста, што се догађа приликом најранијег празновања Васкрса, онда се служба празника преноси на претходни дан, 1. фебруар, и служи се на сиропусну недељу.

Март

25. март – Благовести Пресветој Владичици нашој Богородици и Приснодјеву Марији. Спомен на благовести Арханђела Гаврила Пресветој Дјеви Марији о томе да ће се од Ње родити Син Божији. Ово се догодило у Назарету, у кући заручника Пресвете Дјеве, светог праведног старца Јосифа. Празник Благовести у већини случајева пада у дане Великог поста, и то почев од четвртка треће седмице, тако да може да се поклопи са Васкрсом (ово поклапање назива се „Кириопасха”), а најкасније пада у среду Светле седмице. Зато је устав његове службе веома променљив и захтева да се сваки пут врло пажљиво консултују Маркове главе. Он има само један дан претпразништва и један дан попразништва, при чему, ако падне у Цветну недељу, или у Страсну или Светлу седмицу, онда уопште нема ни претпразништво ни попразништво него се празнује укупно један дан.

Свеноћно бденије уочи Благовести некад почиње великим повечерјем, а некад великим вечерњем. Великим повечерјем почиње онда када је вечерње већ претходно служено, било засебно, било пре литургије Пређеосвећених Дарова, која се увек сједињује са вечерњем. Тако, ако Благовести падну у уторак, среду, четвртак, петак и суботу велике Четрдесетнице, или у уторак, среду и четвртак Страсне седмице, уочи којих дана се вечерње служи или посебно или са Литургијом, онда Свеноћно бденије почиње Великим повечерјем. Ако пак Благовести падну у недељни дан или понедељак, онда Свеноћно бденије почиње Великим вечерњем. А ако Благовести падну на Велики Петак или Велику Суботу, онда свеноћног бденија уопште нема, него само обично јутрење тих дана, заједно са службом Благовести. На Кириопасху, то јест када Благовести падну на сам дан Пасхе, на јутрењу се са пасхалним каноном пева и канон Благовести, а после шесте песме одређено је читање Јеванђеља празнику Благовести. У остале дане Светле седмице служи се обична пасхална служба тих дана, уз додатак службе Благовести: додаје се литија и благосиљање хлебова на вечерњу, полијелеј, величаније и читање Јеванђеља на јутрењу.

У вези са јутрењем Благовести неопходно је да се зна следеће:

1. На јутрењу Благовести увек се чита Јеванђеље, па се пева и полијелеј. Једино на први дан Пасхе полијелеја нема, него се чита само Јеванђеље после шесте песме канона. Када Благовести падну у недељу, на јутрењу се увек чита Јеванђеље Благовести, а не Васкрсно, изузев на Цвети, када се чита Јеванђеље Цветне недеље. На Велики Петак чита се 13 Јеванђеља: 12 светих Страдања и 1 Благовести, а на Велику Суботу 2 Јеванђеља: једно празника после полијелеја, а друго као и обично после Великог славословља.

2. После осме песме канона пева се „Честејшју” само у 3, 4. и 5. недељу Великог поста; у све остале дане увек се певају припеви празника на девету песму (сами или са припевима из Триода).

3. Велико славословље се пева само у суботе и недеље Великог поста, а у остале, обичне дане оно се чита. Током Пасхалне седмице Великог славословља уопште нема.

4. У све оне дане Великог поста за које су одређени велики поклони са молитвом преподобног Јефрема Сиријског, они се чине и на јутрењу Благовести, али само три поклона са читањем молитве, после сугубе јектеније „Помилуј нас Боже”.

Часови на дан Благовести бивају великопосни, ако Благовести падну у оне дане Великог поста када су према Типику одређени великопосни часови, то јест у понедељак, уторак, среду, четвртак и петак Велике Четрдесетнице, и у понедељак, уторак и среду Страсне седмице. Поклони са молитвом преподобног Јефрема Сиријског одређени су само за Први час и крај Изобразитељне, па их нема на трећем, шестом и деветом часу. А за Страсну седмицу одређени су на сваком часу. Но, никада буде више од три поклона. На часовима се чита тропар и кондак Благовести. Суботом и недељом током Велике Четрдесетнице, као и у Четвртак и Суботу Страсне седмице, читају се обични, свакодневни часови.

Литургија на празник Благовести, ма у који дан он пао (не изузимајући ни Велики Петак, када иначе нема никакве Литургије), увек се служи потпуна – или светог Јована Златоустог, или светог Василија Великог (у 3, 4. и 5. недељу свете Четрдесетнице, у Велики Четвртак и Велику Суботу, када је одређено да се служи та Литургија). У оне дане када Литургија почиње вечерњем, тако бива и на дан празника Благовести: у све седмичне дане свете Четрдесетнице, то јест осим суботе и недеље, Литургија на дан Благовести увек почиње вечерњем. Особеност овог вечерња је та, што се на њему додаје 11. стихира на „Господи возвах”, са стихом: „Творјај ангели своја духи”.

Дан после Благовести, 26. марта, празнује се Сабор Архистратига Гаврила. Ово је уједно и дан оданија Благовести. Ако оданије Благовести падне у Лазареву суботу, или у Цветну недељу, или у ма који дан Страсне или Светле седмице, онда оданија Благовести уопште нема, а канон и стихире овога дана певају се „на повечерју прошлих дана шесте седмице”.

Ако празник Благовести падне у среду или четвртак пете седмице Великог поста, онда се служба Великог канона преподобног Андреја Критског, такозвано „Андрејево стајање” преноси на уторак, па се сходно томе не савршава у среду увече као обично, него у понедељак увече.

Јун

24. јун – Рождество часног славног Пророка, Претече и Крститеља Јована. Спомен на рођење највећег међу пророцима, светог Јована Крститеља, од стране неплодних и одвећ старих родитеља, свештеника Захарије и његове жене Јелисавете. Свети Јован Крститељ је припремао јудејски народ за долазак Месије, Господа нашег Исуса Христа. Ово је велики празник, који има и један дан попражништва. Служи се бденије са литијом и благосиљањем хлебова, уз полијелеј и величаније, без било каквих особености.

29. јун – Свети славни, свехвални и првоврховни апостоли Петар и Павле. Ову двојицу апостола света Црква нарочито поштује и издваја међу осталима – Петра, као предначалника апостола, то јест онога који је први почео апостолско служење, а Павла као онога који се око проповеди Јеванђеља потрудио више од осталих. Оба ова велика апостола окончала су живот мученичком смрћу истог дана – 29. јуна 67. године, у Риму, за владавине императора Нерона: свети Петар је био распет на крст са главом на доле, док је свети Павле, као римски грађанин, посечен мачем. Према другим сведочанствима свети Павле је посечен равно годину дана након мученичке смрти апостола Петра – 29. јуна 69. године.

Петровдан је велики празник, који има један дан попражништва. Следећег дана, 30. јуна, слави се Сабор Дванаест апостола. За празник светих апостола Петра и Павла верујући се припремају нарочитим постом, који се назива Апостолским, или Петровским постом. Он почиње од понедељка после недеље Свих Светих. Од године до године, у зависности од дана празновања Васкрса (од кога зависи празновање недеље Свих Светих, која увек пада у први недељни дан после

Педесетнице), овај пост може да буде дужи или краћи. Најкраћи Петровски пост траје осам дана, а најдужи шест седмица. Завршава се 28. јуна, али само у случају да празник светих апостола Петра и Павла не пада у среду или петак. Правила за Петровски пост су иста као и за Божићни (види горе). Риба се може јести суботом и недељом, као и на празнике. У понедељак, среду и петак, ако нема никаквог празника, пости се на води (без уља).

Август

6. август – Преображење Господа и Бога и Спаситеља нашег Исуса Христа. Спомен на то како се последње године Свога земаљског живота Господ Исус Христос, желећи да утврди веру Својих ученика како се она не би поколебала у време Његових крсних страдања, преобразио пред њима на гори Тавор, показавши им славу Свог Божанства. Ово је један од дванаест великих Господњих празника. Он има један дан претпразништва, 5. августа, и седам дана попразништва. Оданије се савршава 13. августа. Од првог августа до Преображења, на сам дан Преображења и дан оданија, пева се катавасија Воздвижења: „Крест начертан Мојсеј...” али у дане попразништва и до оданија Преображења пева се катавасија Преображења „Лици израиљтести”.

За празник Преображења карактеристично је то што се на крају Литургије, после заамвоне молитве, освећује грозђе, које у Палестини сазрева у то време. Забрањено је јести грозђе пре Преображења. Освећење се састоји у томе што се пева тропар празника и за то време се грозђе кади, а затим се чита нарочита молитва која се налази на одговарајућем месту у Минеју и у Требнику, и грозђе се кропи светом водом. Освећено грозђе се затим дели свима присутнима. Пошто код нас у Русији, на северу, грозђа нема, уместо грозђа освећују се јабуке и други плодови. Зато се чита „Молитва за оне који приносе првине плодова” из Требника.

15. август – Успење Пресвете Славне Владичице наше Богородице и Свагдајеве Марије. Спомен на престављење Мајке Божије, о коме ју је три дана раније обавестио Арханђел Гаврило, на чудесно окупљање свих апостола осим Томе са разних крајева васељене, на Њено погребљење у Гетсиманији и на то како је трећег дана Господ узео Њено пречисто тело на небеса. Будући да је Пречиста Мајка Божија само три дана била у гробу, а већ трећег дана свети апостоли нису тамо пронашли Њено Пречисто тело, Њена смрт се назива успењем, односно уснућем.

Ово је Богородичин празник који се убраја међу Дванаест великих. Он има један дан претпразништва 14. августа и девет дана попразништва. Његово оданије пада 23. августа. Од 14. до 23. августа пева се катавасија Успења: „Преукрашенаја Божественоју славоју...”

Верујући се двонедељним постом припремају како би овај празник прославили како доликује. Тај пост се назива Успенским, или Госпојинским.¹ Он почиње 1. августа, а завршава се 14. августа. Током овог поста риба се може јести само на празник Преображења Господњег; у понедељак, среду и петак сухоједеније, у уторак и четвртак кувано без уља (на води), док су у суботу и недељу дозвољени уље и вино. Типик каже да се 3. и 4. августа певају „Алилуја или тропар”. То значи да се у ове дане може можда оваљати служба која је налик великопосној, са поклонима и молитвом преподобног Јефрема Сиријског, како то бива и током Божићног и Петровског поста, али не обавезно, него по жељи.

На јутрењу празника Успења Пресвете Богородице „у неким земаљама обавља се надгробно појање, посебно где је храм посвећен празнику”, које подсећа на службу Велике Суботе испред плаштанице. Овако бива, на пример, у Кијево-Печерској лаври, непосредно пре певања „Хвалите имја Господње” и величанија. На службу Велике Суботе још више подсећа чин надгробног појања који је (пре револуције) обављан 17. августа у Гетсиманском скиту у близини Тројице-Сергијеве лавре. Овај чин почиње одмах након што се отпева „Бог Господ”: сви тропари састављени су по узору на тропаре Велике Суботе. Све ово се чини пред иконом Успења која се полаже на налоњ у средини храма, а понекад и пред плаштаницом Мајке Божије.

29. август – Усековање главе часног и славног Пророка, Претече и Крститеља Јована. Спомен на то како је, по наредби цара Ирода Антипе, погубљен највећи међу рођенима од жене – свети Јован Претеча Господњи, зато што је разобличавао цара због незаконите везе са женом свог брата, и то на захтев њене кћери, која је угодила цару Ироду својим плесом на гозби. За дан овог празника одређен је строг пост, у знак туге и ради осуде Иродовог стомакоутађања на гозби. Такође, обавља се помињање православних војника погинулих у борби, будући да су, попут светог Јована, пострадали за истину.

¹ Успеније Пресвете Богородице код Срба се назива још и Велика Госпојина.

4. ХРАМОВНИ ПРАЗНИЦИ

Уочи дана храмовног празника обавезно се служи Свеноћно бденије. Изузетак представља храмовни празник светоме који падне на Духове. Уочи овог празника, то јест на дан Педесетнице, тада се као и обично служи Девети час и Велико вечерње, а затим у своје време повечерје, полуноћница и јутрење (види: Типик, гл. 56 – о храмовима). Служба храмовних Дванаест празника Господњих и Богородичиних савршава се једнако у свим црквама, како тамо где је храмовни празник, тако и тамо где није. Особености има само када је у питању храм посвећен Благовестима или Арханђелу Гаврилу, уколико тај храмовни празник падне у понедељак Страсне седмице. За храмовни празник светог, чак и ако он не спада међу велике свете, служба се обавља свечаније него, и не пребацује се на следећи дан, при чему се обавезно служи Свеноћно бденије. Изузетак постоји само када храмовни празник падне у прву седмицу Великог поста, страсну седмицу и на дан Васкрса, о чему говоре посебне главе Типика о храму (30, 45, 46), када се служба престоног празника преноси на Сиропусну недељу, или на Цвети, или на други дан Васкрса. Оданије храмовног празника савршава се истога дана на вечерњу, када се певају и стихире храму. Уопште, у овим случајевима неопходно је да се увек проуче такозване храмовне главе, које се налазе на крају Типика, где су предвиђени сви могући случајеви.

5. БОГОСЛУЖЕЊЕ ПОКРЕТНИХ ДАНА У ГОДИНИ

Ови богослужбени дани године зависе од празника Васкрса, који се слави у први недељни дан после пролећног пуног месеца, то јест пуног месеца који пада на сам дан пролећне равнодневице или непосредно после ње. Васкрс може да буде најраније 22. марта, а најкасније – 25. априла. Два богослужбена периода налазе се у вези са празновањем Пасхе: 1. Припремне недеље за Велики пост, сам Велики пост или света Четрдесетница и Страсна седмица – то је период када се богослужење обавља према Посном триоду, и 2. Света Педесетница, од првог дана Васкрса до Недеље свих Светих, која следи након недеље Педесетнице – то је период када се богослужење обавља по Цветном триоду.

6. БОГОСЛУЖЕЊЕ ПОСНОГ ТРИОДА

1. Припремне недеље за Велики пост

Велики пост, који се састоји из свете Четрдесетнице и Страсне седмице која се на њу надовезује, укупно седам седмица, служи као припрема за највећи хришћански празник – Светло Васкрсење Христово, које се назива Пасхом Господњом, чију је праслику представљала старозаветна јудејска Пасха (сама реч „Пасха” – *пасха*, од јеврејског *phe-sach*, значи „пролазак поред”, „избављење”), када је анђео убијао египатске првенце, пролазећи поред јеврејских кућа (Изл. 12). Овај назив Јевреји употребљавају да би означили свој празник, установљен у спомен на њихов излазак из египатског ропства у обећану земљу хананску. Велики пост представља време које је Црква наменила превасходно за покајање: то је време свеопштег духовног очишћења и освећења. Стога су све богослужбене песме Великог поста и целокупно богослужење усмерени ка томе да у нама пробуде скрушеност због наших грехова. Али покајна осећања и потребно покајно расположење духа не дају се увек свима, нити одмах и лако. Потребно је унапред припремити душу за покајно расположење. Знајући ово, света Црква знатно пре почетка Великог поста почиње да нас припрема за покајни подвиг. Она је за то наменила посебне припремне недеље за Велики пост: 1. Недеља о митару и фарисеју, 2. Недеља о блудном сину, 3. Недеља месопусна, или О страшном суду, и 4. Недеља сиропусна, или Изгнање Адамово, која се уобичајено назива још и „Недељом праштања”, или „даном праштања”. На тај начин Црква још три седмице унапред почиње да припрема верујуће за Велики пост, и од прве припремне недеље – Недеље о митару и фарисеју – богослужење се обавља према Посном триоду, све до Велике Суботе.

Недеља о митару и фарисеју

Недеља о митару и фарисеју се назива тако зато што се на Литургији из Јеванђеља чита прича о царинику (митару) и фарисеју, док се у црквеним песмама које се налазе у Посном триоду истиче пример цариниковог смирења, а куди гордост и хвалисавост фарисеја. Основна идеја богослужења овога дана иста је она коју изражавају завршне речи приче: *Сваки који себе узвисује йонизиће се, а који себе йонизује узвисиће се* (Лк. 18, 14). Од тог дана па на даље, током читавог поста закључно са петом недељом на сваком васкршњем јутрењу после Јеванђеља певају се умилни покајни тропари: „Покајанија отверзи ми

двери, Жизнодавче...”, „На спасенија стези настави мја, Богородице...” и „Множества содјејаних мноју љutih помишљаја окајаниј трепешчу страшнаго дње суднаго...” Служба ове недеље, као и наредних, обавља се према Осмогласнику, али се из Триода додају стихире и канон. Служба светоме (из Минеја) који падне у све те недељне дане, пева се у петак на повечерју, осим, наравно, спомена великог светог, чија се служба сједињује према упутству Маркових глава. Нормално, Недеља о митару и фарисеју треба да буде 33. по Духовима, али у зависности од тога да ли је „вње Пасха” или „внутр Пасха”, она може да буде касније или раније. Стога у таблици читања Јеванђеља на јутрењу од те недеље се више не указује на обично јутарње Јеванђеље, као што се не указује ни на обични глас. Одређено је да се суботом, од оне која следи после Недеље о митару и фарисеју, до недеље Свих светих, на Литургији најпре чита обично суботње Јеванђеље, и тек потом Јеванђеље светоме. Ова седмица је трапава, то јест у среду и петак се не пости, на посрамљење фарисеју који се гордио тиме што пости два пута седмично и, како је речено у Триоду, на посрамљење јеретика-Јермена, који те седмице држе пост „звани арцивиријев”.

Недеља о блудном сину

Ова недеља се назива тако зато што се на Литургији чита јеванђелска прича о блудном сину, а у црквеним песмама се истиче пример праштајуће љубави његовог оца, која симболизује бескрајно милосрђе Божије према грешнику који се каје. Идеја ове недеље јесте да ниједан грех не може да победи човекољубље Божије, те стога, тугујући због својих грехова, човек никада не треба да падне у очајање. У ову недељу, као и у следеће две, месопусну и сиропусну, на јутрењу после певања полијелејних псалама „Хвалите имја Господње” и „Исповједајтесја Господеви” пева се још и псалам који следи за њима: „На рјекaх вавилонских” (Пс. 136) са алилујом. Појање овог псалма треба да подсети нас грешне на жалосно стање у коме смо, на ропство ђаволу и греху, како бисмо се кајали онако како су се Јудејци некада кајали, свесни свог јадног, ропског положаја у Вавилону. Ова тужна химна данас јасно изражава нашу тугу због тога што смо изгубили своју небеску отаџбину и подсећа нас на неопходност да се кајемо како бисмо се удостојили радости повратка у ту небеску отаџбину. У недељу о блудном сину, месопусну и сиропусну недељу пева се нарочита „катавасија Триода” која је наведена на одговарајућем месту.

Седмица после Недеље о блудном сину назива се месопусном, зато што се њом окончава једење мяса и бива „меса отпуст”, то јест престаје се са једењем мяса. На повечерјима током ове седмице изоставља се читање канона Богородици, а изостављају се и међучасја.

Субота месопусна

Месопусна субота посвећена је спомену упокојених. Ово су такозване задушнице, када се служи нарочита заупокојена служба. Те суботе Црква се посебно моли за оне упокојене, који, по речима синаксара, „прописане псалме и песме спомена не добише”, то јест за оне који, услед неких изузетних околности у којима су умрли, нису били удостојени одговарајућег хришћанског погребa. Помињање упокојених одређено је за ову суботу зато што се следећег дана, на месопусну недељу, Црква сећа Страшног суда, на који ће изаћи сви људи, како живи тако и умрли. По дугу хришћанске љубави, молећи се за своје избављење од осуде на том последњем суду Божијем, ми се молимо да Бог помилује и наше покојнике.

За ову заупокојену службу карактеристично је то да се на вечерњу уместо прокимена пева „Алилуја” са заупокојеним стиховима, на јутрењу уместо „Бог Господ” такође се пева „Алилуја” са заупокојеним стиховима, после обичне 16. катизме пева се 17. катизма, која се зове „Непорочни” и дели се на две статије (два дела) са посебним припевима и уз певање заупокојених тропара: „Свјатих лик” после друге статије. После прве статије, после друге статије и тропара, после шесте песме канона, произноси се заупокојена јектенија уз помињање свих упокојених поименце (јереј говори: „Још се молимо за упокојење душа умрлих слугу Божијих – помињу се имена – и свих праотаца, отаца и браће наше, који овде леже и православних хришћана свуда, и да им се опрости...”). У средину храма поставља се сточић за парастосе са распећем и упаљеним свећама. У канону Триода пева се и друга песма. Ако у ту суботу падне Срећење Господње или храмовни празник, помињање упокојених обавља се у претходну суботу, или у месопусни четвртак.

Недеља месопусна

Месопусна недеља посвећена је сећању на Страшни суд, зато да се грешници, у нади на безгранично човекољубље Божије, не би препуштали лењости и немару за своје спасење. На Литургији се чита Јеванђеље о Страшном суду, које нас подсећа да је Господ не само бес-

коначно милосрдан, него и бесконачно праведан, и да Он није само Отац Који љуби, него истовремено и праведни Судија, који свакоме даје по његовим делима.

Сирна седмица

После месопусне недеље, када престаје једење мяса, следи такозвана „сирна” седмица, током које је дозвољено да се једе сир, то јест уопште млеко и млечни производи, као и јаја. У све дане сирне седмице певају се нарочита молитвословља која су за сваки дан наведена у Посном триоду. Ова седмица представља непосредну припрему за Велики пост, и као некакав постепени прелазак ка њему, па се у богослужбеним песмама назива „предворјем Божанственог покајања”, „светлим претпразништвом уздржања” и „светлим уводом у пост”.

У дане сирне седмице (осим суботе) на јутрењу се не певају песме канона Осмогласника уз оне песме уз које „доспева” Трипјеснец. У среду и петак на јутрењу пева се и канон Триода.

За сирну среду и петак одређена је служба која је налик великопосној, али ипак уз неке разлике у односу на њу. На вечерњу после „Ниђе отпушчајеш” певају се тропари: „Богородице Дјево”, „Крститељу Христов” и „Молите за ни” са земним поклонима, а уместо сугубе јектеније: „Помилуј нас, Боже”, чита се 40 пута „Господи, помилуј”; после возгласа јереја „Сиј благословен”, чита се „Небесниј Царју” и произноси се молитва преподобног Јефрема Сиријског: „Господе и Владико живота мога” са 16 поклона; после поклона, а пре отпуста, чита се Трисвето, „Оче наш” и „Господи, помилуј” 12 пута. После вечерња служи се Велико повечерје. Али на њему нема певања, као у Великом посту, а после „Достојно” читају се исти они тропари као и обично на Малом повечерју. Ово велико повечерје завршава се обичним малим отпустом. Полуноћница бива са поклонима. На јутрењу се уместо „Бог Господ” пева „Алилуја”, а затим се, уместо тропара светоме и богородична, певају „Тројични гласа”.

Осим трипјеснеца који су одређени за сваки дан сирне седмице, у среду и петак се певају потпуни канони, при чему се за оне песме за које постоји трипјеснец, канони Осмогласника и Минеја изостављају. Песме Осмогласника се изостављају сасвим, а песме Минеја певају се са другим песмама тога дана; свака од њих се сједињује са претходном: трећа са првом, осма са шестом, девета са седмом. После девете песме пева се Светилен Тројичан гласа. После читања „Благо јест” уместо јектеније „Помилуј нас, Боже”, чита се 40 пута „Господи, помилуј”. После

возгласа јереја: „Сиј благословен” чита се „Небесниј Царју” и чини се 16 поклона са молитвом преподобног Јефрема Сиријског „Господе и Владико”. Часови се служе, као и у Великом посту, са молитвом преподобног Јефрема и великим поклонима, али на њима не ударају у звона, нема катизми и тропари часова се не певају, него читају. После деветог часа одмах следе Изобразитељни, али не почињу певањем „Блажен” као у Великом посту, него читањем самих изобразитељних псалама 102. и 145; „Блажени” се читају, чита се и Символ вере. После изобразитељних служи се обично свакодневно вечерње, али са паримијом, а после сугубе јектеније „Помилуј мја Боже” следе три велика поклона, уколико следећег дана нема никаквог празника. У сирну среду и петак Литургија се не служи. Повечерје на четвртак и на суботу је мало.

Ако у сирну среду или петак падне празник Света три Јерарха (30. јануар) или Обретење главе светог Јована Претече (24. фебруар), онда се служба ових празника преноси на сирни уторак или четвртак. Али ако падне Сретење Господње или храмовни празник, онда се обавезно служи празнична служба: само се на крају вечерња, јутрења и сваког часа чине по три велика поклона са молитвом преподобног Јефрема Сиријског.

Сирна субота посвећена је спомену Свих светих који су у испосништву или подвигу засијали. Слично као што „војсковође пред наоружаном и постројеном војском говоре о подвизима древних јунака и тиме бодре војнике, тако и свети Оци онима који ступају у пост указују на свете мужеве који су у посту засијали и уче их да се пост не састоји само у одвајању од хране, него и у обуздавању језика, срца и очију” (Синаксар). Јутрење се служи са Великим славословљем. На јутрењу бива и друга песма канона.

Недеља сиропусна

Сиропусна недеља, на којој се „отпушта сир”, то јест престаје се са једењем сира, непосредно пре наступања Великог поста, посвећена је спомену на „Изгнање Адамово”. У песмама ове недеље спомиње се пад наших прародитеља Адама и Еве у грех, чиме се појашњава неопходност подвига поста. Адам и Ева су пали кроз неузддржање и непослушност, и ми сада кроз добровољно примање подвига уздржања и послушности Цркви на себе можемо да се подигнемо и повратимо рајско блаженство које су они изгубили. На Литургији се чита Јеванђеље које нам сугерише да праштамо увреде ближњима и да постимо не само да други виде, као фарисеји, него нелицемерно, ради Бога (Мт. зач. 17).

Ступајући у Велики пост, верујући се, по древном хришћанском обичају, сећају поуке Господње о томе у Јеванђељу, и међусобно траже опроштај. Овај чин праштања обавља се на крају вечерња. Ово вечерње има низ специфичности. Његова прва половина, до вечерњег входа, има празнични карактер и служи се у светлој, празничној одежди. Стихира на „Господи возвах” има десет: од њих су четири „покајне” – две из Осмогласника обичног гласа на стиховње, а две јутарње на стиховње – затим три стихире из Триода и три стихире из Минеја, Слава, И ниње, богородичан истога гласа из Минеја. После вечерњег входа и „Свјете Тихиј” посебно умилним напевом пева се четири и по пута Велики прокимен: „Не отврати лица Твојего от отрока Твојего, јако скорбљу, скоро услиши мја: вонми души мојој и избави ју”. После певања прокимена одмах се затварају Царске двери и чита се „Сподоби, Господи, в вечер сеј”, јереј скида празничну одежду, облачи црни епитрахил и излази на амвон произносећи прозбену јектенију: „Исполним вечерњују молитву нашу Господеви”. Служба даље већ носи великопосни карактер. После „Ниње отпуштајеш” певају се, уз велике поклоне, тропари „Богородице Дјево”, „Крститељу Христов” и „Молите за ни”. Уместо сугубе јектеније чита се 40 пута „Господи, помилуј”, после возгласа јереја „Сиј благословен” чита се молитва „Небесниј Царју” и затим молитва преподобног Јефрема Сиријског „Госпode и Владико живота мога” уз три земна поклона. Одмах после тога следи испуст. Уместо обичног испуста прихваћено је да се чита молитва: „Владико многомилостиви”, како се обично чита током читавог Великог поста на крају Великог повечерја „нама који смо се бацили на земљу” ничице. После ове молитве обично се произноси одговарајућа беседа о праштању увреда, након чега јереј који служи, а у саборним црквама архијереј, поклонивши се ничице, тражи од верујућих опроштај, а потом му сви прилазе и уз земни поклон траже опроштај од њега, клањајући се и целивајући иконе и крст који држи свештенослужитељ, да би затим стали у ред и уз земне поклоне тражили опроштај једни од других. „Дан праштања – какав је то велик небески дан Божији”, вели светитељ Теофан Затворник. „Кад бисмо га сви искористили како треба – наставља он – данашњи дан би од хришћанских заједница начинио рајске заједнице, и земља би се слила са небом...” („Мисли за сваки дан у години”).

Овај дан је нарочито дирљиво и умилно протицао у древним манастирима. У светој Земљи многи подвижници су после тога одлазили да читав Велики пост проведу у пустињи, а у свој манастир би се

вратили тек за Лазареву суботу. Многи не би ни доживели повратак. Управо ради таквих било је прихваћено да се приликом овог дирљивог обреда међусобног праштања певају стихире Васкрса: „Да воскреснет Бог” („Нека васкрсне Бог”) и „Пасха Свјашченаја нам дњес показасја” („Пасха свештена, данас нам се показа”). Певање ових песама и даље је уобичајено у многим манастирима. Оно бодри слабост људи, који као да страхују пред дугим данима строгог поста, и доводи нас до саме границе светлог славља празника Васкрсења Христовог.

2. Велика Четрдесетница

У понедељак после сиропусне недеље почиње сам Велики пост, који се у Типику обично назива Великом или Светом Четрдесетницом, јер, као време покајања, траје управо четрдесет дана, а уз два празнична дана, Лазареву суботу и Улазак Господњи у Јерусалим, и уз Страсну седмицу, добија се све укупно седам недеља. Овај пост се назива великим како због свог дугог трајања, тако нарочито и због своје изузетне строгости. Током овог поста једење рибе уопште није допуштено, изузев у дане празника Благовести и Уласка Господњег у Јерусалим. Само суботом и недељом дозвољена је употреба вина и уља, док је за све остале дане, ако нема никаквог празника, одређено сухоједеније, то јест некувана храна, без уља. Са телесним постом сједињен је и духовни пост, који се састоји у уздржању од страсти и свих врста задовољстава и забаве, уз појачану молитву, давање милостиње и чињење добрих дела.

Великопосно богослужење се од обичног, које се савршава другим данима, разликује у много чему – како по свом спољашњем виду, тако и по садржају. Будући да су дани Великог поста првенствено дани покајања, целокупно великопосно богослужење уређено је тако да подстиче скрушеност срца и кајање због грехова. Из њега су удаљени раскош и славље. Царске двери се отварају ретко, на многим службама чак и завеса остаје навучена, пале се само малобројне светиљке, свештенослужитељи обично носе црне одежде, певања је мало, чује се углавном читање. Богослужење је праћено великим бројем великих (земних) и малих (појасних) поклона.

Радним данима, то јест од понедељка до петка, великопосно богослужење има следећу структуру: ујутро – полуноћница, јутрење, први час; пре подне – великопосни часови: трећи, шести и девети, изобразитељна и вечерње; увече – велико повечерје. Средом и петком (а у 5. седмици поста још и у четвртак) се томе додаје још и Литургија Пређе-

освећених Дарова. Субота (у спомен на њено првобитно празновање у Старом Завету) и недеља се издвајају од других дана Великог поста по томе што се у те дане црне одежде замењују обично тамноцрвеним, нема великих поклона са молитвом преподобног Јефрема Сиријског и служи се цела Литургија – суботом светог Јована Златоустог, а недељом светог Василија Великог. Током Страсне седмице богослужење има своје особености: прва три дана служи се Литургија Пређеосвећених Дарова, на Велики Четвртак – Литургија светог Василија Великог, на Велики Петак Литургије уопште нема (осим ако тај дан падну Благовести), него се служе Царски часови, а на Велику Суботу служи се Литургија светог Василија Великог. Издваја се такође шеста недеља, то јест шести недељни дан Великог поста: то је такозвана Цветна недеља, када се празнује један од дванаест великих празника: Улазак Господњи у Јерусалим и служи се Литургија светог Јована Златоуста.

3. Особености великопосних богослужења Полуноћница

То је служба која у току Великог поста претрпи понајмање измена. Једина разлика између великопосне и обичне полуноћнице је то што после молитве „Иже на всјакоје времја” и возгласа „Боже, ушчедри ни...” јереј пред Царским дверима произноси молитву преподобног Јефрема Сиријског: „Господе и Владико живота мога, духа лењости, чамотиње, пожуде и празнословља не дај ми. Духа чистоте, смиренуумља, трпљења и љубави даруј мени, слуги Твоме. Да, Господе Царе, дај ми да уочим прегрешења своја и да не осуђујем брата свога, јер си благословен у векове векова. Амин”.¹

Ова молитва се приликом њеног првог изговарања дели на три дела, при чему је сваки део праћен земним поклоном. Затим јереј заједно са народом чини 12 малих, појасних поклона, тихо говорећи: „Боже, очисти ме грешног”, а онда опет изговара молитву Јефрема Сиријског у целини, без дељења, и закључује је једним земним поклоном. Првога дана Великог поста на полуноћници, а такође у дане празника који падају у обичне дане Великог поста (од понедељка до петка) и увек на крају Деветога часа, молитва преподобног Јефрема Сиријског чита се

¹ Превод авве Јустина (Поповића): „Господе и Владару живота мога, дух лењости, мрзовоље, властољубља и празнословља не дај ми. Дух здравоумља, смиренуумља, трпљења и љубави даруј мени, слуги Твоме. О, Господе Царе, даруј ми да будем свестан грехова својих, и да не осуђујем брата свога, јер си благословен у векове векова. Амин”.

само једном са три земна поклона. Зато се у Типику увек разликује „16 поклона” и „три поклона”. Двострано читање молитве преподобног Јефрема са три велика поклона, 12 малих и закључним великим поклоном у Типику носи технички назив – „16 поклона”, док једнократно читање исте молитве са три поклона носи назив „три поклона”. Уопште, када се у Типику каже „велики поклони”, под тим се подразумева молитва преподобног Јефрема Сиријског праћена земним поклонима.

Великопосно јутрење

Почиње исто као и обично, свакодневно, с том разликом што се на почетку пре псалама чита не само „Придите поклонимсја”, него и „Свјатиј Боже” и „Оче наш”. Уместо „Бог Господ” пева се „Алилуја”, а уместо тропара светоме – „Тројични гласа” који се налазе на крају Триода, са припевом на први тројични, који се мења у зависности од дана седмице. Стихослове се углавном по три катизме, сједални после прве катизме из Осмогласника, а после друге и треће из Триода. После Педесетог псалма јереј на амвону пред Спаситељевом иконом чита молитву „Спаси, Боже, људи Твоја” (као и на свеноћном бденију).

Најважнију карактеристику великопосног јутрења представља то што се на канону стихослове Песме Светог Писма, заједно са ирмосима и тропарима канона Минеја и трипјеснџца Триода. Осмогласник се обичним данима поста уопште не пева. У целини се стихослове само оне три песме Светог Писма које иду уз одговарајуће песме трипјеснџца Триода. Осма и девета песма се стихослове увек, а прве песме се стихослове према следећем поретку: у понедељак прва песма, у уторак друга, у среду трећа, четвртак четврта и петак пета. Од осталих песама стихослове се само последњи стихови сваке песме, који служе као припеви за тропаре.

Предак овог стихословља је, према упутству Типика, следећи: после молитве јереја „Спаси, Боже, људи Твоја” и возгласа „Милостију и шчедротами...” почињемо „Господеви појем” („Господу певајмо”) на глас канона светог дневног из Минеја. И говоре стихове песме брзо, свака певница свој стих, док не стигну до „огустеша” („сабише се”); одатле почињу држати стихове на 14, и пева се Минеј са ирмосом на 6. А певамо овако: Прва певница (десна) говори стих „огустеша” и пева ирмос. Друга певница (лева) говори други стих „рече враг” („рече непријатељ”) и после њега тропар канона (светог из Минеја). И редом говоре стихове, по певницама, све до „тада похиташе”. А од стиха „тада похиташе” почињемо трипјеснџца господина Јосифа на 4.

На „Господ царује” певамо други трипјесњец господина Теодора Студита, и једна (десна) певница пева тропар, а друга (лева) стих и тропар. После тога обе певнице заједно певају: „Слава”, Тројичан, вишим гласом: „И ниње”, богородичан. Највишим гласом говоримо „Слава Тебје, Боже наш, слава Тебје” и певамо други тропар господина Теодора, „јер после пет тропара долази песма, а најпосле катавасија – ирмос другог канона”.

Тако се поју осма и девета песма (то јест по истом поретку како је горе указано да се пева прва песма).

А трећа песма се поје овако: прва певница говори стих: „Господ виде на небеса” и тропар канона из Минеја. Друга певница говори стих: „И даст крјепост царју”, и други тропар канона из Минеја. Потом прва певница „Слава”, а друга „И ниње”, са тропарима канона. Онда прва певница поје из Минеја ирмос треће песме после канона.

Овако се поје и шеста песма.

А четврта, пета и седма песма певају се овако: прво долази ирмос канона из Минеја, затим се последња два стиха припевају на тропаре канона, Слава, И ниње. Песма се не завршава ирмосом, јер се ирмос говори пре песме; ирмоси из Минеја поју се после канона само након треће и шесте песме, пошто те песме не почињу ирмосом.

У друге дане седмице, осим понедељка, прва песма се поје онако како је речено за четврту и пету песму. А код песама које имају трипјесњец, после канона пева се катавасија – ирмос трипјесњца, као што је горе речено.

У данашње време све ово се донекле поједностављује тиме што не певају две певнице, што се песме не певају гласно, него се једноставно стихослове речитативом, или се чак читају; читају се и тропари канона, а певају се само ирмоси и катавасија. Важно је знати да се у трећој и шестој песми ирмос не пева на почетку песме, као обично, него се њиме песма „покрива”, то јест пева се на самом крају песме. А у случајевима када дата песма има трипјесњец, завршава се ирмосом трипјесњца из Триода.

Треба такође знати да се после прве катизме говоре сједални из из Осмогласника. Пошто су сви они сабрани на крају Посног триода, нема потребе да се узима Осмогласник. После друге и треће катизме следе сједални Триода, наведени на одговарајућем месту. После треће песме канона и мале јектеније следи сједален светог из Минеја. После шесте песме и мале јектеније сједален мученичан. Они су такође сви наведени на крају Посног триода. „Ако свети има кондак, тај се овде

говори”, то јест после шесте песме канона, а мученичан говоримо после прве катизме, са сједалнима, уз припев: „Дивен Бог во свјатих Својих”. После девете песме пева се „Достојно јест”, поклон до земље, мала јектенија и свјетилан Тројичан гласа три пута. Ови свјетилни такође су сабрани на крају Триода; уз први се завршне речи мењају у зависности од дана седмице, као код Тројичних гласа после „Алилује”. Даље следе три обична хвалитна псалма јутрења.

Према Типику на великопосном јутрењу ради поучавања верујућих одређено је да се читају светоотачка дела и то: после прве катизме и сједална од преподобног Јефрема Сиријског, после друге катизме и сједална такође од преподобног Јефрема Сиријског, после треће катизме и сједална из књиге епископа из књиге епископа Паладија зване Лавсаик, после треће песме канона такође из Лавсаика, после шесте песме канона читање из Пролога. У данашње време ово се чини само у манастирима, а у неким парохијама свештеник чита поуке или кратко житије светог из Пролога.

Крај великопосног јутрења такође има своје особености: Велико славословље се чита, као на обичном свакодневном јутрењу, затим следи обична прозбена јектенија, после које се певају стихире на стиховње из Триода, а после тих стихира чита се два пута: „Благо јест исповједатисја Господеви”, Трисвето и Оче наш. После возгласа, уместо обичног тропара, чита се: „В храмје стојашче слави Твојеја, на небеси стојати мним, Богородице, двер небеснаја, отверзи нам двери милости Твојеја”. Нема сугубе јектеније као на обичном, свакодневном јутрењу, него се чита 40 пута „Господи, помилуј”, Слава, И ниње, Честњејшују херувим... „Именем Господњим благослови, отче”, и возглас јереја: „Сиј благословен Христос Бог наш, всегда, ниње и присно, и во вјеки вјеков”. Уместо обичног многољетствија чита се молитва „Небесниј Царју”, а за њом јереј чита великопосну молитву преподобног Јефрема Сиријског: „Господи и Владико живота мојега” са 16 поклона. По завршетку ове молитве и поклона одмах почиње читање првог часа.

Великопосни часови

Особеност великопосних часова представља то што се:

1) на сваком часу, уз извесне изузетке, после уобичајена три псалма стихослови катизма, 2) на сваком часу пева се три пута са земним поклонима тропар датог часа, 3) на шестом часу после прве половине богородична чита се паримија, пре и после које је одређен сваки пут

нарочити прокимен Триода, 4) на крају сваког часа, после возгласа јереја, чита се великопосна молитва „Господе и Владико живота мога”, обично са 16 поклона, а на деветом часу увек само са три поклона. Тропари часова су следећи:

Тропар Првог часа, глас 6:

„Заутра услиши глас мој, Царју мој и Боже мој” („Зајутра услиши глас мој, Царе мој и Боже мој”).

Тропар Трећег часа, глас 6:

„Господи, Иже пресвјатаго Твојего Духа в трећи час апостолом Твојим ниспославиј, Того, Благој, не отними от нас, но обнови нас мољашчихтисја” („Господе, Који си у трећи час Апостолима Твојим ниспослао Пресветог Духа Твога, Њега, Благо, не одузми од нас, но обнови нас, који Ти се молимо”).

Тропар Шестог часа, глас 2:

„Иже в шестий дењ же и час на крестје пригвождеј в рај дерзнове-ниј Адамов грјех, и согрјешениј наших рукописаније раздери, Христе Боже, и спаси нас” („Ти Који си у шести дан и час на Крсту приковао дрски у Рају Адамов грех; и меницу грехова наших раздери, Христе Боже, и спаси нас”).

Тропар Деветог часа, глас 8:

„Иже в девјатиј час нас ради плотију смерт вкусивиј, умертви плоти нашеја мудрованије, Христе Боже, и спаси нас” („Ти Који си у девети час ради нас телом смрт окусио, умртви тела нашег мудровање, Христе Боже, и спаси нас”).

Између певања ових тропара (свештеник каже тропар, а затим га певају десна певница два пута и лева певница једном) јереј произноси још по два нарочита стиха, а након што се тропар отпева трећи пут свештеник произноси: „Слава Отцу и Сину и Свјатому Духу”, а чтец продужава: „И ниње, и присно...” и чита даље богородичан часа.

После Трисвете песме и „Оче наш” не чита се кондак празника или светог, како то обично бива, него нарочити тропари који се налазе на одговарајућем месту у поретку сваког часа и по своме садржају тичу се онога што се на сваком часу спомиње.

За први час карактеристично је још и то што се друга половина богородична: „Стопи моја направи по словеси Твојему” пева на шести глас, сваки стих по два пута, а „Да исполњатсја уста моја хваљенија Твојего Господи...” три пута.

Великопосна Изобразитељна

Следи увек непосредно након читања закључне молитве деветог часа, при чему се сами изобразитељни псалми изостављају, и чин започиње певањем Заповеди блаженстава на 6. глас, при чему уз сваку заповест иде припев: „Помјани нас, Господи, једга придеши во Царствији Твојем”. На крају се пева трикратно: „Помјани нас, Господи...”, „Помјани нас, Владико” и „Помјани нас, Свјатиј” и то посебно умилним, отегнутим напевом, са земним поклонима. После „Честњејшују херувим” и возгласа јереја: „Боже, ушчедри ни...” произноси се великопосна молитва: „Господе и Владико живота мога...” са 16 поклона, после чега одмах, без возгласа, почиње великопосно вечерње, читањем „Придите, поклонимсја” и предначинатељног псалма. Тако бива у оним случајевима када нема литургије Пређеосвећених Дарова. Ако се пак служи литургија Пређеосвећених Дарова, онда се после молитве и поклона чита: „Всесвјатаја Тројице, јединосуштнаја држава...” („Свесвета Тројице, Једносуштна моћи...”). Јереј: „Премудрост”, пева се „Достојно јест”, возглас јереја: „Пресвјатаја Богородице, спаси нас”, „Честњејшују”, „Слава Тебје, Христе Боже...” и читав велики отпуст.

4. Литургија Пређеосвећених Дарова

Литургијом Пређеосвећених Дарова, како сам њен назив показује, назива се таква Литургија, на којој се верујућима за причешће дају Свети Дарови који су претходно освештани. Зато се литургија Пређеосвећених Дарова разликује од Литургија светог Јована Златоуста и светог Василија Великог по томе што на њој нема приношења (проскомидије) и освештања Светих Дарова.

У „Додатку” за пети део „Древних Литургија (издање С. Петербург, 1878) речено је: „Међу древним литургијама... литургија Пређеосвећених Дарова (η των προηγιασμενων λειτουργια, тј. δωρων, Missa praesanctificationum, тј. munus), која се служи током свете Четрдесетнице у источној православној Цркви, првенствено средом и петком током првих шест недеља, у четвртак пете недеље, у понедељак, уторак и среду Страсне седмице... а у западној цркви само једном годишње – на Велики Петак у Страсној седмици. Порекло и поредак ове Литургије различити истраживачи црквених старини приписивали су и до данас приписују час истоку, час западу; неки од источних писаца прихватају да је она првобитно настала на западу, приписујући је римском папи Григорију Великом или Двојеслову, док је западни писци углав-

ном приписују истоку, допуштајући да је она одатле прешла на запад у време када су источне и западне цркве још имале међусобно општење. Сами чинови литургије Пређеосвећених Дарова на истоку и на западу, који се разликују у неким детаљима, у свом општем току и саставу молитава показују тако велику сличност, која представља јасан доказ јединственог порекла ове Литургије у обе половине хришћанског света и заједничког извора свих њених облика. Тај извор је првобитно хришћанство. Нарочите околности у којима је хришћанска Црква живела у прва три века и које су се једнако тицале Свете Тајне Евхаристије како на истоку тако и на западу, положили су темеље из којих се, мало по мало, развило нарочито евхаристијско богослужење под називом литургија Пређеосвећених Дарова...” (види: стр. 141–142).

Дакле, као што је горе показано, литургија Пређеосвећених Дарова води порекло из првих времена хришћанства, али може се претпоставити да је њену коначну редакцију у писменом виду дао свети Григорије Велики, папа Римски, звани Двојеслов, који је живео у шестом веку (папа од 590. до 604. године).

Литургија Пређеосвећених Дарова служи се само у дане Великог поста. Циљ њеног установљења састоји се у томе да се верни не лише могућности причешћа Телом и Крвљу Христовом у обичне дане Великог поста, када се по Типику потпуна Литургија не служи. Присуствујући савршавању Свете Тајне Евхаристије древни хришћани су се одушевљавали тако узвишеном радошћу у Христу Спаситељу, да су Литургију називали Пасхом. Зато је сматрано да су тако узвишена осећања радости неспојива са данима покајања и скрушености због грехова, чему је намењен Велики пост, па је савршавање потпуне Литургије у дане Великог поста доживљавано као неумесно. Но, пошто је за древне хришћане било незамисливо да читаву седмицу остану без причешћа Светим Христовим Тајнама, уведена је литургија Пређеосвећених Дарова, из које је уклоњено свако славље и на којој нема најважнијег и најсвечанијег дела Литургије – претварања Светих Дарова.

Свети
Григорије Велики

Литургија Пређеосвећених Дарова служи се, као што је горе речено, током читавог Ускршњег поста, у сваку среду и петак првих шест седмица поста, у четвртак пете седмице, на Велики Понедељак, Уторак и Среду током Страсне седмице, а може се служити и у понедељак, уторак и четвртак друге, треће, четврте, пете и шесте недеље Поста, ако у те дане падне храмовни празник или светитељ који у Типику има знак † (Прво и Друго Обретење главе светог Јована Крститеља 24. фебруара и Четрдесет мученика Севастијских 9. марта). Она се никада не служи у суботње дане Великог поста (када се служи Литургија светог Јована Златоустог), нити у недељне дане (када се служи Литургија св. Василија Великог, осим Цветне недеље када се такође служи Златоустова Литургија), а не служи се ни у понедељак, уторак и четвртак прве седмице Поста, као ни на Благовести, Велики Четвртак и Велики Петак.

Свети Дарови који се дају верујућима на литургији Пређеосвећених Дарова, освећују се раније, на претходној потпуној Литургији светог Јована Златоустог или Василија Великог. Зато се, поред једног уобичајеног Агнеца, на проскомидији припремају још два или више Агнеца (у зависности од тога колико литургија Пређеосвећених Дарова треба одслужити), над којима се извршавају све уобичајене радње и произносе исте молитвене речи као и над оним Агнецом који се припрема за Литургију тога дана. За време освећења Светих Дарова свештеник произноси обичне речи над сваким Агнецом, не мењајући једину у множину, јер је Један Христос у сваком Агнецу. Када свештеник узноси Свете Дарове, он истовремено узноси и оне свете Агнце који су намењени за литургију Пређеосвећених Дарова. Када наступи време причешћивања свештенослужитеља, предстојатеља, пре него што почне да причешћује, након уливања топлоте у свети путир, ставља на длан своје леве руке (обично на сунђер) један припремљени Агнец намењен за литургију Пређеосвећених Дарова, окренувши његову мекану страну горе. Онда кашичицом натапа светом Крвљу Агнец унакрст, са стране у коју је урезан крст на проскомидији. Свето Тело Христово, које је на тај начин сједињено са пречистом Крвљу Његовом, полаже се у нарочито за то одређени кивот („хлебоносац”), који обично стоји на Престолу и ту се чува до дана када треба да се служи литургија Пређеосвећених Дарова.

Будући да се у Великом посту обичним данима (то јест осим суботе и недеље) храна по Типику може узимати само једном дневно, увече, литургија Пређеосвећених Дарова се служи после Деветог часа и вечерња. Пре ње се увек служе великопосни часови трећи, шести

и девети са Изобразитељном, затим се даје отпуст, а сама Литургија почиње обичним литургијским возгласом: „Благословено Царство” и вечерњем.

О Пређеосвећеној Литургији светог апостола Јакова

„Ова Литургија представља древни чин Јерусалимске цркве, а служена је у Палестини и на Синају, као локална форма Пређеосвећене литургије, али ју је од петнаестог века постепено истиснула Константинопољска форма Литургије светог Григорија Двојеслова. Поредак Пређеосвећене литургије апостола Јакова има исти однос према потпуној Литургији апостола Јакова, као што Пређеосвећена Литургија светог Григорија Двојеслова има према потпуним Литургијама светог Јована Златоуста и светог Василија Великог.

Споменута у уставу Храма Гроба Господњег, ова Литургија се први пут појавила у штампи изгледа тек у деветнаестом веку, када је објављен њен текст из служебника Синајског манастира. Она се наводи код Дмитријевског.¹

Молитве пред почетак Литургије и облачење свештенослужитеља

Молитве пред улазак свештенослужитеља у олтар (тзв. входне молитве) читају се обично на крају Деветог часа, после молитве преподобног Јефрема Сиријског: „Господе и Владико живота мога”, а облачење свештенослужитеља обавља се после тога, за време певања и читања Изобразитељне, тако да до отпуста Изобразитељне свештенослужитељи већ буду спремни за почетак Литургије.

Входне молитве су исте као и на потпуној Литургији, то јест почињу од читања „Пречистому Твојему образу...”, али изоставља се мо-

¹ У Грчкој савремена издања објављена су 1955. у Атини и 1979. у Солуну (друго, исправљено издање, са уставним упутствима из Типика Храма Гроба Господњег). Служебник Јерусалимске цркве из 1995. године, или Јерусалимски Литургикон (Λειτουργικόν Ιερουσαλήμων), по благослову патријарха Диодора, садржи читав текст ове службе. У Србији служебник Пређеосвећене литургије апостола Јакова издао је 1996. године епископ Банатски Хризостом. Ово издање састоји се од четири засебне књижице са целовитим текстом служби среде 4. седмице Великог поста и понедељка, уторка и среде Страсне седмице, штампаних не на црквенословенском, него на српском. Словенски превод начинио је протојереј Јован Шо према грчком Јерусалимском Литургикону из 1995. године. Протојереј Јован Шо је иначе настојатељ Свето-Тројицке парохије РПЦЗ у граду Милвоки. Његов превод значајан је због тога што омогућава поређење са другим историјским чињеницама везаним за питање Пређеосвећене литургије.

литве: „Господи, ниспошљи руку Твоју...”, јер је свештенодејство над Светим Даровима већ обављено. Улазећи затим у олтар свештеник као и обично целива Престо, крст на њему, Јеванђеље и облачи се у потпуно свештеничко одјејање, као на потпуној Литургији, али при томе он само осењује крсним знаком сваки поједини део одјејања, целива га и ништа не говори, осим: „Господу помолимсја”.

5. Поредак Литургије Пређеосвећених Дарова

Пред почетак Литургије не читају се уобичајене молитве, него се свештенослужитељи трипут поклоне пред светим Престолом са речима: „Боже, очисти ме грешног”, затим целивају: свештеник свето Јеванђеље, а ђакон свети Престо. Ђакон ћутке узима благослов од свештеника и излази пред Царске двери на своје обично место (амвон) и громко говори: „Благослови, владико”.

Свештеник произноси почетни возглас Литургије: „Благословено царство Оца и Сина и Светога Духа, сада и увек и у векове векова” при чему, као и увек, Јеванђељем чини знак крста над Престолом. Појци одговарају: „Амин” и даље почиње вечерње читањем предначинатељног псалма 103: „Благосиљај душо моја Господа...” Свештеник за то време откривене главе чита пред Царским дверима молитве вечерња, зване светилничне, почев од четврте, јер се прве три читају после тога, приликом возглашавања малих јектенија између антифона катизме.

После предначинатељног псалма произноси се Велика јектенија са уобичајеним закључним возгласом свештеника: „Јер Теби приличи свака слава...”, а затим се стихослови 18. катизма: „Ко Господу вњегда скорбети ми...” („Ка Господу, кад ме снађе невоља”). Чтец завршава сваку Славу читајући три пута „Алилуја”. После сваког антифона, или сваке Славе, ђакон произноси малу јектенију. За време јектеније свештеник тајно чита молитве, прве три од светилничних, а потом возглашава: после прве мале јектеније – „Јер је Твоја моћ, и Твоје је царство и сила и слава...”, после друге – „Јер си благ и човекољубив Бог...” и после треће – „Јер си ти Бог наш, који милује и спасава”.

За време читања катизме обавља се преношење Пређеосвећеног Агнеца са Престола, где се он сада обично налази у кивоту, на Жртвеник. У прошлости овај кивот се налазио на Жртвенику у такозваном „Предложењу”. Зато Типик прописује: „Кад почну читати катизме свештеник одлази у предложење и узевши из кивота Пређеосвећени Хлеб (Агнец) са великом побожношћу полаже га на свети дискос, потом улива у свету Чашу вино и воду, затим кади над кадионицом звездицу

и покриваче, и покрива дискос и Чашу, не изговарајући никакве молитве проскомидије, него говори само: „Молитвама светих Отаца наших, Господе Исусе Христе, Боже наш, помилуј нас”, јер су Дарови већ освештани”. У данашње време кивот се обично не налази на Жртвенику, него на Престолу, па се стога претходно обавља преношење Пређеосвећеног Агнеца са Престола на Жртвеник. На почетку првог антифона, свештеник подигне свето Јеванђеље и стави га иза антиминос. Затим развије антиминос, оде и узме свети дискос са Предложења, стави га на развијени антиминос и потом положи на дискос Пређеосвећени Агнец из кивота. За време другог антифона свештеник са ђаконом, који у руци држи свећу, кади Престо са Агнецом који лежи на дискосу, обилазећи га три пута у круг. За време трећег антифона свештеник учини земни поклон пред Светим Даровима, па стави свети дискос са светим Агнецом себи на главу и, обилазећи Престо са десне стране, преноси га на Жртвеник, улива у Путир вино и воду, покрива дискос и путир покривачима, и кади Свете Дарове. Затим се враћа светом Престолу, савија антиминос и полаже на њега свето Јеванђеље.

По завршетку катизме и треће мале јектеније следи певање „Господи возвах” и стихира којих на литургији Пређеосвећених Дарова увек има десет. На „Слава, И ниње” отварају се Царске двери и обавља се вечерњи Вход са кадионицом. Но, у оним случајевима када се на литургији Пређеосвећених Дарова чита Јеванђеље, као што то бива у дане празника и у прва три дана Страсне седмице, вход се увек врши са Јеванђељем.

Након входа и уобичајеног певања „Свјете тихиј” произноси се прокимен из Триода читају се две паримије. Током свете Четрдесетнице прва паримија је увек из књиге Постања. Она показује човеков пад у грех и његове погубне последице, док друга – из књиге Прича – говори о Божанској премудрости коју покајани грешници треба да траже ако заиста желе да исправе свој греховни живот и да утађају Богу. За време читања паримија Царске двери се затварају.

По окончању прве паримије Царске двери се отварају и чтец говори а појци певају други прокимен, такође из Триода. После певања прокимена ђакон се обраћа свештенику (а на архијерејског служби протођакон архијереју) говорећи: „Заповедите!” Свештеник (или архијереј), узевши обема рукама кадионицу и свећу на свећњаку (архијереј трикирију), стоји пред светом Трпезом, гледајући на исток, и чини свећњаком знак крста, говорећи: „Премудрост, смерно стојмо!”, чиме оне који се моле подстиче на посебну пажњу и побожност.

Затим се окрене на запад ка народу и громко говори: „Светлост Христова просвећује све и сва”, чиме као да показује да су праоци и пророци, чија су дела управо читана и још ће се читати, били просвећени истом светлосћу Божијом која и данас све просвећује, кроз Искупитеља Који се јавио у свету, а кога су они најавили. Ово се обично обавља уз отворене Царске двери, при чему сви који се моле падају ничице клањајући се до земље. Историјски, ова свештена радња се објашњава тиме што су у старини у дане свете Четрдесетнице оглашени који су се припремали за крштење пре изласка из храма осењивани упаљеном свећом, као знамењем благодатне светлости Христове, коју треба да добију у светом Крштењу на крају Великог поста (обично на Велику Суботу). Одмах затим следи читање друге паримије из књиге Прича.

Понекад се на литургији Пређеосвећених Дарова, осим две паримије Триода читају још и паримије празника. Тако бива на Пређеосвећеној литургији за празнике великих Светих, ако ти празници падну у уторак, среду, четвртак, петак и суботу, друге, треће, четврте и пете седмице Великог поста – Обретење главе светог Јована Крститеља 24. фебруара и Четрдесет мученика 9. марта, а такође у дане храмовних празника. Паримије празника се читају још и у навечерје празника Благовести Пресветој Богородици 24. марта, ако то навечерје падне у среду или петак када се служи Пређеосвећена литургија. Уопште, треба знати да се вечерње, сједињено са литургијом Пређеосвећених Дарова, које се савршава у навечерје празника, односи већ на сам дан празника, услед чега се певају стихире празника и читају његове паримије. У таквим случајевима Свеноћно бденије за празник не почиње вечерњем, него великим повечерјем.

По завршетку читања паримија свештеник говори чтецу: „Мир ти”, а ђакон: „Премудрост”.

Одмах затим следи певање умилних стихова 140. псалма са припевом за сваки стих: „Да исправитсја молитва моја...” („Нека узиће молитва моја...”).

Према Типику чтец или свештеник, стојећи пред Царским дверима, пева ове стихове, а појци после сваког стиха певају припев. У данашње време је готово посвуда обичај да ове стихове на средини цркве певају три појца¹, а певнице певају припев уз сваки стих. Поредак овог певања је следећи:

¹ Руска пракса.

Чтец пева први стих: „Да исправитсја молитва моја, јако кадило пред Тобоју, воздјејаније руку мојеју, жертва вечерњаја” („Нека узиће молитва моја као кад преда Те, уздизање руку мојих као принос вечерњи”).

Појци (из десне певнице) певају исти стих који служи и као припев.

Чтец устаје и говори други стих: „Господи, возвах к Тебје, услиши мја, вонми гласу мољенија мојего, вњегда возвати ми к Тебје” („Господе, к Теби вапим, почуј ме; услиши глас мољења мога кад завапим к Теби”).

Појци (из леве певнице) певају исти припев: „Да исправитсја молитва моја”.

Чтец устаје и говори трећи стих: „Положи, Господи, храњеније устом мојим, и двер огражденија о устнах мојих” („Постави, Господе, стражу око језика мога, и чувај врата уста мојих”).

Појци (десна певница) припев: „Да исправитсја молитва моја”.

Чтец устаје и говори четврти стих: „Не уклони сердце моје в словеса лукавствија, непшевати вини о гресјех” („Не дај срцу моме да за страни у зле помисли, да не измишља изговоре за грехе”).

Појци (лева певница) припев: „Да исправитсја молитва моја”.

После тога чтец (односно појац) пева прву половину првог стиха: „Да исправитсја молитва моја, јако кадило пред Тобоју”, а појци (односно хор) довршавају другу половину: „Воздјејаније руку мојеју, жертва вечерњаја”.¹

На тај начин, ово певање налик је певању великог прокимена. Зато је оно у појачким зборницима и називано „Великим прокименом”. Док се ово пева свештеник узима кадионицу са тамјаном и стојећи у олтару пред светом Трпезом кади. Приликом певања последњег стиха: „Не уклони сердце моје...” свештеник одлази ка Жртвенику, а ђакон уставши са колена креће за њим. Свештеник кади пред Жртвеником три пута и даје ђакону, који, стојећи пред Жртвеником, кади до краја певања „Да исправитсја...” А свештеник се враћа пред свети Престо, преклони пред њим колена и остане тако до краја певања „Да исправитсја”.

¹ Ово је руска пракса. Српска пракса је нешто другачија: свештеник (који је до тада окадио свету Трпезу, Предложење, пређеосвећене свете Дарове и Горње место) остави кадионицу, клекне пред Престо и сам пева последње: „Да исправитсја молитва моја, јако кадило пред Тобоју”. За то време сви присутни у храму клече. Затим свештеник устаје и чини три метаније, а сав народу наставља песму устајући: „Воздјејаније руку мојеју, жертва вечерњаја”.

Типик прописује народу и појцима (у певницама) да час клече, а час устају. Они који певају, за време певања стоје, не преклањајући колена. А сваки пут када заврше своје певање, они преклањају колена. На тај начин на самом почетку певања сви осим чтеца који пева „Да исправитсја...” и свештеника који кади у олтару, клече на коленима. Затим чтец клекне на колена а појци из десне певнице и народ на десној страни храма устаје и пева припев: „Да исправитсја...”. Приликом последњег певања „Да исправитсја...” сви, укључујући и чтеца и свештеника клече на коленима. Типик прописује да припев певају десна и лева певница наизменично, а заједно са појцима из певнице и сав народ који се налази на тој страни храма, при чему се каже да стоје, не преклањајући колена, не само појци из певнице која пева, него и народ на тој страни. Важно је приметити упутство из поглавља „О поклонима”, где Типик прописује да на богослужењу, осим појаца, много шта пева и народ. У многим богослужбеним књигама ово је јасно означено речима: „народ говори”.

Када се отпева „Да исправитсја”, прописано је да се чине три велика поклона, при чему се говори молитва: „Господе и Владико живота мога”.

После великих поклона у дане спомена великих светих и храмовних празника произноси се прокимен и читају се Апостол и Јеванђеље. Током Страсне седмице чита се само Јеванђеље. Прописано је да се при томе отварају Царске двери. Сходно томе, оне према Типику током певања „Да исправитсја” не би требало да буду отворене, али у пракси је углавном уобичајено да се отварају.

После читања Јеванђеља, или после великих поклона ако Јеванђеље није читано, следи уобичајени поредак Литургије: сугуба јектенија, јектенија за оглашене и две мале јектеније верних. За време сугубе јектеније произноси се иста тајна молитва као и на потпуној Литургији и распростире се антиминс баш као на потпуној Литургији. Многи сматрају да је произношење заупокојене јектеније на литургији Пређеосвећених Дарова неумесно, јер ова Литургија не може да се сматра умилоствљујућом жртвом за упокојене, но неки сматрају да је то помињање допустиво, баш као и свако друго мољење. У време јектеније за оглашене, као и обично, распростире се читав антиминс и предстојатељ током завршног возгласа крстолико осењује антиминс сунђером, који потом целива и полаже на десну страну изнад антиминса. Пошто је у старини међу оглашенима било оних који су се припремали да крштење приме на Велику Суботу, од крстопоклоне среде „за браћу

која се спремају за свето Просвећење” произноси се нарочита јектенија са тајном молитвом за оглашене и завршним возгласом свештеника „Јер си Ти просвећење наше...” Уз следеће две мале јектеније читају се посебне тајне молитве, а друга јектенија завршава се нарочитим возгласом свештеника: „По дару Христа Твога, са Којим су благословен, са Пресветим и Благим и Животворним Твојим Духом, сада и увек и у векове векова.”

Затим се, уместо Херувимске, пева посебна песма: „Ниње сили небеснија с нами невидимо служат: се бо входит Цар слави, се жертва тајнаја совершена дориноситсја, вјероју и љубовију приступим, да причастници жизни вечнија будем: Алилуја, Алилуја, Алилуја” („Сада Небеске Силе с нама невидљиво служе: јер ево улази Цар славе; ево већ принесена тајанствена Жртва долази, свечано праћена. Са вером и љубављу приступимо, да причасници вечнога живота постанемо. Алилуја, Алилуја, Алилуја”).

На почетку ове песме отварају се Царске двери. Ђакон кади свету Трпезу наоколо три пута, свето Предложење и свештеника. У пракси кади се читав олтар, али онај ко кади не излази на амвон, нити кади иконостас, певнице и народ. Молитва херувимске песме се не чита, него свештенослужитељ док кади може у себи да чита 50. псалам. Затим као и на потпуној Литургији свештеник и ђакон се три пута поклоне, читајући сваки пут: „Ниње сили небеснија...” После тога целивају Престо и одлазе ка Жртвенику како би започели Велики вход.

Особености овог Великог входа су следеће:

Пред Жртвеником свештеник се само клања три пута, говорећи тихо: „Боже, очисти ме грешног”; затим кади три пута, узима воздух и ћутке га полаже на плећа ђакону. Сам пак узме у десну руку свети дискос и стави га себи на главу, у леву руку узме свети путир, држећи га уз прса. Ако у Литургији учествује неколико јереја, онда старији носи дискос, а други Чашу. Ђакон иде напред и кади. Крећући се од Жртвеника кроз северне двери, па на Царске двери до Престола, они ништа не говоре, јер је помињање већ обављено на оној Литургији на којој су ови Дарови освешћени. За време преношења Божанских Светих Тајни сав народ у храму и појци падају ничице клањајући се како додикује Христу Богу, присутноме у Светим Тајнама, које су претходно у потпуности освешћане. Након уношења Светих Дарова у олтар сви устају и појци довршавају другу половину песме: „Ниње сили небеснија”, почев од речи „Вјероју и љубовију приступим...”

Након постављања Светих Дарова на Престо свештеник скида покриваче са њих, узима воздух са ђаконових плећа, кади га и њиме са миомирисом покрива Свете Дарове, ништа не говорећи. Типик прописује да се након уношења Светих Дарова чине „три поклона”. Обично се чине три велика поклона уз читање молитве „Господе и Владико живота мога”, иако Типик то не каже изричито.

После Великог входа навлачи се завеса, али само до половине. Ово полузатварање завесе одговара њеном затварању и отварању на потпуној Литургији, јер тамо је она потпуно затворена до „Вјерују”, а затим остаје отворена до возгласа „Светиње светима”.

Пошто на литургији Пређеосвећених Дарова нема самог освештања Дарова, него након Великог входа одмах следи припрема верујућих за причешће, ђакон произноси исту прозбену јектенију која се произноси и на потпуној Литургији пре „Оче наш”, али она почиње речима: „Допуномо вечерњу молитву своју Господу”, на којој се моли „За предложене и пређеосвећене пречасне Дарове”. Свештеник за то време чита нарочиту тајну молитву у којој се моли за достојно причешћивање Светим Тајнама и закључује јектенију возгласом који је уобичајен и за потпуну Литургију: „И удостој нас, Владико...”. На тај возглас појци одговарају молитвом Господњом: „Оче наш”. Даље следи све по реду као и на потпуној Литургији. Једино што свештеник са великим страхом и побожношћу пружа руку испод воздуха којим су покривени Свети Дарови, дотакне се руком животворног Хлеба, не подижући га, и говори гласно: „Пређеосвећене Светиње светима” (За то време сав народ у храму пада ничице клањајући се, и устајући пева: „Један је свет...”). Дакле, не врши се узношење Агнеца, јер је то већ учињено на потпуној Литургији. При томе се навлачи и друга половина завесе. Свештеник скида воздух са дискоса и путира, и разлама свети Агнец на четири дела, уз исте речи као и на потпуној Литургији, и полаже частицу ИС у путир, ништа не говорећи, а ђакон налива топлоту, такође ништа не говорећи.

Потом следи причешћивање свештенослужитеља које има следеће особености: пошто је тело Христово натопљено Његовом крвљу, ђакон, прилазећи да би добио Свете Дарове, говори: „Дај ми, владико, пречасно и пресвето Тело и Крв Господа и Бога и Спаса нашег Исуса Христа”. А свештеник, дајући му частицу, говори: „Теби, ђакону (име), даје се пречасно и пресвето и пречисто Тело и Крв Господа и Бога и Спаса нашег Исуса Христа, на отпуштење грехова твојих и на живот вечни”. Слично говори и када се сам причешћује. Ако свештеник

служи сам, без ђаконa, он не пије из Чаше пре но што употреби Свете Дарове на крају Литургије. Јер, мада је вино освећено стављањем частица Светих Тајни, оно није претворено у Божанску Крв. А ако свештеник служи са ђаконом, онда ђакон не пије из Чаше, јер после треба да употреби Свете Дарове. А свештеник пије из свете Чаше и при томе ништа не говори.

За време причешћивања свештенослужитеља пева се причастан: „Вкусите и видите, јако благ Господ: Алилуја, Алилуја, Алилуја”. Свештеник чита благодарну молитву, а ђакон полаже све частице које су преостале на дискосу у свети Путир и покрива га.

Отварају се Царске двери и ђакон, примивши свети Путир из руку јереја, показује га са двери народу уз уобичајени возглас: „Са страхом Божијим, вером и љубављу приступите”, а појци, уместо „Благословен грјадиј” („Благословен који долази”), певају: „Благословљу Господа на свакоје време, хвала Јего во устјех мојих” („Благосиљаћу Господа у свако време, Његово прослављање је у устим мојим”). Ако има мирјана који се причешћују, они се причешћују као обично, а сасвим малу децу, која не могу да прогутају частицу тела Христовог, на Пређеосвећеној литургији не причешћују. За време причешћа појци као и обично певају: „Тјело Христово примите”. После тога следи благослов свештеника са речима: „Спаси, Боже, људи Твоја...”, појци певају: „Хлеб небесниј и чашу жизњи вкусите и видите, јако благ Господ, Алилуја, Алилуја, Алилуја”. Приликом кађења Светих Дарова свештеник ништа не говори, него узевши свети Путир и окренувши се ка дверима, гледа према народу и тајно говори: „Благословен Бог наш” са возгласом: „Свагда, сада и увек, и у векове векова”. Појци као и обично певају: „Да исполњатсја уста наша...” Вакон произноси уобичајену благодарну јектенију после причешћа: „Прости примше...” („Ми који смо примили...”). Чита се посебна заамвона молитва која почиње речима: „Господе Сведржитељу”. У њој свештеник моли Бога да нас Он удостоји да се „добрим подвигом подвизавамо, да ток Поста завршимо... главе невидљивих змија размрсамо... и да неосуђено достигнумо поклонити се светом Васкрсењу”. Појци певају: „Амин” и „Буди имја Господње” три пута. Даље чтец чита речитативом или појци певају 33. псалм: „Благословљу Господа...” („Благосиљам Господа...”). Даље следи „Слава Тебје Христе Боже...” и уобичајени отпуст Литургије. На Велику Среду после „Буди имја Господње” чита се молитва преподобног Јефрема Сиријског „Господи и Владико” са три земна поклона. Дели се нафора. При томе не треба сметнути с ума да се ова Литургија, будући да се служи после

вечерња, већ односи на следећи дан, те се стога помињу свети следећег дана. Само на литургији Пређеосвећених Дарова која се служи у дане празника, помиње се најпре свети који се празнује, а потом свети чији је спомен наредног дана.

6. Посебни спомени у дане Четрдесетнице

Најстроже се проводи прва седмица Великог поста, која и у богослужењима нема у себи ничег празничног, свечаног. Ако током ње, у обичне дане, то јест од понедељка до петка, падне било који празник, он се преноси или на Сиропусну недељу, или на суботу прве седмице. На Сиропусну недељу се преноси чак и један од Дванаест великих празника – Срећење Господње.

У прва четири дана те седмице на Великом повечерју чита се, подељен на четири дела, Велики покајни канон преподобног Андреја Критског, коме се у среду и четвртак додаје канон преподобној Марији Египћанки.

У прву суботу Великог поста савршава се празновање Светог великомученика Теодора Тирона (Теодорова субота), у спомен на то како је овај свети, јавивши се из другог света, спасао хришћане у прву седмицу поста од оскврњене хране, која је, по заповести цара Јулијана Одступника, била попрскана крвљу од жртава идолима. Он је обавестио о томе епископа Евдоксија и посаветовао га да уместо ове оскврњене хране употреби „кољиво”, то јест кувану пшеницу са медом. После заамвоне молитве на Пређеосвећеној литургији у петак, која се већ односи на суботу, обавља се молебна пјеније светом Теодору Тирону са освећењем кољива, које се после Литургије дели верујућима.

Недеља Православља

У прву недељу Великог поста прославља се Победа Православља, у спомен на обнављање иконопоштовања у време царице Теодоре 842. године. У саборним црквама се тога дана после Литургије служи „Чин Православља”, који се састоји из молебног појања за обраћење заблуделих, објављивања „анатема” свим одступницима од истинске вере и сејачима лажних учења, „вечног спомена” свим поборницима Православља и многољетствија свим верним чедима Цркве и заштитницима свете вере. Ово је веома свечани чин и зато га служи само архијереј уз велико сабрање саслужитеља. У обичним парохијским храмовима служи се само први део тога чина, који садржи молебну појање.

Служба светоме из Минеја, чији спомен падне у Недељу Православља, служи се у петак на повечерју (и уопште, службе светима из Минеја, који падну у суботе и недеље свете Четрдесетнице, поју се у петак на повечерју).

У суботу друге, треће и четврте седмице Великог поста служи се заупокојена служба са помињањем умрлих. Али ако у једну од тих субота падну Обретење, Младенци, Благовести или храмовни празник, заупокојена служба се изоставља.

Друга недеља Великог поста

У другу недељу Великог поста слави се спомен светог Григорија Паламе, архиепископа Солунског, који је од јеретика Варлаама заштитио учење о божанствености благодатне светлости којом је Господ засијао на Тавору и која озарује човека након најдубљег подвига молитве и поста. Ово је, да тако кажемо, празник победе православног подвижништва над рационалистичким лажним учењима која одричу значај подвига поста.

Крстопоклона недеља

Треће недеље Великог поста обавља се служба у част Крста Господњег, који се на свеноћном Бденију, после Великог славословља, свечано износи на средину храма ради поклоњења, услед чега не само та недеља, то јест тај недељни дан, него и читава седмица која следи, носе назив Крстопоклона. У средини поста крст се износи како би ободрео и окрепио духовне силе оних који посте, подсећајући их на страдања Господња претрпљена ради нашег спасења и преславно васкрсење Његово које је затим уследило. Због тога Црква, прослављајући Крст Господњи, пева: „Крсту Твојему поклањајемсја, Владико, и свјатоје Воскресеније Твоје славим”. Изношење Крста обавља се на исти начин као за празник Воздвижења, али нема подизања, већ само поклоњење Крсту уз појање: „Крсту Твојему”. Ово поклоњење Крсту понавља се такође у понедељак и среду Крстопоклоне седмице на Првом часу, уместо појања: „Стопи моја направи по словеси Твојему...” и у петак након отпуста свих часова, када се након целивања Крста он односи у олтар. Приликом поклоњења крсту увек се певају стихире: „Придите, вјернији, Животворјашчему Древу поклонимсја...” Током читаве ове седмице у богослужбеним песмама прославља се Крст Господњи. У среду и петак ове седмице служба је по Триоду, а светоме из Минеја чита се на Повечерју.

Четврта недеља Великог поста

Четврте недеље Великог поста слави се спомен преподобног оца нашег Јована Лествичника, који је читав пут духовног, подвижничког живота представио у својој чувеној књизи „Лествица духовна, која узводи на небо” и на примеру сопственог изузетног подвижничког живота пружио узор како треба пролазити тим путем. У Јеванђељу које се чита на Литургији тога дана (Мк. 9, 7–31), спомиње се пророштво Господа о томе да ће бити убијен и да ће васкрснути.

Пета седмица Великог поста

Ова седмица обележена је посебним богослужењима и за њу постоји нарочит распоред читања катизми Псалтира. У четвртак 5. седмице на јутрењу, које се служи у среду увече, чита се Велики канон преподобног Андреја Критског у целини, заједно са каноном преподобној Марији Египатској, услед чега се ова служба у народу назива „Андрејево” или „Маријино стајање”. На јутрењу је одређено да се чита житије преподобне Марије Египћанке, и то први део после катизми и сједална, а други после треће песме канона. На вечерњу уочи овог дана, то јест у среду на Пређеосвећеној литургији, осим пет стихира преподобног Јосифа Студита које се певају на шест, певају се по азбучном реду и 24. стихире преподобног Андреја Критског. Ове стихире се одликују посебном умилношћу и по своме садржају личе на Велики канон. Све поменуте покајне стихире завршавају се истим речима: „Господи, преже даже до конца погину, спаси мја” („Господе, пре но што до краја погинем, спаси ме”). На дан канона повечерје је мало и то у келијама, као и полуноћница. И после јутрења „читаву службу читамо брже”, то јест без певања и поклона, а молитву преподобног Јефрема Сиријског прате само три поклона, а не шеснаест, „ради напорног бденија”. У четвртак се, због Великог канона служи литургија Пређеосвећених Дарова.

Ако у среду и четвртак пете седмице падне празник Благовести, онда се певање Великог канона преноси на уторак исте седмице и, сходно томе, обавља се у понедељак увече.

У субоју *иѣше седмице* празнује се „Похвала Пресвете Богородице” уз читање акатиста који је подељен на четири дела, услед чега се та субота назива такође „суботом акатиста”. Ова служба је установљена у спомен на више избављења Константинопоља од непријатеља заштитом и заступништвом Богомајке, Која се у акатисту зато и прославља

као „Изабрана Војвоткиња”. Ово богослужење се назива „акатистом”, што на грчком значи „несједалан”, јер током њега није дозвољено да се седи. Није тачно познато ко је саставио овај акатист: једни га приписују хронографу из IX века Георгију Амартолу, други патријарху Сергију, који је живео за време цара Ираклија у VII веку, трећи преподобном Роману Слаткопојцу, а неки и патријарху Фотију. На дан суботе акатиста повечерје је мало и чита се у келијама као и полуноћница. Сам акатист се чита на јутрењу, из четири дела, замењујући обичне сједалне, кондак и икос. Први део почиње певањем кондака: „Взбраној Војеводје побједитељнаја” и кађењем, при чему се приликом првог певања обавља кађење читавог храма, док се уз остала три дела обавља само мало кађење. Сваки пут се прочитају по три икоса и три кондака, а читање се завршава поновним певањем кондака „Взбраној Војеводје”. Ово јутрење завршава се певањем Великог славословља.

Пета недеља Великог поста

У пету недељу Великог поста слави се спомен преподобне мајке наше Марије Египћанке, и то само у случају ако у тај дан не падне претпразништво, попразништво или празник Благовести, као ни Младенци. У Јеванђељу на Литургији опет се наводи пророштво Господа о Његовом страдању, смрти и васкрсењу. Преподобна Марија Египћанка се тога дана спомиње као пример истинског покајања, које потпуно препорађа човека, чак и када је дубоко огрезао у блату греха.

Читава шеста седмица Великог поста која затим следи назива се Цветном седмицом и служи као претпразништво Уласка Господњег у Јерусалим, који се назива још и Цветном недељом. Петак шесте седмице Великог поста је крај свете Четрдесетнице, па се зато на јутрењу и на вечерњу тога дана по два пута пева умилна стихира: „Душекорисно савршивши Четрдесетницу, молимо да и свету седмицу страдања Твојих видимо, Човекољупче...”

Овим се заправо завршава време које је Црква наменила за покајање. Даље следе два празника и седмица посвећена успомени на последње дане земаљског живота Господа, на Његова страдања, крсну смрт и погребљење, која се зато и назива Страсном (тј. страдалном) седмицом.

У суботу уочи Цветне недеље слави се спомен великог чуда које је Господ учинио у Витанији *шест дана пре Пасхе*, васкрсавши четвородневног Лазара. Зато се ова субота и назива Лазаревом. Васкрсење Лазарево је свим људима јасно показало божанску силу Христову и

пре Његових страдања и смрти уверило је људе у васкрсење Христово и у опште васкрсење свих умрлих. Ова мисао је изражена и у тропару: „Обшчеје воскресеније преже Твојеја страсти увјерјаја, из мртвих воздвигл јеси Лазарја, Христе Боже...” („У опште васкрсење пре Твога страдања уверавајући, из мртвих си подигао Лазара, Христе Боже”). У складу са тим на јутрењу Лазареве суботе певају се васкрсне песме: после друге катизме васкрсни тропари „Ангелских собор удивисја...”, после сједална „Воскресеније Христово видјевше...”, „Свјат Господ Бог наш”, „Препоблагословена јеси, Богородице Дјево...” Јутрење се завршава Великим славословљем. Од Лазареве суботе до Томине недеље не пева се „Честњејшују”. На Литургији се уместо Трисвете песме пева „Јелици во Христа крестистесја...”. На трпези се осим уља и вина дозвољава и употреба икре.

Цветна недеља

У шесту недељу Великог поста, која се назива Цветном недељом, празнује се Улазак Господњи у Јерусалим – царски пут нашег Господа и Спаситеља на страдања и крсну смрт, „ради нас људи и ради нашег спасења”. Пред Господом, као пред царем-победником, носили су палмине гране. По тим гранама и сам празник је добио назив „Цвети”. То је Господњи празник, један од дванаест великих, и читава служба односи се само на празник. Он нема ни претпразништво, ни попразништво. Служи се Свеноћно бденије са уобичајеним поретком. Особеност представља само освештање палмових грана, односно код нас грана врбе, као биља које рано даје пупољке. Одмах након Јеванђеља чита се 50. псалам, за време чега свештеник крстообразно са свих страна кади у средини храма припремљене врбове гране (врбице). Затим, после возгласа ђакона: „Господу помолимсја”, свештеник чита из Триода нарочиту молитву за благосиљање врбице и кропи је светом водом. Типиком је одређено да се за време певања Полијелеја целива свето Јеванђеље, а не икона која стоји на средини храма. У пракси се допушта да верни поред Јеванђеља целивају и икону, а затим свештеник, приликом миросања (помазивања освећеним јелејем), свакоме даје освећену врбицу и запаљену свећу. Са врбицама и свећама у рукама верни потом стоје до краја јутрења. У Јерусалиму са палмовим гранама стоје и до краја Литургије. Служи се Литургија светог Јована Златоуста.

Увече на вечерњу има само 6 стихира на „Господи возвах”, а не 10, као током првих 5 недеља Великог поста. И мада има Входа, нема више Великог прокимена, него се произноси прокимен дана: „Се ниње

благословите Господа вси раби Господњи”. Даље следи преодевање у црне одежде приликом читања „Сподоби, Господи” и великопосни крај вечерња, као и током свих претходних недеља поста. Произноси се нарочити отпуст прва три дана Страсне седмице: „Грјадјј Господ на вољуњу страст нашего ради спасенија...”

Страсна седмица

Повечерје се поје мало са посебним трипјесњецом Триода и увече се служи *Јуџрење Великој њонедеља*. На овом јутрењу Црква нас позива да дочекамо „почетак страдања Господњих”, „да са очишћеним разумом и умртвљеним страстима пратимо Господа на путу у Јерусалим”, „да се распнемо са Њим и да се умртвимо Њега ради за сласти живота”, како бисмо „са Њим живели”. На овом јутрењу се после „Алилуја” пева дирљиви тропар: „Се Жених грјадет в полуношчи” „косно и велегласно, и со слаткопјенијем равно” три пута. Затим иду три катизме са сједалницама после сваке од њих, а после трећег сједална возглашава се: „И о сподобитисја нам слишанију свјатаго Евангелија...” („И да се удостојимо слушања светог Јеванђеља”) након чега следи читање Јеванђеља које садржи повест о делима и речима Господа последњих дана Његовог земаљског живота, недуго пре крсних страдања, а посебно Његове знамените приче и беседе о крају света и Његовом Другом доласку. Током целе Страсне седмице Минеј се у потпуности одлаже и читава служба обавља се само по Триоду. Службе из Минеја светима чији спомен пада у Страсну и Светлу седмицу читају се раније, на повечерјима за време читавог Великог поста. Уместо целог канона узима се само трипјеснец из Триода (а на Велики уторак само двопјеснец), са припевом: „Слава Тебје Боже...” После мале јектеније у све ове дане, до Великог четвртка, пева се дирљиви ексапостилар [свештлан] „Чертог Твој вижду, Спасе мој, украшениј, и одјежди не имам, да вниду воњ: просвјети одјејаније души мојеја, Свјетодавче, и спаси мја” („Двор Твој видим украшен, Спасе мој, а одеће немам да бих ушао унутра: просветли одећу душе моје, Светлодавче, и спаси ме”). Стихира има и на хвалите (мада се „Всјакоје диханије” не пева) и на стиховње. Велико славословје се не пева него се чита и крај јутрења је великопосни. Затим следи великопосни Први час, али без катизме и са кондаком Триода.

На Велики понедељак служе се великопосни часови трећи, шести и девети са изобразитељном, а затим литургија Пређеосвећених Дарова. Трећи и шести час имају катизму, певају се тропари часова, кондак

Триода и на крају сваког часа, као и обично у посту, чине се велики поклони са молитвом преподобног Јефрема Сиријског. На литургији Пређеосвећених Дарова чита се само Јеванђеље, без апостола и прокимена. Главну особеност часова током прва три дана Страсне седмице представља што се на њима прочита читаво Четворојеванђеље, на тај начин што се Јеванђеље по Матеју прочита из два пута, Јеванђеље по Марку такође из два пута, Јеванђеље по Луки из три пута и Јеванђеље по Јовану из два пута, али само до почетка описа светих страдања – до речи: *Сада се њрослави Син Човечији...* Тако током ова три дана на свакоме од три часа – трећем, петом и деветом, бива по једно читање, а укупно девет читања.

По тој схеми обавља се богослужење у прва три дана Страсне седмице – Велики понедељак, Велики уторак и Велику среду. Али сваки од ова три дана има и своје нарочите спомене, те сходно томе и свој садржај богослужбених песама и читања.

У *Велики њонедељак* слави се спомен целомудреног Јосифа, кога су браћа из зависти продала у Египат, као праслике Христове, и тога како је Господ проклео неплодну смокву, као праслику јудејског зборишта које је Господа предало на смрт.

У *Велики уџорак* спомиње се прича Господа о десет девојака и о талантима, други долазак Господњи и страшни суд.

У *Велику среду* спомиње се како је жена грешница помазала Господа у Витанији, у дому Симона губавога, а истовремено се спомиње и Јудино издајство, које се збило после након догађаја. У песмама се дирљиво и поучно пореди поступак покајане блуднице и ученика-издајника. У уторак и среду служи се Велико повечерје и носе се црне одежде.

У Велику среду пре Литургије уместо отпуста часова са изобразитељном, свештеник чита молитву: „Владико многомилостиви...” која се током читавог Великог поста чита на крају Великог повечерја. Приликом читања ове молитве сви који се моле у храму клањају се до земље. Затим свештеник моли опроштај, као на почетку свете Четрдесетнице. Исто чине сви присутни. На крају Литургије, код „Буди имја Господње...”, последњи пут се чита молитва преподобног Јефрема Сиријског са три земна поклона и „потпуно престају поклони који се чине у цркви”. Овим се коначно завршава све што је карактеристично за великопосно богослужење и почињу посебна богослужења, везана специјално за страдања Господња („страдална” или „страсна богослужења”).

Велики четвртак

На Велику среду увече облаче се тамно-црвене одежде, као и за Литургију на Велики четвртак. Служи се Мало повечерје са Трипјесњем, а за њим, обично увече, *јуџрење Великој чейврѣка* (према Типику у седми час ноћи, то јест у поноћ).

На Велики четвртак спомен је Тајне вечере и смирења Господњег, које се изразило кроз прање ногу Својим ученицима и установљење Свете Тајне Тела и Крви Његове. На јутрењу после „Алилуја” пева се три пута тропар „Јегда славни ученици на умовенији вечери просвјешчахусја...” и одмах после њега, без катизме (Псалтир се одлаже до Томине недеље, осим 17. катизме на Велику суботу), чита се Јеванђеље по Луки, зачало 108, о Тајној Вечери. После Јеванђеља чита се 50. псалм и, без молитве уобичајене за читав пост: „Спаси, Боже, људи Твоја...”, одмах почиње канон: „Сеченоје сечетсја море чермноје...”. Експостилар. „Чертог Твој”. Има стихира на хвалите и на стиховње, а Славословље се чита. После „Благо јест”, Трисвете песме и „Оче наш” пева се тропар „Јегда славниј...”, следи сугуба јектенија и после возгласа и „Утверди Боже...” чита се Час први, са тропаром и кондаком Триода, чију особеност представља то што се између богородичних читају паримеји – „Пророштва Јеремијина”, у којима пророк созерцава непријатељство јудејских старешина против Христа, види Његову кротост и незлобивост, са којима Он предаје Себе у руке безаконика и тугује због њих.

Трећи, Шести и Девети час савршавају се просто, без певања, са тропаром и кондаком Триода, којима се придодaje Изобразитељна, након чега следи отпуст.

Литургија святой Василија Великој се спаја се са вечерњем, слично као што бива у навечерје Рождества Христовог и Богојављења. Читају се и три пророчка паримеја, затим мала јектенија, Трисвето и даље по реду Литургија на којој се уместо Херувимске песме, уместо причасног, за време причешћа и уместо „Да испољњатсја уста наша...” пева „Вечери Твојеја тајнија дњес, Сине Божиј, причастника мја прими: не бо врагом Твојим тајну повјем, ни лобзанија Ти дам јако Јуда, но јако разбојник исповједају Тја: помјани мја Господи во Царствији Твојем”. Постоји и нарочит отпуст: „Иже за превосходјашчују благост” (На овој Литургији, ако постоји потреба, припремају се Свети Дарови за причешћивање болесних).

После заамвоне молитве у саборним храмовима обавља се Чин прања ногу. Архиепископ излази на Царске двери, да га нико не придржава, без жезла, и стаје на место за облачење; пред њим један ђакон носи Јеванђеље, а друга двојица бокал и лавор. Свештеници, седећи на горњем месту, споро читају 50. псалм. Протођакон, уз певање 5. песме канона Великог четвртка, доводи на средину храма у паровима дванаесторицу свештеника, који сви седају и тако остају све време, чак и приликом читања Јеванђеља. Протођакон произноси Велику јектенију са нарочитим прозбама: „О жеже благословитисја и освјатитисја умовенију сему...”, док архиепископ чита молитву. Затим протођакон чита Јеванђеље по Јовану о прању ногу, а за то време архиепископ чини све оно што се у тамо говори о Исусу Христу и пере ноге свој дванаесторици свештеника који представљају апостоле. Најстарији међу свештеницима представља апостола Петра и са њим архиепископ води дијалог јеванђелским речима. Архиепископ сам довршава читање Јеванђеља у коме Господ објашњава значење прања ногу које је обавио. На крају он чита молитву да Господ опере сваку прљавштину и нечистоту душа наших.¹

Током страсне седмице обавља се „мировареније” (кување мира) и освећење мира. Раније је мировареније обављано у Патријаршијској ризници, а освећење мира у Успенској цркви у Москви и у Кијево-Печерској лаври у Кијеву.² Свето миро се употребљава: 1. у Светој Тајни Миропомазања, 2. за освећење новог храма – њиме се помазују антиминос, Престо и зидови, и 3. за свечани обред крунисања царева и краљева.

Велики петак

Велики петак је спомен светих и спасоносних страдања Господа нашег Исуса Христа, Који је ради нас добровољно претрпео пљување, ударце, шамаре, увреде и смрт на крсту. Зато је одређено да се ноћ уочи Великог петка проводи у слушању Јеванђеља о страдањима Хри-

¹ Чин прања ногу до данас је сачуван само у Јерусалиму, где га на Велики четвртак обавља Јерусалимски патријарх.

² Миро се кува прва три дана Страсне седмице, што је праћено читањем Јеванђеља; а на Велики четвртак архиепископ освећује скувано миро, при чему се у ново миро улива неколико капи раније освећеног мира. Миро освећује патријарх или митрополит за читаву своју помесну Цркву, и то на посебно свечаном богослужењу, уз учешће, по могућству, осталих епископа Цркве. Шесто правило Картагинског сабора забрањује презвитерима да освећују миро – прим. прев.

стовим. Повест о Христовим страдањима излаже се хронолошким редом, кроз 12 читања изабраних из сва четири Јеванђеља. Ова Јеванђеља читају се током читавог јутрења Великог петка, које се служи на Велики четвртак увече, а према Типику почиње у 2. час ноћи, то јест у 7 сати увече. Зато јутрење Великог петка носи нарочит назив: „Посљедованије (чин, поредак) светих и спасоносних страдања Господа нашег Исуса Христа”. Приликом сваког читања Јеванђеља удара се у звоно, тако да број удараца показује редни број Јеванђеља које се чита. Након што буде прочитано и дванаесто Јеванђеље, удара се 12 пута, а затим кратко звоне сва звона. Читање Јеванђеља сви слушају са упаљеним свећама. Након сваког читања пева се: „Слава долготерпјенију Твојему, Господи”. Пре првог и последњег Јеванђеља кади се читав храм, почев од средине. Пре читања јереј или архијереј износи Јеванђеље из олтара на средину цркве, где се оно полаже на налоњ и ту остаје до краја последњег читања. Изношење Јеванђеља обавља се после Шестопсалмија, Велике јектеније, „Алилује” и певања тропара „Јегда славнији ученици...”, током кога се кади читав храм. Царске двери све време остају отворене. Читања Јеванђеља распоређена су између песама јутрења. Између првог, другог, трећег, четвртог, петог и шестог Јеванђеља одређена су по три антифона, сједалан и мала јектенија. За време сваког сједална јереј кади свети олтар, па се зато не седа: „певамо га стојећи” – каже Типик. Тако читање Јеванђеља на овом јутрењу као да замењује читање катизми. После шестог Јеванђеља певају се „Блажена” са тропарима, а затим се пре седмог Јеванђеља произноси прокимен: „Раздјелиша ризи Моја себје, и об одежди Мојој меташа жребиј”. Пред осмо Јеванђеље чита се педесети псалам и пева Трипјеснец. После трипјеснца и свјетилна „Разбојника благоразумнаго...”, чита се девето Јеванђеље. Затим се пева „Всјакоје диханије” са стихирама, и чита се десето Јеванђеље. Након тога читају се Велико славословље (не пева се), прозбена јектенија и једанаесто Јеванђеље. Следе стихире на стиховње и дванаесто Јеванђеље. Крај јутрења је обичан: „Благо јест”, Трисвето, „Оче наш”, пева се тропар: „Искупил ни јеси од кљатви законија”, сугуба јектенија и нарочит отпуст: „Иже опљеванија и бијенија и заушенија и крест и смрт претерпјевии...”

Први час се не спаја са јутрењем.

На Велики петак ујутро, „о другом часу дана”, а то је по нашем рачунању у 7 (односно 8) ујутро, служе се Царски часови, на којима се певају посебни тропари, читају старозаветна пророштва о страдањима Христовим, апостолска дела и поново страдална Јеванђеља, тако да се

на Првом часу излаже сва повест о страдањима Христовим по јеванђелисти Матеју, на трећем часу по Марку, на Шестом часу по Луки и на Деветом часу по Јовану.

Да не би био нарушен најстрожи пост који је за тај дан одређен, као и из нарочитог побожног поштовања према Голготској Жртви која је тога дана принесена, на Велики петак се уопште не служи Литургија, осим ретког изузетка када на тај дан падне празник Благовести, у ком случају се служи Литургија светог Јована Златоуста.

Око три (односно четири) сата поподне (према Типику „о десетом часу дана”), када је Господ Исус Христос издахнуо на крсту, служи се вечерње. На њему се читају три паримеја: из књиге Изласка, у којој је представљен Мојсије како се моли за преступнички јеврејски народ, као праслика општесветског Голготског Заступника; из књиге о Јову, где је представљен праведни Јов који је после изузетних страдања овенчан милостима Божијим, као слика Божанског Страдалника; и из књиге Исаијине, где је у 53. глави овај пророк, прозван „старозаветним Јеванђелистом”, тако живо и са трепетом созерцавао понижење Искупитеља света. Затим се чита Апостол – Посланица апостола Павла Коринћанима, где се приповеда о Божанској Премудрости и сили које су се откриле кроз крст Христов и, на крају, чита се заједничка повест о страдањима Христовим из три Јеванђеља – по Матеју, Луки и Јовану, као и повест о погребенију Христовом. Потом следе сугуба и прозбена јектенија, које су као и увек одвојене молитвом „Сподоби, Господи”, и певају се стихире на стиховње. Приликом певања последње стихире: „Тебје одјејушчагосја свјетом, јако ризоју”, свештенослужитељ кади, обилазећи три пута око плаштанице која представља Господа положеног у гроб, и лежи на Престолу. Уз певање тропара „Благообразниј Јосиф с дрвета сњем пречистоје тјело Твоје, плаштаницеју чистоју обвив и воњами во гробје новје покрив положи” („Благообразни Јосиф, скинувши с дрвета пречисто тело Твоје, обави га чистом плаштаницом, и мирисима помазавши положи га у нови гроб”) сви свештенослужитељи подижу плаштаницу изнад својих глава и кроз северне двери износе је на средину храма, полажући је тамо на посебно припремљени сто, који служи као слика гроба. Ради изношења плаштанице предстојатељ се облачи у потпуно одјејаније, а испод плаштанице носи Јеванђеље, које се потом полаже на плаштаницу. Након полагања плаштанице у гроб око ње се три пута кади и произноси се одговарајућа поука. Затим се говори отпуст: „Иже нас ради челољков и нашег ради спасенија...”, сви се клањају пред плаштаницом и

целивају је уз певање стихире: „Придите ублажим Јосифа приснопамјатнаго”.¹

После вечерња следи Мало повечерје, на коме се пева Канон о распећу Господњем и на плач Пресвете Богородице.

Ако на Велики петак падну Благовести, онда се служи Литургија светог Јована Златоуста, која се по обичају спаја са вечерњем. Но, у Типику није речено када се у том случају обавља изношење плаштанице, па је у пракси ово питање решавано на различите начине. У Санкт-Петербуршкој епархији било је одређено да се по окончању Литургије, одмах након отпуста, певају стихире на стиховње Великог петка, при чему су се свештенослужитељи за то време преоблачили из празничних у црне одежде, а плаштаница је полага на Престо и уз певање тропара „Благообразниј Јосиф” изношена као и обично. Сличан распоред дао је и митрополит Филарет Московски, с тим што је одредио да се стихире на стиховње певају после Заамвоне молитве.

Велика субота

Богослужење Велики суботе представља побожно бдење над гробом Господњим. То је спомен на пребивање Господа у гробу и Његов силазак у ад. У седми час ноћи по Типику, а по нашем рачунању у један сат после поноћи, служи се *јуџицење Велике субоје*. На овом јутрењу које данас често бива на Велики петак увече, после шестопсалмија, „Бог Господ”, тропара „Благообразниј Јосиф...”, Слава, „Јегда снишели јеси к смрти, Животе Бесмертниј...”, И ниње, „Мироносицама женам...” пева се 17. катизма: „Блажени непорочни”, при чему се после сваког стиха ове катизме певају или читају кратке песме које се називају надгробним похвалама и у којима се прославља умрли и погребени Господ. Ово је плач на гробу Божанског Покојника. При томе, Царске двери се отварају, свештенослужитељи излазе на средину храма и стају пред плаштаницу, па се обавља потпуно кађење читавог храма, почев од плаштанице. Ово надгробно појање дели се на три статије, при

¹ Српски Типик: Стихиру „Тебе одјејущагосја свјетом, јако ризоју” поје онајвише свештеник сам и износи плаштаницу, те је полаже у гроб наред цркве овако: свештеник узме са часне трпезе плаштаницу, на раширеним рукама је обнесе око часне трпезе, изнесе на северне двери и положи у гроб; ђакон иде пред њим и носи свето Јеванђеље, а претходе им свећеносци. Затим „Ниње отпушчајеш”, Трисвето, тропар „Благообразни Јосиф”, Слава, И ниње, „Мироносицама женам”. Док се поју тропари свештеник или ђакон каде гроб три пута унакрст, чине две метаније, целивају плаштаницу и опет чине једну метанију. Док народ целива плаштаницу поје се Мало повечерје.

чему после сваке следи мала јектенија и кађење. После треће статије певају се *Васкрсни ѿройари*: „Ангелскиј сабор удивисја...” („Анђелски сабор се задиви...”). Сви стоје са упаљеним свећама. Следи сједалан, 50. псалам и Канон Велике суботе: „Волноју морскоју” („Таласима морским”), који описује пометњу неба и земље пред страшним призором – како Њихов Господ лежи у гробу. Канон уједно објашњава значење Спаситељеве крсне смрти, Његовог погребља и силаска у ад. Током певања овог канона свештенослужитељи улазе у олтар. Предстојатељ се облачи у потпуно одјејаније (црно), а након последње стихире на Хвалите, док се пева: „Преблагословена јеси, Богородице Дјево...”, опет сви долазе на средину храма, пред плаштаницу. Предстојатељ возглашава: „Слава Тебе, показавшему нам свјет” и пева се *Велико славословље*, за време кога се гроб са плаштаницом кади три пута унакрст. За време последњег „Свјатиј Боже”, које се пева надгробним напевом, свештенослужитељи узимају плаштаницу на своје главе и обносе је три пута око цркве („идући на исток и савијајући на запад... уз појање 'Свјатиј Боже'”), при чему настојатељ испод плаштанице носи Јеванђеље. Кад се овај опход заврши (за време опхода звоне сва звона), улазе у храм и плаштаницу опет постављају у гроб. Свештеник возглашава: „Премудрост прости”, а затим, док се пева „Благообразни Јосиф”, три пута кади око гроба. Поменуто ношење плаштанице означава силазак Господа после смрти у ад и Његово нераздвојно пребивање са Оцем на престолу. Црквене песме и читања која одмах следе уливају наду у васкрсење, па тако настаје промена у расположењу оних који се моле. Чита се тропар пророштва и возглашава прокимен: „Воскресни, Господи, помози нам, и избави нас имена ради Твојега”. Потом се чита паримеј из пророштва Језекиљиног о сувим костима које су оживеле у пољу, најављујући васкрсење мртвих, а затим иде други прокимен, опет васкрсни: „Воскресни, Господи, Боже мој, да вознесетсја рука Твоја, не забуди убогих Твојих до конца” и чита се Апостол о томе да нас је Господ Исус Христос искупио од проклетства закона, те да је Он наша Пасха (1. Кор. 5, 6–8, заједно са Гал. 3, 13–14). Возглас: „Да воскреснет Бог и расточатсја врази Јего” са стиховима, подсећа нас на приближавање Васкрса. Затим се чита Јеванђеље по Матеју (исто као и дванаесто светих страдања), о печатењу гроба Господњег и постављању страже на њега. Након тога се произноси сугуба и прозбена јектенија, отпуст и следи целивање плаштанице, при чему се пева „Придите ублажим Јосифа приснопамјатнаго...”. Овоме се придодаје још и Први час.

Литургија святої Василија Великої се на Велику суботу служи касније него других дана у години, према Типику „о десетом часу дана”, то јест после три сата поподне (код нас обично у један поподне). Пре ње служе се обични часови, трећи, шести и девети, уз Изобрази-тељну са тропарима и кондак Велике суботе. Сама Литургија почиње вечерњем које се већ односи на следећи дан, то јест на Васкрс, па се ту зато са песмама Велике суботе сједињују свечане васкрсне песме, тачније прве четири стихире на „Господи возвах” првог гласа. После „Свјете тихиј” не говори се прокимен, него се одмах возглашава: „Премудрост” и чита се 15 паримеја који садрже пророштва о искупљењу људског рода које је остварено смрћу Сина Божијег. Након читања 6. паримеја пева се свечани припев „Славно бо прослависја”, а након 15. паримеја – припев песме тројице младића: „Господа појте и превозносите во всја вјеки”. Уместо Трисвете песме пева се „Јелици во Христа креститесја, во Христа облекостесја. Алилуја” у част крштења оглашених које је у старини обављано на Велику суботу. После читања Апостола – који објашњава значење Свете Тајне Крштења, кроз коју бивамо погребени са Христом да бисмо заједно са Њим и устали за нови, безгрешни живот у Богу – уместо обичног „Алилуја”, пева се, са стиховима 81. псалма, припев „Воскресни, Боже, суди земљи, јако Ти наследиши во всјех јазицјех”. Док се ово поје, свештеници и ђакони у олтару свлаче црно одјејаније и облаче бело, васкрсно. Исто тако мењају се покривачи на Престолу, Жртвенику и свим налоњима, да ништа црно у храму не остане. Ђакон затим у светлој ризи излази на средину храма, како би, попут Анђела који се јавио приликом васкрсења Христовог, благовестио о Васкрслеме, и чита Јеванђеље по Матеју, које говори о земљотресу на гробу Господњем, о Његовом васкрсењу, о јављању женама-мироносицама, о бекству стражара и о томе како су их првосвештеници поткупили, као и о јављању Господа ученицима у Галилеји, са заповешћу да иду и науче све народе, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа. Затим следи Литургија својим уобичајеним поретком, само што се уместо херувимске, пева нарочита песма: „Да молчит всјакаја плот чловјеча и да стојит со страхом и трепетом...” Како мали, тако и велики вход врше се око плаштанице, а пред њом се обављају и сва читања и произносе јектеније. Уместо „Достојно” (односно „О тебје радујетсја”) пева се ирмос девете песме канона: „Не ридај Мене Мати, зрјашче во гробје...” Причастан: „Воста, јако спја Господ и воскрес спасајај нас”. После Литургије обавља се благосиљање хлеба и вина (чита се иста молитва као и на литији, али

без спомињања „пшенице и јелеја”). Хлебове и јелеј се освећују зато да би верујући могли да се окрепе, јер се у старини после ове Литургије, која се завршавала касно (у Типику је речено: „еклисијарх треба да пази, да када се Литургија завршава, буде други час ноћи”), верујући се нису разилазили по кућама, него су остајали у храму, слушајући читање књиге Дела апостолских све до самог Васкршњег јутрења. Према Типику читава књига Дела апостолских треба да буде прочитана до четвртог часа ноћи, то јест до десет увече, за када је одређена такозвана „Пасхална полуноћница” – служба која у Типику не носи никакав наслов, а састоји се од читања уводних молитава, канона Велике суботе „Волноју морскоју”, Трисвете песме, „Оче наш”, певања тропара: „Јегда снишел јеси к смрти, Животе бесмертниј...”, кратке сугубе јектеније (као на Малом вечерњу) и васкрсног отпуста. За време девете песме канона свештенослужитељи окаде плаштаницу, однесу је у олтар и положе на Престо, где лежи до оданија празника Васкрса.

7. БОГОСЛУЖЕЊЕ ЦВЕТНОГ ТРИОДА

Богослужења Цветног триода, или грчки Пентикостариона (πεντηκοστήριον), што буквално значи „Педесетника”, почињу даном свете Пасхе и обухватају временски период током кога се прослављају три велика догађаја: 1. Васкрсење Христово, 2. Вазнесење Господње и 3. Силазак Духа Светога на апостоле. Читав овај период од грчког πεντηκοστή назива се Педесетницом. Овоме се додаје још и празник у част Свих светих којим се читав тај период завршава. Он пада следеће недеље након празника Силаска Духа Светога, који се у народу назива још и „Тројичин дан”, „Духови” или „Тројице”.

1. Пасха Господња, или Васкрсење Христово

Ово је најрадоснији и највећи празник, када се сећамо највеличанственијег догађаја – како је Господ Исус Христос, после Свога распећа, смрти на крсту и погребенија, трећег дана устао из гроба. Христос је васкрсао рано ујутро кад мину субота, у први дан недеље.¹

Служба васкрсењу Христовом у одређеној мери почиње већ на вечерњу пре Литургије Велике суботе, али потпуно свечано почиње

¹ Зато је тај дан код Руса и добио назив „воскресеније”, док је на другим језицима сачувао свој пређашњи пагански назив „дан сунца” (Sunday, Sonntag). На словенском и српском зове се „недеља” (дан када се не ради, не дела).

на јутрењу које се код нас у Руској Цркви по обичају служи тачно у поноћ и носи назив „Светло (односно Васкршње) Јутрење”. Непосредно након овог јутрења служи се Васкршња Литургија.

Пре овог јутрења, према Типику, читав храм се напуни миомири-сом тамјана у знак изобилне благодати коју смо добили кроз васкрсење Христово. У храму се пале све свеће и сви који се моле стоје да свећама, у знак духовне радости. Свештенослужитељи се облаче у своје „најсвечаније, потпуно одјејаније”.

По завршетку полуноћнице, док су врата још затворена а завеса наведена, у олтару почињу да певају на шести глас стихиру: „Воскресеније Твоје, Христe Спасе, ангели појут на небесјех, и нас на земљи сподоби чистим сердцем Тебе славити”. Настојатељ кади Престо обилазећи око њега са ђаконом три пута. Затим се отварају Царске двери и сви излазе кроз њих, певајући исту стихиру, па се врши литија око храма, од запада на југ, исток и север, попут жена мироносица које су у рану зору хитале ка Спаситељевом гробу да би помазале Његово тело.¹ Настојатељ држи у руци крст, други свештеник – Јеванђеље, као слику Васкрсења Христовог, а ђакон кадионицу и свећу. Обишавши око храма, заустављају се пред његовим вратима која се претходно затварају. Они који држе свето Јеванђеље, икону и барјаке стају лицем ка западу. Настојатељ кади икону и братију, а затим кадећи затворена црквена врата возглашава: „Слава Свјатјей, Јединосуштњей и Животворјашчеј и Нераздјелњей Тројици, всегда, ныне и присно, и во веки веков”. Када хор одговори „Амин”, настојатељ са другим служитељима пева тропар Васкрса: „Христос воскрес из мертвих, смертију смерт поправ, и сушчим во гробјех живот даровав” три пута. Исто пева и хор три пута. Затим настојатељ возглашава стихове: „Да воскреснет Бог и расточатсја врази јего”, а хор на сваки стих пева тропар „Христос воскрес”. У закључку свештенослужитељи певају прву половину тропара, а хор

¹ У српском Великом Типику стоји: „Порано ујутру звоне сва звона на јутрење, свештеник и ђакон се облаче у најсвечаније, потпуно одјејаније. Док се они облаче поје се канон Велике суботе, а народ целива плаштаницу у Христовом Гробу, и кад се сврши канон свештеник отвори двери, узме кадионицу и окади гроб Христов унакрст, затим дигне плаштаницу из гроба, ћутећи је унесе кроз двери у олтар (појци певају 'Јегда снишел јеси') и остави је на трпези, на којој стоји све до Спасовдана. Онда се упале свеће све и свештеник узме крст, а други свето Јеванђеље, ако нема другог онда он сам носи и крст и Јеванђеље, а ђакон кадионицу и свећу, и сами свештеници отпочну појати стихиру: 'Воскресеније Твоје Христe Спасе' још у олтару, и при речима 'и нас на земљи' излазе из олтара на Царске двери и појући ту песму са народом обилазе трипут око цркве, а сва звона звоне”.

довршава другу: „и сушчим во гробјех живот даровав”.¹ При томе сви улазе на отворена врата храма, као у отворени гроб Господњи са кога је одваљен камен. Свештеник и саслужитељи иду у олтар, док ђакон на амвону произноси Велику јектенију, након које следи Пасхални канон. Он се пева читав, као и уопште све пасхалне песме током читаве Светле седмице. После сваке песме канона произноси се мала јектенија са посебним возгласом, како је указано у Триоду. На сваку песму канона сви свештеницу један за другим обављају потпуно кађење, почев од олтара и даље народа и храма. Јереј иде са крстом свећом у рукама, а испред њега ђакон са свећом, и при томе поздравља оне који се моле кличући „Христос воскрес!” У саборним црквама где Васкршње богослужење предводи архијереј, Пасхални канон се пева на средини храма, испред иконе Васкрсења Христовог. У том случају поредак кађења је следећи: најпре се кади икона Васкрсења, а даље – олтар, иконостас, певнице, народ и читав храм. Прихваћено је да сваку песму канона започиње свештеник у олтару. Од тога дана па до оданија Васкрса пева се катавасија пасхалног канона: „Воскресенија дењ” (изузив на дан Преполовљења, његово оданије, и 6. недељу после Васкрса и оданије Васкрса).

После канона пева се свјетилан: „Плотију уснув...” и „Всјакоје диханије”, стихире на хвалите и затим стихире Пасхе: „Пасха свјашченаја нам дњес показасја” са припевима „Да воскреснет Бог”. Док се поју хвалитне стихире свештеник изнесе Јеванђеље и икону, и остави их на налоњу на солеји, а крст држи у руци; сам целива најпре крст, онда Јеванђеље и икону Васкрса; (ако више свештеника служи, онда најстарији држи крст, остали Јеванђеље и икону сваки) затим прилази народ, те целива крст Јеванђеље и икону; свештеник свакога ко прилази поздравља са „Христос воскрес”, а одговарају му: „Ваистину воскрес”. После целивања настојатељ чита код Царских двери Беседу светог Јована Златоуста на Пасху „Ашче кто благочестив”, а по окончању читања пева се тропар Златоусту. Затим се произносе сугуба и прозбена јектенија, као и молитве које обично претходе отпусту, с том разликом

¹ Исто: „Затим (то јест после стихова 'Да воскреснет Бог') свештеник преда кадионицу, и узев крст у десну руку, стане близу затворених врата и поје вишим гласом: 'Христос воскрес из мертвих, смертију смерт поправ', и благосиљајући три пута крстом врата отвара их и улази у храм носећи крст и Јеванђеље, а појци поју 'и сушчим во гробјех живот даровав'. Ово поју непрестано, док год свештеници у олтар не уђу кроз двери, које остану отворене целе Светле седмице, као и двери јужне и северне”.

што после „Утверди Боже” настојатељ одмах пева прву половину тропара „Христос воскрес” а појци га довршавају. После тога настојатељ говори нарочити пасхални отпуст са крстом: „Христос, воскресиј из мртвих, смртију смрт поправиј и сушчим во гробјех живот даровавиј, Истиниј Бог наш, молитвами Пречистија Својеја Матере и всјех свјатих, помилујет и спасет нас, јако благ и човекољубец. Амин”. Онда три пута подижући крст говори поздрав: „Христос воскрес!”, а читав народ одговара: „Воистину воскрес!” Опет се три пута пева тропар „Христос воскрес” и завршава се речима: „И нам дарова живот вјечниј, поклањајемсја Јего тридневному воскресенију”. Овако се јутрење служи у све дане Светле седмице; само што нема целивања и читања беседе светог Јована Златоуста и што се не кади на свакој песми, него само три пута, при чему се и мале јектеније не произносе после сваке песме него као и обично и Пасхалном канону се додаје Богородичин канон.

Ако на Васкрс падну Благовести (Кириопасха), онда се на почетку јутрења приликом уласка у храм, пре велике јектеније, пева тропар Благовести, канон Пасхе се сједињује са каноном Благовести, а после шесте песме чита се Јеванђеље празника Благовести. Такође, на хвали-те се додају стихире Благовести.

Часови – први, трећи, шести и девети, током читаве Светле седмице не састоје се од обичних псалама, него искључиво од пасхалних песама, које се све певају: „Воскресеније Христово видјевше” три пута, „Предварившија утро”, кондак „Ашче и во гроб снишел јеси, Бесмертне”, тропари часова: „Во гробје плотски”, „Јако живоносец”, богородичан: „Вишњаго освјашченоје божественоје сељеније” и „Господи, помилуј” 40 пута, Слава, И ниње, „Честњејшују” и „Именем Господњим благослови отче”, возглас свештеника: „Молитвами свјатих отец наших...”, „Христос воскрес...” три пута и обичан васкршњи отпуст: „Воскресиј из мртвих...” а не пасхални, који се говори само на јутрењу, Литургији и вечерњу.

Овакав поредак замењује и полуноћницу и повечерје.

Служи се Литургија светог Јована Златоуста. После возгласа: „Благословено царство...” пева се „Христос воскрес...” са стиховима као и на почетку јутрења, уз кађење олтара и иконостаса са народом. Овакав пасхални почетак бива током читаве Светле седмице, на сваком јутрењу, Литургији и вечерњу. Током читаве Светле седмице певају се и празнични *анџифони Васкрса*, уместо „изобразитељних” и „блаженстава”. Затим се произноси „входни стих”, а после њега тропар Васкрса

„Христос воскрес” (једном), ипак ој „Предварившија утро јаже о Марији”, Слава, И ниње, кондак „Ашче и во гроб...” Уместо Трисвете песме такође током читаве светле седмице пева се „Јелици во Христа крестистесја, во Христа облекостесја, алилуја”.

Главну особеност васкршње Литургије у први дан Васкрса представља то што Јеванђеље, зачало 1. по Јовану, које говори о Божанству Господа Исуса Христа (*У њочейку беше Лојос*), свештенослужитељи читају на разним језицима, нарочито древним: јеврејском, грчком и латинском, на којима је био сачињен натпис на Спаситељевом крсту. Читају сви свештеници и ђакони по реду, онако како одреди настојатељ, при чему се свака тачка означава звонцем у олтару и великим звоном на кули. По окончању читања Јеванђеља звоне сва звона (читање Јеванђеља на разним језицима на Литургији представља руску традицију, док код Грка на Пасхалном вечерњу читају на разним језицима Јеванђеље које говори о Васкрсењу). Ако се поклопе Васкрс и Благовести, онда се као друго чита обично Јеванђеље Благовести. На крају Литургије, уместо „Благословен грјадиј во имја Господње”, „Видјехом свјет истиниј”, „Да исполњатсја уста наша” и „Буди имја Господње” пева „Христос воскрес”. Уместо „Слава Тебје, Христe Боже...” свештеник пева прву половину тропара „Христос воскрес”, а појци га довршавају, након чега свештеник са крстом произноси пасхални отпуст, као и на крају јутрења. Молитва: „Царју небесниј” на свим службама до празника Педесетнице потпуно се укида.

После заамвоне молитве освећује се Артос – хлеб који симболизује невидљиво присуство Господа Исуса Христа. Он се носи на литијама, током читаве светле седмице стоји на нарочитом сточићу испред иконе Христа Спаситеља, а на Светлу суботу, после Литургије, након читања нарочите молитве за ломљење Артоса, ломи се и дели верујућима уместо нафоре.¹

Осим Артоса, који има нарочито, мистичко значење, на дан Пасхе, после Литургије, освећују се васкршња јела, која се у народу називају „куличи” и „пасхе”. Ово се чини у знак благослова Цркве за узимање мрсне хране после Великог поста, али мистичко значење ова јела немају. Типик забрањује њихово уношење ради освећења у саму цркву, него прописује да се за освећење поставе у припрати.² При томе се освећују и јаја обојена у црвену боју, у спомен на то како је Марија

¹ Реч је о руском обичају.

² Припрема „кулича” и „пасхи” за Васкрс представља руски обичај.

Магдалина донела у Рим цару Тиберију црвено јаје са поздравом: „Христос воскрес”. Јаје је символ обнављања, оживљавања: обојено у црвено оно симболизује наше препорађање крвљу Господа Исуса Христа. У Требнику постоје молитве за благосиљање јела, мяса, сира и јаја у свету и велику недељу Пасхе. Не треба попуштати пред захтевима савремених парохијана и освећивати пасхална јела после јутрења, пре краја Литургије.

За читаву Светлу седмицу одређена је целодневна звоњава у црквама, у знак посебног славља Цркве која празнује победу Господа над адом и смрћу.

Вечерње на први дан Васкрса почиње уобичајеним певањем тропара „Христос воскрес” са стиховима и кађењем, при чему се свештеник облачи у потпуно одјејаније. Затим следи Велика јектенија, „Господи возвах” са стихирама на 6, стихира на Славу, И ниње, Догматик 2. гласа. У све наредне дане Светле седмице гласови се смењују, при чему испада само 7. глас, јер за њега нема дана. Следи вход са Јеванђељем, „Свјете тихиј”, велики прокимен: „Кто бог велиј, јако Бог наш, Ти јеси Бог, творјај чудеса” и на Царским дверима, лицем ка народу, чита се Јеванђеље о јављању Васкрслог Господа ученицима увече на сам дан васкрсења. Даље иде Сугуба јектенија, пева се (а не чита) молитва „Сподоби, Господи, в вечер сеј...”, прозбена јектенија, стихире на стиховње, стихире Пасхе: „Да воскреснет Бог... Пасха свјашченаја нам дњес показасја”. Возглас „Премудрост” и отпуст, као на јутрењу, са крстом и васкршњим поздравом.

Тако се служи вечерње и у све друге дане Светле седмице, само се настојатељ не облачи у потпуно одјејаније као првог дана, вход је са кадионицом и Јеванђеље се не чита. Сваки дан има посебан велики прокимен. После вечерња поје се Васкршње повечерје.

Молебн на Васкрс служи се према нарочитом чину, са каноном Пасхе, парастоси се не служе, док се опело покојника служи такође према нарочитом чину и у потпуности се састоји од радосних пасхалних песама, само су јектеније обичне заупокојене.

Читава Светла седмица, која следи након првог дана Васкрса, као да представља један компактни, непрекидни празник. Сваки дан после Литургије требало би да се обавља литија са певањем Пасхалног канона и читањем васкршњих Јеванђеља (у пракси литија се данас обавља само на други дан Васкрса). Ако у дане Пасхалне седмице падне спомен великог светог, на пример светог великомученика Георгија Победоносца (23. април), онда се са молитвословљима Васкрса

сједињују молитвословља светоме, то јест стихире, канон, пева се тропар и читају паримеји, на јутрењу се пева полијелеј са величанијем, степена и чита се Јеванђеље. Само нема Великог славословља. На Литургији се такође додају тропар, кондак, прокимен, Апостол, Јеванђеље и причастан.

У Светли петак се васкршњој служби присаједињује Служба Живоносном Источнику Пресвете Богородице. То је служба локалног карактера и не налази се у Типику. Ову службу је саставио Никита Калист Ксантипул, који је живео у четрнаестом веку, у спомен на обнављање, то јест освећење храма званог Живоносни Источник.

На дан Васкрса и у друге дане Светле седмице свештенослужитељи славе празник обилазећи домове својих парохијана са крстом и уз певање васкршњих песама.¹

У Светлу суботу после Божанствене литургије, Царске двери као и северне и јужне двери олтара се затварају (постоји и обичај да се Царске двери затварају у суботу увече, на великом вечерњу, док се певају стихире на „Господи возвах” – „Дверем закљученим”. И тако од деветог часа већ почиње други период празновања Васкрса, који се одликује мање свечаном атмосфером, и траје током следеће четири и по седмице после Васкрса. Свака од недеља које следе, то јест сваки недељни дан после Васкрса, има посебан назив и посвећена је посебном спомену.

2. Посебни спомени у дане Педесетнице

Песме дана свете Пасхе, мада не са таквим интензитетом као у Светлој седмици, певају се током читавог осталог периода до оданија празника Васкрса, које се врши у среду шесте седмице после Васкрса, уочи празника Вазнесења Господње, који пада увек у четвртак шесте седмице, односно четрдесетог дана после Васкрса.

Тако до оданија Васкрса свако богослужење, после возгласа свештеника, почиње певањем или читањем трикратног „Христос воскрес”, при чему у оним случајевима када богослужење иначе почиње читањем или певањем „Царју небесниј”, ту молитву Духу Светоме замењује „Христос воскрес”; у оним случајевима када богослужење почиње са „Придите поклонимсја”, оно се такође замењује певањем или читањем „Христос воскрес”. На јутрењу пре шестопсалмија такође

¹ У Србији се том приликом врши освећење водике.

се увек пева „Христос воскрес” три пута, и тек потом се чита шестопсалмије, почев од „Слава в вишњих Богу...” На јутрењу пре канона и у седмичне дане увек се пева: „Воскресеније Христово видјевше”, а у недељне дане, после читања Јеванђеља, ова песма се пева чак три пута. На недељном јутрењу се не пева „Честњејшују”, али се у седмичне дане пева. У трећу, четврту, пету и шесту недељу после Пасхе на вечерњу после стихире на стиховње певају се „стихире Пасхе”: „Пасха свјашченаја”, на јутрењу се пева канон Пасхе са његовим тропарима, а њему се додају тропари Богородични и тропари канона тога дана. На Литургији после почетног возгласа свештеник уз отворене Царске двери пева: „Христос воскрес” два и по пута, а затим појци довршавају: „И сушчим во гробјех”. Уместо „Видјехом свјет истиниј” пева се „Христос воскрес” једном. Такође пева се задостојник „Ангел вопијашче...” и „Свјетисја, свјетисја...” У отпусту пак, кад јереј каже: „Слава Тебје, Христосе Боже”, ми одговарамо: „Христос воскрес”, и ово само на Литургији. Отпуст је на свим службама до оданија Васкрса и у седмичне дане васкрсан, то јест: „Воскресиј из мртвих Христос истиниј Бог наш...”

У богослужењима недељних дана у периоду Педесетнице има нарочитих спомена догађаја кроз које се открило Божанство Господа, Његова сила и слава, и који још више утврђују у нама веру у непоколебљиву истину Његовог преславног васкрсења из мртвих.

Празновање светог апостола Томе продужава се читаву седмицу, а у суботу је као некакво оданије празника. Овако бива и у све наредне седмице свете Педесетнице: догађај који се спомиње у недељу, празнује се читаве седмице, а у суботу му је оданије.

Недеља Антипасхе – Томина

У другу недељу после Пасхе, то јест у ону која следи након Васкрса и носи назив „Недеља Антипасхе”, спомиње се „Додир светог славног апостола Томе”. Ту је одмах дата примедба да се „у овој другој недељи Антипасхе не пева васкрсно, него све празника”. У тај осми дан по Васкрсењу Господа спомиње се како се Господ јавио Својим ученицима сабраним заједно, овога пута са Томом, и како је дао Томи, који је сумњао у Његово васкрсење, да додирне Његове ране, на шта Га је Тома, поверовавши, исповедио као свог Господа и Бога, док је Господ назвао блаженим оне који нису видели, а поверовали су. „Антипасха” значи „уместо Пасхе”, јер је то први недељни дан у читавој години када се поново празнује догађај Васкрсења Христовог. Овај дан се такође назива „Недељом обновљења”, „Недељом новом”, јер после Васкрса први

пут понавља и као да „обнавља” велики празник Васкрсења. Поредак службе тога дана, као и њен садржај, није обичан васкрсан. Ово као да је поредак једнога од Дванаест празника, само без паримеја, али са литијом, са певањем нарочитих стихира које описују догађај који се празнује и са трикратним певањем тропара „Запечатану гробу, живот от гроба восијал јеси, Христосе Боже...” како на вечерњу, тако и на јутрењу. Певају се степена, први антифон 4. гласа, баш као за свих дванаест празника, а након полијелеја следи нарочито величаније: „Величајем Тја, Животодавче Христосе, нас ради во ад шедшаго и с Собоју всја воскресившаго”. Канон је посебан, празника, а не пасхални и не васкрсни. Вечерње Томине недеље је велико, са великим прокименом: „Кто бог велиј...” такође као за велике Господње празнике. Јутрење, почев од Томине недеље па до оданија Пасхе, почиње возгласом „Слава Свјатјей, и Јединосущтњеј, и Нераздјељњеј Тројицје...” после чега се врло отегнуто пева три пута „Христос воскрес”, за време чега јереј обавља кађење читавог храма, а затим се одмах чита Шестопсалмије: „Слава в вишњих Богу...” и друго.

За Томину недељу у уторак, а у неким местима (на југозападу Русије) и у понедељак, служи се, не по Типику него по благочестивом обичају, помињање упокојених које се у народу зове „Радоњица”. У Типику за тај нису одређене никакве посебне молитве за упокојене, а помињање се обавља зато што се у Томину недељу сећамо, између осталог, силаска Христовог у ад, док од понедељка Томине седмице Типик поново дозвољава служење парастоса упокојенима. Тога дана служе се парастоси на гробљима, чиме живи као да честитају својим упокојеним сродницима и ближњима радосни празник Васкрсења Христовог. На парастосима и сахранама на гробљу све до оданија Васкрса уместо „Свјатиј Боже” пева се „Христос воскрес”.

Недеља жена мироносица

Трећа недеља по Васкрсу назива се Недељом жена Мироносица. Те недеље слави се спомен оних лица која су била сведоци погребља Господа Исуса Христа и Његовог васкрсења: светог праведног Јосифа Ариматејца и Никодима, који су од Пилата измолили тело Господа како би Га сахранили, и жена мироносица које су пратиле Господа на Голготу, узеле учешћа у Његовом погребу, а затим у први дан недеље врло рано пошле на гроб како би помазале Његово тело миром, и ту су се удостојиле да виде најпре анђеле који су им саопштили радосну вест о васкрсењу Господњем, а затим и Самог васкрслог Господа.

Те недеље, као и три наредне, на вечерњу се после стихире на стиховње певају стихире Пасхе: „Пасха свјашченаја”, а на јутрењу читав пасхални канон са додатком нарочитих богородичних (који се и током Светле седмице певају после тропара пасхалног канона свакодневно, осим првог дана). Тамо где је храм посвећен женама мироносицама додаје се још и величаније.

На крају Цветног триода дато је посебно правило за седмичне дане Педесетнице, а посебно за – суботе. У седмичне дане на „Господи возвах” узимају се по три стихире празника (под „празником” се подразумева догађај чији је спомен те недеље) из Триода (слично као што се обично из Осмогласника узимају три стихире за радне дане), а по три стихире из Минеја светоме дана, затим Слава, И ниње, (стихира) празника. На стиховње – стихире Триода дана. Слава, светог, И ниње, празника. Ако су два света, онда им се на „Господи возвах” певају стихире на 6, Слава, И ниње, празника. Празничне стихире Триода тада се поју на стиховње са припевима празника, Слава, светих (ако има), И ниње, празника. Ако свети има полијелеј, онда се певају три стихире празника из Триода и пет стихира светог из Минеја, Слава, светог, И ниње, празника. Тамо је указано и на сва друга спајања богослужбених песама у разним случајевима. Стога је неопходно увек се руководити овом главом Типика. На јутрењу се такође пева најпре на „Бог Господ” тропар празника, а потом на Славу светог, И ниње, богородичан. Канон увек најпре празника, а потом светог из Минеја. Под „каноним празника” ту не треба, како неки чине, погрешно подразумевати пасхални канон: то је канон Триода у коме се прославља догађај који се спомиње у недељу – тај се канон чита на првом месту свакога дана током читаве седмице.

Особеност суботње службе је то што се на њој врши оданије празника, па се зато на „Господи возвах” певају исте стихире као и на сам празник; пева се богородичан први владајућег гласа, на стиховње стихире васкрсне са васкрсним припевима: „Господ воцарисја”, после Трисвете песме на вечерњу тропар празника, Слава, светог, И ниње, богородичан први владајућег гласа (а не по гласу тропара), али на јутрењу, на „Бог Господ”, по гласу тропара светог. Канон на првом месту празника из Триода, потом светог коме је посвећен храм и светог из Минеја. Канони храма Христовог и Богородичиног се током читаве Педесетнице не певају, осим на задушнице Духовске суботе. Треба следити ова упутства која предвиђају све могуће случајеве и подударња.

Недеља о раслабљеном

Четврта недеља после Пасхе назива се Недељом раслабљеног, јер се тада на Литургији спомиње и чита јеванђелска повест о томе како је Господ исцелио раслабљенога, који је 38 година лежао у бањи Витезди код Овчијих врата у Јерусалиму. Овај, као и даљи догађаји, наредних недељних дана, сведоче нам о Божанској свемоћи Господа Исуса Христа и тиме у нама јачају веру у истину Његовог васкрсења. Осим тога, ови догађаји су се одиграли управо у периоду Педесетнице. Поредак недеље раслабљеног пева се још само у понедељак и уторак, јер се у среду слави нарочити празник – Преполовљење.

Преполовљење Педесетнице

У среду четврте седмице после Васкрса празнује се Преполовљење Педесетнице. То је дан који сједињује два велика празника – Васкрс и Педесетницу. Тога дана спомиње се како је Господ у *йоловини* јеврејског празника Сеница ушао у Јерусалимски храм (Јн. 7) и открио учење о Себи као Месији, након чега је позвао: *Ко је жедан нека дође Мени и љије*. У песмама Преполовљења час је реч о Васкрсењу Христовом, час нас подсећају на приближавање празника Педесетнице, када је Васкрсли Господ послао Својим ученицима Духа Светог, обилно напајајући и утољавајући духовну жеђ оних који су поверовали у Христа као у Месију и Искупитеља света. На дан Преполовљења служи се Велико вечерње са читањима из Старог Завета – паримејима, но катизма је редовна, а не „Блажен муж”. Пева се тропар: „Преполовившусја празднику, жаждушчују душу моју благочестија напој водами, јако всјем, Спасе возопил јеси: *жаждај да ѣрјагетѣ ко мње и да љијетѣ*, Источнице жизњи нашеја, Христe Боже, слава Тебје”.

На јутрењу није одређен полијелеј, него само Велико славословље. Катавасија на сам дан празника и дан оданија није пасхална, него „Море огустил јеси”. На јутрењу и Литургији, уместо „Честњејшују” и „Достојно јест” пева се ирмос: „Чужде матерем дјевство...” На сам празник иде литија на изворе и обавља се мало освећење воде. Преполовљење се празнује осам дана и одаје се у среду пете седмице после Васкрса. На оданију се уместо „Достојно јест” такође пева „Чужде матерем дјевство”. Претпразништва нема.

Недеља Самарјанке

У пету недељу после Васкрса – о Самарјанки – спомиње се како је Господ, дошавши у самаријски град Сихар на извор Јаковљев, дао у разговору жени Самарјанки „воду живу, која исушује изворе грехова”, открио јој да је Срцезналац и јавно исповедио Себе као Месију-Христа. Служба Самарјанки обавља се затим у четвртак и петак, а одаје се у суботу, јер је у понедељак, уторак и среду служба Преполовљењу.

Недеља Слепога

Шеста недеља после Васкрса назива се Недељом о слепом, јер се тада спомиње и чита јеванђелска повест о томе како је Господ чудесно исцелио слепога од рођења. Ово чудо је разљутило Јудејце пошто је учињено у суботу, иако је јавно сведочио о Божанској сили Христовој. Однос тог чуда према празнику Васкрсења Христовог Црква показује када пева да се слепи читав просветљује и Светлодавца познаје – Светлодавца који је трећега дана засијао из гроба и обасјао земљу Својим васкрсењем, из Кога је људима који су седели у тами засијала препорађајућа светлост. Служба у част овог чуда врши се још и у понедељак, уторак и среду, када већ долази оданије Васкрса. У шесту недељу и на оданије Васкрса пева се катавасија Вазнесења: „Спаситељу Богу”.

Оданије Васкрса

У среду шесте седмице служи се Оданије Васкрса, слично као оданија Дванаест празника. Карактеристично је само то што вечерње, јутрење и Литургију свештеник почиње онако како те службе почиње током Светле седмице, то јест уз отворене Царске двери, са крстом и свећом у рукама, уз кађење и певање „Христос воскрес”, са стиховима „Да васкреснет Бог”. На вечерњу после стихире на стиховње певају се стихире Пасхе: „Пасха свјашченаја”. Отпуст на вечерњу, као и на јутрењу, обичан васкрсни, уз помињање светог дана, без крста. А отпуст Васкрса са крстом бива само на Литургији. На јутрењу се опевају три канона: Канон Васкрса (без богородичних), канон светог и канон претпразништва Вазнесења. После стихира на хвалите опет се певају стихире Пасхе. „Пасха свјашченаја” и затим Велико славословље. Часови се певају обични, са три псалма. Оданије Пасхе се завршава на Литургији, чији је крај у потпуности онакав као и на сам Васкрс. После Литургије плаштаница се склања са Престола и полаже у специјално за њу направљен ковчег. За Девети час тога дана одређено је да

почиње од Трисветог, јер се „Христос воскрес” више не чита, пошто се празник Пасхе одаје са крајем Литургије, а молитва Царју небесни се не чита до Педесетнице.

3. Вазнесење Господње

Празнује се четрдесети дан после Васкрса и пада увек у четвртак 6. седмице после Васкрса. Црквене песме тога дана час показују тугу апостола услед раздвајања од њиховог Божанског Учитеља, час њихову радост поводом славе Господа, која им је откривена у догађају Његовог Вазнесења на небо и седења са десне стране Оца, а такође и поводом тога што им је обећан Дух Свети. У исто време подсећа нас и на други долазак Господњи. Свеноћно бденије се служи као и обично за дванаест Господњих празника, без пасхалних песама. Али на јутрењу, после читања Јеванђеља које говори о васкрсењу Христовом, пева се „Воскресеније Христово видјевше...” На Литургији уместо „Видјехом свјет истиниј...” до оданија Вазнесења пева се тропар: „Вознесалсја јеси во славје, Христe Боже наш, радост сотворивиј учеником, објетованијем Свјатаго Духа, извешченим им бившим благословенијем, јакo Ти јеси Син Божији, Избавитељ мира”. Оданије Вазнесења је девет дана касније, у петак 7. седмице после Васкрса. На сам празник пева се катавасија Педесетнице: „Божественим покровен”, а од Вазнесења до оданија: „Спаситељу Богу”. Ако на дан Вазнесења падне храмовни празник или велики светитељ, као на пример спомен светог апостола и јеванђелисте Јована Богослова 8. маја или светих Константина и Јелене 21. маја, онда се служба служи, како је указано у Типику у посебној Марковој глави која се тако и зове „Богословова” (поклапање Вазнесења са споменом светог Јована Богослова).

Седма недеља по Васкрсу – Светих Отаца

У седму недељу по Васкрсу слави се спомен Светих Отаца Првог Васељенског сабора, одржаног у Никеји, који се састао против јеретика Арија и његовог лажног учења. Овај сабор је проповедао Сина Божијег једносуштног Оцу, које се поштује заједно са Оцем. Са службом светим Оцима сједињује се и попразништво Вазнесења, али катавасија није Вазнесењског канона, него канона Педесетнице: „Божественим покровен”. Празник Светих Отаца одаје се истога дана на вечерњу.

Као што пред спомен Страшног Суда у Месопусну недељу света Црква (у Месопусну суботу) усмерава мисли хришћана ка будућој судбини умрлих, тако и пред спомен завршетка читавог Божанског

домостроја дела спасења људског рода света Црква молитви за упокојене намењује посебан дан, тачније суботу пре Педесетнице. Заупокојено богослужење се тога дана савршава исто онако као и у Месопусну суботу. Разлика је само у томе што се у Месопусну суботу узимају песме Осмогласника из оног редовног гласа који се пева те седмице, док се у суботу пре Педесетнице увек певају песме Осмогласника шестог гласа, гласа читаве седмице. Пева се катавасија Триода: „Пјесњ восљем људије” На Литургији уместо: „Видјехом свјет истиниј” пева се заупокојени тропар: „Глубиноју мудрости човекољубно всја стројај...” Ако у ову суботу падне свети са полијелејем, служба му се преноси на четвртак исте, седме седмице, а ако падне храмовни празник, онда се заупокојена служба преноси на четвртак.

4. Недеља Педесетнице – Света Тројица

То је празник који прославља Свету Тројицу, у спомен на Силазак Духа Светога на апостоле. Пошто се овај велики догађај одиграо педесети дан после Васкрсења Христовог, и празник се увек слави педесетог дана после празника Васкрса, те стога увек пада у недељу. Читава служба Педесетнице, за коју је карактеристично то да је врло свечана и узвишена, представља разраду свакодневне литургијске песме у част Свете Тројице: „Видесмо Светлост истинску; примисмо Духа Небескога; нађосмо веру истиниту, клањајући се нераздељивој Тројици, јер нас је Она спасла”. У службама овога дана много пута се пева и молитва Духу Светоме: „Царју Небесниј”.

Свеноћно бденије се служи по уобичајеном поретку, као за свих дванаест Господњих празника. Божанствена литургија је са празничним антифонима. Уместо „Свјатиј Боже”, само за први дан празника пева се „Јелици во Христа крестистесја”. Главна особеност празника Педесетнице је то што се одмах после Литургије служи Велико вечерње са входом, великим прокименом: „Кто бог велиј, јако Бог наш” и читањем три коленопреклоне молитве.

После возгласа свештеника: „Благословен Бог наш” обично свештенослужитељи у олтару певају „Царју небесниј”, чита се Трисвета песма, Оче наш и предначинатељни псалом 103: „Благослови душе моја Господа”. Следи Велика јектенија са нарочитим прозбама „за присутни народ и оне који очекују благодат Светога Духа” и другим. Затим „Господи возвах” са стихирама на 6, Слава, И ниње, „Царју небесниј”, вход са кадионицом, „Свјете Тихиј”, прокимен велики: „Кто бог велиј”, и одмах после тога се чита прва коленопреклоне молитва,

затим Сугуба јектенија „Рецимо сви” и после ње одмах друга коленопреклоне молитва. Даље иде молитва „Сподоби, Господи” и после трећа коленопреклоне молитва. Молитву свештеник чита у олтару, окренут лицем к народу. После сваког читања следи Мала јектенија са прозбом: „Заштити, спаси, помилуј, подигни и сачувај нас, Боже, Твојом благодаћу” и нарочити возглас свештеника који чита молитву. Вечерње се, као и обично, завршава посебним празничним отпустом. Постоји обичај да се на дан Педесетнице храмови и куће украшавају зеленилом и цвећем, и да се за време богослужења на вечерњу стоји са цвећем у рукама.¹ Овај обичај води порекло још од Старог Завета и јеврејске Педесетнице. Тако је без сумње била украшена и сионска горња одаја када је Дух Свети сишао на апостоле. Зеленило и свеће, природа која се обнавља у пролеће, симболизују обнављање људи силом благодати Духа Светога.

Празник који следи дан после Педесетнице носи назив „Духовски понедељак”, јер је посвећен Свесветом Животворном и Свесилном Духу, Једном од три лица Свете Тројице, једносуштном и једнако поштованом и слављеном са Оцем и Сином. Песме тога дана готово су потпуно исте као и првог дана празника. Претходно вече (први дан празника) служи се мало повечерје (јер је вечерње већ служено) са каноном Духу Светоме. Јутрење је без полијелеја, али са Великим славословљем. На њему се не пева „Честњејшују”, него ирмос Девете песме канона. На Литургији антифона више нема, него се певају изобразитељни и „Блажена”, али с тим да има Входног стиха. Празник Педесетнице се потом слави читаве седмице па је зато у среду и петак разрешен пост (трапава седмица), а оданије празника је у суботу.

Недеља свих Светих

Прва недеља по Духовима посвећена је празновању спомена свих Светих, као „жетве Духа Божијега” и „плодова Божанствене благодати” која је послата људима на дан Педесетнице. Овим празником завршава се период Цветног триода и почиње обично раздобље године, када се богослужење обавља према Осмогласнику и Минеју. Од понедељка после Недеље свих Светих почиње Петровски или Апостолски пост, који служи као припрема за велики празник у част светих и првоврховних апостола Петра и Павла 29. јуна. Пошто Недеља свих Светих зависи од празновања Васкрса и представља покретни празник,

¹ Код Срба је обичај да се за време богослужења плету венчићи од зелене траве.

Апостолски или Петровски пост из године у годину има различито трајање, односно може да траје између осам дана и шест недеља. Типик овог поста је у свему исти као и Божићног.

После Педесетнице, све недеље, то јест сви недељни дани, означавају се редним бројевима, почев од прве (недеље Свих Светих), па закључно са тридесет другом. У складу са овим рачунају се и ступови васкрсних јутарњих Јеванђеља и ступови гласова Осмогласника. Ступ (столп) Јеванђеља почиње од Недеље свих Светих, када се на јутрењу чита прво јутарње васкрсно Јеванђеље. Али ступ гласова Осмогласника почиње следеће, друг недеље. За ту недељу одређен је први глас, а друго Јеванђеље. Даље све иде по реду. Почев од Недеље свих Светих катавасија је „Отверзу уста моја...”

Одлуком Сверуског Црквеног Сабора из 1917–1918. године установљено је да се друге недеље по Духовима празнује спомен Свих светих који су у земљи руској засијали. Служба им је издата у посебној књижици и спаја се са редовном васкрсном службом првог гласа, по узору на недељу прву Свих Светих, при чему се пева и величаније, које се у недељу Свих Светих пева једино у случају храмовног празника.

ПЕТИ ДЕО ПОСЕБНА БОГОСЛУЖЕЊА

Осим општег богослужења, које се служи у одређено време за све верујуће, постоје још и разни облици посебног богослужења. То су молитвословља и свештенодејства која се служе посебно, у различито време, на захтев и по потреби појединих верујућих. За њихово означавање обично се употребљава колоквијални назив „требе”. Чиновни ових богослужења сабрани су у богослужбеним књигама које се зову „Требник”, „Допунски требник”, „Велики требник”, „Књига молебних пјенија”. Неки од ових богослужбених поредака издати су и као засебне књиге, а такође, налазе се у посебном одељку на крају такозваног „Јерејског молитвослова”.

Међу такве богослужбене чинове спадају све Свете Тајне осим, наравно, Евхаристије, која се савршава на Божанственој литургији и представља средиште целокупног општег богослужења. Ту такође спадају чин погребња умрлих, као и молебна пјенија и молитве за најразличитије случајеве.

У овим молитвословљима и свештенодејствима, која улазе у састав књиге Требник, или правилније Потребник, како је она у старини називана у Русији, садржано је, као што показује и сам њен назив, све што је потребно сваком чеду Православне Цркве. Управо у томе се нарочито јасно показала мајчинска брига свете Цркве за њену децу – за све верујуће хришћане. Ове „требе” обухватају читав ток људског живота, почев од његове појаве на свету, па до тренутка предавања земљи после упокојења. Према идеји свете Цркве, буквално сваки корак хришћанина, сваки његов подухват, све треба да се освешта молитвом, призивањем благодати Божије и благословом. Истински хришћанин ништа не ради без благослова Божијег, тврдо знајући да је само у том благослову поуздан залог његовог успеха. Света Црква му у том погледу излази у сусрет, нудећи по садржају одговарајуће богослужбене чинове и молитве за све случајеве у животу.

Сви ови чинови изложени су у Требнику, приближно оним редоследом којим се за њима јављају потребе у животу хришћанина, почев од његовог рођења. Зато ћемо их и ми разматрати управо тим редоследом.

ТРЕБНИК, ПРВИ ДЕО

Молитва у први дан пошто жена роди дете

Чим на свет Божији дође нови човек, света Црква и њега и мајку која га је родила одмах ограђује од сваког зла трима нарочитим молитвама које јереј са епитрахилем чита над породилом и новорођеним дететом. У поретку није дат уобичајени почетак, то јест „Царју небесниј” и Трисвето, него јереј одмах чита „Господу помолимсја” и молитву „Владико Господи, Вседержитељу”.¹ Нажалост, данас многи и не знају да постоје ове молитве, па зато не позивају свештеника. Ипак, свештеник треба да се постара око обнове овог обичаја и да унапред припреми своје парохијане на то, како би њима ове молитве биле познате и како би на време обавестили свештеника. На тај начин прво појављивање човека на овом свету биће освештано молитвом, како је то установила света Црква.

Молитва којом се знаменује дете, кад добија име, у осми дан по свом рођењу

Према Типику Цркве осмога дана по рођењу бабица доноси новорођенче у припрату храма, где му се, пред вратима храма, уз нарочиту молитву даје хришћанско име. У вези са именом Типик каже: „И даје му име по светоме чији је спомен осмога дана, или којег светог изволи”. Код нас у Русији раније је увек постојао благочестиви обичај – да се новорођеном младенцу име не бира, него да се назове по светоме чији спомен Црква празнује на дан његовог рођења, или на дан наречења имена. Али Црква не брани ни да се име да у част било кога светог. Чин наречења имена састоји се из почетног возгласа јереја: „Благословен Бог наш...”, читања уводних молитава од Трисвете песме до „Оче наш”, и певања тропара дана или храмовног светог, након чега свештеник благосиља дете по челу, устима и прсима, и говори молитву, осењујући новорођенче крсним знамењем и дајући му име. Затим јереј узима новорођенче на руке и чини њиме знак крста пред иконом Пресвете Богородице певајући тропар Сретења Господњег: „Радујсја,

¹ Поредак је следећи: „Благословен Бог наш”, Трисвето, „Пресвета Тројице”, „Оче наш”, Тропар дана, Богородичан, „Господу се помолимо”, Прва молитва („Владико, Господе Свдержитељу...”), „Господу се помолимо”, Друга молитва („Владико Господе, Боже наш...”), „Господу се помолимо”, Трећа молитва („Господе Боже наш...”) и отпуст (божићни).

Благодатна Богородице Дјево”. После тога произноси отпуст са помињањем светог по коме је новорођенче добило име.

Ту је дата примедба, да ако је новорођенче болесно („ако услед слабости не сиса, већ изгледа да ће умрети”), не треба чекати осми дан, него га истог часа по рођењу „само окупати и одмах крстити, да не би умрло непросвећено (то јест некрштено)”.

Ако је дете рођено мртво, и за тај случај постоји нарочита молитва – *Молитва жени кад побаци дете*, у којој јереј моли опроштај грехова за ону која је „зачето у њој побацила”.

Молитва породилји после четрдесет дана

У четрдесети дан по рођењу детета, породилја треба да дође заједно са својим новорођенчетом, независно од тога да ли је оно већ крштено или није, како би над њима биле прочитане нарочите молитве. Уколико је дете за то време умрло, породилја треба да дође сама, да би биле прочитане молитве над њом. У односу на дете-новорођенче овај чин се назива „Уцрквљењем”, то јест увођењем у Цркву, док у односу на мајку-породилју он има значење очишћења од природне нечистоте након порођаја. До четрдесетог дана после рођења детета породилја не може да уђе у цркву, нити јој је допуштено да се причести, осим у случају смртне опасности.

Овај чин се састоји од почетног возгласа јереја, читања уводних молитава од Трисвете песме до „Оче наш”, певања отпусног тропара дана или тропара светог и читања четири молитве. Прва молитва се састоји из два дела: прва половина односи се на мајку, а друга на дете, и та друга половина се не чита „ако дете није живо”. Уколико дете још није крштено, након прочитане четврте молитве произноси се отпуст, а ако је крштено, онда се одмах врши његово уцрквљење: свештеник узима детенце на руке и три пута произноси „Воцерковљајетсја раб Божиј (име)...” („Уцрквљује се слуга Божији...”), при чему прави њиме знак крста, најпре пред вратима храма у припрати, затим на средини храма, и на крају, трећи пут, пред Царским дверима, додајући на сваком месту одговарајуће стихове из псалама. Ако је дете мушког пола уноси га и у олтар, где код северне или јужне стране Престола такође прави њиме знак крста. Потом, говорећи „Ниње отпушчајеш...” ставља детенце крај олтарских двери и произноси отпуст, и то по обичају Сретењски, јер се читав овај чин обавља по узору на Сретење Господње. (А кум, поклонивши се три пута, узима дете и излази).

КРШТЕЊЕ

Свету Тајну Крштења је установио Господ Исус Христос. Јеванђеље прича о томе како се Господ после васкрсења јављао Својим ученицима-апостолима. За време једног таквог јављања рекао им је: *Даде Ми се свака власт на небу и на земљи. Идиџе, дакле, и научиџе све народе крстиџећи их у име Оца и Сина и Светиџога Духа, учећи их да држе све шџио сам вам зајоведио* (Мт. 28,18-20). Постоји још једно место, из разговора Господа са Никодимом, где Он вели: *Заистџа, заистџа џи кажем: ако се ко не роди водом и Духом, не може ући у Царсџтво Божије* (Јн. 3,5). Историја древне Цркве сведочи о томе да су свету Тајну Крштења савршавали и апостоли и касније сви њихови наследници.

Крштење је Света Тајна у којој се крштавани, уз трикратно погружавање у воду и изговарање речи: „Крштава се слуга Божији (име) у име Оца, амин; и Сина, амин; и Светога Духа, амин”, очишћује од првородног греха и од свих својих грехова (ако се крштава као одрастао човек), умире за греховни живот, и рађа се за нови, духовни и благодатни. На тај начин крштење је духовно рођење, а пошто човек може да се роди само једном, и крштење се не понавља, уколико је обављено правилно, то јест кроз трикратно погружавање у воду, уз произношење горе поменутих речи, у смислу учења свете Православне Цркве о Светој Тројици. Ако постоји сумња да ли је дете било крштено (уколико је, на пример, напуштено), неопходно је да се крсти, како не би било лишено тако велике и за спасење неопходне Свете Тајне, при чему се практикује условна формула: „ашче не крешчен јест” („ако није крштен”). Према правилима Цркве, крштење треба да се обавља у храму, а само у случају нужде дозвољава се да буде обављено у кући. Крштење не треба да се савршава ни у каквој другој течности, осим у води. Вода треба да буде чиста и да није помешана ни са каквом другом материјом. У једној истој води може се крстити неколико деце (једно за другим) не одливајући од ње и не доливајући поново. Вода за Свету Тајну Крштења треба сваки пут поново да се освећује: не треба крштавати у води која није освећена (изузев случајева када нема свештеника који би могао да освети воду како треба), којој је само додата освећена вода, Богојављенска или друга. После крштења воду треба излити на чисто место. За време крштења поред воде се пале три свеће. Крштењу увек претходи чин оглашења. Одраслом човеку, односно ономе ко је старији од седам година, Црква не допушта да приступи крштењу ако претходно није био оглашен, то јест ако није био поучен

истинама православно-хришћанске вере. Он треба да остави своје пређашње заблуде – незнабожачке, јеврејске, муслиманске или јеретичке, те да јавно исповеди жељу да се одрекне своје раније вере и да постане православни хришћанин.

Оглашење се врши једнако над сваким дететом, без обзира на то да ли оно има православне или иноверне родитеље. Над одраслима се оглашење врши различито, у зависности од тога којој вероисповести припада онај ко жели да се крсти. Приликом крштења одраслог човека, њему се најпре даје хришћанско име (Данас нема посебног чина давања имена одраслом човеку. Неки читају молитву из чина „којим се знаменује дете...” у осми дан. У Требнику Петра Могиле постоји „Чин како у први дан огласити одрасле и дати им хришћанска имена”. Тамо се каже да код онога ко жели да прими крштење најпре испитују чврстину његове намере, а потом га поучавају у православној вери”. Затим се читају две кратке молитве: „Благословен си Господе боже, Оче Господа нашег Исуса Христа...” и „Ти си Владико, Боже Оче, послао спасење свету...” И следи отпуст. Неки сматрају да се приликом крштења одраслих они најпре оглашују и да им се на оглашењу дају православна имена са којима се крсте, па стога нема потребе да се обавља посебан чин давања имена). Затим се над оним ко жели да се крсти врше три оглашења. Прописано је да се она обављају код црквених двери, то јест у припрати. У првом оглашењу онај ко жели да се крсти детаљно набраја заблуде своје раније вере, одриче их се и изјављује да жели да се сједини са Христом. У другом оглашењу он јасно исповеда догмате Православне Цркве и чита исповедање о одрицању од својих ранијих заблуда са заклетвом, као и о верности Православној Вери коју добровољно прима. Треће оглашење се врши и над одраслима и над децом. У њему се оглашени одриче сатане и сједињује се са Христом. Онај ко приступа светом крштењу ако је одрастао долази у храм¹ само у доњој одећи², без појаса и обуће, као лишен првобитне праведности, са спуштеним рукама, које као да су свезане узама греха, и са погледом усмереним ка истоку, где се налазио давно изгубљени рај. У почетку он стаје у припрати храма, као онај ко је још недостојан да буде унутар дома Божијег, а свештеник му три пута (крстолико) дува у лице, три пута га осећује крсним знамењем на челу и прсима, полаже руку на његову главу и чита предоглашавајућу молитву.

¹ Мало дете доноси кум или кума.

² Одрасли обично само у дугачкој кошуљи.

Дувањем свештеника изображава се обнављање лика Божијег у човеку који се крштава; кроз крсно знамење новообраћени се одваја од друштва неверујућих; полагање руке на његову главу означава предавање благодати. Након предлашавајуће молитве следе четири заклињајуће молитве које се у Требнику називају „заклињањима”. У прве две свештеник именом Божијим заклиње ђавола да одступи од новоизабраног војника Христовог, заједно са свим својим злим анђелима. У последње две он моли Бога да истера из оглашеног сваког злог и нечистог духа, скривеног и угнежђеног у срцу његовом. Приликом овог последњег заклињања свештеник опет дува у уста, чело и прса крштаваног, да би коначно од њега одагнао ђавола, коме је од тренутка Адамовог пада у грех добио отворен приступ човеку и извесну власт над њим, као над својим заробљеником у слугом. Веома је важно прочитати увек у целини и са пажњом све четири ове заклињајуће молитве. Познати су случајеви када је изостављање неких од ових молитава, из лењости или непажње, имало погубне последице за крштене: они су и после крштења показивали знаке бесомучности или у сваком случају извесне поседнутости. Даље следи одрицање самог оглашеног од сатане. Свештеник окреће оглашеног лицем ка западу, као ка оној страни где залази сунце и одакле се појављује тама, јер ђаво, кога треба да се одрекне, јесте тама, и његова владавина је у тами; затим заповеда оглашеном да подигне руке, као пред сатаном који се налази близу њега, па му три пута поставља питање: „Одричеш ли се сатане, и свих дела његових, и свих анђела његових, и сваког служења њему, и све гордости његове?” На ово оглашени такође три пута одговара: „Одричем се”. Онда га три пута пита: „Јеси ли се одрекао сатане?”, а овај одговара: „Одрекао сам се”. Ово трикратно одрицање оглашени завршава тиме што на тражење свештеника: „И дуни и пљуни на њега” дува и пљује на сатану, показујући тиме немоћ ђавола, сведочећи о своме презиру према њему и своме одлучном раскиду са њим.

После одрицања од сатане оглашени се *сједињује* са Христом. Он се ради тога окреће ка истоку, одакле нам је засијала светлост истинита, што просвећује и освећује сваког човека који долази у свет, спушта руке показујући тиме своје смирење и покорност Богу, и на три пута поновљено питање свештеника: „Сједињујеш ли се са Христом?” и „Јеси ли се сјединио са Христом?” одговара: „Сједињујем се” и „Сјединио сам се”. Ово сједињење са Христом није ништа друго него обећавање верности Њему: као што војник приликом ступања у службу полаже заклетву верности своме цару, тако и оглашени, ступајући у

благодатни савез са Христом, у виду заклетве три пута изговара Символ вере. Потом га свештеник позива да се поклати Христу, што он чини уз речи: „Поклањам се Оцу и Сину и Светоме Духу, Тројици Једносушној и Нераздељивој”. Ово поклоњење, према светом Василију Великом, треба да буде са преклањањем колена. Када се крштење савршава над дететом, онда све ово за њега говоре кум или кума, који су пред читавом Црквом јемци вере крштаваног и самим тим преузимају на себе одговорност да крштавани, када дође време, њиховим старањем буде васпитан и поучен у православно-хришћанској вери. Зато је јасно само по себи да иноверни и инославни не могу да буду кумови. Приликом крштења детета мушког пола потребан је један кум, а приликом крштења детета женског пола једна кума. И одрасли на крштењу имају кумове. У том случају они представљају сведоке вере и завета крштаваног, и на тај начин отклањају могућност било какве обмане, претварања, дволичности и томе сличног. Кумови могу да буду они који су достигли петнаестогодишњи узраст, а куме тринаестогодишњи. Кумови ступају у духовно сродство са крштенима и њиховим сродницима, које представља препреку за брак према 53. правилу Шестог Васељенског сабора. Монах не може да буде кум. Свештеник не може да буде кум ономе кога крштава. У случају крајње нужде крштење може бити обављено и без кума.

Само крштење почиње одмах после оглашења (обично пре Литургије на којој новокрштени треба да се причести). Свештеник облачи белу одежду: епитрахил, фелон и наруквице (оглашење се врши само у епитрахилу), даље се пале све свеће у храму и свештеник кади крстионицу. Бела одежда свештеника и паљење свећа изражавају духовну радост Цркве, која се весели због препорађања својих нових чеда. Обично се три свеће постављају на саму крстионицу, а и кум добија свећу у руке. Први део чина састоји се из освећења воде. Свештеник почиње чин крштења литургијским возгласом: „Благословено царство...” Ђакон произноси Велику јектенију са нарочитим прозбама за освећење воде и за онога ко се крштава. За то време свештеник почиње тајно да чита молитву, коју по завршетку јектеније наставља гласно, три пута возглашавајући: „Велики си, Господе, и чудесна су дела Твоја, и никаква реч није у стању да опева чудеса Твоја”. Ова молитва је у свом првом делу истоветна са молитвом за освећење воде која се чита на празник Богојављења, што неким свештеницима даје повод да је у чину крштења изоставе и да уместо освећења воде налију у крстионицу мало Богојављенске воде. Но, то је сасвим недопустиво,

поготово ако се узме у обзир да друга половина ове молитве садржи мољење за онога ко се крштава: „...јави се, Господе, на води овој, и дај да се крштавани у њој преобрази...” Након освећења воде, освећује се и јелеј (уље) којим се помазује крштавани (јелеј се обично освећује одједном за неколико крштења унапред и чува се у нарочитој посудици, па се у том случају молитва за освећење јелеја не чита). Освећеним јелејем се на ђаконов возглас: „Пазимо!” помазује вода у крстионици, при чему свештеник и народ три пута певају: „Алилуја”, у спомен на то како је онима који су се налазили у Нојевој барци Господ послао голубицу са маслиновом гранчицом, као знамењем помирења и спасења од потопа: на води се три пута јелејем прави знак крста, што показује да воде крштења служе за помирење са Богом и да је кроз њих људима-грешницима показана милост Божија, која их спасава од вечне погибељи. Након тога крштавани се помазује јелејем, као подвижник Христов који треба да ступи у борбу да светом који у злу лежи. Помазују му се чело – у име Оца и Сина и Светога Духа, прса – на исцељење душе и тела, уши – на слушање вере, руке – за света дела, и ноге – да би ходио путем заповести Господњих.

(„Када се помаже цело тело”) свештеник полаже руку на помазаног, „(усправног и) окренутог истоку” и три пута га погружава у воду, говорећи приликом првог погружења: „Крштава се слуга Божији (име) у име Оца, амин”, приликом другог погружења: „и Сина, амин”, приликом трећег погружења: „и Светога Духа, амин”. „Амин” три пута понавља и кум. Грчки назив за крштење је „то ваптисма” (од βαπτίζω) што на руском (и српском) значи „погружење”. Зато крштење треба да се обавља кроз погружење, а не кроз обливање, како је то прихваћено на западу, а код нас је, под утицајем католика, постало уобичајено на југо-западу Русије. Кроз погружење се упечатљиво изражава суштина Свете Тајне – смрт за греховни, телесни живот и васкрсење или поновно рађање за свети, духовни живот. Погружење је погребенење заједно са Христом, а појављивање из воде устајање заједно са Њим. Погружење се обавља трикратно као прво, у част три лица Пресвете Тројице, која пресаздава човека кроз благодатно крштење, а као друго, да би било представљено тридневно васкрсење Господа Исуса Христа.

Одређено је да се након што је крштење обављено три пута пева 32. псалм, који указује на унапред донету одлуку Божију о остављењу грехова: „Благо ономе, коме је опроштена кривица...” За то време свештеник облачи онога ко је изашао из крстионице у одећу правде, беле боје. Ово означава да се крштени обукао у Христа (Гал. 3, 27), или

у новога човека, сазданога по Богу у праведности (Еф. 4, 24), да је постао чист од сваког греха. При томе се на крштенога полаже крст, ради сталног подсећања на заповест Христову: *Ако ко хоће за Мном ићи, нека се одрекне себе, и узме крст свој и за мноме иде* (Мт. 16, 24).

Свету Тајну Крштења могу да савршавају само епископи и свештеници. Али у случају нужде, ако нема свештеника, а некрштеноме прети опасност да ће умрети, крштење може да обави и мирјанин [лаик], мушкарац или жена, само је потребно да то лице буде православно и да схвата значење и важност крштења. Овакво крштење сматра се за делотворно ако је обављено кроз трикратно погружавање у воду са изговарањем установљене формуле: „Крштава се слуга Божији...” Такво крштење, ако крштени остане жив, презвитер потом треба да доврши другим обредима ове Свете Тајне, али без поновног крштавања.

Према правилима свете Православне Цркве, над крштеним се одмах после Крштења савршава и друга Света Тајна – Миропомазање.

МИРОПОМАЗАЊЕ

Миропомазање је Света Тајна у којој верујући, уз помазивање делова тела светим миром у име Духа Светога, добија дарове Духа Светога, који га подижу и дају му снагу у духовном животу, како би био јак, чврст и непоколебљив у православној вери, љубави и нади, како би смело и без страха пред свима исповедао име Христа Бога, и напредовао у свим врлинама (Православни Катихизис и јектенија у чину миропомазања јеретика).

У десети дан по Своме Вазнесењу, дан празника Педесетнице, Господ Исус Христос је апостолима, као што је и обећао, ниспослао Духа Светога. Добивши тај Дар, свети апостоли су истога дана почели да га предају верујућима који су се обратили због проповеди апостола Петра, како се о томе саопштава Књига Дела апостолских (2, 38). Првобитно су апостоли низводили Духа Светога на верујуће кроз молитву и полагање руку, да би потом ово сами изменили, јер нису могли да стигну свуда и посете све верујуће како би положили руке на њих. Они су установили да се ова Света Тајна у Цркви савршава кроз миропомазање. Реч „миро”¹ на грчком језику означава „благодатни јелеј”. Свету Тајну миропомазања могу да савршавају само епископи и свештеници, али право освећивања светог мира припада само епископима.

¹ Μύρον – мирисно уље; χρίσμα = помазање.

Свето миро треба да се чува у олтару, уз поштовање и опрезност, како доликује светињи, на Престолу, у сребрној или кристалној посуди. За обављање светих тајни крштења и миропомазања прави се посебна кутијица, која се обично назива „мирница”: у њу се ставља посудица са светим миром, посудица са освећеним јелејем, два сучца¹ за помазивање, сунђер и маказице за пострижење косе.

На западу, католици и други ову тајну обављају кроз полагање руке и она се код њих назива *confirmatio*. Врши је само епископ, одвојено од крштења, не пре но што дете дође до узраста између 7 и 12 година од рођења.

Приликом савршавања Свете Тајне крштења, Православна Црква с њом увек сједињује и Свету Тајну миропомазања. Но, постоје два случаја када се Света Тајна миропомазања савршава одвојено од крштења. То се догађа: 1) када се Православној Цркви присаједињују иновјерни који су већ добили правилно крштење, али нису помазани светим миром, и 2) приликом крунисања, када се помазују цареви (односно краљеви). Миропомазање, сједињено са крштењем, обавља се на следећи начин. Након облачења крштенога у белу одежду, свештеник чита посебну молитву (тзв. Молитва Светог Мира) у којој моли Бога да крштеноме дарује „печат дара Светог Духа”, да га сачува у освештању које му је дато, и учврсти га у православној вери. Затим му крстообразно помазује чело, очи, ноздрве, усне, оба уха, прса, руке и ноге, и приликом сваког помазивања говори: „Печат дара Духа Светог, амин”. И док се видљивим миром помазује тело, Светим и Животворним Духом освећује се душа. После помазивања светим миром „свештеник са новокрштеним и кумом иде у круг”, то јест три пута обилазе око крстионице, при чему се три пута пева: „Јелици во Христа крестистесја, во Христа облекостесја, алилуја” („Ви који се у Христа крстисте, у Христа се обукосте, алилуја”). Круг је символ вечности: зато обилажење три пута у круг око крстионице, са свећама у рукама, означава ступање новопросвећеног у вечни савез са Христом Који је Светлост света. Обилазак почиње са десне стране, то јест од западне стране ка јужној... Након што три пута обиђу око крстионице, произноси се прокимен: „Господ је просветљење моје и Спаситељ мој, кога ћу се бојати”, и чита се Апостол зач. 91 (Рим. 6, 3–11), где се објашњава значење крштења, као и Јеванђеље по Матеју, зач. 116 (28, 16–20), у коме је реч о заповести Господа датој апостолима, да иду у крсте све

¹ Код Руса четкице, а код Грка и Срба штапићи са памучним врхом.

народе у име Оца и Сина и Светог Духа. После читања Јеванђеља, произноси се јектенија: „Помилуј нас, Боже...” у којој постоје посебне прозбе за кума и новопросвећеног. Затим се према Типику врши (богојављенски) отпуст. Али у данашње време чин крштења се тиме не завршава. У старини новокрштени је током седам дана носио на себи белу одећу, клонио се сваке забаве, а време проводио у посту и молитви, страхујући да због лакомислености и расејаности не избрише са себе живе трагове седмоструког дара Духа Светог (Ис. 11, 2). Новокрштени чак није могао да опере са себе видљиве знаке тајанственог печатења дарова Духа Светог. Осмога дана је скидао са себе белу одећу, а свештеник је, после молитве Богу за то да Он Својом благодаћу сачува у целости духовни печат на новокрштеноме, прао те делове тела који су били помазани светим миром. У данашње време се ово прање обавља одмах после читања Јеванђеља и јектенија, без отпуста. У Требнику се пак оно, према древном чину, налази под посебним насловом: „Омивање у осми дан”, где се на почетку каже: „И у осми дан доводе крштенога опет у цркву ради омивања”. Најпре свештеник чита две молитве, потом „развезује” појас и одећу новокрштенога и спојивши њихове крајеве (сада је прихваћено крајевима одеће коју ће крштени обући) окваси их у чистој води и кропи крштенога говорећи: „Оправдао си се, просветио си се...” Затим узевши нови сунђер са водом отире му лице, главу, прса и остале делове тела помазане светим миром говорећи: „Крстио си се, просветио си се...” После омивања читају се две молитве на пострижење косе и обавља се само пострижење уз речи: „Постризава се слуга Божији (име) у име Оца и Сина и Светог Духа”. Пострижење означава да новопострижени предаје себе у послушање Богу – постаје слуга Божији, јер је пострижење косе одувек служило као знак ропства, потчињености. Пострижење које се обавља унакрсно, оним редом којим се благосиља глава. Приликом сваког пострижења свештеник предаје власи куму, а овај их ставља у комадић воска и спушта у крстионицу. (Воду из крстионице треба излити на место које се не газе ногама, обично под дрво). Затим следи јектенија и отпуст, на коме се спомиње име светог дато новокрштеноме. Постоји обичај да се после отпуста говори многољетствије новопросвећеноме, његовим кумовима и родитељима. После тога се обично даје крст на целивање.

Кратки чин Крштења када се страхује да може наступити смрт

Ако се дете роди веома слабо и болесно и може да умре, над њим се обавља сасвим скраћени чин крштења који се састоји само од читања уводних молитава, једне свештеничке молитве за освећење воде, стављања јелеја у воду, самог крштења уз уобичајене речи, облачења, помазивања светим миром и обиласка око крстионице уз певање „Јелици во Христа крестистесја...”

О чиновима присаједињења Православљу

Ових чиновова нема у обичном Требнику, него се штампају у посебној књижици: „Како примити оне који приступају православној вери”. Обично се разликују три чина присаједињења Православљу.

Првим чином присаједињују се назнабошци, муслимани и Јевреји, то јест они који не верују у Христа и нису крштени. Они се присаједињују кроз одрицање од својих заблуда, крштење и миропомазање, након чега бивају удостојени причешћа Светим Тајнама.

Другим чином се присаједињују сви протестанти и секташи који су правилно крштени у име Оца и Сина и Светога Духа, али нису помазани светим миром. Они се присаједињују кроз одрицање од својих заблуда, чему претходи исповест без разрешне молитве (ова последња чита се на крају чина присаједињења, после одрицања), и миропомазање, након чега се причешћују Светим Христовим Тајнама. По овом чину се присаједињују и они римокатолици и јерменски монофизити који који код себе нису примили тајну миропомазања.

Трећим чином се присаједињују римокатолици и Јермени. Овај чин се састоји само од исповести и одрицања од заблуда свог ранијег исповедања, након чега се над њима чита разрешна молитва и допушта им се да се причесте светим Христовим Тајнама¹. Сви ови чинови се обично обављају пре Божанствене литургије, како би новоприсаједињени могли одмах по присаједињењу да се причесте.

Општа схема свих ових чиновова састоји се у следећем. Иноверни пре свега исповеда пред свештеником све своје грехе, за читав протекли живот, али после тога се не чита разрешна молитва. Затим онај ко се присаједињује у припрати храма произноси одрицање од заблу-

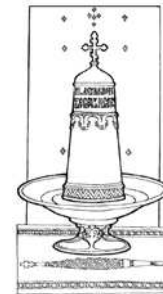
¹ То је крајња икономија. Светогорска акривија налаже крштавање ових инославних, пре свега римокатолика (нап. прир.)

да свога ранијег исповедања, набрајајући их, а даље исповеда догмате свете Православне Цркве и чита Символ вере. Свештеник му пружа крај епитрахиља и уводи га у цркву, поставља га пред налоњ са Јеванђељем и крстом, чита над њим молитву и тражи од њега да се закуме да ће „православну веру целу и неповредиву до последњег даха, тврдо, уз помоћ Божију, држати и исповедати и дужности које она налаже испуњавати”, а као потврду својих речи целива Јеванђеље и крст. Потом се чита нарочита разрешна молитва. Затим се над оним ко није миропомазан савршава миропомазање по посебном чину, и на Литургији се причешћује Светим Христовим Тајнама. Ради обављања миропомазања у таквим случајевима се на средину храма поставља сто покривен тканином на који се полажу свето Јеванђеље и крст, две упаљене свеће, посуда са светим миром, сунђер и сучац (четкица или штапић за помазивање), невелика посуда са топлом водом у којом се кваси сунђер ради отирања места помазаних светим миром, и даје се ономе ко се присаједињује и његовом куму по упаљена свећа. Чин таквог миропомазања, потпуно одвојеног од крштења, почиње литургијским возгласом: „Благословено Царство...”, затим се пева: „Царју небесниј”, произноси се велика јектенија уз нарочита мољења, чита се молитва и одмах након ње обавља се само помазивање, као и обично, након чега се на миропомазаног полаже крст. Након тога се чита друга молитва и сунђером умоченим у топлу воду обавља се отирање оних делова тела који су помазани светим миром, произноси се сугуба јектенија и даје се отпуст са крстом, који се пружа на целивање новоприсаједињеном и његовом куму.

Ако неко од иноверних пожели да пре своје смрти прими православно исповедање, таквога, према одлуци Светог Синода, треба присајединити нашој Цркви, узимајући у обзир краткоћу времена и слабост болесника, само са полагањем свештеничке руке и исповест, а ко није помазан светим миром, онда помазавши га по челу њиме и потом удостојивши причешћа Светим Тајнама, по упокојењу сахранити у потпуности према правилима наше Цркве. При томе се читају само две молитве, уводна прозбена и завршна разрешна.

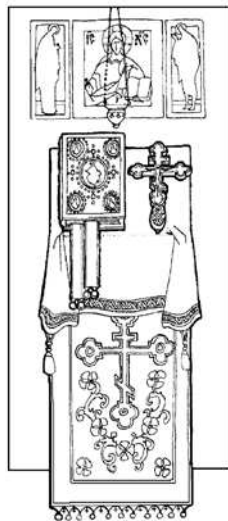
Од свих који се присаједињују светој Православној Цркви обично се захтева да потпишу како свето Православље примају потпуно добровољно и обећавају да ће му остати верни до смрти.

О миропомазивању царева приликом крунisaња

Према правилима свете Православне Цркве, Света Тајна миропомазања се по посебном чину обавља над православним царевима (и краљевима) приликом њиховог крунisaња („венчања на царство“). Зато се цареви и називају „помазаницима Божијим“. Миропомазање које се обавља над царевима, није некаква посебна Света Тајна, а не треба га посматрати ни као понављање Свете Тајне миропомазања, јер се она, као ни крштење, не може поновити. Ово свештено помазивање цара светим миром на дан његовог крунisaња није ништа друго него виши степен предавања дарова Духа Светога, који су неопходни како би цар [краљ] могао успешно да обавља своје узвишено царско служење. Цар наглас пред свима чита Символ вере, а затим следи сам чин, који по своме поретку подсећа на молебну пјеније. Дирљива је молитва коју у том чину изговара сам цар, обраћајући се Богу: „А Ти, Владико и Господе мој, поучи ме у делу на које си ме послао, уразуми ме и упуту у овом великом служењу. Нека са мном буде Премудрост сапрестолна Теби...“ На почетку Литургије цар скида са главе круну, да би након причешћа свештенослужитеља у олтару и отварања Царских двери било обављено миропомазивање цара и царице, при чему се цару светим миром помазују чело, очи, ноздрве, уста, уши, прса и руке с обе стране, а царици само чело. Затим митрополит уводи цара [краља] на Царске двери у олтар, врата се затварају, и цар се пред Престолом причешћује Светим Христовим Тајнама, „по чину царском“, као помазаник Божији и врховни покровитељ Цркве – онако како се причешћују свештенослужитељи: посебно Телом Христовим, а посебно Светом Крвљу. После тога на уобичајени начин пред Царским дверима причешћује се царица. Они затим одлазе на своје престоле, а њихов духовник чита им благодарствене молитве.

ИСПОВЕСТ (Света Тајна Покајања)

Хришћанину који је после крштења пао у грехе, света Црква даје опроштај и духовни лек кроз Свету Тајну Покајања. Зато се ова Света Тајна назива другим крштењем. Покајање је Света Тајна у којој онога ко исповеда своје грехе, уз видљиво добијање опроштаја од свештеника, од грехова разрешава Сам Господ Исус Христос. Будући да је власт „свезивања и разрешавања“ (Мт. 18, 18 и Јн. 20, 23) Господ дао апостолима и њиховим наследницима, Свету Тајну Покајања могу да обављају само епископи и презвитери које су они законито рукоположили.

Установљење ове Свете Тајне води порекло од Господа нашег Исуса Христа, који је Својим ученицима рекао: *Као што је Отац љослао Мене, и Ја шаљем вас... Којима ойросиѣиѣ грехе, ойрашиѣају им се; и којима задржиѣиѣ, задржани су* (Јн. 20, 21–23).

У прва три века Хришћанства, ако би неко пао у нарочито тежак грех, за какве су сматрани: отпадање од вере, убиство и блуд, такав би био у потпуности одлучен [удаљен, изопштен] од Цркве. Уколико би изјавио најискреније кајање и жељу да поново буде примљен у Цркву, морао је јавно да исповеди свој грех, пред читавом Црквом, и да прође разне степене испитивања, како би доказао искреност свог кајања. Сваки такав степен трајао би по неколико година, мада је у неким случајевима показивано и снисхођење премаискреним покајницима, па су рокови таквог покајања скраћивани. Само ступање у такво покајање, као и прелазак из једног покајног разреда у други, није допуштан другачије, него уз молитву и полагање руку, баш као што је и коначно разрешење од грехова давано пред читавом Црквом. Од краја трећег века појављује се појединачна исповест, која се обавља насамо пред духовником. Главни повод за увођење такве, појединачне исповести био је раскол новацијана. Два презвитера – римски Новације и картагински Новат почели су да уче како они који су после крштења пали у тешке грехе, уопште не могу да буду разрешени. Црква је осудила њихово учење, а да би спречила приговоре јеретика и саблазни за слабе, епископе је овластила да поједине презвитере, познате по своме врлинском животу и духовном искуству, постављају за духовнике и поверавају им да насамо примају исповедање грехова. Понестајање ревности код покајника, а такође и то што су многи почели да јавну исповест узимају не као поуку за себе, него као повод за оговарање и непоштовање ближњег, довели су до тога да је јавна

исповест временом сасвим замењена појединачном исповешћу, насамо пред духовником.

Као време посебно намењено и погодно за исповест, сматрају се постови, али Света Тајна Покајања може бити обављена и у било које друго време. Црквена правила забрањују да се без нарочитих разлога прелази од једног духовника другом (Ап. прав. 12; Моск. саб. 1677, гл. 6), што се нарочито односи на оне који су под епитимијом.

У данашње време онај ко жели да приступи Светој Тајни Покајања, за њу треба посебно да се припреми¹: он је дужан да током неколико дана посећује све црквене службе, да време проводи у посту, читању Речи Божије, истраживању свог прошлог живота и у скрушености због својих грехова. Када се припреми како треба, долази код свештеника да би принео исповест. Свештеник га прима испред налоња на коме стоје симболи нашег искупљења – свето Јеванђеље и Крст. Покајник са смирењем три пута пада ничице пред њима, као пред самим Господом, својим Искупитељем и Судијом. Тада свештеник почиње да му чита „Чин Свете Тајне Исповести“. Ако се не исповеда само један покајник, него многи, онда се овај чин обично чита одједном за све који се исповедају заједно. Али сама исповест, према упутству Требника, мора да буде обављена насамо са сваком човеком, чак и ако је малолетан (на исповест треба да долазе они који су навршили седам година).

„Чин Свете Тајне Исповести“ састоји се од почетног возгласа „Благословен Бог наш...“, уводних молитава од Трисвете песме до „Оче наш“, покајног 50. псалма Давидовог, покајних тропара „Помилуј нас, Господе, помилуј нас...“ и две свештеничке молитве за опроштај грехова онима који се кају. На почетку исповести, свештеник пре свега пита покајника о вери, без које је отпуштење грехова немогуће. Затим приступа питањима о гресима. Покајник је при томе обавезан да саопшти све што притиска његову савест, ништа не тајећи и не скривајући. Још је боље ако покајник сам говори своје грехе, не чекајући да му свештеник поставља питања. Када исповеди све за шта себе сматра кривим пред Богом, покајник клекне и сагне главу, у ишчекивању праведног суда Божијег. Свештеник над њим чита молитву: „Господе Боже спасења слугу Твојих...“ у којој моли Бога да се смилује на Свог слугу, да му

¹ Руси имају специјалан термин којим означавају припрему за Св. Тајну Покајања. То је „говение“ – појам нешто шири од „поста“, који подразумева: а) молитвени подвиг, б) пост у ужем смислу речи, и в) удубљивање у самога себе са циљем да се разоткрије и схвати своја греховност (види: Помазански, „Догматика“, Света Тајна Покајања).

опрости све грехе вољне и невољне, да га помири и поново сједини са Својом светом Црквом, од које је отпао кроз грехе. Затим на покајникову главу ставља крај епитрахиља, у знак изливања милујуће благодати Божије на њега, и произноси разрешну молитву исповести: „Господи и Бог наш Исус Христос, благодаћу и милосрђем Свога човекољубља, нека ти опрости чедо (име) сва сажрешења твоја; ја, недостојни јереј, влашћу Његовом која ми је дата, опраштам ти и разрешујем те од свих твојих грехова, у име Оца, и Сина, и Светога Духа, амин“. Произносећи последње речи ове разрешне молитве, свештеник осећује покајника крсним знаком по глави која је покривена епитрахиљем. Затим се чита „Достојно јест“, Слава, И ниње, и отпуст. Након отпуста покајник целива Јеванђеље и Крст, и узима благослов. После тога свештеник може покајнику дати „правило против његовог сажрешења“, то јест налаже му епитимију за грехе. Епитимија (од грчког „епитимао“, ἐπιτιμαω – забрањујем, а ἐπιτισιον – казна, одмазда) налаже се на грешника или у виду духовне казне – одлучења од светог Причешћа на одређени рок, или у виду духовног лека – поста, поклона, милостиње и молитве. Ипак, треба знати да по православном схватању епитимија нема ни снагу, ни значење задовољења правде Божије, јер је задовољење за грехе принео једном за свагда Сам Господ на крсту. Стога епитимија није безусловно обавезна приликом исповести: она се даје ради духовне користи покајника, као благочестива вежба која му помаже да се избави од лоше навике на грех. У вези са тим, духовници треба да буду снисходљиви и опрезни код одређивања епитимија, како не би одбили покајника.

Према канонима, за многе тешке грехе одређује се одлучење од светог Причешћа на неколико година, при чему је дозвољено пити само „агијазму“, то јест Богојављенску свету Воду. Сам духовник, без архијереја, не може да подвргне одлучењу од Светих Тајни. У данашње време, услед општег опадања религиозно-моралног живота, одлучење од Светог Причешћа на дуже рокове се не практикује.

За онога ко је испунио епитимију одређена је нарочита молитва у Требнику. То је „Молитва којом се разрешава од епитимије“. Духовник нема права да прими код себе на исповест онога ко се налази под епитимијом другог духовника, нити да таквога разреши од епитимије, изузев ако је реч о болеснику и самртнику, кога сваки свештеник може и треба да исповеди и разреши. Пошто би неко могао и да умре без разрешења, прихваћено је да се над сваким умрлим чита посебна разрешна молитва.

СВЕТА ТАЈНА СВЕШТЕНСТВА

Ову Свету Тајну има право да савршава само архијереј, па се зато целокупан њен поредак не налази у Требнику, него у Архијерејском Службенику (тј. „Чиновнику архијерејског свештенослужења”), док се чин архијерејског наречења и хиротоније налази у посебној књизи.

Свештенство је Света Тајна у којој се кроз архијерејско рукоположење („хиротонија”, од грчког χεῖρ – рука, и τίτις „титхими” – полажем) на правилно избранога спушта Дух Свети, постављајући га да савршава Свете Тајне и напаса стадо Христово.

„Богоустановљеност Свете Тајне Свештенства условљена је богоустановљеношћу и значајем саме јерархије новозаветне Цркве. Јерархија је у Цркви установљена да би била оруђе деловања Духа Светога у Светим Тајнама, у учењу и управљању Црквом, те да би се кроз њу – по прејемству од апостола, који су Духа Светога примили од Исуса Христа – ток благодати непрекидно разливао од Христа као извора и на временски и просторно удаљене народе. Очигледно, постављање лица која су призвана да буду оруђа деловања Духа Божијег може да изведе само Дух Свети, а не људи; сходно томе, начин постављања треба да буде нарочит, Божански, светотајински и при томе видљив”.¹

Света Тајна свештенства савршава се само над лицима која су законито изабрана на дужност ђаконa, презвитера или епископа, и назива се „хиротонијом” или „рукоположењем”, јер се, по узору на апостоле, обавља кроз молитву и полагање руке епископа на главу онога ко се рукополаже. Света Тајна свештенства обавља се увек у олтару и то за време Божанствене литургије. Пошто новопосвећени епископ и свештеник на дан свог посвећења учествује у освештању Светих Дарова, хиротонија над њим обавља се само на Литургијама светог Јована Златоустог или Василија Великог. А на литургији Пређеосвећених Дарова може се обавити само рукоположење за ђаконa и посвећење за ниже степенe црквенослужитеља – ипођаконa, чтеца, појца и свећеносца. На једној Литургији може бити рукоположен само један епископ, један свештеник и један ђакон.

Посвећење у ниже црквене степенe назива се „хиротесија” (χεῖροθέσις), што значи полагање руке. Хиротесија се не обавља у олтару, него на средини храма. Она може бити извршена и изван Литургије.

¹ Прот. Н. Малиновский, „Очерк Прав. Догматического Богословия”, Вып. 2-й, стр. 219, Сергиев Посад, 1912.

Нико не може бити посвећен у више степенe црквеног клира, ако претходно није прошао ниже. Први степен клира је степен чтеца или појца.

Посвећење за чтеца или појца

Посвећење за чтеца или појца обавља се на средини цркве, обично пре почетка Литургије (могуће је одједном посветити и неколико лица). Након облачења архијереја, за време читања шестог часа, ипођакони доводе избраног за посвећење пред Царске двери и чине три поклона према олтару, а затим, окрећући се назад, три пута се клањају архијереју. Онај кога посвећују прилази затим архијереју и приклања главу. Архијереј га осењује крсним знамењем и положивши руку на њега, чита молитву. Затим му унакрсно постризава косу, након чега му се облачи кратак фелон, који свети Симеон Солунски назива „почетком свештених одежди”. После тога архијереј три пута благосиља његову главу и чита другу молитву. Прва молитва се чита за посвећење у свећеносце, а друга за посвећење у чтечеве и појце. По окончању ове молитве чтецу се заповеда да прочита део из Апостола, у знак тога да је његова главна обавеза – читање ове књиге на богослужењу. Затим се са посвећеног скида фелон и он облачи стихар. После тога архијереј му из „Чиновника” чита нарочиту поуку и даје свећњак са којим овај стоји код иконе Мајке Божије за време Литургије.

Чтечеви се обично називају још и клирицима, и црквењацима, а такође и „пономарима” („пономар”, или правилније „парамонар”, од грчког „парамони” – παρὰ τὸν, то јест онај ко борави у олтару, или ко је постављен за служитеља у олтару). Службеник каже да у олтар не може да уђе нико осим црквењака („пономара”). Њихова је обавеза да припремају просфоре, вино, воду, тамјан и жар у олтару, да пале и гасе свеће у храму, да припремају и додају јереју кадионицу и теплоту, да спремају олтар и одржавају га чистим. Онај ко испуњава све те обавезе у Типику се назива још и „параклисијарх”, или „палитељ кандила”. Он је обавезан и да звони за богослужење.

Назив „клирици” (грчки κληρικός), потиче од „клирос”, што значи „удео, жреб”; клирици представљају удео Господњи, јер се посвећују служењу Њему.

Посвећење за ипођакона

Обавља се такође на средини цркве, пре Литургије, након облачења архијереја. Понекад се ово посвећење обавља одмах после посвећења за чтеца. Након облачења чтеца у стихар, ипођакони приносе архијереју стихарни појас, то јест орар. Архијереј га благосиља, а онај кога посвећују целива појас и руку архијереја, и онда га ипођакони опасују тим појасом. Ипођакон својим служењем представља служење анђела: зато се ораром и опасује крстолико, чиме се изображавају крила којима се покривају Херувими док стоје пред Престолом Божијим. Затим архијереј три пута благосиља руком по глави онога кога посвећују и, положивши руку на његову главу, чита молитву. Одмах потом новопосвећеном пружају лавор и убрус, те он сипајући воду даје архијереју да умије руке. Пошто целива руку архијереју, одводе га на одређено место (у певницу), где стоји, држећи лавор и бокал са убрусом до Херувимске песме, и чита у себи Трисвету песму, „Оче наш”, „Господи, помилуј”, Символ вере, „Ослаби, остави” и друге молитве које хоће. Приликом певања Херувимске песме доводе га до Царских двери, где даје архијереју да умије руке, након чега улази у олтар. (Према упутству из Чиновника, на Великом входу он треба да иде иза свих служитеља, а када архијереј прихвати дискос и путир, и сви уђу у олтар, он треба да однесе воду у певнице и народу, како би се њоме помазали – ово се сада не ради).

Обавеза ипођакона је да чисти и отиरे Престо и Жртвеник од прашине и да се стара о њиховој чистоћи. Ипођакони служе углавном уз архијереја, облаче га и у одређеним тренуцима му додају упаљене трикирије и дикирије ради осењивања народа.

Рукоположење ђакона

За ђакона може да буде рукоположен само онај ко је већ посвећен за чтеца и ипођакона. Зато се данас често догађа да онај кога рукополажу за ђакона истога дана буде најпре посвећен за чтеца и ипођакона (ако до тада није био посвећен у ове степене).

Рукоположење за ђакона може да се обави само на Литургији, било потпуној, било Пређеосвећених Дарова.

Ђакон не савршава Свету Тајну Евхаристије, него само служи приликом њеног савршавања. Стога се његово рукоположење на потпуној Литургији обавља тек после освећења Светих Дарова, тачније после речи архијереја: „И да будут милости...”, док се на литургији Пређеосве-

ћених Дарова рукоположење за ђакона обавља после Великог входа, пре јектеније: „Исполним вечерњују молитву нашу Господеви”.

Ипођакони доносе архијереју катедру и постављају је код левог угла Престола. Архијереј седа на њу тако да не буде леђима окренут Светим Даровима. Два ипођакона приводе онога ко се рукополаже од средине цркве до пред Царске двери, држећи своје руке на његовом врату, док га другом руком држе за руке, и сагињу га доле „колико је могуће”. Старији ипођакон говори: „Заповеди”. Коначно, доводе га до самих Царских двери, где га прихватају протођакон и ђакон, један за десну, други за леву руку, при чему протођакон говори: „Заповеди, преосвећени владико”. Довођење ипођакона који се рукополаже у олтар као и возгласи изражавају призив Божији, коме су сведоци народ, клир и епископ. Ушавши у олтар ипођакон се клања архијереју који седе на катедри лево од Престола. Архијереј га благосиља изображавајући руком знак крста. Затим будућег ђакона три пута воде у круг око Престола, што симболизује његов завет да ће се заувек посветити служењу код Престола Божијег. Обилазећи око Престола он га целива на свакоме од четири краја, како би доказао да побожно поштује светост Престола. После сваког опхода целива руку архијереја и „епископ-натион”, то јест палицу, указујући тиме поштовање ономе преко кога се на њега спушта благодат Божија. Приликом овог трикратног опхода око Престола, певају се три црквене песме, и то најпре од стране свештенослужитеља у олтару, а затим их понављају појци: У првој песми: „Свјати мученици, иже добрје страдаше и вјенчавшесја, молитесја ко Господу, спастисја душам нашим” („Свети Мученици, који сте славно страдали и венце добили, молите се Господу, да спасе душе наше”) ономе ко се рукополаже указује се на свете мученике као на пример чврстине у вери и преданости светој Цркви чак до смрти. Друга песма: „Слава Тебје, Христе Боже, апостолов похвало, мучеников радованије, их же проповјед Тројица Јединосуштнаја” („Слава Теби, Христе Боже, похвало апостола, радости мученика, чија је проповед Тројица Једносуштна”) указује да, по узору на свете апостоле и мученике, Јединосуштна Тројица треба да буде предмет и његове проповеди. Трећа песма: „Исаије ликуј, Дјева имје во чревје и роди Сина Емануила, Бога же и человјека, Восток имја Јему, јегоже величајушче, Дјеву ублажајем” („Исаијо ликуј, Дјева у утроби заче, и роди сина Емануила, Бога и човека, Исток је име Њему, Њега величајући, Дјеву прослављамо”) показује да основ свештенства представља очовечење Сина Божијег и да учење о томе представља главни догмат и темељ Цркве. После трећег опхода

рукополагани се три пута клања Престолу говорећи: „Боже, смилуј се мени грешном”, а затим код десног угла Престола клекне на десно колено (не на оба, што чини онај кога рукополажу за презвитера); то означава да се ђакону не поверава потпуно свештенослужење, већ само један његов део, односно да му се поверава служење *ѝри* Светим Тајнама, али не и њихово *савршавање*. Потом онај кога рукополажу на слања укрштене руке на Престо, дотичући и челом свету Трпезу између руку, што означава да све силе душе и тела посвећује служењу код Престола Божијег. Архијереј устаје са катедре и полаже крај свог омофора на његову главу, у знак благодати Божије која га осењује; после трикратног благослова полаже руку на његову главу и након возгласа протођакона: „Пазимо”, произноси наглас молитву којом се савршава Света Тајна: „Божанска благодат, која свагда лечи немоћи и допуњава оно што недостаје, поставља (име), најпобожнијег ипођакона, у ђакон: помолимо се за њега, да дође на њега благодат Свесветог Духа”. Као одговор свештенослужитељи у олтару три пута поју: „Господи, помилуј”, а затим појци полако и отегнуто певају на грчком: „Кирие елaison”, у знак нашег јединства са грчком Црквом, од које је наша Црква првобитно добила благодат свештенства. Док се ово пева, архијереј три пута благосиља руком главу рукополаганог и чита над њим тајне молитве у којима тражи благодатне дарове неопходне за његово служење. Протођакон пак тихим гласом произноси јектенију у којој помиње како онога који рукополаже, тако и онога који се рукополаже. Након читања молитава архијереј уз благослов полаже на новопосвећенога свештене одежде које одговарају његовом чину. Ђакону се скида орар, који је као ипођакон носио опасан у виду крста, и архијереј му га полаже на лево раме, потом му навлаче наруквице, а на крају му у руке дају рипиду.¹ При томе архијереј сваки пут возглашава: „Аксиос” („Достојан”), што понављају сви свештенослужитељи и појци. Ово је свечана објава да је рукоположени постао достојан да се обуче у знаке свога чина и обавља службу која му је поверена. Новорукоположени ђакон стаје са рипидом у рукама покрај Престола „да пази светиње”, то јест да чува Свете Дарове. Обично ђакон стане са леве стране Престола и лелуја рипидом изнад дискаса и Чаше све до возгласа „Светиње светима”, када одлаже рипиду како би заједно са свима приступио светом Причешћу. Као знак тога да се у новорукоположеном догодила обнова

¹ Давање рипиде у руке новорукоположеном ђакону данас представља праксу која се може срести у Русији.

Божанском благодаћу, он се први међу ђаконима причешћује Светим Тајнама. На крају Литургије новорукоположени произноси благодарну јектенију: „Ми који смо примили...”

Рукоположење свештеника

Ово рукоположење се може обавити само на потпуној Литургији и при томе одмах после Великог входа, како би новорукоположени јереј могао да учествује у освештању Светих Дарова.

Рукоположење свештеника је по свему слично рукоположењу за ђакона, уз извесне разлике и особености: за време Великог входа онај кога посвећују за јереја носи на глави „аер”, то јест воздух; њега од средине цркве не воде ипођакони, него протођакон и ђакон, а код Царских двери га прима и води око Престола не протођакон, него најстарији од свештеника који саслужују архијереју, архимандрит или протојереј, који такође возглашава: „Пазимо”; затим, он пред Престолом преклања оба колена, у знак тога да прима на себе више служење, па стога и веће бреме од ђакона. Јектенију „у миру Господу се помолимо” такође не произноси протођакон, него најстарији од јереја. Рукоположеном се, уз објављивање: „Аксиос”, облачи свештеничка одежда: епитрахил, који му стављају након скидања орара, појас, фелон и у руке му се даје Служебник. Новорукоположени стаје први међу јерејима, после најстаријег архимандрита, а први се и причешћује. После освешћења Светих Дарова, архијереј уручује новорукоположеном део Светих Дарова са натписом „Христос”, уз речи: „Прими овај залог и сачувај га целим и неповређеним до последњег даха твог, јер ћеш за њега бити испитиван о другом и страшном доласку великог Господа Бога и Спаса нашег Исуса Христа”. Новорукоположени прима ову частицу Светих Дарова на сунђеру из антиминос који је положен на посебан дискос, одлази да стане иза Трпезе, положи руке на њу и чита у себи 50. псалм. Уочи возгласа „Светиње светима” он враћа ову частицу архијереју. Рукоположени на крају Литургије чита Заамвону молитву.

Епископска хиротонија

Хиротонија за епископа врши се на посебно свечан начин. Дан уочи хиротоније обавља се наречење изабранога. Сви архијереји који учествују у хиротонији (јер новог епископа може да рукоположи само сабор епископа, а никако мање од тројице или, у изузетном случају, двојице архијереја, према 1. правилу светих Апостола) сабирају се у мантијама на средини храма, док први међу њима ставља на себе

епитрахил, омофор и наруквице. Двојица архимандрита у мантијама изводе новоизабраног из олтар, кључар доноси пладањ са светим крстом, а ипођакон чашу са светом водом. Секретар Синода објављује указ о избору, на шта избрани одговара сагласношћу: „Пошто је свети Сабор просудио да сам достојан такве службе, благодарим и прихватам и нимало не противречим”. Затим архијереји, без учешћа појаца, савршавају кратко молебнo пјеније. Првенствујући митрополит возглашава: „Благословен Бог наш...”, а остали архијереји говоре: „Царју небесниј”, Трисвето и „Оче наш”. После возгласа: „Јако Твоје јест Царство...” певају тропар Педесетнице: „Благословен јеси Христе Боже наш...”, Слава, И ниње, кондак „Јегда снишед јазики слија...”, након чега митрополит произноси кратку сугубу јектенију на којој врши помињање: „за свечасног архимандрита, новоизабраног у епископа богоспасаваног града тог и тог”. Молебан се завршава отпустом дана Педесетнице. После тога новоизабрани по традицији изговара беседу која представља као некакву исповест његовог живота и расположења, и уједно излагање његових мисли и осећања у вези са узвишеним служењем које му предстоји. По завршетку беседе возглашава се убицајено многољетствије свима, укључујући и нареченога. Затим га митрополит благосиља крстом и светом водом.

На дан хиротоније пре Литургије наречени свечано пред читавим сабором епископа, клира и народа исповеда свету православну веру и заклиње се да ће је непоколебљиво држати, чувајући правила светих Апостола, светих Васељенских сабора и Светих Отаца. Ову заклетву он даје стојећи на изображењу орла, које означава да епископ вером и врлином треба да се уздиже изнад свих, усходећи духом ка небесима. Архијерејску заклетву, потписану на нарочитој грамати, наречени предаје митрополиту. После многољетствија нареченога воде у олтар и почиње Божанствена литургија по уобичајеном поретку.

Само хиротонисање за епископа обавља се одмах после певања Трисвете песме, а пре читања апостола. Најстарији јереј и протођакон приводе нареченога до Царских двери, где га прихватају архијереји и уводе у олтар. Учинивши три поклона пред Престолом и целивавши га, он клекне на оба колена, па положи крстообразно сложене руке и главу на Престо. Архијереји на његову главу стављају отворено Јеванђеље, са словима на доле, као руку Самог Господа, Који уздиже онога ко се хиротонише, али га уједно потчињава закону Јеванђеља. Првенствујући возглашава тајносавршавајућу молитву, а свештенослужитељи певају: „Господи, помилуј” три пута као и обично. Митрополит

три пута благосиља хиротонисаног по глави и чита две тајне молитве, док сви остали архијереји, заједно са првенствујућим, полажу на главу хиротонисаног своје деснице. За то време други по старешинству архијереј произноси јектенију „У миру Господу се помолимо...”, у којој помиње рукополаганог и онога који рукополаже. Појци за то време на грчком отегнуто певају „Кирие, елеисон” (Κυrie ελεησον), као и приликом рукоположења за ђакона и презвитера. Након читања молитве, са хиротонисаног скидају крст и фелон, а ипођакон доноси архијерејску одежду: сакос, омофор, крст, панагију и митру. Примајући сваки од ових делова одежде хиротонисани тражи за њега благослов од сваког архијереја, целива их у руке и облачи се. Приликом облачења сваког дела одежде возглашава се: „Аксиос!” („Αξιος!”) – „Достојан!” Након облачења сви архијереји целивају новохиротонисаног, те он узима прво место међу епископима који су га хиротонисали, одмах после митрополита. Њему се као таквом препушта истакнуто место у даљем току Божанствене литургије – он говори „Мир свима” пре читања Апостола, он осењује народ дикиријом и трикиријом после читања Јеванђеља и после Херувимске песме, он произноси возглас после сугубе јектеније: „Јер си милостив и човекољубив Бог...”, он на Великом входу прима од најстаријег презвитера свету Чашу и произноси одговарајуће помињање, он даје Свету Крв Христову свештеницима за време њиховог причешћивања и осењујући дикиријом и трикиријом произноси возглас: „Спаси Боже народ Свој...” По завршетку Литургије, док се сви архијереји пресвлаче у олтару, новопосвећенога приводе митрополиту, који уз благослов полаже на њега архијерејску расу, панагију, мантију са источницима, клобук и даје му бројаницу. Сви архијереји излазе на амвон, где митрополит, произносећи одговарајућу поуку, уручује новохиротонисаном архијереју жезал, након чега овај последњи, држећи жезал у руци, благосиља народ обема рукама на све четири стране – на исток, запад, југ и север. Обично после тога архијереји одлазе, а новохиротонисани дели вернима нафору.

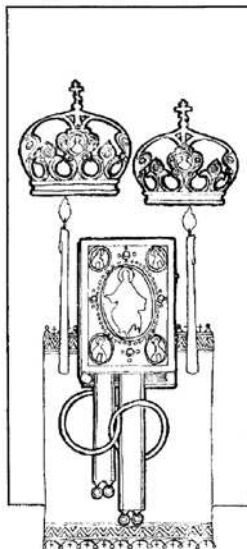
У старини нису сви архијереји имали право да носе сакосе. Њих су носили само патријарси и митрополити, а остали су носили фелоне са крстовима („полиставрион”). Тако је било и у Русији, да би тек од времена императора Петра Великог сви епископи почели да облаче сакосе.

Узвођење у разне друге црквене чинове

У „Чиновнику архијерејског свештенослужења” налазе се поретци узвођења у достојанство 1. архиђакона или протођакона, 2. прото-презвитера или протојереја, 3. игумана и 4. архимандрита. Узвођење у сва ова достојанства обавља се током Литургије, на средини храма, за време малог входа са Јеванђељем. Онога који се узводи у неки од поменутих чинова протођакон приводи од средине храма до Престола, где чини три земна поклона, а затим га приводи до архијереја који седи у храму на катедри. Он стаје пред архијереја и чини три појасна поклона, а архијереј га три пута благосиља по глави и чита над њим молитве које одговарају датом достојанству, након чега полаже руку на његову главу и објављује: „αξιος”, што понављају три пута и појци. Архиђакону или протођакону се том приликом даје нарочит двоструки оран, протојереју набедреник и златни крст, ако раније није био њиме награђен, исто тако и игуману, а архимандриту – палица, посебан архимандритски крст са украсима, а у Руској Цркви, по обичају који је уведен за време цара Петра Великог, још и митра. На крају Литургије игуману и архимандриту облаче мантију, и то архимандриту са „скрижаљима” („таблицама”) тамно црвене или зелене боје, а ако су постављени за настојатеље манастира, онда добијају и жезал, уз одговарајућу поуку.

Исто тако, али без читања било каквих молитава, само уз возглас: „аксиос”, свештеницима се уручују одличја којима их за усрдну службу награђује епархијска власт или Архијерејски Синод. Епархијски архијереј има право да свештеника награди следећим наградама: набедреником, скуфијом и камилавком љубичасте боје, а Синод – златним напрсним крстом, чином протојереја или игумана, палицом, златним напрсним крстом са украсима и чином архимандрита. Од времена Московског сабора 1917–1918. године митром су почели да награђују и најзаслужније протојереје, чега раније уопште није било, него је тек од времена цара Петра Великог у виду изузетка допуштано савсим малобројнима на највишим положајима.

СВЕТА ТАЈНА БРАКА

Свето Писмо нам у књизи Постања прича о томе како је брак установио Сам Бог још у рају.

Црква освештава хришћански брак, и он стога представља Свету Тајну у којој женик и невеста пред свештеником и читавом Црквом дају слободно обећање о узајамној супружанској верности, а њихов савез благосиља се као слика савеза Христа и Цркве, како вели свети апостол Павле (Еф. 5, 31–32). При томе за њих се моли благодат чисте једнодушности, ради благословеног рађања и хришћанског васпитавања деце.

Историјски посматрано, чин венчања се у Цркви развијао постепено. Литургичари указују на то да је првобитно он био сједињен са Литургијом. Тако је било веома дуго. Касније већ може да се примети издвајање склапања брака из Литургије, и његово појављивање као самосталног чина. Сматра се да је данашњи чин у основи формиран до XIII–XIV века.

Венчању претходи оглашавање, или објављивање предстојећег склапања брака именованих, које се врши у храму током три недељна или празнична дана пре венчања. Онај ко ово објављује, у исто време поставља питање да ли је неке позната било каква законска препрека за закључење поменутог брака. По завршетку оглашавања, након пажљивог испитивања спроведеног на основу поднетих докумената и усмених изјава, прави се белешка у одговарајућој службеној књизи која се оверава потписима.

Пошто се брак склапа на свечан начин, Црква га не савршава сваки дан у години. Није допуштено да се венчања обављају током сва четири вишедневна поста: Великог, Апостолског, Успенског и Божићног, у навечерје посних дана среде и петка (као и у саму среду и петак), у навечерје недеље и великих празника. Такође, венчања се не врше током читаве Сирне седмице, у целом периоду од Божића до Богојављења (25. децембар – 6. јануар) и током читаве Светле седмице, до Томине недеље. Црква сматра да је најприкладније време за савршавање Свете Тајне брака – одмах после Литургије, како би супружници могли да приме ову Свету Тајну пре но што пију и једу. Прописано је да се Света Тајна брака обавезно савршава у храму, у присуству самих младеца и њихових кумова. Сваки брак треба да се склапа посебно. Свету Тајну брака савршава један јереј, док други томе могу да присуствују у одежди.

Свештенодејство Свете Тајне брака састоји се из два дела: 1. заручења и 2. венчања.

Заручење

Поредак заручења се у Требнику налази одвојено од венчања, јер је заручење раније савршавано одвојено. Но, у данашње време венчање се обавља одмах након заручења. Пре почетка обреда заручења свештеник полаже на Престо прстенове заручника – златне или сребрне. Женик и невеста стају на одређено место, обично близу улазних врата, при чему женик стоји са десне стране, а невеста са леве. Свештеник, обучен у епитрахил и фелон, излази из олтара кроз Царске двери и на налоњ, који стоји по средини храма, поставља Крст и Јеванђеље. Затим три пута благосиља главе младенаца осењујући их крсним знамењем и даје им запаљене свеће, које означавају чистоту њиховог живота и светлост благодати Свете Тајне која се савршава. Одатле је јасно да за другобрачне, као за оне који више нису девствени, није заповеђено да им се дају свеће. При томе одређено је да окади младенце, по узору на Товију који је, запаливши јетру и срце рибе, димом и молитвом отерао демона противника часних бракова. Заручење почиње возгласом: „Благословен Бог наш...” након чега се произноси јектенија „У миру Господу се помолимо” са нарочитим проздама за слуге Божије „које се сада међусобно заручују”. После јектеније свештеник чита две молитве заручења и обавља само заручење женика и невеста говорећи: „Заручује се слуга Божији (име), слушкињи Божијој (име), у име Оца и Сина и Светога Духа. Амин”. Ове речи се произносе три пута, при чему свештеник чини прстењем крст најпре над главом женика, а потом исто тако над главом невесте, и ставља им прстење на четврти прст десне руке. Кум им три пута мења прстење, услед чега невестин прстен као залог остаје код женика, а жеников код невесте. Затим свештеник чита закључну молитву, у којој моли Бога да благослови и учврсти заручење које је обавио, сећајући се при томе значења прстена, онако како је оно представљено у Светом Писму. После молитве произноси се кратка сугуба јектенија са помињањем слугу Божијих који су се заручили једно другом, и тиме се обред заручења завршава. У данашње време непосредно након заручења обавља се и венчање.

Венчање

У данашње време одмах по завршетку заручења, без отпуста, женик и невеста улазе у храм са упаљеним свећама у рукама, док свештеник иде испред њих са кадионицом и пева стихове 127. псалма: „Блажени вси бојашчисја Господа” („Благо свима који се боје Господа”), а народ на сваки стих припева: „Слава Тебе Боже наш, слава Тебе”. Заустваљају се испред налоње на коме леже крст и Јеванђеље. Обично им се под ноге поставља платно беле боје. Свештеник изговара „поучну беседу” у којој објашњава значај и важност Свете Тајне брака. Одмах затим он поставља питање женику и невести да ли су међусобно сагласни да ступе у брак и да се нису обећали другом лицу. Тек пошто добије задовољавајуће одговоре свештеник почиње савршавање Свете Тајне литургијским возгласом: „Благословено Царство...” Затим се произноси јектенија „За вишњи мир и спасење душа наших...” са посебним проздама за „за слуге Божије (имена) који се сада сједињују у брачну заједницу, и за спасење њихово, Господу се помолимо”. После јектеније свештеник чита три молитве у којима тражи од Бога да „благослови брак овај” и супружницима подари „живот миран, дуговечност, целомудрије, међусобну љубав у свеzi мира”, да их удостоји да виде децу своје деце, да испуни домове њихове пшеницом, вином и јелејем. По завршетку ових молитава свештеник узима венце (круне) и ставља их на главу најпре женику, а потом невести, говорећи: „Венчава се слуга Божији (име) слушкињом Божијом (име), у име Оца и Сина и Светога Духа, амин”, односно: „...слушкиња Божија (име) слугом Божијим (име)...” Стављајући венац, свештеник њиме чини знак крста над главама женика и невесте, и пружа им да целивају иконицу која се налази на његовој предњој страни, са представом Спаситеља на жениковом венцу, а Мајке Божије на невестином. Након стављања венаца, свештеник општим благословом три пута заједно благосиља женика и невесту, говорећи сваки пут: „Господе Боже наш, славом и чашћу венчај их”. Уобичајено је да се ове речи сматрају за тајносавршавајућу формулу, јер се након њиховог произношења брак сматра закљученим, а женик и невеста – супружницима. Циљ због кога се приликом закључења брака стављају венци, добро је објаснио свети Јован Златоуст: „Венци се на главе оних који ступају у брак стављају као знамење победе, како би показали да они пре брака нису били побеђени страшћу, те да као такви приступају и брачној постељи: то јест, као победници над телесним похотама. А ако се неко, уловљен

сладострашћем, предао блудницама, шта ће му, као пораженом, венац победе на глави?” Поред тога, света Црква овенчава оне који ступају у брак и као цареve потомства које ће од њих произићи. Затим се произноси прокимен: „Ставио си им на главе венце од драгог камења; живот су тражили од Тебе, и Ти си им дао” и чита се Апостол, из посланице светог апостола Павла Ефесцима, зач. 230 (5,20–33), где се објашњава значење Свете Тајне брака, као савеза по узору на сједињење Господа Исуса Христа са Црквом, и излажу узајамне обавезе супружника. После Апостола и „Алилује” чита се Јеванђеље по Јовану зач. 6 (2,1–11), о свадби у Кани Галилејској, где је Господ Исус Христос учинио Своје прво чудо. Потом се произноси сутуба јектенија у којој се помињу супружници, кум, стари сват и остали „које свештеник хоће”, а после возгласа чита се молитва. Даље следи прозбена јектенија која се завршава литургијским возгласом: „И удостој нас, Господе...” и певањем молитве „Оче наш”. Онда се доноси „заједничка чаша” са вином, коју свештеник благосиља молитвом и даје супружницима да три пута пију из ње, прво муж потом жена. Ово означава да су они од сада дужни да живе у нераскидивом савезу, да нераздељиво управљају својом имовином и користе је као заједничку, и да између себе деле чашу радости и чашу туге, срећу и несрећу. После тога свештеник спаја десне руке младенаца (везује их платном), покрива епитрахилем и води их три пута у круг око налоња, при чему код првог опхода пева „Исаије, ликуј”, код другог „Свјати мученици” и код трећег „Слава Тебје, Христе Боже наш”. Круг означава вечност, а ово обилажење показује завет супружника да ће вечно чувати брачни савез, то јест док су живи неће га раскинути ни због каквог разлога. Трикратним обилажењем око налоња као да се призива Света Тројица да буде сведок овог завета. Затим уз произношење посебних поздравних свештеник скида венце са супружника и чита две молитве у којима моли за њих благослове Божије, при чему другу молитву чита окренувши се лицем ка њима и благосиља их руком. Затим је одређено да се прочита нарочита молитва „за разрешење венаца”, која је раније читана „у осми дан”, јер су у старини супружници седам дана после венчања носили венце, који су били начињени од миртиних или маслинових гранчица. На отпусту се спомињу „боговенчани цареви” Константин и Јелена, као распрострањитељи православне хришћанске вере и свети великомученик Прокопије који је научи дванаест жена како да са весељем и радошћу иду у мученичку смрт, као на свадбену гозбу.

Обред за другобрачне

Након смрти једнога од супружника, или након развода, брак се може склопити и други, па и трећи пут, изузев када је реч о свештенослужитељима. Иако други брак не сматра за грех, света Црква га ипак допушта некако нерадо, гледајући на њега као на „снисхођење” људској слабости, према изразу светог Григорија Богослова. Други и трећи брак су у древној Цркви сматрали за лек против блуда. Ово се види из тога што је за другобрачне био одређен посебан обред, краћи и мање свечан, који садржи молитве покајног садржаја. Другобрачни при томе добија и епитимију, ако се први брак распао његовом кривицом – њему је забрањен да годину или две приступа причешћу Светим Христовим Тајнама, док се трећебрачном причешће забрањује читавих пет година.

Код „Обреда за другобрачне” карактеристично је то што се приликом заручења не чита свечана молитва „Господе Боже наш, Ти би сапутник слуги праоца Авраама...” и нема јектеније „Помилуј нас, Боже...”. На венчању се не пева 127. псалм, супружницима се не поставља питање о њиховој добровољној сагласности и не произноси се велика јектенија. Читају се друге две молитве, у којима свештеник тражи од Бога да им подари „обраћење цариника, сузе блуднице, исповест разбојника”. У старини (према правилу Никифора Исповедника, Патријарха Константинопољског, које се штампа у Великом Требнику) другобрачнима нису стављали венце на главе. Обред за другобрачне служи се обично онда када и женик и невеста ступају у други брак. Ако је пак или женику или невести то први брак, служи се, како је прихваћено, потпуни чин венчања. У црквеној пракси древне Русије трећи брак је дозвољаван само „по нужди”, а обављан је по чину за другобрачне.

ЈЕЛЕОСВЕЋЕЊЕ ИЛИ САБОРОВАЊЕ

Јелеосвећење је Света Тајна у којој се на болесника, уз помазивања његовог тела јелејем, призива благодат Божија која исцељује душевне и телесне немоћи.

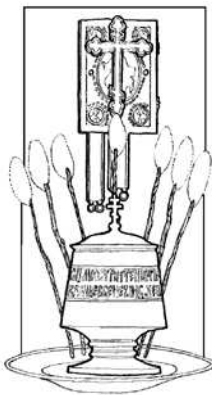
Света Тајна Јелеосвећења у Цркви је установљена на основу речи светог апостола Јакова, који каже: *Болује ли ко међу вама? Нека дозове њезвишњере црквене, и нека се моле над њим, њомазавши ња уљем у име Госјодње. И молићива вере ће сјасијити болесника, и њодијнуће ња Госјод;*

и ако је *трехе учинио, ойростийиће му се* (Јак. 5, 14–15). Црква је ову Свету Тајну установила полазећи и од речи Господњих, упућених Његовим ученицима када их је послао на проповед: *Болесне исцељујиће, љубаве чистијиће...* (Мт. 10, 8). Као потврда за ово служе такође речи светог Јеванђе-листе Марка, који прича како су свети апостоли, када их је Господ послао на проповед, исцељивали болесне: *И ойишавиши йройоведаху да се йокају. И демоне мноје изіоњаху; и йомазиваху уљем мноје болеснике, и исцељиваху* (Мк. 6, 12–13). Све ово сведочи о богоустановљености Свете Тајне Јелеосвећења. На основу црквених историјских споменика долазимо до закључка да је Света Тајна Јелеосвећења над болесницима обављана још у првим и наредним вековима Цркве Христове.

Света Тајна Јелеосвећења се савршава само над болеснима (Законоправило, 163), а забрањено је савршавати је над здравима и над умрлима. За ову Свету Тајну болесник мора да се припреми покајањем и исповешћу својих прегрешења, а после или пре Јелеосвећења причешћује се Светим Христовим Тајнама. Јелеосвећење се може понављати. Ову Свету Тајну врше седморица свештеника, у цркви, ако болесник може да устане из постеље, или у дому, међу сабраним људима. У складу са тим и сам чин се састоји од седам читања из Апостола, седам читања из Јеванђеља, седам молитава и исто толико помазивања. Број седам изабран је у знак седам дарова Духа Светога, по примеру седам молитава пророка Илије којима је закључао небо, и седам погружења Немана Сиријанца у Јордану, након што се очистио од губе. У случају нужде Јелеосвећење може да обави и мањи број свештеника, па чак и један, но Света Тајна се и у том случају савршава у име пуног сабора седам презвитера, те стога треба да буде прочитано свих седам молитава и да се обави свих седам помазивања.

Ради савршавања Свете Тајне Јелеосвећења поставља се сточић и на њему суд са пшеницом, чија су зрна символ зачетка новог живота, оздрављења од болести и свеопштег васкрсења. Одозго се ставља „кандило празно”, то јест посуда у коју се улива јелеј, као видљиви знак благодати исцељења, и вино, као знамен Крви Христове која је изливена за наше спасење. Јелеј и вино се сједињују ради подражавања лека који је употребио милосрдни Самарјанин (Лк. 10, 30). Наоколо у пшеницу ставља се седам стручаца спремљених за помазивање (обавијених ватом); на сточић се такође полажу Јеванђеље

и крст. Свештеници обучени у фелоне стају око сточића са упаљеним свећама у рукама. Свеће се дају и свима присутнима, почев од самог болесника. Први од свештеника, окадивши сточић и све људе окреће се ка истоку и започиње савршавање Свете Тајне возгласом: „Благословен Бог наш...” Цео чин може се поделити на три саставна дела: 1. Молебна пјеније, 2. Освећење јелеја и 3. Помазивање болесника јелејем.

Први део је молебна пјеније које подсећа на јутрење у дане поста. Након уводних молитава, као некаква замена за Шестопсалмије, чита се његов последњи псалм 142: „Господе услиши молитву моју”, произноси се мала јектенија: „Опет и опет” са возгласом велике: „Јер Теби приличи”, пева се „Алилуја” и покајни тропари: „Помилуј нас, Господе, помилуј нас”, затим 50. псалм и Канон. Потом експостилар, стихире, Трисвето, Оче наш и тропар: „Ти Који си једини брз на помоћ”.

Даље следи други део – освећење јелеја, који се састоји од велике јектеније са нарочитим прозбама за освећење јелеја и за болесника, читања нарочите молитве над кандилом са јелејем и певања низа тропара Господу, светима који су се прославили исцељењима, и Мајци Божијој. Трећи део чини седам читања из Апостола којима претходе прокимени, затим седам Јеванђелских читања у којима се говори о исцељењу душевних и телесних болести, те седам молитава и седам помазивања јелејем, при чему се сваки пут произноси тајносавршавајућа молитва: „Оче свети, лекару душа и тела”. Помазују се чело, ноздрве, образи, усне, прса и руке са обе стране. Потом сваки од седам свештеника чита Јеванђеље и молитве, и уједно помазује болесника јелејем. После седмог помазивања настојатељ узме свето Јеванђеље и, отворивши га, ставља слова на болесникову главу. Сви остали свештеници придржавају свето Јеванђеље, док најстарији свештеник не ставља руке, него (громко) чита разрешну молитву: „Царе свети, жалостиви и многомилостиви Господе...” После кратке јектеније и стихира Јелеосвећење се завршава отпустом на коме се спомиње установитељ Свете Тајне свети Јаков, брат Господњи, први епископ Јерусалимски (види: Јак. 5, 14–15). По завршетку болесник тражи опроштај од свих.

Преостали јелеј се у случају оздрављења болесника спаљује у кандилу, а у случају смрти болесника њиме се крстообразно полива тело покојника. За сваког болесника овај јелеј се увек поново освећује.

У случају да се очекује скоро смрт болесника, Јелеосвећење се може извршити и у скраћеном виду, тако да се изостави читав први део и да се почне директно од Велике јектеније. Јелеосвећење се сматра обављеним ако свештеник успе да обави макар прво помазивање.

Једанпут годишње, тачније на Велики Четвртак, архијереј твори Јелеосвећење над здоровима. У Успенској цркви у Москви оно је обављано пре Литургије, при чему, иако је чин савршаван у потпуности, помазивање светим јелејем обављано је само једном, на крају чина. У данашње време овај обичај савршавања Јелеосвећења над здоровима се раширио, а обављају га у Великом посту.

Чин причешћа болесника

Црква допушта да се тежак болесник причести Светим Христовим Тајнама код куће или у болници. Томе су намењени Свети Дарови који се стално чувају у дарохранилици на Престолу, а свештеник их болеснику носи у дароносици. Тешки болесници се могу причестити и након узимања хране, како неко неко не би умро без причешћа, и то неколико дана за редом, без временског ограничења. Умно поремећени и демонизовани могу се причестити само у случају смртне опасности. Уопште, у случају смртне опасности допушта се причешће оних којима би то иначе било забрањено, као на пример жена у стању природне нечистоте, лица под епитимијом и томе слично.

„Запасни” (резервни, похрањени) Свети Дарови припремају се обично на Велики Четвртак, када је Господ установио Свету Тајну Причешћа, али у случају потребе, и у сваки други дан када се служи Литургија. Ради тога се на Литургији освештава посебан Агнец, по истом чину као за литургију Пређеосвећених Дарова, и напаја се Светом Крвљу. По окончању Литургије овај свети Агнец се суши раздробљен светим копљем на ситне частице на дискосу, због чега се опет шири антиминос. Ове частице се суше над дискосу испод кога је посуда са ужареним угљем, или данас се може користити електрични решо који се ставља на Престо десно од антиминоса, на чист пљоснати камен или циглу. Частице се на дискосу окрећу светим копљем како не би прегореле. Уопште, при томе је потребна велика опрезност и пажња. Осушене частице полажу се у нарочити кивот унутар дарохранилици која увек стоји на Престолу. Ако је кивот од злата, или од сребра па позлаћен, онда се Свети Дарови у њега стављају без подметања папира. Ако је пак кивот од сребра без позлате, или од другог метала, онда се испод поставља чист папир. Забрањено је држање Светих Дарова код куће. После припремања Светих Дарова на начин који је горе изложен, у прво време њих треба проверавати, да се не би појавила буђ или плесан. И уопште, ове Свете Дарове треба с времена на време прегледати.

За доношење Светих Дарова у кућу болесника служи дароносица, која се која се умотава у покривач и полаже у врећицу да пришивеном траком коју свештеник носи око врата. Свештеник у епитрахилу и са наруквицама носи на себи Свете Тајне у дароносици, и при томе ни у какве послове или разговоре успут ни са ким не треба да се упушта, нити дароносицу сме било где да оставља. Када дође код болесника, свештеник треба да разјасни: може ли болесник да гута и да ли ће моћи да прими Свете Тајне? Ако болесник може да гута, онда свештеник на столу који је покривен чистим столњаком шири покривач, полаже на њега дароносицу, вади из ње малени путир, узима частицу Светих Тајни, ставља у путир, и налива мало вина (да би болесник могао лако примити Свето Причешће). Након уводних молитава, „Вечери Твојеја тајнија” и „Царју небесниј” са богородичним, он чита три нарочите молитве, а затим исповеда болесника „удаљујући мало присутне” (тј. сроднике који се ту налазе). После исповести свештеник чита посебну разрешну молитву а затим, након што прочита уобичајену молитву „Верујем, Господе, и исповедам” причешћује болесника у присуству сродника и укућана. Након причешћа чита се „Није отпуштајеш”, Трисвето, „Оче наш”, тропар дана, богородичан и „отпуст тога дана”.

ПОСТРИЖЕЊЕ У МОНАШТВО

Чиновни пострижења у монаштво налазе се само у Великом Требнику и у посебно издатој књизи.

Као што оне који желе да живе у браку света Црква благосиља за породични живот нарочитим молитвословљима и свештеним радњама, тако и оне који желе да се заувек посвете подвигу девственог живота, ради потпуног служења Богу и делу спасења своје душе, она за то припрема нарочитим молитвословљима и благословима. Разликују три степена монаштва, па тако постоје и три различита чина пострижења у монаштво: 1. Чин одевања расе и камилавке, 2. Чин мале схиме или мандије и 3. Чин великог и анђелског образа (Велика схима).

Онај ко ступи у манастир најпре добија назив послушника и настојатељ га, без посебних молитава, облачи у подрасник. Њему се при томе обично дају појас, скуфија и бројанице. После неког времена и уобичајеног испитивања настојатељ (игуман) над њим савршава први чин – „Одевања расе и камилавке”. Он се састоји од читања почетних молитава, покајних тропара „Помилуј нас, Господе” и две молитве за пострижаваног, након чега се крстообразно пострижава уз речи:

„У име Оца, и Сина, и Светога Духа”. При томе он не даје никакве завете. На крају се постриженом без изговарања икаквих речи облачи раса (што на грчком означава „стару, изношену одећу” – одећу смирења, која није опасана нити стегнута) и ставља камилавка („капа која обуздава жар, жегу” или „капа од камиље длаке”), која означава умртвљење тела. Настојатељ постриженога предаје на руковођење „старцу” – монаху опитном у духовном животу, коме он треба у свему да се повинује и да му поверава своје најскривеније мисли, често се исповедајући код њега. Понекад се приликом тог пострижења „у расу” мења име и у том случају пострижени се назива „расофорни монах”. А понекад име остаје исто и он тада носи назив „расофорни послушник”. Једно или друго зависи од унутрашњег Устава манастира.

Други степен монаштва – то је „мала схима”, или „мандија”. По типиксу, пострижење у малу схиму обавља се на Литургији после малог входа са Јеванђељем, али у данашње време, углавном бива увече, на крају вечерња, или на крају свеноћног бденија, после Великог словља. Сама реч „схима” (σχημα) на грчком значи „образ”, „држање”, „чин”. Еклесијарх најпре доводи онога ко се постризава пред „свете двери”, где чини велики поклон, клањајући се певницама и игуману. Изашавши затим у припрату он одлаже своју обичну одећу, означавајући тиме „потпуно одлагање порочних дела” и стоји код улаза у храм „без појаса, необувен, гологлав”. Обично облачи белу кошуљу дугачку до пета (хитон, власеница). На крају певања тропара на „Слава, И ниње” (после малог входа), пева се, посебно умиљним, отегнутим напевом, сједален Недеље блудног сина „Објатија отча отверсти ми потштисја” („Похитај да ми отвориш очинско наручје”). Сва братија, на челу са старцем, са упаљеним свећама уводи онога ко се постризава у храм, покривајући га својим мантијама.¹ На путу до Царских двери, на којима његов долазак очекује настојатељ, пострижавани чини три земна поклона. Пред Царским дверима поставља се налоњ на који се полагају крст и Јеванђеље. Учинивши трећи земни поклон пред амвоном на коме стоји настојатељ, пострижавани остаје да лежи ничице, док га не подигну за руку. Да би свима била јасна жеља срца онога ко тражи монаштво, игуман му поставља питање: „Зашто си дошао, брате, падајући ничице пред овим светим Жртвеником и светом дружином овом?” На то овај одговара: „Желим живот испоснички, часни оче”.

¹ У Грчкој постоји пракса да пострижаног приводи само његов старац, закриљујући га скутом своје мантије.

Затим следи читав низ питања на која одговара дајући три основна монашка завета: девствености, нестицања (добровољног сиромаштва ради Христа) и послушности (потпуног одрицања од своје воље и потчињавања вољи опитних руководица у духовном животу). Ова три завета усмерена су против три основне страсти набројане у Првој саборној посланици светог апостола Јована Богослова: *ιιοχοῖα ἡσέλесна, ιιοχοῖα очију и надменосῖй живљења* (1. Јн. 2, 16). У опширној беседи настојатељ манастира показује потризаном у чему се састоји најсавршенији живот којим треба да живи, а након што то изложи, пита га: „Обећавао ли да ћеш, благодаћу Христовом, у овим заветима истрајати све до краја свога живота?” Када добије одговор: „Да, уз помоћ Божију, часни оче”, игуман се моли за њега, да га Бог прихвати, заштити и удостоји части преподобних подвижника који су у монаштву угодили Христу. Затим, „преклонивши му главу”, он „полаже на главу његову књигу” и чита другу молитву, у којој од Господа тражи да га огради силом Духа Светога и поучи, удаљивши од њега сваку телесну похоту. Потом настојатељ пружа руку ка Јеванђељу и говори: „Где, Христос је овде невидљиво присутан: пази, нико те не приморава да примиш овај лик; пази, ти по својој слободној вољи хоћеш залог великог, анђелског лика!” Када пострижавани одговори: „Да, часни оче, по својој слободној вољи”, настојатељ испитује чврстину и непоколебљивост завета послушања, тако што три пута говори: „Узми маказе (ножице) ове и подај ми их”. Он три пута даје настојатељу маказе које леже на светом Јеванђељу¹ и тек код трећег узимања маказа настојатељ га последњи пут упозорава на важност великог корака на који се добровољно одлучује: „Ево, из руке Христове их примаш, пази коме приступаш, коме се заветујеш, и кога се одричеш”. Узевши маказе (са светог Јеванђеља) као из руке Самог Христа, настојатељ му постризава „унакрст теме главе” и говори: „Брат наш (име, и то ново, монашко, које се том приликом даје) постризава власи главе своје у знак одрицања од света и свега што је у свету, у знак одсецања своје воље и свих телесних похота, у име Оца, и Сина, и Светога Духа. Рецимо сви за њега: Господе, помилуј”, на шта братија одговара три пута „Господе, помилуј”.

Као што онај ко ступа у војничку службу облачи нарочиту војничку униформу, тако се и новопострижени монах – војник Христов, обла-

¹ Постоји и пракса да настојатељ три пута баца маказе на под храма, а пострижавани их са смирењем подиже и враћа му их.

чи у нарочиту одежду, као у *свеоружије Божије*, по речима Апостола (Еф. 6, 11). Настојатељ одмах облачи новопостриженом један за другим делове те нове одежде, при чему сваки пут гласно објашњава какво симболичко значење има овај или онај део, и позива братију на молитву за брата који се облачи, на шта братија три пута пева: „Господе, помилуј”. Пре свега настојатељ дотиче хитон који је монах већ обукао, објашњавајући да је то „риза добровољног сиромаштва и нестицања”. Затим му ставља параман – четвороугаоно платно са представом крста и оруђа страдања Христових, који се носи на леђима „као свагдашњи подсетник на узимање благог јарама Христовог на себе и лаког ношења његовог, и као обуздавање и оживљавање свих жеља тела свог”. Заједно са параманом на прса се ставља и крст, који је узама повезан са њим, као знак следовања за Христом у ношењу крста, то јест у трпљењу свих невоља и страдања. Затим се облачи раса (тачније подрасник), као одећа духовног весеља и радости. После тога ставља се (кожни) појас у знак „умртвљења тела и обновљења духа”. Следи облачење у мандију, која се назива „одећом непропадљивости и чистоте”, „ризом спасења и оклопом правде”. Облачење у њу представља „обручење великог и анђелског образа”, како се назива тај други степен монаштва. Мандија означава, с једне стране, заштитничку и покровитељску силу Божију, а са друге строго и непоколебљиво испуњавање свих монашких правила од стране новопостриженог инока. Будући да нема рукаве, мандија показује да монах не треба да има руке ни за какво зло дело. Својим слободним ширењем мандија изображава крилатост анђела и тако подсећа монаха на неопходност да својим животом буде налик анђелима и да се лако покреће на свако добро дело. Затим се постриженоме стављају камилавка и пана (ако су спојене онда: „панакамилавка”). Камилавка се назива „шлемом спасења”, а „пана” „покривалом смирења и непрекидног послушања” и означава да монах треба да „одврати очи своје, да не гледају таштину”. После тога новопострижени се обува „у сандале” (тј. одговарајућу обућу) „како би био брз и вредан на свако послушање и на свако добро дело”. На крају му се даје бројаница ради обављања молитвеног правила и сталног сећања на неопходност да непрестано у уму и срцу твори молитву Исусову. Такође, даје му се и ручни крст, ради подсећања на речи Христове: *Који хоће за Мном да иде нека се одрекне себе и узме крст његов и за Мном иде*. Последња му се уручује „упаљена свећа” ради подсећања на речи Христове: „Тако нека се светли ваша светлост пред људима, да виде ваша добра дела, и славе Оца вашег који је на небесима”. Након облачења новопостриженог,

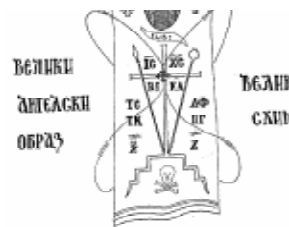
настојатељ се моли за њега, да га Господ уведе у Свој духовни двор и подари му непрестано сећање на добра припремљена онима који Га љубе и распињу себе у овом животу ради Царства Божијег. Затим се, ако пострижење није обављено на Литургији, произноси јектенија „За вишњи мир и спасење душа наших”, са посебним прозбама за новопостриженог, а после возгласа „Јер си свет Боже наш”, пева се „Ви који се у Христа крстисте, у Христа се обукосте, алилуја”, произноси се прокимен „Господ је просвећење моје и Спаситељ мој, кога ћу се бојати”, чита се Апостол Ефесцима гл. 6, зач. 233 (ст. 10–17) о духовној борби и неопходности да се човек за њу припреми облачењем у свеоружије Божије. Након „Алилује” чита се Јеванђеље по Матеју (10, 37–38 и 11, 28–30), о томе да љубав према Богу треба да буде изнад љубави према оцу и мајци, и да онај ко не иде за Господом није Њега достојан, за чим следи позив Господа да се дође к Њему и да се на себе узме Његов благи јарам и Његово лако бремене. Одређено је да се после Јеванђеља произноси кратка сугуба јектенија са мољењем за новопостриженог, а након возгласа пева се стихира позајмљена из службе за Недељу блудног сина: „Познајем, братије, тајни силу...” („Познајмо, браћо, силу тајне”). Приликом певања ове стихире обавља се целивање новопостриженог. Онај ко му прилази пита га: „Које ти је име, брате?”, а овај говори своје ново име. Брат му пак говори: „Спасавај се у анђелском чину”. Затим следи отпуст. Новопострижени монах „дужан је да у цркви проведе пет дана, уздржавајући се од сваког дела осим читања, пребивајући у духовним размишљањима и умној молитви”. Ако је пострижење било на Литургији, онда се Апостол и Јеванђеље читају после дневних Апостола и Јеванђеља, а новопострижени се причешћује.

Трећи и највиши степен монаштва – „велики анђелски образ”, или „велика схима” – представља потпуно удаљавање од света. Чин великог анђелског образа сличан је чину мале схиме, али је обимнији и свечанији, а осим тога одликује се већом строгошћу и узвишеношћу завета који се дају. Претходно вече, одећа будућег схимника уноси се у олтар и полаже у подножју свете Трпезе (Престола), како би се осветала и била примљена од Самог Бога. На јутрењу на дан пострижења пева се посебан канон који се састоји од мољења за онога онога ко прима анђелски образ и стихира у саставу канона. Пострижење се по Типику обавља такође на Литургији, после малог входа, али се пре уобичајене песме „Објатија отча” певају још три умилна антифона дубоко покајног садржаја. Игуман поставља иста питања, са додатком речи „двоструко” и говори о „двостручењу”, при чему онај ко се постриза-

ва говори да жели „најсавршенији испоснички живот”. Настојатељ му у поуци говори да је од данашњег дана дужан да се осећа „распетим и умртвљеним за свет, ради учињеног двоструког одрицања” и да не треба да мисли ни о чему земном, него искључиво о духовном, о духовним подвизима, о уздржању тела, о очишћењу душе, о скромности духовној и телесној, о плачу, о свему тужном и тешком што доноси „радостотворни живот по Богу”. Ово пострижење назива се „другим крштењем”; пострижавани се очишћује од свих грехова и постаје „син светлости”. Приликом самог пострижења власи, каже се да схимник „други пут пострижава власи своје главе, у знак коначног одрицања од света, и свега што је у свету, и коначног одбацивања своје воље, и свих телесних похота, како би пазео на себе у безмолвију и делатној усамљености”. Одећа коју облачи великосхимник, и слична је, и разликује се од одеће мале схиме. Тако, схимник облачи посебну „схимничку расу”. Затим, њему се ставља нарочити „велики параман”¹, кожни каиш, а на главу „кукуљица (капуљача) са аналавом (схимом)”². Кукуљица одговара клобуку малосхимника и назива се „кукуљем незлобivosti, шлемом спасоносне наде и ћутљивог пребивања у духовном размишљању, и опрезног надгледања себе”. Аналав (схима)³, који виси спреда, треба да подсећа схимника на добровољна страдања Христа Спаситеља”. Схимнику се облачи и нарочита схимничка мантија „без набора”. Дају му се сандале (обућа), бројаница, ручни крст и запаљена свећа уз карактеристичну поуку. После певања два тропара чита се и нарочита молитва.

У чину великог и анђелског образа постоји молитва „за скидање кукуља”. Као што су новопросвећени после крштења били дужни да седам дана у белој одећи посећују сва црквена богослужења, тако су и новопострижени монаси дужни да бораве у цркви исти број дана у комплетној одежди коју су на по-

¹ Уза (дебља нит) од које је исплетено мноштво крстова (зато се у Грчкој зове „полиставрион” – многокрстник), и која се крстообразно поставља на тело. У Грчкој се ставља преко схиме.

² Код Руса, кукуљица је спојена са схимом, док код Грка схима представља засебан део одежде.

³ Схима је дугачко црно платно (код Грка са прорезом за главу, које се ставља око врата, а код Руса, као што смо рекли, спојено са кукуљицом), на коме су представљени крст, оруђа страдања Христових и одговарајући натписи (и то код Руса извезени обично белим концем, а код Грка обично црвеним).

стрижењу добили. Осмога дана јавно и уз посебну молитву са њих се скида кукуљица, као најкарактеристичније обележје монаштва, како би могли поново да се врате свакодневним послушањима. После тога они већ имају право да сами стављају и скидају кукуљицу, не тражећи сваки пут благослов настојатеља.

Када се у монаштво пострижава свештеник, њему се, осим крста и свеће у руке даје још и Јеванђеље. Правило Номоканона уз Велики Требник (гл. 90) гласи: „Монах-свештеник, ако и промени образ, то јест у велику схиму ступи, нека служи Литургију; пострижење му није никаква препрека. А Архијереј ако промени образ, то јест ако постане схимник, нека не дејствује (не служи) ништа светитељско (архијерејско), нити свештеничко”¹.

КАНОН ЗА ИСХОД ДУШЕ

Сваки православни хришћанин током свога земног живота припрема се за будући живот. Он моли Бога да његов крај буде заиста хришћански, непостидан и миран, како слушамо у црквеним прозбама на свакодневним богослужењима. Света Црква не оставља своја чада у њиховом самртном часу, него се моли за њих и Светим Тајнама исповести и причешћа припрема их за одлазак. Тако је одређено да се у најстрашнијим тренуцима раздвајања душе од тела служи „Молепствије за исход душе” „приликом разлучења душе од тела сваког правоверног”, то јест, када човек, умирући, одлази из овог живота, над њим се чита нарочити чин, који се састоји од почетних молитава, 50. псалма, молебног канона Пресветој Богородици „у име човека који се са душом разлучује и не може да говори”, те закључне „Молитве коју свештеник чита на исход душе”. Овај чин се обично назива „отходним”.

Осим овог чина и у Требнику и у јерејском молитвослову налази се још и друга, слична служба: „Молепствије за разлучење душе од тела, када се човек дуго мучи”. Овај „чин” је дужи: он има три псалма: 69, 142. и 50, канон и две молитве: „Молитва за душу суђену”, „Молитва за онога који се с душом бори”.

¹ Уопште узев, схватање схиме је у Русији значајно другачије него у Грчкој, где се прати древна светогорска монашка традиција, и није уобичајен чин монашења у малу схиму, нити постоје оваква ограничења за архијереје (велико)схимнике.

ПОГРЕБ

Богослужење које се обавља за оне који одлазе из овог привременог живота од старине се назива „Исходним”, или једноставније речено „Опелом”. Постоји следећих пет чинова опела упокојених:

1. Опело над лаиком хришћанином,
2. Опело уснуних на Васкрс и током Светле недеље,
3. Опело над упокојеним свештеником,
4. Опело дечије,
а у Великом Требнику се налази још и
5. Опело над монахом.

Према првом чину опевају се мирјани узраста од седам година на више, чтечеви, ипођакони и ђакони; према другом чину обавља се опело мирјана у све дане Светле седмице; према трећем чину опевају се свештеници и архијереји, према четвртом чину деца, то јест они који још нису навршили седам година, и према петом чину – монаси, игумани и архимандрити.

Купање, одевање и полагање покојника у ковчег

По смрти лаика хришћанина његово тело (или, по речима Требника, „мошти”) се купа, из уважавања према покојнику и жеље да он у чистоти стане пред Бога по васкрсењу (Дап. 9,37). Али монахе и свештенике не купају, да не би обнажили њихова тела. Монаху се тело отири топлем водом помоћу сунђера само на челу крстообразно, затим на прсима, на образима, на ногама и на коленима. Свештеника, обнаженог од стране (тројице) свештеника, отиру „чистим јелејем”. После умивања, купања или отирања покојника облаче га у нову одећу, чиме се указује на нову одећу наше непропадљивости (1. Кор. 15, 53), и то у складу са звањем или служењем умрлога, како би свако дао Богу одговор у оном звању у коме је био призван (1. Кор. 15, 23). Монаха облаче у монашку одећу и обавијају га мантијом, ради чега се она сече тако да би је било могуће обавити крстообразно. Његово лице се покрива, у знак тога да је био удаљен од света. Свештеника и архијереја облаче у свештене одежде које одговарају њиховом чину, а лице им покривају воздухом, у знак тога да је покојник био савршитељ Светих Тајни Божијих, а посебно најузвишеније Тајне Тела и Крви Господње. Архијереј се облачи уз певање песме „Тако да просвјетити свај свет твој пред человјеки...” На умрлог световњака [мирјанина, лаика] ставља се бели покров који подсећа на беле хаљине у које се облаче крштени.

У руке како архијереју, тако и свештенику ставља се Јеванђеље, као знак да су они објављивали људима јеванђелско учење. Осим Јеванђеља у руке се ставља још и крст, а ђакону – кадионица. У руке монаха и мирјана ставља се икона Христа Спаситеља, као знак да су Њему предали своју душу. Пре полагања тела у ковчег, како само тело, тако и ковчег, споља и изнутра, кропе се светом водом. На чело покојника полаже се венчић са представом Господа Исуса Христа, Богомајке и Претече, као и текстом „Трисвете песме” [руски обичај]. Венчић означава да је умрли војник Христов, који је часно оставио поље подвига. Сандук архијереја осењује се дикиријом и трикиријом. Тело покојника се одозго покрива свештеним покровом, у знак тога да се умрли, као верујући и освећен Светим Тајнама, налази под покровитељством Христовим. На ковчег архијереја полаже се мантија.

Над умрлим архијерејом и свештеником чита се Јеванђеље, а над мирјанином, монахом и ђаконом Псалтир. Читање Псалтира се после сваке „Славе” прекида молитвом за покојника: „Помјани, Господе, Боже наш...” која се налази на крају чина „По исходу душе”.

За умрлог се служе парастоси (панихиде), литије, као и опело са погребом – предавањем тела земљи.

Служба за покојне – Парастос или панихида

Панихида (или парастос) је грчка реч која потиче од „пас” (πάς) – читав и „никс” (νύξ) – ноћ, и заправо означава „свеноћну службу”. У раној Цркви, за време гоњења, помињање упокојених заиста је обављано ноћу. Сам богослужбени чин панихиде подсећа на Јутрење, које се по Типику и служи ноћу, одмах после полуноћнице, а завршава се до свитања. Уместо Шестопсалмија на парастосу се чита 90. псалм „Живиј в помошчи Вишњаго” („Који живи у помоћи Вишњег”), затим следи велика јектенија, „Алилуја”, тропар „Глубиноју мудрости” („Дубоком мудрошћу”) и богородичан, певају се тропари „Свјатих лик обрете источник жизни” („Сабор светитеља пронађе извор живота”) са припевом „Благословен јеси, Господи, научи мја оправданијем Твојим”, 50. псалм, Канон („за усопше”), после чије 3. и 6. песме су одређене мала јектенија, сједален „Воистину сујета всјаческаја...” („Ваистину је све и сва таштина”) и кондак: „Со свјатими упокој...” После канона: Трисвето, „Оче наш” и тропари „Со духи праведних скончавшихся” („Са дусима преминулих праведника”), сугуба јектенија „Помилуј нас, Боже” са молитвом јереја: „Боже духова и свакога тела...”; даље следи отпуст и пева се „Вјечнаја памјат” („Вечан спомен”).

Поредак служења парастоса налази се у 14. глави Типика. За време служења парастоса обавља се кађење. Ако служи само јереј, онда он све време у рукама држи кадионицу. Ако у служењу учествује и ђакон, он пре почетка сваке јектеније тражи од јереја благослов да кади, а јереј кади само приликом певања тропара „Свјатих лик”, отпуст говори са кадионицом и кади на крају, док се пева „Вјечнаја памјат”.

Парастоси умрлима служе се у трећи девети и четрдесети дан после смрти, као и на дан смрти, имендан и рођендан покојника. Према 169. правилу Номоканона у Великом Требнику парастоси се не служе „у дванаестодневном периоду (тј. од Божића до Богојављења), у прву седмицу Четрдесетнице, у Велику (Страсну) седмицу, у Светлу седмицу, као ни недељом и о великим празницима”.

Литија (λίτανεια или λίτη, што на грчком значи кратко усрдно мољење за упокојене) обавља се приликом изношења тела из покојниковог дома и на гробљу, након његовог доношења на гроб. Може да се служи више пута у периоду од упокојења до предавања тела земљи. Литија за умрле обавља се и на заупокојеној Литургији, после заамвонне молитве и после вечерња и јутрења. Када се обавља на Литургији, нема отпуста и не возглашава се „Вјечнаја памјат”.

Како на литији, тако и на парастосу освећује се кољиво, то јест кувана пшеница са медом, која својим зрнима подсећа на васкрсење умрлога (види: Јн. 12, 24 и 1. Кор. 15, 36–38); мед означава сладост добара будућег живота.

Одмах после смрти служи се нарочити „Чин по исходу душе од тела” који се налази у Псалтиру и у Јерејском молитвослову, а састоји се од певања Трисвете песме, молитве „Оче наш”, тропара „Со духи праведних скончавшихся”, сугубе јектеније за упокојене: „Помилуј нас, Боже” са молитвом „Боже духов”, читања 90. псалма „Живиј в помощи Вишњаго” и посебног канона, без малих јектенија, али са певањем „Со свјатими упокој” после 6. песме. Иза канона следе: „Достојно јест”, Трисвето, „Оче наш”, тропар „Једин јестеством сиј Животворец, Христе”, са богородичним: „Источник живота рождшаја”, „Господи, помилуј” 12 пута, молитва „Помјани, Господи Боже наш”, отпуст и „Вјечнаја памјат”.

Опело и погреб

Уобичајено је да се опело и погреб служе у трећи дан после смрти. У топлим крајевима, као и за оне који су умрли од заразних болести, допушта се да опело буде обављено и раније, након што се добије уве-

рење о смрти и буде издата одговарајућа потврда од лекара, а у случају изненадне и насилне смрти и од грађанских власти. Црквени Типик забрањује да се опело обавља у први дан Васкрса и Божића. Црквеног погреб се лишавају самоубице, изузев оних који су били у стању умне поремећености, затим они који су умрли од пијанства, или су убијени док су чинили разбојништво. Наша Црква такође не врши опело онима који су завештали да их кремирају. Иновернима се никако не може служити опело по православном обреду, јер је читав чин опела састављен тако, да има у виду припадност покојника Православној Цркви. Православном свештенику је допуштено само да, одевен у епитрахил и фелон, испрати тело умрлог иноверника до гроба, певајући „Свјатиј Боже”.

Тело покојника се ради опела уноси у храм. За време уношења тела у храм, као и ношења од храма до гроба, пева се „Свјатиј Боже”, а у периоду од Васкрса до оданија „Христос воскрес”. Приликом ношења тела упокојеног архијереја и свештеника певају се ирмоси великог канона: „Помошник и покровитељ”, а монаха „Каја житејскаја сладост”. Свештенослужитељи који обављају погреб иду испред ковчега са покојником, а на самом челу колоне носи се крст. Приликом погреб архиепископа и свештеника испред ковчега носе се барјаци, крст и Јеванђеље и звоне звона. Према Типику тело световњака и монаха се ради опела полаже у припрату храма, а архијереја у свештеника у сам храм. Али у Русији је постао обичај да се опело свим упокојенима служи унутар храма.

Опело над лаиком хришћанином

Чин опела световњака подсећа на јутрење (као и парастос) и састоји се од три саставна дела: 1. Псалам 90: „Који живи у помоћи Вишњега” и 118: „Блажени су непорочни”; 2. канона, стихира, блажена, читања Апостола и Јеванђеља и јектенија, и 3. стихира приликом последњег целивања, отпуста и ношења тела до гроба, и литије на њему.

Псалам 90. изражава наду да ће покојник, који је за живота свагда прибегавао Богу, бити примљен под Његово небеско окриље. Псалам 118. показује блаженство оних који су ходили у закону Господњем. Он се дели на три статије. У првој и трећој сваком стиху псалма припева се „Алилуја”, а у другој „Помилуј слугу Твога”. После прве и друге статије произносе се мале јектеније за упокојене, а после треће статије певају се тропари који почињу речима: „Сабор светих пронађе извор живота...” са припевом: „Благословен си, Господе, научи ме наредбама

Твојим...” Пошто се ови тропари певају после 118. псалма (17. катизме), који носи назив (тј. почиње речју) „Непорочни”, они су добили назив „тропари по непорочним”, или просто „непорочни тропари”. За време певања ових тропара јереј обавља кађење читавог храма, а затим следи мала заупокојена јектенија и сједален „Упокој, Спасе наш”.

Други део опела садржи 50. псалам и канон са припевом „Упокој, Господе, душу преминулог слуге Твог (или: слушкиње Твоје)”. При томе се после треће песме произноси мала заупокојена јектенија („Опет и опет...”) и пева се Сједален „Ваистину је све и сва таштина...”. После шесте песме такође иде мала заупокојена јектенија, кондак: „Са светима упокој...” и икос: „Једини си Ти, Господе, бесмртан...”. После девете песме: мала заупокојена јектенија и на свих осам гласова осам самогласних стихира, дело преподобног Јована Дамаскина. Прва од ових стихира је: „Која то сладост живота остаје нетакнута тугом?...” Оне изображавају брзину којом живот протиче, пропадљивост и ништавност свих земаљских добара. Као супротност пролазном и пропадљивом, у заповестима блаженства са тропарима набрајају се духовна блага и блаженство оних који су та блага стекли. Затим се, после прокимена: „Блажен је пут којим данас идеш, душо, јер ти је припремљено место покоја”, читају Апостол – Посланица Солуњанима, зачало 270 (1. Сол. 4, 13–17), и Јеванђеље по Јовану, зачало 16 (Јн. 5, 25–30), који објављују о васкрсењу мртвих. После Јеванђеља произноси се сугуба јектенија за упокојене, на крају које „најстарији свештеник или архијереј” говори молитву: „Боже духова и свакога тела...” Одмах затим настаје „целивање”, или праштање са умрлим, уз певање дирљивих стихира: „Приђите, браћо, последњи целив дајмо покојнику”. Певању ових стихира придодаје се литија за упокојене, а опело се завршава отпустом са помињањем имена упокојеног. После отпуста говори се и пева „Вјечнаја памјат”. Ово, по речима светог Симеона Солунског, означава да су се они који су отишли сјединили са светима и да су удостојени њиховог наслеђа. После тога, сходно упутству Требника, архијереј или јереј (или духовник покојника) „чита гласно опроштајну молитву”. У Руској Цркви, од времена преподобног Теодосија Печерског (од XI века) постало је уобичајено да се уместо ове молитве одмах после читања Јеванђеља чита веома опширна разрешна молитва чији се текст даје у руке умрломе. Овом молитвом се разрешују забране које су умрли имали, или епитимије за грехе за које су се кајали, али свакако не за оне грехе за које се нису кајали. Уједно, то је молитва Богу за умрлога, да му Бог опрости вољна и невољна

сагрешења, која је учинио у знању и незнању и које је „због слабости природе предао заборау”.

После опела „узевши тело одлазимо гробу”, певајући „Свјатиј Боже”. Покојник се у гроб спушта са лицем према истоку из истог разлога из кога се молимо окренути на исток – у очекивању наступања јутра вечности или другог доласка Христовог. Приликом спуштања тела у гроб опет се савршава заупокојена литија, након чијег отпуста и „вечног спомена” „архијереј или свештеник узевши лопатом земљу крстолико је баца на тело говорећи: 'Господња је земља, и што је у њој; васељена, и сви што живе у њој'”. Ако је над упокојеним за његовог живота било обављено Јелеосвећење, на његово тело се излива освећени јелеј са вином који је преостао од Свете Тајне. Тело се такође (прелива уљем из кандила или) посипа пепелом из кадионице, што означава да је на земљи уташен живот који је Богу био угодан као миомирис тамјана.

Опело уснулих на Васкрс и током Светле седмице

У Требнику је речено да ако се неко упокоји на свету Пасху, или у било који дан Светле седмице, „мало шта се од уобичајених заупокојених песама пева, због узвишености и части радосног празника Васкрсења”. Опело тада почиње, као и свако богослужење Светле седмице, многократним певањем „Христос воскрес”, уз стихове: „Да воскреснет Бог” („Нека васкрсне Бог”). Затим се произноси уобичајена заупокојена јектенија и пева се читав канон Пасхе: „Воскресенија ден” („Васкрсења је дан”). Требник сугерише да опело и певање канона почиње још у дому покојника, који се уз певање канона преноси у цркву. После возгласа јектеније пре канона чита се: „Воскресеније Христово видјевше” („Видевши васкрсење Христово”). После треће песме канона произноси се заупокојена јектенија и ипак кој „Предварившија утро” („Пре сванућа”). После шесте песме канона – заупокојена јектенија, кондак „Со свјатими упокој” („Са светима упокој”), а затим се пева: „Јелици во Христа крестистесја”, говори се прокимен и чита се Апостол одређен за Литургију тога дана, из Дела апостолских, и Јеванђеље васкрсно прво (Мт. зач. 116: 28, 16–20). После Јеванђеља пева се „Воскресеније Христово видјевше” и следе друге песме канона. После експостилара Пасхе: „Плотију уснув” („Телом уснувши”) певају се васкрсни тропари: „Ангелскиј собор” и обавља се кађење, а затим, док се певају стихире Пасхе: „Пасха свјашченаја”, бива уобичајено целивање. Целивајући покојника, говоре му: „Христос воскрес”. Затим се произносе

сугуба заупокојена јектенија, уз читање наглас молитве „Боже духова”, отпуст и опроштајна молитва. По руском обичају се уместо ове молитве, одмах после Јеванђеља, чита као и обично посебна разрешна молитва. Приликом преношења тела до гроба пева се „Христос воскрес”.

Погреб свештеника

Свештеничко опело се обавља и над архијерејима. Оно је знатно дуже од чина погребца мирјана и разликује се од њега по следећим карактеристикама:

После 17. катизма и „непорочних тропара” чита се пет Апостола и Јеванђеља. Читању сваког Апостола претходи прокимен, а пре њега још и степена антифона и псалми са тропарима, који се називају још и сједалнима. После сваког стиха ових псалама понавља се као припев: „Алилуја”. Пре петог Апостола певају се „Блажена” са нарочитим тропарима. После читања прва три Јеванђеља читају се нарочите молитве за упокојење умрлога. Обично свако Јеванђеље чита други свештеник.

После свих пет Јеванђеља чита се 50. псалам и пева се канон са ирмосима Велике суботе: „Волноју морскоју” („Таласима морским”). Након шесте песме и заупокојене јектеније пева се кондак: „Со свјатими упокој” и 24 икоса, који се завршавају певањем „Алилује”.

После канона певају се стихире које одговарају „стихирама на хвалите” са јутрења, затим се чита Велико Славословље: „Слава в вишњих Богу” („Слава на висини Богу”) и певају самогласне стихире на свих осам гласова: „Каја житејскаја сладост...” („Која то сладост живота...”), али не на сваки глас по једна стихира, као приликом опела мирјана, него по три. После ових стихира уобичајено је да се чита разрешна молитва, чији се текст ставља покојнику у руке.

Опело се завршава певањем уобичајених опроштајних стихира: „Придите, последњеје цјелованије...”, али се приликом праћења тела покојника до гроба не пева „Свјатиј Боже”, него ирмоси Великог Канона: „Помоћник и покровитељ”. Испред сандука се носе барјаци, крст и Јеванђеље.

Приликом погребца архијереја његово тело се носи у круг око храма и са сваке од четири стране савршава се литија.

У требнику се ништа не говори о томе како обављати погреб архијереја и свештеника на Васкрс. Овај чин је код нас саставио преосвећени Филарет, митрополит Московски. Он представља мешавину васкршњег опела за мирјане и свештеничког опела. Почетак је пасхални са

стиховима: „Да воскреснет Бог”, произноси се заупокојена јектенија која је одређена за почетак парастоса: „У миру Господу се помолимо”, након чега следи певање антифона и читање пет Апостола и Јеванђеља. Затим се пева Канон Пасхе са заупокојеним јектенијама, сједалним и кондаком после треће и шесте песме. Након певања: „Со свјатими упокој”, пева се: „Јелици во Христа крестистесја”, и чита Апостол (Дела апостолска) тога дана, прво васкрсно Јеванђеље и разрешна молитва. Потом се пева: „Воскресеније Христово видјевше” и даље Пасхални Канон до краја. После девете песме и заупокојене јектеније – „Плотију уснув”, васкрсни тропари: „Ангелскиј собор удивисја”, стихире Пасхе: „Пасха свјашченаја” и целивање покојника. На крају сугуба заупокојена јектенија са молитвом: „Боже духова” и пасхални отпуст.

Опело дечје

Служећи опело за децу (која нису напунила седму годину), као за непорочне, света Црква се не моли за остављање њихових грехова, него само да, по истинитом обећању Христовом, буду удостојени небеског Царства. Њихово опело је краће и има следеће карактеристике:

Нема 17. катизме и не певају се „непорочни тропари”; пева се нарочити канон са ирмосима: „Воду прошед јако сушу” („Прешавши воду као копно”) и са припевом: „Господи, упокој младенца” („Господе, упокој дете”).

Сама јектенија разликује се од обичне заупокојене: дете се у њој назива „блаженим”; она садржи мољење: „Да га по Своме нелажном обећању удостоји Свог Небеског Царства”; уместо: „остављење грехова његових”, говори се: „упокојење са светима”. Исто тако, и молитва на крају јектеније има другачији садржај.

После канона читају се такође другачији Апостол и Јеванђеље: Апостол о стању после васкрсења (1. Кор. 15, 39–46) и Јеванђеље о васкрсењу мртвих силом Христовом и вољом Оца који Га је послао, без спомињања суда (Јн. 6, 35–39).

Уместо разрешне молитве, чита се молитва „Храњај младенци” („Ти чуваш децу”) у којој се наводе речи Господа о деци: „*шаквих је Царство Небеско*” и упућује се молитва Господу да прими душу уснулог детета у „анђелска светозарна места”.

Приликом последњег целивања такође се певају сасвим посебне стихире у којима се изражава туга родитеља за упокојеним дететом и утеха за њих зато што је „смрт деци одмор, јер не починише житејска зла”, па се „небеском радошћу радују” са светима.

Над децом која су умрла пре крштења опело се не служи, јер ни-
су очишћена од првородног греха. Свети Григорије Богослов каже да
„њих праведни Судија нити прославља, нити кажњава”.

ОСВЕЋЕЊЕ ВОДЕ

Мало освећење воде обавља се 1. августа на изворима и језерима,
до којих тада иде литија, као и на празник Преполовљења. Поред то-
га оно се савршава у дане храмовних празника, када храм као да се
обнавља молитвом и кропљењем светом водом, а осим тога може да
се служи и у било које друго време, по жељу верујућих у њиховом до-
му. За освећење воде поставља се сто на коме је суд са водом, свећа
и босиљак. Јереј износи крст и поставља га на сто, а после тога кади
воду унакрст и говори: „Благословен Бог наш...” Након уобичајених
уводних молитава чита се псалм 142, пева се „Бог Господ” и тропари:
„Усрдно притекнимо сада Богородици”, а онда следи 50. псалм. Уме-
сто канона певају се тропари: „Јеже радујсја ангелом примшаја” („Која
си од Анђела примила 'Радуј се!'”). После возгласа јереја: „Јако свјат
јеси Боже наш” певају се тропари „Ниње наста времја всјех освјашчају-
шчеје” („Сада наста време које све освећује”), који се завршавају пева-
њем Трисвете песме, произноси се прокимен „Господ просвјешченије
моје”, Апостол Јеврејима, зач. 306, где се говори да је освећење наше
од Господа, и Јеванђеље по Јовану, зач. 14, у коме се прича о бањи Вите-
зди, где су се болесници чудесно исцељивали када би анђеоло повремено
узбуркао воду. Након тога се произноси велика јектенија са нарочи-
тим прозбама за освећење воде, при чему се кади изнад воде, и јереј
чита молитву за освећење воде која се завршава погружавањем крста
у воду уз трикратно певање тропара: „Спаси, Господи, људи Твоја”. За-
тим свештеник кропи водом себе, присутни народ и читаву цркву (а
у кући све просторије), при чесму се певају посебни тропари. Чин се
завршава кратком литијом јектенијом и молитвом „Владико Много-
милостиви” иза које следи отпуст.

Велико освећење воде врши се само у навечерје и на сам празник
Богојављења, после заамвоне молитве. Чин великог освећења воде се
осим у Требнику налази још и у Минеју за месец јануар. Ако навечерје
Богојављења падне у суботу или у недељу, велико водоосвећење оба-
вља се на крају Великог вечерња. На сам дан Богојављења ово водоо-
свећење се савршава обично изван храма, на изворима, и праћено је
литојом „на Јордан”.

МОЛИТВЕ ЗА РАЗНЕ ПОТРЕБЕ

Ове молитве чине завршни део Требника. Ту спадају: молитва у
почетку поста Свете Четрдесетнице, благосиљање темеља нове куће,
молитва над сољу, молитва којом се благосиља стадо, благосиљање се-
мена за сетву, молитва над гумном или житницом, благосиљање ри-
боловних мрежа, брода, новог бунара, чин благосиљања пчела, вина,
поредак освећења ма које ствари. Требнику се додаје Месецослов и
азбучни преглед имена свих светих које празнује Православна Источ-
на Црква, уз указивање дана када се празнује њихов спомен. Требник
се завршава Пасхалијом – таблицом за одређивање дана Васкрса.

ТРЕБНИК, ДРУГИ ДЕО

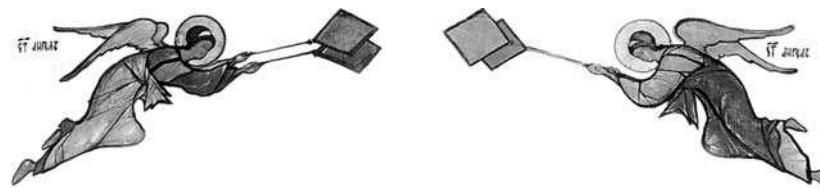
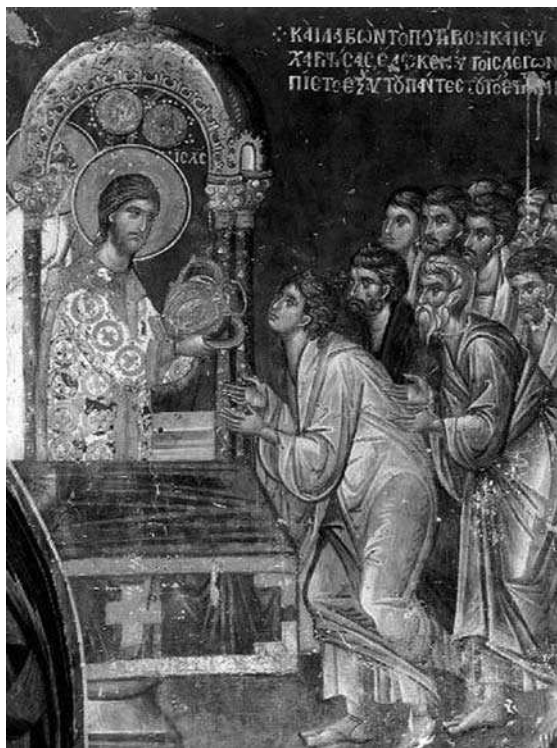
(Допунски требник)

Овде се такође налазе молитве за разне потребе, као, на пример,
молитва у свакој болести, пред Божић, благосиљање васкршњих јела,
благосиљање и ломљење артоса, благосиљање грождја на Преображе-
ње Господње, молитва за копање бунара и томе слично, као и обимни
чинови: „Богослужење приликом полагања камена темељца цркви”,
„Чин освећења храма вршеног од архијереја”, као и чинови благосиља-
ња и освећења различитих предмета који се налазе у храму: црквених
сасуда, покривача за свете Тајне, новог свештеничког одјејанија, или-
тиона, индителије, престоног крста, напрсног крста, свих врста икона,
иконостаса и звона.

КЊИГА МОЛЕБНИХ ПЈЕНИЈА

Садржи молитвена обраћања Богу у најразличитијим случајевима
и поводима: „Молепствије на Нову годину”, „на почетку школскога
рада (за учење)”, „у време рата, за војску и народ”, „за недужне”, „бла-
годарење за добијене приносе”, у случају суше”, „кад дуго пада киша”,
„чин благосиљања пред пут”, „за оне који намеравају да плове воденим
путевима”, „благосиљање ратног брода”, „освећење војничке заставе”,
„благосиљање војничког оружја”, „над новим бунаром”, „у време помо-
ра”. Сва су састављена по једном обрасцу који подсјећа на јутрење, при
чему се уместо канона обично певају само почеци песама.

Превод са руског и коментари: Младен Станковић

Архиепископ АВЕРКИЈЕ (Таушев)

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ О ЦРКВЕНОЈ ПОБОЖНОСТИ И БРИЗИ ЗА ДУШУ

(Из часописа „Православная Русь”)¹

¹ Типография преп. Иова Почаевского, 1958.

Предговор руског приређивача

Године 1958. часопис „Православнаја Рус“ увео је нову рубрику – „Питања и одговори“, са поднасловом „О црквеној побожности и бризи за душу“. Ову рубрику је уређивао епископ Аверкије (Таушев), што њеним тумачењима нејасних тема из црквеног живота обезбеђује ауторитет и црквену утемељеност. Задатак рубрике био је – одвратити људе од покушаја да питања из поменуте области разрешавају сопственим расуђивањем и повођењем за савременом литературом, прожетом духом световне радозналости – без покушаја да се претходно разјасне какве одговоре на поменута питања даје света Црква. Читалац ће овде пронаћи управо то: сведочанство о ставу свете Цркве по различитим питањима. У време када је верни народ живео црквеним животом за таквим сведочанством није постојала посебна потреба, јер су се знања о Цркви црпила из животног опита. Сада пак, уз веома ретке изузетке, чак и људи који по навици посећују богослужења и сматрају се за део црквеног народа, немају опитно знање о Цркви. Наши богомолитељи су, због услова у којима су живели, великим делом били принудно лишени црквеног општења, па тако понекад тек данас први пут долазе до Цркве. Значајан део њих се по сопственој вољи отуђио од Цркве, да би се сада из те тврдоглаве отуђености вратили у Цркву. Често је присутно широко и дубоко непознавање црквене области, услед чега се неретко формира потпуно произвољан поглед на појаве црквеног живота. Зато постоји насушна потреба за упознавањем истинског гледишта Цркве о овом или оном питању.

На ту потребу је, наравно, било могуће одазвати се објављивањем систематичног приручника – и у том правцу је нешто учињено, а нешто тек треба да се учини. Но, то је спор и несигуран пут, који је погодан само за мањину. Пријемчивији је и лакше се усваја конкретан одговор на конкретно питање. Уз то, код оваквог приступа ствари, повећава се прецизност и темељитост у решавању питања. Пажња се изоштрава, интересовање се појачава, и оно што је усвојено лакше се сачува у сећању. Краткотрајно искуство са нашим „питањима и одговорима“ показало је да је овај метод сасвим оправдан. О томе се може судити на основу чињенице да не оскудевамо са материјалом за објављивање, него напротив, имамо све више нових питања, и то најразличитијих могућих. Из писама читалаца и њихових усмених саопштења видљиво је какво се изузетно интересовање појавило код најширег круга читалаца у вези са овом рубриком. Искуство нам је показало

Синајска икона Тајне вечере

и то у којој је мери оваква рубрика била заиста потребна. Но, тај вид поучавања – заснован, понављам, искључиво на учењу Цркве у свој његовог строгости – доживљава се на веома различите начине. Чак и у штампи! Тако је јавно изражавано жаљење што се „Православнаја Рус” не прилагођава околностима стварног живота, него се ослања на каноне који имају у виду потпуно другу средину и потпуно другачије околности. Тим пре је важно да широки круг људи у Цркви добије тачна сведочанства о томе како заправо канони решавају ово или оно питање. Црква снисходи људској слабости и спремна је да буде милостива према ономе ко јој ту своју слабост показује и тражи снисхођење. Али она не трпи пренебрегавање. Рубрика „Питања и одговори” не усуђује се да улази у разматрање мере снисхођења која би у конкретном случају могла да буде умесна – зато без одговора остају она питања која су управо тако постављена, уводећи елемент полемике или доношења суда о овом или оном моменту црквеног живота. **Овде ће читалац наћи само једно – сведочанство о томе како Црква гледа на ово или оно питање о побожности и бризи за душу.**

Постепено, број за бројем сабира се општекорисна збирка сведочанстава. Настаје подсетник. Настаје чак и нешто веће: практична енциклопедија црквености, нанизана на својеврсну нит практичне потребе. Ето због чега смо сматрали за корисно да као посебну књигу издамо све што је током година објављено у овој рубрици. Нека овај подухват буде у корист оног великог дела, које нам тако безусловно намећу зла времена у којима живимо: **оцрквљења живота.**

* * *

1. Питање (Колико кумова треба да буде на крштењу?): Мој син је рођен у Словенији (Југославија), земљи која је искључиво католичка. Случајно сам сазнао да се у околини Марибора налази српска војна јединица и да при њој постоји православни свештеник. Потражио сам га и замолио да крсти мог сина, на шта је он радо пристао. Пре но што ће ми издати сведочанство о крштењу питао ме је за име и презиме кума. Ја сам написао имена оба кума и од њега добио поуку која ме је збунила: на крштењу треба да буде **један** кум, а ми Руси смо прихватили католички обичај и имамо два кума. Пре много година (1926. или 1927, не сећам се тачно) причао сам о том случају покојном Архиепископу Аполинарију, који је, на моје изненађење, потврдио да је српски свештеник био у праву. Нажалост, наш разговор је био прекинут, и ја до данас нисам успео да добијем разјашњење овог питања. Мислим да би оно било корисно не само мени, него и многим другима.

Какви су обичаји у Грчкој, Румунској, Бугарској и другим православним Црквама?

Одговор: Установа кумова, или сведока вере онога ко се крштава, обавезних да га поучавају правилима хришћанског живота, постоји од првог века хришћанске ере. Како сведоче прва писмена спомињања кумова, која потичу из другог века, кумови су у раним вековима хришћанства најчешће били ђакони, ђаконисе, отшелници, девственици, и уопште лица која су се посветила служењу Цркви, јер су такви били способни да поучавају крштене истинама хришћанске вере и морала. Према сведочанству „Апостолских установа” (3, 16), у првим вековима хришћанства мушкарцу је обично кумовао **један** ђакон, а жени **једна** ђакониса. Од тог доба се у хришћанској Цркви и установио обичај по коме је на крштењу тражен само један кум **истог пола** као и крштени: мушкарцу је кум био мушкарац, а жени – жена. Према захтеву Кормиларије (50, 2) крштенога „приликом изласка из спасоносне бање, треба да прихвати¹ **један** верујући човек”.

У древној Руској Цркви до XIV века на крштењу је био само **један** кум, а тек од XIV века настаје обичај да се позивају два кума – мушкарац и жена. Овај обичај Руске Цркве временом је добио право грађанства не само силом чврсто устаљене праксе, него и на основу каснијих указа Светог Синода, мада у принципу и до данас као неопходан остаје само **један** кум, за кога се два пута обавља мољење на сугубој јектенији „за милост, живот, мир, здравље, спасење и опроштај његових грехова”, и то након читања Јеванђеља и на крају „чина омивања у осми дан”.

Само по себи је јасно да кум на крштењу може да буде само лице православног вероисповедања, које при томе добро познаје макар основне истине хришћанске вере и морала, као и суштину Свете Тајне Крштења, а исто тако и суштину завета које даје за крштеног и које је кум дужан да пренесе и објасни крштеном када буде довољно зрео. Услед тога кумови не могу да буду: а) малолетници (кум не може да буде млађи од 15 година, а кума од 13), б) потпуне незналице у питањима вере, в) лица која живе неморалним животом, г) расколници и г) иноверни.

У крајњој линији, када је немогуће да се пронађе православни кум, крштење може да се обави и без кума, као посебног лица, кога у том случају може да замени сам свештеник који обавља крштење, или

¹ Одатле руски назив за кума „воспријемник” – „онај ко прихвата”.

појац, или њихове супруге, у зависности од пола крштеног. Кумство „у одсуству” које се у пракси допушта, нема канонског основа, јер је по црквеном чину крштења кум обавезан да присуствује самом савршавању Свете Тајне, да даје одређене одговоре у име онога ко се крштава, да за њега чита Символ вере и да иде са њим у круг око крстионице, свечано прихватајући одговорност пред Богом и Црквом за то да његово кумче буде истински хришћанин.

Неопходно је само имати на уму да родитељи ни у ком случају не могу бити кумови својој деци: у супротном би сам брак родитеља требало да буде раскинут, према 53. правилу Шестог Васељенског сабора, јер кумство ствара **духовно** сродство, које Црква у овом правилу сматра за „важније од свезе по телу”.¹

* * *

2. Питање (Када се у цркви преклањају колена?): Пре две године био сам у Детроиту и приметио сам да за време Литургије нико не клечи. Објаснили су ми да је настојатељ парохије рекао како се недељом колена не преклањају, зато што је то посебно свечани дан – спомен Светлог Христовог Васкрсења. Да ли је то тако? Први дан Духова увек пада у недељу и код нас се сваки пут чита молитва за коју свештеник тражи да се слуша клечећи на коленима.

Одговор: Нажалост, у данашње време заиста мало ко зна црквена правила која се тичу преклањања колена², и то да се недељом, у дане великих Господњих празника и током читаве Педесетнице (од Васкрса до Духова), колена не преклањају. О овом укидању преклањања колена говори читав низ црквено-канонских правила. Тако 20. правило Првог Васељенског сабора каже:

¹ Кумство у првом или другом степену духовног сродства представља брачну сметњу. Епископ Никодим Милаш ово правило тумачи на следећи начин: „Канонски се дакле забрањује у духовном сродству брак између кума и кумчета (први степен) и брак између кума и обудовљене матере кумчета (други степен). Временом су на основу овог правила, да је духовно сродство важније од сродства по крви, развијене биле, уз црквено, и у грађанском грчком законодавству брачне сметње у духовном сродству до оних граница до којих је брак био забрањен у сродству по крви, наиме до седмог степена. Али пошто се ни у овом трулском, ни у другом ком општецрквеном правилу не спомиње осим другог степена никакав даљи степен духовног сродства у коме би брак био забрањен, то је и забрана или дозвола бракова у даљим степенима препуштена односним законодавствима помесних цркава и мудрости надлежних епископа” (Правила Православне Цркве са тумачењима. 1, 536–537).

² Израз „Преклањање колена” означава пре свега чињење великих, тзв. земних поклона (или „метанија”). Преклањањем колена ми пред Богом изражавамо наше смирење, покорност и преданост Његовој вољи.

„Пошто има неких који преклањају колена у дан Господњи и у дане Педесетнице, то, да би у свакој области све једнако било, свети Сабор установљује, да се у те дане имају **стојећи** приносити молитве Богу”.

Шести Васељенски сабор је у своме 90. правилу нашао за потребно да још једном одлучно потврди ову забрану преклањања колена недељом, при чему је забрану засновао на „одавању части Васкрсењу Христовом”, показујући да су поклони, као израз осећања покајне туге, неспојиви са празничним слављем у част тако радосног догађаја као што је Васкрсење Господа нашег Исуса Христа из мртвих. Ево тог правила:

„Од Богоносних Отаца наших, канонски нам је предато да не преклањамо колена у недељне дане, одајући тиме част Васкрсењу Христовом. Стога, да не останемо у незнању како се то има држати, ми вернима јасно показујемо да од суботу после вечерњег уласка свештеника у олтар, према утврђеном обичају, нико не преклања колена до следеће вечери, у недељу, када се после вечерњег уласка опет колена преклањају, и на тај начин узносе молитве Господу. Јер сматрајући ноћ после суботе претечом Васкрсења Спаситеља нашег, од тада духовно започињемо песме, и празновање из мрака у светлост преносимо, те тако сву ову ноћ и дан славимо Васкрсење”.

У овом правилу посебно је карактеристичан израз: „да не останемо у незнању”. Очигледно, свети Богоносни Оци наши питање преклањања или непреклањања колена у недељни дан нису сматрали небитним или неважним, како то данас нажалост многи мисле, када игноришу ово правило: Оци су пак држали да је неопходно да посебним канонским прописом сасвим тачно укажу од ког тренутка богослужења је преклањање колена недопустиво и када је поново допуштено. Сходно овом правилу преклањање колена се укида од такозваног „вечерњег входа” на вечерњу у суботу, до вечерњег входа на вечерњу у недељу. Ето због чега нема ничег чудног у томе што се на вечерњу у први дан Духова, мада он увек пада у недељу, читају три молитве светог Василија Великог **уз преклањање колена**. Ове молитве се и читају управо **после вечерњег входа** на вечерњу, што је потпуно у сагласности са захтевом горе изложеног 90. правила Шестог Васељенског сабора.

Свети Петар, архиепископ Александријски и мученик, који је пострадао за Христа 311. године и чија су правила укључена међу општеобавезна за све верујуће, па се налазе у „Књизи Правила” заједно са

другим канонима Светих Отаца, у своме 15. правилу, објашњавајући зашто хришћани посте у среду и петак, у закључку каже:

„Недељу пак проводимо као **дан радости**, јер је у тај дан васкрсао, а предано нам је да не треба тога дана ни колена преклањати”.

Велики васељенски учитељ и светитељ Василије, архиепископ Кесарије Кападокијске, који је живео у IV веку и чија су 92 канона, која су одувек имала посебан ауторитет и уважавање у Цркви, такође укључена у Књигу Правила, у своме 91. правилу, узетом из 27. главе његове књиге „О Духу Светоме” посвећене Амфилохију, веома дубоко и може се рећи исцрпно објашњава значење укидања преклањања колена у дане када празнујемо Васкрсење Христово. Ево у целини његовог дубоко поучног објашњења овог древнoг црквеног обичаја:

„Ми стојимо кад читамо молитве у **једини дан суботе** (то јест у недељу), али узрок томе не знамо сви; јер не стојимо за време молитве на дан спомена васкрсења само зато што смо васкрсли са Христом, што морамо тежити ка ономе што је горе (на небу), и што се у **дан васкрсења** сећамо дароване нам благодати, него и стога што овај дан представља слику века који очекујемо. И ради тога, пошто је то почетак дана, није га Мојсије назвао првим¹, него једним². *И би вече, каже, и би јутро, дан један* (Пост. 1, 5), као да се тај једини (дан) много пута врти у круг. На тај начин овај **један**, а уједно и **осми** – који је заиста и један и прави осми, и кога спомиње Псалмопојац у појединим натписима псалама – собом показује стање које ће наступити после овога века: дан коме никада неће бити краја, никада вечери, за којим други неће следити, који ће свагда трајати, век који никада неће остарити. Црква дакле основано учи своје ученике да у онај дан молитве треба да се узносе **стојећи**, како бисмо се свагда сећали живота који се никада неће завршити и ревносно настојали на путу ка ономе прелазу [престављењу]. Али и сва Педесетница је подсећање на Васкрсење које се очекује у будућем веку. Јер онај један и први дан, седам пута уседмостручен, чини седам седмица свете Педесетнице. Почињући од првога (дана седмице), истим се и завршава, прешавши педесет пута кроз једнаке делове. На овај начин показује се слика еона, како започиње своје кружно кретање од оних истих знакова на којима се и завршава. Ако нас црквене установе уче да у оне дане изаберемо управо стајање за време

¹ У старом српском преводу Књиге Постања стоји управо „дан први” (Ђура Даничић, издање Светог Архиепископског Синода СПЦ).

² Овако стоји у новом српском преводу (епископ Атанасије Јевтић, издање манастира Тврдош, Требиње 2004).

молитве, тиме нас очито подсећају да своју мисао морамо пренети од садашњег на будуће. Приликом сваког сагибања колена и устајања ми тим чином показујемо да смо, оборени грехом, пали на земљу, и да смо само човекољубљем Творца поново позвани на небо. Уосталом, недостајало би ми времена када бих разматрао све ненаписане тајне Црквене”.

Треба добро да размотримо ову црквену одредбу како бисмо схватили колико најдубљег смисла и поуке она садржи – што данас многи неће да искористе, јер више воле сопствено мудровање од гласа свете Цркве. Опште опадање религиозне и црквене свести у наше дане довело је до тога да су савремени хришћани у већини некако престали да недељу доживљавају као **дан радости, као Пасху**, који празнујемо сваке седмице, па зато и не осећају какав несклад, какву дисхармонију радосним песмама тога дана представља преклањање колена.

* * *

3. Пићање (*Када давати просфоре?*): Примио сам да у разним парохијама постоје различита правила у вези са давањем просфора за помињање: у неким парохијама оне се могу дати само пре Литургије, то јест пре и за време проскомидије; у другима се могу дати и за време Литургије, до почетка певања Херувимске песме; у трећима се просфоре дају и после Херувимске песме. Постоје ли по том питању некаква правила?

Одговор: Наравно, исправно је да се просфоре за помињање, за здравље живих и за упокојене, дају само за време обављања проскомидије, када свештеник који служи вади из њих частице, читајући помињања. Они који дају просфоре тек по окончању проскомидије, у време када је почела Литургија оглашених, стварају тешкоће свештенику, посебно ако служи сам, јер да би извадио частице он треба да оде од Престола пред којим служи до Жртвеника, услед чега може да дође до нереда на богослужењу, посебно ако је таквих просфора много. А давати просфоре после Херувимске песме – када је Велики вход завршен и Свети Дарови, припремљени за претварање, већ пренети са Жртвеника на Престо – то треба сматрати за сасвим недопустиво. Помињање живих и умрлих са вађењем частица после Великог входа (а исто тако и чување ових частица до следеће Литургије) ни у ком случају не треба да се допушта јер такав поступак нема оправдање у древнохришћанској пракси и противан је постојећем Типику Православне Цркве.¹

¹ Рук. д. с. п. 1886, 52; 1887, 51; 1893, 39; Ц. В. 1887, 5; 1897, I; Ц. Вед. 1896, 18.

* * *

4. Пићање (Када се у Великом њосѣу доѣуѣѣа уѣѣѣреба рибе, уѣа и вина?):

Одговор: Уѣе, које се у богослужбеним књигама назива „јелејем”, према Типику Православне Цркве током Великог поста употребљава се само суботом и недељом, као и у празничне дане 24. фебруара (Прво и друго обретење главе светог Јована Крститеља) и 9. марта (Четрдесет мученика Севастијских), на дан читања Великог канона (Четвртак пете седмице поста) и на Велики четвртак у Страсној седмици. Тих дана се уз јелеј разрешава и вино. „Рибу се током читаве свете Четрдесетнице – каже Типик – никако не усуђујемо да једемо, осим на празник Благовести Пресвете Богородице (ако не падне у Страсну седмицу) и на Цветну недељу”, то јест празник Уласка Господњег у Јерусалим. На Лазареву суботу дозвољено је да се једе икра, али не риба. Ако Благовести падну у Страсну седмицу, допушта се употреба уѣа и вина, а рибе не.

* * *

5. Пићање (Литија за освећење ѡасхи и кулича): Одакле је узет (тј. из које богослужбене књиге) излазак из цркве у литији после пасхалне службе, на освећење пасхи и кулича¹, и да ли је то у датом тренутку прихватљиво?

Одговор: Црквеним Типиком није установљена никаква „литија” у правом смислу те речи ради освећења пасхи и кулича. Али пошто је по канонским правилима строго забрањено да се у храм уносе васкршња јела, она треба да се поставе „изван цркве или у припрати”, па зато свештеник нужно мора да изађе из храма у припрату или напоље како би их освештао. У Цветном Триоду, као и у Требнику, налазе се две молитве за освећење васкршњих јела: „Молитва којом се благосиљају јела од меса у свету и велику недељу Пасхе” и „Молитва којом се благосиљају сир и јаја”. Карактеристично је упутство које се даје у Триоду пре тих молитава: „Нека се зна и то, да православни хришћани месо у цркву не доносе, него код јереја кући”. Уопште, наша Црква не придаје никакво **свештено** значење „пасхама” и „куличима”. Они се на Васкрс не освећују зато што им се приписује некакво светотајинско или симболичко значење, него просто као знак благослова који Црква даје верујућима за узимање мрсне хране после поста.

¹ Припремање за Васкрс „пасхе” (васкршње послатице од свежег сира) и „кулича” (васкршњег колача) представља чисто руски обичај.

О томе јасно говори примедба која у Триоду прати поменуте молитве: „Нека знано буде да ово месо и бели мрс који се доносе, нису ни пасха ни агнец, како неки говоре и прихватају, и тиме се, као светињом, са сваком побожношћу причешћују, већ обичан принос, који се не жртвује Богу, него се онима који после поста почињу да једу месо и сир, та храна благосиља молитвама добијеним од јереја. А Пасха је Сам Христос: Он је Јагње Које узима грехе света, на олтару у Бескрвној Жртви, у Пречистим Тајнама Часног Тела и Животворне Своје Крви – (Агнец) који се од јереја Богу и Оцу приноси, и ко се Њиме достојно причешћује, тај једе истинску Пасху”.

Одатле се види да се наша Црква неблагонаклоно односи према томе што се пасхална јела називају – „пасхама”, како је то код нас постало уобичајено.

Пасха наша Христос, жртвована се за нас – учи свети апостол Павле (1. Кор. 5, 7). Стога, како се даље говори у поменутој примедби, пасхална јела не треба да се уносе у цркву, под претњом казне, у складу са 3. правилом светих Апостола: „Ради тога други приноси, који нису Пасха, нису достојни да се у цркву уносе, него се изван цркве или у припрати молитвом благосиљају, према трећем правилу светих апостола, који говоре: 'Ако неки епископ, или презвитер, противу установе Господње о жртви, принесе ка олтару друго нешто, као мед или млеко, или уместо вина приправљени сикер, или птице, или какве животиње, или воћа противно установи, осим у своје време новог жита или грождја, нека се свргне; није дозвољено доносити к Жртвенику ништа друго осим уѣа за кандила и тамјана у време Божанског приноса (Литургије)’”.

Са овим пасхалним јелима – „куличима” и „пасхама” – не треба мешати „артос”, који има сасвим посебно значење. „Артос”, што у преводу са грчког језика значи „хлеб”, освештава се према древном апостолском обичају. Приступајући трпези свети апостоли су имали обичај да оставе упражњено место на коме је са њима седео Господ Исус Христос, а на столу код тог места полагали су, као за Њега, део хлеба. Сваки пут устајући од трпезе и узносећи благодарење Богу, они су подизали тај део са речима: „Христос Воскресе”. Овај обичај се свештено чувао у хришћанској Цркви и после је нашао израз у нарочитом „поретку (узношења) панагије”, који се обавља у монашким обитељима, а свуда у дане празновања свете Пасхе – у освећењу, ломљењу и дељењу „артоса”.

Артос треба да подсећа верне на невидљиво присуство Васкрслог Господа. Уједно, он нас подсећа да је Господ Исус Христос крсном смр-

ћу и васкрсењем постао за нас истински хлеб живота, како је Он Сам учио о Себи (Јн. 6,35). У светлу суботу артос се ломи и даје за јело верујућима. У молитви се при томе тражи „да се сви који једу од њега удостоје телесног и душевног благослова и здравља”.

Обични „куличи” и „пасхе” немају такво значење. Претерано посвећивање пажње њима, посебно када њихова припрема иде на уштрб посећивању страсних богослужења Страсне седмице, не може да не буде за осуду. Крајем XVI века патријарх Антиохијски Јоаким, за време свог боравка у Јужноруској митрополији, сматрао је чак за неопходно да подвргне осуди претерано уважавање које је према тим пасхалним јелима гајио народ југа Русије. Нешто касније и Константинопољски патријарх Јеремија, који се лично бавио искорењивањем различитих неправилности у Јужноруској митрополији, окружном посланицом је прописао да треба „сматрати за просте, а не за свете, пасхалне хлебо-ве”, то јест „куличе”, који се у Јужној Русији обично називају „пасхама”. Они се освештавају и кропе светом водом, као и све што је намењено за употребу, али без било каквог нарочитог симболичког или тајанственог значења, повезаног са празником Васкрса. Није одређено да се ради њиховог освештавања организују „литије”.

* * *

6. Пићање (Свештеник Англиканске цркве у олшару): Да ли је законито пустити свештеника Англиканске цркве да у својој пуној одежди у олтару присуствује савршавању васкршње Литургије, и да ли је нормална појава када му наши, православни, прилазе по благослов?

Одговор: Потпуно је незаконито. Према канонима, улазак у олтар забрањен је чак и православним хришћанима који немају чин свештенослужитеља; тим пре, недопустив је улазак у олтар лица која не припадају Православној Цркви.

* * *

7. Пићање (Правила за ношење икона и других светиња на литији): Треба ли парохијани да се придржавају одређених правила за време литије: на пример, да ли је допуштено да свето Јеванђеље носи жена, у недостатку мушкараца, или да млад човек носи престони крст; између парохијана је настао спор јер неки тврде да престони крст треба да носи само старији човек. Постоје ли некаква правила по том питању?

Одговор: Црквени Типик о томе ништа не говори и строго одређена правила у вези са тим не постоје. Постоји само обичај по коме Јеванђеље, свете иконе и друге светиње, свештеник ради ношења за време литије даје најпобожнијим и најзаслужнијим парохијанима,

беспрекорнима по животу, онима који су парохији најактивнији, почев од старешине црквене општине.

* * *

8. Пићање (Одбијање епитимије): Једна сестра је због непослушности добила епитимију: да чита по два псалма дневно током Великог поста; после недељу дана вратила је Псалтир и одбила да испуњава ово послушање. Како поступати даље? При томе, ова сестра је духовна кћи.

Одговор: Треба разјаснити да ли је њој, због услова у којима живи, заиста било немогуће да испуни дату епитимију. Ако је пак са њене стране у питању обична лењост, онда због неиспуњавања дате епитимије подлеже још строжеј епитимији, а у случају тврдоглаве непослушности чак и црквеним забранама, укључујући ту и привремено одлучење од причешћа, док се не смири. Уопште, каква је то духовна кћи, ако не признаје духовни ауторитет свог духовника?

* * *

9. Пићање (Да ли причешћивајући парохијане који су дошли на йола Литургије, а да йрешходно нису били ни на свеноћном бденију?): Да ли треба причешћивати парохијане који су, након упозорења, на дан причешћа дошли на пола Литургије (а на свеноћном бденију нису ни били), или им уопште не треба допустити да се причесте?

Одговор: Против такве лакомислености оних који приступају великој Светој Тајни Тела и Крви Господње треба се борити најодлучнијим мерама. Последњих година, нарочито после Другог светског рата, црквена дисциплина је знатно ослабила, па су многи навикли да одвећ смело приступају причешћу Светим Христовим Тајнама, без икакве, или готово без икакве припреме, да долазе у цркву када је Литургија већ почела и да од свештеника траже да их исповеда за време Литургије. То је апсолутно недопустиво. Према црквеним правилима они који желе да се причесте Светим Христовим Тајнама треба током читаве седмице свакодневно да посећују јутарња и вечерња богослужења, да држе духовни и телесни пост, те да **увече**, уочи дана причешћа, исповеда своје грехе пред духовником и добију разрешење за њих. Наравно, у данашњим условима ово мало ко може да испуни, али ипак, духовник треба да захтева редовно посећивање богослужења макар у најкраћем периоду, а у сваком случају – присуство у храму на вечерњем богослужењу уочи причешћа и исповест вече уочи причешћа. Само у крајње изузетним и оправданим ситуацијама могу се правити изузеци. Исповедати за време служења Божанствене литургије сасвим је

недопустиво, јер је Божанствена литургија – **општа, заједничка служба**, у којој сви треба да учествују „једним устима и једним срцем”, и ништа не треба да им одвлачи пажњу од тог најважнијег свештенодејства у нашој Цркви. Исповест се на Литургији може обавити само у заиста изузетном случају, када је у питању оправдани разлог, и то једино за време певања „причасног стиха”.

* * *

10. Пићање (Да ли је дозвољено причешћивати оне који не живе у црквеном браку?): Да ли се онима који не живе у црквеном браку може допустити да приступе Светој Чаши? Ја знам да се таквима обично не допушта, али овде је случај да муж никако не жели црквени брак и противи му се, а жена, напротив, и себе и децу жели да васпитава хришћански.

Одговор: Православне хришћане, који су православни по рођењу, али упорно не желе да освештају своју телесну заједницу са лицем другог пола црквеном Светом Тајном брака, не треба ни у ком случају пуштати да се причесте Светим Христовим Тајнама, како се не би причешћивали „себи на суд или осуду”.

За православне хришћане законит је само брак који је закључен у цркви и освештан црквеним венчањем. Сваки други облик телесне заједнице за православне хришћане не представља ништа друго до греховну, блудну везу због које, према канонима, подлежу одлучењу од причешћа Светим Христовим Тајнама, на периоде различите дужине, у зависности од карактеристика и степена греха.

* * *

11. Пићање (Моју ли се код нас причешћивати они који на службе одлазе у другу цркву?): Шта да се ради са људима који се причешћују у цркви наше јурисдикције, а на остале службе одлазе у цркву америчке јурисдикције?

Одговор: Треба их посаветовати и објаснити им недоследност њиховог понашања.

* * *

12. Пићање (Шта се може кройити бојојављенском водом?): Шта да се ради када са богојављенском водом дођеш да освешташ стан православној домаћици, па, на њену молбу то учиниш и са другим просторијама, невољно доспеш у собу безбожника, који се исмевају над религијом?

Одговор: Богојављенском водом, како се о томе говори у примедби уз чин освећења воде на Богојављење (види јануарски минеј), може

се кропити све, чак и „оно што је под нашим ногама”. Ако домаћица моли да водом покропите све собе у њеном стану, онда њену молбу треба да испуните независно од тога ко у поменутих просторијама живи.

* * *

13. Пићање (Каква се храна може јести за време ѱосѱова и у ѱосне дане?): Која је храна дозвољена, а која је забрањена у време Петровског, Успенског и Божићног поста, као и у друге посне дане?

Одговор: У време свих постова и посних дана забрањена је употреба такозване „мрсне хране”, то јест меса у свим облицима, млека, сира и свих млечних производа, као и јаја. Дозвољена је употреба само хране биљног порекла, као оне која најмање распаљује крв, а само у неке, Типиком одређене дане, допушта се употреба вина и уља (тј. масноће биљног порекла), као и рибе. Схватање које је данас раширено међу миђјанима, да се риба у посту тобоже увек може јести, није правилно, јер противречи нашем црквеном типиксу. Исто тако Свети Оци су строго разобличавали оне који су у постовима употребљавали посну храну, али бирану и посебно укусну, односно оне који су се одавали преједању. Истински пост, по учењу Цркве, састоји се у подвигу свестраног **уздржања**, стога заиста пости само онај ко не само једе посну храну, уздржавајући се од мрсне, него и **једе мало**.

Типик *Пејровској*, или *Аѱосѱолској ѱосѱа* је следећи: средом и петком се треба уздржавати од рибе, вина и уља, и „сухо јести” после вечерња у девети час (то јест у три сата поподне); понедељком, уторком и четвртком дозвољава се употреба вина и уља¹; суботом и недељом, као и у дане спомена великих светих или храмовног празника допуштена је употреба рибе.

Слично је и правило за *Божѱћни ѱосѱ*. У среду и петак током Божићног поста Типиком је забрањена употреба рибе, вина и уља, и одређено је „сухоједење” после вечерња.² Осталим данима забрањена је само риба. Али употреба рибе допушта се суботом и недељом, а такође на празник Ваведење Пресвете Богородице, на храмовне празнике и у дане великих светих, као на пример 16, 25. и 30. новембра, 4, 5, 6, 9, 17. и 20. децембра, ако ови дани падну у понедељак, уторак или четвртак. А ако падну у среду и петак, разрешава се само вино и уље. Од 18.

¹ Монасима је пак на уље и вино разрешено уторком и четвртком, а на води посте понедељком, средом и петком.

² Претходна напомена важи и овде.

до 24. децембра „ако је и субота и недеља, не разрешавамо рибу”. Последњег дана Божићног поста, то јест на Бадњи дан, не једе се ништа до краја вечерња или Божанствене литургије, која се тога дана често спаја са вечерњем и према Типику се завршава касно, тек увече. Према благочестивом обичају тога дана се не једе ништа „до звезде”, а увече једу „сочиво”, или другу скромну храну. Буквално „сочиво” означава сува зрна пшенице, грашка, сочива и јечма, што се једе натопљено водом, са медом или без њега.¹ Али тога дана ни у ком случају није дозвољено да се једе риба, како је код нас понегде практиковано, нарочито у југозападним крајевима, под утицајем католицизма.

Усиенски *йосѣ* је строжи него Апостолски и Божићни. Средом и петком је прописано сухоједење, понедељком, уторком и четвртком кувана храна, али без уља, а само суботом и недељом дозвољена је употреба вина и уља. Риба се једе само на празник Преображења Господњег.

Посни дани су и следећи, када се пости строго, без уља и вина (осим ако падну у суботу или недељу, када се разрешава на уље и вино): Крстовдан (5. јануар), Усековање главе светог Јована Крститеља (29. август) и Воздвижење Часног Крста (14. септембар).²

Среда и петак су посни дани током читаве године, и тим данима употреба мрсне хране се не допушта, изузев такозваних „трапавих седмица”, када се пост средом и петком укида. То се догађа између Божића и Богојављења, иза недеље о Митару и Фарисеју, током Сирне седмице, Светле седмице (од Васкрса до Томине недеље) и Духовске седмице (од Духова до недеље Свих Светих).

Пост средом установљен је у спомен на Јудино предавање Господа Исуса Христа на смрт, а петком – у спомен на сама Његова страдања и крсну смрт. Овај пост је установљен још у прва времена хришћанства, за живота светих Апостола, јер његово држање прописује 69. Апостолско правило, које гласи: „Ако неки епископ, или презвитер, или ђакон, или ипођакон, или чтец, или појац, не буде постио у свету Четрдесетницу пред Пасхом, или **среду**, или **петак**, нека буде свргнут; осим ако није био спречен телесном немоћи; а ако је лаик (световњак), нека буде одлучен”.

¹ У Русији се под „сочивом” подразумева још и вариво од грашка, боба и поврћа. Код нас се за Бадње вече обично спрема пасуљ на води.

² Код Руса је на ова три празника допуштена употреба поврћа и уља.

Средом и петком пости се на води¹ преко целе године, сем изузетака када је у те дане пост разрешен.

* * *

14. Питање (Ко је установио *йравила о йосѣ*овима?): Ко је установио правила о постовима?

Одговор: Установили су их свети апостоли и њихови наследници – Апостолски мужеви и Свети Оци, на црквеним Саборима, Васељенским и Помесним, чија је правила прихватила читава Црква.

* * *

15. Питање (*Шѣ* је *ѣо* „*ѣрайава седмица*“?): Шта је то „трапава седмица”?

Одговор: То је седмица током које се „разрешава”, то јест укида пост средом и петком, односно може да се једе мрсна храна (види одговор на 13. питање).

* * *

16. Питање (*Зашиѣ* код *йравославних Велики йосѣ* *ѣраје* *седам седмица*, а код *каѣолика* 40 дана?): Зашто код православних Велики пост траје седам седмица, а код католика 40 дана?

Одговор: Велики пост у правом смислу те речи, као време покајања, и код нас траје само 40 дана, услед чега се у богослужбеним књигама и назива „светом Четрдесетницом”. Али њему су придодата још два празника: Лазарева Субота и Улазак Господњи у Јерусалим, као и Страсна седмица, па се зато добија укупно седам недеља.

* * *

17. Питање (*Када* су *йрисуйна* два *йроѣојереја*, ко *ѣреба* да служи *йрви*, а ко *друѣи*?): У парохију, у којој је настојатељ протојереј, долази други протојереј, који жели да узме учешћа у богослужењу. Ко од њих треба да служи први, а ко други?

Одговор: Приликом саборног служења обично предстојава онај ко је старији по рукоположењу, или ко има више црквено одличје (награду, то јест набедреник, камилавку, напрсни крст итд), или ко је раније награђен (уколико носе исте награде).

Али **настојатељ** приликом саборног богослужења увек има предност у односу на оне који су му равни по чину или по награди, чак и ако у богослужењу учествују они који су старији од њега по рукоположењу.

¹ Код Руса средом и петком је допуштена кувана храна са уљем, с тим што се једе само једном, после вечерње.

Епископ у својој епархији, настојатељ манастира у своме манастиру и настојатељ парохије у својој парохији **увек** служе **први**, ако са њима желе да служе они који су им равни по чину, чак и ако би били старији по хиротонији.

* * *

18. Пићање (Какав значај приликом склапања брака имају „сѣтари сват” и „сѣтаросватица”?): Какав значај приликом склапања брака имају „стари сват” и „старосватица”?

Одговор: Црквена правила захтевају да се брак склопи у присуству **сведока**, који чињеницу склапања брака потврђују својим потписима у матичној књизи. Ових сведока треба да буде најмање **двоје**. О такозваном „старом свату” и „старосватици” црквена правила не говоре ништа. То је просто народни обичај који је, као и многи други народни обичаји, код нас повезан са закључењем брака.

* * *

19. Пићање (Шѣа је означавало крштење Јованово у Јордану?): Не једном у Јеванђељу наилазимо на то да су свети Јован Претеча, Господ Исус Христос и ученици Његови **крстили** народ. Многи православни хришћани схватају да се речју „Крст” („крштење”) означава једна од Светих Тајни Цркве, приликом чијег се савршавања човек (дете или одрасли) уводи у крило Цркве Христове. Зато ми се одавно намеће питање: ако је **Крст** постао највећа светиња и символ тек после крштења светог Јована Крститеља, па чак и после његове земаљске смрти, шта је онда означавало крштење Јованово у Јордану и у чему је био смисао тог крштења?

Одговор: Треба знати да су се речи „крстити” и „крштење” појавиле тек у црквенословенском језику, на који је Јеванђеље преведено са грчког у IX веку. У грчком изворнику употребљена је реч „баптизо”, која буквално значи „погружавам у воду”. Да би пренели ову грчку реч на црквенословенски, преводиоци Светог Писма пронашли су нову словенску реч „крстити”. Уз овакво објашњење и сама Ваша недоумица отпада.

* * *

20. Пићање (Каква је разлика између крштења Јовановог и Христовог?): Каква се разлика може уочити између крштења Јовановог и крштења Христовог – и суштински и по форми?

Одговор: Ви очигледно хоћете да питате у чему је разлика између крштења Јовановог и хришћанског крштења?

Смисао Јовановог крштења, као онога које је имало тек припремни значај, добро је објашњен у књизи Дела апостолских: *Јован је крстио крштењем ђокајања, говорећи народу да верују у Онога Који долази за њим, ђо јестъ у Христиа Исуса* (Дап. 19,4). Циљ тог крштења био је да **припреми** људе за веру у „Онога Који долази за њим”, то јест у Христа. Ово није било право благодатно крштење, него само погружење у воду, као израз тога да онај ко се погружава жели очишћење од грехова, као што вода очишћује од телесне нечистоте. А хришћанско крштење је стварно, благодатно очишћење грешника од свих његових грехова – умирање за греховни живот и рађање за нови, благодатни живот у Христу.

* * *

21. Пићање (Како схватио називање Исуса Христа „Синот Човечијим”?): Како треба правилно схватити називање Господа нашег Исуса Христа „Синот Човечијим”?

Одговор: Називајући Себе тако, Христос-Спаситељ сасвим одређено и необориво утврђује Своју људску природу, која је у Њему сједињена са Божанском, и уједно истиче да је Он човек у најузвишенијем смислу те речи – идеални, универзални, апсолутни човек, **други Адам**, родоначелник новог људског рода, којег је обновио кроз Своја крсна страдања. На тај начин овај назив никако не изражава пуко самоумањење Христа Спаситеља, него, скупа с тим, изражава и Његово уздизање изнад обичног огреховљеног човека, показујући у Њему остварење идеала људске природе – онаквог Човека какав по замисли Творца и Саздатеља његовог Бога и треба да буде.

Истовремено, овај назив требало је да подсећа Јевреје на њима добро познато пророштво о Месији, садржано у књизи пророка Данила: *Видех у уиџарама ноћним, и ђле, као Син Човечији ђшае с облацима небеским, и дође до Сѣарца и сѣаде ђред Њим. И даде му се власѣ и слава и царсѣво, да му служе сви народи и ђлемена и језици; власѣ је Њеѣова власѣ вечна, која неће ђроћи, и царсѣво се Њеѣово неће расуѣи* (Дан. 7, 13–14).

Називајући Себе Сином Човечијим, Господ Исус Христос самим тим везује ово чувено пророштво Данилово за Себе.

* * *

22. Пићање: Како света Црква схвата речи Сина Божијег изговорене пред смрт: *Боже мој, Боже мој! Заиѣо си ме оѣставио?*

Одговор: Ове речи свакако нису представљале вапај очајања, како то покушавају да представе неверујући, него израз најдубље туге

Богочовекове душе. За извршене икупне Жртве било је неопходно да Богочовек испије до дна чашу људских страдања. Зато је било потребно чак и то да распети Исус не осећа радост Свог јединства са Богом Оцем. Сав гнев Божији, који је по сили Божанске правде требало да се излије на грешни људски род, сада као да се усредсредило на Самог Христа, и Бог Отац **као да** Га је оставио. Усред најтежих телесних и душевних мука које је могуће замислити, ово остављање било је најмучније, па се зато из Исусових уста и оteo тај болни вапај.

* * *

23. Питање (*Може ли се седети у храму на Свеноћном бденију за време читања Шестопсалмија?*): Може ли се седети у храму на Свеноћном бденију за време читања Шестопсалмија? За време читања катизи, које се састоје од псалама, седење је дозвољено, што је познато из црквеног Типика. Да ли се ова дозвола простире и на Шестопсалмије, које се такође састоји од псалама?

Одговор: Седење за време читања Шестопсалмија никако није дозвољено (изузев, наравно, за болесне и за немоћне старце). Црквени Типик придаје читању Шестопсалмија нарочито важан молитвени значај. Тако, у деветој глави Типика о читању Шестопсалмија се каже: „Када се говори Шестопсалмије, са пажњом се треба посветити слушању: јер су псалми испуњени покајањем и умилењем. Ове псалме говоримо са побожношћу и страхом Божијим, као да са Самим Богом невидљиво разговарамо и молимо се за опроштај наших греха”.

Да ли је онда седење спојиво са таквим значењем Шестопсалмија, као интензивне умиљно-покајне молитве? Још је горе када за време читања Шестопсалмија, како се то сада неретко може видети, разговарају међу собом или чак сасвим излазе из цркве. За недопустиво треба сматрати и скраћивање шестопсалмија, када се уместо прописаних шест читају три или четири, па се тако добија „тропсалмије”, или „четворопсалмије”, а не „шестопсалмије”.

О неопходности нарочито побожног односа према слушању Шестопсалмија наш Типик још убедљивије говори у 49. глави („О Четрдесетници”): „И говори (чтец) Шестопсалмије са сваком пажњом, не брзајући, него са страхом Божијим, као да са Самим Богом невидљиво разговара. Ту нико нема власти да шапуће, или да се накашље: него са највећом пажњом да слуша оно што чтец говори, држећи руке прекрштене на прсима, главу сагнуту и очи усмерене ка доле, а очима срца гледајући ка Истоку, молећи се за грехе своје (да буду опроштени), сећајући се смрти, будућих мука, и вечног живота”.

Услед тако изузетне важности Шестопсалмија оно се обавезно чита на средини цркве. Типик чак каже да Шестопсалмије чита „предстојатељ”, то јест најстарији свештенослужитељ (ако је у цркви неколико свештеника), што се и до данас чува у многим местима на православном Истоку, где Шестопсалмије неретко чита сам Архијереј, чиме се управо истиче његов нарочити значај.

Приликом читања Шестопсалмија, према Типику, већи део светиљки треба да се погаси, па је сасвим недопустиво да се остави јако електрично светло, које је данас уведено у готово све храмове. Ово се чини зато да наше очи не би биле расејаване ничим спољашњим и да бисмо са пажњом могли да слушамо оно што се чита, усмеравајући своје мисаоне погледе у унутрашњост душе. По своме симболичком значењу читање Шестопсалмија треба да нас подсећа на Витлејемску ноћ, када је све било погружено у мркли мрак, када је и сам људски род био погружен у духовну таму, и преко својих најбољих синова обраћао се Богу за помоћ и спасење.

* * *

24. Питање (*Зашто за време читања Ајосѿола свешћенослужитељи седе, и да ли за то време могу да седе и мирјани?*): Зашто за време читања Апостола свештенослужитељи седају, и да ли за то време могу да седе и мирјани?

Одговор: За време читања Апостола Архијереј и сви свештеници (али не и ђакони) имају право да седе „као равни Апостолима по благодати учитељства и власти Свесветог Духа” (Симеон Солунски, Тумачење Литургије, 38). При томе Архијереј одлази на горње место и председава на њему као Челник и Управитељ Цркве; њему са обе стране седе архимандрити, игумани, протојереји и јереји, као „саслужитељи Светих Тајни и саветници у управљању повереном му паством”; њихова седишта свети Григорије Богослов назива „другим престолима презвитера, као председатеља народа и уваженог старешинства Цркве”; и сви други црквени писци ова места називају „свештеним сапрестољем”.¹

Мирјанима никако није дозвољено седење за време читања Апостола: они, напротив, треба да стоје са великом побожношћу, да слушају Реч Божију која им се чита и да пазе на њу, као да излази из уста самих апостола.

¹ И. Дмитриевский, Изъяснение Бож. литургии.

* * *

25. Питање (Да ли је у Православној Цркви било заједничкој Јелеосвећења, *ѿј.* за више људи одједном?): У уторак 26. марта/8. априла, током Страсне седмице, код нас је обављено **заједничко** јелеосвећење. Такво јелеосвећење аутор ових редова још није имао прилике да види. На средини цркве образован је круг од тридесет-четрдесет људи који су желели да учествују у јелеосвећењу, а у центру се налазио свештеник који је савршавао Свету Тајну. Некако чудно изгледају ти здрави људи, који стоје са упаљеним свећама у рукама и примају Последње помазање (Extrema Unctio) са молитвом: „...и избави нас од сени смртне”.

Све то изгледа врло необично. У вези са тим мене интересују одговори на следећа питања, који, чини ми се, могу да буду интересантни и другим читаоцима вашег уваженог часописа:

1. Да ли је примера таквог заједничког јелеосвећења било у историји Руске или Васељенске Православне Цркве?

2. Шта о том питању каже Црквени Типик?

Одговор: Према учењу наше Православне Цркве, „јелеосвећење”, или Света Тајна Јелеосвећења, је таква Света Тајна у којој се приликом помазивања тела јелејем на болесника призива благодат Божија, која исцељује душевне и телесне немоћи (Катихизис). Одређено је да Свету Тајну Јелеосвећења савршавају саборно седморица свештеника, због чега се она назива још и „саборовањем”, али у крајњој нужди њу може да обави и само један свештеник. Као што се види из саме дефиниције Света Тајна Јелеосвећења се савршава над **болеснима**. Неправилно је називати ову Свету Тајну „последњим помазањем” и посматрати је само као припрему самртника за упокојење, јер молитве које се читају приликом њеног савршавања садрже прозбе упућене Богу за исцељење болесника „од телесне и душевне немоћи која га је обузела” и за „оживљење његово благодаћу Христовом”. „Последњим помазањем” (Extrema Unctio) ову Тајну називају римокатолици, али Православна Црква никада није делила такав поглед, јер је то у нескладу са целокупним садржајем молитава, те сходно томе поменути поглед на ову Свету Тајну, уколико постоји у одређеним круговима нашег друштва, није ништа друго до резултат римокатоличког утицаја.

Над здравима је савршавање Свете Тајне Јелеосвећења по правилу забрањено, јер је она установљена **за болесне**. Али у XVI веку, како се основано претпоставља, код нас се појавио обичај да се током Страсне седмице, на Велики Четвртак, обавља заједничко Јелеосвећење **над**

свима који то желе, уколико осећају потребу за том Светом Тајном јер су притиснути овом или оном душевном и телесном слабошћу. Такво заједничко Јелеосвећење обављано је између јутрења и Литургије у московској Успенској цркви, у Свето-Тројицкој Сергијевој лаври и у неким другим саборним црквама и манастирима, при чему га је савршавао сам Архиепископ, који је једини својом архиепископском влашћу и могао да допусти да се ова Света Тајна обави над лицима која су, споља посматрано, здрава. При томе је и текст молитава бивао донекле измењен и прилагођен ситуацији. Уместо основне молитве Свете Тајне: „Оче Свети”, произношене су речи: „Благослов Господа Бога и Спаса нашег Исуса Христа **на исцељење душе и тела** слуги Божијем (име), свагда, сада и увек, и у векове векова, амин”. У саборној цркви у Одеси такво Јелеосвећење обављано је на Велики Петак.

Овај обичај је од старине постојао код Грка на Православном Истоку, при чему је тамо ово заједничко Јелеосвећење савршавано обично на Велики Четвртак, о чему сведочи, на пример, свети Димитрије Ростовски.

Постоји сасвим оправдано мишљење да ово заједничко Јелеосвећење није сасвим истоветно са уобичајеном Светом Тајном Јелеосвећења, која се савршава само над онима који су очигледно болесни. Тако Симеон Солунски сведочи да су покајници, када би испунили подвиг покајања који им је био одређен и припремили се за поновно сједињење са Црквом, приносили Богу јелеј као символ милосрђа Божијег, сећајући се примера блуднице која је помазала Исусове ноге и добила опроштај грехова. Овај јелеј, након освећења молитвом, употребљава се за помазивање оних који су га донели, у знак праштања њихових грехова и поновног примања у Цркву. Одатле је јасно зашто се овај обичај везује за Велики Четвртак или Велику Суботу, пошто је на Истоку дан свечаног поновног присаједињења Цркви, као и дан крштења оглашених, по правилу била Велика Субота – навечерје највећег и најрадоснијег хришћанског празника Васкрса. На Западу је пак више у употреби био обичај да се поновно присаједињење покајника обавља на Велики Четвртак, што је, вероватно, практиковано и у неким источним Црквама, одакле је прешло и код нас у Русију.

Дакле, треба претпоставити да је заједничко Јелеосвећење у почетку било само симболички обред примања покајника у Цркву уочи великог празника Пасхе, и да је тек касније, када се првобитни смисао тог обреда замаглио, оно добило облик својствен Светој Тајни Јелеосвећења, иако, како смо горе показали, уз извесне особености.

* * *

26. Питање (*Постоји ли њавило њо коме мушкарци у цркви ѡреба да сѡје са десне сѡране, а жене са леве?*): Постоји ли црквено правило које обавезује мушкарце да у храму стоје са десне стране, а жене са леве?

Одговор: Према древном црквеном обичају жене су у храму увек стајале одвојено од мушкараца. У древним хришћанским храмовима прављена су чак и посебна одељења за жене, такозвани „гинекеји” који су били ограђени; жене су стајале и горе, на такозваним „хоровима”, који су у старини били намењени управо женама, а не појцима, како се то данас често чини. Када су престали да праве посебне просторије за жене, појавио се обичај по коме мушкарци у храму стоје са десне стране, наспрам храмовне иконе Христа Спаситеља, а жене са леве стране, наспрам иконе Мајке Божије, при чему по средини храма остаје слободан пролаз ка Царским дверима. Овај обичај се до данас сачувао на многим местима, посебно у сеоским храмовима, те тако древно правило по коме жене у храмовима стоје и моле се одвојено од мушкараца није нарушавано. Неопходно је својски се потружити око обнављања тог врло разумног обичаја тамо где се нарушава.

* * *

27. Питање (*Да ли жене у цркви ѡреба да имају мараму на ѡлави?*): Постоји ли црквено правило које обавезује жене да носе мараму на глави када се налазе у храму?

Одговор: За ово постоји директна и недвосмислена заповест светог апостола Павла у његовој Првој посланици Коринћанима (гл. 11, ст. 2–16). Апостол Павле ту јасно говори да свака жена која се ѡлолава моли Боју срамѡи ѡлаву своју и објашњава због чега. Свети Златоуст томе додаје да је покривање главе знак покорности и потчињавања: оно подстиче на гледање доле, на смиравање и чување врлине. То је знак скромности и целомудрености, које нарочито доликују женама-хришћанкама.

Веома је тужно то што се данас не поштује овај обичај древне Цркве, прописан од стране светог Апостола, и што жене сада не само иду непокривене главе, него се и шишају као мушкарци, против чега Апостол Павле такође говори на истом месту своје Прве посланице Коринћанима (11,5–6,15), где тврди да је за жену сѡидно шишаѡи се.

* * *

28. Питање (*Када се ѡоком ѡдине не врше венчања?*): Који су то дани у години, када се не могу обављати венчања?

Одговор: Венчања се не могу обављати током свих постова – Великог, Петровског, Успенског и Божићног, затим уочи свих недељних дана и великих празника, уочи среде и петка, у дане Божићних празника од 25. децембра до 6. јануара, током Сирне седмице и током Светле (пасхалне) седмице.

* * *

29. Питање (*Која икона ѡреба да се налази иза Пресѡола на ѡорњем месту?*): Која икона по правилу треба да се налази иза Престола, на горњем месту?

Одговор: Најприкладније је да тамо стоји икона која се обично назива „Христос – Цар славе”, то јест представа Господа Исуса Христа Који седи на трону, јер горње место и представља управо царски трон Господа, па се назива још и „горњим Престолом”. У служебнику читамо: „...и одлазе (свештеник и ѡакон) на горње место; а свештеник одлазећи говори: 'Благословен који долази у Име Господње'. Ђакон вели: 'Благослови, владико, горњи Престо'. А јереј: 'Благословен си на престолу славе Царства Твога, Ти Који седиш на херувимима, свагда, сада и увек и у векове векова’”. У књизи „Историјско, догматско и светѡтајинско објашњење Божанствене литургије” Ивана Дмитревског, стоји следећа појашњавајућа примедба: „Сходно таквом тајанственом означавању горњег места, изнад њега се на зиду представља лик Исуса Христа у пуном архијерејском одјејанију са регалијама (символима царске власти) у рукама и на глави, то јест скиптром, државом и круном, као знак тога да у лицу архијереја овде невидљиво седи Сам Велики Првосвештеник *Који је ѡрошао небеса* (Јев. 4,14), *Госѡодар над ѡсѡодарима и Цар над царевима* (Отк. 17,14)”.

Неправилно је да се изнад горњег места постављају било какве друге свештене слике, будући да то не одговара његовој идеји.

* * *

30. Питање (*Зашиѡ у ѡравославним храмовима не ѡреба да буде седишѡа?*): Зашто у православним храмовима не треба да буде седишта?

Одговор: Питање није исправно постављено. Очигледно, реч је о обичају да се у храму током богослужења седи, што је широко распрострањено у православним храмовима Северне Америке, под несумњивим утицајем инославних. У православним храмовима у старини су постављали седишта, што се до данас може видети на Православном Истоку. То су такозване „стасидије”, које се налазе првенствено **дуж зидова** храма. Но, та седишта се по изгледу битно разликују од оних

клупа којима је овде у Америци заузет готово читав слободни простор у храму. И намена „стасидија” није да се на њима седи током целог богослужења. Свеноћна бденија по Типику треба да трају читаву ноћ, или, у сваком случају, већи део ноћи, па је сасвим јасно да је онима који у таквим бденијама учествују потребан одређени предак. Стасидије су и намењене томе да би се на њима могло седети, али само у одређеним моментима богослужења, као на пример за време читања катизми (сама реч „катизма” и значи управо „седење”), за време такозваних „сједалних”, као и за време читања поука из светоотачких књига, на шта се указује Типиком (иако се то данас, осим у манастирима, готово нигде не практикује).

Али седење током читавог богослужења, или макар током већег дела богослужења, како је то, под утицајем инославних, постало уобичајено овде у Америци, па чак и за време богослужења које траје сат или два, а тим пре док се служи Божанствена литургија, током које са страхом и трепетом **стоје** и сами анђели, саслужујући савршитељу ове величанствене Свете Тајне (види молитве на Божанственој литургији), **апсолутно је недопустиво**, да не кажемо – **богохулно**. Наравно, ми овде не говоримо о старим и болесним људима, који уопште нису у стању да стоје, већ имамо у виду нормалне и физички здраве људе.

Свештеник се у храму моли „о предстојашћих људеј” (а не за оне који седе), и сви који долазе у храм на молитву треба управо да **стоје** пред Богом, као војници пред својим Царем, са великом побожношћу, страхом и трепетом, чему никако не одговара седећи положај тела, који сам по себи изазива општу духовну и телесну ослабљеност. Од онога ко се моли захтева се, напротив, посебна унутрашња напруганост свих сила – бодрост, пажња, усредсређеност и трезвеност, а не отупљивање пажње и поспаност, чиме обично лако бивају савладани они који седе.

Ни са које тачке гледишта не може се оправдати тај крајње непобожни обичај да се седи у храму током тако краткотрајних богослужења каква се у данашње време углавном обављају. И зато је сасвим јасно због чега су у нашим, руским храмовима – где више није било онако дуготрајних свеноћних бденија каква су творена у старини (а данас се творе само понегде у древним монашким обитељима, првенствено на Светој Гори) – стасидије ишчезле, па је допуштано постављање само малог броја столица или клупа за престареле и болесне.

* * *

31. Питање (Ко може да уђе у олтар за време бојослужења?): Да ли је допуштено световним лицима (и без стихара) да помажу предстојатељу у олтару, уз читање и певање на богослужењу? Уопште, ко сме да уђе у олтар за време богослужења?

Одговор: Према црквеним правилима, не само женама, него уопште мирјанима, улазак у олтар је забрањен – тим пре за време богослужења, а нарочито Божанствене литургије.

„Нека је забрањено свакоме, који је из реда мирјана да улази преко ограде светог олтара” – гласи 69. правило Шестог Васељенског сабора.

„Само је освештанима дозвољено да улазе у олтар” – каже 19. правило Лаодикијског сабора.

Олтар, као Светиња над светињама нашег хришћанског храма, намењен је само свештенослужитељима и црквенослужитељима који им прислужују, а који треба да буду обучени у свештену одећу – стихар. Сходно поуци из Упутства са краја Служебника „свештеник, ако сам себи у олтару, поготово на Божанственој литургији, буде помагао, унизиће Божанствене Свете Тајне и Самога Христа Који је у њима, а невести Његовој Цркви, коју у том часу представља, ускратиће поштовање, и тако ће **смртно сагрешити**”, те стога у олтару увек треба да буде прислужник мушког пола – човек побожног и моралног живота, који се често исповеда и причешћује Светим Христовим Тајнама, и по могућству је посвећен у степен чтеца. Осталим мирјанима, па макар то били старешина црквене општине или чланови парохијског савета, улаз у олтар треба да буде забрањен, како то категорички захтевају црквена правила, изузев, наравно, у неким посебним случајевима, када је то безусловно неопходно.

* * *

32. Питање (Када се на вечерњу њева, а када се чита молитва „Ниње отпушчајеш?”): Када се на вечерњу пева, а када се чита молитва „Ниње отпушчајеш?”

Одговор: „Ниње отпушчајеш”, као што се то јасно види из црквеног Типика, **увек се чита** и уопште се не пева, при чему, сходно упутствима Типика, „Ниње отпушчајеш” **говори** сам настојатељ, или, према другим упутствима, „предстојатељ”. Зато је на Православном Истоку до данас сачуван обичај по коме „Ниње отпушчајеш” на вечерњу чита најстарији свештенослужитељ, сам настојатељ или чак Архиепископ, када је присутан док се служи вечерње.

Нарочито је недопустиво и дубоко противно нашем богослужбеном типу, да се сасвим избацују стихире на стиховње за које је у ствари одређено да се **певају** пре „Ниње отпушчајеш”, како би сва пажња оних који се моле била усредсређена на концертно извођење „Ниње отпушчајеш”.

* * *

33. Пићање (Да ли се кондак после шесте песме канона чита или пева?): Да ли се кондак после шесте песме канона чита или пева?

Одговор: Све песме код којих је указано на „глас”, уз одређене изузетке, увек треба да се певају, а не да се читају, како се то код нас у парохијама данас обично практикује, на пример, са стихирама. Кондак после шесте песме канона, будући да има посебно важно значење, у сваком случају треба да се пева.

* * *

34. Пићање (Какво значење имају свештеничке одежде различитих боја?): Какво значење имају свештеничке одежде различитих боја? Које су боје одређене за разне дане и празнике у години?

Одговор: Различите боје свештеничких одежди (а истовремено и покривача за Престо, Жртвеник и налоње, који треба да буду исте боје као и свештеничке одежде) имају своје симболичко значење, па су за различите дане и празнике у богослужбеној години обичајем прихваћене одежде одговарајућих боја. Тако великопосне одежде треба да буду **црне** боје (у старини биле су и љубичасте), а у недељне дане Великог поста **тамноцрвене** боје (или такође љубичасте); у Лазареву суботу – **златне** или беле боје; на Велики Четвртак – **црвене** боје; на Велику Суботу – **беле** боје, почев од читања Јеванђеља (после певања „Воскресни Боже”, када у читавом храму бела боја замењује црну); од првог дана Васкрса до оданија Вазнесења Господњег одежде су **беле** боје; у недељу Педесетнице (Духови, Тројице) одежде су **зелене** боје, или такође беле; током читавог Петровског поста – **црвене** боје; за све празнике светих Апостола и светих Мученика – **црвене** боје; за празнике светих Пророка – **зелене** боје; за све Богородичине празнике – **плаве** боје, као и током Успенског поста, изузев за празник Преображења, до његовог оданија, када су одежде **беле** боје; на празнике светог Јована Претече – **црвене** боје; на празник Воздвижења Крста Господњег – **црвене** или љубичасте боје; у дане Божићног поста – **црвене** боје; у периоду од Божића до оданија Богојављења – **беле** боје. У све недељне дане, осим периода постова, употребљавају се одежде **златне** или златасте

боје.¹ Облачење црних одежди приликом служења опела и парастоса, треба сматрати за неправославан обичај, увезен са Запада. Православна Црква смрт не доживљава као нешто мрачно, него напротив, на њу гледа као на радостан прелазак у бољи живот и сједињење са Христом, па је зато прикладније да се у таквим приликама облаче светлије одежде, а никако мрачне, црне, које означавају жаљење, својствено само „онима без наде”.

* * *

35. Пићање (Како се правилно произноси „оѿиѿси” на крају богослужења?): Зашто многи свештеници произносе отпуста различито, помињући разне свете, према сопственом нахођењу. Постоје ли нека одређена правила за произношење отпуста?

Одговор: Постоје. Свештенослужитељ који савршава богослужење, пре свега треба да зна да постоје две врсте отпуста: **велики** и **мали**. Велики отпусти се произносе после вечерња, јутрења и Литургије. Мали отпусти се произносе после малог вечерња, повечерја, полуноћнице и часова. Каква је разлика између њих?

На великом отпусту помињу се свети који имају везе са споменом одређеног дана у седмици (у понедељак је спомен бесплотних сила, у уторак – светог Јована Претече, у среду и петак – часног и животворног Крста Господњег, у четвртак – светог Николаја Мирликијског, у суботу – светих мученика и преподобних), и увек се помињу свети апостоли; затим се помиње храмовни свети, то јест онај коме је храм посвећен; након тога се помиње свети чији се спомен празнује тога дана; у градовима у којима почивају мошти светог угодника Божијег који се поштује као покровитељ града, обично се помиње и његово име; и на крају отпуста помињу се свети Јоаким и Ана. На Литургији се, осим тога, после светих апостола, помиње и свети чија се Литургија служи, то јест свети Јован Златоуст, свети Василије Велики или свети Григорије Двојеслов.

На малом отпусту нема помињања које се односи на седмични дан, нити се помиње храмовни и дневни свети. Он се произноси увек једнако: „Христос Истинити Бог наш, молитвама Пречисте Своје Матере, преподобних и Богоносних отаца наших и свих светих да нас

¹ Поменути обичаји везани за боје богослужбених одежди, својствени су превасходно Руској Цркви. Код Срба нема општеприхваћеног правила, изузев да се „при богослужењу облаче светле одежде”, а у седмичне дане Великог поста (осим суботе и недеље, као и литургије за Велики Четвртак) одежде црне боје.

помилује и спасе, као благ и човекољубив”. Само недељом на полуноћници и часовима, на почетку се додају речи: „Васкрсли из мртвих”.

За дане Господњих празника одређени су нарочити отпусти, који се штампају у служебнику. Такви су отпусти на Рођење Христово, Обрезање, Богојављење, Сретење, Преображење, Цвети, посебан на Цвети увече, на Велики Четвртак, на Велики Петак за јутрење, и посебан на осталим службама тога дана и на Велику Суботу, на Васкрс и у току целе Светле седмице, на Вазнесење Господње, на Педесетницу, и посебан у недељу Педесетнице на вечерњу. Међу тим отпустима није указано на отпуст за празник Воздвижења. Тога дана произноси се онај отпуст који се обично говори средом и петком („силом Часног и Животворног Крста...”), при чему се на почетку обично додаје „васкрсли из мртвих”, јер се на дан Воздвижења са споменом Крста сједињује и спомен васкрсења Христовог („Крсту се Твоме клањамо, Владико, и свето **васкрсење** Твоје славимо”, а на јутрењу се пева: „Васкрсење Христово видевши...”).

Када такви празници као што су Обрезање Господње и Сретење падну у недељу, васкршња служба се не укида, па се стога произноси и васкршњи тропар, а не празнични.

Отпусти Господњих празника могу да буду кратки и потпуни. Кратки се произносе на саме празнике и не садрже спомен седмичних дана, нити помињање храмовних светих, покровитеља града, светих Јоакима и Ане, а углавном ни светих чији спомен пада у дан празника. Потпуни отпусти се произносе у дане попразништва, до оданија празника, и садрже помињање храмовних светих, светих чији се спомен слави тих дана, светих покровитеља града и светих праведних Јоакима и Ане.

У дане попразништва и оданија празника, ако падну у недељни дан, произноси се васкршњи, а не празнични отпуст.

Када се јутрење спаја са првим часом у једну службу, онда се велики отпуст произноси после првог часа (јер јутрење уопште нема отпуст на крају).

Током читаве Светле седмице пасхални отпуст „Христос васкрсе из мртвих, смрћу смрт уништи, и свима у гробовима живот дарова...”, са крстом у рукама и осењивањем верних три пута уз поздрав „Христос васкресе”, произноси се само на вечерњу, јутрењу и Литургији. А на часовима, повечерју и полуноћници говори се само обичан мали васкрсни отпуст, који почиње речима „Васкрсли из мртвих...”, без крста и без поздрава. На дан оданија Васкрса пасхални отпуст са крстом

произноси се само на крају Литургије при чему свештеник последњи пут трикратно поздравља верне речима „Христос васкресе”.

Потпуно је недопустиво по сопственом нахођењу помињати на отпустима имена светих који немају везе са датим даном, храмом и празником, чак и ако свештеник који служи има основа да их лично посебно поштује.

На отпусту не треба имену светог додати речи: „чији спомен савршавамо”. Ове речи се произносе само на литијној јектенији „Спаси, Боже, народ Твој...” и на молитви „Владико Многомилостиви...”

* * *

36. Питање (*Моју ли мирјани да стоје са упаљеним свећама за време чишања Јеванђеља?*): Постоји ли црквено правило које каже да мирјани могу да стоје са упаљеним свећама за време читања Јеванђеља на Литургији?

Одговор: За време читања Јеванђеља сви који се моле стоје са упаљеним свећама на Велики Четвртак, током тзв. „Поретка страдања Христових” (12 Јеванђеља), током Царских часова на Велики Петак, и на вечерњу истог дана, када се износи света Плаштаница. Читање Јеванђеља уопште праћено је паљењем свећа које обично у рукама држе прислужници. Ове свеће означавају ону светлост коју је у свет донело учење Христово, изложено у Јеванђељу.

* * *

37. Питање (*Може ли се богослужење праћено по сопственом молитвенику?*): Да ли је допуштено пратити богослужење по сопственом молитвенику?

Одговор: Ово питање често изазива недоумицу. Шта може бити лоше у томе да неко прати богослужење по сопственом молитвенику? Главни задатак верујућих када дођу у храм, јесте да свесно учествују својом молитвом у богослужењу које се обавља, не само „једним срцем”, него и „једним устима”, што се постиже тамо где пева сав присутни народ. На сваки начин се треба потрудити да ово свенародно певање буде обновљено у нашим православним храмовима, а не могу сви да певају без молитвеника, ако молитвене речи не знају напамет.

Боље је пратити богослужење по молитвенику, него долазити у храм и равнодушно стајати, не схватајући шта се догађа и са нестрпљењем очекујући крај богослужења, како то чине – авај! – многи савремени православни хришћани, који од свог свештеника захтевају да све више и више скраћује богослужење, чији садржај не знају и не схватају, па стога и не цене.

* * *

38. Питање (*Може ли се молићви „Многаја љеџа” додавати „Спаси, Христѣ Боже”?*): Да ли је правилно молитви „Многаја љета” додавати речи: „Спаси Христѣ Боже” (три пута)? Одакле тај обичај?

Одговор: Овај обичај позајмљен је из манастира. У манастирима се Архимандриту или Игуману, „са његовим у Христу братством”, према Типику возглашава и пева не „Многаја љета”, него „Спаси, Христѣ Боже” (види поредак часова у навечерје Божића и Богојављења).

* * *

39. Питање (*Заишло се у неким храмовима љраве љевнице, а у другим високи хорски балкони?*): Зашто у се у неким православним храмовима праве певнице, а у другим високи хорски балкони? Постоје ли црквена упутства по том питању?

Одговор: У свим православним храмовима обавезно треба да постоје ограђене певнице, које представљају проширење солеје, као места за чтечеве и појце. То је „спољашњи олтар за ниже клирике”. У старини су такозвани „хорови” подизани да би тамо стајале жене, а никако појци. Древна православна традиција – која води порекло из времена свештеномученика Игњатија Богоносца, коме су у виђењу показана два збора светих Анђела како наизменично певају хвалу Богу – захтева **певање два збора**, односно два хора (такозвано „антифоно певање”), што се и постиже урђењем **две** певнице, као места за црквене појце. Ова древна традиција антифоног појања до данас се чува на читавом православном Истоку. И ми морамо да се потрудимо како бисмо је обновили, јер она је небеског порекла и, како опит показује, необично оживљава богослужење, надахњујући оне који се моле.

* * *

40. Питање (*Текст многољетсѣвија на оѣиустиу „Свјатѣјшије Патријархи...”*): Постоји ли одређени текст многољетствија на отпусту „Свјатѣјшије Патријархи...” који је утврдио Синод Заграничне Цркве?

Одговор: Тешко да се наш Синод икада бавио питањем утврђивања таквог текста, јер је он сам по себи јасан из наших богослужбених књига и треба да прати онај поредак помињања црквених и грађанских власти који је установљен за јектеније, без било каквих сувишних додатака, завршавајући се природно речима: „Братију овог светог храма и све православне хришћане...”

* * *

41. Питање (*Да ли су у љравославним храмовима доѣушѣене католичке иконе и расѣѣа?*): Да ли је допуштено да се у православним храмовима налазе католичке иконе и распећа?

Одговор: Само по себи ово питање показује да очи црквеног човека примећују разлику између православне и неправославне иконе (пored тога што и код православних иконописаца постоје различите школе). Наравно, у православним храмовима треба да буду иконе православног стила.

Неопходно је да се старамо о очувању православног предања у представљању распећа и у иконопису, зато што визуелни утисци утичу на нашу мисао и на то како доживљавамо и чувамо дух наше вере.

* * *

42. Питање (*Ако је љравославна вера истѣинѣија, моѣу ли други да се сѣасу?*): Ако православна вера представља истинску веру, могу ли хришћани других вероисповедања да се спасу? Може ли да се спасе човек који услед свог порекла није крштен као хришћанин, али је на земљи водио потпуно праведан живот?

Одговор: Помиловање, вели апостол, *није ни до оноѣа који хоће, ни до оноѣа који ѣрчи, неѣ до Боѣа Који милује* (Рим. 9, 16). У Цркви нам је показан пут спасења, у њој су нам дата средства помоћу којих се човек духовно очишћује и има директна обећања спасења. У том смислу свети Кипријан Картагински каже да изван Цркве „нема спасења”. Црква нам даје оно о чему хришћанима – и само хришћанима – пише апостол Петар: *Пошѣо нам је од Њеѣове Божанске силе даровано све шѣо је ѣоѣребно за живоѣи и ѣобожностѣи, ѣознањем Оноѣа Који нас ѣозва славом и врлином, кроз коју су нама дарована граѣоцена и ѣревелика обећања да кроз њих ѣосѣанеѣе ѣричасници Божанске ѣрироде, избеѣнувши ѣохѣйну ѣрулеж у свейу. И уѣраво на ово уложѣте сву ревностѣи ѣа ѣројавѣте у вери ваѣој врлину, а у врлини знање, а у знању уздржање, а у уздржању ѣрѣљење, а у ѣрѣљењу ѣобожностѣи, а у ѣобожностѣи браѣѣѣубље, а у браѣѣѣубљу ѣубав, јер кад ово све имѣе и умножава се у вама, ѣо вас неће учинѣити нерадним и неѣлодним за ѣознање Госѣода нашеѣа Исуса Христѣа* (2. Пет. 1, 3–8). Шта међутим да се каже о онима који су напољу, о онима који не припадају Цркви? Други апостол нам даје до знања: *Јер шѣо да судим и онима који су найѣѣу?.. Онима који су найѣѣу судѣиѣе Боѣ* (1. Кор. 5, 12–13). То значи да ми нисмо позвани да решавамо њихову судбину. Бог *коѣа хоће ѣомилије* (Рим. 9, 18). Само једно треба приметити – да „водити потпуно праведан живот”, како каже

читалац који поставља питање, значи живети по заповестима блаженстава, што човек који је „напољу”, без благодатне помоћи уризничене у Православној Цркви Христовој, није у стању.

* * *

43. Питање (Да ли сценски наступ световних лица која њиме духовна лица представља богохуљење?): Да ли сценски наступ световних лица која глуме духовна лица представља богохуљење?

Одговор: Сценско представљање библијских догађаја и свештених лица, чак и када је урађено са специјалним, добронамерним циљем, не одговара духу Православне Цркве, јер такве представе посветовњају за нас свештене успомене. Побожно осећање не треба да дозволи човеку да се прихвати сценског представљања Спаситеља, Богомајке и светих. Не треба се благонаклоно односити чак ни према томе када се духовна лица и слике из црквеног живота на сцени представљају у позитивном светлу, јер светска уметност и тада остаје површна. А уз то, савремена литература и сцена склонији су карикатуралном представљању црквеног живота. Богохулним се ипак могу назвати само оне представе које намерно понижавају и вређају предмете наше вере, мада је та намера у неким случајевима замађена и прикривена.

* * *

44. Питање (Да ли је допуштено фотографисање појединих моме-ната богослужења, филмско снимање богослужења, Светих Тајни, на пример крштења, затим освећења плодова, домова и других ствари?): Да ли је допуштено фотографисање појединих моме-ната богослужења, филмско снимање богослужења, Светих Тајни, на пример крштења, затим освећења плодова, домова и других ствари?

Одговор: Фотографисање храма је дозвољено када се у њему не обавља богослужење. Дозвољено је такође фотографисање литија и мољења на отвореном. Потпуно је недопустиво фотографисање у храму за време Божанствене литургије, исто као и снимање обављања Светих Тајни. Сходно значењу самог појма „Свете Тајне”, нарочито када је реч о Литургији, њено савршавање могу да прате само они који молитвом учествују у датом богослужењу. Према канонима Цркве, творење главног дела Литургије не могу да прате иновјерни и оглашени, то јест они који се припремају за крштење. Ако се ово правило данас и нарушава, то нарушавање нам не даје за право да идемо и даље, па да Свету Тајну чинимо предметом филмске слике.

* * *

45. Питање (Да ли је дозвољено њонско снимање богослужења и молишва?): Да ли је дозвољено снимање богослужења и појединих молитава на грамофонску плочу или други носач звука?

Одговор: Снимања звучног записа током савршавања Божанствене литургије, као и других црквених Светих Тајни, не треба да буде, из истих разлога због којих не треба да буде ни филмско снимања: јер тако долази до профанације „црквене Тајне”. При томе, искривљава се смисао Литургије и Светих Тајни: за време њиховог творења, молитве и речи свештенодејства праћене су невидљивим, тајанственим деловањем благодати Божије; а приликом звучне репродукције са плоче, ове молитве и речи губе свој прави смисао, јер се при томе не твори Света Тајна ради које се изговарају.

Када је реч о звучном репродуковању осталих богослужења – вечерња, јутрења и других – ни оно се никако не може препоручити. Заједничка молитва се суштински разликује од домаће, појединачне, личне. Она се обично твори у храму. Када то околности налажу може да се твори и изван храма, но она је и тада још увек „заједничка”, будући да је по одређеном чину обављају лица која су на то позвана. Механичко пренети у било којим околностима звучно забележено заједничко богослужење – значи нарушити његову природу и, уопште, створити нешто вештачко, што нема никакве везе са црквеним чином. То више није ни појединачна молитва, ни заједничка молитва – то уопште више није „молитва”, као живо обраћање људске душе Богу, него њено безлично репродуковање. Црквени чин се може обавити и код куће, тамо где је то допуштено – и у томе не само да нема греха, него је, због одсуства могућности да се пође у храм Божији, реч о светом делу. Али слушати богослужење које је својевремено обављено у храму – то је противно духу црквености. А шта тек да се каже о оним случајевима када се црквена молитва буде репродуковала у околностима које су далеко од побожних – што никако неће моћи да се избегне ако такав тонски запис постане предмет широке употребе? Ето због чега се треба добро чувати саблазни тонског бележења било чега што се одвија под сводовима храма. На уму треба имати још и то, да сам процес снимања богослужења нарушава целомудреност молитве: како човек да се моли, ако зна да га „снимају”? Ако се ово ради у потаји, крадом – онда је већ и то, само по себи, сведочанство о незаконитости таквог „снимања”. А каква је тек саблазан за свештенослужитеља, да после слуша себе како се „моли”!

Што се пак тиче појединих песама које хор пева изван богослужења, ту поменути приговори у принципу не стоје.

* * *

46. Питање (*Шта да се ради са „ланчаним” писмима?*): Стижу писма која садрже текст молитве и захтев да се проследи даље у одређеном броју примерака – уз претњу да ће човек навући на себе несрећу ако читав текст писма не буде даље прослеђен. Шта да се ради са таквим писмима?

Одговор: Оваква питања постављају многи – и слично искушење постаје веома распрострањено. Да човек не би подлегао искушењу и постао карика у безбожном ланцу, пре свега треба да усвоји исправан поглед на молитву. Молитва је – обраћање Богу верујуће душе која се препушта вољи Божанског Промисла. То никако није заклинање, које се усмено понавља или писмено умножава, и које је у стању да донесе корист силом самих својих речи. У народу је поред истинске, благодатне молитве уобичајено и такозвано „бајање”, у коме је садржај молитве настрано испреплетен са демонизацијом. Нешто слично представљају и овакви молитвени „ланци”, који имају у виду добијање некакве магијске помоћи од њиховог ширења. Својство истинске молитве је – посвећеност Богу. Тамо пак где постоји жеља да се задобије власт, моћ, некакав дар или способност, које би човек могао да употреби по сопственом нахођењу, тамо је већ присутна – користољубивост. Овакву усмереност воље користи зла сила како би заробила човекову душу. У писмима која молитви приписују такав магијски карактер, посебно је жалосно застрашивање несрећама, услед чега човек и сам почиње, ширећи писмо даље, да застрашује друге, па тако на себе узима тежак грех. Сва оваква писма треба бацити или спалити, не обраћајући на њих никакву пажњу. И тада ово писмо, као „нартај” ђавољи који није био свесно прихваћен, неће својим, оривидно побожним, а у суштини греховним садржајем дотаћи душу човека који га је добио.

* * *

47. Питање (*Где треба да стоји свештеник приликом причешћивања лаика Свештим Тајнама?*): Где треба да стоји свештеник за време причешћивања лаика Св. Тајнама – код Царских двери или на амвону?

Одговор: У Типику не постоји упутство у вези са тим, нити је реч о питању од суштинске важности, па је зато пракса у том погледу различита. Осим тога, не постоје у свим храмовима солеја и амвон, а ако и постоје, нису свуда исте ширине. Свештеник који причешћује лаике треба да стоји на таквом месту и у таквом положају, да то буде удобно и њему самом, и лаицима који приступају светој Чаши, те да не нарушава поредак и побожност. У сваком случају, он мора да стане тако,

да мирјани који приступају светој Чаши не би могли да се спотакну на степеницу солеје и гурну свету Чашу.

* * *

48. Питање (*Где треба да буде свештеник за време литије, и како одевен?*): У навечерје дванаест празника за време литије, неки свештеници стоје у припрати, други – на средини храма, а трећи нису у одежди него у подраснику. Шта је правилно?

Одговор: Према црквеном Типику, литија треба да се обавља у припрати, о чему се говори сасвим јасно: „Изазимо у припрату певајући стихиру храма или празника, и тако обављамо литију” (Типик, гл. 2 и Службеник, поредак вечерња). Овај излазак у припрату има дубоко симболичко значење. У старини припрата је била намењена покајницима и оглашенима, који нису имали права да стоје у храму заједно са вернима. Излазак у припрату на литију током свеноћног бденија симболизује то да је Господ Исус Христос сишао код грешника који се кају, да и они који стоје у припрати могу да очекују милост од Господа и остављање својих грехова. С друге стране, излазак верних у припрату, заједно са свештенослужитељима, означава дубоко смирење верних, који су спремни да стану заједно са грешницима који се кају и оглашенима, и да се моле заједно са њима. Зато је обављање литије на средини храма неправилно. Ако пак нема припрате, како је то сада на жалост често случај у новосаграђеним заграничним храмовима, уз изговор да се тиме штеди простор (при чему се заборавља да је припрата – неопходни саставни део православног храма), онда се литија мора обавити код самих улазних врата у храм, а не на средини храма.

Будући да литија није свечана служба, по Типику свештенослужитељи на њу треба да излазе не у одежама, него само са епитрахилем. Монаси су при томе обучени у мантије, а обични парохијски свештеници епитрахил стављају преко расе, и свакако не треба да буду само у подрасницима, јер они, уопште узев, представљају доњу свештеничку одећу, у којој се, без расе, богослужење не обавља.

* * *

49. Питање (*Када бочне двери олшара треба да буду затворене?*): Да ли бочне двери олтара увек треба да буду затворене, осим током Пасхалне седмице?

Одговор: Наравно. Ово се јасно види управо из прописа Типика, да током читаве Светле седмице „велике Царске двери олтара и **бочне мале** по свим црквама не затварамо”. Дакле, све остало време у години ова врата треба да буду затворена.

* * *

50. Пићање (Да ли свештеници треба да помињу имена помјаницима током Литургије?): Да ли свештеници треба да помињу према помјаницима за време Литургије, јер једни помињу, а други не?

Одговор: Помјаници за здравље и упокојење треба да се читају на проскомидији, јер то помињање најважнији и од суштинског значаја за оне који се помињу, будући да се частице које се ваде за здравље и упокојење на крају Божанствене литургије погружавају у Крв Христову са речима: „Омиј, Господе, Светом Крвљу Твојом, грехе овде помени слугу Твојих: молитвама Богородице и свих Светих Твојих”. На самој Литургији током јектеније **не треба** помињати сва ова имена, ако то нису посебно тражили они који су дали имена за помињање, јер се тиме пажња оних који се моле оптерећује и одвлачи од усредсређеног молитвеног учешћа у главном, евхаристијском делу Божанствене литургије.

Потпуно је неосновано и противно самом духу нашег црквеног Типика да се у недељну и празничну Литургију убацује заупокојена јектенија и певање било каквих заупокојених песама, као што су „Со свјатими упокој” или „Вјечнаја памјат”. За то постоје специјалне заупокојене Литургије у дане такозованих „задушница”. „Заупокојена” може бити и Литургија у било који обичан дан, када нема никаквог празника, претпразништва или попразништва, и када се по Типику на крају свих прописаних тропара и кондака, после Малог входа на „Славу” пева „Со свјатими упокој”.

Истакнути и високо уважени каноничар Матија Властар, аутор познате „Синтагме”, одлично објашњава због чега је у празничне дане неумесно **гласно** помињање упокојених на богослужењу: „На Господње празнике није благочестиво помињати умрле, нити је лепо чинити спомен мученика. Јер када се прославља царска победа, није уобичајено да се оплакују пали у борби”.

Зато 169. правило Номоканона уз Велики Требник гласи: „у дванаестодневном периоду (тј. од Божића до Богојављења), у прву седмицу Четрдесетнице, у Велику (Страсну) седмицу, у Светлу седмицу, као ни недељом и о великим празницима помени се не врше: а осим тога православни хришћани се помињу током читаве године”.

Овим се сила и значај мољења за упокојене никако не умањују, јер се они свакодневно, током читаве године, помињу на проскомидији; а помињање на проскомидији је, као што смо већ рекли, најважније, и од суштинског значаја. Сјединити пак свечано, радосно васкрсно и

празнично појање са заупокојеним појањем у истом богослужењу – то већ и само по себи звучи некако дисонантно, чак и да не постоји директна забране Цркве. Карактеристично је у том погледу, и за нас поучно, како је у сличној ситуацији поступио приснопамјатни Московски светитељ Митрополит Филарет. Добивши у суботу увече извештај о смрти своје вољене сестре, он у недељу пише писмо породици, у коме каже: „данас (тј. у недељу) смо покојницу поменули **тајно**, а сутра ће да буде **јавно** помињање” (Писма сродницима, бр. 247).

Пример нашег великог светитеља је лекција за све свештенослужитеље који нарушавају црквени Типик, убацујући у недељну Литургију заупокојену јектенију, па још и са помињањем огромног броја имена, чиме се расејава молитвена пажња верујућих.

* * *

51. Пићање (Зашто за време „Вјерују” неки свештеници отварају Царске двери, а други само завесу?): Зашто за време „Вјерују” неки свештеници отварају Царске двери, а други само завесу?

Одговор: Црквени Типик прописује да се за време читања Символа вере само открива завеса, док Царске двери треба да остану затворене.

* * *

52. Пићање (Моју ли се скраћивају црквена бојослужења?): Са времена епоха показује примере самовољног скраћивања црквених богослужења каквих у Русији није било никада раније. Постало је већ сасвим уобичајено, на пример:

- 1) да се не читају сви тропари између песама канона на јутрењу;
- 2) да Први час почиње 100. псалмом („Милост и суд певаћу Ти, Господе”), док се потпуно изостављају прва два псалма: 5. („Речи моје чуј, Господе”) и 89. („Господе, уточиште си нам био из нараштаја у нараштај”);
- 3) на Божанственој литургији светог Јована Златоустог обичним недељним данима уопште се не пева 2. антифон – псалам 145: „Хвали душо моја Господа”, него само антифону придодата песма „Јединородни Сине и Речи Божија”;
- 4) не придаје се потребан значај смењивању гласова...

Набројано је само оно што понајвише пада у очи сваком православном хришћанину током богослужења. Да и не говоримо о томе како ова скраћења смањују и сужавају круг молитвених доживљаја својствених црквеној служби, како јој одузимају део њене лепоте и свечаног тона, и како углавном представљају последицу недоличне жеље

да се што пре напусти храм. И, ако бисмо са великом тугом могли да говоримо о скраћивању вечерњих служби, изостављање другог антифона на Божанственој литургији обичним недељним данима мора код нас да изазове оправдано негодовање.

Помислите само: када су после неколико векова постојања Цркве Христове животне околности захтевале да се реши питање дужине богослужења, био је потребан васељенски ауторитет тако великог Оца и Учитеља Цркве какав је Златоуст, који је, ради слабости људи, донекле скратио Божанствену литургију; а у наше хаотично време сваки црквени чтец или диригент црквеног хора самовољно спроводи свакојака скраћивања, и то „без икакве дилеме”.

Имајући у виду горе изложено, молим да ми одговорите на питања која природно искрсавају:

1) Да ли су допуштена било каква скраћења и измене Божанских служби Православне Цркве **неканонским путем**, а посебно – да ли је допуштено такво нарушавање чина Божанствене литургије светог Јована Златоуста, какво представља изостављање другог антифона, псалма 145: „Хвали душо моја Господа”?

2) Је ли настојатељ храма обавезан да у борби против негативних тенденција које се појављују у животу његове парохије сам без одлагања пресеца најопасније од њих?

Одговор: Самовољна скраћивања нашег богослужења заиста представљају рану нездравог времена у коме живимо. Против овог зла – које прети поткопавањем духовног живота парохије и уноси анархију у саму „светињу над светињама” коју за нас представља богослужење, као „дах душе читавог црквеног организма” – треба заједно да се боре отац настојатељ и његови парохијани.

Пре свега, наравно, недопустива су било каква скраћења Божанствене литургије, а посебно – недопустиво је изостављање 2. антифона: „Хвали, душо моја, Господа” (145. псалм).

* * *

53. Пићање (*Зашто се друга песма канона ујошребљава само на великојосној служби?*): Када је изостављена друга песма канона и зашто се она сада употребљава само на великопосној служби?

Одговор: Свака од девет песама канона посвећена је овој или оној свештеној успомени узетој из књига Светог Писма: прва је – песма Мојсија и његове сестре Марије, отпевана у знак благодарности Богу због чудесног преласка Јевреја преко Црвеног мора: „Појим Господеви, славно бо прослависја” (*Господу њевајмо, јер се славно ѡпрослави*);

друга је – песма Мојсијева у којој он разобличава Јевреје због њиховог неразумног роптања против Бога за време лутања по пустињи: „Вонми небо и возглагољу” (*Пази небо, и ѡговорићу*); трећа – благодарна песма пророчице Ане, због рођења њеног сина, пророка Самуила: „Утврдисја сердце моје в Господје” (*Утврди се срце моје у Господу*); четврта – песма пророка Авакума који је видео Бога како иде из ѡре ѡсењене: „Господи, услышах слух Твој и убојасхја” (*Господе, услышах ѡлас о Теби, и уѡлаших се*); пета – песма пророка Исаије, који је објавио рођење Емануила од Дјеве: „От ношчи утрењујет дух мој к Тебје, Боже” (*Од ноћи јушрењује дух мој к Теби, Боже*); шеста – песма пророка Јоне, који је три дана био у утроби кита и потом избачен на суво: „Возопих в скорби мојој ко Господу Богу” (*Повиках у невољи мојој ка Господу Боју*); седма – песма тројице младића бачених по заповести цара Навуходоносора у пећ огњену и силом Божијом чудесно сачуваних од пламена: „Благословен јеси Господи, Боже Отец наших” (*Благословен си Господе, Боже Оѡца наших*); осма – наставак песме истих ових младића: „Благословите всја дјела Господња Господа, појте и превозносите Јего во вјеки” (*Благословиѡте сва дела Господња Господа; ѡевајѡте и ѡреузносииѡте Га у векове*); девета песма посвећена је прослављању Мајке Божије.

Сви канони, састављени за прослављање ових или оних празника, или светих угодника Божијих, обично се састоје само од осам песама: прве, треће, четврте, пете, шесте, седме, осме и девете – друга песма недостаје. Ово стога што она носи строго разобличујући карактер, услед чега се и употребљава само током покајног периода године.¹

* * *

54. Пићање (*Када ѡреба ѡреклањати колена за време Божанствене литургије?*): Услед несугласица које постоје, најлепше Вас молим да кажете када тачно треба преклањати колена за време Божанствене литургије?

Одговор: Типик и иконски обичаји наше Источне Православне Цркве уопште не знају за такво „преклањања колена” какво се данас у већини случајева практикује (тј. за клечање на коленима у цркви), него само за – **поклоне**, велике и мале, или другачије: земне и појасне. Земни поклон, то није клечање на коленима са подигнутом главом,

¹ Друга песма се не пева никад, осим током свете Четрдесетнице, у уторак: после прве песме стихословимо је до краја, а на тропарима говоримо на сваком: Слава Теби, Боже наш, слава Теби!

него „падање ничице”, при чему глава дотиче земљу. Такве земне поклоне канонска правила наше свете Православне Цркве у потпуности укидају недељом, на Господње празнике, у периоду између Божића и Богојављења, и од Васкрса до Педесетнице; приликом уласка у храм и клањања светињама ови поклони се укидају такође и у све остале празничне дане када се служи свеноћно бденије, полијелеј, или макар само велико славословје на јутрењу, као и у дане претпразништва – у овим случајевима замењују их појасни поклони.

Земни поклони на Божанственој литургији, када су Типиком допуштени, одређени су: за крај „Тебе појем” (тренутак претварања Светих Дарова), за крај „Достојно јест”, за почетак певања „Оче наш”, за тренутак показивања Светих Дарова, при возгласу: „Са страхом Божијим и вером приступите”, и за тренутак поновног показивања Светих Дарова пре њиховог одношења на Жртвеник, при возгласу „Свагда, сада и увек, и у векове векова”.

Постоји још и обичај (који није опште прихваћен) да се земни поклони чине на почетку евхаристијског канона – одмах по возгласу: „Заблагодаримо Господу” и при возгласу: „Светиње светима”.

Сви други поклони – а тим пре клечање на коленима за време Божанствене литургије, које је потпуно несвојствено духу светог Православља – представљају самовољу која нема никакво упориште у предању, или у свештеним одредбама наше свете Цркве у којој, по заповести светих апостола, све треба да се обавља *благообразно и уредно* (1. Кор. 14, 40).

Ове постоји природна ограда: онај ко се моли по књизи, наравно, не може да лежи ничице на земљи, него мора да подигне главу, како би могао да прочита оно што у књизи пише. Али ово је изузетак, изазван природном неопходношћу, који не укида **опште** и за све православне хришћане обавезно правило о поклонима.

* * *

55. Питање (*Може ли се унајмићи хор сачињен од оних који нису у Цркви?*): У неким европским парохијама утврдила се следећа пракса: црквени хор се појачава певачима унајмљеним са стране, међу локалним иноверним становништвом које не припада Цркви, на пример, међу певачима градског оперског хора. Литургија се обавља уз учешће таквих певача. Како гледати на ову појаву?

Одговор: Ова појава представља данак духу времена, али никако не одговара духу наше свете православне вере. У храму могу и треба да певају само верни, а тим пре на Божанственој литургији, којој у

њеном главном делу, приликом савршавања Свете Тајне Евхаристије, једино верни и могу да присуствују.

Црква није концертна дворана, нити позориште, него молитвено сабрање у коме верујући приносе молитву Богу „једним устима и једним срцем”, узимајући самим тим делатно учешће у обављању богослужења заједно са свештенослужитељем. Како такво учешће у богослужењу могу да имају лица која чак и не припадају Цркви?

* * *

56. Питање (*Зашто се дечаци приликом учрквљења уносе у олтар, а девојчице не?*): Зашто се дечаци на крштењу уносе у олтар, а девојчице не?

Одговор: Ви вероватно хоћете да кажете – **приликом учрквљења**, а не на крштењу, када таквог обреда нема?

Дечаци се приликом учрквљења уносе у олтар у знак тога да њима улазак у олтар није апсолутно забрањен, а посебно у знак тога да они могу да постану служитељи олтара. Девојчице се у олтар не уносе у знак тога да је женском полу по правилу улазак у олтар забрањен и служење у олтару недоступно (изузетак постоји само у погледу монахиња које прислужују у олтару у женским манастирима).

* * *

57. Питање (*Када жени није дозвољено да посећује храм?*): Када жени није допуштено да посећује храм? На пример, после порођаја, за време месечног течења крви итд, и постоје ли каква ограничења за мушкарце?

Одговор: Према црквеним правилима жена која је родила дете не може да улази у храм током 40 дана, док над њом не буду прочитане нарочите молитве које се налазе у Требнику под насловом: „Молитва породиљи, после четрдесет дана”. Она у том периоду не може да дотиче светиње, нити да се причешћује Светим Христовим Тајнама, изузев у случају смртне опасности.

Жена која се налази у стању месечног очишћења, не може у то време да се причешћује Светим Христовим Тајнама, нити да се дотиче светиња.

За мушкарце нема сличних ограничења, уколико им није наложена каква епитимија.

* * *

58. Питање (*Шта да се чини у случају смрти, ако нема свештеника?*): Мене веома узнемирава питање: шта да се ради ако неко од нас умре, а овде нема ни свештеника ни цркве? Претпостављам да је

могуће опело у одсуству, али шта је са молитвом која се даје покојнику и венчићем? И са земљом која се баца у гроб? Ето, то питање ме мучи. И још: може ли се на покојнику оставити златан крст?

Одговор: У случају да неко умре, а не постоји могућност да се позове свештеник који би обавио опело, допуштено је да се над покојником одслужи опело у одсуству. Нема потребе да се претерано узнемиравате због молитве која се даје покојнику у руку, нити због венчића. Стављање покојнику у руку папира са разрешном молитвом и полагање венчића на његовог чело – то су чисто локални обичаји, који су настали само у нашој Руској Православној Цркви, и нема их у црквеном Типику. У Требнику је само речено да се над покојником чита разрешна молитва, при чему се она по своме тексту донекле разликује и нешто је краћа од оне молитве која се код нас ставља у руке покојнику. Ни у Требнику се не спомиње стављање молитве у руку покојнику, нити венчића на главу.

Зашто се на покојнику не би могао оставити златни крст? Ово у потпуности зависи од воље сродника или пријатеља, и уопште оних који сахрањују покојника. О томе не постоје никаква црквена правила.

Треба имати на уму да је за покојника најважније – приношење Бескрвне Жртве за њега, то јест савршавање заупокојене Божанствене литургије, и уопште – што је могуће чешће помињање покојника на проскомидији. О томе треба водити рачуна, а свако друго молитвено помињање, у поређењу са овим најважнијим, има тек другостепени значај.

* * *

59. Пићање (*Моју ли дародавци да одређују шћта да се чини са њиховим даровима?*): Да ли се дарови донети у храм примају без икаквих услова, или их прати лична одлука дародавца о начину њихове употребе, која може да буде противна плану храмовне администрације?

Одговор: Свако ко доноси у храм било какав свој дар, треба да зна да тај дар приноси Богу, те се стога он сам одриче сваког права да тим даром даље располаже и одлучује о њему. Одлуку може да донесе само пред Богом одговорно лице у храму – „надзорник Божији”, то јест настојатељ храма законито постављен од стране више црквене власти.

* * *

60. Пићање (*Моју ли се дарови враћати дародавцима на њихов захтев или по одлуци храмовне администрације?*): Могу ли се дарови вратити дародавцима на њихов захтев или по одлуци храмовне администрације?

Одговор: Оно што је приложено храму, приложено је на дар Богу, па стога на било какав захтев да буде враћено натраг, не може да се гледа другачије, него као на нешто што заслужује сваку осуду.

* * *

61. Пићање (*Када се љали и љаси светило на Свеноћном бденију и Божанственој литургији?*): Какав је поредак паљења светла (полијелеја¹) за време богослужења на Свеноћном бденију и Божанственој литургији? У којим тренуцима богослужења се полијелеји пале, а у којима гасе?

Одговор: О паљењу светла говоре читаве две главе у Типику (Уставу Црквеном) – 24. и 25. Типик наравно не предвиђа електрично осветљење, него говори само о „паљењу свећа” (и кандила). Постоје јасна упутства о томе у којим тренуцима богослужења треба да буде мање светла, а у којима храм треба да буде јарко осветљен. Јарко осветљење уместо је само на почетку Свеноћног бденија, приликом певања Почетног псалма 103, када се сећамо творачких речи Божијих: *Нека буде светлост*, затим за време вечерњег входа, који представља слику доласка у свет Христа-Спаситеља, Који је био Светлост свету, као и приликом певања тропара празника – једном речју, у оним тренуцима када се отварају Царске двери, или у **најсвечанијим** моментима богослужења, за које је природно да буду обележени и јарком светлосћу. На јутрењу, јарко осветљење одређено је за певање полијелеја, када по Типику свеће горе „до краја треће песме канона”; затим се опет пале на осмој песми, када се певају песме у част Мајке Божије, или када се посебним припевима уз девету песму прославља неки од дванаест великих празника. Ово јарко осветљење остаје, према Типику, „до свршетка Великог славословља”.

На Литургији потпуно осветљење Типиком је одређено од почетка читања Јеванђеља до заамвоне молитве.

Важно је знати да за време читања Шестопсаламија осветљење треба да буде најминималније (храм треба да буде потружен у мрак), па је сасвим неумесно било какво јарко осветљење, тим пре електрично.

* * *

62. Пићање: Зашто приликом певања „Честњејшују Херувим” на јутрењу пре девете песме канона неки чине поклоне, а други, па чак и свештенослужитељи, стоје као укупани? Шта о томе каже Типик?

¹ Полијелеј – велики храмовни лустер са свећама, а данас, уз ретке изузетке, са електричним сијалицама.

Одговор: У другој глави Типика („Чин великог вечерња, то јест бденија свеноћног и јутрења васкрсног“) јасно је речено: „Окадивши свету Трпезу, ђакон возглашава: *Бојородицу и матиер светиа у ѿсмама величајмо*, а ми стихословимо девету песму, појући гласно: *Велича душа моја Госѿода, и: Часнију од Херувима*. Чинимо и поклоне **мале**“. Овде је истакнуто „мале“, јер је то недељно јутрење, на коме се, као и уопште у недељне дане, према црквеним правилима, земни поклони укидају.

А у 9. глави, где се излаже поредак свакодневног (обичног) јутрења, речено је: „и ми стихословимо девету песму, појући гласно: *Велича душа моја Госѿода, и обрадова се дух мој Боју, Сјасишељу моме*. Уз ово припевамо: *Часнију од Херувима, са поклонима*“.

Одатле се јасно види, да се приликом сваког певања „Честејшују“ чини поклон, а ко овај поклон не чини, тај не показује дужно поштовање Пречистој Мајци Божијој, у чију се част пева ова песма.

* * *

63. Пићање (*Може ли ѱарохијанин ожењен инославном женом да буде у црквеном савѿу?*): Може ли парохијан да буде члан црквеног савета, ако се налази у браку са инославном женом која никако не жели да пређе у Православље?

Одговор: Према суштини ствари, наравно, не може. Православна Црква, као што се то јасно види из црквених канона (72. правило Шестог Васељенског сабора, 10. и 31. правило Лаодикијског сабора) забрањује бракове са онима који не припадају православној вероисповести. У црквени савет, по одлуци Сверуског Црквеног сабора из 1917–1918. године, треба да буду бирани најбољи људи у парохији – „најпобожнији и најусрднији међу парохијанима“ (види Увод за Парохијски устав), а за такве се не могу сматрати они који строго не чувају црквене каноне. Чланови парохијског савета представљају „најближе помоћнике свог пастира, и спроводе његове подухвате у парохији“ (види исти Устав).

На њима лежи обавеза да помажу своме пастиру и у његовом мисионарском раду. Мисионарски рад треба да почиње од сопствене породице: а какав је то „мисионар“, који није у стању да оправослави чак ни све чланове своје породице. Оно што свети Апостол Павле говори о пастиру: *А ако неко не уме својим домом уйрављати, како ће се моћи сйарати за Цркву Божију* (1. Тим. 3, 5) – у значајној мери односи се и на сваког другог трудбеника на црквеној њиви, на свакога ко претендује да буде помоћник своме пастиру.

* * *

64. Пићање (*Да ли се Шестѿосалмије може скраћивати на ѿоловину?*): Да ли се Шестопсалмије може скраћивати на половину?

Одговор: То наравно ни у ком случају није допуштено, јер би тада Шестопсалмије већ престало да буде оно што јесте и постало би „тропсалмије“.

* * *

65. Пићање (*Може ли духовно лице да обавља бојослужења ако се налази у масонској ложи?*): Може ли духовно лице да обавља богослужења ако се налази у масонској ложи?

Одговор: Не може ни у ком случају. Свештенослужитељ по канонима уопште не може да буде члан било каквих световних организација, а тим пре инославних и нарочито тајних, какву представља масонство, и коју низ помесних православних Цркава, укључујући и нашу Руску Заграничну Цркву, званично сматра за организацију непријатељски оријентисану према хришћанству.

* * *

66. Пићање (*Може ли свештеник фелон који је скинуо са себе да ѿологи на свети Престѿ?*): Да ли је свештенику допуштено да фелон, који је скинуо са себе, положи на свети Престо?

Одговор: На крају „Чина благосиљања или освећења нових свештеничких одежди“ стоји да их јереј, после њиховог освећења, „ако има да литургише, не чинећи отпуст, сам уноси у свети олтар, облачи и служи; а ако не треба да служи, чини обични дневни отпуст, уноси их у олтар и на свету Трпезу (тј. на Престо) полаже“. Одатле се види да нема греха у полагању освештаних свештеничких одежди на Престо; али пошто црквена правила прописују да се на Престо уопште ништа не полаже осим онога што на њему увек треба да се налази (Антиминс, Јеванђеље, Крст и друго), свакако је недопустиво да се од Престола прави место за одлагање свештеничке одежде и да се он користи као обичан сто.

* * *

67. Пићање (*Када се ѿиварају Царске двери, а када свлачи завеса?*): Био сам на заупокојеној Литургији у Покровској цркви и приметио следећу ствар, која по моме мишљењу представља одступање од црквених правила. После речи протојереја који је служио: „Двери, двери, са премудрошћу пазимо“, поменути свештенослужитељ не само да је свукао завесу са Царских двери, него је и отворио Царске двери, па је богослужење све до краја провео уз отворене Царске двери.

Представља ли ово нарушавање правила? Мени се чини да царске двери у то време треба да буду отворене само на архијерејској служби. Или је то можда препуштено нахођењу свештенослужитеља?

Одговор: Ви сасвим тачно сматрате да царске двери у то време, то јест док траје такозвани „евхаристијски канон”, остају отворене **једино** на архијерејској служби. Царске двери су после возгласа „Двери, двери, с премудрошћу пазимо” почели да отварају тек релативно недавно свештеници-модернисти, који су себи поставили задатак да „обнове Цркву”, и који су у Русији утемељили такозвану „Живу”, а затим и „обновљенску” „цркву”. Нажалост, овај дух модернистичког обновљенства, не само у овом погледу, него и у многим другим, одавно је већ почео да се шири по православним храмовима Северне Америке.

* * *

68. Питање (*Где треба да буду смештене иконе у породичним домовима?*): Где треба да буду смештене иконе у породичним домовима? Код нас у Русији иконе су стављали у све собе, и то обично у најлепши угао, углавном десно од улаза. Тако су биле распоређене иконе у сеоским избама – у „почасном углу” у соби, где се налазио сто за обед. У Америци сам био у прилици да боравим у стану једног свештеника. Био сам изненађен када сам видео да код њега иконе висе на зидовима (по католичком, а не православном обичају). На моје питање зашто је иконе поставио на зидове, он је одговорио да је кућа подигнута тако, да ни један угао његове собе није окренут ка истоку, а иконе треба да висе на источној страни.

Одговор: Из 91. канонског правила светог Василија Великог (узетог из 27. главе Књиге о Духу Светоме блаженом Амфилохију), које улази у састав Књиге Правила, то јест црквених канона општеобавезних за све православне хришћане, ми сазнајемо да су се хришћани приликом савршавања молитава одвајкада окретали истоку: „Које нас је Писмо научило да се у молитви окрећемо ка истоку?” – пита свети Василије и даље појашњава: „Јер **сви гледамо ка истоку** за време молитве, али мало нас је који знамо, да кроз то тражимо древни рај, који је Бог засадио у **Едему на истоку** (Пост. 2, 8)”.

Одатле је јасно да се, према правилима свете Православне Цркве, приликом молитве треба окретати ка истоку, услед чега су и олтари храмова окренути ка истоку. Уједно, оправдано је и то што се, према веома старом благочестивом руском обичају, иконе у домовима стављају у „почасни угао”, то јест у најлепши и најистакнутији, који је најпогоднији за смештање икона. Иконе се постављају у угао зато што

је Господ Исус Христос Себе назвао „Крајеугаоним Каменом” Цркве коју је основао, па природно треба да буде и „Крајеугаони камен” сваког хришћанског дома – „мале цркве”, што се симболички и представља смештањем светих икона у најлепшем углу куће. Само по себи се разуме да од свих углова треба одабрати онај који је најприкладнији и најдоличнији да би ту биле постављене иконе. Осим тога, као древни обичај код нас је било прихваћено да се при уласку у кућу пре свега окрене лицем према светим иконама и да се пред њима начине три поклона, уз осењивање себе крсним знамењем, па да се тек потом поздрављају домаћини. Зато је природно да иконе буду смештене у оном углу који први, да тако кажемо, „пада у очи” ономе ко улази у собу. Такав најистакнутији и најприкладнији угао собе обично се и бира за смештање икона и назива се „почасни угао” (рус. „красниј угол”), понекад чак и независно од тога да ли је окренут истоку или није. Наравно, треба се трудити да се изабере онај угао који је окренут ка истоку, али уједно и имати на уму како у истинском хришћанству не би смело да буде такве претеране и слепе привезаности за „слово закона”, у крајњој линији – онда када је реч о чисто обредном аспекту: Богу се можемо молити и клањати свуда, у свим правцима, *на сваком месту владавине Њејове* (Пс. 102, 22), а не само када смо окренути ка истоку.

* * *

69. Питање (*Како онај ко се моли у храму треба да одговара на кађење?*): Како треба онај ко се моли у храму да одговара на кађење архијереја, јереја и ђакона: да ли само поклоном, или осењивањем крсним знамењем, или пак поклоном уз осењивање крсним знамењем?

Одговор: Кађењем се указује поштовање светим иконама и уопште свим светињама које се налазе у храму, а каде се и верни који присуствују богослужењу. По речима светог Германа, „кађење представља оно миро које је било донето на погреб Господа, као и смиру и тамјан које су донели мудраци”. Поред тога кађење означава и чисти завет добрих дела, из којих истиче миомирис, како вели апостол, *јер смо ми Христов миомир Боју* (2. Кор. 2, 15).

Кађење пред иконама и другим светињама на тај начин служи као израз поштовања према њима, док кађење верујућих представља израз жеље да се они испуне Духом Светим и да својим добрим делима угодно миришу пред Господом, попут тамјана којим се кади.

Онај ко обавља кађење, истовремено се клања онима које кади; а верујући му одговарају истим таквим **поклоном**, не осењујући се при томе крсним знамењем.

* * *

70. Питање (Може ли се чинити само њоклон, без осењивања крсним знамењем?): Може ли се за време богослужења чинити само поклон према олтару, без осењивања крсним знамењем?

Одговор: За време молитве поклон се увек сједињује са осењивањем крсним знамењем. Поклон **без** осењивања крсним знамењем чини се само као одговор на благослов **руком** (али не и крстом) који даје свештенослужитељ, и као одговор на кађење.

* * *

71. Питање: Да ли је њојребно осењивајти се крсним знамењем са њоклоном њосле сваке њрозбе на јектенији?

Одговор: Мада у Типику нема одређеног упутства о томе, а неки сматрају да је довољно осенити се крсним знамењем и учинити поклон само на првој прозби јектеније и приликом њеног закључног возгласа, ипак, правилније је да се свака прозба јектеније заврши крсним знамењем и поклоном, што природно тражи молитвена усрдност верујућег који жели да ревностно и од свег срца узме учешћа у заједничкој црквеној молитви коју изражавају прозбе јектеније.

* * *

72. Питање (Може ли нижи клир да одлази из храма њре краја бојослужења?): Може ли црквено лице, почев од ипођакона на ниже, када обуче стихар, да одлази из храма пре краја богослужења, и може ли такав због личних ствари да излази за време богослужења – у стихару, или без њега?

Одговор: Члан нижег клира учествује у богослужењу заједно са свештенослужитељима, и зато не може да скине стихар и изађе из храма другачије, него по благослову оца настојатеља. Ако отац настојатељ благослови он може да скине стихар и изађе из храма и пре краја богослужења, али за то треба да постоји некакав веома оправдан разлог, јер ако обични лаици не треба да одлазе из храма пре краја богослужења, онда је тим више за осуду када ово чине они који су удостојени црквеног служења у олтару.

* * *

73. Питање (Може ли се користити електрична сѣруја за њаљење кандила?): Постоје ли било каква правила против примене електричног светла за кандила?

Одговор: У нашем Типику о томе нема и не може бити никаквих упутстава, јер је Типик састављен дуго пре проналаска електричног осветљења. Али по општем уверењу већине наших високих црквених

ауторитета и верујућих лаика, ако се у храмовима и може допустити електрично осветљење, оно ипак ни у ком случају не може и не треба да служи као замена за уобичајене светиљке као што су воштане свеће и кандила напуњена уљем. Никада и ни у каквим условима електрично осветљење код нас не може да истисне из употребе воштане свеће и кандила напуњена уљем, јер и наша канонска правила и целокупно наше многовековно црквено предање говоре само о воштаним свећама и уљу за кандила.

Електрично светло у храмовима производи мучан утисак на душу. Оно се интуитивно доживљава као нешто туђе нашој светој вери, као нешто што не само да није у стању да нас подстакне на молитву, него пре може да нас учини равнодушним према њој. Електрично светло је, према општем утиску многих, некако мртво, неживо, и у храмовима одвећ подсећа на ту чисто земаљску културу и технику које су данас толико удаљене од хришћанства, које одводећи људе од Христа и Његовог Божанског учења, и сугеришу како сав смисао и сав циљ живота треба видети само у земаљском – у земаљским достигнућима и земаљском усавршавању.

Светлост воштане свеће и кандила напуњеног уљем је – **жива**: она души доноси некакво нарочито спокојство, некакву нарочиту топлоту и расположење које подстиче на молитву. Овоме погодује несумњиво и то што су восак, који мирише на мед, и уље – плодови земље, које човек приноси на **дар Богу**, што се не може рећи за механичко паљење електричне сијалице прекидачем.

Свећа и уље нас сједињују са две хиљаде година дугом прошлосту наше свете Цркве, која је увек широко употребљавала управо такве светиљке, освештане молитвом и нарочитим симболичким тумачењем њиховог значења. Довољно је само прочитати изванредно тумачење великог угодника Божијег преподобног Серафима Саровског: „Човек је по телу сличан упаљеној свећи. Свећа треба да изгори, а човек да умре”.¹ Ради спречавања расејаности на молитви преподобни Серафим је саветовао, између осталог, да се гледа у упаљену свећу, при чему је нудио дивно поређење људског живота са воштаном свећом: „На наш живот треба гледати као на свећу која се обично прави од воска и фитиља, и гори пламеном. Восак – то је наша вера, фитиљ је – нада, а пламен – љубав, која сједињује веру и наду, као што восак и фитиљ горе заједно под дејством пламена. Свећа лошег квалитета

¹ Његово житије, Н. Левицки, стр. 167.

смрди док гори и гаси се. Исто тако је, у духовном смислу, и живот грешника смрдљив пред Богом. Стога, када гледамо свећу која гори, нарочито када стојимо у храму Божијем, сећајмо се нашег живота, јер као што се топи свећа упаљена пред иконом Божијом, тако се свакога трена скраћује и наш живот, приближавајући нас крају. Ова мисао помоћи ће нам да будемо мање расејани у храму, да се усрдније молимо и да се трудимо да наш живот пред Богом буде налик на свећу од чистог воска која не испушта смрад”.¹

Може ли се све ово рећи за електричну сијалицу, која у храму гори уместо свеће?

Уље у кандилима подсећа нас такође на познату причу Господа о десет девојака, и подстиче нас да се трудимо како бисмо се припремили за дочек Божанственог Женика (Мт. 25, 1–13), што представља коначни циљ нашег живота.

* * *

74. Питање (Какво је историјско порекло барјака у православним храмовима?): Какво је историјско порекло барјака у православним храмовима?

Одговор: Црквени барјак није ништа друго до света икона која виси на држачу у виду знамења. Он представља символ победе Цркве Христове, подсећајући нас да смо сви ми хришћани – војници Хрстови, који непрестано воде борбу против непријатеља нашег спасења. Зато клирици и носе барјаке испред литија, које представљају победоносни ход Цркве.

* * *

75. Питање (Може ли свештеник да замени исповест одређеним бројем земних поклона?): Шта да се ради ако смртни грех мучи савест, а човек не може да се исповеди јер нема духовног оца? Како тада литургисати? Можда се исповест може заменити одређеним бројем земних поклона?

Одговор: Ако је смртни грех такав да према црквеним канонима повлачи за собом свргавање из чина, свештенослужитељ уопште не треба да литургише, како на себе не би навучао још већу осуду Божију. По мишљењу тако великог ауторитета као што је свети Јован Златоуст, свештенослужитељ који је починио смртни грех за који је одређено свргавање из чина, дужан је „да не чека суд других, него да се пре тога

сам одрекне ове власти”, то јест власти свештенослужења¹, јер „неодолечно се задржавати у том достојанству, значи лишити се било каквог опроштаја и још више распалити гнев Божији, додајући једноме и други најтежи преступ”.²

У другим пак случајевима уопште, када савест говори да је неопходно исповедити се пре служења Литургије, а духовног оца нема у близини, према ауторитативном мишљењу високопреосвећеног митрополита Московског Филарета, свештенослужитељ може сам над собом да произнесе разрешну молитву, након што је претходно са сузама оплакао свој грех, молећи од Бога опроштај за њега, и то према следећој формули, парафразирајући обичну разрешну молитву из Требника:

„Господе Боже наш, Исусе Христе, благодаћу и милосрђем Твога човекољубља опрости ми сва моја сагрешења, и пошто немам служитеља Твога који би примио моје покајање, нека ме Твоја невидљива благодат разреши од свих мојих грехова, у име Оца, и Сина, и Светог Духа, амин”.

Ово је само по нужди, додаје митрополит Филарет. Чим духовник буде у близини, то треба искористити и исповедити се код њега.

Само по себи се разуме да овакву разрешну молитву не треба злоупотребљавати, и да се она заиста може користити само у изузетним случајевима.

* * *

76. Питање (Шта да се ради ако нема никога ко би држао убрус за отирање уста током причешћа?): Шта да се ради приликом причешћивања деце, ако нема никога коме би се могао поверити убрус за отирање уста, а у храму су присутне само жене?

Одговор: Убрус може да држи и сам свештенослужитељ левом руком, захтевајући да дете принесу што ближе Чаши и убрусу који држи, како би се њиме обрисала уста детета после причешћа, колико је то могуће.

* * *

77. Питање (Може ли свештеник да пропусне вечерње и јутрење, и да уместо њих једноставно обавља молићву Исусову?): Један украјински свештеник источног обреда доказивао је како свештеник који служи може да пропусти вечерње и јутрење када нема појца, и да просто говори молитву Исусову: 600 молитава уместо вечерња, 1.500

¹ Исто, стр. 171–172.

¹ Види: Дела, т. 1, стр. 423.

² Исто.

уместо јутрења, 100 уместо канона Спаситељу, 100 уместо канона Мајци Божијој и 50 уместо канона Анђелу Чувару. Да ли је он у праву када тако расуђује и колико је ово прихватљиво у пракси нормалног живота? Да ли је то прихватљиво макар у крајњем случају, за време путовања, када свештеник одлази у провинцију у којој нема сталног свештенослужитеља?

Одговор: По правилу, свештеник који намерава да служи Божанствену литургију треба претходно да одслужи пун дневни круг богослужења, или, у крајњој линији, вечерње и јутрење, односно свеноћно бденије. У случају немогућности да све то одслужи у цркви, обавезан је да прочита код куће, као и каноне Најслаћем Исусу, Мајци Божијој и Анђелу Чувару са акатистом, и Правило пред свето Причешће.

Једино у случају када свештеник нема уз себе књиге које су му за то неопходне, он све ове богослужбене чинове може да замени молитвом Исусовом, као што је указано у Поретку Псалтира. Тамо се заиста каже да вечерње може бити замењено са 600 молитава Исусових, а јутрење – са 1.500. Пре тога, у одељку под насловом „Ако неки људи не умеју да читају”, указано је на нешто мањи број молитава Исусових, али уједно и на поклоне које треба при томе чинити. Тако, на пример, уместо вечерњег говори се 100 молитава Исусових и 25 поклона, а уместо јутрења – 300 молитава Исусових и 50 поклона, итд.

* * *

78. Пићање (Може ли се причешћивати у Грчкој цркви, ако код њих нема исповести?): Ако верујући живи у граду у коме нема православне руске цркве, нити је има у близини, па стога посећује богослужења у Грчкој цркви – може ли се причешћивати у Грчкој цркви, иако код њих нема исповести?

Одговор: У Грчкој цркви исповест постоји, само што у данашње време нема обичаја, као код нас у Русији, да се исповеда сваки пут пре причешћивања Светим Христовим Тајнама. Ви увек можете да замолите грчког свештеника да Вас исповеди, и да му кажете како се, према руском обичају, не усуђујете да приступите причешћу Светим Христовим Тајнама без претходне исповести и разрешења Ваших грехова.

* * *

79. Пићање (Да ли је смртни јерех за јереја када пуши после 12 сати ноћу, или одмах након употребе Светих Дарова? О пушењу уопште): Греш ли смртно јереј који себи дозвољава да после поноћи пуши, или пак пуши одмах након употребе Светих Дарова, како то практикују војни свештеници?

Одговор: Ми не допуштамо могућност да је код свих војних свештеника постојала таква недолична „пракса”. Уосталом, нису сви војни свештеници обавезно пушачи.

Јереј који себи дозвољава да пуши пре служења Божанствене литургије (после поноћи), или да пуши одмах након употребе Светих Дарова, свакако смртно греши. Ово тим пре што пушење никако не представља природну потребу организма, него вештачки усвојену греховну страст, за коју код свештенослужитеља уопште не би требало да буде места. У извесном смислу пушење је горе од пијанства и блуда, јер ове две ствари проистичу из злоупотребе природе, док је пушење противприродна страст, која нема никакав основ у људском организму. И ако је пре служења Литургије и причешћа Светим Тајнама (односно после поноћи), прописано нарочито уздржање које иде дотле да је забрањено и узимање хране, онда је тим пре недопустиво наслађивање греховном страшћу пушења.

Пастир је дужан да својој пастви показује пример борбе против греховних страсти, зато је за њега пушење уопште – недопустиво и неопростиво. Никотин који се налази у дувану, има отупљујуће дејство на пушача и разара његово здравље, а страст према том несумњивом отрову чини човека својим заточеником, јадним робом дувана, без кога он не може чак ни да живи, без кога губи спокојство и душевну равнотежу, што само по себи већ представља тежак грех, јер хришћанин, будући ослобођен од ропства греху искупљујућом Жртвом Христовом, не сме поново да се везује греховним страстима и тако губи велики дар слободе који је стекао драгоценом Крвљу Христа Спаситеља, проливеном за нас на крсту.

Свака греховна навика или страст код хришћанина представља духовно идолопоклонство – идолопоклонство срца. Јер ко робује некој греховној навици или страсти, он стално мисли само на њу, на њено задовољење, само њоме се наслађује, заборављајући на Бога, па тако ова греховна навика или страст постаје његов идол, његов лажни бог, коме се клања уместо да угађа истинском Богу.

Нарочито је таква склоност ка дувану: та глупа навика, која је штетна за самог пушача и неподношљива за оне који га окружују, не даје ни тренутка мира ономе ко је стекне – он више мисли на дуван, него на Бога, и дувану приноси жртву као идолу свога срца, јер је спреман на свако лишавање, па чак и на преступ, само да би удовољио својој страсти.

Да ли је такво погубно духовно стање допуштено за једног свештенослужитеља?

* * *

80. Питање (*Може ли се после сујубе јектеније на Литургији читати молитва Мајци Божијој или светоме који се нарочито поштује?*): Може ли се после сугубе јектеније на Литургији читати молитва Мајци Божијој, или светоме који се нарочито поштује?

Одговор: После сугубе јектеније одређено је да се чита одговарајућа молитва, док се на самој сугубој јектенији произносе нарочите прозбе за разне случајеве, као на пример: „за болесне”, „за путнике”, у случају суше за даривање кише, за избављење од помора и сл. Осим тога, још је царски Синод Руске Православне Цркве установио да се на том месту чита нарочита молитва за Господара Императора, а после револуције – за спасење Русије. Али за читање молитве Мајци Божијој или светоме који се нарочито поштује нема основа и то би представљало израз самовоље. Такве молитве читају се обично само на крају молебног пјенија Мајци Божијој или светоме, но на Литургији не. Наши високи духовни ауторитети, какав је на пример најблаженији митрополит Антоније, сматрају чак да је неумесно у дане празника, када је служена Божанствена литургија, а вече уочи ње Свеноћно бденије, да се после Литургије служе такви молебани, који у суштини представљају само понављање тог Свеноћног бденија у крајње скраћеном облику. И шта још може да се дода Великој Бескрвној Жртви, која се савршава „за све и сва”, и у односу на коју сваки други црквени чин служи само као припрема? Божанствена литургија је завршетак и круна свих служби.

* * *

81. Питање (*Да ли сваки јеромонах може да буде духовни отац и може ли да исповеда?*): Да ли сваки јеромонах, већ самим тим што има јерејски чин, може да буде духовник – духовни отац других монаха и лаика, и може ли да их исповеда?

Одговор: Не, никако. Као што је познато, у прво време, убрзо након појаве монаштва, чак није било уобичајено да се монаси посвећују у свештенички чин. Када је у манастиру требало да се одслужи Божанствена литургија, позиван је свештеник из најближег села, који је причешћивао монахе и творио за њих све неопходне Свете Тајне. Но, касније је схваћено да је то непрактично, па су међу самим монасима најдостојније за обављање Евхаристије и других Светих Тајни почели да посвећују у презвитерски чин. Ипак, при томе нису сви свештено-

монаси добијали пастирско-духовничка права, него само они који су стајали на челу монашке обитељи и који су за то добијали нарочите пуномоћи од свог локалног епископа. Остали јеромонаси, као што је до скоро био случај и код нас у Русији, могли су само да служе Божанствене службе, али нису имали права да сами испуњавају пастирске обавезе, па ни најважнију од њих – духовничку. Духовник је, за манастирско братство и путујуће-богомолитеље који су посећивали манастир, увек био нарочито за то постављени јеромонах, који је ову одговорну обавезу обављао као послушање, по овлашћењу локалног епископа. Наравно, за духовника је постављан најопитнији јеромонах, способан да духовно руководи другима. И нико осим њега није могао да исповеда односно самовољно на себе преузима духовно руковођење монасима или мирјанима.

Црквена правила су посебно строга према оним јеромонасима, који се без „писменог налога” локалног епископа прихватају исповедања мирјана. Без посебног овлашћења епископа за творење Свете Тајне покајања ни један јеромонах нема права да буде духовник, што је не тако давно истакнуто код нас у Русији у Ц. В. 1896, 30.

Предговор и упутство намењено духовницима, садржано у нашем Требнику, прети необично строгом казном свакоме ко се без нарочитог допуштења епископа усуди да на себе узме духовничке обавезе. Ево како тај текст буквално гласи:

„Ако се неко без писменог налога локалног епископа дрзне да прима помисли и исповести, такав треба да буде кажњен као прекршилац божанских канона; и не само да је себе погубио, него и они који су се код њега исповедили – нису исповеђени: и ако је свезао или разрешио, није исправљено, према шестом правилу Картагинског сабора и четрдесет трећем правилу истог Сабора”.

* * *

82. Питање (*Зашто сви верни у храму певају „Вјерују” и „Оче наш”?*): Зашто се у нашим храмовима уводи католички обичај да сав присутни народ пева „Вјерују” и „Молитву Господњу”? Ми то раније нигде нисмо видели.

Одговор: Свенонародно певање у храмовима никако не представља „католички обичај”, већ строго православно, будући да је древног хришћанског порекла. Обнављање овог обичаја данас треба само по здравити, јер он има веома дубоке корене у самој идеји нашег богослужења, у коме **сви** верујући треба да узму делатно учешће – „једним устима и једним срцем”.

И сама спољашња конструкција нашег православног богослужења, које представља стално смењивање возгласа свештеника и ђаконса читањем „посвећеног чтеца” и певањем „збора”, већ указује на идеју најживљег и свесног учешћа свих присутних у богослужењу, а не само на пасивно стајање у храму, макар оно и било праћено личном молитвом.

На такво активно учешће мирјана у богослужењу указују многобројне примедбе Типика и богослужбених књига, где уместо речи „збор”, што значи „хор”, веома често стоји заменица „ми”, као на пример: „а ми певамо у одговарајућем гласу 'Господи возвах'”, или: „а ми певамо 'Свјете Тихиј'” (Типик, гл. 2). Веома често уместо речи „збор” употребљава се израз „народ”: „и (потом) пева народ...” (нпр. поредак Велике Суботе, на вечерњу).

Из овога постаје сасвим јасан онај возглас свештенослужитеља на Божанственој литургији, којим позива све присутне да опевају и прослављају Бога не само „једним срцем”, него и „једним устима”.

Дакле, према идеји нашег богослужења, сваки верујући хришћанин треба да учествује у појању црквених песама, и то ако не свих, онда макар већине, уместо да стоји у цркви као пуки посматрач и слушаца. Црква није позориште, где долазе само зато да би гледали и слушали лепо певање, него **место заједничке молитве** – молитве у којој сви треба да учествују, и то потпуно свесно. Тим пре је умесно такво читање Символа вере, који представља наше заједничко исповедање вере, и певање Молитве Господње „Оче наш”, која се у име свих нас узноси Богу, као нашем заједничком Оцу.

Тек је продор у наше богослужење западног, концертног певања – које могу да изводе једино посебно вешти певачи, па и они само након пажљиве и дуготрајне припреме – потиснуо верни народ из живог учешћа у заједничком богослужбеном појању, и од оних који долазе у храм начинио само слушаоце, а не живе учеснике у заједничкој црквеној молитви. Сва пажња у овом театралном, западном певању усредсређена је не на речи, него на мелодију, која је више или мање уметничка – бравурозна или сентиментална – али никако не црквена. Под утицајем таквог певања, дубоко туђег православној појачкој аскетици, у коме се речи често не могу чак ни разабрати, многи су почели да долазе у цркву не више зато да би учествовали у богослужењу, као у заједничком делу свих верујућих, него да би „чули лепо певање” и доживели естетску насладу, коју данас многи, нажалост, сматрају за молитвено осећање. Ово је, заједно са нерелигиозним домаћим васпитањем

и исто тако нерелигиозним, а понекад и просто безбожним школским образовањем, прожетим атеистичким и материјалистичким духом, довело до великог одступања од истинске црквености и до неразумевања богослужења од стране широких маса верујућих. Као резултат тога, веома је ослабио сам по себи огроман значај нашег богослужења, као религиозно-васпитне школе. Верујући често у цркву долазе само да би „упалили свећу”, како сами кажу, а оно што се у цркви догађа, њима је туђе и несхватљиво. Стога не чуди што данас има чак и оних који долазе са молбом да буду причешћени на свеноћном бденију, па се чуде и чак увреде када буду одбијени.

На тај начин, ишчезавање свенародног црквеног појања у нашим храмовима и његово замењивање театралним извођењем црквених песама од стране посебних „хорова”, несумњиво је погодовало дехристијанизацији нашег друштва. Стога је најсигурнији пут за повратак древној пракси, сагласној са нашим црквеним Типиком: обнављање свенародног појања у нашим храмовима.

* * *

83. Питање (Када у *Литургији* треба произносити поуке са амвона?): Када би требало да се произносе поуке са амвона – пре или после причешћа верних? Колико дугачке треба да буду проповеди?

Одговор: Поуке (проповеди) су у старини следиле одмах након читања Јеванђеља, а састојале су се обично од објашњавања и тумачења прочитаног јеванђелског текста. Понекад се тако чини и данас. Али од времена светог Јована Златоуста поуке су почели да пребацују углавном на крај Божанствене литургије. Ово стога што су многи долазили у храм само зато да би уживали у беседама светог Јована Златоуста, а затим су одлазили, не остајући на главном делу Литургије – канону Евхаристије. У данашње време поуке се произносе најчешће након што се отпева „Буди Имја Господње благословено, от ниње и до вјека”, пред сам крај Литургије или после отпуста. Али нема никаквих препрека да се беседи и одмах након Јеванђеља, што такође има своје предности, а што неки свештенослужитељи и данас практикују. Приликом архијерејске службе архијереј говори поуку после Јеванђеља, или на „Буди Имја Господње”, или после Литургије, а ако беседу повери некоме од јереја, он је онда произноси после певања „причасног стиха”, за време причешћивања свештенослужитеља, а пре причешћа мирјана. Према указима наших црквених власти, то време и јесте одређено за изговарање или читање поука народу присутном у храму, а никако за такозване „концерте” (какви се то „концерти” могу одржавати у цркви?!).

Указом од 31. маја 1850. године категорички је забрањено да се певање причасног стиха на Литургији замењује такозваним „концертима”; уместо тога, препоручено је да се певају прикладне стихире, ирмоси или псалми, те да се читају или говоре поуке. А ако на Литургији проповед не говори сам архијереј или предстојатељ који служи, него неко од оних који саслужују, онда он поуку произноси управо у том тренутку.

Што се пак тиче дужине поуке, о томе не постоје никаква правила. Ипак, наши црквени ауторитети сматрају да је кратка проповед погоднија, јер верни лакше могу да усвоје њен садржај. Прекомерно дуга проповед може да замори слушаоце и ослаби њихову пажњу, нарочито у данашње, ужурбано време. Код беседе се треба руководити древним правилом: „Non multa, sed multum” („не много, но много шта”, то јест, да се у мало речи каже много тога значајног).

* * *

84. Питање (*На крштењу сам добио име Владимир, а зовем се Василије. Које име треба да користим?*): На крштењу су ми дали име Владимир (имендан се слави 15. јула). Зовем се Василије. Које име треба да користим?

Одговор: Ако сте на крштењу добили име „Владимир”, онда то име и треба да користите.

* * *

85. Питање (*Моју ли се у хору као певачи ангажоваћии неправославни?*): Услед немогућности да се састави добар хор од парохијана (зато што је парохија мала, или нема квалитетних гласова, или из других разлога), добри певачи траже се међу локалним неправославним становништвом и позивају се да певају у црквеном хору уз одређену новчану надокнаду. Будући да ти људи не знају црквенословенски језик, за њих пишу посебне ноте испод којих латиничним словима исписују речи песме, коју они певају за време богослужења, посебно на Литургији, а да при томе не разумеју значење речи.

Да ли је ова појава допуштена са тачке гледишта црквеног Типика и канона?

Одговор: Канони о томе ништа не говоре, јер у време када су састављани, вероватно нико није могао ни да замисли тако чудну појаву – да у православном хришћанском храму певају лица која не припадају Православној Цркви.

Та појава је потпуно ненормална и сведочи само о томе да је у наше време потпуно изгубљено јасно разумевање тога шта заправо пред-

ставља православно богослужење. Православно богослужење представља заједничку молитву свештенослужитеља и верујућих, у којој **сви** узимају најживље учешће, „једним срцем и једним устима”.

А какво учешће у нашој црквеној молитви могу да узму лица која не припадају нашој Православној Цркви? Према канонима они чак не могу ни да буду присутни у храму када се твори велика Света Тајна Евхаристије.

Недопустиво је да се на певање у храму гледа као на некакав театрално-концертни наступ, коме је циљ да пружи насладу слуху присутних. Јер то је молитва у којој сви треба свесно да учествују, јасно схватајући речи, смисао и значење онога што се пева и што се за то време догађа у храму. И како се онда може дозволити да у нашем православном храму певају лица која су потпуно страна и туђа светом Православљу, која чак и не знају шта певају? То је профанација светиње нашег богослужења, коју данас многи готово несвесно допуштају, не размишљајући о томе шта чине, јер су изгубили живи осећај црквености.

* * *

86. Питање (*Да ли је у црквеној пракси прихватљива само исповест, без причешћа?*): Да ли је у црквеној пракси прихватљива само исповест, без причешћа? Мени је дошла једна парохијанка и рекла да је често практиковала само исповест, без причешћа. Чак је тврдила да је тако поступала по благослову неког епископа.

Одговор: Исповест, или Света Тајна Покајања, представља потпуно самосталну Свету Тајну, која никако није повезана са Светом Тајном Причешћа. Овим се и објашњава зашто на читавом православном Истоку приступају Светој Тајни Причешћа без претходне исповести, а свештенослужитељи то допуштају. Исто тако код нас свештеници приступају савршавању Божанствене литургије, а самим тим и Светом Причешћу, без претходне исповести, исповедајући се само онда када за тим осете нарочиту потребу, уколико их узнемирава савест, или за време постова, када сви верни треба да се кају због својих грехова, како би у Светој Тајни Покајања добили разрешење од њих. Код нас у Русији ушао је у свеопшту употребу и чврсто се усталио веома похвалан обичај – обавезна исповест пре причешћа Светим Христовим Тајнама. Но, то је управо **обичај**, који је у нашој руској црквеној пракси добио силу некаквог закона, а не општеобавезно црквено правило.

Одатле је јасно како не постоје никакве препреке да се дозволи приступање Светој Тајни Покајања лицу које жели да исповеди своје грехе и добије разрешење за њих, независно од Свете Тајне Причешћа.

* * *

87. Питање (*Може ли се Света Тајна Јелеосвећења вршићи изван Страсне седмице?*): Да ли се на упорну молбу неких парохијана над њима може обавити Света Тајна Јелеосвећења, или то треба везати за Страсну седмицу и претходно затражити благослов надлежног епископа?

Одговор: Света Тајна Јелеосвећења обавља се над болеснима, што се види већ и из саме њене дефиниције у нашем Катихизису: „Јелеосвећење је Света Тајна у којој се, уз помазивање тела јелејем, на болесника призива благодат Божија, која исцељује душевне и телесне немоћи”. Стога, ако болесник замоли да се над њим изврши Света Тајна Јелеосвећења, нема потребе да се то одлаже до Страсне седмице, него треба обавити одмах. Света Тајна Јелеосвећења коју по обичају током Страсне седмице савршава епископ, има сасвим посебно значење (види о томе одговарајући одељак у „Литургици”) и за њу нема никаквог основа да се произвољно савршава у друго време.

* * *

88. Питање (*Када се налоњ ставља на средину храма?*): У нашој цркви из неког разлога налоњ **увек** стоји на средини. Окружен је цвећем, а иза њега стоји велико паникандило. Уопште, када се за време Литургије приносе Свети Дарови и отварају Царске двери, због тог налоња са мноштвом цвећа око њега некако је затворен пут ка олтару, ка Престолу Свевишњег. У другим црквама икона се износи и ставља на средину цркве тек **пред** празник, или после Литургије ако се служи молебан. Постоји ли било какво правило установљено од стране цркве, или је то препуштено нахођењу настојатеља храма?

Одговор: Ви сте потпуно у праву. Налож треба да стоји на средини храма само онда када је велики празник, и када се на средини храма том празнику, или светоме који се слави, пева величаније, а такође и у оним случајевима када се на средини храма пева молебна пјеније. У осталим случајевима никакви налоњи не треба да стоје на средини храма и да заграђују пут од улаза у храм до Царских двери и саме Царске двери. Обичај који се понегде усталио да се налоњ са иконом стално држи на средини храма нема никаквог основа него је директно противан црквеном Типику. Чак ни крст Господњи, који се на свеноћном бденију уочи празника Воздвижења тако свечано уноси на средину храма, не треба да остаје на средини. Ево како Типик говори о томе: „И по завршетку целивања часног крста, налоњ са часним крстом се поставља десно од Царских двери и тамо стоји до оданија празника”.

За налоњ је уопште одређено да се у цркви поставља само са десне и леве стране од Царских двери, а никако да се заграде Царске двери и пут који води од улаза у храм до њих, а који треба да буде отворен, и Царске двери свима видљиве. А у постављању налоња на средини храма, па још и окруженог свећњацима и вазама са цвећем не може да се не види римокатолички утицај. Такав налоњ, који стално стоји на средини храма, са иконом на њему, представља некакву слику отвореног римокатоличког олтара, пред којим се клањају сви који улазе у храм. Украшен цвећем, са мноштвом свећа које горе око њега, он заклања истински Престо, одвлачи молитвену пажњу од олтара и прикива је за себе као за некакво духовно средиште храма, што је, наравно, потпуно неправилно. Центар пажње за оне који се моле треба да буде олтар и Престо који се у њему налази, па је зато потпуно неправилно заграђивати га.

Такав налоњ са иконом који стално стоји на средини храма, нарочито је непрактичан приликом архијерејске службе, када се обавља вход са великим бројем свештенослужитеља, на челу са архијерејем, и када такав налоњ нарушава свечани изглед богослужења буквално заграђујући пут, чега никако не би требало да буде.

* * *

89. Питање (*Зашто се њоком Пејровској, Божићној и Успенској њосија сјроіо њосиі њонедельком?*): У спомен на које догађаје је установљен строги пост **понедељком** током Петровског, Божићног и Успенског поста? У одговору на питање број **13**. дато је објашњење зашто је установљен пост у среду и петак, а зашто није речено и за понедељак?

Одговор: Строжи пост понедељком није повезан ни са каквим посебни споменом, него је од давнина практикован просто по благочестивом обичају верних хришћана, ревноских у подвигу. У многим манастирима монаси, а понегде и верујући мирјани, чак и у обично време преко године (када нема вишедневног поста), упоредо са средом и петком, постили су и понедељком, уздржавајући се тога дана од мрсне хране. Тим пре је природно да се овај дан обележи строжим уздржањем у постним периодима године.

Правило 219. Номоканона уз Велики Требник чак прописује: „Монаси и понедељак да држе читаве године као и среду и петак, као што смо примили од Светих Отаца: јер какав је опроштај монаху када његов пост није потпунији, тим пре што и побожни мирјани ово држе”.

* * *

90. Пићање (*Шта треба подразумевати под „упоћребом вина“?*): Шта треба подразумевати под „упоћребом вина“, и на чему је она заснована, будући да се по том питању јављају спорови који се претварају у антирелигиозне анегдоте?

Одговор: Ви вероватно мислите на такозвано разрешење „на вино и уље“, које се у Типику и другим богослужбеним књигама спомиње у вези са празничним данима. Треба знати да је на Истоку, где је наш Типик састављен, вино представљало најубичајенији напитаk који се налазио у широкој употреби, попут нашег руског кваса. Палестина је била посебно богата виноградима, који су прекривали падине, брежуљке и долине. Код Јевреја је свака кућа имала виноград, тако да је „седење под виновом лозом“ представљало обележје мира и благостања у време Соломона (3. Цар. 4, 25; Мих. 4, 4; Зах. 3, 10). Обрада винограда била је врло развијена: виноградари и чувари винограда представљали су чак посебну врсту радника. Винова лоза је код Јевреја сматрана за символ свега што је било јако, лепо и корисно. Није узалуд у Светом Писму читав изабрани народ Божији представљен сликом винограда, а Господ – сликом виноградаря који обрађује тај виноград, или домаћина који унајмљује виноградаре због обраде Свог винограда. У Новом Завету Господ Исус Христос је, желећи да сликовитије представи унутрашње духовно јединство верујућих са Собом, Себе назвао чокотом: *Ја Сам истински Чокоћ и Оћац Мој је виноћрадар* (Јн. 15, 1–6). Управо под видом хлеба и вина предао нам је најузвишенију Свету Тајну Тела и Крви Своје (Мт. 26, 26–28 и др.), заповедивши свима да то свагда творимо Њему у спомен.

Имајући у виду горе речено, ми никако не треба да се чудимо томе што наш црквени Устав (Типик), који је утемељен управо у Палестини, говори о **вину** – о томе да се верујућима допушта употреба вина у дане празника, када није одређен строг пост. Наша хришћанска Црква уопште никада није забрањивала употребу вина као таквог, него је забрањивала само његову злоупотребу, то јест пијанство. О томе јасно говори Реч Божија: *Вино весели срце човека* – сведочи Псалмопојац (Пс. 103, 15), али Апостол уједно саветује: *Не оићјајте се вином, у чему је разврати* (Еф. 5, 18). Са друге стране исти тај Апостол Павле пише свом ученику Тимотеју, кога је поставио за епископа у Ефесу: *Више не ићј само воду, нећо ићј њо мало вина, збоћ своћ желуца и чесћих болесћих својих* (1. Тим. 5, 23), то јест препоручује му употребу вина у малој количини као лек који му је неопходан.

* * *

91. Пићање (*Да ли је доћусћиво држање сувишних ићремећа у олћару?*): Олтар је „Светићна над светићнама“. Да ли је допустиво да се у олтару држе предмети који немају везе са Светим Тајнама које се у њему савршавају, нити представљају предмете за свакодневну употребу у цркви, на пример биља у дрвеним саксијама са земљом, или исто то у керамичким саксијама? Није ли то благо које прља, уместо да „украшава“ Светићу над светићнама?

Одговор: Ви сте сасвим у праву да је у олтару недопустиво држање било каквих сувишних предмета. У старини олтари су прављени тако да се у њима налазио само Престо, иза њега горње место и ништа више. Чак је и Жртвеник стајао изван олтара у засебној просторији, а да не говоримо о свештеним одеждама, свештеним сасудима, црквеним предметима и свему другом што је неопходно за обављање богослужења. Све се то налазило изван олтара, а у олтару само светиће и ни један сувишан предмет. Украшавање храма цвећем и зеленилом Типиком је прописано само за одређене случајеве, али држати у олтару саксије сасвим је недопустиво. Овде је несумњиво реч о западном римокатоличком утицају. На Западу се још одавно изгубио онај побожан однос према олтару какав би требало да буде. Нажалост, тај непобожни однос већ продире и на православни Исток.

* * *

92. Пићање (*Да ли је дозвољена ућоћреба јеврејској кошер вина за Евхаристићу?*): Какво према правилима Цркве треба да буде вино које се употребљава приликом вршења Свете Тајне Евхаристије, и да ли је допустиво да се за тако велику и страшну Свету Тајну употребљава јеврејско кошер вино?

Одговор: Вино које се употребљава за Свету Тајну Евхаристије треба да буде чисто вино од грозђа, црвене боје (боје крви), без икаквог додатка. Не сме се употребљавати јеврејско кошер вино, јер се над њиме, како треба претпоставити, обавља нарочити јеврејски ритуал, због кога оно и јесте „кошер“, то јест дозвољено за употребу Јеврејима. Овде у САД постоје широке могућности да се из винских подрума набави потпуно чисто, природно вино од грозђа, сасвим погодно за вршење Свете Тајне Евхаристије. Такво вино наручује и наш Свето-Тројицки манастир. Адреса се може добити у нашој манастирској канцеларији.

* * *

93. Пишање (Да ли су у православним храмовима допустиве католичке иконе и распећа?): Да ли је допустиво да се у православним храмовима држе католичке иконе и распећа, да се пред њима пале свеће и кандила, да се савршавају молебани и парастоси?

Одговор: Наравно да није. Све у православним храмовима треба да одговара духу и стилу нашег светог Православља. Нарочито је важно имати иконе само православног стила, јер оне имају духовно-васпитну улогу и ослобађају дух оних који се моле од свега земаљског, од свих земаљских представа и доживљаја. Истински православна икона је симболична и аскетична. Она је бестрасна и не треба да подсећа онога ко се моли ни на шта земаљско, узводећи његов дух ка чисто духовним представама и доживљајима, слободним од сваког насртаја страсти.

* * *

94. Пишање (Да ли се за време певања Символа вере отпварају завеса и Царске двери?): Приликом возгласа: „Двери, двери, с премудрошћу пазимо!” у храмовима код нас у Отаџбина раније је отварана само завеса. Овде у туђини неки свештенослужитељи отпварају и завесу и Царске двери, а други током читавог богослужења држе отворене и бочне двери. Да ли је све то правилно?

Одговор: Потпуно неправилно. Литургија се може служити уз отворене царске и бочне двери само на Васкрс, током читаве Светле седмице. Архијерејска Литургија се такође служи од почетка до причешћа свештенослужитеља уз отворене царске (али не и бочне) двери, и по томе се она разликује од обичне Литургије, коју служи свештеник.

Отварати не само завесу, него и Царске двери приликом возгласа: „Двери, двери, с премудрошћу пазимо!” на обичној, јерејској Литургији то значи незаконито присвајати искључива обележја архијерејске службе. Реч је о „модернизму” који се појавио као резултат револуционарним расположењем подстакнутог живоцрквеног и обновљенског покрета код нашег свештенства, који је у једном тренутку покушао чак да потпуно уклони не само Царске двери, него и иконостас, па чак и сам олтар, ради молитве „на демократски начин”, „заједно са народом” и „у народу”.

* * *

95. Пишање (Да ли је правилно да се „Взбраној Војеводје” пева на свакој служби?): У једној парохији на отпусту по завршетку јутрења сваки дан се пева „Взбраној Војеводје”, укључујући све празнике, не-

дељне дане, радне дане и друге црквене периоде времена. Да ли је то исправно и сагласно црквеном уставу?

Одговор: О певању „Взбраној Војеводје” по завршетку јутрења и првог часа који је с њим обично сједињен, у црквеном Типику се ништа не говори. Ова песма се увек пева на крају првог часа, после закључне молитве коју произнесе свештеник: „Христе, Светлости Истинита”, и то не по Типику, него „по обичају”, то јест онако, како је од давнина уведено и опште прихваћено. Али у неким крајевима Русије постојао је обичај да се у пасхалном периоду године уместо „Взбраној Војеводје” пева кондак Васкрса „Ашче и во гроб”, на Божић „Дјева дњес”, а понегде – да се на свих дванаест празника пева кондак празника. Треба наравно имати на уму да је све то „обичај”, а не црквени Типик, и да он не прописује ништа слично.

* * *

96. Пишање (Како свештеник треба да блајосиља народ на отпвату вечерња?): На отпусту вечерња „Благословење Господње на вас”, после празничне литије, да ли свештеник благосиља народ кадионицом и хлебовима, вином и уљем, или само руком?

Одговор: Ми никада нисмо били у прилици да чујемо за такву праксу какву Ви помињете. Благослов се, наравно, даје руком.

* * *

97. Пишање (Може ли се јразлична икона осџавиџи на налоњу до оданија јразника?): Је ли исправно да икона празника остане на налоњу на средини храма до оданија празника?

Одговор: Није исправно. Налон са иконом се поставља на средину храма **само** на свеноћном бденију ради певања величанија пред њом за време молебана, а све остало време налоњи са светим иконама треба да стоје лево и десно од Царских двери, а не на средини храма. Ми смо већ указивали на то шта по Типику треба чинити са светим крстом који се износи на свеноћном бденију уочи празника Воздвижења: „И по завршетку целивања налоњ с часним Крстом оставља се с **десне стране** Царских двери (пред престоним иконама), где стоји до оданија празника” (види у Типику за Крстовдан, 14. септембар). Природно је да на сличан начин треба поступати и са иконом празника.

* * *

98. Пишање (Може ли се јросфора јесџи у дане сџиројој јосџа?): У дане строгог поста, када се не једе ништа, да ли нарушава пост онај ко једе просфору за помињање, ако се тога дана служи Литургија?

Одговор: У дане када се служи Литургија, свима верујућима дели се „антидор” (или „нафора”), као некаква замена за причешће онима који се нису причестили Светим Христовим Тајнама. Антидор је део просфоре из које је извађен свети Агнец, претворен на Литургији у истинско Тело Христово. Али у пракси заједно са том просфором ломе се и деле и остале са којима је савршавана Литургија, како би било довољно за све. Сам назив „антидор” значи „уместо дара”, то јест замена за Свете Дарове, намењена онима који на тој Литургији нису приступили причешћу Светим Тајнама. Дели се „присутном народу, на благослов и очишћење душе, јер је освештан, и могу га узети **они који нису јели**. Ако је неко и мало јео, или пио, нека не узима антидор”.

Из горе реченог је јасно да се једење просфоре за помињање не може сматрати за нарушавање поста, ако је пре тога одслужена Литургија.

* * *

99. Питање (Како се пошати на Бадњи дан?): Како правилно поступити на Бадњи дан: да ли не јести до свеноћног бденија, а после узимати жито и другу посну храну, или јести жито са појавом прве звезде, па након тога ићи на свеноћно бденије, и тек после јести посну храну? А како постити у навечерје Богојављења?

Одговор: У датом питању морају се разликовати упутства црквеног Типика од народних обичаја, који се са Типиком не подударују буквално, увек и у свему. Према Типику, „постом” се назива само то када се храна једе једном дневно, **после вечерња**. Тако је одређено и за Бадњи дан и Крстовдан (навечерје Богојављења). Према народном обичају који је прихваћен код нас у Русији, на Бадњи дан не једе се до појаве прве звезде на небу, а на Крстовдан до освећења воде. Али ако се служба обавља у целини, без икаквог скраћивања, и у Типиком одређено време, онда се она на Бадње вече и завршава некако у време појављивања прве звезде, а исто тако и освећење воде на Крстовдан завршава се у сумрак, када се храна и узима. Јер према Типику, Божанствена литургија – која је спојена са вечерњем и после које следи „слављење празника” (певање тропара и кондака празника) – на Бадњи дан треба да почне „о седмом часу дана”, то јест по нашем рачунању око 1 поподне, а на Крстовдан „о петом часу дана”, то јест око 11 сати пре подне. У парохијској пракси ово се не остварује увек лако, па се и богослужење не обавља увек у целини, како је одређено, услед чега се и завршава знатно пре наступања вечери.

У сваком случају нема никаквог основа да се у ове дане узимање хране одлаже до краја Свеноћног бденија, јер по Типику Свеноћно бденије треба да се заврши тек ујутру, а после њега до краја Божанствене литургије не треба ништа јести, па би тако испало да на Бадњи дан и Крстовдан верни треба да остану без икакве хране све до првог дана празника, што није прописано Типиком. И пшеница и свака друга посна храна са уљем (али без рибе)¹ у те дане може се јести по окончању вечерња, кад падне вече, и **пре** свеноћног бденија.

Нарочит устав богослужења за ова два навечерја бива онда када падају у суботу и недељу. Тада се вечерње не спаја са Божанственом литургијом светог Василија Великог, као обично, него се служи **одвојено** и касније (у том случају Литургија светог Јована Златоустог служи се у своје уобичајено време, тј. око 9 сати ујутро). Типик разрешава да се после Литургије, до вечерња, узме по парче хлеба, по чаша вина и мало урми и смокава, „да се не зове постом” (јер суботом и недељом се не пости у смислу потпуног уздржавања од хране до краја вечерња), а **после** вечерња „једемо у потпуности”, то јест кувану посну храну са уљем.

* * *

100. Питање (Може ли се *парастас скраћивати*): Наши парохијски диригенти, па и неки свештеници, скраћују парастос на основу тога што званична издања Дворске певачке капеле тобоже доносе нотни парастос у скраћеном облику. Да ли је то законита појава? (Главна скраћења: уместо „Глубиноју мудрости”, певају: „Творца и Зиждитеља и Бога нашег”, „Богородице безневјестнаја, верних спасеније”; уместо „Покој, Спасе наш”, певају: „И всја јаже в веденији и неведенији, Человјекољубче”, „сини свјета Тоју показавиј, помилуј нас”; уместо „Сам Једин јеси Бесмертниј”, певају: „Надгробноје риданије творјашче пјесњ: алилуја”; скраћују канон и тропаре на „Благословен јеси, Господи” и слично).

Одговор: Свако скраћење у богослужењу, ако се допушта услед какве нужде, треба да буде пре свега **разумно** и да не нарушава смисао богослужења. Скраћења на која сте Ви указали срећу се нажалост у пракси, али су апсолутно **недопустива**, јер умилне и дубоким смислом испуњене песме на парастосу чине бесмисленим, будући да представљају само крајеве тих песама. Издања такозване Дворске певачке капеле немају за нас црквени ауторитет, у њима се често наилази на

¹ Срби на Бадњи дан и на Крстовдан посте на води.

различите погрешке и против црквеног Типика и против логичког сми-сла. Горе поменута скраћења савесни свештенослужитељи и црквени диригенти надокнађују тако што, ако већ не певају, онда макар наглас читају речи пропуштене у нотама. Тако се, на пример, после кондака „Со свјатими упокој” почетне речи икоса „Сам Једин јеси Бесмертниј” најпре читају, а потом се последње речи: „надгробноје риданије” опет певају, онако како је указано у нотама. Но, наравно, боље је да се пева **све** у целини, што ревносни свештеници и диригенти понекад и чине.

* * *

101. Питање (*Шта је љавилно: Јуриј или Георгије? Никола или Николај?*): Имендан ми је 4. фебруара, на дан спомена светог Великог кнеза Владимирског Јурија Всеволодовича. У мојој матичној књизи стоји име Јуриј, као и у свим другим документима. Да ли сам у праву када противречим онима који покушавају да ми докажу како сам ја заправо „Георгије”?

Одговор: Мада је име „Јуриј” исто што и „Георгије”, само уз нешто другачији изговор, сасвим је у реду да се на крштењу име даје у оном облику, у коме га је за живота употребљавао дати свети угодник Божији, и то са управо таквим изговором. Постоје и други слични примери, нпр. име „Никола”, које се даје у част преподобног Николе кнеза Черниговског, Печерског чудотворца. У суштини то је исто име као и „Николај”, али пошто су га за живота звали „Никола”, он је и прослављен под тим именом, па је тако допуштено да се у част овог светог даје име „Никола”.

* * *

102. Питање (*Моју ли се свеће куйовати ван цркве?*): Да ли је дозвољено да се ван цркве купују свеће које нису освештане, па да се пале у цркви, кришом од црквењака, како то неки чине?

Одговор: Није дозвољено. Свећа која се пали у цркви није само израз вере и љубави онога ко се моли, него и његова жртва за Цркву. Онај ко свећу доноси са стране, самим тим се одриче ове Богом благословене жртве коју је установила Црква, и као да поткрада Цркву.

* * *

103. Питање (*Како се љевају величаније и избрани љсалам на љолијелејном јутрењу?*): На полијелејном јутрењу, након што свештенослужитељи отпевају величанија, у неким храмовима хор пева најпре избрани псалам, а потом величаније један пут. А у другим храмовима хор пева прво величаније, па избрани псалам, и онда опет величаније. Како је исправно по Типику?

Одговор: Уобичајено је да први пут величаније певају свештенослужитељи на средини цркве, затим хор пева стихове избраног псалма и после сваког стиха величаније. На крају опет свештенослужитељи певају величаније сами.

* * *

104. Питање (*Да ли свештеник на литији треба да кади иконостас и народ, или само сћо са хлебовима?*): Када приликом обављања литије уочи великих празника служи један свештеник, да ли он за време певања тропара треба да кади иконостас и народ, или пак само сто са хлебовима?

Одговор: У Типику налазимо јасан одговор на ово питање: „Ћакон, примивши благослов од свештеника, кади око стола унакрст три пута, затим архијереја и свештеника и спреда сто са петохљебницом”. О кађењу иконостаса и народа нема ни речи, па стога нема никаквог основа за такво кађење.

* * *

105. Питање (*Када отворити Царске двери – на „Ниње отпушчајеши”, или љосле „Отче наш”?*): Када на великом вечерњу треба да се отворе Царске двери – док се пева „Ниње отпушчајеши”, или после „Отче наш”?

Одговор: У случају да се велико вечерње служи одвојено од јутрења, Типик каже: „Ћакон отвара Царске двери и возглашава: Премудрост”, након чега се отпуст произноси уз отворене Царске двери. У случају пак да се велико вечерње служи у склопу Свеноћног бденија, заједно са јутрењем, Царске двери се, према типику, уопште не отварају: оне остају затворене све време литије и благосиљања хлебова, јер се на литију излази кроз северне двери.

У парохиској пракси утврдио се обичај да се на вечерњу уочи недеље двери отварају приликом певања „Богородице, Дјеве, радуј се”, али нема апсолутно никаквог основа да се отварају на „Ниње отпушчајеши”. Па и само „Ниње отпушчајеши” не треба певати, јер се у Типику јасно каже да „Ниње отпушчајеши” **чита** „настојатељ” или „предстојатељ”.

* * *

106. Питање (*Ако свештеник служи свеноћно бденије без ѥакона, треба ли он љосле чишћања Јеванђеља да сћоји љред народом са љоди-нућим Јеванђељем до краја љевања „Воскресеније Христљово видјевше”, или љак одмах осењује народ и носи Јеванђеље на средину храма?*): Ако свештеник служи свеноћно бденије без ѥакона, треба ли он после

читања Јеванђеља да стоји пред народом са подигнутим Јеванђељем до краја певања „Воскресеније Христово видјевше”, или пак одмах осењује народ и носи Јеванђеље на средину храма?

Одговор: Типик уопште не помиње стајање пред народом са подигнутим Јеванђељем до краја певања „Воскресеније Христово видјевше”. То се чини само понегде, по благочестивом обичају, а не по захтеву Типика.

* * *

106. Питање – *друџи део* (Моју ли недељна и празнична бојослужења садржајни елементи покајања и скрушености?): У рубрици „Питања и одговори” се све време провлачи идеја да недељна и празнична богослужења не треба да садрже елементе покајања или осећај скрушености због грехова. Како се са тим може помирити читање 50. псалма: „Помилуј ме, Боже” на недељном бденију за време полијелеја? Није ли ово умесно само на свакидашњем јутрењу?

Одговор: Елементи покајања или скрушености због грехова у овој или оној мери увек представљају садржај наших молитвених обраћања Богу, али у празничним богослужењима прво место заузима изражавање наше духовне радости поводом догађаја које празнујемо, стога је у њима неумесно оно што им даје обични, свакодневни или покајно-великопосни карактер, засењујући празничну радост. А што се тиче 50. псалма: „Помилуј ме Боже”, он представља непроменљиви саставни део јутрења, баш као и Шестопсалмије, у коме је такође много покајних мисли и осећања, па се зато према Типику не изоставља, мада га је парохијска пракса због скраћивања службе укинула.

* * *

107. Питање (Када се на Литургији моју чинији замени њокло-ни?): Иако постоји опште правило да се земни поклони укидају недељним и празничним данима, многи сматрају да је на Литургији чињење земних поклона неопходно у следећим моментима: а) приликом освећења Светих Дарова на крају певања „Тебе појем”; б) приликом изношења Светих Дарова ради причешћа (посебно за оне који се причешћују); и в) приликом последњег показивања Светих Дарова на крају Литургије. Да ли су ови земни поклони допуштени?

Одговор: Нису допуштени. Не може се сопствено мудровање ставити изнад схватања Цркве и изнад ауторитета Светих Отаца. Први Васељенски сабор, својим 20. правилом, и Шести Васељенски сабор, својим 90. правилом, јасно и одређено забрањују преклањање колена „у дан Господњи” (недеља) и „у дане Педесетнице” (тј. у све дане од

Васкрса до Духова). Тако висок ауторитет за нас какав је велики васељенски учитељ и светитељ Василије Велики, архиепископ Кесарије Кападокијске, у своме 91. правилу јасно и разумно објашњава разлог за ово, убрајајући то у „тајне” црквене, док 15. правило свештеномученика Петра, архиепископа Александријског, прихваћено од стране читаве Цркве, директно сведочи: „предано нам је да не треба тога дана (тј. у недељу) ни преклањати колена”.

Какво право имамо да поступамо насупрот гласу Васељенске Цркве? Или хоћемо да будемо благочестивији од саме Цркве и њених великих Отаца?

О томе да се колена не преклањају у недељне дане и на Господње празнике учио је и оснивач наше Руске Заграничне Цркве најблаженији митрополит Антоније, који је још као архиепископ Волински и Житомирски на ту тему издао посланицу својој пастви, а колена у ове дане не преклања ни наш садашњи првојерарх високопреосвећени митрополит Анастасије.

* * *

108. Питање (Може ли се Шестопсалмије чињати уз електрично светло?): Можемо ли толерисати читање Шестопсалмија уз јако електрично светло у храму, успокојавајући се тиме да су људи слаби и имају лош вид, или се ово ни у ком случају не може допустити и читање треба да се обавља искључиво уз светлост свећа?

Одговор: За време читања Шестопсалмија не само да је неумесно јако електрично светло у храму, него према Типику треба да се погаси и већи део свећа, без сумње зато да би се са пажњом слушало оно што се чита, да се наш поглед не би расејавао ни због чега спољашњег и да бисмо били окренути ка унутрашњости своје душе. У Типику се каже да се на јутрењу свеће пале само приликом певања „Бог Господ”. Уз то, читање Шестопсалмија симболизује Витлејемску ноћ, па стога црква треба да буде погружена у мрак који подсећа на ноћну таму.

* * *

109. Питање (Како Црква гледа на абортусе и употребу контрацептивних средстава?): Како Црква гледа на абортусе и употребу контрацептивних средстава?

Одговор: Црква на абортус гледа као на убиство и због тога подвргава строгој епитимији. Деведесет прво правило Шестог Васељенског сабора о томе говори овако: „Жене које дају лекове да се побаци плод у утроби, и оне које узимају отрове што плод убијају, подвргавамо казни за убице”. О истој ствари говори и 21. правило Анкирског сабора:

„Жене које су у блудочинству зачеле па убијају заматак у утроби, или се баве прављењем лекова који га могу уништити, пређашња једна одредба одлучује до краја живота; и томе се уопште следи. Ми пак, у намери да будемо човекољубивији у овоме, наређујемо да такве издрже десет година кајања према установљеним степенима”. О овом тешком греху 2. правило светог Василија Великог каже следеће: „Која смишљено умори заматак у утроби, подлеже казни за убиство. Ми се овде не упуштамо потанко у разматрање да ли је заматак добио већ облик, или је још без облика, јер се у овоме случају не налаже казна само ради онога што се има родити, него и зато што је дотична особа себе изложила опасности, пошто жене од таквих покушаја већим делом умиру. А кад се дода и уморство заметка, тад се ово за оне које се смишљено на то одлучују, сматра другим убиством. Не треба уосталом продужити до краја живота време њиховог покајања, него их треба примати у општење после десетогодишњег рока, и судити о излечењу њиховом не по времену, него по начину кајања”.

Као што се види из поменутих правила и њихових тумачења, овде се имају у виду углавном жене које су сагрешиле блудочинством и желе да сакрију плод свог греха. Колико је онда тежи грех оних жена које се налазе у законитом браку, а не желе да постану мајке и ради тога се одлучују да убију плод, што света Црква сматра убиством. Јер према учењу Речи Божије жена ће се спасити **рађањем деце**, ако остане у вери и љубави, и у светињи са честитошћу (1. Тим. 2, 15). Одатле је јасно да је жена која убија свој плод не само убица, него и непријатељ сопственог спасења, јер сама себе лишава сваке наде на спасење.

* * *

110. Питање (*Зашто жене не треба да носе мушку одећу?*): Зашто жене не треба да носе мушку одећу? Да ли је за то довољна забрана пророка Мојсија, који је рекао: *Жена да не носи мушкога одела, јер је мрзак пред Господом Богом свако ко њако чини* (Понз. 22, 5–6)? Да не треба можда ову забрану сматрати застарелом?

Одговор: Ова забрана има **духовни** значај, стога никада не може да изгуби важност. Свој значај је у хришћанству изгубило само оно из Старозаветног Закона Божијег, што се тицало чисто обредне стране и што је било укинута на Апостолском сабору у Јерусалиму 51. године. Сав пак духовни старозаветни закон Божији и даље чува своју снагу и значај и у хришћанству.

Жени је и у Новом Завету забрањено да лакомислено узима на себе изглед мушкарца. Тако свети апостол Павле у својој Првој по-

сланици Коринћанима указује да је за скромну и целомудрену жену-хришћанку недолично да се моли непокривене главе и да шиша косу (11, 4–15). Сваком полу је својствено нешто његово – сваки пол има своје спољашње карактеристике, свој спољашњи изглед и своју одећу. У хришћанству се истиче да најбољи украс жене представља њена женственост, чистота и целомудреност. Свети апостол Павле директно говори да жене треба да иду у *ћрисѿојном оделу*, и да се украшавају *сѿигом и честѿиѿошћу* (1. Тим. 2, 9–10), док свети апостол Петар, обраћајући се женама, говори: *Ваше украшавање да буде... у скривеном човеку срца, у нейројадљивостѿи кројкоја и ѿихоја духа, ѿѿо је ѿред Богом граѿоцено* (1. Пет. 3, 3–4).

Да ли је у складу са свим овим поукама стремљење многих савремених жена да узму спољашњи изглед мушкарца, искривљавајући на тај начин природне црте свога пола и опонашајући мушкарце у манирима и понашању, како то обично чине савремене жене које воле да облаче мушку одећу?

Поред свих ових расуђивања, ми у новозаветном периоду имамо и директну и категоричку забрану женама да облаче мушку одећу: 62. правило Шестог Васељенског сабора гласи:

„...Наређујемо: да не сме никакав мушкарац облачити женску одећу, нити жена такву одећу која се својствена мушкарцима... Они који се, знајући ово, убудуће усуде да учине нешто од горе споменутог, заповедамо да ако су клирици буду свргнути из свештеног чина, а ако су лаици да се одлуче од црквеног општења”.

Треба бити потпуно лишен природног духовног осећања, па не схватити и не осетити како грозан и духовно-одбојан приказ представља жена која је ошишана као мушкарац, обучена у мушко одело, пуши и грубошћу и дрскошћу својих манира тежи ка томе да подражава савременог овосветског мушкарца. Зар има некога коме није јасно да ова појава, „мрска” не само у очима Божијим, него и у очима људским, представља болесни пород нашег духовно нездравог века, резултат гажења духовног осећања и одбацивања свих природних закона које је Сам Бог усадио човеку?

* * *

111. Питање (*Зашто се Црква нећативно односи ѿрема ѿлесу, ѿособно ѿрема балету?*): Чиме је изазван негативан однос служитеља наше Цркве према плесу, посебно према балету? Не значи ли то да се у живот обичних мирјана уводе монашка схватања?

Одговор: Задатак истинске Цркве Христове у овом свету је – спавање душа за вечни живот. Никакав други циљ и задатак истинска Црква себи не поставља, нити може да постави, а да при томе остане Црква. Све што на овај или онај начин погодује остварењу тог задатка, то јест спасењу душа, Црква поздравља, благосиља и подржава својим ауторитетом. А све оно што је том задатку на било који начин противно, она пориче и осуђује. Против плеса Црква иступа утолико, уколико он нарушава морал. Свако ко нарушава заповести Божије, самим тим погубљује своју душу. Међу овим заповестима, посебно је важна и седма, која забрањује грехе против морала: „Не чини прељубе”. Ова заповест није обавезна само за монахе, који се одричу брака, а да мирјани при томе могу да живе развратно, по своме нахођењу. Мада је истинско хришћанство, као што се јасно види из Јеванђеља и Апостолских Посланица, девственички живот увек стављало изнад брачног, оно ипак не забрањује супружански живот, чији је циљ – благословено рађање и хришћанско васпитавање деце, као будућих грађана Царства Небеског. Треба имати на уму да се допушта управо **брак** – законити брак закључен са благословом Цркве – док је сваки други облик телесног саживота, са његова два основна вида, блудом и прељубом, хришћанска Црква увек сматрала за тежак грех, стављајући га упоредо са убиством и одрицањем од вере, и то не без разлога, јер ови греси, како показује опит самог живота, често повлаче за собом и једно и друго – и убиство и одрицање од вере. Стога не изненађује што Црква одбацује и осуђује **све** што погодује увлачењу у те грехе.

Са те тачке гледишта треба посматрати и плес. Ако је плес такав да представља опасност за морал, Црква не може да га не осуђује.

Имајући то у виду, 51. правило Шестог Васељенског сабора „одлучно забрањује да бивају такозвани лакрдијаши... и плесања на позорници”, а 62. правило истог, Шестог сабора осуђује „јавне женске плесове, као **непристојне**, и који могу наносити много штете и погубељи”, под претњом одлучења од црквеног општења.

Многи велики Оци Цркве, као на пример свети Јован Златоуст, одлучно су иступали против представа и јавних весеља, које наносе штету моралу. За сваког истинског хришћанина, такви плесови морају да буду непријатни зато што га и нехотице подсећају на плес Иродијадине кћери, чија је жртва био „највећи међу рођенима од жене” – Претеча и Крститељ Господњи Јован. Управо о томе говори свети Златоуст у своме тумачењу на Јеванђеље по Матеју, где се прича о усековању главе светог Јована.

„Чему се чудити – каже он – што се то десило са Иродом, када је и данас, поред висине философије (то јест: поред широке распрострањености хришћанске вере и побожности у свету), много таквих слабића који због плеса дају своје душе? Потчињавајући се задовољствима, они попут бесловесних животиња иду онамо где их мами вук... Заиста, где је плес, тамо је и ђаво. Није нам Бог зато дао ноге, да бисмо се владали распуштено, него да бисмо ходили пристojно, нити зато, да бисмо скакали тамо-амо, него да бисмо ликовали са анђелима. Плешу и демони, и служитељи демона тако заводе. И данас постоје сличне гозбе, па ако не бива убијен Јован, убијени бивају удови Христови... Данашњи плесачи не траже на послужавнику главу, него душу оних који са њима плешу... Немој да ми говориш како ти, када се распалиш и опијеш вином, па посматраш плес и слушаш бестидне женске речи, ништа према њој не осећаш, и не предајеш се разврату, савладан сладострашћем. Јер напротив, трпиш ужасну штету, будући да удове Христове чиниш удовима блуднице. Мада пред тобом нема Иродијадине кћери, ђаво, који је онда плесао у њој, и данас управља онима који плешу, и данас осваја душе оних који пирују и одвлачи их у ропство” (Дела, т. 7, стр. 499–503).

Слично светом Златоусту и наши руски пастири, а међу њима посебно Тихон Задонски, одлучно су иступали против свих таквих весеља и забава неморалног карактера.

Зар савремени помодни плесови, који понекад просто запањују својом бестидношћу, не представљају претњу здравом духовном осећању?

Нека су истинска хришћанска вера и здрав морал опали до крајњих граница. Нека чак и разврат, у очима савременог, морално распуштеног друштва, више не наилази на осуду. Учење Цркве, коју је заснова Спаситељ Својим доласком на земљу, остаје заувек непромењиво. Истинска Црква не може да се покори духу времена и да повлађује људским страстима. И ако савремени хришћани неће да слушају глас Цркве, тим горе по њих саме. Не треба Црква да прати живот, него живот треба да прати Цркву. Јер не припада животу право да суди Цркви, њеном учењу и установама, него је управо Цркви Сам њен Божански Оснивач, Господ наш Исус Христос, оставио право да суди животу: *Ако ли не ђослуша Цркву, нека ђи буде као незнабожац и цариник* (Мт. 18, 17); а служитељима Цркве поверио је страшну власт – да свезују и разрешују грехе људи (Мт. 18, 18).

* * *

112. Пиџање (*Зашто Православна Црква строга забрањује бракове са иновернима?*): Зашто Православна Црква поступа тако строго и забрањује бракове са иновернима? Јер то канонско правило може да упропасти живот младих људи.

Одговор: Ту се не ради о строгости, него о опрезности и бризи за душе оних који ступају у брак. Јер шта је истински брак – наравно, не по „савременом”, него по хришћанском схватању? То је тако **потпуно** сједињење две личности – мушкарца и жене, приликом кога **двоје** постају као **један** човек: *и биће двоје једно тело* (Пост. 2, 24 и Еф. 5, 31). Најважније у животу верујућег човека (а такав и треба да буде члан Цркве) јесте – **вера** коју он исповеда. А како може бити **потпуног** сједињења међу људима који исповедају **различиту** веру – међу људима код којих постоји радикално разилажење у најважнијем, у ономе што представља темељ не само овдашњег, пролазног живота, него и будућег, вечного? То више није **један** човек, то више није **једно тело**!

И сам опит живота показује да бракови православних са инославнима, чак и са светске тачке гледишта, ретко бивају успешни, или, како се обично каже, „срећни”. Ето због чега наша Црква не може да се према таквим браковима не односи негативно, мада су у последње време те такозване „мешовите” бракове почели да допуштају, сваки пут уз посебну дозволу епархијског архијереја. Сам живот, међутим, на сваком кораку сведочи да младим људима то црквено правило не „упропашћује” живот, него управо жеља да га заобиђу, па се после често кају зато што су се покорили гласу следе страсти, а не опреза и здравог разума.

* * *

113. Пиџање (*Да ли је могуће причешћивајћи жену која живи са инославним мужем?*): Може ли да се причести Светим Христовим Тајнама жена која већ много година живи са инославним мужем, али нису венчани по православном обреду?

Одговор: Не, док се не венча са њим у православном храму, по чину свете Православне Цркве. За лица која припадају светој Православној Цркви а нису венчана према православном чину, сматра се да живе незаконито, па стога не могу бити удостојена причешћа Светим Христовим Тајнама све док не принесу покајање и потом добију благослов за свој брачни живот од свете Православне Цркве.

* * *

114. Пиџање (*Могу ли се на проскомидију давати просфоре за здравље?*): Могу ли се на проскомидију давати просфоре за здравље? Црквењак је у једној цркви одбио да прими такву просфору, рекавши да се на проскомидију могу давати само просфоре за покој душе.

Одговор: Чудно питање. Ту је можда присутно некакво несхватање. Просфоре се на проскомидију, наравно, могу давати како за покој душе, тако и за здравље.

* * *

115. Пиџање (*Да ли се током Великог поста на Великом јовечерју чита или пева „С нами Бог?”*): Да ли се током Великог поста на Великом јовечерју чита или пева „С нами Бог”?

Одговор: Пева се онако како је прописано у Типику и у Часослову – „са слаткопојањем, полако, и високим гласом (‘велегласно’). Током Великог поста „С нами Бог” се не пева по обичају само на Великом јовечерју **петком увече** (уочи суботе) које је стога лишено великопосних особености.

* * *

116. Пиџање (*Којим је данима одређено да се чита молитва „Господе и Владико живота мога?”*): Којим се данима чита молитва „Господе и Владико живота мога?” Када се чита са 12 малих поклона?

Одговор: Молитва преподобног Јефрема Сиријског: „Господе и Владико живота мога” током Великог поста чита се у све радне дане, осим суботе и недеље. Не чита се на Великом јовечерју у петак увече, на јутрењу суботе, а не чита се ни на недељном Свеноћном бденију, да би затим поново почела да се чита у недељу увече, на крају вечерња. У Типику и у Посном триоду свуда је на одговарајућим местима јасно указано када се чита само једном са три земна поклона, а када два пута са дванаест малих поклона. Чита се једном и без дванаест малих поклона када се пост донекле ублажи због неког празника или „због напорног бденија”; последњи пут обично се додаје: „...и помилуј ме”.

* * *

117. Пиџање (*Може ли се велико водоосвећење заменили малим?*): Празнично вечерње са великим водоосвећењем обавља се око два сата поподне на Крстовдан уочи Богојављења, ако падне у суботу или недељу. Може ли се ово велико водоосвећење заменити малим непосредно после Божанствене литургије?

Одговор: Нема никаквог греха у томе да се ово вечерње, уместо у два поподне, служи непосредно после Литургије (и на дан Педесетни-

це вечерње са читањем три коленопреклоне молитве увек се, по обичају, служи непосредно након Литургије), али замењивати на тај дан Велико Освећење воде **малим** водоосвећењем, апсолутно је недопустиво. У томе се и састоји особеност навечерја Богојављења, што је тога дана по Типику одређено управо Велико Освећење воде, а не мало.

* * *

118. Пићање (У којим је случајевима одређено да се обавља чин освећења воде?): У којим је случајевима одређено да се обавља чин освећења воде?

Одговор: Прописано је да се мало освећење воде обавља на празник Преполовљења Педесетнице, и на празник Изношења Часног Крста Господњег 1. августа. Оно се, поред тога, обавља у црквама пре Литургије на дан храмовног празника, када се храм обнавља молитвом и кропљењем светом водом, а по жељи верујућих у сваком тренутку се, заједно са молебним пјенијем, може обавити и код куће.

* * *

119. Пийање (Када се приликом изношења Плаштанице лик Христа Сјасишћеља покрива?): Зашто се у неким црквама приликом изношења свете Плаштанице на Велики Петак лик Христа Спаситеља покрива воздухом, а у другим се то не чини? Како је правилно?

Odgovor: Обичај да се лик Христа Спаситеља покрива воздухом позајмљен је из обичаја да се воздухом покрива лице архијереја или свештеника приликом сахране. Али, како су наше црквене власти још у Русији више пута објасниле, то није правилно (види на пример, објашњење у „Церк. Вед.” 1897, 14). Христос Спаситељ, Који је на светој Плаштаници представљен како лежи у гробу, и упокојени архијереј или свештеник – то уопште није исто. Архијереју или свештенику лице се покрива воздухом у знак тога да су они за живота обављали Свете Христове Тајне, које се обично покривају воздухом, а такође и зато да би се од пастве заклонио печат смрти који лежи на лицу њихових пастира, што није увек пријатно и корисно видети, посебно ако је смрт изобличила оне црте на које се паства навикла. А слика Христа Спаситеља Који лежи у гробу – то је икона, за коју нема никаквог основа да се заклања од верујућих.

Ево како о томе говори „Настољнаја књига” за црквене свештенослужитеље С. В. Булгакова: „У већини црква плаштаница се не покрива (изузев малог дела на предњој страни стола, како би се избегло трење одећом оних који се клањају и оштећивање плаштанице); а у неким црквама плаштаницу понекад толико покрију, да се од воздуха

уопште не види. Било би пожељно да овај обичај – прекривање Спаситељевог лица воздухом – буде напуштен, како би утисак од представе Спаситеља положеног у гроб могао живо и јасно да се одрази у срцима верујућих”.¹

* * *

120. Пићање (Одакле и како су се појавиле пасхе и куличи?): Одакле су се појавиле пасхе и куличи и од које епохе хришћанства смо почели да их користимо? Има ли њихова употреба симболичко значење?

Одговор: На ово налазимо јасан одговор у богослужбеној књизи која се зове Цветни триод. Тамо се каже: „Овај принос (то јест 'пасхе' и 'куличи' који се доносе на освећење) није Пасха, нити Агнец, како неки говоре и прихватају, и тиме се, као светињом, са сваком побожношћу причешћују, већ **обичан принос**, који се не жртвује Богу, него се онима који после поста почињу да једу месо и сир, та храна благосиља молитвама добијеним од јереја. **А Пасха је Сам Христос: Он је Јагње Које узима грехе света, на олтару у Бескрвној Жртви, у Пречистим Тајнама Часног Тела и Животворне Своје Крви** – (Агнец) који се од јереја Богу и Оцу приноси, и ко се Њиме достојно причешћује, тај **једе истинску Пасху**”.

Другим речима „пасхе” или „куличи” немају никакво симболичко или мистичко значење, и свештенику се доносе само зато да би се добио благослов за узимање мрсне хране по окончању поста. Узгред, таква пасхална јела, која ми називамо „пасхама” и „куличима” представљају чисто руски обичај: на православном Истоку се не припремају у том облику који је код нас уобичајено.

* * *

121. Пићање (Да ли њриликoм испoвeстии њтребa њoлaђaти руку нa свeтo Јевaнђeљe?): Приликoм испoвeсти нa свeтo Јевaнђeљe пoлaжу руку, aли нeки тo у пpaкcи нe чинe. Дa ли јe oвo пpoписaнo нeгдe у aпoстoлским устaнoвaмa и штa oзнaчaвa?

Одговор: Нигде није прописано да се чини било шта слично.

* * *

122. Питање (Да ли су допуштени земни поклони ђед њашићани-
цом?): Услед забране земних поклона од среде Страсне седмице увече
– да ли су они допуштени пред плаштаницом?

¹ Детаљно о томе види у „Церк. Вед.” за 1897. годину.

Одговор: Допуштени су, баш као што је прописано да се пред светим Крстом чине земни поклони у Крстопоклону недељу, или на празник Воздвижења Крста Господњег, чак и када падне у недељу, што је посебно наглашено у Типику.

* * *

123. Питање (Како се читају уводне моли́тве за време пасхалне седмице?): Како се читају уводне молитве за време Пасхалне седмице и после до празника Вазнесења? О томе нема никаквих упутстава у Типику.

Одговор: По обичају, за време пасхалне, Светле седмице, уместо уводних молитава читају се пасхалне песме: „Христос Воскресе” три пута, „Предварившија утро” („Претекавши јутро”), „Ашче и во гроб” („Ако си и у гроб сишао”) и тропари: „Во гробје плотски” („У гробу телесно”), Слава, „Јако Живоносец” („Као Живоносан”), И ниње, богородичан: „Вишњаго освјашченоје Божественоје сељеније” („Вишњега јеси освећено Божанско обитавалиште”).

Почев од Томине недеље па до оданија празника Пасхе читају се обичне уводне молитве, само што се уместо „Царју Небесниј” (не чита се до празника Педесетнице) чита три пута „Христос Воскресе”.

* * *

124. Питање (Да ли је Свети Синод ус_тановио ш_екс_и мно_о_л_ей_с_и_ви_ја за Ли_и_у_ри_ју и свено_о_н_о бдени_е?): Да ли многољетствије које се пева на крају Литургије и свеноћног бденија: „Спаси, Христе Боже...” има текст установљен од стране Светог Синода? Ако има, где се може добити? Ако нема – треба ли на њему помињати „ктитора овог светог храма”? Или је то благочестиви обичај појединих цркава?

Одговор: Не постоји текст за такво многољетствије установљен од стране Светог Синода, али је обичајем уведено и свуда прихваћено да се на том многољетствију после духовних и светских власти помињу само „братија овог светог храма и сви православни хришћани”. Помињати „ктитора овог светог храма” – то је самовоља која нема никаквог основа.

Узгред, неопходно је приметити да је неправилно примењивати назив „ктитор” на данашње црквене „старосте”.¹ Појам „ктитор” подразумева нешто сасвим друго. „Ктитором” је, према првобитном значе-

¹ Функцији „старосте” у Руској цркви код нас отприлике одговара функција председника црквене општине. Он се такође бира међу најугледнијим верним хришћанима и има донекле сличне обавезе.

њу те речи (од грчког „ктизо” – подижем, зидам, или од „ктисме” – задобијам), у прошлости у Византији називан онај ко је својим трудом и материјалним средствима сазидао хришћански храм и дао му све што је неопходно. Таквим оснивачима храма црквена власт је признавала одређена права – такозвано „ктиторско право”, као на пример, добијања дела прихода од храма, право да живе у црквеном дому или манастиру, ако је храм манастирски и слично.

Савремене црквене старосте нису оснивачи храмова, него су за сваку цркву изабрани и овлашћени од парохије да **заједно** са клиром управљају црквеном имовином, под надзором и руководством старешине храма и епархијског архијереја. Нема никаквог правила о нарочитом помињању црквеног старосте на богослужењу.

* * *

125. Питање (Каква су права „и_у_и_ора”?): Каква су права „тутора”, или је то само почасно звање, без права?

Одговор: То је само почасно звање, као награда за одређене заслуге, и ништа више од тога.

* * *

126. Питање (Постоји ли звање „и_очасно_и_ с_тарос_и_е”?): Постоји ли звање „почасног старосте” и каква је његова улога у парохији?

Одговор: Свако почасно звање је израз жеље да се некеме укаже „почаст”, односно поштовање, због његовог труда и заслуга, али са тим нису повезане никакве дужносне функције.

* * *

127. Питање (Да ли само „с_тарос_и_а” и_ред_с_та_в_ља дома_и_на у економском и_о_и_ле_ду?): Без обзира на то што „Парохијски устав” јасно каже да је за парохију одговоран Настојатељ, у пракси та одговорност није јасна. У економском погледу црквени староста понекад само себе сматра домаћином. Да ли је то правилно?

Одговор: Апсолутно је неправилно. За парохију је у **сваком** погледу одговоран само настојатељ, док је црквени староста само његов најближи помоћник у управљању и располагању црквеном имовином. У Уводу Парохијског Устава донетог на Сверуском Црквеном Сабору 1917–1918. године јасно се каже: „Господ је Своју Цркву поверио на организовање и управљање Својим Апостолима и њиховим наследницима – епископима, а преко њих и презвитерима поверава мале цркве – парохије. Они представљају покретаче и организаторе како читаве Цркве, тако и појединих малих цркава – парохија. Од њих ће Господ и тражити одговорност за судбину Цркве, парохија и појединих хришћана”.

Спорови и несугласице међу појединим члановима Цркве, које свети апостол Павле осуђује (1. Кор. 12) и који омаловажавају свето спасоносно дело Христово, могу да се појаве само „са губитком живог црквеног заједништва и свести о својој улози у Цркви, у циљу наслеђивања вечног живота”. А правилан црквени живот у парохији, организује се према овом благодатном завештању светог Апостола Павла: *да не мисли ко од вас о себи више него што ваља мислити, него да мисли смиреноумно, сваки по мери вере како му је Бог уделио* (Рим. 12, 68). Зато у православној парохији **пастир, који су добили благодат кроз архијереја, треба да буду одговорни руководитељи и организатори парохијског живота. Под њиховим руковођењем** други клирици и мирјани из пастве треба, по мери својих дарова добијених од Бога и послушања која су им дата, помажу у организовању парохијског живота ради лакшег постизања циља – **спасења душе**”.

Сходно даљем објашњењу овог „Увода у Парохијски устав”, лаици, који се бирају на различите црквено-парохијске дужности, па између осталог и на дужност црквеног старосте, не представљају домаћине и руководитеље, него само „најближе помоћнике пастира, који спроводе његове подухвате у парохији”, при чему се „за вођење парохијских послова бирају најпoboжнија и најсрднија лица међу парохијанима”, а „парохијски свештеник треба да буде заиста руковођа и отац своје пастве”.

Из тога се види да **главу парохије представља настојатељ**, па не може бити ни речи о увођењу некаквог „демократског начела” у црквено-парохијски живот, како су неки схватили доношење новог „Парохијског устава”. Такво, „демократско”, схватање црквеног живота у корену руши целокупно канонско устројство Цркве и претвара је у обичну људску организацију, што је потпуно недопустиво.

* * *

128. Питање (Како у храму треба да стоје мужеви и жене, или породице са децом?): У нашој новој саборној цркви, архијереј је, у својој недавној проповеди, између осталог рекао да мушкарци треба да стоје са десне, а жене са леве стране храма, како је то било у древна времена. А како да поступају мужеви и жене, који су навикли да у цркви увек стоје заједно, или чак читаве породице са децом, које никада нису стајале одвојено?

Одговор: Ваш епархијски архијереј сасвим оправдано хоће да обнови тај благочестиви обичај који је у Цркви Христовој одувек постојао, и који се тек од недавно нарушава, пре свега од стране нецрквено

настројене градске интелигенције. Мушкарци и жене су у храму увек стајали одвојено. Нема никакве потребе да муж и жена стоје заједно. Напротив, свети апостол Павле, поучавајући мужа и жену, пише: *Не забрањујте се једно другоме, сем по договору привремено, да би се предавали Господу и молићви, ња ојем да се сасијанејте* (1. Кор. 7, 5). Овим он истиче природност тога, да се муж и жена раздвајају једно од другог **за време молитве**. Ако у породици има деце, мала деца свакако треба да буду са мајком, а када су у питању већа деца, дечаци треба да стоје са оцем, а девојчице са мајком.

У древним хришћанским храмовима, од којих су многи до данас сачувани, за жене су чак биле одређене посебне просторије одвојене оградом, или су стајале на балконима, који су управо због тога и прављени (а не да би на њима певао хор).

* * *

129. Питање (Ко треба да пече просфоре? Какве треба да буду просфоре?): Ко треба да пече просфоре? Може ли удата жена да пече просфору? Да ли се у тесто за просфору ставља со? Да ли је дозвољено да се посуда у којој се пеку просфоре подмазује било каквом масном, макар и биљном? Може ли се проскомидија савршавати на просфорама које су испечене неколико дана раније, или на хлебовима купљеним у продавници? Такође, ако нема пет просфора, може ли се проскомидија савршити на једној или две?

Одговор: Просфору, као материју за највећу хришћанску Свету Тајну, треба да пече лице које тај посао заслужује својом побожношћу, својим благочешћем и морално чистим животом. Ако се печење просфоре поверава лицу женског пола, онда предност треба да добије девственица или удовица чистог, целомудреног живота, по могућству старија. У поуци на крају Службеника јасно је речено какве треба да буду просфоре. Оне треба да буду добро испечене (не сирове, које се брзо уплесниве), од чистог пшеничног брашна, умешене са обичном водом, а не са млеком, не треба да буду премазане уљем или јајима, не треба да буду од мемљивог брашна, не треба да буду „пресољене”, односно превише засољене. Одатле је јасно да се со може ставити, али у крајње умереној количини, и да се пази да се не пресоли). Просфоре за служење Литургије треба да буду довољно **свеже**: „да се ко не усуди да служи са одвећ тврдом, вишедневном просфором”, као што смртно греша јереј који одлучи да служи на просфорама „плеснивим”, „живим” или „поквареним”. Стога је прописано да јереј пре но што почне проскомидију треба да испита каквог су квалитета просфоре, а да би

то боље видео, треба чак да изломи једну од њих. Зато свештеник на проскомидији треба да има једну просфору вишка – шесту.

На хлебовима купљеним у продавници, без крајње нужде, потпуно је недопустиво савршавати проскомидију, пре свега зато јер се не зна како су и на чему ти хлебови испечени.

У случају крајње нужде Литургија се може служити са било којом количином просфора, односно мање од пет, али то је ипак само – **крајња** нужда, када заиста не постоји никаква могућност да се испече свих пет просфора. На Истоку се до данас за Литургију употребљава једна велика просфора, на којој се налази **пет** печата – као да има пет просфора које чине један хлеб.

* * *

130. Пићање (*Од чега треба да буду свеће и какво је уље потребно за кандила?*): Од ког материјала треба да буду свеће које се пале у цркви и какво уље се употребљава за кандила?

Одговор: Према црквеним правилима свеће које се пале у цркви треба да буду од чистог воска, а за кандила треба да се употребљава чисто биљно маслиново уље.

* * *

131. Пићање (*Када и због чега је установљена забрана женама да улазе у олтар?*): Када и због чега је установљена забрана женама да улазе у олтар?

Одговор: Према црквеним правилима не само женама, него уопште мирјанима [лаицима] који нису посвећени у свештене степене, не допушта се улазак у олтар. Олтар је место свештенодејства и у њему могу да буду само у свештене одежде обучени свештенослужитељи и прислужитељи – чтечеви, појци, црквењаци и други, који помажу свештенику приликом богослужења.

Што се тиче жена, оне не треба да улазе у олтар нарочито зато што не могу да буду посвећене ни у који црквени степен, а то је, са своје стране, условљено њиховом специфичном физиологијом.

* * *

132. Пићање (*Може ли жена да буде црквени стариоста или појац?*): Може ли жена да буде црквени староста или појац?

Одговор: Сверуски црквени сабор из 1917–1918. дозволио је избор жена на дужност црквеног старосте. Званичан појац, то јест члан нижег црквеног клира, жена не може да буде, јер је то црквенослужитељска дужност, а жене не могу да буду посвећене у црквене степене.

* * *

133. Пићање (*Да ли треба на духовске задушнице певати „Глубиноју мудрости“?*): Будући да у Типику није указано на то шта треба да се пева за духовске задушнице¹ уместо „Видјехом Свјет истиниј“, а у свим црквама обично певају „Глубиноју мудрости“, хтео бих да знам колико је давно ушло у праксу да се на том месту пева „Глубиноју мудрости“, и чијем ауторитету ова пракса може да се припише? Да ли тако певају у старим манастирима? Шта певају код вас у Свето-Тројицком манастиру у Џорданвилу?

Одговор: У Типику нема никаквих упутстава о томе шта треба да се пева на Духовске задушнице уместо „Видјехом Свјет истиниј“, али се ништа не говори ни о томе да се ова песма изоставља. Услед тога наш „Црквени весник“ (из 1889. године) је сматрао да нема основа да се у датом случају изоставља песма „Видјехом Свет истиниј“, иако она спада међу стихире Педесетнице која још није наступила. Уосталом, пасхалне песме „Во гробје плотски“ и „Свјетисја, свјетисја“ јереј неизоставно произноси на Литургијама Великог поста и на обе Литургије светог Василија Великог у Страсној седмици.

И поред тога, постало је уобичајено да се на духовске задушнице **не пева** „Видјехом Свјет истиниј“, баш као што се пред наступање Педесетнице не пева и не чита „Царју небесниј“. Постоји пракса да се уместо ове песме не пева уопште ништа, а постоји и друга пракса – да се пева заупокојени тропар „Глубиноју мудрости“, као што је од дана Пасхе до Вазнесења на том месту певан пасхални тропар „Христос Воскресе“, а од дана Вазнесења до оданија певан је тропар Вазнесења „Вознеслсја јеси“. Тешко је рећи колико је давно ово ушло у обичај, тешко је и приписати једну или другу праксу неком ауторитету, када Типик о томе у потпуности ћути. Најисправније поступак у таквим случајевима јесте – руководити се саветима и упутствима свог епархијског Архијереја, коме се, уопште узев, треба обраћати у случају било какве недоумице, када у Типику не постоје директна и јасна упутства.

* * *

134. Пићање (*Када се приликом саборној службења ђакону даје Пречисто Тело Христово?*): Када презвитери служе саборно и приступају причешћивању Светим Христовим Тајнама, да ли је предстојатељ дужан да Пречисто Тело Христово одмах преда ђакону, или тек када се сам причести?

¹ Духовске задушнице – субота уочи празника Силаска Светог Духа на апостоле.

Одговор: Када презвитери служе **саборно**, најпре предстојатељ и јереји који му саслужују узимају у своје руке Тело Христово. Тек када се причести Телом Христовим, предстојатељ га даје и ђакону ради причешћа.

* * *

135. Питање (Ако служи један ѿрезвиѣтер, када ђакону даје Пречисто Тело Христово?): Ако презвитер служи само са ђаконом, када треба да преда ђакону Пречисто Тело Христово?

Одговор: Онда када је то одређено у Служебнику, то јест, пошто позове ђакон речима: „Ваконе, приступи”, предаје му Тело Христово, а затим сам узима Тело Христово и тако се обојица истовремено причешћују. Овако се чини из практичних разлога.

* * *

136. Питање (Када је за време ѿроскомидије у храму ейискоѿ, који возѿлас ѿроизноси ѿрезвиѣтер?): Када презвитер врши проскомидију док се у храму налази епископ, и чтец, читајући часове, каже: „Именом Господњим, владико, благослови”, који возглас треба да произнесе презвитер: „Молитвама светог владике нашег...” или, као обично, „Молитвама светих Отаца наших”?

Одговор: У присуству архијереја произноси се возглас: „Молитвама светог владике нашег”, јер чтец управо од њега тражи благослов када каже: „Именом Господњим, владико, благослови”. Када архијереја нема, чтец говори: „Именом Господњим благослови, оче”, а презвитер који служи благосиља, призивајући „молитве светих отаца наших”, то јест своје сабраће присутне у храму (пошто су црквени типичи састављени у монашким обитељима и првобитно су били намењени управо њима, ту се мисли на сабраћу монахе). Из благочестивог уважавања према свештеном чину, у обраћању епископу или свештеномонасима њих су од старине звали „свети владико” и „свети оче”. Управо такав је смисао и горе поменутих возгласа на часовима, полуноћници и по вечерју.

* * *

137. Питање (Какво ѿреба да буде црквено ѿојање?): Какво треба да буде црквено појање, у складу са црквеним канонима и традицијом?

Одговор: Какво треба да буде црквено појање, то јасно показује и тврдо озакоњује 75. правило Шестог Васељенског сабора:

„Који долазе у цркве ради певања, желимо да не употребљавају разуздану вику, да не принуђују природу на крике и да не изводе ни-

шта што не пристаје и није долично у цркви, него морају да приносе са највећом пажњом и скрушеношћу песме Богу, Који види скривено; јер и света је реч учила синове Израиља да буду побожни (3. Мој. 15, 31)”.

Овде се указује на следеће основне црте којима треба да се одликује црквено појање:

1) У црквеном појању су неумесна и недопустива „разуздана вика” и „неприродни крици”, то јест било какви спољашњи ефекти.

2) У црквеном појању није дозвољено извођење ничега што „не пристаје и није долично у цркви”, то јест не треба допуштати мелодије и напеве који не одговарају духу Цркве.

3) У црквеном појању је главна „највећа пажња” према речима које се певају и, сходно томе, према мислима које су у њима садржане, а услед тога и осећај „скрушености” са којом се те речи певају, то јест молитвено-побожни однос према њима и одговарајуће појачко извођење, које споља изражава унутрашњи осећај скрушености.

Из свега тога јасно је да црквено појање треба да буде сасвим **посебно**, ни налик обичном световном појању. Тако је у хришћанској Цркви увек и било, током низа векова.

Још од првих векова хришћанства Свети Оци и Учитељи Цркве одлучно су се борили против продирања светских, театарних елемената у црквено појање. Тако, у једној од својих проповеди свети Кипријан Картагински захтева да хришћани који се сабирају на молитвене скупове чувају највећу побожност и потребан ред, како не би узносили молитве Богу разузданим и извештаченим гласовима и виком, јер Бог не слуша глас наших уста, него нашег срца, и не обраћа пажњу на нашу вику, него на оно што је скривено у нашим мислима. Свети Кипријан као потврду наводи читав низ текстова из Светог Писма, истичући да разуздани крици и извештачена вика нису у сладу са духом Цркве и да јој не приличе.

Велики васељенски учитељ и светитељ Јован Златоуст у једној од својих беседа изражава жаљење, јер се много од онога што се може чути на позоришној сцени преноси и у цркву, а неприродна вика у цркви у стању је једино да расеје човеков дух. При томе, он поставља питање: „Чему таква усиљена вика? Чему насилно напрезање духа, који испушта звуке не изражавајући ништа природно? То треба оставити женама и певачима у позоришту. Зар је могуће мешати забаву са оним појањем које за циљ има прослављање Бога?”

Блажени Јероним, обраћајући се омладини која пева у храму, саветује им да „Богу треба певати не толико грлом, колико срцем; грло и

уста у храму не треба да буду онакви, као у (позоришној) трагедији”; у храму не треба да се певају „сценски мотиви и песме, него треба побожно произносити и познавати Свето Писмо”. Чак и када певање у храму није најскладније, оно је ипак, уз добра дела, пријатно Богу. Христов слуга је дужан да пева тако, да буду пријатне речи које произноси, **а не глас његов**, како би тиме био изгнан зли, савловски дух из оних у којима тај дух обитава као у Савлу, и како се тај зли дух не би уселио у оне **који храм Божији претварају у позориште**”.

Чувени тумач канона Зонара, објашњавајући 75. правило Шестог Васељенског сабора, изражава дубоко жаљење поводом тога што у његово време (XII век) „све оно што је најкитијасте и најнеприродније на позоришној сцени, и што је најнеморалније у певању – труде се да уведу у храм и у црквено појање”.

Истински црквено појање, како то само по себи треба да буде јасно, разликује се од светског по својој **бестрасности** и одрешености од свега земаљског: оно не треба да подстиче никаква земаљска чула и доживљаје, него да узноси дух оних који се моле ка небу. Везивање за чисто естетску страну у црквеном појању, како истичу горе поменути црквени ауторитети, није умесно. Естетско осећање тиче се области **душевности**, док у цркви све треба да буде **духовно**, стога и црквено појање треба да подстиче духовна осећања, а не душевна. Такво „душевно” начело шири се, нажалост, у нашим руским храмовима под утицајем италијанских музичара који су током два последња века навалили у Русију, и оно је готово у потпуности истиснуло истинско црквено појање, строго и бестрасно, које смо наследили од Византије. Код нас су многи истакнути архипастири и пастири дубоко туговали због тога, а неки од њих су се и одлучно борили за обнављање древних, истински црквених напева у нашим храмовима.

Међу такве ревнитеље истинског црквеног појања у новије време треба свакако убројати преосвећеног Арсенија, архиепископа Новгородског и Староруског (који је на Сверуском Црквеном сабору у Москви 1917. године удостојен да буде изабран као други кандидат за трон патријарха). Ево његових ауторитативних речи о црквеном појању:

„Када смо од XVII века погледе окренули ка Западу, у свему смо се променили. И у појању смо заборавили дивне напеве – знамени, бугарски и грчки. Црквени појци су умислили да су – уметници. Почели су да сматрају како таквим својим појањем, које је било страно духу православног богослужења, чине услугу Господу! Уместо да, на пример,

Херувимску песму изводе у строгим тоновима, они за њу узимају вулгарне мелодије. Спремни су да у богослужбено појање унесу некакве романтичне мелодије, које би биле погодне за извођење на естради, спремни су да од певнице направе позорницу. И то у време када свештенослужитељи савршавају хришћанску Свету Тајну Евхаристије. И није нас срамота, нити то сматрамо за грех! Чак и не помишљамо на то какву одговорност носимо за ову профанацију богослужења својим појањем”.

У последње време пред револуцију, све више је почело да се појачава интересовање за древно црквено појање, па се могло чути залагање за повратак на то појање и за уклањање из црквене певнице „италијанштине”, то јест новијих светских композиција црквених песама, написаних под утицајем италијанских музичара. Преосвећени Арсеније ово са задовољством примећује. „Руско друштво почиње да схвата – каже он – да је стабилна само она култура, која је саздана на чврстом темељу прошлости. Композитори са интересовањем изучавају обрасце древно-руског појања. Али нама је потребно да радимо и свако на свом месту како бисмо подстакли интересовање за ову струју у области богослужбеног појања. **Треба да се поносимо нашим древним црквеним појањем**. Оно је израз духа нашег народа, који је васпитан и стасао под утицајем Цркве. Треба да се поносимо својим домаћим мелодијама, као споменицима религиозно-народног музичког стваралаштва. На жалост, ми се њима не поносимо. Зато се истинско црквено појање заборавља и **измишља се ново, које је страно духу нашег народа**. Брига о очувању и обнови древног црквеног појања представља једну од главних брига оних којима је стало до интереса Цркве и народа. Црквено појање треба да буде **строго молитвено**. Уз унисионо појање чује се, да тако кажемо, молитвена тишина у храму. Ово није случај са вишегласним појањем, нарочито када се оно изводи невешто. Ту онај ко стоји у храму прати како ће овај или онај глас да изведе своју партију, шта ради диригент и томе слично. Али **певница није подијум за уметнике**. У Цркви све треба да буде свето”.

Као што видимо, преосвећени Арсеније савременом вишегласном хорском певању у цркви приступа са истом оном негативном оценом са којом су сличне покушаје увођења „театралности” у црквено појање осуђивали древни Оци и Учитељи Цркве. У редакцији самог преосвећеног Арсенија састављен је нарочити нотни зборник црквених песама велике вредности под насловом „Појчев сапутник” (рус. „Спутник псаломщика”).

Код нас је широко распрострањен такозвани „Обиход” Љвова-Бахметјева, који заправо представља искривљење нашег исконског црквеног појања под истим западним утицајем као и у делима многих композитора из последња два века, али сада првенствено немачким. Наш знаменити московски митрополит Филарет, узнемирен самовољом коју су показали композитори овог „Обихода”, није допуштао његову употребу у Московској епархији, где се дуго времена очувала древна појачка традиција.

* * *

138. Питање (Како Црква *гледа* на *извођење сојсѣвних композиција дириѣнаѣа током боѣслужења?*): Како Црква гледа на извођење сопствених композиција диригената током богослужења?

Одговор: Појање које се употребљава у црквама на богослужењу намењено је духовном васпитавању верујућих, оно треба да им донесе одговарајућа молитвена осећања и доживљаје, па стога састављање црквених мелодија ни у ком случају не може бити препуштено нечијој самовољи. На избор ових или оних мелодија не сме се гледати као на ствар „укуса”. Утврђивање тога да је нека мелодија у већој или мањој мери црквена и давање дозволе за њену употребу у црквама на богослужењу, искључиво је право више црквене власти. Без њене дозволе недопустиво је да диригенти изводе своје композиције за време богослужења.

* * *

139. Питање (Одакле *обичај да се светиа Чаша љолаже на љаве верних?*): У неким парохијама постоји обичај да се приликом последњег појављивања Светих Дарова, после возгласа: „Сада и увек и у векове векова” света Чаша полаже на главе верујућих са речима: „По вери вашој нека вам буде”. Одакле овај обичај, и ако је законит, зашто га се онда не придржавају сви?

Одговор: Ово је просто благочестиви обичај, распрострањен у Југозападној Русији, за који не постоји основ ни у Типику, ни у општеобавезној пракси. Он није увек безопасан, будући да у гужви увек постоји ризик да ће неко гурнути свету Чашу и да ће се Свети Дарови просути.

* * *

140. Питање (Како *љосѣуѣаѣи са лицима која живе у ѣрађанском браку?*): Има доста наших сународника који живе у грађанском браку са новим мужевима или женама, након што је њихов ранији супружански живот, освећен у Цркви, из овог или оног разлога престао. Пошто

Црква не признаје грађански брак, та лица, будући да живе у блуду, лишена су благодати Свете Тајне покајања. Могу ли они да добију развод и на који начин, а ако не могу, како да се спасу?

Одговор: Лицима која живе у грађанском браку, као блудочинцима, не допушта се причешће Светим Тајнама све док не прекину своју блудну везу и не издрже епитимију за грех коју им одреди духовник. Уколико су се та лица раније, пре своје блудне везе, налазила у законитом црквеном браку, дужна су да обнове свој пређашњи законити брачни живот, а ако је то из неког разлог немогуће, онда треба да поднесу молбу за развод брака, образложену на одговарајући начин. Молба се подноси епархијској управи оне епархије којој припада њихова парохија. У оправданим случајевима такав развод се може несметано добити. По добијању развода неопходно је да се закључи нови црквени брак.

Они који живе блудно, без црквеног брака, немају права да се причесте Светим Христовим Тајнама, јер нису добили разрешење „за све своје грехе” (а разрешење се не даје ако нема покајања и чврсте одлуке да се грех изглади на делу, то јест **исправљањем** свога живота).

* * *

141. Питање (Моју ли *ѣравославни лаици да се моле на бројанице?*): Могу ли православни мирјани да се моле на бројанице, онако како то практикују католици? Ко је и када увео обичај молитве на бројанице?

Одговор: Појаву бројаница црквено предање везује за време оснивача општежитељног монашког живота, преподобног Пахомија Великог (V век), који је бројанице увео за своје неписмене ученике-монахе, уз обавезу да свакодневно произносе одређени број молитава праћених поклонима. Од тада бројанице су ушле у широку употребу, како у источном, тако и у западном монаштву, а ушле су и у свеопшту употребу, не само међу монасима, него и међу ревносним и благочестивим мирјанима. Према Типику, монах је обавезан да свакодневно испуни одређени број поклона заједно са молитвом Исусовом („Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме грешног”), а бројаница представља веома погодно и једноставно средство за њихово бројање. И само ношење бројанице на руци треба стално да подсећа монаха на то шта је његово главно занимање – непрестана молитва, коју је свети апостол Павле заповедио не само монасима, него свим хришћанима уопште (види: 1. Сол. 5, 17). Ето због чега новопостриженом монаху, након његовог облачења у монашку одећу, игуман обавезно даје бројанице, говорећи:

„Прими брате (*име*) мач духовни, који је реч Божија, у свагдашњој молитви Исусовој: дужан си да свагда имаш име Господа Исуса у уму, у срцу, у мислима, у устима својим, говорећи увек: „Господе Исусе Христе, Сине Божији, помилуј ме грешног”... Али на исто ово непрестано спомињање спасоносног Имена Исусовог позвани су и сви они лаици који ревнују на своме спасењу, јер дух живота у Христу је исти код монаха и код мирјана. Овим се и објашњава то што су у древној Русији бројанице – са посебним називом и помало специфичне израде, такозване „љестовке” (које су представљале дугачак и узан ремен од коже, са кожним пречкама на себи) – имале најширу употребу и код мирјана, што се до данашњег времена сачувало код наших старовераца. У светој Русији на таквим бројаницама волели су да се моле не само монаси, него и верујући мирјани, обављајући свакодневно, ујутро и увече, своје домаће молитвено правило. Са понестајањем молитвеног духа и побожности код наших мирјана, и бројанице су изашле из употребе. Не треба се плашити да ће (како неки страхују) молитва на бројанице добити механички карактер. Свака молитва, и без бројаница, може да буде механичка, ако се човек не потруди да је обавља са дубоком пажњом и побожношћу, побеђујући своју расејаност. Употребу Исусове молитве са поклонима наша Црква је одобрила и тако што се на крају неких богослужбених књига (Псалтира са последованијем) указује на то, да се све црквене службе, у случају нужде, могу заменити одређеним бројем поклона са молитвом Исусовом, што би било тешко испунити без употребе бројаница:

за читав Псалтир – 6.000 молитава Исусових;

за једну катизму – 300 молитава, за славу – 100;

за полуноћницу – 600;

за јутрење – 1.500;

за часове без међучасова – 1.000; са међучасовима – 1.500;

за вечерње – 600;

за велико повечерје – 700;

за мало повечерје – 400;

за канон акатиста Богородици са кондацима и икосима – 300 поклона.

Ту се одмах указује и на нешто другачији поредак, са мањим бројем молитава и поклона уместо сваке службе.

Многи наши духоносни старци, молитвеници, подвижници и наставници вере и побожности, све до последњег времена препоручивали су мирјанима који ревнују на делу свога спасења употребу

бројаница, па су им чак и сами поклањали своје сопствене бројанице „на благослов”.

Ево како, на пример, о значају бројаница пише наш велики духовни наставник последњег времена, светитељ Теофан, Вишенски Затворник:

„...Када станемо на молитву, не прође ни минут, а већ нам се чини да смо стајали дуго, предуго. Ова помисао нам не причињава штету када се молитва обавља по установљеном правилу, али када се неко моли само чинећи поклоне са кратком молитвом, онда она представља велико искушење, и може да прекине молитву која је тек започела, остављајући лажно уверење да је молитва протекла како треба. Добри молитвеници су и дошли на идеју да употребљавају **бројанице** управо зато да би избегли такву самообману. Бројанице се дају на употребу онима који намеравају да се уместо молитвама из молитвеника, моле сами од себе. Користе их овако: кажу 'Господе Исусе Христе, помилуј ме грешног', или 'грешну', па окрену један чворић између прстију; ово кажу и други пут, па окрену још један чворић, и тако редом. Приликом сваке молитве чине поклон – појасни или земни, како хоће, или пак на малим зрнима бројанице чине појасне поклоне, а на великим – земне. Читаво молитвено правило ту се састоји од одређеног броја молитава са поклонима, при чему се могу убацити и друге молитве, исказане сопственим речима... Колико поклона треба чинити уз коју молитву, одређено је на крају Псалтира са последованијем, и то у различитим пропорцијама – за усрдне и за оне који су лењи или заузети. Старци који и данас код нас живе у скитовима или засебним келијама – на пример, на Валааму и у Соловкам – све службе обављају на тај начин. Ако хоћете, или ако понекад пожелите, и ви своје правило можете да обављате на тај начин. Али најпре се потрудите да стекнете навику да га обављате како је прописано. За сваки случај, послаћу вам бројанице. Када ово прочитате, немојте да помислите да вас терам у манастир. За молитву на бројанице први пут сам чуо од мирјана, а не од монаха. Многи мушкарци и жене у свету моле се на тај начин. И вама ће то добро доћи” (из књиге светитеља Теофана Затворника „Шта је духовни живот и како се за њега оспособити?”¹).

¹ Узгред, у животопису архиепископа Аверкија (Таушева), који је написао његов ученик јеромонах Серафим (Роуз), каже се да је управо поменута књига светог Теофана Затворника још у раној младости веома снажно утицала на њега. Ово класично дело православне духовне литературе на српском је објављено у нашој библиотеци, у зборнику дела св. Теофана „Живети за вечност” (Београд 2007, II изд., превод: М. Станковић).

Карактеристично је да све ово светитељ Теофан пише младој девојци из светског друштва, која тежи ка духовном животу и тим поводом почиње са њим да се дописује.

Дакле, ето како ми, православни хришћани, треба да гледамо на молитву са бројаницама!

* * *

142. Питање (*Где треба да се налази свештеник за време певања Полијелеја?*): Где треба да се налази свештеник од тренутка када се пева Полијелеј („Хвалите имја Господње”), па све до читања Јеванђеља, закључно са њим: у олтару или код налоња на средини храма?

Неки свештеници за време певања „Хвалите имја Господње” отварају Царске двери и, са свећеносцем који иде пред њима, износе свето Јеванђеље на средину храма, одатле почињу да каде, читају свето Јеванђеље положено на налоњ, благосиљају верујуће који целивају свето Јеванђеље и потом односе свето Јеванђеље у олтар. Неки свештеници остављају свето Јеванђеље да лежи на налоњу до свршетка Великог Славословља, и уз певање закључног „Свјати Боже” уносе свето Јеванђеље у олтар. Многи свештеници за време певања „Хвалите имја Господње” само отварају Царске двери, не износећи Јеванђеље на средину храма. Они почињу да каде од олтара, Јеванђеље читају на Престолу и тек тада га износе на средину храма ради целивања, а после га одмах враћају у олтар. Био бих Вам веома захвалан на објашњењу који су поступци свештеника исправни.

Одговор: Одговорити на ваше питање, као и на многа слична питања која се тичу богослужбене праксе, није тако једноставно. У разним помесним православним црквама, па и у самој нашој Руској Православној Цркви, одувек су постојале и до данас постоје не мале разлике у богослужбеној пракси. Стога није лако изнети категоричку тврдњу о томе да ли је овај или онај богослужбени обред правилан или неправилан. Безусловно је неправилно само оно што је противно духу наше свете Православне вере, што нарушава црквене каноне и што је у раскораку не само са словом, него и са духом – са унутрашњим смислом нашег Богослужбеног Устава (Типика). Само ако се прилази са такве тачке гледишта, може се износити суд о исправности или неисправности ове или оне богослужбене праксе.

У случају на који сте ви указали треба најпре да се окренемо нашем Типику. Пре свега треба знати да се „Хвалите имја Господње” према Типику не пева увек. „Хвалите имја Господње”, или полијелеј, пева се само на бденијима великих празника, као и на јутрењима оних

средњих празника, за које је одређено бденије или полијелеј, то јест у свим случајевима када је прописано да се пева величаније празнику или светоме. Што се тиче **недељних** дана, како стоји у 17. глави Типика, „од сирне недеље до Воздвижења Часног Крста полијелеј се изоставља. А после оданија Воздвижења Часног Крста, осим претпразништва и попразништва Божића и Богојављења... недељом на јутрењу пева се полијелеј”. Али у Руској Цркви се, насупротив Типику, чврсто укоренио обичај да се полијелеј пева током читаве године.

Када Типиком није одређено да се пева полијелеј, уместо њега нарочитим напевом певају се „Непорочни”, то јест 17. катизма, која почиње речима: „Блажени непорочни” (што је данас практично сасвим изашло из употребе), а после њих недељом такозвани „тропари по непорочнима” – „Ангелскиј собор удивисја”, са припевом „Благословен јеси Господи, научи мја оправданијем Твојим”.

На почетку певања полијелеја или „непорочних” отварају се Царске двери и свештеник са ђаконом обавља кађење читавог храма. Ако после полијелеја има величаније празнику или светоме, онда кађење, након што се отпева величаније, почиње од средине храма, где је постављена икона празника или светог.

Нигде у Типику ми не наилазимо на упутство да се Јеванђеље износи на средину храма на почетку певања полијелеја. Напротив, као што се јасно види из 2. главе Типика, Јеванђеље се недељом чита **у олтару**, при чему, према објашњењу тумача, олтар у том тренутку представља гроб Господњи, из кога се разлеже вест о васкрсењу Христовом. А у дане великих празника, када се пева величаније, Јеванђеље се чита у народу, пред иконом празника на средини храма, и тада оно објављује догађај који се празнује.

Тек након читања Јеванђеља на недељном јутрењу, како каже 2. глава Типика, „свештеник излази на свете двери са Јеванђељем, држећи га на прсима, а пред њим са обе стране два свећеносца; са спуштеним фелоном свештеник стане на средину храма, држећи свето Јеванђеље на прсима својим, а свећњаци са обе стране. И прилази предстојатељ сам, и чини два поклона, целива Јеванђеље, и опет чини један поклон (поклоне не чини до земље, него **мале**, преклонивши главу док руком не досегне земљу. Јер се недељом, Господњим празницима и током читаве Педесетнице **не преклањају** колена). Затим и сва братија по чину, два по два, чине такве поклоне, најпре два, па целивају свето Јеванђеље, а затим један, и поклон настојатељу. Након целивања светог Јеванђеља јереј осењује братију јеванђељем и улази у свети олтар”.

У пракси, нарочито у парохијским храмовима, свето Јеванђеље се након изношења из олтару полаже на налоњ на средини храма и тамо остаје док му се сви богомолитељи не поклоне, након чега се односи у олтар.¹ Нигде у Типику се не каже да свештеник треба да благосиља народ који целива свето Јеванђеље, али овај благочестиви обичај је веома широко распрострањен у парохијским храмовима, и већина верујућих се навикла на њега. У књизи „Поредок јутрења, вечерња и полуноћнице”, изdatoј у Кијеву 1861, каже се: „Након читања Јеванђеља јереј га износи на средину цркве, док испред њега иде ђакон са свећом, полаже га на налоњ и, целивавши га заједно са ђаконом, одлази у олтар. После друге јектеније јереј излази у храм и доноси свето Јеванђеље у олтар, осећујући њиме народ из Царских двери”. По свему судећи Јеванђеље се уноси онда када се оконча његово целивање. Али у каснијим издањима ове књиге више се не говори о томе да јереј, када целива Јеванђеље, улази у олтар. Много благочестивије и доличније је да остане поред налоња док народ целива Јеванђеље, као да стражари покрај њега, и да у олтар уђе, заједно са Јеванђељем, тек након што сви приђу да га целивају. То би било у складу и са упутствима из 2. главе Типика, према којима јереј не оставља Јеванђеље све време целивања, него га „држи на својим прсима”.

Скрећемо пажњу верујућих на то како треба чинити поклоне приликом целивања светог Јеванђеља, а исто тако и светих икона, и уопште сваке светиње. Данас то мало ко зна и мало ко се тога држи, међутим, у храму све треба да буде *благодобро и уредно* (1. Кор. 14, 40). Најпре се чине два поклона, при чему Типик истиче да се недељом и на Господње празнике, као и током читавог периода од Васкрса до Педесетнице, **колена не преклањају**, те стога ово треба да буду мали поклони, то јест треба сагнути главу док се руком не дотакне земља, затим целивати светињу, и на крају учинити још један, трећи поклон.

* * *

143. Питање: *Може ли млада, удаћа жена да њече њросфоре?*

Одговор: На читавом православном истоку, као што је раније било и у Русији, печење просфора поверава се посебно изабраним стари-

¹ „Свештеник износи св. Јеванђеље и оставља га на налоњу ради целивања (ако је било величаније, ставља Јеванђеље на налоњу до празничне иконе са десне стране) и целива Јеванђеље (ако је икона ту целива најпре Јеванђеље, а затим икону), прво сам свештеник и ђакон, а затим остали народ, све двоје по двоје” (Велики Типик, Београд 1984).

јим женама, обично удовицама или девственицама, које воде благочестив, целомудрен живот при храму.

* * *

144. Питање: *(Да ли црквене сестре своје дужности треба да испуњавају њокривене главе?)* Да ли црквене сестре¹ за време службе Божије своје дужности треба да испуњавају покривене главе – у белој марами?

Одговор: Наравно, ако свака жена треба да долази у храм покривене главе, онда су поготово црквене сестре дужне да свима пружају добар пример у том погледу. Беле мараме су за њих и уведене као униформа која потпуно одговара њиховом звању и коју никако не треба занемаривати.

* * *

145. Питање: *(Зар знање о Христју није заједничко наслеђе свих хришћанских религија?)* Зар Богооткривено знање о Христу није заједничко наслеђе свих хришћанских религија? Јер то знање је једно, и изложено у једном Јеванђељу, а различити су само путеви коришћења тога знања и мера у којој се оно користи.

Одговор: Христос Спаситељ је на земљу донео само **једну** религију, па је зато у суштини сасвим неправилно говорити о „хришћанским религијама” у множини. Знање о Христу је **истинито**, коначно, само **једно**, и припада само Једној Светој, Саборној и Апостолској Цркви, коју је основао Господ Исус Христос. Господ је основао само **једну Цркву** (а не много разних „хришћанских” цркава) када је рекао: *сазидаћу Цркву Своју, и вратићу њакла неће је надвладаћу* (Мт. 16, 18). Та Црква је – **Православна Црква**, која током готово две хиљаде година ни у чему није одступила од истине коју је на земљу донео Господ Исус Христос и која је изложена у светом Јеванђељу. Од те Једне, Свете, Саборне и Апостолске Цркве, у различита времена, потресана разним лажним учењима која су искривљавала јеванђелску истину, отпададе су поједине хришћанске заједнице: у XI веку Римска црква, која је свога епископа, папу, прогласила за непогрешивог намесника Господа Исуса Христа на земљи, а у XVI веку протестантизам, са својим многобројним

¹ „Црквене сестре” представљају установу карактеристичну за Руску Цркву. То су жене које живе благочестивим животом у свету и помажу при храму. Бела марама је њихова униформа и знак распознавања. Постоје извесне сличности између ове установе и нашег „Кола српских сестара”, које се ангажује пре свега у области добротворног рада.

гранама-сектама, од којих су неке дошле чак до одбацивања вере у Божанство Господа Исуса Христа и томе слично.

И како се онда може рећи да сви имају „једно знање”? Оно уопште није једно, него напротив, веома различито: у Православљу знање је истинито, неискварено, а код свих других, који су отпали од Православља, оно је у већој или мањој мери искривљено и изопачено.

* * *

146. Пићање (*Православни хришћанин, који не смайра за ірех ѿо шїо своїа браїа лишава слободу и имовине у своју корист, није ли јеретик већи од иноверца, који за браїа даје живої?*): Православни хришћанин, који поседује Богооткривено знање, али не сматра за грех то што свога брата лишава слободу и имовине у своју корист, није ли јеретик већи од иноверца, који за брата даје живот?

Одговор: Он се не може назвати јеретиком, а тим пре – јеретиком већим од иноверца. Јеретиком се назива човек који прихвата изопачено учење вере и у своме исповедању изврће Богооткривену истину. А за православног хришћанина, уколико чува истинито учење вере, не може се рећи да је јеретик. Ако греши против морала, онда је он – грешник, коме је потребно да исправи свој живот, коме је потребно уразумљење и казна, али јеретиком се не може назвати. Не треба мешати моралну и догматску област. Веома је лоше ако православни хришћанин, који исповеда чисто учење вере, греши; али иноверац који учини било какав морално похвалан поступак, од тога неће постати православан.

* * *

147. Пићање (*Може ли жена за време месечної очишћења ѿїїи свейу водицу, ѿалиїи кандило и ѿевайїи у црквеном хору?*): Може ли жена за време месечног очишћења пити свету воду, палити кандило и певати у црквеном хору?

Одговор: Сходно 61. правилу 42. главе Номоканона, које се позива на 7. правило светог Тимотеја Александријског, „жена која има своје уобичајено, не причешћује се за Пасху док се не очисти: **нити улази у цркву до 7 дана...**”, то јест уопште не треба да улази у цркву. Али у пракси ово се данас не држи тако строго, па се допушта снисхођење: не треба се само дотицати никакве светиње, а у цркву се може долазити и, ако је потребно, у случају крајње нужде, могу се извршавати неке обавезе, на пример помагати оцу настојатељу ако нема неопходне помоћнике за уређивање храма и помоћ око богослужења.

* * *

148. Пићање (*Који се іреси ѿодразумевају ѿод „ірехом ѿроїїив Ду-ха Свейїоїа”?*): Који се свакидашњи греси подразумевају под најстрашнијим грехом „против Духа Светога”?

Одговор: Као што се види из Јеванђеља, под најстрашнијим грехом „хуле на Духа Светога” (Мт. 12, 31–32) Сам Христос Спаситељ подразумевао је грех упорног, огорченог неверовања, грех намерног противљења спасоносној благодати Божијој, којим су у оно време грешили књижевници и фарисеји, тврдећи, не обазирјући се ни на шта, да Христос Спаситељ чини чудеса силом демонског кнеза Велзевула.

Зашто је овај грех најтежи и зашто се он, по речима Христа Спаситеља, *неће ѿростїїи ни у овоме веку, ни у будућем*?

Зато што, ако човек одбацује очигледна дејства спасоносне благодати Духа Светога, у њему нема одакле да се појави **покајање**, без кога нема спасења: он не може да се покаје. Милосрђе Божије је бесконачно, и нема греха који би га победио. Али, ко упорно одбацује и само то милосрђе, ко не верује у њега, ко се упорно и огорчено противи самој спасоносној благодати Божијој – за таквога као да нема милосрђа Божијег, његов грех остаје неопроштен и он гине. Овим грехом греше, између осталих, свесне самоубице, које су доспеле до потпуног очајања, услед чега их Црква лишава хришћанског погребља и заупокојених молитава.

* * *

149. Пићање (*Моју ли се у светом олїару ісповедатїи и іриче-шћиватїи лаїци?*): Могу ли се у светом олтару исповедати мирјани, они који не припадају црквеном клиру?

Одговор: То је апсолутно недопустиво. По црквеним канонима, лаицима је уопште забрањен улазак у олтар. Тако, 69. правило Шестог Васељенског сабора гласи: „**Нека је забрањено свакоме ко је из реда мирјана да улази унутар светог олтара**”. А 19. правило Лаодикијског сабора каже: „**Само освешћенима је дозвољено да улазе у олтар и да се тамо причешћују**”.

„Ради тајанствености Бескрвне Жртве, која се приноси у светом олтару, забрањено је било од најстаријих времена Цркве улазити у олтар свакоме, који није припадао свештеном чину. **Олтар је опредељен само за свештена лица**’ (Тумачење чувених каноничара – тумача Свештених правила – Зонаре и Валсамона, види: Атинска Синтагма, II, 466). Ово је било **опште правило** Цркве, како источне тако и западне. Трулски Оци (Оци Шестог Васељенског сабора), сада то само узакоњу-

ју. У XII веку подигнуто је било питање, да ли може монах (наравно, који још није припадао клиру) ући у олтар – и патријарх Цариградски Никола у свом 1. каноничком одговору исказује мишљење, да не треба забранити монаху да улази у олтар, ради части монашког чина, али **само тада**, кад треба палити свеће или кандила. Из овога се може већ видети, колико се строго пазило на наредбу овога правила; а ово је поучно, колико се мора и данас и свагда на то пазити („Правила Православне Цркве са тумачењима” Никодима, Епископа Далматинског, Књига I, стр. 554).

Чак се ни онима који су посвећени у чин чтеца и ипођакона не допушта да се причешћују у светом олтару, јер се њихово постављање (хиротесија) обавља **изван** олтара, па стога и причешће треба да имају изван олтара. У олтару имају право да се причешћују **само** они свештенослужитељи, чије се посвећење обавља у олтару, а то су: епископи, свештеници, ђакони, и више – **нико**. Ево како о томе говори истакнути црквени писац из XV века, један од најсветијих људи свога доба, Симеон, архиепископ Солунски, који је дао детаљно тумачење свих богослужбених чинова:

„Пре других (на солеји, изван олтара) увек се причешћују ипођакони, који су присутни на сваком свештенодејству, јер њима, мада следе иза ђакона, не приличи да се причешћују у олтару, будући да се у олтару ни не посвећују; потом се причешћују (исто на солеји) чтечеви и монаси, а затим лаици. У олтару се осим архијереја, презвитера и ђакона **нико** не причешћује; јер се само ова три чина рукополажу унутар олтара, а остали – изван олтара. И не узимају у руке Тело Христово, јер су по својој чину испод, и по степену части ниже, чак и када се одликују врлинама. Стога свако од њих треба да чува свој чин, како заповеда апостол Павле: *сваки нека остане у ономе звању у коме је призован*, тим пре што је **основ врлине смирење**, чак и међу Арханђелима” (гл. 79) (види: Новая скрижаль” ч. II, стр. 262–263).

Обичај, уведен тек недавно, који дозвољава мирјанима да слободно, без крајње нужде, улазе у олтар, да се исповедају и причешћују у олтару, заснован је углавном на човекоугађању које је за свештенослужитеље недопустиво, а широко су почели да га практикују припадници такозване „живе цркве” и „обновљенци”, који нису желели да признају нарочиту светост олтара, него су тежили уопште ка „демократизацији” Цркве, што је недопустиво и заслужује осуду.

* * *

150. Питање (Да ли је правилно обављајући помазивање освешћеним уљем на Свеноћном бденију после целивања светом Јеванђељу у оне недељне дане када литија са благосиљањем хлебова није творена и када јелеј, сходно томе, није освешћиван): Да ли је правилно обављати помазивање освешћеним уљем на Свеноћном бденију после целивања светог Јеванђеља у оне недељне дане, када литија са благосиљањем хлебова није творена и када јелеј, сходно томе, није освешћиван?

Одговор: За такво помазивање нема никаквог основа и оно је противно пракси наше Руске Православне Цркве, као и пракси Источних Цркава. Према нашој руској пракси свештенослужитељ не помазује светим уљем, него даје благослов онима што целивају свето Јеванђеље које лежи на налоњу на средини храма. Помазивање светим уљем обавља се само на празничном Свеноћном бденију, када се твори литија и освештање хлебова, пшенице, вина и уља.

* * *

151. Питање (Одакле обичај да се проповед говори након што се два љуца отпева „Буди имја Господње...”, а одмах после проповеди хор пева „Буди имја Господње...” (трећи љуц?): Постоји пракса да се проповед говори након што хор два пута отпева „Буди имја Господње...”, а тек после проповеди хор пева „Буди имја Господње...” трећи пут. Откуд тај обичај?

Одговор: Таква пракса је заиста постојала још у Русији, мада за њу нема никаквог основа у Црквеном Типику. Типик уопште не говори о **месту** на коме се током Божанствене литургије произноси проповед. У суштини, проповед није ништа друго до тумачење прочитаног Јеванђеља или објашњење догађаја који се празнује, па је стога у старини увек произношена непосредно након читања Јеванђеља. По предању, први је почео да је пребацује на крај Литургије свети Јован Златоуст, који је жалио због тога што су многи долазили на Литургију само зато да би се насладили његовом красноречивошћу, па су након проповеди одлазили из храма. Он се надао да ће везивањем проповеди за сам крај Литургије приморати верујуће да остану на Литургији до краја. Други раширени обичај је – да се проповед произноси одмах након певања причасног стиха. Ово је прихваћено углавном за саборно богослужење, када проповед не произноси сам предстојатељ. Обичај да се певање „Буди имја Господње” на тај начин раздваја постоји и у другим случајевима, као на пример, приликом освешћења хлебова на Велику Суботу, или приликом певања заупокојене литије на крају Литургије, али то

тешко да се може правдати Типиком, који не зна за такво дробљење ове песме, нити здравим разумом, јер нема баш никаквог основа да се **једна** тројична похвала Господу тако дроби на делове. Као исправно и ауторитативно руководство у овом случају може да послужи упутство Типика о томе како се обавља Чин Великог Освећења воде у Навечерје Богојављења. Он почиње одмах након заамвоне молитве, а тек после њега следи трикратно певање „Буди имја Господње” (види: Типик, 6. јануар). Тај Чин се дакле не „умеће” између двократног и једнократног певања „Буди имја Господње”, како неки поступају када је у питању проповед, заупокојена литија и освећење хлебова на Велику Суботу.

* * *

152. Пићање (Да ли је *й*правилно *й*произноси*йи* „*й*ремудрос*йи* *й*рос*йи*” између *с*тихова „Блажени *јес*те *ј*егда *й*онос*ј*а*йи* вам...” и „*Ра*ду*ј*тес*ја* и *в*еселитес*ја*...”, а да *з*а*йи*м *иде* „*При*ди*йи*те, *й*оклонимс*ја*...”?): Постоји пракса да се на малом входу возглас „Премудрост, прости” произноси између стихова „Блажени јесте, јегда поносјат вам...” и „Радужтесја и веселитесја...”, а затим иде „Придите, поклонимсја”. Да ли је таква пракса законита?

Одговор: За тако нешто још никада нисмо чули, и наравно, потпуно је незаконито, а потиче, очигледно, просто од непознавања богослужења. Били смо у прилици да чујемо нешто друго: возглас „Господу помолимсја” пре певања „Радужтесја и веселитесја” неки произносе наглас, па хор на то чак одговара певањем „Господи, помилуј”, што је потпуно незаконито и неправилно, пошто се возглас „Господу, помолимсја” у датом случају **не произноси за све** који се моле, него га ђакон тајно произноси за свештеника, који после тога у себи чита тајну „Молитву входа”. У Чиновнику Архијерејског Служења то се сасвим јасно каже: „Протођакон говори: 'Господу се помолимо', **тихим** гласом, тако да чује само Архијереј, а Архијереј говори молитву входа, такође тихим гласом”. Тај позив нема никакав други смисао ни на обичној, јерејској Литургији.

* * *

153. Пићање (Како *й*пођакон *й*треба да долази *й*о бла*й*ослов *с*веш*й*еника?): Шта треба да говори ипођакон када прилази да би свештеник благословио стихар и орар? Да ли ипођакон треба да целива крст на стихару и орару приликом облачења? Да ли он при томе треба да чита нарочиту молитву?

Одговор: О свему томе се у Типику ништа не говори, али је у пракси одувек било прихваћено да ипођакон благослов тражи истим оним

речима којима га тражи и ђакон: „Благослови, владико, стихар са ора-рем”; исто тако, сасвим је природно да приликом облачења целива представу крста како на стихару, тако и на орару, што захтева сама светост свештених одежди. Може се сматрати да нема ничег противног благочешћу ни у томе, да приликом облачења стихара чита у себи молитвене речи одређене за ту прилику.

* * *

154. Пићање (Има ли *й*пођакон *й*раво да до*йи*че Престо и *й*ресв*л*ачи *й*а?): Има ли ипођакон право да дотиче Престо и преосвлади га? Приликом пресвлачења Престола, шта је са додиривањем Дарохранилице у којој се чувају Свети Дарови?

Одговор: Ипођакони, који су постављени у тај чин (а не они који-ма је само дат благослов да носе ипођаконски орар, како то сада понекад бива), имају право да дотичу Престо и пресвлаче га, али не могу да дотичу сасуде са Светим Даровима, нити саме Свете Дарове.

* * *

155. Пићање: Шта треба чинити приликом уласка у свети олтар обичним данима и празницима? Да ли у том погледу постоје неке разлике у вези са чином? Да ли ипођакон треба да целива Престо?

Одговор: Приликом уласка у олтар обичним данима се пред Престолом чине три **земна** поклона; у недељне и празничне дане при уласку у олтар чине се три **појасна** поклона. Но, ипођакон не треба да целива Престо. Ипођакон може да дотиче Престо само у оним случајевима када то захтева ток службе, или када за то добије благослов свештенослужитеља, како би му помогао.

* * *

156. Пићање (Да ли је *й*о*й*ребно да се одежде *й*осле *й*рања или хемијско*й* чишћења *й*оново освећују?): Да ли је неопходно да се одежде после ношења на прање или на (хемијско) чишћење поново освећују?

Одговор: Ако су их прала или чистила световна лица, и при томе још неправославна, онда је боље да се поново освештају, па макар и обичним кропљењем светом водом.

* * *

157. Пићање: (Где је *й*ро*й*исано да жене *й*треба да *с*тоје лево, а мушкарци – десно?): Где је одређено да жене у храму треба да стоје лево, а мушкарци – десно, и да ли се овога треба строго придржавати?

Одговор: Реч је о благочестивом обичају освештаном вековима, који се нарушава тек од скоро, и то од стране наше нецрквено настројене интелигенције. У древној хришћанској Цркви жене су у храму увек

стајале одвојено од мушкараца. За њих су чак издвајана посебна, оградена места, или хорови (галерије), који су били намењени управо да ту стоје жене, а никако не певачи, којима је место одувек било у певници. То су били такозвани „гинекеји”. Неопходно је строго се придржавати овог правила, јер то је – захтев побожности.

* * *

158. Питање (*Може ли свештеник током проскомидије да у певници чита часове, а тоном и да звони?*): Да ли се нарушава поредак када свештеник који служи за време проскомидије иде у певницу да чита часове, а потом сам звони?

Одговор: Наравно да се нарушава. И не само то: Поука која се обично штампа на крају Службеника, као руководство свештенослужитељима сматра за недопустиво да свештеник који служи **сам себи** прислужује, описујући ово као „понижавање Божанствених Тајни”. У олтару обавезно треба да се налази прислужник, о чему ова Поука јасно и потпуно категорички говори следећим речима: „А на крају (то јест у закључку свега), у олтару свакако да буде послужитељ мушког пола: **ако свештеник сам себи у олтару буде помагао, поготово на божанственој Литургији, понизиће божанствене Тајне и Самога Христа Који је у њима присутан, док ће невесту Његову, Цркву, чији образ на себи у том часу носи, пренебрегнути, и тако ће смртно сагрешити**”. Ето због чега је неопходно да се пастир и чланови парохијског савета постарају како би у своме храму, осим појца, имали и таквог олтарског прислужника, који се обично назива „црквењак”. Појац треба да чита часове, црквењак треба да звони: ни једно ни друго никако није посао свештеника који служи и који је дужан да код Жртвеника саврши проскомидију, а затим да непрекидно стоји пред Богом – пред светим Престолом Његовим.

* * *

159. Питање (*Да ли је исправно помазивањем освећеним уљем када је изразован полијелејни свети*): Помазивање освећеним уљем на свеноћном бденију после целивања Јеванђеља у недељне дане, практиковано је у неким манастирима када је празнован полијелејни свети – да ли је то исправан поступак?

Одговор: Помазивање освећеним уљем на свеноћном бденију допустиво је само онда када је обављена литија и благосиљање хлебова, пшенице, вина и уља. Ако није било благосиљања хлебова, онда каквим „освећеним уљем” да се помазују верни, када оно није ни освећивано? Но, постоји обичај који се практикује на Истоку, а такође и

код нас, да се верни помазују уљем из кандила упаљеног пред иконом светог који се тога дана празнује, што је сасвим допустиво и уместно, као предавање благослова верујућима у име тог светог.

* * *

160. Питање (*Може ли се причешћити немоћни болесник, који живи у незаконитој вези?*): Може ли се немоћни болесник, који живи у незаконитој вези и нема црквени брак, на његову упорну молбу причестити?

Одговор: Црквена правила су у таквим случајевима необично строга. Онима који живе у незаконитој заједници, без црквеног брака, уопште не треба допуштати да се причешћују. Канони их сматрају за блуднике, и одлучују од светог Причешћа, у зависности од особености греха и њиховог покајног расположења, на различите рокове – између 4 и 9 година. Тешки болесник, који је живео у незаконитој ванбрачној вези, може бити причешћен само уз услов да се искрено покаје и обећа да ће у случају оздрављења изгладити свој грех раскидом блудне заједнице или ступањем у законити црквени брак.

161. Питање (*Може ли да постане свештеник онај ко је ожењен удовицом?*):

Одговор: Не може. Осамнаесто правило светих Апостола је сасвим категорички формулисано и не допушта никакве изузетке: „**Који је узео удовицу, или пуштеницу** (тј. разведену са првим мужем), **или блудницу, или робљу, или глумицу, не може бити ни епископ, ни презвитер, ни ђакон, нити уопште у свештеничком именику**”. Ово апостолско правило – како тумаче наши уважени канонисти – потиче из божанског права. За старозаветне свештенике наређено је било, да се не смеју женити женом блудницом, силованом, пуштеницом или удовицом, него само **девојком** (Левит. 21, 14). Тим пре се ово захтева од свештених лица новозаветне Цркве (види: Мт. 19, 9; 1. Кор. 6, 16), која у свему треба да буду узор мирјанима, а нарочито у друштвеном и породичном животу, и да кућа њихова буде огледало за остале верне (види: 1. Тим. 3, 2–8; Тит. 1, 6–9). Но, да ли ће свештеник моћи да буде такав, и да ли ће његова кућа моћи да буде таква, ако његова жена буде од поменутих женскиња, које су лошег или сумњивог владања биле, или које су по своме положају без икаквог угледа? Као што свештеник мора свима бити узор, тако мора да је у свему узорита и његова животна сапутница, његова законита жена, која је, исто као и свештеник, дужна да благотворно утиче на друштвени поредак и породични живот осталих верних (види: Тумачења Еп. Никодима, т. I, стр. 76).

Ако је црквено правило тако строго у погледу свештеникове жене, која треба да буде девојка, онда је сасвим природно што такву строгост црквена правила примењују и у погледу самог свештеника. Седмнаесто правило светих Апостола гласи: „**Који се после крштења два пута женио, или је суложницу имао, не може бити ни епископ, ни презвитер, ни ђакон, нити уопште у свештеничком именику**”. То значи да не може бити посвећен за свештенослужитеља онај ко је био жењен два пута, или је живео у незаконитој заједници, без црквеног брака. И ово правило је засновано на божанском праву, а потиче такође из Старог Завета (Лев. 21, 7–13); свети апостол Павле јасно говори у својим посланицама да свештена лица могу да буду само **једнобрачни** (1. Тим. 3, 2–13; Тит. 1, 5–6). Исто то налазимо и у Апостолским Установама (VI, 17). Као подстицај за овакву наредбу служио је узвишени појам који је у Цркви увек владао о уздржаности, која се сматрала узвишенијом од брака; а на други брак се већ гледало као на слабост, која се није могла трпети код служитеља Божијег олтара. Од самог настанка Цркве наредба овог правила имала је велик значај, о чему нам сведоче многи Оци и Учители Цркве онога доба; после ју је поновио свети Василије Велики у своме 12. правилу, и Шести Васељенски сабор (Трулски), који је од речи до речи наводи у свом 3. правилу.

Ако другобрачни не може да буде свештенослужитељ, онда је још природнија забрана примања у клир онога ко је после крштења имао „суложницу”, то јест ко је уместо законитог црквеног брака живео са женом у блудној ванбрачној вези (види: Тумачења Еп. Никодима, т. I, стр. 74–75).

* * *

161. Пићање (Како се пеку просфоре?): Како се пеку просфоре?

Одговор: За печење десет просфора узети пола килограма брашна. Брашно прелити са пола чаше вреле воде и добро промешати да не буде грудвица. Два декаграма квасца размутити у пола чаше топле воде, додати мало соли и улити у охлађено тесто. Тесто добро умесити, пазећи да буде густо, иначе ће се печат лоше отиснути (зато понекад треба додати мало брашна). Развући до дебљине једног сантиметра. Ивицом чаше исећи 10 кругова и поређати их на тепсију подмазану воском или посутом брашном. Потом исећи других десет кружића нешто мањом чашом; на њих отиснути печат, притискајући га толико да се јасно оцрта (тесто треба да изађе око ивице печата). Веће кругове попрскати водом и ставити на њих кругове са печатом, притискајући

их прстом да би се добро залепили, иначе ће се приликом исецања Агнеца просфора раздвојити. Затим танким шилом пробости на неколико места. Тепсију са готовим просфорама прекрити влажном, танком памучном тканином и оставити на топлом месту 15 минута; након тога тепсију ставити у не превише загрејану пећ, на 20–30 минута, покривши је папиром, да просфоре не загоре.

* * *

162. Пићање (Да ли је ѝразник Успенја Пресвете Богородице ѝосни дан?): Да ли је празник Успења Пресвете Богородице посни дан?

Одговор: Празник Успења Пресвете Богородице долази по завршетку Богородичиног или Успенског поста. Али ако тај празник падне у среду или петак, онда разрешење није потпуно, то јест не једу се млеко, јаја, месо и мрсна храна уопште, него само риба. О томе Црквени Типик јасно говори: „**Ако празник овај буде у среду или петак, разрешава се само на рибу и вино**”.

* * *

163. Пићање (Ако Господњи и Богородичини ѝразници ѝадну у ѝеѝак или среду, у који од њих се ѝосѝ укида?): Ако Господњи и Богородичини празници падну у петак или среду, кажите, у који од њих се укида пост?

Одговор: Два су таква празника: **Божѝћ** и **Богојављење**. На ова два празника никада се не пости, него је дато „разрешење на све”, што значи да се могу јести све врсте хране, без обзира на то у који дан седмице празници падну. Сви остали Господњи и Богородичини празници подлежу општем закону поста, то јест, ако падну у среду или петак, пост се не укида сасвим, већ се само разрешава на рибу, вино и уље.

* * *

164. Пићање (Осим „Архијерејској Чиновника”, ѝосѝоји ли Служебник у коме свешѝеник или ѝакон моѝу да ѝронађу особеносѝи архијерејске службе?): Осим „Архијерејског Чиновника”, постоји ли Служебник у коме свештеник или ѝакон могу да пронађу особености архијерејске службе?

Одговор: Таквог Служебника нема. Посебна упутства треба потражити, на пример, у „Настолној књизи (за свештенослужитеље и црквенослужитеље)” С. В. Булгакова, или у „Приручнику за изучавање богослужбеног Типика Православне Цркве” протојереја Константина Николског.

* * *

165. Пиџање (Да ли се неки возгласи и њесме моју ѡпроизносију на грчком?): Да ли је дозвољено да се неке песме и возгласи на богослужењу произносе на грчком?

Одговор: Не само да је дозвољено, него је код нас чак уведено као обавезна пракса да се на архијерејској Литургији пева на грчком „Ис пола ети, деспота“, „Тон деспотин“ и „Кирие, елеисон“ (приликом обављања хиротоније). Многи архијереји су прихватили да на грчком произносе возглас „Призри с небесе, Боже“, након чега се обично на грчком пева „Агиос о Теос“, то јест „Свети Боже“. На грчком се возглашава и „Аксиос“ („Достојан“) приликом хиротоније, што затим и певају сви свештенослужитељи и хор.

И у другим случајевима сасвим је допуштено употребљавати грчки језик у мери у којој за тим постоји потреба, или са неким посебним значењем. Јер грчки за нас није туђи језик: то је језик на коме су првобитно, у оригиналу биле написане све свештене књиге Новог Завета, сви наши богослужбени текстови, почев од текстова саме Божанствене литургије. На крају, то је језик на коме су поучавали и писали своје надахнуте поуке готово сви источни Оци и Учитељи Цркве. То је за нас свештени и драгоцен језик. Ево како је о значају грчког језика на своме уводном предавању у Кронштатској гимназији говорио наш велики праведник и приснопамјатни сверуски пастир отац Јован Кронштатски: „Децо! Од ове године у гимназији ћете учити још и грчки језик. Знате ли, децо, какав је то језик? То је језик којим су говорили Сам Господ наш Исус Христос и Његови Апостоли, језик на коме су написана Јеванђеља и Апостолске Посланице, језик на коме су писали многи Свети Оци, Пастори и Учитељи Цркве као што су свети Василије Велики, Григорије Богослов, Јован Златоуст и други. Па и речи Господње које сам споменуо на почетку: *Ја Сам Алфа и Омеѡа*. Алфа и Омеѡа су називи за прво и последње слово грчке азбуке, или алфавита. Осим тога, нашу свету, православну веру ми Руси смо такође добили из Грчке. Словенска или руска слова преузета су из грчке азбуке. Наше богослужбене књиге су преведене на словенски и руски са грчког текста, изрази у Светом Писму и богослужбеним књигама такође су грчки. Дакле, са љубављу примите грчки језик међу предмете које изучавате и потрудите се да га добро савладате...”¹

¹ П. М. Чижев. „Отец Иоанн Кронштадтский” стр. 17.

* * *

166. Пиџање (Одакле обичај да се ѡројушијају два ѡсалма на ѡрвом часу?): Одакле раширени обичај да се пропуштају два псалма на првом часу?

Одговор: То није никакав обичај, него чиста самовоља, која свакако заслужује осуду, као и било које друго самовољно скраћивање богослужења – на пример, читање само три псалма из Шестопсалмија, уместо шест прописаних. Овај „обичај” потиче од људске лењости, која се цењка са Богом буквално за сваки минут проведен у храму. Јер читање ова два псалма траје свега неколико минута. Прекомерно, непотребно и потпуно сувишно отезање богослужења нису изазвани његовом прописаном пуноћом и овим читањем, него концертним, бравурозно-театралним извођењем појединих песама, са противустваним понављањем једних те истих речи на различите начине, без икаквог смисла.

* * *

167. Пиџање (У каквим одеждама се служе ѡпарастѡси и ѡпела – у светлим или црним?): У каквим одеждама треба служити парастосе и опела – у светлим или црним?

Одговор: Према нашем, православном обичају, парастосе и опела треба служити у **светлим одеждама**. Обичај да се ове службе обављају у црним одеждама дошао нам је са Запада и потпуно је несвојствен духу светог Православља, но и поред тога прилично је широко распрострањен – толико, да га сада није лако искоренити, јер црна боја одежди је у таквим случајевима су складу са мрачним расположењем покојникових ближњих – расположењем које никако не би требало да постоји код истинских хришћана, као што је неуместан и мрачан однос према смрти уопште. За истинског хришћанина смрт је само прелазак у бољи живот: радост, а не туга, како је то лепо изражено у дирљивој трећој коленопреклоној молитви која се чита на вечерњу на дан Педесетнице: „Када излазимо из тела и к Теби Богу нашем долазимо, то за нас, слуге Твоје Господе, није смрт, него престављење¹ из

¹ Словенска реч „престављење” (или како се често погрешно каже „представљење”) означава „премештање” или „пресељење”. По веровању и учењу Цркве смрт у ствари и јесте наш „прелазак” из пролазног у вечно, са земље на небо, ради вечног блаженог живота, или на место мучења, ради вечног живота у жалости и патњи. „Преставити се” можемо превести још и као „упокојити се”, „испустити душу”, „скончати”, „уснути”, „починути”, али и „преобразити се” и „обновити се”; тако, на пример, словенски израз „престављење света” означава његов крај и обнављање. (прим. М. С.)

најтужнијег у најкорисније и најслађе, у спокојство и радост” (види: Цветни Триод).

Исто тако је у суштини нехришћански и обичај ношења „црнине” због смрти блиске особе. У свему томе огледа се утицај Запада.

* * *

168. Пићање (*Шта је из Псалтира одређено за читање над покојником?*): Шта је из Псалтира одређено за читање над покојником?

Одговор: Над покојником се чита читав Псалтир, и то обично Псалтир намењен за богослужбену употребу, који у своме саставу има и нарочита молитвословља – уводна и убачена између катизми, то јест оних двадесет одељака на које се дели Богослужбени Псалтир. Псалтир над покојником треба читати непрекидно, од тренутка његове смрти, до почетка опела, осим наравно, оног времена када се над њим обавља парастос. Ово читање псалтира прекида се молитвеним спомињањем покојника уз произношење његовог имена, увек када се оконча читање групе псалама која је одвојена речју: *Слава*. Ово молитвено помињање покојника, које почиње речима: „*Помени Господе, Боже наш...*” налази се на крају Псалтира, у нарочитом „Чину по исходу душе од тела”.

Псалтир се чита само над упокојеним мирјанином. Над упокојеним свештеником и епископом чита се, како је одређено, свето Јеванђеље.

* * *

169. Пићање (*Да ли за време Евхаристијској канона на Божанственој литургији Царске двери треба да буду затворене?*): Да ли за време Евхаристијског канона на Божанственој литургији Царске двери треба да буду затворене?

Одговор: На Литургији коју служи свештеник – да. Царске двери остају отворене за време Евхаристијског канона само на архијерејској Литургији.

* * *

170. Пићање (*Шта је то јерес имебожаца?*): Шта је то јерес имебожаца?

Одговор: То је искривљавање учења о значењу Имена Божијег, засновано на неправилном, одвећ буквалном схватању неких места Светог Писма, а такође и изрека нашег приснопамјатног пастира оца Јована Кронштатског у његовом дневнику „Мој живот у Христу”. Имебоштво се појавило почетком двадесетог века на Светој Гори, међу необразованим и фанатично расположеним монасима. Суштина ове јереси састоји се у тврдњи да Име Божије јесте Сам Бог.

* * *

171. Пићање: *Шта је то хилијазам?*

Одговор: То је учење о хиљадугодишњем Царству Христовом на земљи, које се јављало у првим вековима хришћанства само као појединачно мишљење неких, малобројних учитеља Цркве, али је затим на Другом Васељенском сабору 381. године одлучно осуђено као јерес, услед чега су у Символ вере унете речи „Његовом Царству неће бити краја”.

* * *

172. Пићање (*Може ли се светиња Евхаристија савршаваћи на израелском кошер вину?*): Да ли је допуштено савршавати Свету Тајну Евхаристије на израелском увозном ритуалном кошер вину?

Одговор: Наравно да није допуштено. За Свету Тајну Евхаристије треба употребљавати само чисто, природно вино од грозђа, без примеса било чега другог. Овде у Сједињеним Државама, као и у Канади, постоје посебни вински подруми, из којих се може поручити специјално црквено вино. То вино веома подсећа на оно које су раније употребљавали у Русији. Наш Свето-Тројицки манастир наручује црквено вино из подрума Gold Seal Vineyards, Inc. Hammondsport, New York (Special Altar Red Wine) које можемо да вам препоручимо.

* * *

173. Пићање (*Могу ли се сасвим мала деца, која још сисају, причешћивати на Литургији Пређеосвећених Дарова?*): Да ли се на Литургији Пређеосвећених Дарова могу причешћивати сасвим мала деца, која још сисају?

Одговор: Деца која још нису у стању да узимају тврду храну причешћују се обично само Крвљу Христовом. А пошто се на Литургији Пређеосвећених Дарова за причешће даје Агнец натопљен Крвљу Христовом, док се у чаши не налази Крв Христова, него обично вино, које није претворено у Крв Христову, онда се деца која још не узимају тврду храну на Литургији Пређеосвећених Дарова не могу ни причешћивати.

* * *

174. Пићање (*Да ли је исправно царева називајући „помазаницима Божијим”?*): Да ли помазивање приликом ступања царева на трон представља Свету Тајну, када је и ко установио то помазивање, да ли је оно догматски обавезно и да ли се непризнавање ове тајне сматра за грех. Ми имамо Једног Помазаника Божијег – Господа Исуса Христа.

Како су онда цар Петар Први и потоњи цареви себе величали као „помазанике Божије”? Како ово да се схвати?

Одговор: Самодржавна царска власт, и помазивање цара на царство, установа је Божија, као што се јасно види из свештених књига Старог Завета. Тако је, по заповести Божијој, Самуил помазао на царство Саула, рекавши при томе: *Ево, Господ ње помазује за владара над наслеђем Својим у Израиљу, и њи ћеш бићи цар народу Господњем* (1. Цар. 10, 1). Када је Господ одбацио Саула, Самуил је, по заповести Господњој, уместо њега помазао на царство Давида (1. Цар. 16, 1–13). Стога се цареви у Светом Писму и називају „Помазаницима Божијим”. Богоустановљеност царске власти и тајанствено предавање царевима, као Помазаницима Божијим, пуноте благодатних дарова Духа Светога, чини Цареву личност неприкосновеном светињом. Ето због чега Реч Божија говори:

Не дойичиѣ се ѿмазаника Мојих и не чиниѣ зла ѿред њима (Пс. 104, 15); *Ко се њих дойиче – дойиче се зенице ока Господњеї* (Зах. 2, 8); *Ни у мисли својој не злослови цара* (Проп. 10, 20); *Као висина небу и дубина земљи, ѿако се ни срце царевима не може досеїнуїи* (Прич. 25, 3); *Ко дражи цара, їреши својој души* (тј. їреши їроїив самої себе – Прич. 20, 2).

Учење о самодржавној царској власти и о повиновању њој у потпуности је засновано на Речи Божијој, што се види макар и из следећих изрека:

Мноме Цареви царују, їовори Господ (Прич. 8, 15);

Бој се Господа, сине мој, и цара, и не мешај се са бунїтовницима (Прич. 24, 21); *Боїа се боїѣ, цара їошїуїѣ* (1. Пет. 2, 17).

Како ѿе није било сїрах їодићи руку своју и убиїи їомазаника Господњеї, рекао је Давид момку који му је саопштио да је убио цара Саула (2. Цар. 1, 14).

Свети Апостоли у Новом Завету саветују хришћане да се моле за цара и да му буду покорни: *Молим, дакле, їре свеїа да се чине мољења, молиѣве, їрозбе, благодарења за све људе, за царе и за све оне који су у власїи* (1. Тим. 2, 1); *Будиѣ, дакле, їокорни сваком роду људском, Господа ради: ако цару, као їосїодару; ако ли намесницима, као њеїовим їосланицима за осуду злочинцима, а за їохвалу онима који добро чине* (1. Пет. 2, 13–14).

Није тачно да „ми имамо Једног Помазаника Божијег – Господа Исуса Христа”. Помазаници Божији су у Старом Завету били свештеници (види: Изл. 28, 41; Лев. 4, 3), цареви (види: 1. Цар. 9, 16; 10, 1; 15, 1; 15, 17 итд.) и пророци (види: 3. Цар. 19, 16).

Господ Исус Христос се назива „Помазаником Божијим”, или Месијом-Христом, зато што су Њему у највећем степену били дати сви благодатни дарови Духа Светог, како би обављао Своје служење, као Пророк, Првосвештеник и Цар. Но, тиме се, као што смо видели, никакo не искључује употреба назива „помазаник Божији” и за обичне људе, које је Бог удостојио узвишене службе пророка, првосвештеника и цара.

Зато је и код нас у Русији обављано помазивање на царева на царство.

Непризнавање Свештеног Миропомазања које се обавља над царевима стога свакако представља тежак грех. Ова идеја је садржана и у „Чину Недеље Православља”, где је установљен возглас: „Онима који сматрају да се православни цареви [краљеви] не узводе на престоле према нарочитој вољи Божијој, и да се приликом помазивања на њих не изливају дарови Духа Светога ради обављања овог великог звања, па се зато усуђују на побуну (против царева) и на издају – Анатема!”

* * *

175. Пиїање (Да ли је исїравно свешїенике називаїи „оцима”?): „Оцем својим не зовите никога, јер је у вас један Отац, Који је на небесима”. Како да схватимо ове речи Самог Спаситеља, будући да се свештеницима обраћамо називајући их „оцима”?

Одговор: Христове речи да никога не треба називати „учитељем”, „оцем” и „наставником” биле су усмерене на разобличење књижевника и фарисеја (види 23. главу Јеванђеља по Матеју, у којој Господ Исус Христос износи убедљиву оптужбу против књижевника и фарисеја), јер су они **самовољно**, будући да нису били свештеници, нити су чак потицали из Левитског рода, узурпирали звање народних учитеља, па су почели да слободно, по своме, тумаче Закон Божији и поучавају народ (баш као што данас чине секташи). Јединим Учитељем, Оцем и Наставником Господ се назива у том смислу да је Он **Источник од Коїа сваки род на небесима и на земљи има своје име** (Еф. 3, 15). Наши хришћански пастири не проповедају своје сопствено учење, него Божанско, позајмљено од Господа, те се стога и називају „учитељима”, „оцима” и „наставницима”, за шта основ пружа сама Реч Божија, која не може да противречи самој себи. Тако свети апостол Павле вели:

Јер ако имаїе и хиљаду учиїеља у Христїу, али немаїе мноїо оїаца. Јер вас у Христїу Исусу ја родих Јеванђељем (1. Кор. 4, 15), то јест, себе назива „оцем” Коринћана које је просветио, док другима, који су их поучавали, признаје право да се називају њиховим „учитељима”. И свети

апостол Павле у Посланици Галатима (4, 19) и свети апостол Јован Богослов у својој Првој Посланици (2, 1), као и на другим местима, обраћају се хришћанима са: „Дечице моја!”, то јест, другим речима, себе називају њиховим „оцима”. Свети апостол Павле у Првој посланици Коринћанима (12, 28) каже: *И ове Бој њосѣави у Цркви: њрво айосѣоле, друго ѡророке, ѡреће учѣшеље*. Исто ово налазимо и у Посланици Ефесцима (4, 11). У Посланици Јеврејима свети Апостол Павле директно позива: *Сећајте се својих њасѣавника, који вам ѡројоведаху реч Божију* (Јев. 13, 7).

Ако бисмо **буквално** схватили речи Господа: „Оцем својим не зовите никога на земљи”, онда ни свог рођеног оца такође не би требало да називамо „оцем”, но, јасно је да је такво буквално схватање апсурдно.

* * *

176. Пиѣање (*Када се ѡколом Великој Поста ѡевају акаѣисѣи?*): Када се током Великог Поста певају акатисти?

Одѡвор: Према Типику, само једном. Наиме, одређено је да се у пету суботу Великог Поста на јутрењу, према посебном поретку, пева акатист Пресветој Богородици са припевом „Радујсја, Невјесто нене-вестнаја”.

* * *

177. Пиѣање (*Среѣење Госѡдње – Госѡдњи или Боѡродичин ѡра-зник?*): Да ли је правилно да се Среѣење Господње сматра за Господњи, или за Богородичин празник?

Одѡвор: По својој идеји, то је празник и Господњи и Богородичин, јер је догађај који се празнује значајан и за Самог Господа и за Његову Пречисту Мајку. Но, по карактеристикама богослужења то је Богородичин празник. Ово се види већ и по томе што се приликом његовог поклапања са недељним даном недељна служба не укида, како то бива на Господње празнике (за које се у Типику јасно каже: „васкрсно ништа не певамо”), него напротив **претходи** празничној служби, која се с њом сједињује. Стога је прихваћено да се на празник Среѣења Господњег облачи плаво одјејаније, како се то чини за све Богородичине празнике. Међутим, овај празник према Типику има и једну карактеристику која је својствена Господњим празницима – произноси се такозвано „входноје”, после чега се одмах пева тропар празника.

* * *

178. Пиѣање (*Како ѡреба ѡеваѣи „С нами Бог?”*): Како треба певати „С нами Бог”? Да ли је правилније да се непрекидно пева „Јако с нами Бог” док чтец возглашава, или да се припева: „Јако с нами Бог” за сваки стих одвојено?

Одѡвор: „Јако с нами Бог” треба, наравно, припевати за сваки стих **одвојено**, јер се на то јасно указује у Часослову. Обичај прекидања свештенослужитеља или чтеца певањем – то је рђави обичај такозваног „вишегласја”, а потиче од лењости и небриге оних који обављају богослужење. На такве се сасвим оправдано може односити страшна претња светог пророка: *Проклеѣ био ко немарно ради дело Госѡдње* (Јер. 48, 10).

* * *

179. Пиѣање (*Како ѡеваѣи „Боѡ Госѡд?”*): Да ли „Бог Господ, и јависја нам” треба певати непрекидно, или након возглашавања стихова? Колико се пута пева „Бог Господ” – три или четири?

Одѡвор: Одговор може бити само исти као и на претходно питање: „Бог Господ” треба да се пева сваки пут након што свештеник или ђакон произнесе одговарајући стих. Постоје четири оваква стиха, па сходно томе и „Бог Господ” треба да се пева четири пута, а не три.

* * *

180. Пиѣање (*Да ли је чиѣање ѡројара на „блаженима” за време Литурѣје обавезно?*): Да ли је читање тропара на „блаженима” за време Литургије обавезно?

Одѡвор: Наравно, јер то је прописано у Типику. У данашње време у парохијским храмовима читање ових тропара готово да је изашло из употребе, што је потпуно **незаконито**. Неки данас долазе до такве неопростиве небриге, да себи дозвољавају и непоштовање према речима Самог Господа и Спаситеља нашег, па скраћују чак и певање заповести блаженстава.

* * *

181. Пиѣање (*Може ли лаик да ѡраѣи боѡслужење у цркви ѡрема свом служебнику или молиѣвенику?*): Може ли лаик да прати богослужење у цркви према свом служебнику или молитвенику?

Одѡвор: Не само да може, него је то и похвално, ако погодује бољем усредсређивању на молитву. Лаику само не приличи да у том циљу употребљава „Служебник”, који је намењен искључиво свештенослужитељима. У „Служебнику” се налазе тајне молитве које чита свештеник када твори Свету Тајну, а мирјанин не треба да их чита, јер

он нема право да се моли речима тих молитава. [Но, у сваком случају, најбоље је упознати се са Литургијом пре Литургије, тако да никаква „помоћна средства” нису неопходна; нап. срб. прир.]

* * *

182. Пићање (Након њрећиварања Светиш Дарова на недељној Литургији, какав њоклон треба да чине они који служе у олћару и они који се моле у храму – земни или њојасни?): Након претварања Светиш Дарова на недељној Литургији и после певања „Достојно јест” или „О Тебје радујетсја”, какав поклон треба да чине они који служе у олтару и они који се моле у храму – земни или појасни?

Одјовор: Након претварања Светиш Дарова на недељној Литургији, као и после певања „Достојно јест” или „О Тебје радујетсја” служитељи у олтару, према саборним и светоотачким одлукама наше свете Православне Цркве (као што су 20. правило Првог Васељенског сабора, 15. правило светог Петра Александријског и 91. правило светог Василија Великог) „ради части недељног дана” као „дана радости” чине само **појасни**, а не земни поклон. Исто чине и сви који се моле у храму.

* * *

183. Пићање (Може ли се дајум њосћављања на дужности њојца састирањим за њочейак свешћенослужења?): Може ли се датум постављања на дужност појца сматрати за почетак свешћенослужења?

Одјовор: Нипошто. Појак, чак и када је посвећен за чтеца, спада у **црквенослужитеље**, а не **свешћенослужитеље**. У свешћенослужитеље се убрајају само три степена, чије се рукоположење обавља у светом олтару – ђакон, презвитер и епископ. Стога се сматра да је свешћенослужење почело даном посвећења за ђакона, а никако не раније.

* * *

184. Пићање (Моју ли се њричешћивањим мала деца ако су јела њрећивања?): Неки парохијани су незадовољни када их приликом причешћа свештеник пита да ли је дете претходно јело. Дете, кажу, не може да издржи да не једе до 11 или 12 сати. Да ли се могу причешћивати такви који су већ јели, и до ког узраста?

Одјовор: Претерана брига родитеља за здравље њихове деце у датом случају потпуно је неоснована и указује само на њихово неверовање или маловерје. Детету се ништа лоше неће догодити ако не буде јело пре причешћа. У прошлости су код нас у Русији, у простом народу од најранијег детињства навикавали децу да светом Причешћу приступају празног стомака, и ту се не може тачно установити никакав одређен узраст. У сваком случају децу која су већ способна да употребљавају

тврду храну треба навикавати да се причешћују наташте. И никако не треба допуштати причешће деце старије од 7 година, која су већ била на исповести, ако се нису уздржавала од узимања хране.

* * *

185. Пићање (Може ли свешћеник да служи Литургију ако на њу нико не дође?): У данашњој ситуацији у Америци често се догађа да када велики празник падне у сред недеље, људи иду само на свеноћно бденије, док на Литургији нема никога. Може ли свештеник, који је већ савршио проскомидију, служити даље и Литургију, ако на њу **нико** не дође, чак ни појак и црквењак? Јер Литургија представља заједничко богослужење.

Одјовор: Литургија је заиста заједничко богослужење и треба да се обавља уз учешће појца и прислужитеља-црквењака, као што захтева и Упутство на крају Службеника. Али ако свештеник ни на који начин није крив што на Литургију нико не долази, онда то наравно није узрок због кога би требало да одустане од служења: Литургија треба да се одслужи. Лоше је само ако се свештеник сам не труди око тога да има појце и прислужитеље приликом служења Божанствене литургије, показујући тим своју небригу. Онда ће се на њега односити страшне речи пророчке претње: *Проклей био ко немарно ради дело Госјодње* (Јер. 48, 10).

* * *

186. Пићање (Може ли се за украшавање храма ујоћиребљавањим вешћачко цвеће?): Да ли у Типику постоји упутство у вези са употребом вешћачког цвећа приликом украшавања храма, светих икона и других свешћених предмета?

Одјовор: О овоме у Типику нема ни речи, али природном здравом религиозном осећању треба да буде страно украшавање светиња вешћачким цвећем, и то код нас у Православној Цркви никада није било прихваћено. Да ли би некоме пало на памет да у гроб свога оца или мајке положи „букет” вешћачког цвећа? Тим пре је чудно и неумесно да се вешћачко цвеће ставља на светињу пред којом треба да се молимо. Вешћачко цвеће – није истинито, а у нашем поштовању светиње **све треба да буде истинито**.

* * *

187. Пићање (Може ли се у цркви њосћавињим јелка и у каквом је она односу са њразником Рођења Христјовој?): Може ли се у цркви поставити јелка и у каквом је она односу са празником Рођења Христовог?

Одговор: Ни у каквом, и потпуно је неумесно поставити јелку у цркви. То је обичај који можда није лош нити штетан, као и свака дечија забава или разонода, али уопште **није црквен**.

* * *

188. Питање (Моју ли наши свештеници да саслужују са Грцима на њихов Божић?): 12. децембра по старом календару, на дан Светог Спиридона, а 25. децембра по новом – Грци празнују Божић и позивају наше свештенике да служе са њима. Могу ли наши свештеници да прихвате такав позив.

Одговор: Не могу никако. Наша Црква није прихватила нови календар, па је такво служење за наше свештенике потпуно неумесно. Нови календар су код Грка увели непријатељи светог Православља са несумњивим циљем да унесу неред и поделу међу верујуће, што су и постигли. Све до данас око једне трећине становништва Грчке не прихвата нови календар и тамо се због овога већ више од 39 година води жестока борба.

Прихватање новог календара у целини, са празновањем и Васкрса по новом календару, представљало би грубо нарушавање 7. правила Светих Апостола, и грчка црквена јерархија на то не би пристала. Стога је и смишљена „компромисна” реформа – празновање свих празника по новом календару, осим Васкрса, који Грци и даље празнују по старом календару. Ово је наравно само лукави „трик” непријатеља светог Православља, чији је циљ да наруше мир и јединство у Православној Цркви путем увођења свакојаким модернистичких реформи у „духу времена”, и да тако поткопају ауторитет и животворну силу светог Православља.

* * *

189. Питање (Да ли мирјанин може да њираи бојослужење у цркви ѡрема сојсѡвеном молиѡвенику?): На крају молитвослова издатог од стране Свето-Тројицког манастира 1959. године, у одељку под насловом „Како се треба молити у цркви” у 2. параграфу пише: „Православни хришћани при уласку у свети храм осењује себе крсним знамењем, целива иконе и поклонивши се десно и лево стаје на место, где слуша псалме и молитве које се читају у цркви, али не говори у себи сопствене молитве, нити чита по књизи одвојено од црквеног појања, јер такве осуђује свети Апостол Павле као оне који се уклањају од црквеног сабрања (Јев. 10, 25)”.

Међутим, у вашем одговору на питање бр. 181.: „Може ли лаик да прати богослужење у цркви према свом молитвенику?” дат је одговор:

„Не само да може, него је то и похвално, ако погодује бољем усредсређивању на молитву”. Зар то није противречност? И зар није исправније упутство Молитвослова?

Одговор: Ту **нема** никакве противречности. Упутство Молитвослова има у виду, како је тамо јасно речено, читање „**сопствених**” молитава, „**одвојено** од црквеног појања”.

У Цркви се савршава **заједничко** богослужење – ту се сви верујући моле **истовремено за једно исто**, а не свако **одвојено, својом сопственом молитвом**. Ова мисао јасно је изражена у свештеничком возгласу на Божанственој литургији: „И дај нам да **једним устима и једним срцем** славимо и певамо пречасно и величанствено Име Твоје...” Ко се моли својом **одвојеном** молитвом, било у уму или по књизи, свеједно, тај нарушава ово опште молитвено **јединство** и самим тим потпада под осуду светог Апостола Павла. Али онај ко не жели да било шта пропусти и тежи ка томе да добије што већу духовну корист, па самим тим и молитвено расположење – тај свакако не само да не греши, него напротив заслужује похвале за своју усрдност, тим пре што је код нас, на жалост, и читање и певање често неразговорно.

Идеал православног хришћанског богослужења се састоји у томе, како смо не једном истицали, да **сви** који се моле учествују у њему, јер се из самог текста нашег богослужења види да на возгласе свештенослужитеља треба да одговарају сви присутни („ми” или „народ”, како стоји у нашим богослужбеним књигама). Но, пошто је тешко па чак и немогуће захтевати од **свих** да напамет знају **све** наше црквене песме, онда је коришћење књига неизбежно, па смо управо зато и издали наш такозвани Велики Зборник, који је први пут објављен још у Карпатској Русији, где је сачуван поменути обичај из старине – да **на богослужењу певају сви**.

* * *

190. Питање (Моју ли се ѡарасѡси, акаѡисѡи и молебани служѡи ѡре оѡѡусѡа на Литѡргији?): Могу ли се парастоси, акатисти и молебани служити пре отпуста на Литургији, одмах после заамвоне молитве?

Одговор: То је потпуно недопустиво. Одређено је да се после заамвоне молитве твори само заупокојена литија (а никако не **читав** парастос) и још неки чинови на које указује Типик, као на пример Велико освећење воде на Богојављење. Молебани, акатисте и парастосе треба обављати тек **након отпуста** Божанствене литургије.

* * *

191. Питање (*Може ли се католик причешћивати, према сопственом нахођењу, и код нас и у католичкој Цркви?*): Може ли се католик причешћивати, према сопственом нахођењу, и код нас и у католичкој Цркви?

Одговор: Не може никако. Светим Христовим Тајнама се може причешћивати само онај ко се свесно **присајединио** светој Православној Цркви. Одрасле римокатолике ми присаједињујемо **по трећем чину**¹, то јест кроз исповест, одрицање од заблуда римокатоличког исповедања и причешће Светим Христовим Тајнама, након чега лице које је тако присаједињено Светом Православљу наравно више нигде не може и не сме да се причешћује, осим у светој Православној Цркви. Над децом која су крштена у римокатолицизму (млађа од 12 година) претходно треба савршити још и миропомазање.

* * *

192. Питање (*Да ли свештеник може да скрати бојослужење по својој нахођењу?*): Може ли свештеник, по својој нахођењу, да скрати богослужење – на пример, да изостави литијну молитву онда када је она Типиком прописана, и да ли се ово сматра за велик пропуст?

Одговор: Скраћивање богослужења данас представља веома болно питање. Истина, у Типику постоји примедба на коју многи воле да се позивају: „Ашче настојатељ извољит” – но, ако погледамо у којим се

¹ Постоје три чина примања неправославних у Цркву. Први чин, који захтева поновно **крштење**, примењиван је за оне јеретике који не верују у Свету Тројицу и не признају крштење као Свету Тајну, или га не врше по Господњој заповести, односно за оне који су толико искривили православно крштење, да је, по речима еп. Никодима Милаша, „последњи траг правилности у њему нестао”.

Други чин је **миропомазање** након свечаног одрицања од јереси. Примењиван је за оне јеретике који су повредили темељне догмате вере, а који барем по форми, „по изванском облику”, како вели еп. Никодим, имају правилно крштење, но немају законито свештенство и не признају Свету Тајну миропомазања.

Римокатолици се, сходно руској пракси, примају по трећем чину, без крштења и миропомазања, кроз одрицање од пређашњих заблуда и **исповедање** православне вере. За разлику од Руске Цркве, Грчка Црква се међутим држала праксе да римокатолике треба поново крстити. У Законоправили стоји: „Крштење Латина само се лажно тим именом зове; оно није никакво крштење, него само просто умивање. Према томе ми не кажемо да Латине прекрштавамо, него их крстимо. Латини су некрштени, јер не обављају три погружења при крштењу, као што је то од самог почетка предано Православној Цркви од светих апостола” (види 7. правило Другог Васељенског сабора и 95. правило Шестог Васељенског сабора, са тумачењима епископа Далматинског Никодима).

случајевима ова примедба употребљава, онда ћемо видети да се она не односи на право да се богослужење **скрати**, него напротив – да се прошири и **учини свечанијим**, па самим тим и да траје дуже. На пример: у низу случајева на одговарајућем месту на почетку богослужења у дане за које је одређена свакидашња служба, указано је: „Ашче настојатељ извољит, творим бденије”, то јест: за тај дан је одређена обична, свакодневна служба, али ако настојатељ извољит, може да се служи свечано, празнично Свеноћно бденије. Али нигде нећемо наћи да се по нахођењу настојатеља, а тим пре се по нахођењу појца, диригента црквеног хора или црквењака (како сада неретко бива!), богослужење не може скратити и учинити мање свечаним него што је Типиком одређено, као на пример избацити литију из бденија, чији је она нераздвојни саставни део.

Свако скраћивање богослужења, ако се сада **незванично** и допушта, по људској слабости и лењости, као и услед одсуства ревности за молитву и потребног духовног расположења, треба да буде **разумно** – такво да при томе не страда целовитост и пунота оне поуке коју нам света Црква, као наша брижна Мајка, конкретним богослужбеним чином пружа.

* * *

193. Питање (*Зашто се код нас спомен свете Великомученице Екашерине израђује 24. новембра, а код Грка – 25. новембра?*): Зашто се код нас спомен свете Великомученице Екашерине празнује 24. новембра, а код Грка – 25. новембра?

Одговор: Позната су три житија свете великомученице Екашерине. Једно од њих, које припада Метафрасту, указује на 25. новембар као на дан њене мученичке кончине, што је и прихваћено код Грка.

* * *

194. Питање (*Како Православна Црква гледа на обред обрезвања код Јевреја?*): Како Православна Црква гледа на обред обрезвања код Јевреја? Ово питање данас постаје веома актуелно у вези са тенденцијом која је приметна у америчким болницама, да се новорођенчад обрезају, тобоже из хигијенских разлога.

1. Да ли је обрезвање допуштено са религиозне тачке гледишта?
2. Какве могу бити последице са физиолошке тачке гледишта?
3. Може ли се та операција одразити на психу детета?

Одговор: Чин обрезвања је код Јевреја у своје време, у епохи Старог Завета, имао велик значај, а обављан је над свом децом мушког пола осмога дана по рођењу, у **знак завета Бога са Авраамом**, као родона-

челником избраног народа Божијег, што су Јевреји и били у Старом Завету. *А кад Авраму би деведесет и девет година, јави му се Господ и рече му: Ја Сам Бој свемоћни, њо Мојој вољи живи и буди њошћен. И учинићу завет између Себе и тебе... Завет вечан, да сам Бој тебе и семену твојоме након тебе... ти пак држи завет Мој, ти и семе твоје након тебе, од колена до колена. А ово је завет Мој... да се обрезује између вас све мушко... да буде знак завета између Мене и вас* (Пост. 17, 1–14).

Ова заповест о обрезану била је потом поновљена Мојсију, као вођи избраног народа Божијег, што се види из књиге Изласка (12, 44) и књиге Левитске (12, 3). Јевреји су од тада овај обред чували посебно тачно и брижљиво. Обрезање је постало главни чин посвећења Богу, обавезан за сваког мушког Израјљца, који жели да буде пуноправни члан избраног народа Божијег.

У Старом Завету Јевреји су били избрани народ Божији, зато што је Господ Бог међу њима припремао спасење читавом људском роду, у лицу Ваплоћеног Јединородног Сина Божијег – Господа Исуса Христа, Који је по телу био од Израјља, и као сви Јевреји, испуњавајући закон, осмога дана по рођењу примио је обрезане, обавезно за све Јевреје (Празник обрезања Господњег наша хришћанска Црква слави сваке године 1. јануара).

Али када је Спаситељ дошао у свет и када је савршио велико дело искупљења људског рода, Стари Завет је престао да постоји и морао је да уступи своје место Новом Завету. О томе су много времена унапред предсказивали старозаветни пророци, као на пример свети пророк Јеремија: *Ево иду дани, говори Господ, кад ћу учинити с домом Израјљевим и с домом Јудиним Нови Завет, не као онај Завет који учиних с оцима њиховим... јер онај Завет Мој они покварише... Нејо ово је Завет шћо ћу учинити с домом Израјљевим после ових дана, говори Господ: мећнућу Завет Свој у њих, и на срцу њиховом нацртаћу га, и бићу им Бој и они ће ми бити народ* (Јер. 31, 31–34).

Узвишени јеванђелски закон Божији који је Ваплоћени Јединородни Син Божији написао на људским срцима и запечатио га Својом Пречистом Крвљу, представљао је тај **Нови Завет** којим је замењен Стари, како то посебно убедљиво објашњава свети Апостол Павле у својим посланицама.

Заједно са Старим Заветом свој првобитни значај изгубиле су и све старозаветне обредне установе, међу којима и обрезане. Обред обрезања био је чак и формално и званично укинута на Апостолском сабору у Јерусалиму, 51. године по Рођењу Христовом, о чему говори 15. гла-

ва књиге Дела апостолских. Ето због чега свети Апостол Павле у својој посланици Галатима, међу којима су се појавиле силне несугласице по питању важности обрезања, јасно и одлучно пише: *Ако се обрезујете, Христос вам ништа неће користити* (Гал. 5, 2–3), *јер у Христу Исусу ништа обрезање шћо њомаже ништа необрезање, нејо нова твар* (Гал. 6, 15).

Одатле треба да буде јасно како онај ко се још увек упорно држи обрезања, самим тим **одбацује Нови Завет**, који је на земљу донео Сам Ваплоћени Син Божији, и гази Пречисту Крв Његову, проливену за спасење света – он није хришћанин и непријатељ је Христов, тим пре што је, по речима Апостола Павла, у Новом Завету обрезане замењено Светом Тајном Крштења, која је добила сву силу и значај првог (Кол. 2, 11–12), а има и већу силу и већи значај, као „одбацивање тела греховног” и „саваскрсавање у Христу”, уз „праштање свих грехова”.

Ето због чега свети Апостол Павле упозорава: „Чувајте се обрезања (тј. 'подрезаних')!” (Фил. 3, 2).

Из свега овога је јасно да је обрезане са наше хришћанске, религиозне тачке гледишта **недопустиво**.

Што се пак тиче физиолошке стране, то је изван наших компетенција. Но, ипак, сматрам за потребно да кажем да је све што је Бог створио – **добро веома**, како је речено у књизи Постања (1, 31), и да стога свако уношење сопствених **исправки** у оно што је Бог тако премудро и целисходно саздао представља самоуверену дрскост, а због таквих „исправки” човека је не једном кажњавала и сама природа.

Несумњиво је, такође, како упорна тежња да се сада, у епохи Новог Завета, деца подвргну чину обрезања, има, услед горе наведених разлога, и своје **мистичко** значење, које за хришћане повлачи веома кобне последице. Те последице се одржавају не само на психу, него и на целокупни даљи развој религиозно-моралног живота детета. На основу светотоачких предсказања, објављених у првим вековима хришћанства, познато је да ће антихрист насилно уводити обрезане (Свети Иполит Римски).

* * *

195. Питање (Моју ли се светиње украшавају вештачким цвећем?): У „Православној Русији” је речено како код нас у Православној Цркви никада није било прихваћено да се светиње украшавају вештачким цвећем. То није тачно: одувек су у Русији, а посебно у Малорусији¹, иконе украшаване вештачким цвећем, везеним убрусима и сл.

¹ Малорусија – старински назив за Украјину.

Одговор: Везени убруси немају ничег заједничког са вештачким цвећем. Што се пак тиче вештачког цвећа, тај обичај нам је стигао са латинског Запада преко Малорусије (као и много шта друго, страно духу истинског Православља), која се налазила под пољском влашћу. У цркву верујући треба да доноси све право, а не уметно, неприродно и лажно, какво је вештачко цвеће. Много тога је код нас постало уобичајено у последње време, под утицајем Православљу туђег Запада, што не значи да се све то може оправдати са тачке гледишта истинског Православља.

* * *

196. Питање (Како се обичним данима пева „Достојно јест” после девете песме канона?): Како обичним данима, после девете песме канона, треба певати „Достојно јест” – на глас ирмоса, или посебним напевом, као „Величит душа моја Господа”?

Одговор: На свакидашњем јутрењу после девете песме канона „Достојно јест” треба певати истим оним напевом, којим су певани ирмоси канона.

* * *

197. Питање (Да ли је исправно да се на јутрењу великој Пејка Славословље чита?): На јутрењу Великог Петка (Чин Страдања Господњих) Славословље се чита, иако се „Всјакоје диханије” пева. Да ли је то правилно?

Одговор: Ово јутрење је по својој структури свакидашње, па се зато Велико Славословље на њему чита, а не пева, иако је указано да се „Всјакоје диханије” пева.

* * *

198. Питање (Да ли се на исповести може долазити са листом њаира на коме су записани своји основни греси?): Да ли се на исповест може долазити са листом папира на коме су записани своји основни греси?

Одговор: Ако се то чини искључиво са циљем да се приликом исповести неки свој грех не заборави, онда, наравно, може. Ово и практикују многи који желе да савесно и у потпуности наброје све своје грехе, и да ни један не забораве.

* * *

199. Питање (Како исповест ако грех који је претходно отпуштен, продужи да узнемирује савест?): Како поступити ако грех који је претходно на исповести отпуштен, продужи да узнемирује савест?

Може ли се тај грех поново исповедити? Да ли је исправно поново исповедати своје основне грехе на свакој исповести?

Одговор: Треба тврдо веровати да је Бог опростио грех који је искрено исповећен и опран сузама покајања. Стога нема потребе да се он поново исповеда, осим у случају **исповести за читав живот**, као, на пример, уочи пострижења у монаштво или примања Свете Тајне свештенства, када је потребно поново исповедити духовнику све своје грехе, учињене од најраније младости.

Ако савест није спокојна, то показује да исповест није била потпуна и довољно искрена. Но, треба такође имати на уму, да сваки грешник, чак и када је добио разрешење својих грехова на исповести која је обављена на одговарајући начин, ипак, током читавог свог живота, свагда треба да прекорева себе због учињених грехова. **Постојано самоукоревање је најпоузданији пут ка спасењу.** Није исправно мишљење по коме разрешење од грехова на исповести тобоже ослобађа обавезе постојаног самоукоревања. Из житија светих ми знамо да су и највећи угодници Божији, које су сви доживљавали као свете, стално прекоревали сами себе због свих својих чак и најмањих и најништавнијих грехова, од којих ни један човек не може да се сматра потпуно слободним.

Уосталом, нема никаквог греха у томе да се свом духовнику, посебно новом (ако је из неког разлога дошло до промене духовника), још једном исповеди раније исповећени грех, уколико тај грех нарочито силно смућује и узнемирава савест.

* * *

200. Питање: (Може ли се поново причестити на Васкршњој Литургији онај ко се причестио на Велику Суботу?) Може ли се на Васкршњој Литургији поново причестити Светим Христовим Тајнама онај ко се већ причестио на Велику Суботу?

Одговор: Може, уколико је за то добио благослов свог сталног духовника, и уз одговарајућу припрему.

* * *

201. Питање (Да ли треба саињати главу на возлас „Олашени, главе своје приклоните Господу”?): Да ли треба да сагнемо главу на возлас „Оглашени, главе своје приклоните Господу”?

Одговор: Формално, наравно, не треба, јер ми више нисмо оглашени, него „верни”, то јест примили смо Свету Тајну Крштења. Но, будући свесни колико смо недостојни да понесемо ово узвишено звање „верних” – јер често и тешко нарушавамо завете светог Крштења, изда-

јући Христа Спаситеља и угађајући ђаволу, мада смо свечано обећали да ћемо га се одрећи, са свим делима његовим – ми из осећања дубоког смирења можемо наравно да преклонимо главу и при том возгласу, као да себе у мислима сврставамо међу оглашене.

* * *

202. Питање (*Зашићо Божић не може да се слави по новом календару?*): Тачан дан Рођења Христовог не може се утврдити услед недостатка чињеница. Зато сматрам да празник Рођења Христовог може и треба да се пренесе на нови календар. Ово стога што сви Американци за Божић иду у своје храмове, а наша омладина, која је ступила у мешовите бракове (већина је таквих), такође одлази тамо. Када би у нашим храмовима тог дана било божићног богослужења, они би пошли у наш храм. Присталице старог календара кажу да би се тако „нарушила дужина Божићног поста”, међутим већина њих дочекује Нову годину по новом календару, уз мрсну трпезу. Из личног искуства знам да ако Божић падне у току радне седмице, на послу се не може увек добити слободан дан. Осим тога, ако лица која примају америчко држављанство не прихватају америчке традиције, она изазивају подозрење Американаца и оправдано питање: „Зашто су онда примили држављанство?” Код нас се и тако дванаест празника, као и храмовне славе, по нахођењу настојатеља, преносе на друге дане, па и на Божић по новом календару, што није предвиђено Типиком, али је изазвано практичним потребама, како би верујући могли да се помолу у част својих празника.

Одговор: Заиста, услед недостатка чињеница, тачан дан Рождества Христовог не може се установити. Али то не значи да Рождество Христово можемо да празнујемо кад нам се прохте: Божић треба да празнујемо онда, када је то одредила наша света Православна Црква – 25. децембра по нашем, православном календару. Читав богослужбени поредак наше свете Православне Цркве представља **строгу, складну целину**, у којој све има своје одређено место, и не може бити самовоље, јер би она унела пометњу и неред, и нарушила ту строгу усклађеност. Божић је нарочито тесно повезан са четрдесетодневним постом који му претходи, са посебним празницима и успоменама у читавом низу дана који му претходе, са данима такозваног „претпразништва” Божића и томе слично. Све ово би се нарушило када би било уведено празновање Божића по новом календару: уместо складног поретка настао би недопустиви хаос.

Прави православни хришћани неће дочекивати Нову годину по новом календару, па још и „уз мрсну трпезу”, али то се не може забра-

нити онима који су по духу отуђени од своје свете православне вере и не поштују њене традиције и установе.

Примање америчког држављанства нас не обавезује да се одрекнемо своје свете православне вере, њених обичаја и традиција. И муслимани, пагани, а посебно Јевреји овде уживају потпуну слободу и право да исповедају своју веру и славе њене празнике у складу са својим обичајима и традицијама, па их нико не прекорева због некакве „нелојалности” према Америци. Стога је више него чудно приморавати православне хришћане да прихвате обичаје и традиције иновernih Американаца. Нама је познато да разборити амерички послодавци чак врло радо пуштају своје запослене у цркву поводом већих празника, у складу са вером коју исповедају. Наравно, изузеци су увек могући.

То да се код нас велики празници и храмовне славе тобоже „преносе на друге дане по нахођењу настојатеља” – апсолутно не одговара стварности: и дванаест празника и храмовне славе празнују се у своје време, када је то црквеним Типиком одређено. А **поред тога** неки оци настојатељи у најближи недељни дан приређују још и нарочито свенародно празновање храмовне славе, како би већем броју верних пружили могућност да у томе учествују, будући да нису могли да дођу у храм на сам дан празника. Ово се неправилно назива **преношењем** празника, јер се он не може пренети, нити се преноси.

У туђини и у неповољним условима ми треба да будемо исповедници своје вере и више него што је то био случај у Русији, уместо да се прилагођавамо средини која нас окружује, што је сасвим недостојно звања истинског хришћанина. Иначе, шта ће бити са нама, ако нам свима наметну **нову, заједничку веру** за све, коју сада тако интензивно пропaгирају? Прихватање једне новотарије, неизбежно за собом повлачи прихватање и других новотарија, па тако постепено сви ослонци вере слабе. То и јесте **пут одступништва**, који увек почиње тобоже од „малог” и наизглед безначајног, а затим постепено напредује, прелази у све веће и веће, да би се на крају изгубила и сама суштина вере: њен дух се развејава и „**со** – по речима Спаситељевим – **обљута**ви”.

Наше спасење је у томе да се чврсто држимо свога. И то неће изазвати подозрење код странаца. Напротив, они ће нас управо због тога уважавати.

* * *

203. Питање (*Зашићо је грех приређивајти забаве у навечерје недеље и празничних дана?*): Зашто је грех приређивати забаве у навечерје недеље и празничних дана?

Одговор: Зато што, према црквеним схватањима, дан почиње **од вечери** уочи празника, а читава ноћ пред наступање празника за хришћане представља **свету ноћ**. Током те ноћи умесно је бавити се само молитвеном припремом за празновање догађаја који прослављамо. Такође, они који ће се на Божанственој литургији причестити Светим Христовим Тајнама, време посвећују читању молитвеног правила пре Светог Причешћа и усредсређеној припреми за примање ове највеће хришћанске Свете Тајне.

Грех је приређивати весела у навечерје недеље и празничних дана, већ и стога што се хришћани на тај начин одвлаче од посеђивања богослужења – свеноћног бденија уочи празника и Божанствене литургије ујутро на сам дан празника. Ономе ко се спрема да у суботу увече или уочи празника иде на неку забаву, мисли су обузете том забавом и припремом за њу – како да се што лепше обуче и дотера. Такав тешко да ће поћи у цркву на вечерње богослужење. Онај пак ко је на таквој забави провео већи део ноћи, како то данас обично бива, ујутро неће бити у стању да се довољно рано пробуди како би пошао у цркву на Божанствену литургију.

Да ли би неко од савремених хришћана, ко још није сасвим изгубио веру и савест, приредио забаву ноћ уочи Васкрса? Наравно да не.

Међутим, сваки недељни дан по своме значењу није ништа друго до та Пасха Христова, која се празнује сваке недеље, док је ноћ уочи ње иста та васкршња ноћ. Ко за такву, претпразничну ноћ припрема забаве и дозвољава себи да узима учешће у њима, тај тешко греша јер скрнави светињу празничног дана. Како сведоче Реч Божија, историја хришћанске Цркве и писани споменици из најранијег периода хришћанства, први хришћани су читаву ноћ пред наступање недеље или празничног дана проводили у заједничкој молитви, одакле и воде порекло наша такозвана „свеноћна бденија”, која су сада, због људске немоћи и слабости, веома скраћена и редукована. О томе јасно говори тако важан писани споменик какав представљају „Апостолске установе”: „Од вечери па док не запевају петлови пребивајте у бденију, молитвама и прозбама Богу, читајући до првих петлова закон, пророке и псалме, а када прочитате Јеванђеље, обратите се народу беседом”.

Је ли онда умесно да савремени хришћани, који се сада више не излажу напору такве заиста „свеноћне” молитве у храму, свету ноћ уочи наступања празника проводе на потпуно другачији начин?

Само су богоборни бољшевици, као јавни непријатељи наше свете вере и Цркве, намерно приређивали разне забаве и весела за васкр-

шњу ноћ, и уопште у време празничних црквених богослужења, како би одвукли народ од посеђивања храма Божијег.

Узалуд се неки позивају на то, да су овакве забаве раније биле допуштене и у царској Русији. Јер њих су одлучно забрањивали чак и наши грађански закони. Још је цар Алексије Михајлович 1648. године издао указ којим је наређено да се недељом у цркву долази на вечерње, јутрење и Литургију, при чему је било забрањено „свако пијанство, и свака глума, и лакрдијаштво, и све демонске игре”. А за онога ко би се оглушио о ову наредбу било је прописано да се „изудара палицом беспштедно”, па чак и да се пошаље у прогонство. Значајан је и 26. члан чувеног Законика из 1648. године: прописи који чувају светост недеље односе се на време почев од суботе, три сата пре но што наступи вече. Чак је и Император Петар Први, који је код нас, по узору на Запад, увео такозване „асамблеје”, указом ипак прописао да се оне не могу организовати пре но што се заврши недељна Литургија. А 17. фебруара 1718. године он је издао указ којим се сви обавезују да недељом одлазе на вечерње, јутрење и Литургију. Царица Јелисавета Петровна је указом из 1743. године забранила да се крчме недељом отварају пре краја Литургије. Цар Павле Први је указом од 22. октобра 1796. забранио позоришне представе „у све суботе”. Коначно, 1833. године, у време цара Николаја Првог, трудом знаменитог Сперанског, састављен је „Кодекс ('Свод') закона Руске империје”, у чијем се XIV тому налазило посебан члан „О чувању светости недељног дана”. Овај члан одлучно забрањује све балове, концерте, позоришне представе и уопште јавне забаве и весела **пре окончања недељне Литургије**.

Почетком XX века код нас у Русији све је било уздрмано, па су ови закони, као и многи други, престали да се примењују. И управо то је довело царску Русију до страшне катастрофе – крвавог бољшевизма.

Зато је крајње чудно, нелогично и неразумно помишљати на спасење Русије, а да се претходно не исправе грешке из прошлости – које се упорно понављају, као што чине неразумна и каприциозна деца, само зато што им се „тако хоће” – и да се у свему следе поуке наше Мајке Цркве.

Бог се не може ружити и преступници Закона Божијег неће проћи некажњено због такве профанације празничних дана.

* * *

204. Пићање (Како се ђева „Преблајословена јеси, Богородице Дјево”?): Да ли песму „Преблајословена јеси, Богородице Дјево” треба певати на други глас, или по гласу јеванђелске стихире?

Одговор: Иако је „Преблагословена јеси, Богородице Дјево” песма другог гласа, као што се види из неких места у богослужбеним књигама, ипак, у пракси је постојао и до данас постоји обичај да се ова песма на васкрсном свеноћном бденију пева на глас јеванђелске стихире.

* * *

205. Пићање (Каква је разлика између православног бојослужења и бојослужења „јединовераца”): Која је основна разлика између православног богослужења и богослужења „јединовераца”?

Одговор: Ова разлика се састоји у томе, што је *јединоверцима*, то јест бившим расколницима-старообредцима који су се поново присајединили Православној Цркви, допуштено да богослужење обављају по својим старим штампаним књигама и да држе све своје црквене обреде и старинске обичаје и традиције.

* * *

206. Пићање (Где у храму треба да се налази свети Плаштаница када се не употребљава?): Где у храму треба да се налази света Плаштаница када се не употребљава?

Одговор: Нигде у Типику није указано на посебно место за чување свете Плаштанице, као што се уопште о њој мало говори, јер она у црквену употребу није ушла тако давно. Света Плаштаница се обично чува у нарочитој стакленој витрини на зиду унутар олтару, или на Христовом гробу, али покривена платном одозго.

* * *

207. Пићање (Да ли мирјани могу да пролазе преко солеје за време бојослужења): Могу ли мирјани да пролазе преко солеје за време богослужења, испред затворених Царских двери?

Одговор: За мирјане је сасвим неумесно да ходају по солеји, баш као што је неумесно и да улазе у олтар, пошто солеја представља спољашњи део олтару и намењена је да по њој ходају искључиво свештенослужитељи и црквенослужитељи, а мирјани не.

* * *

208. Пићање (Да ли је правилно ценити код пастира његове организаторске способности?): Да ли је исправно код пастира ценити пре свега његове организаторске способности, и за идеалног сматрати само оног пастира, који се покаже као добар организатор?

Одговор: Потпуно је неправилно. Оно најважније у Цркви није њена **спољашња** организација, него **унутрашњи**, духовни напредак њених чланова. Задатак Цркве је да духовно васпитава своје чланове. Путем таквог духовног васпитавања она их води ка спасењу, припре-

мајући их за наследнике будућег вечног Небеског Царства – Царства славе, које ће се открити на крају векова.

Из овога треба да буде јасно да се од пастира захтева пре свега одговарајуће **духовно расположење** – унутрашњи духовни плам којим би он могао да запали и душе своје пастве, руководећи их ка спасењу.

Идеалан пастир, према учењу речи Божије, јесте онај ко има веру и добру савест (1. Тим. 1, 19), ко служи као образац вернима у речи, у живљењу, у љубави, у духу, у вери, у чистоти (1. Тим. 4, 12) и не занемарује благодатни дар у себи, добијен кроз свештено рукоположење (1. Тим. 4, 14), него стално пази на себе и на науку, јер ће, чинећи тако, спасити и себе и оне који га слушају (1. Тим. 4, 16).

Идеални пастир је, према јасном учењу светог Апостола Павла, онај ко је *без мане, једне жене муж, њрезвен, мудар, њошњен, њосњољубив, кадар да њоучава; не њијаница, не убојница, не лихвар, не њо крошњак, мирољубив, не среброљубив* (1. Тим. 3, 2–3). Тек на крају, после свега тога, речено је да он треба својим домом добро да ујравља, и да има *њослужину децу са сваком скромношћу* (1. Тим. 3, 4–5), на шта би могло да се гледа као на захтев да пастир поседује администраторске способности. Али саме по себи ове способности, ма колико биле сјајне, баш ништа неће донети пастиру и његовој пастви, уколико пастир нема оно најважније – горе набројана **духовна** својства и особине – ако у њему нема праве духовности, молитвеног расположења и истинске, искрене побожности, са којима би могао да представља надахњујући пример за своју паству.

Осим тога, претерана закупираност **спољашњим** делањем може да буде чак и штетна и погубна, ако је праћена сујетом и многим бригама, ако одвлачи од главног – од молитве и бриге о духовном напретку.

Дакле, на првом месту не треба да стоје администраторске способности пастира, него његово узвишено духовно расположење. Администраторске способности вредне су само уколико представљају **допуну** његовом добром духовном расположењу, а никако саме по себи. Јер не води људе ка спасењу **спољашња** организација, него **унутрашњи** дух истински хришћанског живљења, а циљ црквеног живота је – **спасење душа за вечни живот**.

* * *

209. Пићање (Да ли је допуштено да дужностима у храму обавља лице које живи у другом браку?): Да ли је допуштено да лице које живи у другом браку обавља дужности у храму, и може ли такво лице да буде црквени староста?

Одговор: Поштујући чистоту девствености и честитост удовства више но брак, наша света Црква се према другом браку увек односила неблагонаклоно, мада је допуштала ступање у други брак, налажући на оне који у њега ступају црквену епитимију – одлучење од светог Причешћа на период од годину дана, или чак на две године (види 4. правило светог Василија Великог). Они који су ступили у други брак не могу да буду рукоположени ни у чин епископа, ни презвитера, ни ђакона, нити уопште могу бити „у свештеничком именику” (види 17. правило светих Апостола), то јест не могу бити посвећени ни у ипођаконе, или чтечеве, или појце и, сходно томе, немају права да носе свештене одежде или стихар.

Што се тиче другобрачности мирјана који обављају различите дужности у цркви, па међу њима и дужност црквеног старосте, црквена правила о томе ништа не говоре, но у сваком случају, пре но што презуму своје обавезе, требало би да издрже епитимију одређену за оне који ступају у други брак, ако је претходно нису издржали, и да се безусловно уздржавају од уласка у свети олтар, јер је то место намењено само за лица у свештеном чину, а они који су у другом браку не могу бити у свештеном чину.

* * *

210. Питање (Када су и која звона одређена за различите службе?): Немојте ми ускратити одговор на питање, када је и које звоно одређено за службе које се обично обављају у парохијској цркви, као што су вечерње, јутрење, часови, Литургија, водоосвећење, погреб, венчање, парастос и молебан?

Одговор: Звона у цркви имају тројако значење. Звони се зато:

1) да би верни били позвани на богослужење, то јест да би били обавештени о почетку црквене службе;

2) да би се изразило славље, радост и ликовање Цркве на њеном богослужењу и

3) да би они који не могу да дођу у храм били обавештени о посебно важним тренуцима богослужења и да би били подстакнути да се својим молитвама придруже онима у храму.

Цркве обично имају неколико звона, при чему она треба да се међусобно разликују величином и снагом звука. Најчешће се могу разликовати следећа звона: а) празнично, б) недељно, в) полијелејно, г) свакодневно и д) мало звоно. Осим тога могу постојати још и сасвим мала звона различите величине.

Разликују се две врсте звоњава: 1) блавест и 2) звоњава у ужем смислу речи. Блавест је када се удара само у **једно звоно**, или у неколико звона, али не заједно, него по реду. У овом последњем случају блавест се назива „презвоном” или „пребирањем”. Под звоњавом у ужем смислу подразумева се ударање у **два или више звона** одједном. Када се тако звони у три маха (са прекидима), то се зове „трезвон”.

Блавест се звони на почетку свакога од три главна заједничка богослужења: 1) пре почетка деветог часа и вечерња, 2) пре полуноћнице и јутрења, и 3) пре трећег и шестог часа који се служе пре Литургије.

Пре свечанијих служби, након блавести следи трезвон у неколико звона. Тако се звони на почетку празничног вечерња или свеноћног бденија, на почетку празничног јутрења (обично пре почетка певања полијелеја) и пред сам почетак Божанствене литургије, након што се прочитају трећи и шести час.

Блавест на једно звоно звони се на сваком јутрењу приликом певања „Честњејшују Херувим” и на свакој Божанственој литургији на почетку „Канона Евхаристије” – такозвано „звоно за Достојно”.

Трезвон се звони и на крају сваког празничног богослужења – свеноћног бденија или Божанствене литургије, у знак победе Цркве.

Током читава Светле Седмице на почетку и на крају **сваког** богослужења звони се трезвон на сва звона.

Приликом молебана, у дане храмовних празника и у другим свечаним приликама, обично се пре молебана звони блавест, а после – трезвон. На литијама се звони блавест са пребирањем, које потом прелази у трезвон и траје током саме литије.

За време Литургије на први дан Васкрса приликом читања Јеванђеља звони се презвон (тј. пребирање), који се на крају читања завршава трзвоном.

На јутрењу на Крстовдан (14. септембра), у трећу недељу Великог поста (Крстопоклону) и 1. августа, после отпеваног Великог славословља, када се износи Часни Крст из олтара (уз појање „Свјатиј Боже”) бива презвон, при чему се удара у свако звоно по једном, а када се на тај начин преберу сва звона, удара се у сва одједном, да би се, када Крст буде изнесен на средину храма, звонио трезвон. Сличан такав презвон одређен је и за Велики Петак пре изношења Плаштанице и за јутрење Велике Суботе пре изношења Плаштанице ради обилажења са њом у круг око храма. У оба случаја презвон се такође завршава трзвоном.

Презвон бива и приликом изношења тела покојника из куће, и приликом одласка са њим на гроб ради погребавља.

Нешто другачији презвон (ударају најпре у највеће звоно, а потом у сва мања редом) бива уочи малог освећења воде и у дане храмовних празника, а приликом погружавања крста у воду звони се трезвон.

Исти такав презвон као пред водоосвећењем, звони се и пре посвећења у чин епископа.

О томе колико се дуго звони благовест, Типик каже: „удара (за свеноћно бденије) у велики кампан (врста звона) полако дванаест пута, појући Непорочне, или говорећи тихо 50. псалм” (Типик, гл. 1). За трезвон је одређено време које је потребно да се једном прочита 50. псалм. На велике празнике благовест треба да траје дуже, како стоји у Типику: „удара доста”. За мање значајне свакодневне службе као што су полуноћница, повечерје и мало вечерње уобичајено је да се удара 12 пута.

На посебан начин звони се у дане Великог поста: отегнуто, не често, углавном у једно звоно. Пре трећег часа ударају у звоно три пута, пре шестог часа – шест пута, пре деветог – девет пута, пре изобразиљних и повечерја – 12 пута. Пре почетка свих часова увек се звони благовест. Али ако је празник, онда за часове не ударају у звоно одвојено за сваки час.

* * *

211. Питање (*Зашто се Црква не придржава дочеку нове године по новом календару?*): Чим наступи децембар месец по новом календару, наше руске новине одмах почну да најављују предстојеће „дочеке Нове године”, које организују различите руске организације. Најаве тих дочека звуче врло примамљиво: детаљно се набраја шта ће све тамо бити, обећава се пријатна и весела атмосфера, а онда се свима упућује позив да дођу. При томе се обично заборавља да ови „дочеци” падају управо у време Божићног поста, када је, по правилима Цркве, сасвим недопустиво било какво весеље, плесови, музика, као и употреба месне и уопште мрсне хране. Зашто наши православни пастири не подигну свој глас против тих „дочека”, зашто наша Црква не протестује против њиховог организовања?

Одговор: Ваша размишљања о неумесности и недопустивости организовања таквих весеља за време Божићног поста потпуно су исправна. Драго нам је што то чујемо од Вас, и што можемо да се уверимо како још има верних хришћана који размишљају здраво, који све разумеју правилно и неће да учествују у том страшном безумљу

савременог човечанства, које је у већини случајева жељно само „хлеба и игара”, и у животу заинтересовано једино за то да добије што више задовољстава за своје грешно тело, и да се на што разноврсније начине забави и разоноди. Ипак, нисте сасвим у праву када нашу Руску Цркву и њене пастире оптужујете за равнодушност: честити пастири, који савесно врше своју дужност, почев од великог пастира нашег времена приснопамјатног оца Јована Кронштатског, увек су подизали и настављају да подижу свој глас против ових недоличних „дочека” Нове године, као и уопште против прекомерног предавања свакојаким весељима; наш Архијерејски Синод и наша локална Епархијска власт овде у Источној Америци такође су не једном у својим посланицама истицали неумесност и недопустивост организовања весеља у дане поста и у навечерја недељних и празничних дана.

Али шта да се ради ако савремено човечанство, по речима оца Јована Кронштатског, „сном греховним спава”, па стога остаје безосећајно и глуво за све те позиве Цркве?

Јер управо због тога је нашу Отаџбину и задесила тако страшна несрећа, а ми смо се обрели у расејању. Но, и сада, у иностранству, наставља се са истим таквим начином живота, са претеривањем у трагању за задовољствима, забавама и весељима, па још и уз разна лукава самооправдања, као што је: „у добротворне сврхе” и „ради ширења руске културе”. Тиме на себе навлачимо само још већи и страшнији гнев Божији, који ће се свакако излити на наше главе, ако се на време не уразумимо и не покајемо, и ако не почнемо да живимо онако како православним хришћанима доликује. Ево како снажно о томе говори и упозорава нас наш велики пастир отац Јован Кронштатски:

„Свет се налази у стању дремежа, греховног сна, спава. А Бог га буди ратовима, поморима, пожарима, разорним бурама, земљотресима, поплавама, неродним годинама” („Моя Жизнь во Христе” т. I, стр. 227).

Сада је ваљда већ свакоме јасно – у вези са комунистичком агресијом која прети целом свету и са страшним проналасцима изузетне разорне моћи – да се читав свет налази буквално на ивици пропасти и да само Господ Једини и наша преданост светој вери и Цркви могу да нас спасу. А наши Руси, чак и они који себе још сматрају за православне, на све то заборављају и стално се предају необузданим и неумереним весељима, чак и у оне дане и сате када је то правилима наше свете Цркве апсолутно забрањено.

Зар то није, у правом смислу те речи – „Пир у време куте”?

Поготово је за нас, Русе – завијене у црно због наше несрећне Отаџбине која је обливена сузама и крвљу, и распета на крст од стране љутих безбожника – свако такво претерано предавање бурним и нескромним весељима и забавама сасвим **неумесно** и једноставно нам **не приличи**. Данас може мирне душе да се весели само онај коме наша Отаџбина Русија ништа не значи – онај ко је тврда срца и безосећајан за њена тешка четрдесетогодишња страдања.

* * *

212. Пићање (*Моју ли се у храму са једним Престолом служити две Литургије?*): Могу ли се у храму са једним Престолом служити две Литургије – једна на Престолу, а друга на столу постављеном пред Царским дверима, али наравно са другим антимином?

Одговор: Према црквеним правилима, Божанствена литургија уопште не треба да се служи нигде осим у храму који је на прописан начин освећен. При томе, може да се служи **само једном дневно**, како стоји у поуци на крају Службеника: „Света Тајна Свештенства и Евхаристија, то јест приношење Бескрвне Жртве Тела и Крви Господа нашег Исуса Христа, **осим у освећеном храму** нигде се не обављају, и то не треба чинити јер је велик грех”; „Осим тога, нека зна (јереј) још и ово, да треба да одслужи **само једну Литургију** на дан, **на једном Престолу**: ова једна света Жртва означава једну смрт Христову, коју је ради нас поднео, и једно страдање Његово, које је ради нас претрпео”. Педесет осмо правило помесног Лаодикијског сабора гласи: „Ни епископи ни презвитери не могу Жртву приносити у кућама”.

Али у случајевима крајње нужде, као, на пример, у нашим избегличким условима, у одсуству освећеног храма, дозвољава се служење Божанствене литургије на сваком наравно пристojном месту, али уз услов да се служи **на антиминос**у који је правилно освештао канонски архијереј. У таквом случају антиминос замењује освештани Престо (сама реч „антиминос”, преведена са грчког, значи „уместо-престоље”).

Али служење **друге Литургије** у једном истом дану, и у једном истом храму, уз **један** Престо, чак и уз употребу **другог** антиминоса и стављање стола пред Царске двери или поред Престола, како неки чине, иако са чисто **формалне** тачке гледишта не изгледа као кршење црквених правила – не треба да се допушта **без заиста крајње нужде**, јер то је ипак недолично и у извесној мери понижава узвишеност и достојанство Најсветије Бескрвне Жртве која се на Литургији приноси.

* * *

213. Пићање (*Који дан се назива „храмовним празником”?*): Који дан се назива „храмовним празником”? Дан полагања камена темељца, или дан освећења подигнутог храма, или дан иконе светога чије име храм носи?

Одговор: „Храмовним празником” се назива празник у част Господа Исуса Христа, или у част Пресвете Богородице, или у част било ког Светог, или у част било ког свештеног догађаја **коме је посвећен** дати храм. Ни дан полагања камена темељца, ни дан освећења ту немају никаквог значаја, јер и једно и друго може да се обави у било који прикладан дан, када то дозвољава црквени Типик и локални услови живота.

* * *

214. Пићање (*Колико частица треба извадити на проскомидији у случају да више људи тражи помињање истој лица?*): Према учењу Цркве најузвишеније мољење за живе и умрле је – њихово помињање на проскомидији. Шта да се ради у случају када на имендан цара, или епископа, или било ког високог дужносника на проскомидији буде дато мноштво папира са именима једног те истог лица? Да ли се на проскомидији вади само једна частица, или онолико частица колико је забележених имена предато? Само по себи се подразумева, да на молебану поводом имендана цара или епископа, или на парастосу за њих, и поред мноштва предатих папирића у којима се наводи име једног те истог лица, то име се, у име свих који се моле, на молитви спомиње само једном?!

Одговор: Ви сте и сами дали одговор на постављено питање, у његовој другој половини. **Довољно је извадити само једну частицу за једно исто лице**. Делотворност помињања на проскомидији не повећава се тиме што ћемо за једно исто лице извадити много частица, према броју предатих хартијица са именима.

* * *

215. Пићање (*Како свештеник који служи Литургију сваки дан треба да се припрема за примање Свешћих Христових Тајни? А како се припрема мирјанин, који збој њој постоји сваке суботе?*): Хришћанин који се припрема за примање Светих Христових Тајни треба, према одредбама Цркве, да држи строг пост без уља током 3 до 5 дана. Али ако се у манастирима, по одобрењу духовног оца, припрема за причешће одвија суботом и празничним или полијелејним данима, да ли треба да се пости тако строго, без уља? Да ли ради припреме за примање Божанских Тајни треба нарушавати правила Цркве о томе шта се једе

у ове дане, или без устезања треба јести храну припремљену на уљу? Јасно, не ради се ту о уљу, него о одговарајућој духовној припреми за примање Божанских Христових Тајни. Шта чинити? Како треба да поступа свештенослужитељ који сваки дан служи Литургију? А како мирјанин који се припрема за причешће постепено у суботу или недељу?

Одговор: И на ово питање Ви сте такође већ одговорили сами. Наравно, није ствар у уљу, него управо у усредсређеној духовној припреми, у молитвено покајном расположењу, а пост, у смислу телесног уздржања, служи само као помоћно средство за ово. Од свештеника који свакодневно служе Литургију, према правилима Цркве, уопште се не тражи тако строг пост, баш као ни од мирјанина, у оним периодима године када поста нема, него је, напротив, дозвољено узимање мрсне хране. Уопште, сврха поста пре причешћа Светим Христовим Тајнама и степен његове строгости у потпуности зависе од духовника датог лица, кога и треба питати за савет и благослов у вези са тим.

* * *

216. Питање (Може ли се давати сисак за помињање, без просфоре за помињање?): Неки парохијани нашег храма за време обављања проскомидије дају своје спискове за помињање, „за здравље” или „за упокојење”, али без просфоре. Да ли је такво „приношење” у складу са литургијском праксом наше Православне Цркве? И још нешто: у Молитви предложена свештеник се моли за „оне који принесоше, и оне за које принесоше”. Да ли ће се, у нашем примеру, међу „оне који принесоше” убројати и они који су дали своје спискове за помињање на проскомидији, али без просфоре?

Одговор: У вези са постављеним питањем данас у различитим помесним Црквама не изблиза не постоји једнака пракса. Обичај да свако даје своју просфору за помињање сродника и ближњих, према списковима за помињање, „за здравље” и „за упокојење”, који се уз просфору прилажу – то је обичај који је настао у нашој Руској Цркви. На Православном Истоку све до данас се донекле сачувао нешто другачији обичај древне Цркве: верни су доносили хлебове припремљене за савршавање Евхаристије и вино, при чему је настојатељ, од свега донетог, бирао најбоље за потребе Евхаристије, док је остало било намењено за издржавање клира и организовање заједничких братских трпеза, такозваних „вечера љубави” (агапе). У Грчкој и Бугарској се, на пример, и данас доносе нарочите велике просфоре, не само за лично помињање сродника и ближњих, него за служење Божанствене литургије, а такође и вино. При томе је само по себи јасно,

да су и у старини, а и данас на Православном Истоку, на Литургији помињана не само она лица чији је принос искоришћен за служење Литургије, него и сви остали, и уопште сви који су тражили да буду молитвено споменути на тој Литургији. Обичај који је настао у нашој Руској Цркви, да се заједно са просфором дају спискови за лично помињање, треба наравно својски подржавати као веома добар, али не треба одбијати ни помињање оних који из било ког разлога дају само списак, без просфоре. Ово тим пре што у цркви понекад може бити више просфора него што је потребно. И не треба због тога ускратити помињање које се тражи.

* * *

217. Питање (Да ли наша искрена тежња за миром ипонекад треба да има границе?): Плод правде у миру сеје се... Сипајте се да имате мир са свима... Ипак, да ли наша искрена тежња за миром понекад треба да има границе?

Узмимо као пример парохију Н. у којој се појавила потреба да се заштити парохијски устав, то јест чврст и строго канонски поредак који је нормирао унутрашњи живот парохије и међусобне односе њених чланова. У вези са тим међу члановима Парохијског савета или парохијанима појављују се „сукоби” и „спорови”, који у неким моментима прерастају у тежњу да се створи „опозиција” Уставу, да се постигне „компромисни мир” и слично. Тако сада предстоји избор између црквено-канонске правде и мира. Да ли у том случају предност без икаквог колебања треба дати црквено-канонској правди? Зар нас на то не обавезује наша верност Православној Христовој Цркви? И да ли би било праведно да се црквеној казни подвргне клирик или мирјанин ако би његов начин размишљања и деловања био управо такав?

Одговор: Ви сте потпуно у праву, али само у случају да тај клирик или лаик заиста штити чисту црквено-канонску правду, а не да се само вешто крије иза ње, како би извео лични обрачун или постигао неке своје уско-егоистичке или користољубиве циљеве, што се – авај! – понекад догађа, а не бива свима одмах јасно и очигледно.

Црквено-канонска правда је изнад свега, нарочито у наше, тако страшно и лукаво време.

Ево како о томе говори велики Отац Цркве, свети Григорије Богослов: „Ипак, немојте да неко помисли како ја тобоже тврдим да треба ценити сваки мир. Јер знам да постоји и дивно неслагање и најпугубније истомисљеништво; него треба љубити добар мир, имајући циљ који је добар и сједињује са Богом. Но, када је реч о очигледној

безбожности, онда пре треба пристати на огањ и мач, без обзира на захтеве времена и властодржаца, и уопште на све, него се помешати са лукавим квасцем и бити у додиру са зараженим. Најстрашније је – бојати се било чега више него Бога, и због тог страха постати издајник учења вере и истине” (Дела, т. 1, стр. 192).

Ове драгоцене речи великог светитеља посебно треба да имамо на уму данас, када, чак и у црквеном животу, често у прави план, уместо ревности за истину, избијају само користољубље и тражење својих сопствених, чисто личних интереса, егоистичка схватања и потпуна беспринципијелност, која је, уопште узев, толико карактеристична за наше време. А најгоре од свега је када се под измишљеним изговором „хришћанске љубави” и „мира” грубо гази света истина, и црквено-канонска правда приноси на жртву лукавом човекоугодништву, сједињеном са користољубивошћу.

* * *

218. Пићање (Да ли се моју дочекивају две нове године?): Како саопштава наша руска загранична штампа, руска друштва и организације које су већ „дочекале” Нову годину по новом календару, сада се спремају да је по други пут „дочекају” по старом календару. Какав став треба заузети о томе са тачке гледишта типика и правила наше Цркве?

Одговор: Ова лица и организације које два пута праве „дочек” Нове године, самим тим разобличавају себе, срамоте се и излажу подсмесима као потпуно неозбиљни људи, јер у свему траже само изговор за организовање недоличних весеља и забава, које представљају прави бич и злоћудну рану нашег болног времена. „Дочек Нове године” уз весеље, наслађивање храном и пићем, музиком и плесовима – обичај је чисто незнабожачког порекла, и никако не доликује истинским хришћанима, које наступање нове године не треба да подстиче на такво лакомислено весеље, него напротив, на усредсређено молитвено расположење, услед свести о томе да је још једна година нашег живота отишла у вечност, и да смо још једну годину ближе крају који је неизбежан за свакога од нас – смрти. Осим тога, преједање и опијање, који обично увек прате ове „дочеке”, за истинске хришћане су у датом случају потпуно неумесни још и због тога што је тај дан, 1. јануар по старом календару, велики празник Обрезања Господњег и Спомен светог Василија Великог, када сви треба да буду у храму на Божанственој литургији, а истински православни хришћани у цркву увек иду празног стомака, тако да од поноћи ништа не једу и не пију.

* * *

219. Пићање (Да ли служење Литургије у јошње вечерње сатне представља нарушавање традиције?): У нашој Руској Православној Цркви у дане Великог поста – у среду и петак – вечерње са Литургијом Пређеосвећених Дарова служи се ујутру. Зар служење поменуто Литургије у позне вечерње сате не представља нарушавање традиција Православне Цркве? Ако вечерње са Литургијом Пређеосвећених Дарова може или треба да се служи касно увече – откуд онда код нас тако распрострањени обичај да се ова дивна великопосна служба Божија „премешта” од вечери на јутро? Шта је у складу са црквено-богослужбеним предањем Васељенске Православне Цркве које је за нас обавезујуће: служење вечерња са Литургијом Пређеосвећених Дарова ујутро, или у позне вечерње сате?

Одговор: Наш савремени црквени живот, а заједно са њим и са времена црквено-богослужбена пракса, услед опадања религиозног духа, понестајања духовне ревности, опште духовне ослабљености и незаинтересованости, толико су се удаљили од живота првих хришћана и нашег црквеног Типика, који су израдили Свети Оци и велики подвижници првих векова хришћанства, да одговор на питање које сте поставили није тако једноставан и захтева извесно претходно објашњење.

Према нашем Типику, у дане поста (осим суботом и недељом) хришћани могу да узимају храну **само једанпут дневно** и то тек после вечерња. А вечерње према Типику треба да се служи по свршетку деветог часа, што је по нашем рачунању у три сата поподне. Одатле је природно да у обичне дане Великог Поста и вршења Божанствене литургије на којој се обавља причешћивање Светим Христовим Тајнама, такође треба да се обавља после вечерња. Ето због чега се Литургија Пређеосвећених Дарова служи заједно са вечерњем и то управо после њега. Наравно, само по себи се разуме да ова Литургија, по Типику, треба да се служи у вечерњим сатима, никако ујутро, али ни касно увече, него одмах после трећег сата дана. Јасно је да сви верујући до тог времена треба потпуно да се уздржавају од сваког узимања хране и пића, што захтева како сам пост, тако и причешће Светим Христовим Тајнама које на тој Литургији предстоји.

По свему судећи, управо је ово веома дуго и за многе претешко уздржавање од хране и пића током целог дана, до вечери, и довело до тога да су Литургију пређеосвећених Дарова временом почели да служе све раније (други разлог се не може пронаћи), како би на крају

почели да је служе ујутро, као и сваку обичну Литургију, што по Типику никако не би смело да се ради.

Но, исто тако, неправилно је служити Литургију Пређеосвећених Дарова и у касне вечерње сате, јер је у Типику за сваку црквену службу одређено њено време, и свака промена у том погледу представљаће нарушавање Типика, у једном или другом правцу, више или мање допустиво ако се чини у циљу такозване „икономије“, то јест „користи црквене“, ради спасења душа, а сасвим неоправдано ако се чини само у циљу повлађивања лењости и немару.

* * *

220. Питање (Може ли ипођакон да одлази на „вечерњи плес” или „игранке” и плеше на њима?): Да ли лица која је архијереј посветио у чин ипођакона могу узимати учешћа у организовању световних забава, такозваних „вечерњи плес” или „игранки”, и плесати на њима?

Одговор: Ово питање је готово истоветно питању: да ли могу свештеници и ђакони да одлазе на такве забаве? Јер чин ипођакона је већ **свештени** чин, који представља прелазни степен од црквенослужитеља ка свештенослужитељима. Онај ко је посвећен у чин ипођакона после свог посвећења више не може да ступа у брак (ако није у браку); онај ко је посвећен у чин ипођакона може да дотиче освећене предмете које рука непосвећеног лаика не сме да дотакне, он са Престола узима дикирију и трикирију и томе слично. Очигледно, то је и био разлог што су у Русији, у огромној већини случајева, у чин ипођакона посвећивали само она лица која су после на истој Литургији посвећивана у чин ђакона, док су на архијерејским службама дужности ипођакона често испуњавали млађи ђакони.

* * *

221. Пићање (Могу ли се у цркви чишћати сопствене молишве?): У једном духовном часопису прочитала сам како у цркви није допуштено да се у себи читају сопствене молитве, као ни православне молитве по књижицама, одвојено од црквеног појања. Када се молим на Литургији, коју добро познајем, онда ми друге молитве нису потребне, али са свеноћним бденијем је друга ствар: на свеноћном бденију се све чита тако брзо и неразговорно, да се не може ухватити смисао молитава. Потребно ми је да читам у себи макар Исусову молитву, што ми је духовник раније и допуштао. Он ми је рекао како је један светитељ (заборавила сам име) говорио да „ако у цркви не разумете оно што се чита, треба да читате молитву Исусову”. И шта сад? Значи, не могу да

идем на свеноћно бденије ако не разумем шта се чита? Раније сам читала друге молитве и моја пажња се није расејавала.

Негде сам прочитала да је отац Јован Кронштатски чак и за време Литургије додавао и читао сопствене молитве. Да ли то значи да се он одвајао од црквене заједнице? Објасните ми, молим Вас, шта да радим? Ако је грешно читати по књижици оно што не чујем и не разумем у читању, ако је грешно читати у себи молитву Исусову када не разумем и не схватам оно што се чита у певници, шта да радим? Зар да због тог греха уопште не идем у храм Божији? Молим Вас да ми одговорите у вашем часопису.

Одговор: У храму се обавља **заједничко богослужење**. То је – **заједничка** молитва свих верујућих, који се у тој заједничкој молитви духовно **сједињују** ради **једног истог** – својих **заједничких** духовних и телесних потреба. Зато неправилно поступа онај ко, долазећи у храм на богослужење, не жели да учествује у тој заједничкој молитви, која треба да се обавља „једним устима и једним срцем”, него се моли **сам за себе, одвојено** од општецрквене молитве. Само у том смислу је у православном храму забрањено засебно мољење, својим „сопственим молитвама”, по молитвеним књижицама, како је то, на пример, прихваћено код римокатолика, који не учествују у заједничкој црквеној молитви, као ми, православни. **Али пратити богослужење по такозваном „Великом Зборнику” или по другим богослужбеним или молитвеним књигама, које у себи садрже богослужење, то наравно нипошто није за осуду, него је, напротив, похвално, јер ми за време богослужења и треба пажљиво да пратимо оно што се чита и пева, и да се молимо истим оним речима којима се моли читава црква.** Тим пре ово је природно онда када је читање или појање неразговорно. Јер сви ми, православни верни, треба свесно да **учествујемо** у богослужењу, на шта јасно указује и наш Типик када каже да у одговору на возглас свештеника „**ми**”, или „**народ**”, одговарамо: „Амин”, или „Господи, помилуј” и друго. Такође, према јасном смислу упутстава Типика, као и према самој идеји нашег богослужења, које представља „заједничко дело”, у цркви заправо не треба да пева хор, као нешто што је потпуно **одвојено** од оних који се моле, него **сви који се моле**.¹ То је све до скоро практиковано у Карпатској Русији, као наслеђе Типика које се

¹ Хор у ствари треба да предводи верни народ у певању и да омогући свима који се моле да у певању учествују, што је остварљиво само када су у питању једноставни традиционални напеви. Због тога су новије вишегласне композиције, за чије су извођење потребни увежбани певачи, једноставно неподесне за употребу у цркви.

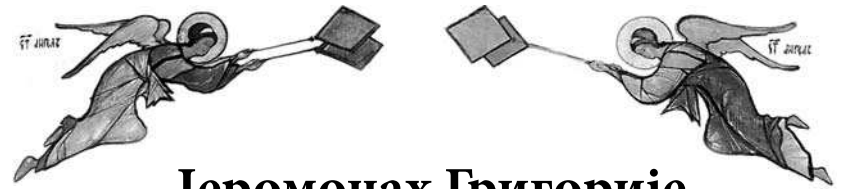

сачувало од старине, и то уз неизбежно коришћење одговарајућих молитвених књига као што је „Велики Зборник”, јер је немогуће очекивати и захтевати да сви који се моле знају црквене песме напамет.

Дакле, треба да буде јасно да је читање сопствених молитава по молитвеницима за време богослужења – **једно**, а праћење тока богослужења према богослужбеном тексту – нешто сасвим **друго**. И колико је прво за осуду, толико друго заслужује само похвале и охрабрења.

Сасвим је допустиво да се приликом неразговорног читања и певања у себи говори Исусова молитва, тим пре што по Типику овом молитвом чак могу да буду замењени сви облици дневног богослужења, како је објашњено у Поретку читања Псалтира. Само по себи би требало да буде јасно, да је боље говорити у себи Исусову молитву, него, не разумејући оно што се чита и пева у певници, дозволити своме уму да блуди ко зна где. Ум који ничим није заузет, природно се предаје расејаности, а то је већ несумњиво **тежак грех**.

Превод са руског и коментари: Младен Станковић

Јеромонах Григорије Светогорац

ТУМАЧЕЊЕ БОЖАНСТВЕНЕ ЛИТУРГИЈЕ

Господе Боже наш... њојѣни велове са зајонейних символа (: свешћених речи и свешћено-радњи) који њрекривају ову свешћену службу, ошкриј нам је у њуном сјају, и исјуни наше умне очи неизрецивом свейлошћу Твојом.

(Свети Јаков брат Господњи¹)

¹ Божанствена Литургија, Молитва светог Узношења.

Свјетли Владика Николај Жички

ОБЈАШЊЕЊЕ СВЕТЕ И БОЖАНСКЕ ЛИТУРГИЈЕ ЗНАЧЕЊЕ И СМИСАО ПРОСКОМИДИЈЕ

Митрополит Антоније (Блум) врши проскомидију

Централно служење у хришћанској Цркви јесте Света Божанска Литургија. Сва остала богослужења, као часови, вечерња, повечерје, полуноћница и јутрења су увод у Свету Литургију.

Сама грчка реч Литургија значи: народно дело, или опште дело. То одговара анђелском саопштењу Јосифу, заручнику Пресвете Деве Марије: „да ће родити Сина, и наденути му име Спас (Исус), јер ће он спасити народ свој гријеха њихових” (Мат. 1, 21).

То одговара и поимању Светих Апостола. Тако је изјавио Апостол Петар пред поглаварима народа јеврејског: „Јер нема другог имена под небом данога људима којим би се могли спасти” (Дела Апост. 4, 12). Апостол Павле говори да је Христос „за све окусио смрт” (Јевр. 2, 9).

Према томе Христос је дошао у свет на опште или народно дело, на Литургију. Дошао је да позове све људе у свету, све народе, сва покољења до краја времена ка спасењу, и да Својом жртвеном смрћу, Својом невином проливиеном крвљу осигура то спасење и отвори рајска врата свима и свакоме, од почетка до краја историје људске, ко добровољно жели да прими спасење и уђе у Рај Божији, под једним јединим условом да следује Њему и испуњава све заповести Његове (Јн. 1, 12). Но сви га не примише и не примају. „А који га примише даде им власт да буду синови Божији”. Не примише га сви мада је он платио цену за све – нити ће икад сви примити из простог разлога, што се Он није хтео послужити силом, нити икаквим насилним методом земаљских царева и неких оснивача других религија. Његов метод је небески, тј. Љубав и добра воља. Овим методом стварају се синови Божији, а оним робови. А Бог неће робове но синове. Синови су пак Божији само они који се по слободи и доброј вољи одлуче да то буду, другим речима који на љубав Христову према људима одговоре љубављу својом према Христу и поћу за њим. Најзад, Он је испунио сва Своја обећања и пророштва и јавио се на земљи као човек. Јавио се у свету, кад је сав свет „лежао у злу” и у мраку сатанске власти, да „раскопа дјела ђавоља”, да Својом речју просвети род људски истином, да Својим духом унесе силу у душе људске, да Својим чудесима јави

свемоћ Своју и ништавило ђавола, да Својом жртвом искупи род људски од свих греха, да Својим васкрсењем докаже и опште људско васкрсење у своје време, и да Својим вазнесењем у небо укаже људима где је њихова права отаџбина, у којој сви свети Анђели Божји жудно чекају њихов повратак.

И као што је у Христу све утемељено: вечност и временост, почетак и свршетак, невидљиво и видљиво, прошло и будуће, мртво и живо, тако је и у Светој Литургији, у свештеној представи Христове земаљске драме. Сви ближи и даљи и најудаљенији секу се у њој као у жижи. Јер у тој жижи показује се чудо над свим чудима, које превазилази чудо Божије величине и моћи, и страхоте и мудрости, а то је чудо Божје љубави „која превазилази разум”, гле, сви ти кругови створених интелигенција виде свог Творца у човечјем облику закланог као јагње. Да, закланог и принесеног на жртву за очишћење и искупљење и спасење најпрљавијег кола од свих створених интелигенција после сатанских хорди, – а то је род људски.

Небеске силе гледају са трепетом и ужасом на такво понижење Бога Славе и Његову жртву, а ми хришћани са покајним смирењем и превеликом благодарношћу. Отуда се Света Литургија назива Евхаристијом, што значи благодарност.

И тако дакле у том смислу Литургија има опште народно или еванђелско дело. Као опште дело она не исказује никога осим оних који сами себе исказују.

Шта прославља Света Литургија

Света Литургија прославља драму живота Спаситеља света од Његовог зачећа до вазнесења у небо. Но у тај уски временски оквир уткана је и сва васионска драма од стварања анђела па до краја људске историје и последњег Суда Божијега, па – до повратка свих праведника у небески дом Оца небеснога.

Главни јунак те неизмериве и недомисливе драме јесте Син Божији и Бог Слово, Господ наш Исус Христос, од почетка свих почетака па до краја свих крајева.

На почетку свих почетака кроз Њега је створен прво анђеоски свет, невидљив, духовни и безбројан. Кроз њега је анђелским војскама побеђен бунтовни сатана и низвржен у ад са својом богоотпадном дружином.

Кроз Њега је потом створен сав видљиви свет, са човеком Адамом. И „без Њега није ништа створено што је створено”.

После пада Адамова на удицу сатанину, Он је дејствовао кроз праведнике, пророке, царе и мудраце, да народ одолева ђаволској власти до Његовог доласка на земљу. И прорицао је Сам Свој долазак кроз пророке и симболичне догађаје.

Објава Свете Литургије

У нашем месту звона црквена три пута су објављивала народу Свету Литургију.

Кад звона зазовне први пут, то се народ позива да буде спреман и пожури у цркву. Сви хришћани који чују звоно, прекрсте се и поклоне према Истоку, изговарајући речи: *Слава ѿебје Боже наш, слава ѿебје!* Они који су намерни ићи у цркву на службу, узимају што су наменили цркви: или свеће које су сами од чиста воска направили, или просфоре за спомињање својих живих и умрлих, или неки други дар и принос цркви, и одмах полазе.

У то време, или нешто раније, свештеник – са ђаконом или сам – узима време пред олтаром, то јест чита приступне молитве, клања се пред иконама као пред живим и целива их као живе. Онда се окреће ка западу и клања се народу – било кога тад у храму или не, и у срцу говори: *Просѿиѿиѿе браѿиѿиѿе мене ѿрешноѿа; и ја ѿраѿиѿѿам свима!* И улази у Олтар, три пута се поклони дубоко пред Престолом као пред самим живим Господом, и сваки пут скрушено изговори молитву: *Боже, очисти ме ѿрешноѿа и ѿмилиуј ме!* После тога облачи одежде, изговарајући наглас прописане молитве, у којим је прекрасно изражено значење сваке одежде. Када се потпуно обуче, онда умива руке, прилази Жртвенику и врши Проскомидију.

Проскомидија

Проскомидија, грчка реч, значи претходна припрема или приготвљење.

1. Народ

Када свештеник почне проскомидисати, звона звоне по други пут. То је друга опомена народу, да је време већ бити у Цркви. И ко год чује тај звон, ма где се налазио, крсти се и клања према Истоку и говори: *Блаѿи Хрисѿѿе и Свеѿѿа Пречисѿѿѿа сѿасиѿѿѿе нас!* А они који су стигли у цркву предају просфоре на северним вратима Олтара са именима живих и читуљама умрлих, да би из њих свештеник извадио частице за здравље једних и за покој душе других. Онда присутни прилазе иконама и редом их целивају обраћајући се Светима, насликаним на

иконама, моле им се као живима. Потом се измичу и пале свеће на чирацима за своје сроднике, за живе и за умрле, шапћући њихова имена и молећи се Богу за њих.

2. Часови

За то време чтеци – читачи – читају за певницама Часове. Четири су часа: први, трећи, шести и девети.

3. Свештеник ђред Жртвеником

Шта ради свештеник за то време?

При затвореним дверима и навученим завесама, он сам (или са ђаконом) у тајности врши припрему Христове жртве за род људски на Жртвенику.

Жртвеник је једно полукружно удубљење у зиду, на левој страни Олтара. То удубљење у зиду представља пећину у којој се Спаситељ родио, и, уопште, Његову спољашњу сиромаштину у току велике Мумисије на земљи. У том удубљењу обично се налази фреска Христа, прободеног копљем међу ребра и јак млаз крви из те ране, крв која верне храни, чисти, оживотворава.

На Жртвенику се налазе: путир, дискос (метални тањир), звезда, копљаста нож, кашичица, суд са вином, суд са водом, хлебови – просфоре – и три покровца од платна или свиле.

4. Свештенорадња

Свештеник се прво поклони пред ликом Христовим; изговарајући ову молитву: *Боже, очисти мене грешнога, и ђомилуј ме! Ти си нас искупио од криве закона часном крвљу твојом. Давши себе на крст ђриковаши и којљем ђробосиши, ти си испочио бесмртност ђудима. Сјасе наш, слава ти!*

Сада отпочиње свештенорадња уобичајеним возгласом за сва мања богослужења: *Блајословен Бој наш, свагда, и од сада, и у векове векова.*

Ђакон одговара: *Амин.*

а) Ајнец

Тада свештеник узима прву просфору и копље, па копљем три пута знаменује крстом просфору и говори: *за сјомен Госјода и Боја и Сјаса нашега Исуса Христја.* Овим свештеник изриче заповест Христову апостолима на Тајној Вечери: „Ово чините за спомен мене” (Лк. 22, 19; 1. Кор. 11, 25). Шта чините? Једите Тело Моје и пијте Крв Моју, овако као што чините на овој последњој вечери са Мном и тиме читујте сећање на Моју љубав према вама засведочену смрћу на Крсту.

Потом свештеник вади средину из хлеба са печатом на коме се налазе ове три речи: Исус Христос Победилац. Хлеб представља Пречисту Дјеву Марију, а извађена средина хлеба, само срце хлеба назива се Агнец и представља жртвено Јагње Божије тј. Самог Исуса Христа Који се телесно јавио из тела Свете Дјеве.

При изрезању Агнеца ножем из просфоре са четири стране свештеник изговара четири тајанствене речи:

ђрво: као овцу водише Га на заклање;

ђруо: а Он као непорочно јагње безгласан пред онима који Га стрижу, тако не отвори уста Својих;

ђређе: због његове смирености би осуђен;

четврто: ко ће знати Његов род (порекло)?

Потом узима извађени Агнец, ставља на дискос и говори: *Жртвује се Јагње Божије које је узело грехе светија за живоји и сјасење светија.*

Затим га прободу с десне стране, понављајући догођено на Голгооти и говори: *Један од војника ђрободу ребра Његова и одмах истече крв и вода.* Рекавши ово свештеник (или ђакон) улије вино и воду у Путир.

Тиме се представља невероватни догађај с Невероватним, верујући Њему као једином Човекољубцу, једино ђуди могу бити осветљени Истином, опасани снагом, испуњени радошћу, очишћени од греха, оживљени и животом вечним крунисани.

Агнец се ставља на дискос поред Путира, у коме је вино и вода. И тиме се завршава први и главни део Проскомидије.

б) Маји ђокрај Сина

Ко ће одвојити мати од сина? И то такву Мати од таквог Сина? Од онога тренутка када ју је велики Божији Арханђел Гаврило поздравио у Назарету речима: *Радуј се Блајодајина,¹ Госјод је с тобом, блајословена си међ женама.* Она се није одвајала од свог Божанског Сина до Његове смрти на Крсту. И сада се на Литургији не одваја.

Зато свештеник вади прву частицу после извађеног Агнеца и ставља је с десне стране на дискосу, Матер до Сина. Притом изговара ове речи: *У часји и славу Преблајословене Владичице наше Бојородице и Приснодјеве Марије,* и спомиње тајновидог пророка који је то прови-

¹ Најсветија међ Светима, Богородица, има изузетно почасно место, како у Календару хришћанском, тако и на Дискосу у Проскомидији. Њена частица лежи осамљена с десне стране Агнеца, док се све остале частице ређају на левој испод Агнеца.

део из дубоке прошлости и рекао: *Предста Царица десно тебе, одевена у ризе њозлаћене и њреукрашене* (Пс. 45).

в) Сви Свети свих времена

Сада свештеник вади частице из просфоре и ставља их с леве стране Агнеца у част и спомен свих Светих. Ставља их у три реда, по три у ред због девет чинова светитељских, и то овако: Часнога и славнога пророка Јована Крститеља, светих мученика и мученица, Јоакима и Ане, свих Светих пророка, свих преподобних отаца и матера, Светог Јована Златоустог, свих Апостола и свих бесребреника.

Свештеник помиње по имену само неколико већих Пророка, па завршује – „и свих Светих Пророка”. Тако и када спомене Светитеље, Оце Цркве, јерархе и учитеље, он довршује – „и свих Светитеља”. Тако и кад помене неколико мученика завршује – „и свих Светих Мученика”, а после помена имена неколико славних Мученица завршује – „и свих Светих Мученица”. Тада и после помена неколико Преподобних Отаца и матера (тј. монаха и монахиња, испосника и испосница), завршује – „и свих Преподобних Отаца” и „и свих Преподобних матера”. Тако и када спомене Свете Чудотворце и бесребренике, завршује – „и свих Светих бесребреника”.

Једини Бог зна број ових „свих”. Но када се зна да су неколики милиони хришћана пострадали за веру Христову само у првој половини 20. века, па се помисли на многе милионе хришћанских мученика за минутих 19. столећа, онда број самога чина мученичког представља један велики народ. Додајте томе број свих пророка пре Христа, којима речима јасно предсказиваше или својим животом *симболизираше* Месију Спаситеља света или пак са... .. / *нечийак рукойис*/ Божје обећање у ишчекивању Његовог доласка помреше. И додајте овоме милионе Светих Свештеника, Архијереја, Преподобних Отаца и Матера, Испосника и Испосница. И додајте томе бесребрене, несебичне и милостиве душе, што саме собом бише чудо у свом себичном нараштају и чуде са толика творише. Све то приближно саберите од праведног Авеља до Светих мученика и мученица данашњих дана и број ће бити као набујали Дунав од многих река и потока. И биће врло, врло велики народ Христов, какав бројно не постоји на земљи. И то још није све: ту ће ускоро свештеник додати частице за један огроман број живих и умрлих православних хришћана.

і) Исход Агнеца

Сада свештеник ставља две частице испод Агнеца, једну за Патријарха, надлежног епископа и сав православни клир, а другу за владара и сав његов дом у дотичном православном народу.

Онда испод тога ставља прво многе частице за многе живе хришћане помињући их по имену или скупно. А испод живих ставља частице за умрле хришћане, помињући их по имену или скупно. И најзад ставља једну частицу која обухвата највећи број верних, тј. За „*све који се ујокојише са надом за васкрсење, за њравославне ѡреїше, оце и браћу нашу*”.

Последњу частицу вади свештеник за самога себе скрушено говорећи: „*сїомени се Госїоде и мене недосїоїноїа и ѡросїи ми свако саїрешене вољно и невољно*”. Потом кади покровце и покрива Дискос и Путир.

д) Приїоїовљена жрїва

Кад је свештеник завршио са частицама, он ставља звезду на Дискос поврх частица.

Дискос представља јасле у које је Христос био положен као Младенац, а звезда ону звезду што је сијала над пећином. Онда покрива и Дискос и Путир посебно, а обоје једним општим покровцем званом Воздух. Сви ти покровци представљају пелене у које је Пречиста Дјева повила свог Сина, а у исто време троструку тајну Његове Личности као једног од Свете Тројице.

Онда се свештеник клања пред принесеним Даровима од хлеба и вина, као што су се Христу клањали пастири и мудраци. И кади. Но пре но што узме кадионицу да кади, он је прекрсти. То чини разлику између кађења незнабожачког и хришћанског. Незнабожачко кађење угодно је демонима а одвратно Богу, а хришћанско кађење је угодно Богу а противно демонима. Непрекштеним кађењем привлаче се демони а прекштеним одгоне. Прекштеним кађењем чисти се ваздух од демона, било то у цркви, у дому или у пољу. Где демон нема ничега свог, него краде оно што припада Богу, да би обманом себе учинио богом пред људима. Тако је украо и себи присвојио и кађење и молитве и жртве, које једино припадају Богу истинитоме.

У последњим молитвама својим свештеник изражава смисао Проскомидије говорећи: „Боже, Боже наш Који си нам послао небески хлеб, храну свему свету, Господа нашег Бога Исуса Христа, Спаситеља и Искупитеља и Добротвора, Који нас благосиља и освећује, сам

Ти благослови оно што је принесено и сети се као благи човекољубац оних који су принели и оних ради којих се приноси”.

Тако је приговорљена нова Жртва која замењује све старе жртве од постања света. Жртва јединствена и пречудна. То је Жртва Сина Божијега, Који је Сам Себе принео Богу Оцу словесно и свесно за разлику од безбројних *животињских*, бесловесних и несвесних жртава које су људи приносили од постања света. Ове жртве биле су под морање, а она драговољна. Јер никад ниједна животиња није драговољно пристала да умре за спасење људи. И зато те безбројне жртве нису могле искупити род људски. Христос као Јагње Божије обуставио је те жртве, приневши Себе на Жртву и то за неограничени број људи свих времена и свих предела.

По малом отпусту на Проскомидији, свештеник излази на северне двери и кади сву Цркву. Онда улази у Олтар, отвара Царске Двери, призива Светога Духа и почиње други део Свете Литургије.

Разговор

Што си се зачудио пријатељу мој? Што си отворио уста и очи, и у страху и чуду слушаш речи моје, као неко ко види велики пожар што у ноћи осветљава велики град.

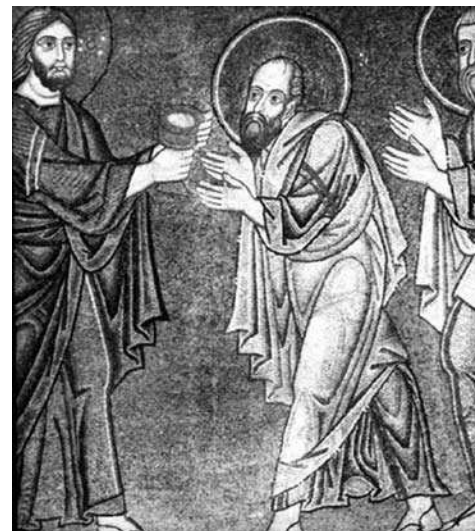
Зачудио си се велиш неслућеној величини онога посла што свештеник у тајности, иза завесе, свршава на полуосветљеном Жртвенику налик на пећину. Зачудио си се простородном и временском обиму тога посла, који обухвата целу куглу земаљску, и прелази у небеса, и прелази у вечност, што превазилази бројеве народа земаљских и сав број правоверних душа људских. Тим ... /нејасна реч/ размерама и по простору и по времену и по броју ти си се зачудио. И ја те разумем.

Разумем те што ниси досад могао разумети величанствени програм Христов, по коме треба да се спасу сви живи и умрли, сви јучерашњи, данашњи, и сутрашњи. Гле, ти живиш у времену када људи стварају сантиметарске програме од данас до сутра. Живиш у покољењу за које је прошлост само смрт, садашњост глад, а будућност магла. Зато окренути леђима прошлим покољењима предака својих као непостојећима, муче се како би једино дошли одмах до добре паше, да се наједу, и да остатке оставе деци. Сабрани су као орлови на мртво тело сви неверници свих времена. Заједно са својим сићушним програмима они се надују тренутно и прсну као клобуци на води. Хоћеш ли питати море где су они клобуци који су се јуче беласали на њему?

Отуда оно што хришћански свештеник врши на Проскомидији веће је просторно, временски и бројно, и несравњиво важније од бучних програма ма кога другог супротног томе збора, друштва или организације у свету. Христос је победио сатану и смрт. И за Њега нема мртвих. На малом Дискосу око Њега су сабрани мртви и живи у многим миријадама миријади – сви живи као што је Он жив. Ту су и твоји умрли родитељи и твоја изгинула деца. Не бој се, но радуј се. И на томе нечувеном збору људи, племена, језика и народа што представљају фамилију Божију председава свештеник Христов са трепетом и достојанством. Благо њему ако види пред ким дејствује, зашто дејствује и за кога дејствује. Благо њему...

(Из необјављених рукописа Св. Николаја – архива Духовног центра у Краљеву: без јодине, на чистом белом папиру, вероватно копијом предавања у Академији Св. Тихона, јер је ироничан у фацикли која садржи копије других предавања)

Јеромонах Григорије Светогорац

ТУМАЧЕЊЕ

БОЖАНСТВЕНЕ ЛИТУРГИЈЕ

1. МИРНА ЈЕКТЕНИЈА И АНТИФОНИ

Литургија преображава земљу у небо

Подижући високо свето Јеванђеље и чинећи њиме знак крста, свештеник изговара возглас:

Блајословено Царство Оца и Сина и Светиога Духа, сада и увек и у векове векова

Народ: **Амин.**

Христовим ваплоћењем људима је откривена тајна Тројединог Бога. „А будући да све што се савршава на божанственој Литургији представља светотајинско приопштење ваплоћењу Господњем, неопходно је да божанствена Литургија од самог почетка зари светлошћу Свете Тројице и да пројављује и проповеда Свету Тројицу” (Свети Герман¹). Зато свештеник започиње свету службу славословећи Свету Тројицу: **Блајословено Царство Оца и Сина и Светиога Духа, сада и увек и у векове векова.** Божанствена Литургија је откривање Царства Тројичног Бога.

Божанствена Литургија је, као пројава Царства, у исти мах и тајна Христовог доласка, јер Његов долазак и јесте Царство. Кроз уста светог Златоуста, Христос поставља питање: „Шта је Царство Божије?” А потом и одговара: „Мој долазак.” У Божанственој Литургији се свештеност делује управо Његов долазак, јер се Христос „јавља кроз саме Свете Тајне” (Свети Златоуст²).

Литургијски Христов долазак, што и јесте евхаријстијска Тајна, „преображава земљу у небо... Јер ти показује доле, на земљи, оно што је најдрагоценије на небу... Самога Господа Анђела и Арханђела”. Храм, у који се сабирају верници да би исказали своје благодарење Господу,

¹ Созерцање (Θεωρία), 401В

² Омил. На Јеванђеље њо Мајшеју, 41, 2 PG 57, 447 и О недокучивости божанске природе, 4, 4 PG 48, 733.

постаје „обитавалиште Анђела, обитавалиште Арханђела, постаје палата Божија, само небо” (Свети Јован Златоуст¹).

„Пре ваплоћења Логоса Божијег, Царство небеско било је од нас далеко онолико колико је удаљено небо од земље. Али када је к нама дошао Сам Цар небески и благоизволео да се сједини с нама, онда се свима нама приближило Царство небеско” (Свети Григорије Палама²). Христовим ваплоћењем отворише нам се двери Царства небескога, а благодарећи божанственој Литургији, ми у њега ступамо. У светој Литургији предокушавамо добра Царства, јер божанствена Литургија је Царска Трпеза и сви они који у њој узму учешћа, кроз смрт прелазе „са Трпезе на Трпезу, са оне која је још увек скривена, на ону која је већ откривена” (Блажени Никола Кавасила³).

Сви који узимају учешћа у божанственој Литургији ступају ка Царству које почиње да се открива.

Крст симболише Царство

Док свештеник славослови Царство Божије, светим Јеванђељем изнад Часне Трпезе чини знак крста. Прва реч божанствене Литургије је славословље, а прво дело [свештена радња] је Крст. Божанствена Литургија је Царство Божије и онамо доспевамо благодарећи Крсту.

Крст је доказ да је Христос једини истински Цар. Разбојник који је био распет десно од Христа богословствује са те висине, са крста: „Крст је символ Царства. Називам Христа Царем управо зато што Га видим распетог. Јер приличи цару да умре за поданике. Христос рече: *Пасири добри живој свој њолаже за овце* (Јн. 10, 11). Према томе и добри цар жртвује свој живот за поданике. А како је Он положио Свој живот, онда Га називам Царем: *Сетии ме се, Господе, када дођеш у Царство своје* (Лк. 23, 42)” (Свети Јован Златоуст⁴).

* * *

Пре но што је Христос распет, „крст је био знак осуде, али му се сада исказује част. Пре тога је био символ смртне пресуде, а сада је темељ нашега спасења”. Преко Крста смо пронашли пут до Царства: „Благодарећи Крсту не тумарамо више пустињама јер смо познали пут Истине. Не остајемо више пред царском палатом јер смо прона-

¹ Омил. На Прву њосланицу Коринћанима, 24, 5, PG 61, 205; 313.

² Омилуја 31, 6, PG 151, 392С – Упореди Мт. 4, 17.

³ О живоју у Христју, Четврта беседа, Беседа Нови Сад 2002. стр. 165. (PG 150, 625А.)

⁴ Прва ом. О Крсту и разбојнику 1, 3, PG 49, 403.

шли двери.” Царство Божије кроз Крст нам је подарено. Он „нам је отворио рај који је био затворен... Јер Христос рече (разбојнику): *Данас ћеш бити са мном у рају* (Лк. 23, 43)” (Св. Златоуст¹).

Христов Крст није само пут који води у рај и двери кроз која се у њега улази, него и *красни рај Цркве*. Он је дрво новог непропадивога живота које храни верујуће:

„Дрво некада донесе ѿрчину у Едем,
а дрво Крста слашким живошом ѿроцвети.
Јер Адам ѿјевши у ѿрулежност ѿројаде,
а ми, наслађујући се Телом Христовим
живимо и свештошајински се обожујемо,
ѿримајући вечно Царство Божије”²

* * *

Христос је Цар Царства које је дошло и долази. Дошло је благодарећи Крсту, а долази после крста. Јер када дође свршетак, *тада ће се ѿказати знак Сина Човечијега на небу* (Мт. 24, 30), то јест Крст. Када се коначно угаси светлост овога света, онда ће знак Крста засјати као ново сунце. И као што „војници пре царева уласка у неки град подижу заставе на рамена и најављују његов долазак”, тако ће се збити и за Његовог поновног доласка: „Када Господ буде силазио са неба, пред Њим ће ићи војске анђела и арханђела носећи Крст на раменима и најавиће нам тако Његов царски долазак” (Свети Јован Златоуст³).

Христов Крст је пут, двери и пројава Царства Божијега.

Верни народ домеће: Амин

На свештеников возглас славословља Свете Тројице верни народ домеће појући: **Амин**⁴. Овим јасним и гласним одговором сабрани верни народ потврђује истину која се исказује у литурговом возгласу и моле се да окусе добра Царства Свете Тројице.

Сабрани верни народ „домеће *амин* и на тај начин прима к срцу све што говори свештеник” (Блажени Никола Кавасила⁵). Овакав одговор на сваки свештеников возглас треба да покаже да оно што „недостаје савршенству свештеника употпуњује са своје стране сабрани

¹ Исто, 1, 1; PG 49, 399; 401.

² Вечерња служба Крстопоклоне недеље Стихира – Јутрење у среду 4. глас, Катизма.

³ Прва ом. О Крсту и разбојнику, 1, 4, PG 49, 404.

⁴ Реч *амин* је јеврејска и има значење *заиста*. Свети Јероним појање речи *амин* пореди са грмљавином (*Галайшима*, Латинска Патрологија Migne, 26, 355B).

⁵ *Тумачење св. Литургије*, 15, PG 150, 401AB

верни народ и Богу је угодно да прими *мале са великима* (Пс. 113, 21) сједињене у духовном јединству. Јер пунота Цркве верује да су Богу угодно њене молитве када их привеже уз молитве свештеника” (Свети Кирило Александријски¹).

Благодарећи сагласју сабраних верника, свештени благослов се узноси до наднебесног Жртвеника. Верници узимају делатно учешће у божанственој Литургији, која тако свакога часа потврђује свој назив: служба народа.²

Тајна мира Божијег

Ђакон: *У миру Господу се ѿмолимо.*

Народ: *Господе, ѿмилиј.*

Одмах после славословља Царству Божијем, мајка Црква нас учи на који начин се треба литургијски молити: Молимо Бога *у миру*, то јест са миром. *У миру Господу се ѿмолимо.*

Пут који води до божанствене Литургије је душевни мир. Без њега се не можемо увести у Литургију, не можемо је доживети, јер „без тишине помисли ум се неће погрузити у скривене тајне” (Авва Исак Сиријски³). Суштинско саучествовање у евхаристијској Тајни равно је мери нашег унутрашњег спокојства: „Што је срце спокојније од сећања на спољашње ствари, то је ум задивљенији промишљањем божанских мисли” (Авва Исак Сиријски⁴).

Међутим, истински мир се души пружа онде где се свештенодејствује свети Принос, на наднебесном Жртвенику: „Горе је истински мир”. И Жртвенику приступамо *у миру*. Василије Велики пише: „Затражи мир... Нека ти ум буде спокојан а душа неусталасана и неузнемирена... како би стекао мир Божији који ѿревазилази сваки ум (Фил. 4, 7), као чувара над својим срцем.”⁵

¹ На Прву посланицу Коринћанима, Р. Е. Pusey, 3. том 296 (Оксфорд 1872), Упор. PG 74, 893B.

² Реч *литургија* – *leitourgia* – је сложеница од придева *léitos* = јавни, који припада народу и именице *ἔργον* = рад, дело, служба. Према томе, *leitourgia* значи јавна, народна служба.

³ *Подвижничка слова*, 57. слово, Бгд. 2006 стр. 256.

⁴ Исто, Слово 23. Грчко издање стр. 98.

⁵ Василије Велики, Ом. На 33. Псалм 10, PG 29, 376BC.

Христос је постао човек и људима донео мир Божији. На Часној Трпези „налази се положен заклани Христос. За кога је заклан и зашто?” пита свештени Златоуст. Па одмах одговара: „Да би измирио небеско са земаљским, да би тебе учинио пријатељем анђела и помирио те са Богом свих. Да би учинио пријатељем тебе, непријатеља и противника... Да би ти имао мир са својим братом, зато се жртвовао.”¹

Благодарећи Христовој свепомиритељској жртви можемо да превазиђемо препреке које нас одвајају од Царства мира: „Када дођемо к себи од опијености страстима и устанемо против зла и тиранског царства ђаволовог... онда ћемо у себе невидљиво примити свепомиритељски долазак мирољубивога и кротокога Цара Христа” (Свети Максим Исповедник²). Када човек доспе до бестрашћа, онда се његов ум „тајанствено називава миром и постаје боравиште Божије” (Свети Максим Исповедник³).

Мир Божији преображава човека у храм. И Бог се настањује у човеку: *И би у миру местио Њејово, и обийавалиише Њејово на Сиону* (Пс. 75, 3).

Мир свега света

За мир свеја светја, за нейоколебивостј свейих Божијих Цркава, и сједињење свих, Госјоду се йомолимо.

Сви ми, верујући, имамо једнога Оца и Господа и сви смо чланови Његове духовне породице, Цркве. Очима љубави стога грлимо своју браћу колико год далеко била и молимо се за њих Господу. „Такве су очи љубави: њима ни удаљеност не смета, а ни време им не слаби вид” (Свети Златоуст⁴). Љубав је „извор благодатног огња” и „подражава пут пламена” (Свети Јован Лествичник⁵), то јест подражава силину кретања пламена. Љубав својом силином обухвата васцели свет и распростире се у целокупном времену.

Истовремено од Бога иштемо да уживамо у плодовима Његовог мира: у непоколебивости помесних Цркава, у сједињењу свих у Његовој истини. Мир као плод рађа непоколебивост *свейих Божијих Цркава*. У миру Божијем брод Цркве плови постојано и сигурно према

¹ Свети Јован Златоуст, Ом. На Јудино издајство 1, 6, PG 49, 381–2.

² Посланица 43, PG 91, 640AB.

³ 200 глава о богословљу, Прва стотина, 53, PG 90, 1104A.

⁴ Посланица 36, PG 52, 630.

⁵ Лествица, Поука 30, 18, PG 88, 1160B.

мирној луци Царства. Затим на божанственој Литургији молимо: *По-мени, Госјоде, йвоју светју, саборну и айосјолску Цркву од краја до краја васељене и даруј мир њој... Ујаси нейријайељсйива међу народима силом Свејоја Духа йвоја... Даруј нам мир йвој и љубав йвоју, Госјоде Боже наш* (Свети Василије Велики¹).

Плод мира је сједињење у Христу. Мир је „сила која све сједињује, она рађа и пружа слогу и све повезује” (Свети Дионисије Ареопagit²). Сједињујућу силу мира истиче и апостол Павле. Он пише: Браћо, чувајте *јединсйво Духа свезом мира* (Еф. 4, 3). Заиста, „не може бити јединства Духа у непријатељству и раздору... Апостол Павле то пише јер жели да се верни међусобно сједине. Не само да се измире, нити само да се воле, него да сви буду једно, једна душа” (свети Јован Златоуст³).

Пометеност и метежност, првенствено као унутрашња човекова стања расејавају ум. „Узнемирени ум никако се не може сјединити са Богом... Као што мир сједињује многе, тако метежност претвара једног у многе” (Блажени Никола Кавасила⁴), то јест разједињује. Мир нас међусобно сједињује, сједињује нас и са Богом. Због тога молимо Бога: „Господе, подарио си нам мир, међусобну слогу. Подај нам и мир, неразделиво јединство са Тобом, како бисмо, умиривши се Твојим Светим Духом, Којег си положио у нас када си нас првобитно саздао, били нераздвојиви од Твоје љубави” (Преподобни Исидор Пилусиот⁵). Свештени Златоуст нас упућује да се таквом свезом љубави и мира свежемо и међусобно и са Богом. „То су добри 'окови'. Окујмо се овом добрим оковима и међусобно и са Богом.”⁶ То то су окови који не боле и не изазивају потиштеност оних који су њима оковани. Не сапињу их, већ им, напротив, допуштају да се осећају слободнијим од 'слободних' и „пужају им велико олакшање”⁷.

Тако свезани [и међусобно и са Богом] свезом мира и љубави, ми, верници, кроз божанствену Литургију доспевамо до неизмерног пространства љубави Божије.

¹ Божансйвена Литургија, Молићива йосле освећења Дарова, Служебник, Бгд. 1998, стр. 168–172.

² О божанским именима 11, 1 PG 3, 948D

³ Ом. На йосланицу Ефесцима 9, 3, PG 62, 72–3.

⁴ Тумачење Литургије 12, PG 150, 396A.

⁵ Посланице 1, 122, PG 78, 264C.

⁶ Ом. На йосланицу Ефесцима 9, 3, PG 62, 73.

⁷ Исто.

Онај ко иште мир, жуди за Христом

У свету у коме живимо често гледамо узбуркано море живота, али не осећамо присуство Христа, началника мира. Наш је живот налик на тумарање по најгушћој тами. У нама силовито дувају супротни [неповољни] ветрови, запљускују нас и рањавају жестоки таласи, а не осећамо никакву утеху, ни божанску, ни човечију. Проживљавамо тако речи светог Григорија Богослова: „Брод усред ноћи, светлости ниоткуда, Христос спава.”¹

У таквом стању доспевамо у храм Божији. Онде осећамо да је „Црква Христова спокојство и мир”². И када почне божанствена Литургија, свом својом снагом жудимо за вишњим миром, душевним миром, миром у свету. Ми, међутим, жудећи за миром, у ствари жудимо за Самим Христом: „Онај ко иште мир, жуди за Христом, јер Он је мир” (Свети Василије Велики³).

Храм је небо на земљи

За овај светљи храм, и за оне који са вером, њобожношћу и сирахом Божијим улазе у њега, Господу се њомолимо.

Сваки пут када ступимо у храм Божији „улазимо у небеску палату... У унутрашњости палате царује безмолвије и она је пуна неизрециве тајне”⁴. Тамо, у божанској палати, чинодејствује се Тајна Царства Божијег. С побожношћу и сирахом Божијим ћући свака смртна љош⁵, како би се чула тајна Логоса Божијег.

У храму Божијем у време божанствене Литургије све је освештано и озарено светлошћу Христовом. Он је муња која излази од истока и сине до зајада (Мт. 24, 27). А тло литургијског неба – храма Божијег – блиста светлошћу Христовом: *Светлост Христова њросвећује све.*⁶

Светлост Христова освештава свакога и све и душе свих људи испуњавају се спокојством и радошћу. Јер светлост Христова, иако је за слепољујућа као муња, у исти мах пружа утеху и крепи као свежи пове-

¹ Посланица 80, PG 37, 153C.

² Айосџолске Усџанове 2, 20, PG 56, 109.

³ Ом. На 33. Псалм, 10, PG 29, 376C.

⁴ Св. Јован Златоуст Омилија на Исаију 2, 1, PG 56, 109.

⁵ Херувимска песма Велике Суботе.

⁶ Божанствена Литургија Пређеосвећених дарова, Служебник, стр. 199.

тарац: *Светлост њиха светле славе.* Светлост Христова преображава Храм у мирну и спокојну луку за душу.

Свештени Златоуст пише: „Као што мирна и од ветра заштићена лука пружа велику сигурност усидреним бродовима, тако и Храм Божији: све оне који у њега улазе издиже из световних неприлика, као из какве олујне непогоде, и даје им могућност да у миру и сигурности стоје и слушају речи Божије. То место је основ врлине и училиште духовног живота [мудрости по Богу]... Тек што прекорачиш праг храма, сместа си ослобођен свега што те заокупља напољу. Уђеш ли у храм, душу ти одмах обузме духовна свежина. Тишина (која у храму влада) у теби изазива страх Божији и учи те како да живиш у духовности. Поучава те да будеш мудрији и узвисује твоје умовање, не допуштајући ти да мислиш на свакодневицу. Уздиже те са земље на небо. И ако је, чак и кад не предстоји литургијско сабрање, толика корист од самог доласка у храм, колику тек корист имају они који се сабирају у њему... када свети апостоли проповедају Јеванђеље, Христос стоји у средини, Бог Отац прима свете свештенорадње, а Дух Свети свему томе доприноси пружајући Своју сладост!”¹

Храм је рај због присуства Самог Владике. То наглашава и свештени Златоуст: „Има ли раја као што је ваше сабрање? Ту нема змије која смишља зло (као ђаво првозданима), већ је ту Христос Који вас посвећује у Тајне.”² Својим присуством Христос храм преображава у рај и посвећује нас у Своје Тајне.

* * *

Храм нас дарива свим тим даровима зато што је *храм Божији*. Он је „небо на земљи, у њему борави и по њему ходи небески Бог” (Свети Герман³). Свештеним чином освећења храм постаје небо. Након чина освећења, Храм „не називамо само храмом, него *светљим храмом*, јер је освештан Светим Оцем кроз Пресветог Сина у Духу Светоме и он је тако Храм Свете Тројице” (Свети Симеон Солунски⁴).

Човек је христоносни храм

Створитељ је човеку, као особити благослов, подарио могућност да постане Његов храм: „Истински храм Божији и Престо [Жртвеник] у чулном свету може да буде једино човечија природа” (Блажени Нико-

¹ О мењању имена

² О њокајању 8, 1, PG 49, 335–6.

³ Созерцање, стр. 384В.

⁴ О светљоме Храму и освећењу 128, PG 155, 336В.

ла Кавасила¹). Ову могућност је човеку по пресаздању поново подарио Христос: „Сваки верујући је сада (након Христовог ваплоћења) боравиште и храм Божији, јер има Христа Који у њему борави” (свети Кирил Александријски²). Целокупни наш живот, дакле, треба да буде такав као да би у нама могао да борави Сам Господ, „како бисмо били Његови храмови и како би Сам Бог био у нама” (Свети Игнатије Богоносац³).

У светом Храму Божијем верници примају Утешитељев дар који их освештава и преображава у благословену грађу од које се подиже Црква. „Јер Црква није ништа друго до храм саздан од наших душа” (Свештени Златоуст⁴). Сви ми верници смо „камење Очевог храма припремљени за здање које создава Бог Отац” (Свети Игнатије Богоносац⁵).

Један апостолски Отац казује виђење које је имао: шесторици младића помажу многи други да сазидају огромну кулу на води. Здање саме куле је тако савршено да се уопште не може уочити везиво међу каменовима. Затим се јавља Црква у лику једне угледне Госпође и тумачи виђење: „Кула, дакле, коју видиш да се гради, то сам ја, Црква... Гради се на води јер је живот наш водом спасен и биће (Потоп и свето Крштење). Утемељена је кула речју Сведржитељског и славног Имена (Божијег)... Шест младића су Анђели Божији... А камење... су апостоли, епископи, учитељи и ђакони који су ходили и живели по чистоти Божијој...”⁶ Једни су још у овом животу, а други су се већ упокојили. Увек су се међусобно слагали и живели у миру. Зато се камење тако добро уклапа при изградњи куле и не виде се спојеви, па све изгледа као један једини камен.

* * *

Божанственим Причешћем човек у целости постаје „храм христовни”⁷ и сваки део његовог тела је део храма Христовог. Евхаристијска Трпеза „нас настањује у Христу и Христа у нама. Зато каже: *у мени пребива и ја у њему...* (Јн. 6, 56). Христос је у исти мах и наш пребивалац и наше пребивалиште. Он пребива у нама да бисмо били блажени за

¹ О живоју у Христју 5, PG 150, 629C.

² О клањању у Духу 10, PG 68, 656C.

³ Ефесцима 15, PG 5, 657A.

⁴ Ом. на Посланицу Ефесцима 10, 2, PG 62, 78.

⁵ Ефесцима 9, PG 5, 652B.

⁶ Јермин Пасиир 1, виђење 3, 2–5, В 3, 43–5. Дела апостолских ученика Врњачка Бања 1999.

⁷ Свети Јован Златоуст, Посланица ђалом Теодору 1, 1, PG 47, 277.

своје Обитаваиште, а блажени смо опет, јер смо постали боравиште таквом Обитаваоцу” (Блажени Никола Кавасила¹).

Свети Максим Исповедник каже да је човек „мистична Црква”. Тело човеково је наос, душа је свети Олтар, а ум је свети Жртвеник. „Умом, као жртвеником, у ћутању које говори и много каже, човек призива многослављено безмолвије Божанства... По мистичном богословљу сједињује се са Божанством, колико је то човеку могуће, и постаје, као што и треба да буде, онај ко се удостојио да прими посету Божију и који је примио печат Његовог блиставог осјајања.”²

Храм је окренут према истоку, „како бисмо свој поглед упрли у рај” (Атанасије Велики³), по угледу на Едемски рај који беше насађен на истоку (1. Мој. 2, 8). Пловећи морем живоја упутили смо се ка вечно сјајној Светлости. Христос је Светлост која обасјава праведнике на њиховом земаљском путовању. „Тако стижу у живот вечни блистајући Светлошћу у којој су проживели све своје време” (преподобни Никола Кавасила⁴).

Хитамо ка горњем Јерусалиму. Онамо где *ноћи више неће бити, и неће требати светиљке, ни светлости сунчане, јер ће светитеље обасјавати Господ Бој* (Отк. 22, 5). Онамо где је Бог у правом смислу речи и неповратно храм светитеља: *а храма не видех у њему, јер храм је његов Господ Бој Сведржитељ, и Јање* (Отк. 21, 22).

Епископ седи на Горњем, Божијем месту

За најсвечијеја њаџријарха (или високојреосвешћеноја мѣројолија, или ѣреосвешћеној ейискоја) нашеја (име), за часно ѣре звиѣрсѣво, у Христју ѣаконсѣво, за сав клир и верни народ, Господу се ѣомолимо.

Приликом првог вршења Тајне Евхаристије, чинодејствовао је [био је Литург] Сам устројитељ [промислитељ] нашег спасења, Владика Христос. Након Његовог Вазнесења, Његово место при вршењу свете Евхаристије примила су Дванаесторица апостола, а потом епископи које су апостоли хиротонисали. Када су се, током времена, умножиле помесне Цркве, епископи су почели презвитерима да дају заповест да свештенослуже божанствену Литургију. Како то без прекида још увек

¹ О живоју у Христју 4, PG 150, 584BC.

² Мистијојѣја 4, PG 91, 672BC.

³ Велможи Аѣиохоу 37, PG 28, 620B.

⁴ О живоју у Христју 4, PG 150, 624B.

траје, то је следствено томе литург [свештенослужитељ] Христов на-следник.

Епископ седи „на престолу Христовом како би се старао за побо-жност своје Цркве и управљао њоме” (Свети Климент Римски¹). У ње-говој личности гледамо Христа: „Епископа треба да гледамо као да је Сам Господ” (Свети Игнатије Антиохијски²). Присуство епископа на божанственој Литургији, или његова сагласност да се она служи, пред-ставља сведочанство о изворности ове Тајне: „Тајна Евхаристије коју врши епископ, или онај коме он допусти, има се сматрати ваљаном.”³

Када је у првим годинама византијског царства божанствена Ли-тургија почињала *Малим входом*, прва литургијска свештенорадња био је улазак епископа у храм. Потом се епископ одевао у архијерејске одежде у средини храма, као што је и данас често пракса. Епископо-во одевање симболише ваплоћење Логоса Божијег. Као што се „Логос Божији, будући бестелесан, оденуо светим телом Свете Дјеве” (свети Иполит Римски⁴), тако се и архијереј одева у свештену одежду, која „ука-зује на ваплоћење Христово и на (обележја) ваплоћења” (Св. Симеон Солунски⁵).

Архијереј је послан од Господа „кога шаље домаћин Христос да управља Његовим пословима” (Св. Игнатије Антиохијски⁶). Долази у храм Господњи да врши дело Христово: да врати изгубљену овцу у ста-до Цркве. *Омофор*, епископски део одежде, симболише „спасење и по-вратак залутале овце”⁷. Зато док је одева говори: *На рамена, Христѣ, узевши заблуделу ѝрироду, вазнео си се и ѝривео је Боју и Оцу*.⁸

Епископов улазак у храм, његов дочек од стране верног народа који се већ сабрао, његово одевање у средини храма, све то истиче изузетни значај епископовог присуства на божанственој Литургији. Литургијска пракса нам открива да је епископ жива икона Владике Христа, *Блајословен који долази у име Госјодње* (Мт. 21,9). Верни народ који се сабрао у храму је по благодати Израил који дочекује Месију.

¹ Омилија 3, 60, PG 2, 149B.

² Ефесцима 6, PG 5, 649AB.

³ Исти светитељ, Мирњима 8, PG 5, 713B.

⁴ О Христју и антихристју 4, PG 10, 732B.

⁵ О светијој Лиѝтурији 79, PG 155, 256B.

⁶ Ефесцима 6, PG 5, 649A.

⁷ Уп. Мт. 18, 12.

⁸ Први Канон Васнесења, песма 7.

* * *

Током трајања божанствене Литургије епископ „седи на горњем, Божијем месту”, а презвитери [свештеници] „на месту сабора апосто-ла” (Св. Игнатије Антиохијски¹). Божанствена Литургија је она иста Тај-на Вечера којој, заједно са апостолима (које видимо у личностима епи-скопа и свештеника), присуствује и сабрани верни народ.

Верници осећају величанственост свештеног служења и опасно-сти кроз које пролазе литурзи. Будући да добро знају колика је моћ за-једничке молитве, моле Христа за епископа. Свештени Златоуст каже: „Ако би неко из вашег сабраног мноштва затражио да се појединачно молитве за спасење епископа, свако ће гледати да то избегне верујући да тај терет превазилази његове моћи. Али када сви заједно чујете ђа-кона и његов возглас *За ... ѝреосвешѝненој ейискоја нашеѝа... Госјоду се ѝомолимо*, не избегавате да извршите заповест, већ ревностно узно-сите молитву, јер знате колика је моћ вашег сабрања.”²

У велику моћ заједничких молитава уздају се сабрани верници и одважују се да замоле Господа за оне који стоје „поред блажене и непо-рочне природе” (Свети Златоуст³): *Госјоде, ѝомилуј* нашег оца епископа, свештенике и ђаконе Твоје.

Хришћани одржавају свет

За овај ѝрад, за сваки ѝрад, крај и оне који са вером бораве у њи-ма, Госјоду се ѝомолимо.

Љубав по Богу је свеопшта и васељенска: Прима у свој загрљај све људе, сва места, сва времена. „Савршена љубав... љуби све људе под-једнако” (Св. Максим Исповедник⁴). Ову љубав подражава наша света Црква и подсећа и нас верујуће да чинимо исто. Изливање управо те љубави је прозба за град у коме живимо, за сваки град и земљу.

Верници „живе у својим отаџбинама, али само као пролазници... Живе на земљи, али се понашају као да живе на небу... Они све воле и сви их гоне... Једном речју оно што је душа за тело, то су хришћани за

¹ Мајнезијцима 6, PG 5, 668A. (Графија речи „место” – τόπος, у неким издањима про-мењена је у τῷπος.)

² Ом. О нејасном значењу сѝарозавейних ѝроросѝава 2, 5, PG 56, 182.

³ О свешѝенсѝву 3, 5, PG 48, 643.

⁴ 400 ѝлава о љубави, Прва стотина, 71, PG 90, 976B.

свет. Душа је распоређена по свим деловима тела, а хришћани по свим градовима света... Хришћани одржавају свет.”¹

Будући да су хришћани душа света, треба да поделе радост са радошћу свих људи и да саучествују у болу свих људи. Морају да воле људе више него што их воле сопствени родитељи. Јер и „светитељи су узимали на себе улогу оца, премашујући својом љубављу и старањем за народ, љубав свих очева по плоти” (Св. Јован Златоуст²).

* * *

Овакву очинску љубав показао је свештени Златоуст према градовима којима је био отац, као што је, на пример, Антиохија. Његове омилије *Против сѣаѣуа* доказ је његове љубави према том граду.

Када је почетком 387. године по Христу, поводом великог пореза који је наметнуо цар Теодосије, гомила града Антиохије уништила његове статуе, цар је град лишио свих привилегија и запретио да ће га срушити до темеља. Многи угледни Антиохијци су били побијени, многа имања конфискована. Страх и трепет је свуда завладао. Неки, који су имали могућности, побегли су далеко. Већина је, међутим, била одвучена у тамнице, мучена и убијена.

Онда епископ града Флавијан, већ стар и болестан, усред зиме креће у Константинопољ како би ублажио царев гнев. У граду остаје свети Јован [Златоуст], тада свештеник, коме прибегне народ да затражи помоћ. „Трг се испразнио, а црква се напунила”, говори светитељ.³ Свети Отац тад теши то преплашено мноштво.

Када је потом заседао суд састављен од царевих изасланика да се осуде кривци, онда су многи монаси отшелници „напустили своје келије и пећине и одасвуд се стекли, као анђели који су сишли са неба. Чинило ти се да град личи на небо, јер су се свуда могли видети они, свети људи, који су самом својом појавом тешили напаћене људе”⁴. Када се напoкон сазнало да је успело посланство епископа Флавијана и да је цар опростио народу, свештени Златоуст је заједно са епископом и верницима прославио спасавање града: „Благословен нека је Бог, Који нас је удостојио да савршимо овај свештени празник са много весеља и радости... Благодаримо човекољубивом Богу и дивимо се сили, човекољубивости, мудрости и старању које је показао према граду.”⁵

¹ Посланица *Диюнију* 5–6, PG 2, 1173B–1176C.

² Тумачење на *Исају* 7, 3, PG 56, 80.

³ *Против сѣаѣуа* 4, 1, PG 49, 59.

⁴ Исто, 17, 1, PG 49, 172–3.

⁵ Исто, 21, 1, PG 49, 211.

Тако су волели, тако воле светитељи свој град, сваки град и земљу. И ми треба увек, а нарочито на божанственој Литургији, да се трудимо да их подражавамо.

Нека се весели творевина

За бла҃гoрасѣворење ваздуха, за изобиље њогова земаљских и времена мирна, Гос҃оуду се њомолимо.

Овом прозбом тражимо од Господа да се благослов Његове љубави прошири на ваздух, на земљу, на целокупну творевину. Молимо да се целокупна творевина упуту путем који јој је одредио Творац.

Видљиви свет Бог је створио као човеково царство. Човек је „цар земаљски којим влада Цар небески” (св. Григорије Богослов¹). Сам поглед на свет и живот у њему, каже свештени Златоуст, пружа човеку „велико задовољство и подстиче га на захвалност и на благодарење”² Богу. Прима од Бога свет као благослов и за узврат му приноси благодарење. Човек је према томе *цар и свешћенослужитељ светиа Божијег*.

Овакво миром испуњено сапостојање човека са Богом са једне стране и са светом са друге, поремећено је непослушношћу првозданих. Земља створена *добро веома* (1. Мој. 1, 31), постала је трулежна. Човек је престао да буде цар и свештенослужитељ света, него се потчинио трулежности и смрти. Његов однос према самоме себи, према свету и према Богу потпуно се изменио. Човек, који је био владар света, сада је постао његов слуга: „Постао је нижи од свега онога од чега је по свом саздању требало да буде узвишенији” (Свети Максим Исповедник³).

„Ни целокупна творевина... гледајући [Адама] изгнанога из раја, не хтеде више да се потчини преступнику. Сунце није хтелo да засја, месец није марио да се појави, звезде не пожелеше да му се укажу, извори не хтедоше да му врију. Реке нису хтеле да теку, ветар је сам себе настојао да спута и да не да ваздуха онемо који је устао против Бога. Све звери и све животиње земне, гледајући га обнаженог од пређашње славе, презреше га и у трену се разгневише на њега. Небо се покренуло као да ће, са правом, пасти на њега, а земља није подносила да га носи на плећима” (Свети Симеон Нови Богослов⁴). У ову истинску светску

¹ *Беседа* 38, 11, PG 36, 324A.

² *Ом. На Пoсѣање* 13, 4, PG 53, 109.

³ *Књига Недоумица*, PG 91, 1356A.

⁴ Преподобни Симеон Нови Богослов, Сабране беседе, Бгд 2005, *Еѣичка слова* 1, 2, стр. 256.

катастрофу умешало се човекољубље Божије: „Задржава све Својом силом, милосрђем и благошћу, суспреже узрујаност твари и одмах му је потчињава тако, да би, послуживши човеку ради којег је створена, она која је за трулежног постала трулежна, када се он преобнови и постане духован, нетрулежан и бесмртан, ослобођена ропства... са њиме се обновила и онетрулежила и сва постала духовна.”¹

То што се Бог човекољубиво умешао ограничило је и ублажило последице човекове побуне. Потом су човек и свет ишчекивали благословени долазак Господњи.

* * *

Онолико колико није било мира Божијег, свет беше престао да буде *свѣтъ* – космос (κόσμος = украс), то јест украс Божији: „Једновременно престаје да опстаје у миру и престаје да буде космос [украс]” (Свети Григорије Богослов²). Христовим доласком, међутим, божански мир се вратио у свет. Сада је свет поново украс Божији. И целокупна твар се и сама позива на славље нове творевине: *Нека се узвесели ѿвар, нека заиѿра ѿприрода... Поскочитѣ од радостѣ ѿре, јер Христѣос се роди. У Христу Исусу свет и човек сапостоје у миру.*

Међутим, учинак икономије у Христу није само *ѿвратѣак* човека и света у предгреховно стање, него и човеково *уздизање* онамо *ѿде Христѣос седи с десне сѣране Боѣ* (Кол. 3,1).

Божанствена Литургија је Тајна путем које се мир Христов шири на целокупну творевину. Зато сада од Бога иштемо да престане страшна узбуњеност и немир природе, да земља донесе своје плодове човеку и да се васцели свет умири сагласно заповести Господњој: „Небеса се под Његовим управљањем мирно крећу и потчињавају Му се. Дан и ноћ пролазе путем који им је одредио... Сунце, месец и сазвежђа... следе путање које су им одређене... Годишња доба, пролеће, лето, јесен и зима мирно се смењују једно за другим” (Климент Римски³).

Иштемо од Господа да нам тај благослов и даље дарива: *Даруј нам блаѿрасѣворење ваздуха и ѿѿодно време; даруј ѿихе кише земљи ради ѿлодностѣи* (свети Василије Велики⁴).

¹ Исто. Уп. Рим. 8, 20–21.

² Беседа 6, 14, PG 35, 740C.

³ Коринћанима 1. 20, PG 1, 248C-253A.

⁴ Божансѣвена Лиѣурија, Молиѣва ѿсле освећења Дарова, Службеник, Бгд. 1998, стр. 172.

Уморни и натоварени

За оне који ѿлове, за ѿуѣнике, болеснике, ѿаћенике и сужње, и за њихово сѣасење, Госѣоду се ѿмолимо.

Овом прозбом молимо се Христу за све оне који путују морем, копном или ваздухом. Молимо се за болеснике, паћенике, за сужње. Иштемо од Господа да свима њима животни напори и муке постану пут у Царство Његово. Христос позива све *уморне* и *наѿоварене* да Му приђу и да се одморе (уп. Мт. 11, 28). Позива их у Храм на божанствену Литургију, будући да се „у Храму Божијем налази радост за потиштене, весеље за тужне, утеха за измучене, починак за уморне. Јер Христос каже: *Ходитѣ к мени сви који сѣе уморни и наѿоварени и ја ћу вас одморитѣи* (Мт. 11, 28). Може ли се пожелети ишта више од тога гласа? Има ли ичег пријатнијег од тог позива? Када те Господ позива у Цркву, позива те на празник. Упућује те да се одмориш од преморености... О, какво неописиво старање, какав небески позив!” (Свети Златоуст¹).

Сви ми напаћени и уморни који се одазивамо на Христов позив наслађујемо се починком обасути Његовом очинском љубављу и Његовим присуством. У стварности доживљавамо речи светог Григорија Богослова: „напаћена душа је блиска Богу”². Такво Христово присуство нам се, као благодатни дар по превасходству, дарива на божанственој Литургији.

Да нас избави од сваке невоље

Да нас избави од сваке невоље³, ѿнева, ѿјасностѣи и ѿјескобе, Госѣоду се ѿмолимо

Заиѣитѣи, сѣаси, ѿмилиуј и сачувај нас, Боже, блаѿдаћу ѿвојом.

Када је човек по први пут окусио грех и насладу која га прати, окусио је у исти мах и горчину муке и бола: „Зарад насладе која је противно логосу [смислу] ушла у човечију природу, у њу се, као логична

¹ Ом. на Исаију 1, 1, PG 56, 98.

² Омилија 17, 5, PG 35, 972B.

³ Уп. Пс. 33, 6: *Овај ниѣитѣи заваетѣи, и Госѣод ѿа услѣиши, и од свѣх невоља њеѿовѣх сѣасе ѿа.*

последница, увукао и бол... јер насладу, која не чини саставни део наше природе, увек природно прати патња” (Свети Максим Исповедник¹).

Бог је допустио да човек опитује бол како би се исцелила рана коју је начинио грех: „Непосредно након прародитељског греха, Бог је допустио смрт и бол, не зато да би казнио онога ко је сагрешио, него да би пружио лек ономе ко се разболео” (Блажени Никола Кавасила²). Оно што нама изгледа као казна, у ствари је божанско исцељење: „Чини се, наравно, да је пресуда и казна када чујеш: *Са знојем лица својега јешћеш хлеб* (1. Мој. 3, 19). Али то је поука, умудривање и лек за ране које је изазвао грех” (Свети Златоуст³).

Тако су светитељи гледали на невоље у животу: као божански лек. Лек који исцељује болест греха и човеку поново враћа здравље душе. Због тога невоље називају *узроком врлине*: „У невољама и тешкоћама испуњавају се заповести Божије” (Авва Исак Сиријски⁴). Светитељи нас, дакле, уче: „Претрпи невоље: јер из њих ничу и израстају врлине, као ружа из трња” (Преподобни Нил Подвижник⁵). Пред Господом „су патње за Њега и ради Њега драгоценије... од сваке молитве и жртве, а више од свих миомириса – мирис њиховог зноја” (Авва Исак Сиријски⁶).

Патњама се ослобађамо грехова, „а ако смо учинили осим тога и неко добро, онда оно постаје још блиставије” (Свети Златоуст⁷). Тако ходимо ка Царству Божијем у које *нам кроз многе невоље ваља ући* (Дап. 14, 22). Међутим, *свако карање, док траје, не чини се да је радост, него жалост, али после даје миран плод праведности онима који су кроз њега извежбани* (Јев. 12, 11). У наш живот улази мир Христов.

Апостол Петар се пита: Од какве је вредности то што трпељиво примимо казну за неко зло које смо починили? Вредно је, међутим, и угодно Богу када страдамо и трпимо док чинимо добро. Јер је и Христос пострадао нас ради и тиме нам је дао пример, како бисмо и ми следили Његове стопе.⁸ Ако без роптања претрпимо невоље које нас сналазе у животу, подражавамо првог који је тако поднео неправду, подражавамо Самога Христа.

¹ Главе о разним богословским и домостројним темама, Четврта стотина, 35, PG 90, 1320AB.

² *О живоју у Христју* 1, PG 150, 513C.

³ Тумачење на *сѣихове* „Поздравити Прискилу и Акилу” 1, 5, PG 51, 194.

⁴ *Подвижничка слова*, 27. слово, у грчком изд. стр. 119.

⁵ *Појавља храбрења* [парацетика – поуке, савети, опомене] 92, PG 79, 1257A

⁶ *Подвижничка слова*, 58. слово, Бгд. 2006. стр. 267.

⁷ *На Пс. 141*, 3, PG 55, 446.

⁸ Упор. 1. Пт. 2, 20–21.

* * *

Светитељи су волели невоље и патње јер су знали да оне постају двери Царства Божијег, ако се примају без роптања. Али знали су исто тако да патњама духовно крепки заслужују Царство Божије, док, с друге стране, духовно неукрепљенима патње могу постати повод за пад у најдубље очајање. Молба да нас Бог ослободи невоља изгледа да се односи на духовно неукрепљене, а не на крепке и духовно утврђене.

Старац Пајсије је говорио: „Духовно здрав човек пева од радости када се разболи. Духовно болестан пати.” О старцу Филарету, игуману манастира Констамонит, приповеда се ово: Једнога дана послушник га је затекао како жалостан седи на клупици. „Шта ти је, старче?”, упита га он. А старац му одговори: „Ни једног искушења данас. Напустио ме Бог!”

Свештени Златоуст несрећом сматра једино грех. Све остале страхоте које задесе човека само се називају несреће, сматра светитељ, то су појмови без стварног садржаја: „Имена несрећа су без стварног значења.”¹ Но светитељ нам ипак саветује да овом прозбом молимо Бога да се избавимо од невоља. Боље је, наиме, да останемо без венца који следеју подвижницима, него да нас невоља доведе до очајања. Боље је, дакле, да признамо своју духовну неукрепљеност и да све очекујемо од велике милости Божије.

* * *

На небеској Литургији, коју нам описује јеванђелиста Јован у *Ошкривењу*, узима учешћа велико мноштво из сваког народа и рода. Сви стоје одевени у бело пред Престолом Божијим и Јагњетовим. Један од старешина објашњава јеванђелисти ко су ти одевени у бело: *Ово су они који дођоше из невоље велике, и ошраше хаљине своје и убелеше их у крви Јагњетовој. Зајо су њед ѡресѣолом Божијим, и служе му дан и ноћ... Јер Јагње, које је насред ѡресѣола, најасаће их и водиће их на изворе водѣ живојѣ; и убрисаће Бој сваку сузу са очију њихових* (Отк. 7, 14–17).

Овај живот је велика патња. Пролазећи долином патњи, верујући учествују у божанственој Литургији. Благодаћу пресвете Крви Христове избељују хаљине своје душе и тако одевени у бело стижу пред Престо небески. Онде, међу њима је Јагње, Христос. Његова љубав их напаса и преображава сузе велике патње у обиље воде живота.

¹ *Против сѣаѣуа*, 5, 2, PG 49, 70.

Да нас избави од гнева

Надутост човека који сагрешује и не каје се повлачи гнев Божији. Али, када говоримо о „гневу Божијем”, не треба при томе, разуме се, да имамо на уму гнев као страст Бога, него кажњавање човека. „Чак и када кажњава, Бог остаје бестрастан. Јер Он то не чини са гневом, него из старања и великог човекољубља.”¹ Бог зна да је гордом човеку на корист да буде без добра и врлине: „Гнев Господњи је прекид давања божанских благодатних дарова, он је на корист сваком сујетном и гордом уму, који се хвали Богом датим добрима као да су његова сопствена постигнућа” (свештени Златоуст²). Вaspитавајући га Својим гневом, Бог приводи гордога „самоограничењу и смирењу” (Преподобни Максим Исповедник³). Тако човек почиње да схвата колико је слаб, очишћује своје срце од надмености и поново прима благодат Божију.

Овом прозбом молимо Бога да спознамо своју слабост и да се смиравамо пре но што нас снађе Његова васпитна казна и напуштање.

Да нас избави од опасности

Свакога дана откривамо нове опасности које прете нашем животу. Сазнајемо за природне катастрофе, ратове, несреће, убиства. Сазнајемо све што се збива у свету. Ова сазнања у нама изазивају несигурност, узнемиреност, тескобу. Осећамо се несигурни у својој сопственој кући. Непрекидан страх влада душом данашњег човека. Не зна од кога, када и како ће му запрети опасност.

У овом метежном свету осећамо спокојство и сигурност једино када приђемо Богу са поверењем малог детета. На то нас подстиче ава Исаак: „Не говори пред Богом ништа из знања, него Му се детињим мислима приближи... да би те удостојио Очинског промисла какав очеви имају о својој недораслој деци. Речено је: *Господ чува одојчад* (Пс. 114,6). *Дејте* (то јест онај ко је детиње простодушан и пун поверења) полази за змијом, хвата је за врат, а она га не уједа... Дете... седи наго по хладном дану, на зимској студени и измаглици, и не разболи се, јер [његово] тело [које није отпорно]... онај скривени Промисао прекрива другачијом, невидљивом одећом, чувајући његове нежне удове како им ништа не би нашкодilo.”⁴

¹ Упор. Свештени Златоуст, *На Псалам* 7, 6, PG 55, 90.

² *Палом Теодору* 4, PG 47, 281.

³ *Посланица Таласију о разним њишањима* 52, PG 90, 492А.

⁴ *Подвижничка слова* 49. слово, Бгд. 2006. стр. 185.

Молимо Бога да нас упуту како да избегнемо сваку опасност. То јест, да нам подари веру и поверење какво има мало дете према своме оцу.

Да нас избави од тескобе

Овом молбом од Господа пре свега тражимо да нас избави од оних околности које нас **принудно** доводе у било какву ситуацију, па чак и на пут Божији. Јер Бог жели „да ништа, од свега што води до освећења, не буде по принуди и сили, већ по слободном избору и самовластном настројењу душе” (Свети Методије Олимписки¹). Без слободе нема духовног живота: „Нема врлине у ономе што бива по сили” (Св. Јован Дамаскин²).

Уједно иштемо да се избавимо од разноврсних материјалних потреба. Ту врсту невоље данашњи човек нарочито тешко проживљава. Иако живи у друштвеној заједници која, као никада пре, задовољава човекове материјалне захтеве, човек доживљава драму „потреба” без краја и конца. Таман задовољи једну „неизбежну потребу”, појаве се две нове.

Најразличитије „неизбежне потребе” спутавају човекову слободу. Свештени Златоуст о томе вели: „Што су ти веће потребе [за ствари-ма], то ти је мања слобода... Ослободимо се тог страшног робовања и будимо већ једном слободни. Зашто стално сами себи измишљамо најразличитије бескрајне нове потребе?”³, па наставља: „Заиста је пожељно и вредно труда да човек једном раскине ланце и да освоји небески град.”⁴

Овом молбом тражимо од Господа да нам се раскину ропски ланци толиких невоља. Заједно са Псалмопојцем молимо Христа: Господе, *из невоља мојих избави ме* (Пс. 24, 17).

Нека се не збуњује срце ваше (Јн. 14, 1)

Божанствена Литургија је присуство васкрслога Христа. Ми верни се сабирамо у храму око животворнога Гроба, то јест светог Жртвеника и жудимо да Га видимо, да Га чујемо, да Му приђемо и да будемо, као и Његови ученици, Његови сатрпезници.⁵

¹ *Гозба дванаест глечица* 3, 13, PG 18, 81С.

² *О двема вољама у Христју* 19, PG 95, 149В.

³ *На Јеванђеље њо Јовану* 80, 3 PG 59, 437–8.

⁴ Исто.

⁵ Упор. Лк. 24, 39 и Јн. 21, 13.

Ми, нажалост, нисмо мироносице које хитају на гроб Господњи, срдаца која букте богожудњом. Не доводи нас, дакле, она смелост, она жудна љубав, у храм Божији, него страх од опасности које нам ода-свуд прете. Веома често смо налик на скуп преплашених и забрину-тих ђака чија нада у Царство Небеско бледо трепери и само што се не угаси. Сабрање верних чија су срца затворила врата надразумној љубави какву гаје мироносне душе. Мироносице, било којој епохи при-пададе, затварају очи пред опасностима, а маловерни затварају срца Нади.

Таквом сабрању јавља се Христос. Као женик излази из Гроба и улази међу нас. Улази у наша затворена срца. Његов долазак размеђава наше страхове. Његова љубав нам пружа Његов мир: *Нека се не збуњу-је срце ваше, ...мир свој дајем вам* (Јн. 14. 1 и 27).

Сами себе и једни друге и сав живот свој Христу Богу предајмо

Поменувши њресвећу, њречисту, њреблајословену, славну Влади-чицу нашу Бојородицу и Приснодјеву Марију са свима Светиима, са-ми себе и једни друге и сав животи свој Христу Богу ѡредајмо.

Народ: [у грчком тексту: *Пресвећа Бојородице, сјаси нас.*] *Теби Госјоде.*

Светитељи из искуства знају да „душа која се једанпут [за свагда] са вером предала Богу и која је вишекратним опитом упознала Његову помоћ, не брине се више за себе, већ се везује дивљењем и ћутањем” (Авва Исак Сиријски¹). Међутим, потпуно предавање сопственог живо-та Богу не постиже се лако. Остварује се само „када нас наше срце ви-ше не прекореваш... када ниподаштавамо своје, а старамо се само за оно што је Христово” (Блажени Никола Кавасила²). Због тога тражимо помоћ Пресвете Богородице и свих Светих. Јер ово је значење које овде има реч *поменувши*: „да призовемо у помоћ, да молимо”³.

Постоји, међутим, још један разлог што призивамо Пресвету Бого-родицу: предавање нашег живота Господу је аналогно Њеном предава-њу и посвећењу Богу. Као што је Пресвета Богородица, као дете од три године, била посвећена Господу да би постала Његов живи престо, на

¹ *Подвижничка слова* 25. слово, Бгд. 2006. стр. 106.

² *Тумачење светје Литургије* 14, PG 150, 400A.

³ Исто.

сличан начин се сваки верник приноси Господу да би постао Његово боравиште. На дан Ваведења Пресвета је ушла у храм да би се заве-штала за настанјење Цара над царевима. У божанственој Литургији свештенослужитељ – литург нас упућује да и ми себе тако завештамо Христу како би се у нама настанио. Упућује нас да и ми, као Пресвета Богородица, постанемо боравиште Исусово угодно и красно.

Неисказано човекољубље Божије

Молитва првог антифона, тихо:

Госјоде Боже наш, Твоја је моћ недосежна и слава несхваћљива, милосћ неизмерна и човекољубље неисказано, Ти сам, Владико њо своме милосрђу, њојледај на нас и на овај светји храм и њокажи на нама и на овима који се са нама моле, Твоју бојашу милосћ и добро-шу.

Свештеник гласно: *Јер Теби ѡриличи свака слава часћ и ѡклоње-ње, Оцу и Сину и Светјојме Духу, сада и увек и у векове векова.*

Народ: *Амин.*

Првом молитвом божанствене Литургије свештеник се обраћа самоме Богу. „И као што прилазиш близу и тихо се обраћаш неком значајном човеку, уколико си пред њим слободан и изузетно близак, то исто чини и свештеник. Имајући такву слободу обраћања пред Хри-стом, благодарећи достојанству свештенства, свештеник Му прилази и говори све своје тајне говорећи тихо, то јест пажљиво, тихим и спо-којним гласом. Јер управо тако свештеник изговара молитве, а то ука-зује на две ствари: као прво на преузвишену величанственост Лично-сти са којом разговара и, као друго, на чисту љубав и велику слободу обраћања пред Њим”¹.

* * *

Човекољубље и милост Божија превазилазе човечија мерила (зато кажемо да су *неизмерни*), и немогуће их је рећу исказати (зато су *не-исказани*). Једино мерило које нам открива сву непојмљивост божан-ског човекољубља је божанско ваплоћење: *ради неисказаној и неизмер-ној човекољубља своја, њейроменљиво и неизменљиво њосјао су човек*.² „Ми, људи, постали смо разлог ваплоћења Бога Логоса и зарад нашег

¹ Безимени исихаста, *Трезвеноумно созерцање*, Солун 1979, стр. 199–200. *Духовни опит овог безименог светитеља је одговор на данашње недоумице како треба чи-тати молитве на божанственој Литургији.*

² Божанствена Литургија, *Молитва Херувимске ѡјесме*, Служебник, стр. 93.

спасења, а по свом човекољубљу, родио се и јавио у човечијем телу” (св. Атанасије Велики¹).

Љубав Божија према човеку је несамерљива и безгранична по величини и племенита по итосу. Од Бога не примамо просто састрадавање по људским мерилима, него љубав величанствену и царску. „Баш као што је човекољубље Његово неискazано... тако је и начин на који нам прилази и чини добро чудесан, онакав, какав приличи једино Богу Који твори чудесна дела” (Блажени Никола Кавасила²).

Бог нас воли безусловно и жели да и ми Њега тако волимо: „Враћа нас к Себи одасвуд и не допушта да наш ум прионе за било шта друго, нити да заволимо било шта од творевине... Неком чудесном силом и човекољубивом влашћу привлачи нас к Себи, и једино са самим Собом нас сједињује. Таквом приволом сабрао је у кућу на вечеру оне које је позвао, говорећи слуги: *приволи их да уђу да ми се најуни дом* (Лк. 14, 23)” (Блажени Никола Кавасила³).

Бог припрема Трпезу Живота и позива човека да за њу седне. Но Његово човекољубље није ограничено простором. Пастири Цркве, који позивају званице, саопштавају Му: Господе, *учињено је како си зајоведио и још има месѿа* (Лк. 14, 22). Има места за Трпезом Његове племените љубави све док има људи који одбијају да уђу у Његов дом да седну за Вечеру. Све дотле ће се свештенодејствовати Тајна човекољубиве Љубави. Добри Пастир ће тражити залуталу овцу, а Љубав ће тражити изгубљену драхму⁴.

Души певање особито годи

И пева се први антифон⁵ [по Служебнику: односно први изобрази-тељни псалм⁶] који прати припев: **Молиѿвама Бојородице, Сјасе, сјаси нас.** [по Служебнику: **Слава и сада: Блајосиљај душо моја Госјода, и све шѿо је у мени свейо има њејово! Блајословен јеси Госјоде]**

¹ Слово о вайлоћењу Боја Лојоса 4, PG 25, 104A.

² О живоју у Хрисѿу 1, PG 150, 501CD.

³ Исто, PG 150, 500D-501A.

⁴ Упор. Лк. 15, 8.

⁵ Антифонима су се првобитно називали Псалми које наизменично поју хорови из обе певнице. Касније се антифоно називао и стих који се понављао после произношења стиха из псалма (такозвана похвална песма – ѳѳмѿиѿн: Сјаси нас, Госјоде – Зашиѿиѿи ме, Госјоде – Молиѿвама Бојородице).

⁶ Пс. 102.

Певање је један од три начина нашег обраћања Господу: *јојемо свештене тропаре и химне, чиѿамо молитве и мелодично јроизносимо прозбе и свештена чтења.*

Певање посебно помаже када се боримо да остваримо општење са Христом: „Ништа толико не узвисује душу... и ништа јој толико не помаже да духовно живи и занемари старање за житејске ствари, као складна мелодија и ритмична божанска химна... од духовног појања проиходи велики добитак, велика корист, обилно освећење и оне тако могу постати темељ свеукупног духовног живота, будући да речи химни очишћују душу и да Свети Дух одмах улази у душу онога ко их поје” (свештени Златоуст¹). „Онај ко поје чисто (то јест с пуном пањњом), освећује своју душу и постаје храм Светога Духа.”²

Да би душа појући привукла благодат Светога Духа, није довољно да је мелодија у складу са канонима, него је потребно да је усаглашена са псалмопојањем анђела. У црквеном појању „било да је човек стар, млад, да има ружан глас, или потпуно без слуха и смисла за ритам, не може му се због тога судити. Јер од њега се тражи будна душа, ум који бди, скрушено срце, здрава помисао, чиста савест” (свештени Златоуст³). *Песмојојѿе Госјодеу јрейодобни Њејови* (Пс. 29, 5), упућује пророк Давид. „Богу могу да поју сви они који узносе псалмопојање чиста срца и сви они који су преподобни и чувају заповести Божије, јер прате духовни склад како приличи” (Св. Василије Велики⁴).

Можемо без престанка да славословимо Бога: „Душа је одличан музичар, одличан свирач. Музички инструмент јој је тело које јој служи као китара, аулос и лира... А Бог, желећи да те научи како да Га увек појањем прослављаш и славословиш, сјединио је у трајно јединство инструмент и свирача”⁵, то јест тело и душу.

У православној Цркви у богослужењу не користимо музичке инструменте. Сваки верник је Богом створен музички инструмент, а уједно и музичар. Ако музичар (душа) одржава свој инструмент (тело) чистим и правилно га користи, заједно Творцу узносе богоугодно славословље. Јер свештену химну „рађа благочестивост душе, храни је чиста савест и [такву] је прима Бог на небесима” (свештени Златоуст⁶).

¹ На Псалм 41, PG 55, 156–7.

² Исти светитељ, О ѿме да је један Законодавац и Сѿарој и Новој Завеѿи 3, PG 56, 402.

³ На Псалм 41, PG 55, 158.

⁴ На Псалм 29. 3, PG 29, 312C.

⁵ Свештени Златоуст, Омилија на Велику Седмицу и на Псалм 145, 3, 55, 522.

⁶ Беседа када је био рукојоложен у свешѿеника 1, PG 48, 694.

* * *

Појање у црквеном богослужењу је по правилу антифоно, то јест хорови поју наизменично. Богоносни Игнатије је први увео антифоно појање у цркви у Антиохији, када „је имао виђење како анђели антифоно прослављају Свету Тројицу” (александријски епископ Георгије¹). Као и свети Анђели, тако је и човек саздан да би прослављао Бога. Створен је да би појао антифоно [то јест наизменично] са анђелима. Према богослову Григорију, човек је „створење које наизменично са анђелима псалмопоје”.² Анђели са једне, а људи са друге стране образују два хора како би без престанка химнама прослављали свога Творца.

Гле, Јагње Божије (Јн. 1, 29)

Божанствена Литургија је, у целини гледано, тајна живота Христовог. Према томе, сваки њен поједини тренутак је тајинствено проживљавање једног временског периода Христовог живота. Стихови *антифон*а који су из пророчког *Псалтира* „треба да означе саме почетке Христовог боравка на земљи... када је био у свету, а свет Га није познао. Означавају време пре Јована Крститеља, пре но што је засветлела Претечина светиљка. Јер до тада су биле неопходне пророчке речи. Потом се јавио Онај о Коме говоре пророштва, па није било потребе за пророцима, будући да је Јован Крститељ указао на Његово присуство” (Блажени Никола Кавасила³).

Псалми „се поју као увод у свештену мистагогију”⁴ и духовно нас припремају, „припремају нас и очишћују непосредно”⁵ пред саму божанствену Литургију. Псалми заправо чине дело Јована Крститеља: Припремају пут Господњи и позивају нас да Га дочекамо. И када се јави на евхаристијском сабрању, показују нам Га: *Гле, Јагње Божије. Дакле, Ходиће, обрадујмо се Господу, ускликнимо Боју Сјасићељу нашем* (Пс. 94, 1).

Опет и опет Господу се помолимо

Ђакон: *Ойей и ойей у миру Господу се помолимо. Зашишии, сјаси, ѿмилуј и сачувај нас Боже, блајодаћу твојом.*

Народ: *Господе, ѿмилуј.*

¹ Житија, стр. 156.

² Дојмајске џесме, 32, В 61, 56.

³ Тумачење светје Лийтурије, 18, PG 150, 408С

⁴ Исто.

⁵ Исто.

Поменувиши ѝресветју, ѝречисѝу, ѝреблајословену, славну Владицицу нашу Бојородицу и Приснодјеву Марију са свима Светиима, сами себе и једни друје и сав живој свој Христју Боју ѝредајмо.

Народ: [у грчком тексту: *Пресветја Бојородице, сјаси нас.*] *Теби, Господе.*

Божанствена Литургија је човеков пут да се сретне, да види, да општи са Богом. На том путу сваки корак је у исти мах и крај и почетак.

Ойей и ойей... Није понављање већ проузнесених прозби, него трагање за новим опитима. Добро „које се стиче сваки пут је, разуме се, веће од свих оних која су већ стечена; стечено добро само по себи не ограничава трагање, него завршетак оног већ откривеног, оних који се успињу, постаје подстрек за стицање узвишенијих. Тако се онај ко се узвисује никада не зауставља, јер му је сваки почетак повод за нови почетак... Узвисујући се, душа увек пролази кроз узвишенија [духовна] стања и тако се успиње ка бесконачном” (Св. Григорије Нисийски¹).

Ойей и ойей... Не можемо се заситити обраћања Господу, изговарамо исте речи и увек жедни тражимо исте ствари. А када нам их Његова љубав пружи, видимо да нису истоветне са онима које смо већ имали. Осведочујемо се да све док смо у овоме свету увек постоји могућност да приђемо још ближе миру Божијем, љубави Пресвете Богородице, општењу са Светима. Јер што се више очишћују од греха наше тело и душа, то нам се обилнија благодат божанствене Литургије дарива.

Удео у наследству светих (Кол. 1, 12)

Свештеник изговара молитву [Службеник: Молитва Другог Антифона, тихо]: *Господе Боже наш, сјаси народ свој и блајослови наслеђе своје; сачувај ѝуноју Цркве своје, осветији оне који љубе красоију дома ѝвоја; Ти их ѝпрослави божанском силом својом, и не осјави нас који се у Тебе надамо.*

Гласно: *Јер је ѝвоја моћ, и ѝвоје је царсјиво и сила и слава, Оца и Сина и Светјоја Духа, сада и увек и у векове векова.*

¹ На Песму над ѝесмама, 8, PG 44, 941С.

Народ: **Амин.** И поје се други антифон, [Службеник: односно други изобразитељни псалам] праћен припевом: **Молићвама светих Твојих, Сјасе сјаси нас.**¹

Светим Крштењем постали смо чеда Божија. Не само да смо се ослободили греха, него смо задобили неизмерна добра. Раније смо били ђаволови робови, а сада смо „слободни људи и чланови заједнице, Цркве: негда у срамоти греха, а сада у слободи обраћања и правди. И не само да смо слободни, него смо и свети, па ни свети нисмо само, него и праведници, чак ни праведници само, него и синови, а нисмо само ни синови него и наследници, па чак ни наследници нисмо само, већ смо и браћа Христова” (Свештени Златоуст²).

Када се свештенодејствује божанствена Евхаристија, сабирамо се у храму „где се налазе толика браћа, где је Дух Свети, где је међу нама Исус и Отац Његов”³. На божанственој Литургији стојимо пред светим Жртвеником *с радошћу, захваљујући Боју Оцу који нас осјасоби за удео у наследственој светих у светлости* (Кол. 1, 11–12).

Али, благодарећи божанственој Литургији не постајемо само ми наслеђе Христово. Сам Христос постаје наслеђе свих верних: „Њега, Који у том часу са Оцем седи на небесима, сви у рукама својим држе.”⁴ „То човекољубиви Бог испуњава оној души која за Њим жуди и иде Му у сусрет... Он Сам постаје наслеђе душе, а душа постаје наслеђе Господње” (Свети Макарије Египатски⁵).

Бог се унизио

Слава Оцу... И сада... Јединородни Сине, Речи Божија, бесмртан си, и изволео си да се ради нашеј сјасења овајлојши од свеште Бојородице и Приснодјеве Марије, и нейроменљиво постојао си човек; био си расјет, Христие, Боже, и смрћу смрт сајро; Ти си један од Свеште Тројице, прослављан са Оцем и Свештим Духом, сјаси нас.⁶

¹ Пошто смо у првом антифону затражили посредовање Богомајке, сада усрдно молимо „све оне који угодише Сину Њезину” (свети Герман, *Созерцање*, стр. 404D). Овај припев садрже древни кодекси, а то се и данас поје на Светој Гори.

² *Катихезе пред свешто Крштење* 3, 5, SC 50, 153.

³ Исти светитељ, *Онима који најустојшије Сабрање* 2, 4, PG 51, 70.

⁴ Исти светитељ, *О свештенству*, 3, 4, PG 48, 642.

⁵ *Духовне омилије* 46, 3–4, PG 34, 793C–796A.

⁶ Тропар *Јединородни Сине*, „цар Јустинијан је саставио” (епископ Теодор Андидски, *О томе што се збива у божанственој Литургији* 12, PG 140, 433C)

Јединородни Син и Логос (Реч) Божији је приступачни, „негорделиви”¹ Бог. „Он, Који је разуму недоступан и превазилази свако поимање... изволео је да постане човек, да прими тело – оно исто које је саздао о праха земнога – да уђе у девичанску утробу, да буде ношен у њој девет месеци, да буде дојен и да претрпи све кроз што пролази човек” (Св. Златоуст²).

Свештени Златоуст је на посебан начин осетио сву величину Божијег унижења: „Онај Који се налазио у наручју Бога Оца благоволео је да прими обличје слуге и да претрпи сва телесна стања... Да полако одрасте, да буде обрезан, да приноси жртву, да гладује, да трпи жеђ, да се злопати и да на крају претрпи смрт... Све то је Створитељ свега изволео нас ради и зарад нашег спасења... Он, Који је све створио ни из чега, Он Који погледа на земљу и чини да се њресе (Пс. 103, 32), Чије славе светлост ни Херувими не могу да гледају... Он се ради нас и нашег спасења унизио и постао човек!”³

Исус Христос се ради нашеј сјасења унизио и ваплотио се од Пресвете Богородице да би поразио човекоубицу ђавола. Као човек ушао је у битку у коју је требало ми да уђемо, али нисмо били кадри; а као Бог је однео велику победу: „Као Бог покреће борбу за људе, јер је био и човек. А опет, као човек побеђује грех будући безгрешан, јер је био и Бог. На тај начин се наша природа избавља од срамоте и овенчава се победничким венцем, јер је побеђен грех” (Блажени Никола Кавасила⁴).

Христос је победник над ђаволом, над грехом, над смрћу. Због тога се на сабрању верних са благодарношћу поје свечана победничка химна.

Заједничке и сагласне молитве

Ћакон: **Ојет и ојет у миру Госјоду се њомолимо.**

Народ: **Госјоде, њомилуј.**

Заштјити, сјаси, њомилуј и сачувај нас, Боже, блајодаћу њвојом.

Народ: **Госјоде, њомилуј.**

Поменуши ѡресвету, ѡречисту, ѡреблајословену, славну Владицицу нашу Бојородицу и Приснодјеву Марију са свима Свештима, сами себе и једни друје и сав живој свој Христју Боју ѡредајмо.

¹ Преподобни Симеон Нови Богослов, *Евхаристија* 2, SC 113, 340.

² Ом. на „Оче, ако је мојуће” 3, PG 51, 37.

³ Исти светитељ, *Омилија На Постоње* 23, 6 PG 53, 205.

⁴ *О живоју у Христју* 1, PG 150, 513B.

ци Божији (по благодати боголики), појте сједињени у један глас кроз Исуса Христа у Богу Оцу. Како би вас услишио и по вашим добрим делима признао за удове Сина Својега... и како бисте увек били причасници Божији.”¹

Сабрање верних једним гласом произноси „једну молитву, једну прозбу, један ум, једну наду у љубави, у непорочној радости.”²

2. ВХОД СА ЈЕВАНЂЕЉЕМ – МАЛИ ВХОД – И „ЧТЕНИЈА”

Анђели и људи се уједињују

У току певања трећег антифона, одвија се вход са Јеванђељем. Свештеник и ђакон, ставши наспрам Царских двери, приклањају главе и ђакон тихо каже: *Господу се помолимо. Господе, помилуј* [само у грчком тексту].

Свештеник почиње молитву Входа: *Владико Господе, Боже наш, који си на небесима установио чинове и војске Анђела и Арханђела, да служе слави твојој, учини да са нашим Входом буде Вход свейих Анђела који нам саслужују и с нама славослове твоју блајосїи. Јер Теби приличи свака слава, частїи и поклоњење, Оцу и Сину и Свейоми Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.*

Ђакон говори свештенику: *Блајослови, владико, свейи Вход.*

Свештеник благосиљајући говори: *Блајословен Вход Свейих твојих сваїда, сада и увек и у векове векова. Амин.*

Ђакон гласно: *Премудросїи, смерно сїојмо!*

Тада се пева: *Ходиїе, поклони се и прииднимо Хрисїу: Сине Божији, дивни у Свейима* [Служебник: ако је недеља: *васкрсли из мртвих*], *сїаси нас, који Ти певамо: Алилуја.*

Све до седмог века божанствена Литургија је почињала Входом са Јеванђељем. Свештенослужитељ [литург] се одевао у свештене одежде у просторији за чување сасуда, оданде узимао свештено Јеванђеље и заједно са сабрањим верним народом улазио у храм.³

¹ Посланица Ефесцима 4, PG 5, 648B.

² Свети Игнатије Богоносац, Посланица Маїнезијцима 7, PG 5, 668B.

³ Сасвим јасан показатељ да су у том часу заједно са свештенослужитељем у храм улазили и верни, налази се у *Молиїви Входа* према најстаријем *Молиївословљу* (из 8. века): *Доброчиниїељу и Сїворитїељу васцелє Творевине, доїусїи да уїе Сабрање [Εκκλησία]...* Ова молитва се читала пред дверима храма, а затим би свештенослужитељ благословио двери говорећи: *Блајословен Вход Свейих твојих...* (П. Трембелас, *Три Лиїурїје*, Атина 1935, стр. 38.)

У случају да је свету Литургију служио епископ, тада би улазио у храм и одевао архијерејску одежду пред вернима.

Вход са Јеванђељем назива се **Мали вход** и он пројављује „присуство Сина Божијег и Његов долазак у овај свет” (Свети Герман¹). Осим тога, архијерејев улазак у храм „је изображење и праслика доласка Сина Божијег у телу у овај свет... Својим доласком Христос је човечију природу поново вратио у првобитну благодат Царства” (Свети Максим Исповедник²). Христос нас сада божанственом Литургијом позива да са Њим делимо трпезу у Његовом Царству.

Негдашњи улазак верних у храм у време Малог входа, тренутак пре уласка Архијереја, има да означи „њихов прелаз из порочности и незнања у врлину и познање” (Свети Максим Исповедник³). Човек у потпуности мења правац свог животног пута: средиште његовог живота постаје божанствена Литургија. Стога улазак вернога у храм на свештено сабрање није само символ, него делатни чин: То је улазак у Христов живот. То је човеково причасништво животу Богочовека.

Према данашњем поретку божанствене Литургије, свештеник узима са Часне Трпезе свето Јеванђеље, које изображава појаву Христа, подиже га до висине свога лица – тако да је његово лице покривено Христом Који долази – и улази у храм. Пред светим Јеванђељем ступа свећеносац са упаљеном свећом, симолом Часнога Претече, као светиљком која *јораше и свейљаше* (Јн. 5, 35).

Свештеников возглас, **Премудросїи, смерно сїојмо**, као да каже: *Ево, јављам радосїи велику која ће биїи свему народу* (Лк. 2, 10). Сабрани верни народ доживљава чудо јављања анђела у Витлејему: *Уједанїуї са анђелом се јојави мношїво војске небеске, који хваљаху Боїа* (Лк. 2, 13). Како се збило у Витлејему, тако се дешава и у божанственој Литургији: *Анђели и људи се међусобно мешају: јер їде је Цар, їамо је и Њеїова їрайња*⁴.

Молитвом Малог входа свештеник моли да опитујемо тајну доласка и саслужења анђела. Да то доживимо онако како су то доживели наши богоносни Оци. У житију светог Спиридона се наводи: „када је служио Литургију, уз њега су били свети Анђели и саслуживали са њим. А када би рекао *Мир свима*, онда би они [Анђели] споља појући одговарали *И духу Твоме*. На исти начин су одговарали и на друге

¹ Созерцање, стр. 405С.

² *Мисїаїоїїа* 8, PG 91, 688С.

³ *Мисїаїоїїа* 9, PG 91, 689А.

⁴ Упор. Стихира из *Лиїије на Блаїовесїи*.

возгласе.”¹ Свети Златоуст приповеда о једном врлинском старцу који „се удостојио да у време божанствене Литургије види мноштво анђела у сјајним одежама како приклонивши главе стоје око светог Жртвеника, управо онако како стоје војници пред Царем”²

Заједничко славље небесника и оних на земљи

Певају се тропари и кондаци.

Ћакон: *Господу се ђомолимо.*

Народ: *Господе, ђомилуј.*

Свештеник: *Јер си свей, Боже наш, и Теби славу уносимо, Оцу и Сину и Свейо́ме Духу, сада и увек, (Ћакон:) и у векове векова.*

Народ: *Амин.* И пева се Трисвета песма: *Свейи Боже, Свейи Силни, Свейи Бесмртни, ђомилуј нас* (три пута).³

Свештеник: *Боже Свейи, који у Свейима ђочиваш, Теби ђири-свейим ђласом ђевају Серафими и славослове Херувими, и Теби се клањају све Небесне Силе; Ти си све из небића у биће ђривео; Ти си саздао човека ђо слици и ђрилици својој и сваким ђа својим даром украсио; Ти дајеш мудросђ и разум ономе који Те моли, и не ђрези-реш ђрешника, не ђо си за сђасење одредио ђокајање; Ти си удостојио нас, смерне и недосђјојне слуђе ђивоје, да и овоме часу сђојимо ђред славом свейођа Жрђивеника ђивођ и да Ти ђрино́симо дужно ђоклоњење и славословље: Ти сам, Владико, ђрими Трисвейђу ђесму и из усђа нас ђреших, и ђосейи нас блађошђу својом; ођросђи нам свако сађре-шење хойђимично и нехойђично; осветђи душе наше и ђшла, и дај нам да Ти у свейосђи служимо у све дане живођа свођа – молиђвама Свейђе Бођородице и свих Свейих, који Ти од ђамђивека уђодише. Јер си свей, Боже наш, и Теби славу уносимо, Оцу и Сину и Свейо́ме Духу, сада и увек, и у векове векова. Амин.*

Затим свештеник и Ѣакон изговарају наизменично Трисвету песму, правеђи истовремено три метаније пред светим Престолом.

Потом Ѣакон свештенику: *Зайоведи, владико.* Потом свештеник одлази на Горње место говоређи: *Блађословен који долази у име Госђодње* (Пс. 117, 26). А пошто се [свештеник] врати, Ѣакон: *Блађослови, владико, Горњи ђресђо.* Свештеник: *Блађословен си на ђресђолу сла-*

ве Царсђва ђвођа, Ти који седиши на Херувимима (Пс. 98, 1) *свайђа, сада и увек и у векове векова. Амин.*

За време светог Входа, заједно са Христом улазе и свети Анђели. Након Входа, Анђели и ђуди певају Трисвету песму: „Свейи Боже, то се односи на Бога Оца. Свейи Силни, то је Син и Логос (Реч). Зато што је везао Ѣавола који је имао мођ против нас, учинио га је немођним својом крсном Жртвом – Ѣега који је имао силу смрти – и подарио нам живот и мођ и власт да га сатиремо. Свейи Бесмртни, односи се на Духа Светога, Животворнога, кроз Којега се оживотворује и одржава васцела Творевина, и узвикује *Помилиуј нас...* Трисвета песма говори се три пута, јер се сва три пута реч Свейи односи на сваку од три Личности једнога Божанства: Свака од три Личности је и Света и Силна и Бесмртна” (Свети Герман¹).

Трисвета песма „узета је од анђелђа и из књиге свештених псалама пророка Давида. Но, сабрала ју је Црква Христова и посветила Светој Тројици. Реч Свейи, узвикнута три пута, припада анђелима (Иса 6, 3 и Отк. 4, 8), док речи Боже, крейки и бесмртни, припадају блаженом Давиду, који каже: *Жедна је душа моја Бођа живођа* (Пс. 41, 3). Прихватање те прве речи и спајање са овим другима, као и додавање прозбе *ђомилуј нас*, дело је Цркве оних који једнога Бога познају и проповедају као Тројицу; а то открива, с једне стране, да постоји сагласје Старога Завета са Новим, а са друге, да су са јављањем Христовим, небеским и земаљским, анђели и ђуди постали једна Црква и један збор” (Свети Никола Кавасила²).

Током божанствене Литургије постајемо причасници збора анђела, појемо са Серафимима³. Зато нам свети Јован Златоуст саветује: „Помисли ко све са тобом поје и то ти је веђ довољно да би био будан. Довољно је да се сетиш да си удостојен да песмама, заједно са бестелесним Силама, славиш заједничког Господа свих, иако си одевен у тело и чврсто везан за плот” (Св. Јован Златоуст⁴).

Заједно са анђелским Силама и ми грешни и несавршени ђуди произносимо Трисвету песму. Како су задивљујуђе чудесни дарови Христови „Горе, на небесима, славослове Га војске анђела. Доле, у светим храмовима, поју ђуди и подражавају анђелско славословље. Горе

¹ Преподобни Никодим Светогорац, *Синаксар*, 12. децембар.

² *О свейђенсђиву* 6, 4, PG 48, 681.

³ Упор. Иса 6, 3 и Пс. 41, 3.

¹ Созерцање, стр. 408С-409А.

² *Тумачење свейђе Литђурђије*, Беседа, Нови Сад 2002, 21, стр. 89. (PG 150, 412D.)

³ Упор. Св. Златоуст, *На Мађеја* 19, 3, PG 57, 277.

⁴ *О недокучивосђи божанске ђприроде*, 4, 5, PG 48, 743.

Прокимен симболизује „откривање божанских тајни од стране пророка, као и навештавање доласка Цара Христа” (Свети Герман¹). Као Прокимен користе се стихови Псалама, јер они превасходно казују чудесност божанске Икономије.

У стара времена као Прокимен читао се целокупан Псалм, а појали су га верни подељени у два хора. Красота песама Прокимена, као и свих химни открива „сладост божанских добара. То је она сладост која покреће душе на савршену и блажену богожудњу” (Свети Максим Исповедник²). Душе ободрене божанском сладошћу, „заборављају напоре које су поднеле зарад врлине и тако укрепљене и препорођене, великом ревношћу хрле ка стицању божанских непропадивих добара која још нису стекле.”³

Псалмопојање очишћује срце и просветљује ум како би примио поруку спасења. Свештеном садржином „химне доводе у склад наша душевна настројења са оним што ће се ускоро потом чинодејствовати, те нас складним милозвучјем божанских мелодија уче једнодушју према свему божанском, према самим себи и према другима... А онда се, све оно што се у свештеним Псалмима говори у назнакама и прикривено, у чтенијима од светих Апостола састављеним, излаже са више изображења и много јасније” (Свети Дионисије Ареопагит⁴).

Стихови Прокимена нас поетском горљивошћу и топлим речима припремају за слушање Речи Божије. А реч Новог Завета осветљава пророчку реч Старог Завета.

И видесмо славу Њејову (Јн. 1, 14)

Целокупан први део божанствене Литургије своди се на реч јеванђелисте Јована: *И Лојос њосѡаде ѡело и насѡани се међу нама, и видесмо славу њејову, славу као Јединородноја од Оца, ѡун блаѡдаѡи и исѡине* (Јн. 1, 14).

Свештена чтенија навештавају „јављање Господа, онако како се оно постепено збивало после Његовог доласка. Јер најпре се (у Малом Входу), Јеванђеље показује затворено, изображавајући појаву Господа (на реци Јордану), кад је Отац показао Њега Који је ћутао... Ово читање сада представља Његово потпуније јављање, када је свима јавно говорио и кад је открио Себе; и то не само из онога што је Он Сам гово-

¹ Созерцање, стр. 412А

² Мисѡаѡиѡја 11, PG 91, 689С.

³ Исто, 24, PG 91, 708АВ

⁴ О црквеној јерархији, 3, 3, 5, PG 3, 432АВ.

рио, већ и из онога што је апостоле учио да говоре, шаљући их *изѡбљеним овцама дома Израилјева!* (Мт. 10, 6). Због тога се читају и апостолске посланице а чита се и сѡмо Јеванђеље” (Свети Никола Кавасила¹).

Благодарећи читању доживљавамо тајну ваплоћења Логоса. А свештеном чинодејствује приношење и заједница са Логосом. Свештена Чтења су реч Божија, дакле, *ѡѡословје* [ѡеолоѡија]. Свето Узношење је дело љубави Божије, дакле *ѡѡоделање* [ѡеурѡија]. А „теургија [богоделање] је возглављење теологије [богословља]” (Свети Дионисије Ареопагит²). Кроз божанску реч и божанско дело, током целокупне божанствене Литургије слушамо, гледамо и опшtimo са Христом.

Хвалиѡе Боја (Пс. 150, 1)

Радост верника због појаве Логоса Божијег кроз јеванђелска чтења, исказује се химном *Алилуја*, што значи: *Хвалиѡе Боја* (Пс. 150, 1). Сама та реч и њена мелодија указују на то да је реч о узвику славословља и радости. То је радосни поздрав Господу Који долази на сабрање своје деце.

Истинску радост у свет донео је Христос. „Не би било радости за човека да Господ није дошао, јер само нам је Христос донео радост, а сваки који се радовао пре но што је Он дошао на земљу, радовао се због Његових тајни у које је био посвећен, као што Христос вели: *Авраам, ѡѡац ваш, био је рад да види дан мој: и виде и обрадова се* (Јн. 8, 56)” (Свети Никола Кавасила³). Христос је радост која се у нашој души рађа на литургијским сабрањима.⁴

Пред светим Жртвеником верни доживљавају Христов долазак и радују се исто онако као и анђелски редови. Јер они се, „будући да непрестано служе око царског Престола Божијег, непрестано радују, налазе се у вечном весељу, непрестаној радости. Радују се, поигравају и славослове без престанка. Јер стајати пред оном божанском славом и бити обасјан оном блиставом светлошћу која зари и блиста, за њих је радост, весеље и слава” (Свети Јован Златоуст⁵).

¹ Тумачење свѡе Лѡѡурѡије Двадесет трећа беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 94. (22, PG 150, 416CD).

² Цитирано дело PG 3, 432В.

³ Тумачење свѡе Лѡѡурѡије Двадесета беседа, Беседа, Нови Сад 2002, стр. 85. (19, PG 150, 409D).

⁴ Упор. Василије Велики, *Посланица* 243, 2, PG 32, 905В.

⁵ *Омилија на Исаију* 1, 2, PG 56, 100.

Као што се свети анђели радују, тако се радујемо и ми доласку Христа, Који је *радоси свих*¹, и неусиљено од срца појемо *Алилуја, алилуја, алилуја*².

Светлост богопознања

[Само у грчком тексту: Ђакон: *Господу се помолимо. Господе, помилуј.*]

Свештеник говори молитву пред Јеванђеље: *Зайали у срцима нашим, човекољубиви Владико, нейролазну светлост твоју бојознања, и отвори очи ума нашег да бисмо разумели твоје еванђелске проповеди. Усади у нас и страх твојих блажених зајовесити, да бисмо, победивши све телесне похоте, живели духовним живојом, мислети и творити све што је Теби угодно. Јер Ти си просветљење душа и тела наших, Христче Боже, и Теби славу узносимо, са бесчечним твојим Оцем и пресвештим и благим и живојворним твојим Духом, сада и увек и у векове векова. Амин.*

Ваплоћењем Господњим разишла се духовна тама која је владала земљом и засјала је истинска Светлост. „Свето Писмо *тако* обично назива време пре Христовог доласка, када... је земљом владала тама незнања. С друге стране, *даном* назива време по доласку Спаса нашега, када смо се просветлили, будући да смо умно примили светлост истинскога богопознања, па већ очима своје душе гледамо Сунце правде” (Свети Кирило Александријски³).

Пре читања светог Јеванђеља иштемо од Господа светлост богопознања, јер Он – као Сунце правде – то даје на дар нашим душама. „Знање се назива светлошћу, јер проиходи из оне светлости (божанске благодати), као што каже велики Павле: *Јер Бој који рече да из таме засја светлост, Он засија у срцима нашим ради просветљења знања славе Божије...* (1. Кор. 4, 6). Видиш ли да је светлост знања последица доласка светлости благодати Божије?” (Св. Григорије Палама⁴).

¹ Јутрење на Лазареву суботу, Кондак.

² Ово троструко *Алилуја* назива се *Алилујарион* [или *Алилујар*] и обично се поје као припев после стихова из псалама. Некада се *Алилујарион* састојао од целог псалма који се појао уз припев после свакога стиха (као што се сада, нпр., поје 135. псалм: *Исхвалдајући Господа*). Данас за време појања *Алилујара* ђакон кади. Тамјан се приноси „зарад благодати коју је Свети Дух преко Јеванђеља подарио целокупној васељени” (Св. Симеон Солунски, *О храму Божијем и Божанственој Литургији* 68, PG 155, 724С).

³ О клањању у Духу и истини 3, PG 68, 268D.

⁴ О онима који живе у светом безмолвију 1, 3, 3 Сабрана дела, том 1, стр. 411.

Богопознање се очитује на два начина: *Прво*: тиме што смо познати од Бога и што нас Он сматра причасницима своје благодати, сходно Апостоловим речима: *Познавши Бога, или боље, будући ђознавши од Бога* (Гал. 4, 9), а *друго*: откривењем Божијим. Благодарити откривењу Христос просветљава наша срца и дарива нам истински живот, јер богопознање рађа живот: „Заиста, истинско знање о Богу представља почетак блаженог живота: јер *ђознавши Њега*, вели Соломон, *што је корен бесмртности* (Прем. Сол. 15, 3), као што је непознавање Бога (од стране првотворних) у самом почетку донело смрт” (Свети Никола Кавасила¹). Авва Исак пита: „Шта је знање? (тј. духовно познање)?” И одмах одговара: „Осећање бесмртног живота”².

Богопознање представља моћ стицања непропадљивог живота, а живот вечни је (по)знање Бога, према речи Господњој: *А ово је вечни живој да ђознају тебе једнога истинитог Бога и који си ђослао Исуса Христа* (Јн. 17, 3). То двоје – богопознање и живот – тражимо на светој Литургији, јер нам се и једно и друго управо ту нуде као храна и пиће. Најстарији литургијски текст каже: *Благодаримо Ти, Оче наш, за живој и ђознање које си нам објавио кроз Исуса Сина Твојга: Теби слава у векове*³. Искузујемо, дакле, своје благодарење за живот и знање које нам дарива Христос.

Са животворног Крста, дрвета живота, Христос је отворио двери раја и увео нас у њега: увео нас у свету Литургију. Онде су засађена, цветају и доносе плодове дрво познања и дрво живота.

* * *

Како бисмо се радовали у Господу, и заиста доживели божанствену Литургију, морамо да победимо телесне похоте. То је оно што тражи литург: *Усади у нас и страх твојих блажених зајовесити, да бисмо, победивши све телесне похоте, живели духовним живојом*. Човек коме су блиске насладе одбија Христов позив на Вечеру Његове љубави. Јер „када је човеков ум наклоњен светском сластољубљу, он је слаб и нема снаге за божанско делање и неће имати удела у божанском и небеском слављу” (Свети Кирил Александријски⁴). У супротном, „Бог Отац не даје (благослов) неочишћенима да познају Христа, нити дарива души најнеопходнију благодат Светога Духа онима који су се

¹ О живоју у Христју, Друга беседа, Беседа Нови Сад 2002. стр. 60. (PG 150, 529А.)

² *Подвижничка слова*, 38. слово, Бгд. 2006 стр. 141.

³ Дела апостолских ученика, Вр. Бања-Требиње, 2002, *Дигахи* – Учење дванаест ајосилоа 9, 3.

⁴ О клањању у Духу и истини 4, PG 68, 313С.

ље, позајмљује своја уста Речи [Логосу] Божијој како би верни чули Његов глас. У личности литурга видимо Христа, а из његових уста Га слушамо.

Будући да „Јеванђеље представља [иконизује] долазак Сина Божијег” (Свети Герман¹), благодарећи читању одређене перикопе [зачала] из Јеванђеља, видимо и слушамо Христа који нас позива да се покајемо како бисмо ушли у Царство Његово. Гледамо Га и слушамо духовним чулима. Отворене су нам очи вере и зато Га видимо јасније него они који су Га, немајући вере, видели док је био у телу. Јер „очи вере виде оно што се не види” (свети Јован Златоуст²).

Свети Златоуст, који је – као и сви духоносни Оци – видео оно што се не види и чуо оно што је неизрециво, уверава нас да су чула вере једина истинска чула. Дајући тумачење Христових речи *Благо вашим очима шћо виде и ушима вашим шћо чују* (Мт. 13, 16), пише: „Христос не назива блаженим спољашњи (тј. телесни) вид, јер он сам по себи не види чуда, него унутрашњи. Јудејци су видели једног слепог (исцељеног) и говорили: 'Да ли је ово онај... или није онај'.³ Чујеш ли како сумњају?... А ми, иако нисмо били присутни, не говоримо 'То је онај... то није онај', него 'То је тај'. Схваташ ли да није битно да ли си био присутан, или ниси, када имаш очи вере, а да ти, с друге стране, ништа не користи ако си присутан, уколико немаш очи вере? Јер шта су Јудејци имали од тога што су видели Христа? Ништа. Ми, дакле, видимо јасније него они.”⁴

Када је поучавао, Господ је говорио у причама [параболама], као да је тиме хтео да каже: „Иако гледају моја чуда, не желе да их виде и иако слушају моје поуке, не желе да их чују.”⁵ Верујући виде и чују Христа и иду за Њим, јер познају Његов глас⁶, упркос томе што су протекли толики векови од Његовог доласка у телу. Чулима вере верни доживљавају тајну новог века: *Ако и њознасмо Христѡа њо шћелу, но сада ѡа више не њознајемо. Сћѡѡа, ако је ко у Христѡу, нова је шћвар; сћѡарѡ ѡрође, ѡле, све ново ѡсћѡаде* (2. Кор. 5, 16–17).

¹ Созерцање, стр. 412D.

² Омилија на Последње дане 2, PG 56, 272.

³ Види: Јн. 9, 8–9.

⁴ Исто. PG 56, 273.

⁵ Упор. Мт. 13, 13

⁶ Упор. Јн. 10, 4.

Узнесимо ум са свега земаљског

Свештеник стаје на долеју и произноси: *Премудросѡѡ, смерно сћѡѡјмо; чуѡмо свѡѡ Еванђеље. Мир свѡма.*

Народ: *И духу шћвѡме.*

Свештенослужитељ нас опомиње да стојећи смерно саслушамо Господа и „да наше општење са... [Њим] не буде немарно, него ревностно и са сваким благочешћем; било да је потребно да гледамо, или да говоримо, или да слушамо неку од свештених радњи. Први знамен који показује ту ревност и то благочешће јесте усправност тела... То је, наиме, положај оних који моле, то је положај слугу, у којих је сав ум усмерен на миг њихових господара како би одмах, чим добију заповест, били спремни да похитају на служење. Ми смо и молитељи пред Богом за своја највећа добра” (Свети Никола Кавасила¹).

Возглас *смерно сћѡјмо; чуѡмо свѡѡ Еванђеље* има још једно, духовније значење: „Узнесимо свој ум и дела са свега што је земаљско, па ћемо проникнути у божанска добра” (Свети Герман²).

Најпогоднија прилика да ђаво уграби добра које нам прибавља читање, јесте наша немарност: „Та духовна ризница (Свето Писмо) је недодирљива и уколико се стави под будну стражу нашег ума, постаје недоступна сваком нападу. Изузев ако из немарности дамо некакву прилику ономе који жели да нам га отме. Јер наш непријатељ, лукави ђаво, када види сабрано духовно благо, побесни и шкргуће зубима. Он је увек будан само да нађе могућност да украде нешто од онога што чувамо у себи. За то нема друге прилике осим наше сопствене немарности. Из тог разлога треба непрестано да будемо будни и да спречимо да из тога извуче корист” (Свети Златоуст³).

Свештено читање нас води у град Небеског Царства [у небески Јерусалим]. Јеванђелист кога слушамо је наш водич у тај град. Уђимо у њега са трезвењем и будношћу. Јер „тај град је царски и преславан... Отворимо, дакле, широм двери свога ума, отворимо свој слух и са великим страхопоштовањем, како и доликује, ступимо на праг, поклонимо се његовом Цару... Немојмо у тај град ући бучно и немирно, него у

¹ Тумачење свѡѡе Литургије, Двадесет друга беседа, Беседа, Нови Сад 2002, стр. 92. (PG 150, 413D-416A)

² Созерцање, стр. 412D.

³ На Посћѡње 5, 1, PG 53, 48.

тајинственом ћутању... Јер предстоји читање списка Господара анђела, а не неког земаљског цара” (Свети Јован Златоуст¹).

Мир свој дајем вам (Јн. 14, 27)

Устима и руком литурга Христос даје Свој мир верноме који се бори: *Мир свој дајем вам* (Јн. 14, 27). „Бићу опет са вама, премда телесно одсутан... и уздићи ћу вас изнад сваког немира... Божанска сила ће вас обасјати и уколико вам је ум без икаквог старања и срце спокојно, довешће вас до откривења свега онога што је недоступно човековом уму” (Свети Кирил Александријски²). Божанска сила која обасјава наше душе је мир Божији и он на божанственој Литургији постаје водич до поимања тајне божанске љубави.

Мир подарен руком и устима литурга непосредно указује на „благодат бестрашћа које Бог дарива светима, као награду за њихово мукотрпно стицање врлине. Тако да, ослобођени борбе (са ђаволским силама), могу да усмере своје душевне силе на неговање духовности” (Свети Максим Исповедник³).

* * *

Народ одговара литургу: *И духу ѿвоме*. Тим речима и народ литургу жели да он, духовни отац и пастир, има мир Божији.

Човековом уму је потребан мир Божији. Јер, како каже свети Златоуст, узрок немира који осећамо је „болест нашег ума. Иначе, кад бисмо се узнемиравали због онога што се дешава требало би сви људи да буду узнемирени, будући да сви пловимо по истоме мору”⁴ живота. „Ако, дакле, тако припремимо свој ум да с лакоћом претрпи све невоље, неће за нас бити тешке зиме, или буре, него никад не помућено спокојство”. Такво спокојство тражи свети Златоуст од оних који слушају свето Јеванђеље: „Тражим од вас да такво спокојство буде у вашем уму и вашој души.”⁵

Блага вест о Царству

Ђакон: *Чишање свейої Еванђеља од* (име Еванђелиста).

Свештеник: *Пазимо*.

Народ: *Слава Теби, Госйоде, слава Теби*.

¹ На Маѿеја 1, 8, PG 57, 23–24.

² На Јована 10, PG 74, 304D.

³ Мисѿаіоіѿја 12, PG 91, 629A

⁴ На Јована 3, 2, PG 59, 38.

⁵ Исто. 1, 2, PG 59, 27.

Ђакон чита из Еванђеља перикопу [зачало] одређену за тај дан. Пошто се заврши читање Еванђеља, свештеник, благосиљајући ђакон, каже: *Мир ѿеби благовестийѿељу*.

[само у грчком тексту: Народ: *Слава Теби, Госйоде, слава Теби*.]

Реч која људима открива тајну божанског домостроја назива се Еванђеље (Јеванђеље) [Εὐαγγέλιον] јер је то радосна, блага, вест (εὐ-αγγελία) да је Бог дошао на земљу да спасе човека: *јер вам, ево, јављам радості велику... јер вам се данас роди Сѿас, који је Хрисѿѿос Госйод* (Лк. 2, 10–11). Исус Христос је, дакле, радосна вест Јеванђеља: „Он је благовест о нашем спасењу” (Свети Кирил Александријски¹).

Јеванђеље је, следствено томе, реч о Речи Божијој [Логосу Божијем]. Свети Златоуст, промишљајући тајну ваплоћења Господњег и све дарове из ње произишле, објашњава зашто се запис те тајне назива Јеванђељем: „Са чиме би икада било могуће изједначити ове радосне вести? Бог на земљи, човек на небу! Све је постало једно: анђели су запојали заједно са људима, људи су почели да опште са анђелима и осталим небеским Силама. Могao си заиста да видиш да је завршен многовековни рат, да смо ми људи примили опроштај од Бога, да је ђаво посрамљен, демони се разбежали, а смрт сатрвена. Могao си видети како се отвара рај, брише проклетство, грех искорењује, прелест одагнава. Могao си још видети како се вратила истина, а реч хришћанске вере како се расејава на све стране и како преобилно рађа плодове, како се небески живот зачео на земљи.”² Због тога Јеванђелист Јеванђељем назива казивање о животу Христовом, јер су „све остало – све што су људи сматрали срећом – само речи без стварне садржине... Проповеди Христових ученика-рибара, међутим, могу се назвати истинском Благовешћу, у најдословнијем смислу. Не само због тога што оне представљају вечна и непролазна добра, узвишенија од нас, него стога што су нам подарене без икаквог труда с наше стране. Нисмо се ни уморили, нити ознојили... Само нас је заволео Бог и примили смо све те дарове.”³

¹ Беседа ујѿућена најѿобожнијима царицама, PG 76, 1328B.

² На Маѿеја 1, 2, PG 57, 15–16.

³ Исто.

* * *

Есхатолошки тумачећи читање светог Јеванђеља, преподобни Максим Исповедник каже да оно: „указује на свршетак света. Јер након читања светог Јеванђеља архијереј силази са престола и свештенослужитељи произносе отпуст и удаљавају оглашене и све оне који су недостојни да гледају божанске Тајне које треба да се покажу.”¹ Читање светог Јеванђеља, дакле, открива „оно што је писано: Јеванђеље о Царству Небеском ће се проповедати по васцелој васељени... и тада ће доћи свршетак (И њројоведаће се ово јеванђеље о Царству њо свему свейу за сведочанство свима народима. И њада ће доћи крај – Мт. 24, 14.)”².

Током ехаристијског сабрања са славом долази Христос „на шта указује силазак архијереја са престола” (Свети Максим Исповедник³). Удаљавање оглашених и свих оних који нису достојни да буду причасници Светих Тајни, представља предизображење страшног Суда. Кроз свештенослужбено ехаристијско Тајне које потом следи, предокушавамо Царство Божије и вечну радост верних, а то ћемо још дубље доживети као сагрпезници њене Вечере.

3. ЈЕКТЕНИЈА И ВЕЛИКИ ВХОД

Христос је бездан милости

Потом ђакон говори јектенију: *Рецимо сви из душе, и од свеја ума своја, рецимо.*

Народ, на сваку прозбу: *Господе, њомилуј.* (три пута)

Господе Сведржишћељу, Боже ојаца наших, молимо Ти се, услиши и њомилуј.

Помилуј нас, Боже њо великој милости својој, молимо Ти се, услиши и њомилуј.

Још Те молимо [само у Служебнику: *за блајоверни христјољубиви род наш и*] *за све* [само у грчком тексту: *блајоверне и*] *јравославне христјане.*

Још се молимо за [само у Служебнику: *најсвейијеј ѡријарха* (или) *високојреосвейиеноја мијројолија*, или *јреосвейиеној ейискоја*] *архиејискоја нашеј* (име) [само у Служебнику: *и за сву у Христју браћу нашу.*]

¹ Мистјојија 14, PG 91, 692D-693A.

² Исто.

³ Исто, 23, PG 91, 700B.

Још се молимо за браћу нашу, свештенике, ђаконе, [само у грчком тексту: *монахе*] *и за све у Христју брајство наше.*

[само у Служебнику: (Ако је манастир: *Још се молимо за настјојашће ове свейе обитјељи* (име), *и за све у Христју брајство њејово.*)]

Још се молимо за милости, животи, мир, здравље, сјасење, ѡхођење, ѡријашјај и ѡијушјење јрехова слују Божијих, [само у Служебнику: *браће овоја свейоја храма* (у манастиру: *ове свейе обитјељи*), *и за све до сада јреминуле јравославне оце и браћу нашу који овде јочивају, и за јравославне свуда.*] Само у грчком тексту: *за све блајоверне и јравославне христјане који бораве и јреминуле у овоме јраду и јарохији, за ейијроје који јомажу и дојриносе овој свейој Цркви.*

Још се молимо за блажене и незаборавне [само у Служебнику: *свейе ѡријархе јравославне, за блајочестиве царе и блајоверне царице*] *осниваче овоја свейоја храма* (или манастира) *и за све до сада јреминуле оце и браћу нашу који овде јочивају, и за јравославне свуда.*

Још се молимо за оне који јлодове доносе и добро јворе у свейом и свечасном храму овоме, за оне који се јруде, који јоју, и за јрисујни народ, који очекује од Тебе велику и бојашу милости.

Свештеник чита молитву: *Господе Боже наш, јриме ово усрдно мољење од слују јвојих и ѡмилуј нас њо обилу милости јвоје, и нисјошје милосрђе јвоје на нас и на сав народ јвој који очекује од Тебе бојашу милости.*

Возглас: *Јер си милостив и човекољубив Бој, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Свейој Духу, сада и увек и у векове векова.*

Народ: *Амин.*

Овај низ молитви назива се *јектенија* (усрдна, или протегнута молитва), то јест велика молитва¹.

Хитамо Христу и иштемо Његову милост без престанка, као она Хананејка: „Помилуј ме (Мт. 15, 22). Мој начин живота не допушта ми да Ти се обратим. Али тражим спас у милости Твојој, у луци која прихвата све грешнике. Тражим спас у милости Твојој, тамо где нема суднице

¹ Јектенија (продужена, усрдна молитва) у стара времена је била још дужа од данашње. Верници су се у помесним Црквама молили за све вернике по реду: за живе, за упокојене, за болесне, за оне који се кају итд. Таква је јектенија у божанственој Литургији светог Јакова брата Господњег.

и где се спасење безусловно дарива”¹. Свети Златоуст још каже: „Обрати пажњу на разборитост те жене. Она не моли Јакова, не обраћа се Јовану, не прилази Петру... Овако размишља: 'Не треба ми посредник. Узећу своје покајање за заступника и отићи ћу право на извор. Због тога је Христос дошао на земљу, зато је примио тело, како бих и ја могла са Њим да разговарам'... *Помилуј ме*. Једноставна, проста реченица, али баш зато што је таква, наилази на бескрајно море спасења. Помилуј ме. 'Зато си дошао к нама, зато си дошао у телу као што је наше, зато си постао попут мене'. Горе, на небесима трепет (дрхте свети Анђели); доле, на земљи слобода обраћања (слободно Му се обраћа једна обична жена)!”²

Као она Хананејка, тако и ми, премда не чујемо Христов одговор на своје молитве, премда нисмо достојни Његове милости, ипак преклоњених колена усрдно Га молимо: *Господе, ђомилуј!*

Христос је дошао на земљу да нам подари милост. Тајна Његовог доласка назива се милошћу и истином: „Милошћу... зато што, иако смо се налазили у крајњој беди и били непријатељи и противници Божији, ипак нас Он, због Своје превелике доброте и човекољубља, није презрео – не само да је састрадавао у нашој несрећи, ... него нас је учинио достојнима свога Царства... Из тих разлога... [се] божански домострој назива милошћу. Истином ... [се], опет, назива зато што је све оно што припада Староме Завету, попут каквих сенки и праобраза ка њој окренуто” (Свети Никола Кавасила³).

Христос је бездан милости. Њему дакле прибегавамо јер смо сигурни да ћемо наћи милост, *јер је у Господу милост* (Пс. 129, 7). Христос је „извор и ризница човекољубља, које се неисцрпно излива”, каже свети Златоуст. Он је „бескрајно море човекољубља.”⁴

То море милости, Христос, подарио је тајну божанствене Евхаристије као улаз у Царство небеско. Када се свештенодејствује божанствена Евхаристија отворен је улаз у Царство. И „Господ је према нама милосрдан из превеликог Свог човекољубља, очекујући потпуно обраћање свих нас к Њему” (Преподобни Макарије Египатски⁵). *Силан у*

¹ Свети Јован Златоуст, *На Хананејку*, 4, PG 52, 452.

² Исто.

³ *Тумачење светије Лийтургије*, Осамнаеста беседа, Беседа, Нови Сад 2002, стр. 79–80. (PG 150, 405CD).

⁴ *Тумачење на Псалм 129*, 3, PG 55, 376.

⁵ *Духовне омилије* 4, 16, PG 34, 484D.

*милости и блаи у крејости*¹, нас чека на Своме Сабрању, како бисмо се са Њим сусрели и затражили Његову милост. И Он нам дарива Своју милост и приноси се свакоме од нас, будући да Његовим ваплоћењем – „целокупан се са мношћом целим сјединио, да би тиме мени целом подарио спасење” (свети Јован Дамаскин²).

Господе, помилуј

После сваке молитве коју литург узноси Богу, верни по три пута поју *Господе, ђомилуј*. „Искати милост Божију значи искати Царство Његово које је Христос обећао дати онима који га ишту, као што ће нам додати и све друго што нам је потребно; зато се верници задовољавају том прозбом, јер она има моћ за све прозбе заједно” (Свети Никола Кавасила³).

Господе, ђомилуј: „То је прозба већ осуђених, који, немајући више никаква оправдања и немајући више никаквих речи у своју одбрану, остављају за последак тај вапај ка Судији, те очекују да буду услишени у томе што ишту – али не по својој праведности, већ по Његовом човекољубљу. На такав начин они признају велику доброту Судиијину, али и своју грешност; тако оно прво бива благодарност, а ово друго исповест.”⁴ Тражећи божанску милост, показујемо још да немамо поверења у своја дела:

„Знаи добро, Владико, да сјасење душе своје
никада не ђоверих својим делима и ђворењима,
неіо ђвојој, човекоључе, увек ђрибеіох милости,
дрско се ђоуздавши да ћеш ме свакако сјасіи, Свемилосіиви,
и ђомиловаіи, ісііо као некад блудницу
и блудноіа сина, који само Саіреших! рече.
Тако ђоуздавши се ђрибеіох, ііако осмеливши се, доіох.”

(Преподобни Симеон нови Богослов⁵)

¹ Прва молитва Вечерње, Служебник, стр. 6.

² Источник знања, Свети Јован Дамаскин, *Тачно изложење ђравославне вере* 3, 50, Никшић 1997, стр. 248.

³ *Тумачење светије Лийтургије*, Четрнаеста беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 66. (PG 150, 396D-397A).

⁴ Исто, Тринаеста беседа, стр. 62 (PG 150, 393B)

⁵ *Химна* 42, 48–54, SC 196, 40.

* * *

Господ нам је открио како да будемо сигурни у велику Његову милост: Треба да **праштамо** својој браћи. „Волимо један другога, па ће и Бог волети нас. Будимо дуготрпељиви један према другоме, па ће и Бог бити дуготрпељив прам нашим сагрешењима. Не узвраћајмо зло за зло¹ које су нам учинили, па нећемо бити кажњени по својим гресима. Јер отпуштање својих сагрешења налазимо у праштању својој браћи. А милост Божија налази се скривена у нашем сопственом милосрђу према ближњему”, каже свети Максим Исповедник, па додаје: „Ето, Господ нам је подарио и открио начин да се спасемо и дао нам је вечну власт да постанемо чеда Божија²: у нашој сопственој вољи, дакле, налази се наше спасење.”³

Оглашени

[У грчком тексту изостављена је јектенија за упокојене]

Ђакон: **Оілашени, ѿмолийте се Госіогу.**

Народ, на сваку прозбу одговара: **Госіоде, ѿмилуј.**

Ђакон: **Верни, ѿмолимо се за оілашене.**

Да их научи речи истїине.

Да им оікрије Еванђеље ѿравде.

Сїаси, ѿмилуј, зашїиїи и сачувај их, Боже, блаіодаћу ѿвојом.

Оілашени, ілаве своје Госіогу ѿриклонийте.

Народ: **Теби, Госіоде.**

Свештеник тихо говори молитву за оглашене: **Госіоде, Боже наш, који на висинама живиш и на смирене іледаш, који си нисїослао сїасење роду људскоме, Јединородної Сина ѿвої и Боїа, Госіода нашеї Исуса Хрисїа, ѿіледај на слуге ѿвоје оілашене, који су ѿриклонили ілаве своје Теби, и у ѿіодно време удосїој их бање ѿоновної рођења, оїїушїїења ірехова и одеће ѿройадљивосїи, ѿрисаједини их свейїој, саборној и аїосїолској Цркви, и уброј их у ѿвоје изабрано сїадо.**

Возглас: **Да и они с нама славе ѿречасно и величансїивено име ѿвоје, Оца и Сина и Свейїоїа Духа, сада и увек и у векове векова.**

Народ: **Амин.**

¹ Упор. Рим. 12, 17.

² Јн. 1, 12.

³ *Подвижничко слово* 42, PG 90, 953AB.

Оглашенима се називају они који су чули за Христа и изразили жељу да буду крштени. Током временског периода који претходи светом Крштењу Црква, уз одговарајућу поуку, припрема оглашене да постану њени чланови. Та поука се назива *каїихеза*, а онај који их поучава катихези назива се *каїихейша* [вероучитељ].

У апостолска времена катихеза је била веома кратка. Обично се састојала од једне беседе (као што је проповед апостола Петра на Педесетници). Систематска катихеза новопросветљених спроводила се након светог Крштења.

Касније је катихеза заузимала извештан временски период. *Аїосїолске усїанове* говоре о трогодишњој катихези: „Онај ко жели да прими катихезу, нека се поучава вери три године. Ако, међутим, има ревности и велику жељу, нека постане (и раније) примљен [у Цркву]. Јер није толико значајно време, колико однос”¹ оглашеног према приступању. Трогодишњу катихезу помиње и *Аїосїолско Предање* светог Иполита².

* * *

Оглашени још немају слободу обраћања пред Богом. Потребна им ја помоћ и посредништво верних. Због тога литург тражи да се молимо за оглашене. Црква, као брижна мати, „подстиче цело сабрање верних да се помоли за оглашене, иако су они још 'страни', јер још не припадају истински телу Христовом, још се нису причестили Светим Тајнама. Они још нису део духовног стада... Стоје испред царске палате, далеко од свештеног предњег дворишта. Због тога их и удаљују када се чују оне страшне молитве (светог Узношења). Моли те, дакле, да се молиш за њих, како би постали твоји удови и да не буду више страни и одсечени” (Свети Златоуст³).

Од Христа иштемо да подари милости слугама Његовим оглашеним. Да их Он Сам кроз уста вероучитеља поучи *речи истїине*. Да им открије *Еванђеље ѿравде*, то јест, самога Себе, као и *уброј их у изабрано сїадо Своје свейте Цркве*. До тога ће доћи када дође време погодно за духовно препоражање.

Оглашени, међутим, не треба из немарности да одлаже свето Крштење. Црква га позива из своје превелике љубави: „Налазиш се изван раја, ти, оглашени, у прогонству заједно са прародитељем Адамом.

¹ *Књїа* 8. 32, PG 1, 1132B

² *Аїосїолско Предање* 17, SC 11β, 75.

³ *На 2. Посланицу Коринћанима*, 2, 5, PG 61, 399.

Сада се, међутим, и теби полако отварају двери, уђи у рај из кога си изашао. Не одлажи, да те случајно не претекне смрт и онемогући ти улазак... Свуци са себе старог човека, као изношену одећу, сву укаљану срамотом од мноштва грехова... Обуци се у одежду непропадљивости коју ти припремљену пружа Христос. Не одбијај тај дар како не би увредио Дародавца” (Свети Григорије Нисијски¹).

Оглашени треба да се просветле и да се препороче светим Крштењем. Наша света Црква се моли за њих и позива их у истински Живот.

Отпуст оглашених

Ђакон: **Ви који сїе оїлашени, изиђиїе; оїлашени, изиђиїе; ви који сїе оїлашени изиђиїе; нико од оїлашених (да не оїїане). А ви који сїе верни, оїей и оїей у миру Госїогу се їомолимо.**

[само у Службнику: Народ: *Госїоге, їомилуј*]

Ђакон: **Зашїиїи, сїаси, їомилуј и сачувај нас, Боже, блаїодаћу ївојом.**

[само у Службнику: Народ: *Госїоге, їомилуј*]

Ђакон: **Премудросї!**

Отпуст оглашених је чин љубави Цркве да се заштите они који се још нису родили у Христу. Оглашени су нерођени замеци мајке Цркве. Они се кроз катихезу развијају и постепено попримају коначни облик све до „божанског порођаја”², до светог Крштења.

Апостол Павле је, будући да је знао да реч Божија, која се односи на тајне вере може да нашкоди, уместо да користи неукрепљенима, писао вернима Коринта: *Млекој вас најоїих, а не јелој* (1. Кор. 3, 2). Оглашене треба хранити лако сварљивом храном: Црква „допушта да оглашени чују свете речи Псалама и божанско читање Светога Писма. Али их не позива на свештенодејствовање и созерцање (Светих Тајни) које следи” (Свети Дионисије Ареопагит³).

* * *

Верни су живо камење (1. Пт. 2, 5) од кога се зида грађевина *дома духовної* – Црква. „Подиге их у висину 'грађевинска справа' Исуса Христа, Часни Крст, користећи се Свесветим Духом као 'конопцем'.

¹ *Онима који одлажу свейо Кршїење*, PG 46, 417CD-420C.

² Свети Дионисије Ареопагит, *О црквеној јерархији*, 3, 3, 6, PG 3, 433B.

³ Поменуто дело, PG 3, 432C.

Вера је малтер који их везује, а љубав је пут који води ка Богу” (Свети Игнатије Антиохијски¹).

Оглашени се, међутим, још нису удостојили да приме Светога Духа – конопац уз помоћ кога се човек успиње до висине горе Таворске – нити су задобили веру, то јест свезу која човека везује са Светим Духом. Тако су двери љубави – пут који води ка Богу – за њих још затворене.

Свети Принос је царска Гозба. Они који се још нису оденули у свечану сватовску одежду која им се дарива на светом Крштењу, удаљују се из простора у коме се чинодејствује божанствена Евхаристија. Остају да дочекају Христа само они који су примили знамење дара Светога Духа. Они ће бити званице на царској свадбеној Гозби како би се веселили созерцавајући Бога као причасници Светих Тајни.

Учини да будемо достојни

Свештеник, пошто је развио илитон², говори прву молитву верних: **Блаїодаримо Ти Госїоге Боже Сила, који си нас удосїоїо да и сада сїїанемо їред ївој свейи Жрїивеник и їриїаднемо ївојем милосрђу за їрехе наше, и за незнања народна. Прими, Боже, молбу нашу; удосїој нас да Ти їринојмо молбе, и срдачне молиїве. и бескрвне жрїїве за сав народ ївој; и ослободи нас, које си силој Духа ївоїа Свейїоїа їосїїавио на ову службу ївоју, да незазорно и несмеїїано, са чистїїм сведочансїївом савесїїи наше їризивамо Тебе у свако време и на сваком месїїу, да улиїиїиїи нас, милосїїїив нам будеш у обиљу блаїосїїи ївоје.**

Гласно: **Јер Теби їриїиїи свака слава, часїї и їоклоњење, Оцу и Сину и Свейїојем Духу, сада и увек и у векове векова.**

Народ: **Амин.**

Целомудреност и чистота душе свештеникове је предуслов да он неосуђено чинодејствује Свете Тајне. „У супротном, не правећи разлику између таме и светлости и између смрада и миомира, сигурно ће, као крадљивац светиња, наследити 'авај, тешко мени' (то јест вечно ридање) и пропаст” (Преподобни Теогност³). Свештени Златоуст каже

¹ *Ефесцима* 9, PG 5, 652B.

² Илитон (εἰλητόν) је тканина у коју је умотан антиминос и њиме се застире свети Престо и то се чини само током вршена божанствене Евхаристије. Данас је замењен антимином.

³ *О свешїїенсїїву* 49, Ф 2, 264–5.

да свештеникова душа треба да је чистија од сунчеве зраке: „Замисли какве руке треба да буду да би служиле Свете Тајне, какав језик треба да буде да би произнео речи призивања Светога Духа! А душа тек, која је примила толику благодат Светога Духа, колико она треба да буде светија и чистија од свега!”¹

Међутим, чистота која се захтева од литурга Светих Тајни, у суштини је дар Светога Духа и љубави Христове. Ова истина је исказана у упоредној молитви у Литургији Василија Великог: **Ти нас осјособи силом Светиога Духа твога за ову службу.** Свештеник, дакле, благодари Господу што га је удостојио да прибегне милосрђу милости Његове и усрдно Га моли да га учини достојим да принесе евхаристијску Жртву. Господ, Који је бездан милости, сажали се на Свога литурга онда, када се он одликује смирењем и када постане „бездан смирења”. Само такво смирење чини литурга достојним да управља чином приношења светог Узношења. Зато преподобни Теогност саветује литургу: „Смиравај се као да си овца за заклање и на све друге гледај као на истински више од себе”, а „на себе гледај као на земљу и прах.”²

Поседујући такво смирење, свештеник постаје свестан да се налази пред светим Жртвеником на месту Христовом. Као што је на Тајној Вечери Господ свештенослужио спасење света, то исто чини и на божанственој Литургији, „Он савршава све и предаје” Свете Тајне вернима.³

Појући **Амин**, на крају прве молитве верних, народ потврђује да и сам, као и литург, осећа узвишеност свештеничког служења. „Зато и сав присутни народ, стојећи испред светог Олтара, састрадава и моли се заједно са свештеником.”⁴

Просвети хаљину душе моје

Ћакон: **Ойей и ойей у миру Госјоду се јомолимо.**

[Само у Служебнику: **Госјоде, јомилуј.**

За вишњи мир и сјасење души наших, Госјоду се јомолимо.

За мир свеја светиа, за нейоколебивостј светјих Божијих Цркава, и сједињење свих, Госјоду се јомолимо.

За овај светји храм, и за оне који са вером, јобожношћу и сјрахом Божијим улазе у њеја, Госјоду се јомолимо.

¹ О свештјенству 6, 2 и 4, PG 48, 679 и 681.

² О свештјенству 62 и 70 и 16, Ф 2, 267; 269; 258.

³ Свети Јован Златоуст, На Прву јосланицу Коринћанима, 27, 4, PG 61, 229.

⁴ Епископ Газејски Самона, Разјовор... PG 120, 825C.

Да нас избави од сваке невоље, њева, ойасносји и шескобе, Госјоду се јомолимо.]

Ћакон: **Заштјишји, сјаси, јомилуј и сачувај нас, Боже, блајодаћу твојом.**

[Само у Служебнику: Народ: **Госјоде, јомилуј.**

Ћакон: **Премудросј!**]

Свештеник изговара другу молитву верних, тихо: **Ойей и мнојо јушја Теби јријадамо, и Теби се молимо, Блаји и Човекољубиви, да, јојледавши на молишћу нашу, очистјиш душе наше и шела од сваке нечистјошје шелесне и духовне и даи нам да невино и неосуђено сјојимо јред светјим Жртвеником твојим. А даруј, Боже, и овима који се моле с нама, најредак у живошју, и вери и разуму духовноме; дај њима који Ти свајда служе са сјрахом и љубављу да се невино и неосуђено јричестје светјим Тајнама твојим, и да се удосјоје Небеској царсјива твоја.**

Возглас: **Да свајда чувани влашћу твојом, Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Светјоде Духу, сада и увек и у векове векова.**

Народ: **Амин.**

Сваки пут, када скрушено припадамо ногама Господњим, осећамо да стојимо чврсто, јер се не ослањамо на своје болесне ноге (самопоуздање и сујету), него на Његову благодат, до које нас води смирење.

Када **ойей и мнојо јушја** припадамо Господу, неосуђено стојимо пред страшним Жртвеником. Падамо, дакле, пред Христове ноге како би очистио наше душе да бисмо могли **невино и неосуђено** да стојимо пред светим Престолом. Припадамо смерно Христу тражећи **најредак у живошју и вери и разуму духовноме**, како бисмо били кадри да схватимо да онај ко живи у истинском смирењу, живи у благодати Његовог непрестаног присуства.

* * *

Како се ближи час Освећења [Дарова] и божанственог Причешћа, то све више осећамо да треба да будемо потпуно чисти, како бисмо примили Христа. Јер није могуће да истим телом служимо и Христу и ђаволу. Свештени Златоуст пита: „Зар се не плашиш, човече, да истим очима гледаш постељу на позоришној сцени, где се приказују скаредне представе о прељуби и овај свети Престо где се савршавају Страшне Тајне? Можеш ли истим ушима да слушаш блудницу и њене бестидне речи и Пророка и Апостола који те уводи у Свете Тајне? Зар

Свештени Златоуст нас уверава да „душа која није научила да презре безначајно и житејско, неће моћи да се диви небеском.”¹ А будући да је и сам окусио небеску благодат, подстиче нас: Браћо, „нека нико са животним бригама, расејан, или пун страхова, не уђе у храм. Уђимо сви у њега оставивши све то напољу, пред улазом у храм. Јер улазимо у небеску палату, корачамо местима где севају муње.”²

Блаженог папа-Тихона³ управо на таква места пренео је његов анђео чувар у време Херувимске песме. На свом оскудном грчком, приповедао је руски јеромонах: „За време херувике анђео чувар подигне. После пола сата спусти.” На крају таквог стања иступљења овај светитељ Божији би се уверио да се налази усред божанствене Литургије и да треба да настави са служењем. Када су га питали: „Старче, шта си видео и шта си чуо током тих пола сата?“, одговорио је: „Херувими-Серафими славословили Бога!”

* * *

У пратњи анђелских редова, Господ улази у свети Град да би Се жртвовао. Црква нас подстиче да доживимо ову тајну прекомерне Христове љубави у савршеној тишини: *Нека умукне свако њело човечије, и нека у себи сјоји са сјрахом и њрејетом, и нишјта земаљско нека не њомишља; Јер Цар царева и Госјодар јосјодара, долази да буде заклан, и да даде Себе за храну вернима; а исјред Њеја идуг хорови Анђела са сваким Началсјвом и Влашћу, мнојооки Херувими, и шесјокрили Серафими, заклањајући лица, и кличући њесму: Алилуја, алилуја, алилуја.*⁴

Јер си Ти, Господе, Који приноси и који Се приноси

Свештеник говори молитву Херувимске песме: *Нико од везаних њелесним њохотјама и сласјима није досјојан да њриђе, или да се њриближи, или да служи лијтурју Теби, Царе славе; јер Теби служиш – велико је и сјрашно и самим Небеским Силама. Но ијак, ради неисказаног и неизмерног човекољубља своја, њејроменљиво и њеизменљиво њосјтао си човек, и био си нам Архијереј, и као Владика свих, њредао си нам свешјенодејсјво ове лијтурјиске бескрвне жртве; јер Ти једини, Госјоде Боже наш, владаш небеским и земаљским њварима, Ти си ношен на њресјолу херувимском, Госјод Серафима*

¹ О скрушеностји 2, 2, PG 47, 414.

² Омилија на Исаију 2, 1, PG 56, 108–9.

³ Духовни отац старца Пајсија Светогорца (в. Сузе за светј, Образ светачки, Бгд 2005.)

⁴ Херувимска песма у Велику Суботу, Посни Триод, Света Велика Седмица – страсна, Призрен 1996, стр. 237–238.

и Цар Израилја, једини си Свешј и у Свешјима њочиваш. Зашто молим Тебе, јединоја блајој и њотјовој да саслуша: њојледај на мене ѡрешноја и њејотјребноја слугу Твоју, и очисји моју душу и срце од зле савесји, и осјособи ме силом ѡвоја Свешјоја Духа, да обучен у блајодаш свешјенсјтва, ѡресјанем овоме свешјом Пресјолу ѡвом, и свешјенодејсјвујем свешјо и ѡречисјо Тело ѡвоје и ѡречасну Крв, јер Теби ѡрилазим ѡриклонивши ѡлаву своју, и молим Ти се: Не окрени лице ѡвоје од мене, нишји ме одбаци од деце ѡвоје, нејо ме удосјој да Ти ја, ѡрешни и недосјојни слуга ѡвој, ѡринесем ове Дарове. Јер си Ти који ѡриноси и који се ѡриноси; који ѡрима и који се раздаје, Хрисјте Боже наш, и Теби славу узносимо, са бесјочетјним ѡвојом Оцем, и ѡресвешјим и блајим и живојтворним ѡвојом Духом, сада и увек и у векове векова. Амин.

Упоредо са вернима, за Христов Принос припремају се и служитељи низом молитава и свештених радњи.

Прва у том низу је молитва Херувимске песме. Овом молитвом литург признаје и исповеда своју недостојност и божанску величанственост Тајне коју је позван да саврши. Упркос томе приступа светом Жртвенику јер се не ослања на сопствену чистоту и светост, него на милост Божију. Упориште му је море божанског човекољубља, јер је из неизрецивог човекољубља Христос постао човек, био распет и подарио нам Тајну бескрвног жртвоприношења. Христос је дошао да би се једанпут жртвовао на Голготи, али долази исто тако и приноси Се увек, на свакој божанственој Литургији. Он и приноси и приноси Се, Он прима принос и раздаје га вернима као животворну храну. Он је, дакле и Онај Који приноси, Онај Који се приноси, Онај Који прима и Онај Који раздаје.

Исус Христос истовремено и свештенодејствује тајну нашег спасења. Та чињеница је темељ на коме се заснива тајна божанствене Литургије. Христос је „истовремено и хранитељ и храна, Он је Тај Који пружа Хлеб живота, а Он је и то што се пружа; Он је Живот за живе, Мир за оне који траже предаха, Огртач за оне који се желе оденути. Заиста, Он је Тај са Којим можемо корачати, јер Он је и Пут, а поврх тога, Он је свршетак и крај Пута” (Свети Никола Кавасила¹). У Тајни бескрвног жртвоприношења, „Христос је Жртва, али истовремено и

¹ О живоју у Хрисју, Прва беседа, Беседа Нови Сад 2002. стр. 31 (PG 150, 500D.) Упор. Јн. 14, 6.

Свештенослужитељ, Он је Жртвеник, Он је Бог, али је и човек, Он је Цар, али и Архијереј, Он је овца, али и Јагње. Нас ради Он је све свакоме од нас, како би како год било, постао наш живот” (Св. Епифаније¹). Преобилна поплава божанске Љубави донела је свету поплаву божанског Живота.

Христос је човеку све и сва: Он је свештеник који приноси Жртву, али и Јагње које се приноси, Бог Који прима принос и Богочовек који се раздаје онима који заједничаре у вечном животу. Ми, са друге стране, примамо тај Дар и благодаримо Господу као дароватељу: *Благодаримо Ти, Господе Боже сјасења наших, јер све чиниш на добробити живога нашега, да свагда њедамо у Тебе, Сјасишћеља и добродивора душа наших.*²

Као они који ће примити Цара свих

Служебник. Док свештеник чита молитву, ђакон, узевши кадионицу и примивши уобичајени благослов од свештеника, кади свету Трпезу унаоколо, олтар и свештеника, а затим, изишавши пред свете Двери, кади свете иконе и народ, говорећи у себи Педесети псалм.

По молитви и кађењу свештеник и ђакон пред светим Престолом говоре Херувимску песму три пута, клањајући се.

Свештеник: *Ми који Херувиме ѿајансѣвно изображавамо, и Живојворној Тројици Трисвѣту ѿсму ѿевамо, сваку сада живојну брију остиавимо.*

Ђакон допуњава: *Као они који ће ѿримиѣи Цара свих, Анђелским Силама невидљиво ѿраћеноја. Алилуја, алилуја, алилуја.*

Потом свештеник и ђакон одлазе Предложењу; ђакон иде напред; свештеник кади Свете Дарове, молећи се у себи: *Боже, милосѣив буди мени ѿрешноме* (трипут).

Грчки текст: По молитви, свештеник по трећи пут говори: *Ми који Херувиме ѿајансѣвно изображавамо, и Живојворној Тројици Трисвѣту ѿсму ѿевамо, сваку сада живојну брију остиавимо.*

Ђакон допуњава: *Као они који ће ѿримиѣи Цара свих, Анђелским Силама невидљиво ѿраћеноја. Алилуја, алилуја, алилуја.*

Потом свештеник кади свети Олтар, свете иконе и народ. У току кађења говори: *Васкрсење Хрисѣово видевши...* (говори се кад год је недеља), затим: *Ходишѣ, ѿклонимо се* (три пута), и 50. псалм до стиха:

¹ *Проѣив јереси* 2, 1, *Јереси* 55, PG 41, 980C. Упор. 1. Кор. 12, 6.

² Поредак јутрење, Молитва 6. Служебник, Бгд. 1998, стр. 33.

Тага њеи блаѿволийи... Потом свештенослужитељи, клањајући се три пута пред светом Трпезом, целивају антиминос¹, говорећи скрушено ове тропаре: *Саѿреших, ѿред Тобом Сјасе, као блудни син: ѿрими ме, Оче, ѿкајаноја и ѿмилиј ме Боже.*

Вайим, Хрисѣ Сјасе, ѿласом Цариника: Милосѣив буди ѿрема мени, као ѿрема њему и ѿмилиј ме, Боже.

Потом клањајући се саслужитељима, говори: *Оѿросѣиѣ ми браћо и саслужитѣљи.* Затим клањајући се сабраном народу тражи опроштај. Потом свештеник и ђакон одлазе до светог Предложења и поклонивши се целивају часне Дарове, говорећи: *Боже, милосѣив буди мени ѿрешноме и ѿмилиј ме* (Лк. 18, 13).

Да би литург у својим рукама држао часне Дарове неопходно је да дубоко у себи осећа покајање и да приђе Жртвенику као блудни син.

Псалам покајања, који изговара литург док кади, скрушено изговарање тропара, клањање светом Жртвенику и светом Предложењу, тражење опроштаја од Бога и од саслужитеља, као и од народа, све то открива *срце скрушено* (Пс. 50, 19). Својим примером литург показује вернима пут покајања и „иконизује Јована Претечу и Крститеља, који је први почео да проповеда говорећи: *Покајшѣ се, јер се ѿближило Царсѣво небеско* (Мт. 3, 2)” (Свети Герман²). Литург нас подстиче да припремимо *ѿш Госѿодњи* (Мт. 3, 3), то јест пут којим ће довести Цара Христа у наше душе. А тај пут је **покајање**. Тако, сви заједно и литург и сабрани верни народ у покајању дочекују Христов долазак.

Кроз покајање се освештавамо, па када потом дође Христос на наше сабрање, дочекаћемо Га достојни светих Тајни. Христос нам приноси Свој живот. Он „Који је сав огањ, недоступан и неприступан анђелима” (Свети Симеон Нови Богослов³), приноси Себе верницима за храну. А сваки верник с радосћу, а уједно и са трепетом, причешћује се огњем неизрециво се блажећи.

¹ Антиминс је освешћена иконописана тканина на којој се савршава божанствена Евхаристија. Ако свети престо није освешћен, антиминос треба да садржи честице часних моштију. Он симболизује плаштаницу којом је благообразни Јосиф обавио пресвето Тело Господње. Реч *антиминс* (ἀντιμινος) потиче, по једном тумачењу, од грчког предлога *анти* (ἀντί) и латинске речи *mensa* (трпеза). По другом тумачењу потиче од грчке речи *анти* (ἀντί) и друге грчке речи *минс* (μινος), која значи малу црквену службу, или сасуд који се користи за принос дара, и требало би да се пише као у старија времена: *антиминс* (ἀντιμινος).

² *Созерцање*, стр. 401А.

³ *Химна* 22, 36, SC 174, 172.

Грех јесте родио смрт, али покајање отвара пут Живота: „Грех је смрт и ко је онај ко ће кроз њега умрети, а сам од себе васкрснути? Нико, разуме се” (Свети Симеон Нови Богослов¹).

Покајмо се, дакле, и прибегнимо Неувенивом Христу, јер Он је Васкрсење и Живот. Покајање представља излаз из греха, а уједно и улаз у божанствену Литургију, где се приноси Живот.

* * *

Према старијем литургијском тексту, литург после светог Причешћа каже: *Нека дође Благодати Твоја, и нека њрође овај свети*.² Управо у тај простор благодати води нас божанствена Литургија. То је циљ и преподобноме Максиму Исповеднику. За тог великог упућеника у небеске тајне и мистагога верних, Велики вход „је почетак и увод у нову поуку коју ћемо добити на небесима о Домостроју Божијем за нас и о откривењу тајне нашега спасења, која је скривена у неприступној божанској тајанствености”.³ Поуку, која се односи на дело жртвовања самог Учитеља.

Преношење Светих Дарова

Затим ђакон каже свештенику: *Узми, владико*.

Свештеник узима воздух и полаже га на плећа ђакону, говорећи: *Подигниће руке своје ка Свешћини и блајословиће Госјодга* (Пс. 133, 2).

И даје свети Дискос ђакону. [служебник: Затим, узевши дискос ставља га ђакону на главу са сваком пажњом и побожношћу, док ђакон држи кадионицу једним прстом;] Свештеник узима свети Путир, говорећи: *Узиће Бој са усклицањем, Госјод са ѡласом ѡрубним* (Пс. 46, 6). [Служебник: сам пак свештеник узима у руке свети Путир. Тако творе велики Вход] А када се отпева: *Као они који ће ѡримийи Цара свих*, онда полако и ђакон и свештеник излазе на северна врата и творе велики Вход, док ђакон изговара возглас: *Све вас да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме, свајда, сада и увек и у векове векова*.

[Служебник: док пред њима иду свећеносци, и пролазе кроз храм молећи се обојица за све, и говорећи: ђакон: *Блајочесјиви и хрисјољубиви род хришћански, кјийјоре и ѡриложнике свейоја храма ово-*

¹ Преподобни Симеон Нови Богослов, Сабране беседе, Бгд 2005, Катихетске беседе, *Беседа двадесет ѡрећа*, стр. 181.

² Дела апостолских ученика, Дидахи – *Учење дванаесјорице ајосјола Вр. Бања-Требине*, 2002. 10, 6, стр. 139.

³ Свети Максим Исповедник, *Мисјајојја*, 16, PG 91, 693C.

ја (ако је манастир: свете обитељи ове) *да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме свајда и увек и у векове векова*.

Затим свештеник: *Најсвешћинеја ѡријарха* (или *високојреосвешћеноја мийројолийа*, или *ѡреосвешћеној ейискоја*) *нашеја* (име), *свешћенички и монашки ред и сав клир црквени да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме свајда, сада и увек и у векове векова*.

(ако је манастир: *Насјојајшеља ове свейе обитељи, ѡрејодобној ѡумана* (име) *и све у Хрисју брајсјиво њејово да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме свајда, сада и у векове векова*) *Блајоверни и хрисјољубиви, ѡправославни род наш да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме свајда, сада и увек и у векове векова*.

Све вас ѡправославне хришћане да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме свајда, сада и увек и у векове векова.

И пева се други део Херувимске песме.

Ђакон, ушавши на свете Двери, стаје са десне стране, и кад свештеник улази, ђакон му говори: *Свешћенсјиво ѡвоје да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме свајда, сада и увек и у векове векова*.

А свештеник њему: *Ђаконсјиво ѡвоје да ѡмене Госјод Бој у Царсјиву своме свајда, сада и увек и у векове векова*.]

Народ: *Амин*. И пева се други део Херувимске песме. А свештеник, полаже свете Дарове на свети антиминс [Служебник: свештеник ставља свети путир на свети Престо, и узевши свети дискос од ђакона, ставља га на свети Престо], говорећи: *Блајообразни Јосиф, скинувши са дрвешја ѡречисјо Тело ѡвоје, обави ја чисјом ѡлашћаницом, и мирисима ѡмазавши ѡложи ја у нови ѡроб*.¹

[Служебник: *У ѡробу ѡлесно, у аду душом као Бој, у рају са разбојником, и на ѡресјољу био си, Хрисје, са Оцем и Духом, све исјуњавајући, Неојраничени*.

Гроб ѡвој, Хрисје, извор васкрсења нашеја, ѡказа се као живоносан, као лейши од раја, ваисјину свейлији од сваке царске одаје.]

Ђакон: *Учини добро, владико*.

И свештеник кади Светиње, говорећи по трећи пут крај 50. псалма: *Тада ће ѡринеји на жрјивеник Твој ѡеоце, и ѡмилуј ме Боже*.

[Служебник: Онда узевши покриваче са светог дискаса и путира меће их на једну страну светог Престола, и узевши воздух са ђаконових плећа, и окадивши, покрива свете Дарове, говорећи:

¹ Тропар од Велике Суботе.

Блаіообразни Јосиф...

Затим, узевши кадионицу од ђакона, кади свете Дарове три пута, говорећи:

По добройи својој, Госйоде, чини добро Сиону, и нека се сазидажу зидови Јерусалимски; ѿада ће Ти биѿи блаіоуіодна жрѿва ѿравде, ѿринос жрѿве ѿљенице; ѿада ће ѿриносиѿи на жрѿвеник ѿвој ѿеоце.]

За Малог входа литург је покрио лице светим Јеванђељем, чиме је требало да симболише Христа који је дошао да проповеда. Током Великог входа литург заклања лице Даровима које приноси, што треба да иконизује Христа Који се успиње на Голготу да би се жртвовао.

Свештеник долази до светог предложења и, пошто се поклони чашним Даровима, подиже их и „држећи их у висини своје главе, врло смерно излази. Носећи их на тај начин, он пролази кроз храм, између сабраног народа, корачајући полако и свечано, и упућује се ка Жртвенику. За то време верници ... [му се] поклањају... уз свако поштовање... Свештеник пролази праћен свећама и кађењем, и тако ступа у Жртвеник” (Свети Никола Кавасила¹).

Херувимска песма, свеће, рипиде, као и све остало што приличи свештености Великог входа, помаже нам да доживимо Христов долазак. Открива нам, поред тога и „улазак Светих и свих праведника, који улазе заједно са Светим над Светима. Придружују им се и херувимске Силе, анђелске војске, зборови бестелесника и невештаствени редови и невидљиво хитају и прилазе, славословећи творе пратњу пред великим Царем Христом Који долази на тајинствено жртвовање” (Свети Герман²).

Праћен војскама анђела улази у Светињу над светињама носећи у својим пречистим рукама наш живот, као и живот целог света. Часни Дарови су човек и свет, који се кроз Христа враћају Богу. Велики вход симболише повратак и предавање човека и света Богу.

* * *

Света Црква нас подстиче: *сваку сада живојну брију осѿавимо*. Поверавамо Христу, Који се жртвује, цео свој живот и Он га води кроз смрт до Свог васкрсења. Међутим, предавање нашег живота Христа,

¹ Тумачење свейе Лиѿурије, Двадесет пета беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 99. (PG 150, 420AB.)

² Созерцање, стр. 420А.

само је иконизација смрти, „док наше обнављање... представља истински живот” (Свети Никола Кавасила¹).

Док је свештенослужитељ вршио проскомидију, положили смо у часне Дарове сав наш живот: наше невоље и радости, наши непријатељи и пријатељи, живи и упокојени, сада су у рукама Христовим. А Он све нас приноси Богу Оцу.

Када молимо Христа: *Помени ме, Госйоде, у Царсѿву своме*², од Њега иштемо да нас се сети у Царству своме, то јест да нас извуче из заборава смрти и да нас уведе у *Исѿину* и Живот, а то је Он сам, како бисмо могли ми Њега да помињемо кроз тајну Његовог спомена, кроз божанствену Литургију.

* * *

Преношење светих Дарова са светог предложења на свети Жртвеник (свети Престо) „изображава улазак Господњи из Витаније у Јерусалим” (свети Герман³). Цар царева улази у свети Град. Литург тако постаје магаре *на које нико од људи није уседао* (Лк. 19,30.) и зато је достојан да преноси Цара славе. Верни, уместо хаљина својих⁴ простиру сами себе: падају ничице. И духовно припремљени дочекују Христа.

*„Гранчицама умно очисѿивѿи душе,
као деца, с вером кличемо Хрисѿу,
на сав ѿлас узвикујући Владики:*

*Блаіословен да си, Сѿасе, Ти Који си дошао у свей
да сѿасеш Адама од сѿарој ѿроклетѿства...*

Речи [Логосе], Који си домостројем својим све на корист учинио, слава Теби.”⁵

Благообразни Јосиф, скинувши са дрвета

Полагање часних Дарова на свети Жртвеник и затварање Царских Двери је последња свештена радња великог Входа.

Размештајући свети путир и свети дискос на свети Престо, свештеник изговара тропар: **Блаіообразни Јосиф** ... Свети дискос, на коме се налази извађени део просфоре, Агнец, симболизује руке светих

¹ Тумачење свейе Лиѿурије, Четврта беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 40. (PG 150, 380А.)

² Упор. Лк. 23, 42.

³ Созерцање, стр. 420D.

⁴ Упор. Лк. 19, 36.

⁵ Јутрење у недељу Цвети.

Јосифа и Никодима, „који погребеше Христа” (свети Герман¹). Воздух, односно велики покривач положен на часне Дарове, симболизује плаштаницу у коју је Јосиф увио пречисто Тело Христово, а кађење иконизује мирисе којим га је помазао пре Погребења. Напокон, затварање Царских Двери симболизује печење животворног Гроба.

Литург чинодејствује дело Христовог погребња, дакле оно што су учинили свети Јосиф и свети Никодим. И он, у том часу дубоко потресен, као и они, види *одевену свейлошу као хаљином*. Рида, и ридијући говори: *Авај мени, ђреслаику Исусе! која малојре сунце ђледајући на Крсћу обешена, ђшамом се заодену; и земља са сћрахом се ђојресаше, и завеса храма се раздираше. А ево сада видим Те, мене ради дравољно сишавшеј у смрт. Како да Те ђојребем, Боже мој, и како ђлашћаницом да Те увијем? Којим ли рукама да се дојтакнем нејљеноја Тела Твоја? Или које ђесме да ојћевам исходу Твоје, Милосрдни? Величам сћрадања ђвоја, ђесмословим и ђојребене ђвоје, са Васкрсењем, ђворећи: Госјоде, слава Теби.*²

Сваки верујући дужан је да подражава светог Јосифа који „подиже тело Исусово увијено у чисто платно и стави га у нови гроб. А то значи у новог човека. Нека се, дакле, свако ревносно брине да не сагреша, како не би показао ниподаштавање према Богу Који обитава у њему и како Га не би одагнао из своје душе.”³

Душа сваког верника постаје тако нови гроб који треба да прими пресвето Тело Христово.

Свети Дух саслужује

Свештеник говори ђакону:

Помени ме, брајје и саслужиђељу.

А ђакон одговара: **Свешћенсћво ђвоје да ђомене Госјод у Царсћву своме свајда, сада и увек и у векове векова.**

Затим ђакон, приклонивши главу говори свештенику: [само у грчком тексту: **Помоли се за мене, владико свейи.**]

Свештеник одговара: **Дух Свейи доћи ће на ђебе, и сила Свевшњеја осениће ђе** (Лк. 1, 35.).

¹ Созерцање, стр. 421С.

² Посни Триод, Света Велика Седмица – страсна, Призрен 1996, На свети Велики Пекат на вечерњи, Слава, И сада. Глас 5. стр. 171.

³ Велики старечник, Поуке ђустинских ојцаца (ђемајска збирка), Бгд. 2004, Десето поглавље, поука 46, стр. 217.

А ђакон говори: [само у грчком тексту: **Дух Свейи да саслужује са нама све дане живоји нашеја.**] **Помени ме, владико свейи.**

Свештеник: **Да ђе ђомене Госјод Бој у Царсћву своме свајда, сада и увек и у векове векова.**

Ђакон: **Амин.** И целивавши руку свештенику, излази на северна врата и ставши на обично место, говори јектенију.

Док Христос улази у свети Град, са Њим је и Утешитељ. За време Великог входа, заједно са анђелским Силама и Светима, „током Бескрвне Жртве и словесне службе први је уз Њега Свети Дух. Умно га видимо у огњу, кађењу и миомирисном диму. Огањ указује на Божанство, док је миомирисни дим Његово присуство, јер је невидљиво дошао и обавио нас миомирисом мистичне бескрвне службе” (Свети Герман¹). Христос чинодејствује спасење човеково у Светоме Духу: „Христовом доласку Дух претходи. Док је био у телу и Дух је са Њим био нераздвојан... Зближавање с Богом бива кроз Духа” (Свети Василије Велики²).

У Цркви је све дар Утешитељев: „Светим Духом вазнео се у Царство небеско, а исто тако је дошло и до усиновљења: примили смо смелост да Бога називамо *својим оцем*! Кроз Светога Духа удостојени смо да постанемо причасници благодати Христове, да будемо чеда светлости, да заједничаримо у вечној слави и, једном речју, да имамо у изобиљу сваки благослов, како у овом, тако и у будућем животу” (Свети Василије Велики³).

Сада литург призива Светога Духа и моли се да ђакон осени Својом благодаћу. И ђакон се, са своје стране, моли: **Дух Свейи да саслужује са нама.** Утешитељ се моли за нас уздисајима неизрецивим (Рим. 8, 26). Заступа нас. И наше молитве су Његов дар: *нико не може рећи: Исус је Госјод, осим Духом Свейим* (1. Кор. 12, 3). Па и само сабрање је дар Утешитељев: „Онај ко нас сабира и све позива проповеђу је Утешитељ” (св. Василије Велики⁴). На сабрању у цркви Утешитељ саслужује са свештеником и открива Христа вернима: Свесвети Дух премудрошћу води и руководи „личност по личности до савршеног познања и до приопштења самоме великоме Богу и Спаситељу свих Христу” (Преподобни Максим Исповедник⁵).

¹ Созерцање, стр. 420АВ.

² О Свейој Духу 19, 49, PG 32, 157АВ.

³ Исто, 15, 36, PG 32, 123В.

⁴ На Псалм 48, 1, PG 29, 433А.

⁵ Дојмајика ђакону Марину, PG 91, 73А.

* * *

Свети осећају саслуживање Светога Духа и чулно виде Његово осећење. У Духовном лугу налазимо следећу приповест:

„Десет миља од града Еге налази се храм светог Јована Крститеља. Онде је тиховао један свети Старац, јеромонах, врлином пребогато украшен. Једнога дана, мештани дођоше епископу са оптужбама против старца, говорећи: 'Отерај одавде тога старца јер нас мучи. Безброј пута недељом почиње да служи божанствену Литургију у три сата после подне! Не држи се утврђеног реда сабрања'. Позове епископ старца и каже му: 'Калуђеру, зашто се тако понашаш? Зар не знаш црквени Устав?' А старац му одговори: 'Истина је, преосвећени, тако стоје ствари... Али не знам шта да радим. Јер недељом, по завршетку јутрења, стојим поред часне Трпезе. И све док не видим да Свети Дух осећује свети Жртвеник, не почињем да служим божанствену Литургију...' Тада се епископ задиви старчевој врлини и обавести о томе мештане. И они отидоше у миру, славећи Бога.”¹

4. ЈЕКТЕНИЈА ЗА ПРЕДЛОЖЕНЕ ЧАСНЕ ДАРОВЕ И СИМВОЛ ВЕРЕ

Савршенство без краја

Дойунимо молићу своји Госјоду.

Народ на сваку прозбу одговара: *Госјоде, њомилуј.*

За ѡпредложене часне Дарове, Госјоду се њомолимо.

За овај свети храм, и за оне који са вером, њобожношћу и сјрахом Божијим улазе у њега, Госјоду се њомолимо.

Да нас избави од сваке невоље, њнева, ѡјасносји и шескобе, Госјоду се њомолимо.

Зашишиши, сјаси, њомилуј и сачувај нас, Боже, блајодаћу швојом.

Сав дан савршен, свети, миран и безјрешан. од Госјода молимо.

Народ: *Погај, Госјоде.*

Свакодневни живот, са свим својим опасностима, бригама и најразличитијим невољама и искушењима, не остаје изван божанствене Литургије. Налазећи се у простору духовности, човек не губи своју тварну димензију. И душа и тело испуњавају се миром Божијим.

¹ Јован (или Софроније) Евкрата, *Духовни луј* 27, PG 87γ, 2873BC.

Овим прозбама, дакле, које сада литург започиње, иштемо од Господа да тај дан буде миран, да анђео чувар буде анђео мира, да се цео свет радује миру и да у миру буде и свршетак овога живота. У божанственој Литургији мир Божији постаје песма коју поју верни: „О љубљени мире, који си и моје размишљање и мој украс” (Свети Григорије Богослов¹).

* * *

Духовни живот је непрекидно кретање ка савршенству. Оно је заиста непрекидно, јер врлина није крај: „Једна је граница савршенства: неограниченост” (Свети Григорије Нисијски²). А крај делања врлина, бестрашће, је савршенство које нема свршетка: Она је „савршено савршенство савршених, чијем усавршавању нема краја” (Свети Јован Лествичник³).

Ову дефиницију савршенства разјашњава свети Јефрем: „Бестрашници, док се незауостављиво све више успињу ка ономе за чим највише жуде, чине савршенство неусавршивим... А савршенство је, наравно, ограничено, што се тиче мере човекових могућности, али јој у ствари нема краја, јер свакодневним напредовањем, она увек саму себе превазилази, па се тако непрестано креће навише, успињући се према Богу”⁴

Свети Макарије Египатски, осврћући се на духовно савршенство, каже: „Када душа доспе у савршенство Светога Духа, то јест када се савршено очисти од свих страсти и неизрецивом заједницом се сједини са Духом Утешитељем... тада цела постаје светлост, цела постаје око, цела постаје дух. Цела постаје радост, починак, весеље, цела постаје љубав, цела постаје милосрђе, благост и доброта.”⁵

На литургијском сабрању тражимо савршенство, јер „савршенство происходи из богоначалног усавршитељног дара”⁶ евхаристијске Тајне.

¹ *Омилија* 22, 1, PG 35, 1132A.

² *О Мојсијевом живоју*, 1, PG 44, 301B.

³ *Лествица*, Бгд. 1999, Поука XXIX, стр. 279.

⁴ У делу Калиста и Игнатија Ксантопула, *О онима који су гостиили живоју у безмолвију* 87, Ф 4, 281.

⁵ *Духовне беседе* 18, 10, PG 34, 641A.

⁶ Свети Дионисије Ареопagit, *О црквеној јерархији* 3, 1. PG 3, 424D.

Анђео чувар

Анђела мира, верној вођу, чувара душа и њела наших, од Госѡда молимо.

Народ: *Погај, Госѡде.*

Сваког верника, од тренутка његовог крштења, чува један анђео чувар. Литург усрдно моли Господа за сваког ко је примио свето Крштење: *Привежи за њеѡв живој анђела светилој*. Сам Господ је спомињао анђеле чуваре говорећи о малој деци: *Анђели њихови... сѡално ѡледају лице Оца моѡа небескоѡа* (Мт. 18, 10).

Пророк Давид нас уверава: *Посѡавиће се оружан Анђео Госѡодњи око оних који Га се боје, и избавиће их* (Пс. 33, 7). А Василије Велики то тумачи овако: „Поред свакога ко верује у Господа, непрестано се налази анђео, уколико га ми не отерамо својим злоделима. Јер као што дим тера пчеле, а смрад голубове, тако и анђела, чувара нашега живота, одгони и дубоко жалости смрадни грех. Ако имаш у својој души дела достојна анђелске заштите... Бог ће поред тебе поставити анђелску стражу. И пази колика је сила анђелске природе: Један анђео може се поредити са целом армијом... Као што се бедеми подижу око градова и спречавају непријатељске нападе са било које стране, тако исто и анђео”¹ као кула са бедемима штити тебе са свих страна.

Када је преподобни Макарије отишао у Константинопољ, намери се једнога дана на финог младића како плаче пред неком јавном кућом. Беше сакрио лице рукама и толико ридао, да помислиш да и небо са њим плаче. Приђе му, дакле, и замоли га да му каже разлог толике жалости. И он му одговори: „Ја сам, славни слуго Божији, по природи анђео. Као што сваки хришћанин по крштењу добије једног анђела од Бога да га чува, тако је и мени било одређено да чувам овога овде човека. Али много ме боли што га видим како сагрешује, као сада када се налази у овој јавној кући. Како да не ридам над иконом Божијом, која је завршила у таквој тами?” Рече му тада светитељ: „А зашто га не посаветујеш?” Анђео му на то одговори: „Немам права да му приђем. Јер откако је почео да сагрешује, он је слуга демонима и ја немам никакве власти над њим”².

¹ На Псалм 33, 5, PG 29, 364BC.

² Упореди: Свети Макарије, PG 34, 221ABC.

Литурговом прозбом тражимо од Господа да наш живот буде таква да не удаљи од нас анђела чувара. Јер он је, после Господа, наша нада у спасење.

Корисно душама нашим

Оѡрошѡај и оѡјушѡење ѡрехова и саѡрешења наших, од Госѡда молимо.

Народ: *Погај, Госѡде.*

Добро и корисно душама нашим, и мир у свеѡу, од Госѡода молимо.

Народ: *Погај, Госѡде.*

Добро и корисно које иштемо од Господа, није оно што људи у свету обично сматрају „добрим и корисним”, јер, како каже свети Златоуст, „другачији је за верне смисао онога што је корисно, у односу на оно што мисле многи људи”¹. Хришћанин зна да постоји не само душа, него и други живот и на све око себе гледа кроз призму вечности.

Па ипак, будући да ми хришћани често не знамо шта је корисно за нашу душу, молимо Христа да нам подари оно што Он сматра корисним. Свети Златоуст још каже: „Ти не знаш шта је теби на корист, али Бог то добро зна. Зато често од Њега тражиш нешто што ти шкоди и што је опасно, али Бог, Који се промишља Својом стара за твоје спасење, не води рачуна о ономе што тражиш, него се у свакој прилици стара да примиш оно што ти је корисно”². Зато верника не мучи ако не добије оно што је тражио, јер верује да је Господ Онај Који по великом мудрости својој старајући се о свему човекољубиво дарива оно што је на корист свима³. Те стога, примио одговор на своју прозбу, или не, верник је благодаран и славослови љубав Његову.

Ако не добијемо од Бога оно што тражимо, то је зато што тражимо камен, а не Хлеб живота. „Нека све твоје прозбе имају духовни смисао, па ћеш сасвим сигурно примити оно што иштеш”⁴, наглашава свети Златоуст. Сам Господ нас подстиче да не тражимо безначајне ствари, јер, како нас уверава, *само је једно ѡѡѡребно* (Лк. 10, 42). Тако ми на божанственој Литургији од Бога тражимо заправо од Бога небески

¹ На Друју ѡосланицу Коринћанима 2, 8, PG 61, 404.

² На Пс. 145, 6, PG 55, 526.

³ Види: Јутрење у суботу, глас 4. Катизма.

⁴ На Маѡеја 23, 4, PG 57, 312; 313. Упор. Мт. 7, 9.

Хлеб, Христа. Он је то *једно* што нам доноси корист: *носи нас све заједно* нашем Оцу небеском.

Смрт – почетак бољег живота

Остало време живога свога у миру и покајању да проведемо, од Господа молимо.

Народ: *Погај, Госпoде.*

Крај живога нашега да буде хришћански, без бола, нејослидан, миран, и да добар одговор дамо на Спрашном Христовом Суду, молимо.

Народ: *Погај, Госпoде.*

Поменуши пресвету, иречисту, ирблагословену, славу Владицицу начу Бојородицу и Приснодјеву Марију са свима Светима, сам се себе и једни друге у сав живог свој Христу Боју предајмо.

Народ: [само у грчком тексту: *Пресвета Бојородице, сјаси нас.*] *Теби, Госпoде.*

Човек који живи у крилу Цркве не плаши се смртога часа. Кроз покајање се за њега припремио, а у божанственој Литургији још од сада предокушава будући живот. Такав човек „зна да је време након покајања преиспуњено радошћу и уживањем. Радост у његовом срцу побеђује смрт и Ад је не савлађује, јер таквој радости нема краја” (Свети Симеон Нови Богослов¹).

За све оне који су се покајали и заволели Христа, смрт није прелазак у таму непостојања, него двери за улазак међу сватове, рађање новог живота. Игнатије Богоносац је, идући у Рим, где је по пресуди било одлучено да буде бачен лавовима, тамошњим хришћанима, који су покушавали да преиначе судску пресуду, написао: „За мене је боље да умрем за Христа, него да царујем целим светом... Тражим Онога, Који је ради нас умро. Желим Онога, Који је за нас васкрсао. Ближи ми се рођење. Опростите ми браћо. Немојте ме спречити да живим, немојте ми пожелети да умрем! Ономе ко жели да припада Богу немојте даривати свет. Пустите ме да примим чисту светлост. Када стигнем онамо (Богу), онда ћу бити Божији човек.”² За светитеље је смрт оно што ми називамо животом, а такозвана смрт их води у живот:

¹ *Капихетске беседе*, 23 SC 113, 22.

² *Римљанима* 6, PG 5, 692B-693A.

„Добро је да 'омркнем' са овога света, како бих 'освануо' пред лицем Његовим.”¹

У *Духовном лују* можемо прочитати о упокојењу једнога старца овакву повест: „На месту званом Арселајево боравио је авва Михаило. Када се тешко разболео, па је било јасно да ће умрети, рече свом ученику Евстатију: 'Чедо моје, донеси ми воде да омијем руке и да се причестим.' Пошто се причестио, рече му: 'Ти знаш, чедо моје, да је ово место опасно због стрме низбрдице којим се иде до гроба, па ако умрем овде горе, биће за тебе опасно да ме спустиш доле да би ме сачувао. Помози ми да полако заједно сиђемо.' Када сиђоше, старац се помоли, пољуби ученика и рече му: 'Нека мир буде с тобом, чедо моје, и моли се за мене.' И пошто леже у гроб, престаи се Господу преиспуњен радошћу и весељем!”²

Светитељи одлазе Господу испуњени миром, пошто су савршили све у животу. „Усхићени и радосни”, каже свети Златоуст, иду у смрт, јер је она „почетак бољег живота, увод у духовнији живот и прелазак од нижег ка вишем”³. За светитеље смрт је „почетак и пут преображења ка бољем” (Свети Григорије Нисијски⁴).

Греси и незнања

Молитва приношења, коју свештеник говори тихо после стављања божанствених Дарова на свети Престо:

Госпoде Боже Сведржителу, једини Свети, који иримаши жртву хвале од оних који Те свим срцем иривају, ирими молишву и нас ирешних, и иринеси је светоме Жртвенику ирвом, и оспособи нас да Ти за ирехе своје и незнања народна ириносно Дарове и духовне жртве. И удостој нас да нађемо благодати иред Тобом, да Ти жртва наша буде благододна, и да Благи Дух благодати ирвоје сиђе на нас, и на ове иредложене Дарове, и на сав народ ирвој.

Свештеник гласно:

Милосрђем Јединороднога Сина ирвога, са којим си благословен, са иресветим и благим и живоирворним ирвојим Духом, сада и увек и у векове векова.

Народ: *Амин.*

¹ Исто, 2, PG 5, 688B.

² Упор. *Синајски синаречник*, у ирчком издању, стр. 184.

³ *На Маијеја* 38, 4, PG 57, 433. и *На светои свештеномученика Вавила* 1, PG 50, 529.

⁴ *Посланица Пулхерији*, PG 46, 877A.

Овом молитвом, која се зове *Молиѣва ѣриношења*, литург усрдно моли Господа да га удостоји да принесе свете Дарове за своје грехе и народна незнања.

Није, разуме се, без значаја чињеница што се у молитви исто дело (грех) спомиње са две различите речи: *ѣрех* и *незнање*. Греси народа се називају народним незнањем. Божанствена Литургија се, дакле, узноси Богу за сагрешења свештеника и за све оно што је из незнања починио народ.

Сви смо ми грешни. Али, док народ може да сагреси из незнања, свештенику незнање није допуштено. И најбезначајнија свештеникова сагрешења су велика „не по њиховој природи, него зато што добијају на озбиљности и тежини због свештеног достојанства онога ко се усудио да их почини” (Свети Златоуст¹). Као што је Бог рекао Израѣљцима: ако свештеник згреши, исто је као да је згрешио цео народ. Зато је одредио да се у том случају принесе иста жртва која се приноси, *ако ли би сав збор синова Израѣлевих зѣрешо нехотиѣце* (3. Мој. 4, 13). Ова чињеница „показује да је за свештеникове ране потребна већа помоћ, то јест онолика колика је потребна за ране народне”²

Литург, као човек *везан ѣелесним ѣохоѣама и сласѣима*, узноси свети Принос за себе и за *незнања народна*. Безгрешан је био једино Христос, *ѣошѣо сѣм изврши очишѣење ѣрехова наших* (Јев. 1, 3). Управо зато литург припада Господу, иште отпуштење грехова и моли Га да осени срца верних Пресветим Духом, како би Му Жртва била *блаѣоуѣодна*.

Мир припрема пут љубави

Свештеник: *Мир свима*.

Народ: *И духу ѣвѣоме*.

Када је, у стара времена, божанствена Литургија почињала Малим входом и читањима Апостола и Јеванђеља, прва свештеникова свештена радња било је произношење мира. И надаље је литург више пута произносио мир Божији. То бива и данас: када чита свето Јеванђеље, када благосиља, или возглашава целив мира, када се савршава Жртвовање, литург говори: *Мир свима*.³

¹ О свешѣенсѣву 6, 11, PG 48 687.

² Исто.

³ Упор. Свештени Златоуст, На ѣосланицу Колошанима 3, 4, PG 62, 322–3.

Свештеници изговарају *Мир вама* „од самог почетка Тајне... јер да би мир био међу нама и између нас и Бога, мора да се схвати као извор, као почетак свакога добра” (Свети Кирило Александријски¹). Када смо испуњени миром, онда смо близу Бога. А што смо ближе Богу, све се више наслађујемо Његовим миром. Син и Логос Божији тада улази у нас и успокојава наше срце.

Литург произноси мир Божији „стога што је он мати свих добара... Он припрема пут љубави” (Свети Златоуст²). И заиста, „за нас је најзначајнији мир Христов, јер он са собом међу нас, као своју сестру, доводи љубав” (Свети Кирило Александријски³).

Примамо благослов *мира* и хитамо ка *љубави*. Хитамо у сусрет Христу, јер Он је Мир и Љубав.

Целив љубави

Ћакон: *Љубимо једни другѣ да бисмо једнодушно исѣовевали:*

Народ: *Оѣа и Сина и Свѣѣѣѣа Духа, Тројѣцу једносушѣину и не-раздељиву*.

Потом следи целивање.

[Службеник: Свештеник се клања три пута, говорећи тихо: *Љубићу Те, Госѣоде, креѣѣѣѣ моја. Госѣод је ѣврђава моја, и ѣрибежиѣѣѣѣ моје* (трипут).

Затим целива свете Дарова онако како су покривени, и то најпре врх светог диска говорећи: *Свѣѣѣѣ Боже*; затим врх светог путира, говорећи: *Свѣѣѣѣ Крејѣѣѣѣ*; и најзад крај свете Трпезе, говорећи: *Свѣѣѣѣ Бесмрѣѣѣѣни, ѣѣмилуј нас...* Ако је само један ыакон, и он се на исти начин клања на месту на коме стоји, и целива орап онде где је знак крста...]

Пошто се саврши Тајна, причестићемо се Христом, али не можемо да се сјединимо са Богом, уколико нисмо сједињени са својим сапутницима у Царство. Ако Христос није међу нама, не улази у нас. Стога заједница љубави верујућих претходи, да би тек потом уследило божанствено Причешће. Зато нас ыакон подстиче: *Љубимо једни другѣ*.

Љубав међу нама је предуслов и за исповедање вере: *Љубимо једни другѣ да бисмо једнодушно исѣовевали*. Ми смо иконе Тројичног

¹ На Јована 11, 2, PG 74, 708BC.

² На ѣосланицу Колошанима 3, 4, PG 62, 322.

³ На Јована 11, 2, PG 74, 473A.

И Који ће ојейи доћи са славом, да суди живима и мртвима, Његовом царству неће бити краја.

И Духа Светија, Господа Живојворног, Који од Оца исходи, Који се са Оцем и Сином заједно пошљује и заједно слави, Који је јоворио кроз пророке.

У једну, свету, саборну и апостолску Цркву.

Исповедам једно крштење за ојрошћење грехова.

Чекам васкрсење мртвих.

И живој будућеј века. Амин!

Након отпуста оглашених, затварале су се двери храма. Ђакони и ипођакони су стајали код двери, како у храм, за време светог Узношења не би нико од верних изашао, као и да нико од неверника и јеретика не би ушао у храм. У Апостолским Уставима пише: „Нека се чувају двери храма, да не би унутра ушао неко безверан или недостојан. И ако дође неки брат или сестра из друге парохије, носећи неку хитну поруку, ђакон нека их испита... да нису можда оскврнути неком јереси.”¹

Као што храм има двери, које треба да чувамо, како унутра не би ушао неко недостојан, тако и човек, чија душа је храм Божији, као двери има чула, која треба чувати у том свештеном часу, како у њега не би ушао грех. Могуће је, наиме, да тада сагрешимо на више начина: видом, слухом, чулом мириса, чулом додира, чулом укуса, језиком и помишљу. И тада се обистињују пророкове речи: *Јер се љоје смрт на пророзе* (Јер. 9, 21). Стога, када ђакон возглашава: **двери, двери, са мудростију љазимо**, то значи: Када стојимо на светој Литургији треба себе да очувамо чистима од сваког блудног погледа, од осуђивања браће, ружења и испразног разговора, неумесног смеха и сваке лажи... Само тада заиста стојимо смерно и са страхом Божијим на светој Литургији.

Затварање двери храма указује и на затварање чула и удаљавање ума од земаљских помисли. Тако ослобођен слика и представа испразног света, човек доспева до созерцања божанствености. Реч [Логос] води душу „до умних откривења” (Преподобни Максим Исповедник²).

¹ Апостолске уставне 2, 57–8, PG 1, 737B–740A. Према Апостолским уставима, на Литургији одмах након целива љубави ђакон каже: *Да не буде никоја од оглашених, никоја од слушајалаца, никоја од безверних, никоја од иноверних.* (8, 12, PG 1, 1092A) Током времена од ове заповести остао је ђаконов возглас: **Двери, двери...** Према томе, овај возглас је имао и треба да има практични циљ.

² Мистагогија 13, PG 91, 629B.

Набрајање дарова Божијих

Након затварања двери, ми, верни, сабрани око Престола Господњег исповедамо своју веру у Тројичног Бога и Његову љубав. Права вера је неопходан предуслов за чинодејствовање ехаристијске Тајне.

Символ вере је набрајање дарова Божијих и човеково благодарење. За узврат божанским даровима које смо примили од Господа, ништа друго не можемо „осим да исповедамо толика Његова доброчинства и да му благодаримо на њима”, каже свештени Златоуст¹. Исповедање Символа вере исказује „тајинствено благодарење које ћемо узносити у другом животу, за сва чудесна дела и све оно што премудри Промисао Божији промишља за наше спасење” (Преподобни Максим Исповедник²). То ће истовремено бити и доказ да је љубав Божија уродила плодовима.

5. СВЕТО УЗНОШЕЊЕ (АНАФОРА) – КАНОН ЕВХАРИСТИЈЕ

Стојмо са страхом

Ђакон: **Стоймо смерно, стоймо са страхом, љазимо да свети Принос у миру узнесемо.**

Народ: **Милости мира, жртву хвале.**

Сада почиње Свето Узношење, најсвештенији тренутак божанствене Литургије. Зато нас ђакон позива да пазимо на стање своје душе и положај свога тела: **Стоймо смерно, стоймо са страхом**. Овај возглас се у време свештеног Златоуста изговарао нешто другачије: Ὁρθοί, στῶμεν καλῶς (са безмало истим значењем: Стојмо смерно, стојмо како приличи)³

Свети Јован Златоуст овако тумачи ово подстицање: Треба да „да узвисимо своје помисли које теже ка земљи, да се ослободимо духовне 'одузетости' у коју нас доводе житејска старања, како бисмо могли своју душу будном и смерном да покажемо пред лицем Господњим... Помисли само близу кога стојиш, са ким ти предстоји да призиваш Бога:

¹ На Посиане 9, 5 PG 53, 80.

² Мистагогија 13, PG 91, 696B.

³ Одговарајући возглас, према Апостолским Уставима гласи овако: **Стоймо смерно љред Господом са страхом и шрейетом да бисмо, стојећи тако, љринели.** (Уставне 8, 12, PG 1, 1092A)

са Херувимима... Нико духовно немаран и бесплодан, дакле, не треба да заједничари овим свештеним и тајинственим тропарима... Напротив! Пошто одагна све земаљско из свога ума и целога себе пренесе на небеса, нека произноси ову пресвету песму Богу славе и величанствености, као да стоји пред самим Престолом славе и лети заједно са Серафимима. Зато нас ђакон подстиче да стојимо смерно у том часу... То јест да стојимо са страхом и трепетом, трезвене и будне душе.”¹

Божанствена Литургија се назива *Узношење* зато што се ми и наши часни Дарови узносимо (узвисујемо) ка Богу. И треба „да стојимо са побожношћу и страхом у страшном часу светог Узношења. Јер са онаквим душевним настројењем и са онаком помишљу са каквима човек стоји у том часу, такав ће се узнети ка Богу” (Свештени Златоуст²).

Часни дарови се не полажу просто на земаљски Жртвеник, него се узносе до наднебесног Жртвеника. А сви ми смо позвани да се узнесемо у тај простор непомућеног мира. Прелажење у онај простор треба да се одвија у *миру*. У часу када се узноси свети Принос на наднебесни Жртвеник, анђелске Силе стоје уз њега са страхом и трепетом. Благочестиво сакривају своја лица и песмама славе Тројично Божанство.

Милост мира, жртву хвале

На ђаконов подстицај упућен вернима да свети Принос узнесу у *миру*, они одговарају: Узносимо га у миру и с љубављу према Господу и према својој браћи. Узносимо *милости мира*. Узносимо *милости*, то јест љубав, која је плод мира. И заиста „када душу никаква страст не узнемирава, тада нема никакве препреке да она буде испуњена милошћу” (Свети Никола Кавасила³).

Кроз речи пророка Осије, Бог нам каже да је Њему угоднији принос љубави према Њему и према браћи, од жртве која се принесе без љубави: *јер је мени милости мила, а не жртва* (Ос. 6,6). Уосталом, „све заповести о жртвовању и паљеницама у Старом Завету садрже уједно и заповест о милости и љубави” (Свети Василије Велики⁴). Следствено томе, не можемо да узнесемо жртву славословља Божијег, пре но што узнесемо жртву своје љубави. Жртва која се узноси с љубављу је

¹ О недокучивости божанске природе, 4, 5 PG 48, 734.

² На Рождество Исуса Христа 7, PG 49, 361.

³ Тумачење светле Литургије, Двадесет седма беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 104. (PG 150, 424B)

⁴ На Исаву 1, 27, PG 30, 172C.

жртва благоугодна Богу. То је онда жртва која прославља и песмама слави Његову љубав: *Жртва хвале*.

Такву жртву Бог од нас тражи: *Принеси Богу жртву хвале* (Пс. 49, 14). „То јест, жртву благодарења, свештених тропара и славословља кроз дела... Треба да живиш тако да се твој Бог прославља. Тако је поучавао и Христос, говорећи: *да се светли светлости ваша пред људима, да виде ваша добра дела и прославе Оца вашега који је на небесима* (Мт. 5, 16). Нека, дакле, твој живот буде такав да се прослави твој Владика и тада си принео потпуну жртву” (Свети Јован Златоуст¹).

Верни хришћанин зна каква жртва је благоугодна Богу и обраћа се Његовој љубави овим речима: „Принећу Ти славословље из срца, са жртвеника своје душе. И савршићу за љубав Твоју жртву хвале, која је благоугоднија од безброј паљеница. Савршићу је за Тебе, савршенога Бога” (Свети Василије Велики²).

На божанственој Литургији узносимо *жртву хвале* по превасходству. Ми верни кроз Христа *приносимо Богу жртву хвале, што јеси, плод усана које исповедају Име његово* (Јев. 13, 15). Узносећи свети Принос, ми верни, каже свештени Златоуст, приносимо „молитве, песме, благодарење. То су плодови усана... А израз *које исповедају Име његово*, значи да Му благодаримо на свему, а особито за све што је претрпео за нас.”³

Господу је угодна ова жртва хвале, јер је у њој садржан пут човековог спасења: *Жртва хвале прославиће ме, и тамо је људи којим ћу му показати спасење Божије* (Пс. 49, 23). На божанственој Литургији ми верни приносимо Богу *жртву хвале*, а Бог нам за узврат дарива Своје спасење, то јест Христа.

Дарови Свете Тројице

Свештеник, благосиљајући народ, гласно говори:

Благодати Господа нашега Исуса Христа, и љубав Бога Оца, и заједница Светица Духа да буде свима вама. (2. Кор. 13, 13)

Народ: ***И са духом твојим.***

На божанственој Литургији постајемо причасници дарова Свете Тројице: Од самог источника, дакле, ***љубав Бога Оца***, путем и кроз две-

¹ На Пс. 49, 5, PG 55, 248.

² На Пс. 115, 5, PG 30, 113B. Паљеница – *δλοκαῦτωσα* (када се на жртвенику спаљивала цела жртвена животиња), била је, по Мојсијевом закону најузвишенија жртва.

³ На Посланицу Јеврејима 33, 4, PG 63, 229–130.

ри, а то је **Блаіодаџ Госіода нашеіа Исуса Хрисџа**, долази на пуноту Цркве и на сваког верника понаособ **заједница Светіоіа Духа**.

„Ова молитва, узета из посланице блаженога Павла, призива нам добра од Свете Тројице... од Сина задобијамо благодат, од Оца љубав, а од Светога Духа заједницу. Јер, Син нам је понудио Себе као Спаситеља, иако ми томе ништа нисмо допринели, него смо чак и криви пред Њим... Његов Промисао о нама јесте благодат. Пошто се Отац кроз страдања Сина спријатељио са људским родом и заволео Своје непријатеље, Његов однос према нама се назива љубављу. Но, кад је Бог, Који је **боіаџ у милосџи** (Еф. 2,4), требало да Своје непријатеље, са којима се спријатељио, учини заједничарима Својих добара, то је остварио Свети Дух, Који је сишао на апостоле. Због тога се доброта Светога Духа према људима назива **заједницом**” (Свети Никола Кавасила¹).

Божанствена Литургија је човекова заједница у благодати Тројичног Бога. Човеку се дарива живот, као дар Свете Тројице: „Дарива нам се живот од Оца, кроз Христа у Светоме Духу.”² Уопштено речено, сваки божански благослов који човек прима јесте дар Свете Тројице. Јер, како каже свештени Златоуст, „У Свете Тројице све је неразделиво. Где је заједница Светога Духа, ту је и заједница Сина. А где је благодат Сина, ту је и благодат Оца и Светога Духа.”³ Тако да је „Оца и Сина и Духа Светога један дар, као и власт”⁴

* * *

Одговор народа на свештеников благослов показује да верници дејствено узимају учешћа у вршењу божанствене Литургије. О томе свештени Златоуст каже: „Свештеник не дира Дарове, који се налазе пред њим, пре но што измоли за вас благодат Господњу и пре но што му ви одговорите: **И са духом џвојим**. Овим одговором подсећате себе... да предложени Дарови нису дело човека, него су благодат Светога Духа, која се налази свуда и прекриљује све, те тако припрема и ову тајинствену Жртву.”⁵

Чудо литургијског Претварања [Пресуштаствљења]

Свештеник, уздижући руке, узвикује:

¹ Тумачење *свџе Лиџурџије*, Двадесет седма беседа, Беседа, Нови Сад 2002, стр. 104–105. (PG 150, 424B.)

² Свети Василије Велики, *Проџив Евномија* 3, 4, PG 29, 664C.

³ *На Друју џосланицу Коринџанима* 30, 2, PG 61, 608.

⁴ Исти светитељ, *На Јована* 86, 3, PG 59, 471.

⁵ *На свџу Педесџицију* 1, 4 PG 50, 458–9.

Горе имајмо срца!

Народ: **Имамо их ка Госіогу.**

У Јеванђелској повести Христовог Преображења се каже: *Узе Исус Петра и Јакова и Јована и изведе на јору високу џоособно само њих; и џреобрази се џред њима* (Мк. 9,2). То исто се збива приликом светог Узношења, а то је чудо литургијског Претварања [Пресуштаствљења]: **Блаіодаџ Госіода нашеіа Исуса Хрисџа**, подиже нас из света у коме живимо и узвисује нас на високу гору **љубави Боіа Оца**, где се савршава тајна **заједнице Светіоіа Духа**.

Када је Бог тражио од патријарха Аврама да жртвује Исаака, рече му: *узми сада сина својеіа, јединца својеіа мироіа, Исаака, џа иди у земљу Морију, и сџали іа на жрџву џамо на брду* (1. Мој. 22,2). У ту земљу, на то брдо подстиче нас литург да се успнемо и ми, како бисмо принели евхаристијско Узношење. Подражавајмо, дакле, патријарха Аврама, који није допустио да се месту жртвовања приближе ни његове слуге, ни животиње. Свети Јован Златоуст коментарише: „Немој ни ти пустити ни једну од ропских и змијских страсти да се заједно са тобом нађе (на месту светог Узношења). Успни се сџм на брдо, на које се он попео, онамо где се ничему другом не допушта да се попне... Нека ти ништа при томе не стоји на путу у том часу, него буди виши и од самих небеса.”¹

Свети Григорије Палама каже: „Имајући срце горе, ка Господу, посматрајмо тај страшни и преузвишени призор, то јест своју човечију природу како вечно борави заједно са нетварним огњем Божанства”²

Горе имајмо срца!, каже свештеник и речју *јоре* указује на *месџо* где се одиграва сусрет богољубиве душе и Женика Христа. То место није одређено. Реч је о божанској Лествици, која је наслоњена на свети Жртвеник, а њен врх је недоступан човековом погледу. Светитељима је својствено непрестано кретање. Крећу се од светог Жртвеника до созерцања нестворене светлости, па опет до светог Жртвеника, који је сав у светлости. Јер на њега Христос – Светлост света – на њега полаже „Своје блиставо Тело”³, како би се хранио и живео свет.

Душа се непрестано успиње. И што се више успиње то чезне да оде још више и више. Успињање распаљује њену жудњу, а храна божан-

¹ *На Друју џосланицу Коринџанима* 5, 4, PG 61, 432–3.

² *Омилија* 21, PG 151, 285B.

³ Свети Григорије Палама, *За оне који живе у свџом безмолвију*, 1, 3, 25.

ствене Евхаристије још више појачава глад за тајинственим созерцањем. Свети Симеон Нови Богослов, који се и сам суочио са красотом нестворене светлости и хранио се храном непропадљивости, даје нам јединствени опис: „Не знам шта ме више радује, да ли тај приказ и радост коју пружа чистота сунчевих зрака или, радије, укус вина у мојим устима. Јер једно бих хтео да гледам, а привлачи ме и оно друго и чини ми се слађим. И када погледам према светлости, још ми се слађи чини укус вина и не могу се наситити ни гледањем, нити пијењем. Јер када помислим да сам се напио колико сам могао, лепота зрака које то сунце шаље опет ми распали силну жеђ и опет се нађем да сам гладан. И што се више трудим да поново заситим стомак, десет пута више уста ми се распале од жеђи и сав горим од жеље за тим бистрим пићем.”¹

Успиње се душа да би сусрела Бога, а напор који улаже још више снаге јој даје. Нову снагу открива у себи док се успиње на литургијску Таворску гору: „Неуморно и без починка успиње се све више, непрестано налазећи нову снагу што је на већу висину доспела.”, каже свети Григорије Нисијски². Ту човек почиње да губи разум: не тражи од Бога да Га види онако како може, него онако какав Он заиста јесте, како би наситио своју жудњу. И божанско човекољубље излази у сусрет таквој жудњи за боговиђењем, показујући човеку колико је немогуће испунити такву молбу: јер „истинско созерцање Бога има то својство да не може наситити жудњу онога ко упира поглед у Њега.”³

Имамо их ка Господу, одговарају верни литургу. Таквим одговором потврђују да су се већ узнели „горе у висине... ка Престолу Божијем.”⁴ Њихова срца су горе, *где Христос седи с десне стране Боја* (Кол. 3, 1).

Заблагодаримо Господу

Свештеник: **Заблагодаримо Господу.**

Народ: **Достојно је и њраведно** [Службеник: **клањајши се Оцу и Сину и Светиome Духу, Тројици једносушитој и неразделивој**].

Ми верни смо већ спремни да наставимо са приношењем жртве. Начин приношења је наше благодарење Господу, и то сада наглашава литург. Сам Христос нас је поучио како да благодарењем [евхаристиј-

¹ Преподобни Симеон Нови Богослов, Сабране беседе, Бгд 2005, Катихетске беседе, *Беседа двадесет ѿрећа*, стр. 183

² О Мојсијевом живоу 2, PG 44, 401A.

³ Исто.

⁴ Свети Методије Олимписки, *Гозба* 8, 10, PG 18, 153A.

ски] савршавамо ову свету Тајну: *Узе Исус хлеб и благоволити ѿреломати ѿа, и давати ученицима, и рече: Узмите, једите; ово је тело моје. И узе чаши и заблагодарити даде им ѿворећи: Пијте из ње сви* (Мт. 26, 26–27).

Најбољи начин да сачувамо дарове Божије је да их се сећамо и да Му благодаримо на њима. „Страшне Тајне које се савршавају на сваком сабрању верних и из којих се излива обилно спасење, називају се *Евхаристија*, јер представљају сећање на многобројна добротинства, пројављују нам сам врхунац божанског Промисла и на сваки начин нас припремају да благодаримо Богу... Зато нас и свештеник, док се врши Жртвовање, подстиче да благодаримо Богу за целокупну васељену, за све прошло и садашње: за све што се збило и што ће се збити. Благодарење нас ослобађа земље и преноси нас на небеса. Преображава нас из људи у анђеле” (Свети Јован Златоуст¹).

Благодаримо Богу за Његова добротинства, а и сама Евхаристија је добротинство Божије, јер Њему не domeће ништа, а нас „чини још блиским Себи”².

Достојно је и праведно

На свештеников позив да сви заједно заблагодаримо Господу, верни одговарају: То је достојно и праведно. Њихов одговор значи да су сагласни да се саврши божанствене Евхаристија: „Па кад се сви са тим сагласе и гласно узврате *Достојно је и њраведно*, свештеник сâм благодари Богу” (Свети Никола Кавасила³).

Одговор верних сведочи јединство тела Христовог. Сведочи, такође, да је присуство верног народа нужно при савршавању свете Тајне. „Благодарење Богу је заједничко, јер свештеник не благодари сâм, него цео народ. Реч прво узима свештеник, а потом почиње благодарење, пошто су се претходно сви сагласили да је оно достојно и праведно” (Свети Јован Златоуст⁴). У божанственој Евхаристији учествује сав народ и иде укорак са свештеником.

Ходећи ка новом животу, певамо заједно са светима нову Песму: *Четири жива бића и двадесет и четири старешине ѡдоше ѡред Јаћњетом... и ѡваху ѡсму нову ѿворећи: Достојан си да узмеш књиу, и*

¹ На Маџеја 25, 3, PG 57, 331.

² Исто.

³ Тумачење свѣте Литургије, Двадесет осма беседа, Беседа, Нови Сад 2002, стр. 107. (PG 150, 425A.)

⁴ На Друју ѡсланицу Коринћанима 18, 3, PG 61, 527.

да отвориши њечашће њене; јер си био заклан и крвљу својом искупио си Боју нас из свакога рода и језика и народа и племена... И видех и чух илас многих анђела око престола... Достојно је Јаће које је заклано, да њими силу и бојастиво и ѡремудрост и част и славу и блаослов... И четирѣ жива бића рекоше: Амин. И сѣарешине ѡадоше и ѡклонѣше се (Отк. 5, 8–14).

За све... ми благодаримо Теби

Свештеник се моли [Службеник: почињући свето Узношење]

Достојно је и ѡраведно Теби ѡевати, Тебе блаосиљати, Тебе хвалити, Теби блаодарити, Теби се клањати на свакоме месту владавине ѡвоје, јер си Ти Бој неисказан, њеојмљив, невидљив, њео-стижан, Који увек јеси, на исти начин јеси, Ти и Јединородни ѡвој Син, и Дух ѡвој Свеѣи. Ти си нас из небића ѡривео у биће, а када смо ошћали ѡдоиѡао си нас оѣѣи, и ниси одустѡао да све чиниш док нас ниси узвео на небо, и даровао нам Царство ѡвоје будуће. За све ѡо ми блаодаримо Теби, и Јединородноме Сину ѡвом, и Духу ѡвومه Свеѣоми: за сва знана и незнана, видљива и невидљива доброчинства, која су нам учињена. Блаодаримо Ти и за ову службу коју си изволео да ѡримиш из наших руку, иако ѡред Тобом сѣоје хѣаде Арханђе-ла, и безброј Анђела, Херувими и Серафими, шестокрили, мноооки, крилати, који лебде...

Свето Узношење нам открива непрекидну промислитељску љубав Божију према човеку: *Ти си нас из небића ѡривео у биће, а када смо ошћали ѡдоиѡао си нас оѣѣи, и ниси одустѡао да све чиниш док нас ниси узвео на небо, и даровао нам Царство ѡвоје будуће.* Бог је човека прво увео у постојање [битије]. Затим, по свеобухватној замисли божанског домостроја, узвео га у блажено постојање [благодбитије]. Напослетку му је даровао своје Царство, то јест вечно блажено постојање [вечно благодбитије].

Преподобни Максим Исповедник пише да је Бог свим словесним створењима „прво усадио начин постојања [логос битија] који је уткан у њихову суштину. Као друго, усадио им је начин блаженог постојања [логос благодбитија], у складу са њиховом добром вољом... А као треће, по својој превеликој доброти подарио им је начин вечног постојања [логос вечног благодбитија] по благодати.”¹

¹ О разним нејасноћама у делима светѡи Дионисија и светѡи Григорија, 154, PG 91, 1392A.

Човекова заједница са Творцем јесте то јединствено вечно блажено постојање. Она је човеково обожење и улазак у Царство небеско.

Свето Узношење открива управо ту усходну путању љубави Божије према Његовој врхунској творевини.

* * *

Бог је створио свет и човека подстакнут својом љубављу, „јер је божанску благод и доброту требало излити и разлити” (Свети Григорије Богослов¹). Створио је човека и сместио га поред Себе, да Га славослови. А када је човек због греха отпао, поново га је подигао и узвео на небеса.

Христос је постао човек и „није престао да чини све и да претрпи све... док није узвео свог противника и непријатеља (то јест човека) до самога Бога и учинио га Његовим пријатељем... Христос је на чудесан начин примио одабрани принос (првину) од човекове природе и узвео је на дар Владики Богу. И збило се оно што се збива на пољима са пожњевеним класјем: Тамо, када се почне са жетвом, начини се мали сноп и принесе се Богу, па тај мали принос донесе благослов Божији на цело поље. То исто је учинио и Христос: Оним једним телом и првином (које је примио) донео је благослов целом људском роду... Принео је, дакле, Оцу првину наше природе. И толико се задивѡ Отац том дару – како због великог достојанства онога ко је принео принос, тако и због беспрекорности приноса – да га је примио у Своје наручје, поставио га поред Себе и рекао му: 'Седи с моје десне стране'. Ко ме је Бог рекао *Седи мени с десне стране* (Пс. 109, 1)? Ономе који је некада од Њега чуо: *ѡрах [си], и у ѡрах ѡеш се враћити* (1. Мој. 3, 19)... Замисли само како се ниско налазио човек и колико високо се узвео. Није могао пасти ниже од тога, нити се пак могао узнети више но што га је узвео Христос!” (Свети Јован Златоуст²).

Благодаримо Богу за све што знамо и што не знамо, за све Његове видљиве и невидљиве дарове. За промисао Његов у сваком часу нашега живота: „Благодарим Ти и клањам Ти се, Свесвети Царе, што си се Ти, пре но што сам се родио, једини бесмртни, једини свемогући, једини благи и човекољубиви, сишао са Твоје свете висине на земљу и ваплотио се и родио се од свете Дјеве, како би ме пресаздао и оживотворио и како би ме ослободио прародитељског греха и како би припремио моје узношење на небеса. Потом, пошто сам се родио и мало

¹ Бесега 38, 9, PG 36, 320C.

² На Вазнесење Госѡдње 2–3, PG 50, 445–6.

порастао, Ти си ме освештао пресаздањем светог Крштења и украсио ме благодаћу Светога Духа твојега и дао ми сјајног анђела чувара... Али све те дарове којима си ме обдарио... нисам довољно ценио, него сам поново самога себе, бедник, бацио у блато и упрљао бестидним помислима и делима. И пошто сам се поново стрмоглавио у блатњави јарак, пао сам међу умне разбојнике, који су се онде крили... И ако бих се ја, онако поробљен од њих, обрадовао поставши безосећајан, Ти, међутим, Владико, ниси могао да поднесеш да ме гледаш да се понашам тако... него си се смиловао на мене и пружио своју пречисту руку мени” (Свети Симеон Нови Богослов¹).

Благодаримо Богу за све. Благодаримо Му и за саму божанствену Литургију коју од нас прима. Могао је Бог одредити да божанствену Литургију достојно служе пречисте анђелске Силе. Он, међутим, ипак удостојава нас, људе, да савршавамо тај свети чин и прима Принос из наших нечистих руку.

Благодаримо Богу и за божанствену Евхаристију. А након Евхаристије Он на нас излива још више благодати, будући да „благодарење ставља благодарног човека у средиште пажње онога који благодарење прима, па га тај још више дарива него раније” (Авва Исак Сиријски²). И благословени ланац бива се дужи: благодат – благодарење – благодат... Осећамо поплаву благодати: „Јер човек захвалан своме Творцу постаје сасуд благодати Божије и оруђе Његовог славословља”³ Благодаримо и прослављамо безброј пута пресвето Име Његово.

Победничка песма

Свештеник гласно: *Победничку њесму њојући, кличући, узвикујући и њоворећи:*

Народ: *Свѣй, Свѣй, Свѣй, Госѡод Саваоѡ! Пуно је небо и земља славе ѡвоје; Осана на висинама, бѣаѡсловен који долази у име Госѡодње; Осана на висинама* (Иса. 6, 3).⁴

Победничка песма се састоји од трисвете анђелске песме коју је чуо пророк Исаија када је био призван у пророчко достојанство и песме с којом је народ у светом Граду дочекао Богочовека.⁵ Певајући ову

¹ *Евхаристијска беседа* 2, SC 113, 330–34.

² Подвижничка слова, *Слово* 30, грчко издање, стр. 126.

³ Свети Иринеј, *Против јереси* 4, 11, 2, SC 100, 501.

⁴ Саваот је јеврејски епитет за Бога и значи: *Госѡод над Војскама*.

⁵ Види: Мт. 21, 9.

песму на божанственој Литургији, подражавамо анђеле и у исти мах и народ светог Града. Певамо и славимо Тројичног Господа и дочекујемо Цара над царевима, Који долази на заклање, да би се раздао за храну вернима.

Свети Јован Златоуст пореди Победничку песму коју певамо на божанственој Литургији са победничком песмом коју су певали Јевреји када су се ослободили из египатског ропства. Поређење показује да је литургијска Победничка песма „много блиставија... јер није побеђен фараон, него ђаво. Није победило видљиво оружје, него је уништено зло... Нисмо дошли у обећану земљу, него се пресељавамо на небеса. Не једемо манну, него се хранимо владициним Телом. Не пијемо воду из стене, него Крв Христову.”¹

* * *

Победничка песма на уснама анђелских Сила има двоструко значење, док су је певали око светог Престола Божијег. Она је била **славословље** Тројичном Богу, али уједно и **пророштво**: „Та песма није само славословље, него и пророштво о добрима која ће се протирати васељеном... Пуна је сва земља славе њеѡве (Иса. 6, 3)... Када се земља испунила славом Божијом? Када је ова песма сишла са неба на земљу и када су људи образовали један заједнички хор са небеским Силама, узносећи исту мелодију Богу и произносећи исто славословље.”²

Исто значење има Победничка песма и на нашим уснама. Она је **славословље** Христовој победи која се већ остварила и **пророштво** другог и са славом доласка Победника. Она је блавест последњег јављања Сина човечијега, чему ће претходити Крст, знамење Његове победе. „Тада ће сви родови, племена и народи свих векова да припадну и без икаквог противљења ће се поклонити и биће тада чудесан склад славословља: Преподобни ће песмама прослављати – као што су чинили увек – док ће безбожници морати усрдно да се моле. Тада ће сви заиста једногласно певати Победничку песму: певаће је и победници и побеђени” (Свети Григорије Нисијски³).

Као што је Победник Христос Онај Који јесте, Онај Који је био и Онај Који ће доћи, тако је и Његова победа била, јесте и биће непомућена. Исто је тако непомућена и Његова Победничка песма. На небе-

¹ *Певају Госѡогу, јер се славно ѡрослави*, (2. Мој. 15, 1). *На Пс.* 46, 2, PG 55, 210.

² Свештени Златоуст, *Тумачење на Исаију* 6, 3, PG 56, 71.

³ *На свѣшу Пасху* 3, PG 46, 653B.

ској Литургији биће око Бога непрестано кретање анђела и људи, који ће славословити једно триипостасно Божанство.

Заједничко славословље анђела и људи

Победничка трисвета песма је доказ сједињености небеског и земаљског света. Анђели и људи заједно славослове Господа.

Говорећи о Победничкој песми, свештени Златоуст пита: „Препознајете ли тај глас? Да ли је то наш глас, или глас Серафима? И наш је то глас и глас Серафима, благодарећи Христу, који *разруши њејраду која је расијављала* (Еф. 2, 14) и измири небеско и земаљско... Претходно су, наравно, само на небесима певали ову песму. Али када се Господ унизио и дошао на земљу, пренео нам је ову мелодију. То је разлог што нас архијереј, када стане пред свети Жртвеник... не позива тек тако на славословље, него, пошто прво спомене Херувиме и Серафиме, тек онда позива све да узнесу глас који изазива толико страха и трепета. Пошто наше мисли одвоји од земље поменувши оне који певају заједно са нама, као да свакога од нас појединачно позива и каже: *Певаш заједно са Серафимима. Стани онда уз Серафиме, рашири заједно са њима своја крила, полети са њима око царског Престола.*”¹

На Литургији Царства небеског, анђелски редови се јављају као *четири жива бића, њуна очију сјреда и њозади. И њрво биће беше слично лаву, и друго биће слично њелету, и ѡреће биће имаше лице као човек, и четврто биће беше слично орлу у леју. И свако од четири жива бића имађаше њо шест крила, наоколо и изнуђра њуна очију, и дан и ноћ не мирују ѡворећи: Свети, Свети, Свети Господ Бој Сведржишељ, Који беше, и Који јесте и Који долази* (Отк. 4, 6–8).

Четири многоока жива бића симболишу анђелске Силе и целокупну Творевину. Цар свих птица (орао), цар домаћих животиња (теле), цар дивљих животиња (лав) и цар Творевине (човек), певају дању и ноћу Победничку песму Господу Сведржитељу: „орао певајући, теле мучући, лав ричући, а човек говорећи” (Свети Герман²). Васцела творевина саучествује у славословљу Бога.

* * *

И земља и небо сада су се сјединили. Анђели, људи, вештаствена творевина, умни, словесни и вештаствени свет, заједно певају песму Богочовекове победе:

¹ Омилија на Исаију 6, 3, PG 56, 138

² Созерцање, стр. 429D.

*Јер заиста је достојно и ѡраведно, долично и дужно Тебе хвалити, Теби ѡвајати... Ко ме ѡвајау небеса и небеса над небесима и све њихове Силе, сунце и месец и сав звездани збор, земља, море и све ѡшто је у њима, Јерусалим небески, славље изабраних, сабрање ѡрворођених и зајисаних на небесима, духови Праведника и Пророка, душе Мученика и Ајосѡла, Анђели, Арханђели, Пресѡли, Госѡдсѡва, Началсѡва и Власѡи и Силе сѡрашне, Херувими мноѡоки и шесѡокрили Серафими... без ѡчинка усѡима, безђућним боѡсловсѡвањем, Победничку ѡесму Твоје ѡпрекрасне и величансѡвене славе звонким ѡласом ѡвајајући, мучући, славословећи, ричући и ѡворећи: Свети, свети, свети, Госѡд Саваѡи.*¹

Заједничко славословље творевине могу да схвате сви они који поседују духовна чула. У Духовном лују читамо: На богоходној гори Синајској „на дан Педесетнице, служила се божанствена Литургија горе, на самом врху. У часу када је свештеник возгласио *Победничку ѡесму Твоје ѡпрекрасне и величансѡвене славе звонким ѡласом ѡвајајући*, све горе страшном јемом три пута поновивши одговорише: *Свети, Свети, Свети*. Све је наоколо јемом одјекивало око пола сата. Али све то нису чули сви, него само они који су имали уши да чују (Мт. 11, 15) песму Анђела.”²

Бог тако заволе свет

Свештеник: *Са овим блаженим силама, човекољубиви Владико, и ми кличемо и ѡворимо: Свети јеси и ѡресвети, Ти и Јединородни Син и Дух ѡвој Свети; Свети јеси и ѡресвети, и величансѡвена је слава ѡвоја. Ти си ѡако заволео свет ѡвој да си и Сина Своја Јединородноја дао, да свако ко верује у Њеја не ѡѡине, неѡ има живој вечни* (Јн. 3, 16). *Он, дошавши и исѡунивши сав домѡстрој сѡсења за нас, у ноћи у којој беше ѡредан, уђаво Самоја Себе ѡредаге за живој светја* (Јн. 6, 51), *узевши хлеб у своје светје и ѡречистје и неѡрочне руке, заблаѡдари и блаѡслови, осветѡи, ѡреломи и даде својим светѡим Ученицима и Ајосѡолима, рекавши:*

Гласно: *Примиѡе, једиѡе, ово је Тело моје, које се за вас ломи на ѡйѡуѡиѡе ѡрхова.*³

¹ Божансѡвена Лиѡѡурѡја Јакова брата Господњег.

² Духовни луј, грчко издање, стр. 60. Ова божанствена Литургија се вероватно служила у осмом веку, с обзиром да је литургијски текст из Божанствене Литургије Јакова брата Господњег.

³ Мт. 26, 26; 1. Кор. 11, 24.

Народ: **Амин.**

Свештеник тихо: **А ѿако иѿѿо и чашу ѿо вечери ѿовореѿи:**

Гласно: **Пијѿе из ѿе сви: ово је Крв моја Новоѿа Завѿѿа, која се за вас и мноѿе излива на ѿѿиуѿиѿе ѿрехова.**¹ Народ: **Амин.**

Величина Дара који је Бог Отац подарио свету сведочи величину Његове љубави: **Ти си ѿако заволео свѿѿи ѿвој да си и Сина Своѿа Јединородноѿа дао.** Дао је јединородног Сина Свога умртвљеном свету, да би изнова дошао у живот. „Али не зато што на други начин није могао да нас искупи, него да би нас тиме поучио Својој преизобилној љубави. Он нас је смрћу Свог јединородног Сина приближио Себи. Да је имао нешто драгоценије, Он би нам и то дао да би тиме придобио наш род за Себе” (Авва Исак Сиријски²).

„Јер Боѿ ѿако заволе свѿѿи (Јн. 3, 16). Обрати пажњу колико удивљења садрже ове речи. Размишљајуѿи о величини онога што треба да саопшти, каже *ѿако* (толико много), па зато тако и започиње свој исказ. Поучи нас, дакле, блажени Јоване: кад кажеш 'толико', колико је то? Реци нам меру, реци нам величину, поучи нас неупоредивости божанске љубави. Јер Боѿ ѿако заволе свѿѿи да је Сина својеѿа Јединородноѿа дао”, пише свети Јован Златоуст³, а на другом месту још тумачи: „Свака реч овде има своју тежину: и *ѿако* заволе и Боѿ... свѿѿи, показују прекомерност божанске љубави. Јер удаљеност између Бога у људи била је веома велика, бескрајна. Бог бесмртни, беспочетни, бескрајне величанствености, заволео је оне који су саздани од земнога праха, оне који су били препуни безбројних грехова. Заволео је оне који су увек ишли против божанске воље, заволео је гнусне”⁴.

Жртва Христова је сведочанство божанске љубави: **У ѿоѿе се ѿоказа љубав Божија ѿрема нама иѿѿо је Боѿ Сина својеѿа Јединородноѿа ѿослао у свѿѿи да живимо Њиме. У ѿоѿе је љубав, не иѿѿо ми заво-лесмо Боѿа, неѿо иѿѿо Он заволе нас, и ѿосла Сина својеѿа, као жрѿѿву ѿомирења за ѿрехе наше** (1. Јн. 4, 9–10).

¹ Мт. 26, 27–8; Лк. 22, 20.

² *Подвижничка слова*, 48. слово, Бгд. 2006 стр. 179.

³ *На Посѿање* 27, 1 PG 53, 241.

⁴ *На Јована* 27, 2, PG 59, 159.

Савршава се жртва Христова

На Тајној Вечери Христос на светотајински начин чинодејствује Своју крсну жртву. Приноси Своју Крв и називајуѿи је *крвљу Новоѿа Завѿѿа*, „показује да Му предстоји да умре. Зато има на уму и говори о завету. Подсећа и на претходни, Завет (Стари), који је такође озваничен крвљу” (Свети Јован Златоуст¹). На Тајној Вечери у Христовој личности се сусрећу и једновременно постоје прошлост (Стари Завет), садашњост (Нови Завет) и будућност (предстојећа Његова смрт).

У божанственој Литургији Јакова, брата Божијег, пре освећења часних Дарова, народ са умилењем пева: *Смрѿѿ Твоју, Госѿоде, најаѿљу-јемо и Васкрсење Твоје иѿѿоведомо*. Божанствена Литургија је светотајинско проживљавање Христове жртве. Током чинодејства „присутан је Владика Христос и савршава се Његова смрт, страшна Жртва.”² Свештени Златоуст још каже: „Одајте поштовање овај свети Жртвеник, Жртву која је на њега положена, то јест Христа који је нас ради био заклан.”³

Господ се нас ради предао на смрт, или боље речено, **добровољно** се предао. У Светоме Писму „се наводи да је био издат⁴, али исто тако пише и да је предао Себе” (Свети Григорије Богослов⁵). Христос „је ради је својевољно претрпео смрт за нас и ради нас, иако је лако могао да избегне Страдање” (Свети Кирило Александријски⁶). У ноћи Тајне Вечере Христос је од стране Јуде предат првосвештеницима, **уѿраво Самоѿа Себе ѿредаје за живѿѿи свѿѿи**.

На Тајној Вечери Христос већ приноси Ученицима Своје пресвето Тело раскомадано (преломљено), а за Своју свету Крв каже да се **изли-ва**. Господ је, на за човечији ум недокучив начин, унапред видео издајство и Крст. Приносеѿи Дванаесторици Своје свето Тело као храну, „јасно показује да је жртвовање Јагњета већ извршено” (Свети Григорије Нисијски⁷). Вечера се назива *ѿајном*, зато што нам открива спасоносну Жртву и што нас тој Жртви *ѿриѿиѿѿава*.

¹ *На Маѿеја* 82, 1, PG 58, 738.

² Свети Јован Златоуст, *На Дела аѿѿѿѿолска* 21, 5, PG 60, 170.

³ *На Посланицу Римљанима*, 8, 8, PG 60, 465.

⁴ Види: Мт. 26, 21. и Еф. 5, 2.

⁵ *На свѿѿу Пасху* 27, PG 36, 660С.

⁶ *На Јована* 6, PG 73, 1049В.

⁷ *На свѿѿу Пасху* 1, PG 46, 612С.

Божанствена Литургија „не представља само обличје жртве, нити образ Крви, већ истинско заклање и истинско жртвоприношење”¹, јер се Христос жртвује и приноси вернима. Свештени Златоуст каже: „Налазиш се пред Жртвом страшном и светом... Христос се, као заклано јагње, налази ту пред тобом.”²

Голготска жртва и Жртва божанствене Евхаристије је једна иста, јер „увек приносимо истога Христа. Не приносимо данас једну овцу, а сутра другу, него увек исту. Тако је и жртва иста... Ону жртву која је принета тада, приносимо и ми сада, жртву која није пропадљива.”

* * *

Божанствена Евхаристија је тајна Христове крсне жртве. Према томе, заједничарећи утој Тајни кушамо плодове Христовог жртвоприношења.

Христовим Крстом уништена је смрт, подарено нам је васкрсење, отворене су рајске двери и постали смо чеда Божија. Човек и свет освећени су у векове: „Неколико капи крви пресаздају цео свет” (Свети Григорије Богослов³).

На светом Жртвенику гледамо корен који је изникао у дрво Живота: љубав Божију према човеку. Питамо се: „Шта се са том љубављу може мерити? Шта је човек толиком љубављу заволео? Која мајка има толико нежне љубави за своју децу, или који отац толико љуби своја чеда? Или ко је толико обузет безумном љубављу према некоме?” (Свети Никола Кавасила⁴).

За Трпезом Живота сусрећемо нежног и брижног Оца, Који се „кроз страдања Сина спријатељио са људским родом и заволео Своје непријатеље.”⁵ Божанска љубав је корен, а уједно и плод Крста.

Тајна Вечера и божанствена Литургија

Божанствена Евхаристија је светотајинско продужење [епектаза] Тајне Вечере. Не ради се о њеном симболичком обредном понављању, него се ту пред нама одиграва она иста Тајна Вечера, јер исти Христос

¹ Свети Никола Кавасила, *Тумачење светије Литургије*, Тридесет трећа беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 126. (PG 150, 440C).

² *На Јудино издајство* 1, 6, PG 49, 381.

³ *Беседа* 45, 29, PG 36, 664A.

⁴ *О живоју у Христју*, Шеста беседа, Беседа, Нови Сад 2002. стр. 187. (PG 150, 645D-648A)

⁵ Исти светитељ, *Тумачење светије Литургије*, Двадесет седма беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 105. (PG 150, 424C).

приноси и приноси Се. Свештени Златоуст каже: „Верујте да је и сада она иста Вечера којој присуствује Христос. Она Вечера се ни по чему не разликује од ове свете Тајне... Јер и ову и ону Он приправља.”¹ Светитељ је, што се тога тиче, категоричан, јер то што говори на основу сопственог опита у свом светом животу: „Онај Ко је устројио свету Тајну на Тајној Вечери, Тај Исти сада савршава тајну божанствене Литургије... Ова часна Трпеза је она иста Трпеза из Тајне Вечере и није ништа мање од тога.”²

Христово присуство, светлост која је простветлила Тајну Вечеру, светли на свакој светотајинској Вечери. Он је присутан као божански домаћин Вечере: „Присутан је Христос и сада, Онај, Који је и приредио ону Трпезу, Исти приправља и ову сада.”³ Приневши Самога Себе на жртву, није „престао са свештенослужењем, него нас ради наставаља ту свештену службу”⁴ и заступа нас пред Богом.

Мудри Соломон је пророковао Вечеру живота: *Премудрости сазида себи кућу... и њостави сјој свој. Посла слуге своје, ње зове сврх висина њрадских... Ходи ње, једи ње хлеба мојеја, и њиј ње вина које сам рас њворио... [да бис ње се зацарили у вечности]*⁵. То о чему говори мудри Соломон „јесу симболи свега онога што се сада савршава на божанственој Литургији... Штедар у даривању, Бог је спреман (да се принесе), божански дарови су пред нама. Тајна Трпеза је постављена. Животворни Путир је пун. Цар славе позива на Вечеру, Син Божији дочекује узванике... Ипостасна Премудрост Бога Оца, која је себи сазидала храм нерукотворени, разделеује Тело Своје у обличју хлеба и дарива своју животворну Крв у обличју вина. О каква страшна Тајна!... О како несхватљиво снисхођење! О какво недокучиво милосрђе!” (Свети Кирил Александријски⁶).

Узимајући учешћа на Христовој Вечери можемо да окусио Његову љубав: *Окуси ње и види ње да је добар Гос њод* (Пс. 33, 8). Јеванђелиста Јован почиње опис Тајне Вечере говорећи да је то израз бескрајне љубави Христове према Ученицима: *А ѡред ѡразник Пасхе... Исус... љубивши своје који су у светију, љубио их је до краја* (Јн. 13, 1). И пошто је

¹ *На Мајеја* 50, 3, PG 58, 507.

² Исто, 82, 5, PG 58, 744.

³ Свештени Златоуст, *На Јудино издајство* 1, 6, PG 49, 380.

⁴ Свети Никола Кавасила, *Тумачење светије Литургије*, Тридесет девета беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 111. (PG 150, 428B).

⁵ Ове реченице нема у српском издању Старога Завета (прим. прев.)

⁶ *На Тајну Вечеру*, PG 77, 1017CD.

положио Себе као храну бесмртности, даје нову заповест љубави: *Зајовесѝ нову дајем вам: да љубиѝе једни друѝе, као шѝо ја вас љубих, да и ви љубиѝе једни друѝе* (Јн. 13, 34). Потом открива величину и итос љубави Своје према нама. Оно прво **као шѝо**, објашњава другим: **Као шѝо Оѝац љуби мене, и ја љубим вас; оѝѝаниѝе у љубави мојој** (Јн. 15, 9).

За Христов спомен

Свештеник тихо:

Сећајуѝи се дакле ове сѝасоносне зајовесѝи, и свеѝа шѝо се нас ради збило: крѝѝа, ѝроба, ѝриднeвноѝа васкрсења, узласка на небеса, седења са десне сѝране, и друѝоѝ и славноѝ доласка, -

Гласно: **Твоје од ѝвојѝх Теби ѝриносеѝи збоѝ свеѝа и за све,**

Народ: **Теби ѝевамо, Тебе блаѝосиљамо, Теби блаѝодаримо, Госѝоде, и молимо Ти се, Боже наѝи.**

Пошто је својим Ученицима принео Своје свето Тело и Своју часну Крв, Христос им је дао заповест: *ово чиниѝе за мој сѝомен* (Лк. 22, 19). Тако нас учи да истински Његов спомен није само нека мисао, него је свештена радња: Вршење Тајне Његове Вечере. Али како реч сѝомен не бисмо сматрали само некаквим симолом, јасно је рекао: **Примиѝе, једиѝе, ово је Тело моје... Пијѝе... ово је Крв моја.**

Ове Христове речи и сећање на целокупни божански домострој, доводе нас до евхаристијског Приноса: **Сећајуѝи се дакле ове сѝасоносне зајовесѝи, и свеѝа шѝо се нас ради збило... Твоје од ѝвојѝх Теби ѝриносимо збоѝ свеѝа и за све.** У божанственој Литургији, речју и свештенорадњама, „увек се обнавља спомен свесвештених дела Христових” (свети Дионисије Ареопагит¹). Вршењем божанствене Евхаристије свештенослужитељствоуемо управо оно што је свештенослужитељствовао Владика Христос. Уносимо свети Принос „у спомен Његове смрти”². Не размишљамо о Христовом жртвоприношењу, него га доживљавамо: „Жртву коју је тада принео (Сам Христос) као неисцрпну, приносимо и ми сада... Увек вршимо исто жртвовање”³.

Један од разлога што је Господ устројио божанствену Евхаристију, је и то што је желео да проживљавамо Његов спомен, јер нас он води до благодарeња. Сећање на добротинства рађа Евхаристију, а Евхари-

¹ О црквеној јерархији 3, 3, 12, PG 3, 441C.

² Свети Јован Златоуст, На Посланицу Јеврејима 17, 3, PG 63, 131.

³ Исто.

стија нас чини *мудријима* (духовнијима): тиме постајемо већи пријатељи Христа, који је Премудрост Божија.

Кроз уста свештеног Златоуста, Христос нам објашњава смисао тога сећања: „Као што сте јудејску пасху вршили да бисте се сећали чуда која су се збила у Египту, тако и ову (моју Пасху) вршите да бисте се сећали мене.”¹ „Као што Мојсије каже: *И ѝај ће вам дан биѝи за сѝомен и ѝразноваѝеѝе ѝа Госѝогу* (2. Мој. 12, 14), тако и Христос каже: *за мој сѝомен, док поново не дођем*”^{2,3}

Док живимо ишчекујући Христа, божанствена Литургија, Тајна Његовог спомена, представља предукус будућег Царства.

Сећање на Царство Христово

На Тајној Вечери Христос је рекао: *Од сада нећу ѝиѝи овоѝа рода виноѝрадскоѝа до оноѝа дана када ћу ѝиѝи с вама новоѝа у Царѝѝву Оца мојеѝа* (Мт. 26, 29). Према томе, божанствена Литургија, која је предукус Вечере у Царству, сједињује Тајну Вечеру са Царством Божијим. У временском периоду између Тајне Вечере и будућег Царства свештенослужитељствоује се божанствена Литургија, то јест животоносни спомен Вечере **и свеѝа шѝо се нас ради збило** и самога Царства.

На божанственој Литургији будућност доживљавамо као садашњост. Светотајински се сећамо онога што се збило и онога што се још није остварило и све то називамо збивањима: **Сећајуѝи се... свеѝа шѝо се ... збило: крѝѝа, ѝроба, ѝриднeвноѝа васкрсења, узласка на небеса, седења са десне сѝране, и друѝоѝ и славноѝ доласка**, приносимо евхаристијску Жртву.

Кроз божанствену Литургију проницемо у друго време које се не мери познатим мерилима: прошлост, садашњост, будућност. Будућност (то јест Царство које ће доћи), обасјавајући прошлост, дарива нам блиставо осветљену садашњост. Тако, на божанственој Литургији, прво и последње, почетак и крај, Алфа и Омега, једновременно су садашњост: „Онај будући живот на неки начин се излио у овај садашњи живот и помешао се са њим” (Свети Никола Кавасила⁴). Чекамо васкрсење мртвих и већ живимо на небесима: „Ова Тајна земљу преображава у небеса.”⁵

¹ На Маѝеја 82, 1, PG 58, 739.

² Упор. 1. Кор. 11, 26.

³ На Маѝеја 82, 1, PG 58, 739.

⁴ О живојѝу у Хрисѝу 1, 1, PG 150, 496C.

⁵ Свештени Златоуст, На Прву ѝосланицу Коринћанима 24, 5, PG 61, 205.

Твоје од твојих Теби приносећи

Човек је примио свет из руку Божијих као дар преиспуњен божанским благословима. Стога он хоће да искаже своју благодарност и немајући шта да Му принесе за узврат, узвраћа Му тим истим даром. Тако свет, као средство које је пренело љубав Божију човеку, враћајући се сада Богу, постаје средство помоћу кога се преноси човеково благодарење [Евхаристија] Богу.

Богу приносимо дар који нам је подарио, стављајући на њега печат своје благодарности. Орање земље, сетва, жетва, орошавање даждом, муљање грождја... све то представља човеков печат на Божијем свету. Пшенични хлеб, чиста вода, свеже уље, то је свет који се враћа Богу са товаром човековог напорног труда, несрећа, радости и нада.

Међутим, тај Божији дар није ни једини ни највећи Његов благослов. Јер ако је својим првобитним стварањем Бог открио човеку Своју љубав, дајући му свет на дар, у новој творевини открио је човеку Своју љубав приносећи му на Дар самога Себе! Зато и сада приликом новог жртвоприношења, Богу уносимо исти тај Христов Принос.

Човек у коме се разгорела љубав према Богу, своју љубав исказује приносећи твар као евхаристијски дар Творцу. И држећи Дарове у рукама уноси се ка висинама Божијим заједно са светим Приносом. „Истински се уноси... и чује неизрециве речи и види непојмљива виђења. Сав се испуњава удивљењем... и песмама се придружује неуморним славословитељима (Анђелима), поставши тако заиста и сам анђео Божији на земљи. Те тако уза се Богу узводи васцелу твар” (Свети Григорије Палама¹).

Кроз човека и заједно са човеком творевина доспева до наднебесног Жртвеника. Прима и она освештање благодати Утешитељеве и постаје место сусрета тварног и Нествореног, постаје Евхаристија. Човек постаје причасник „благодарствене хране”² – Христа – и постаје христослик.

¹ Писмо монахињи Ксенији, Ф 4, 111.

² Свети Јустин, I. Айолоија, 66, PG 6, 427C.

* * *

Толико је велика љубав Божија према човеку, да прима од нас дарове које нам је Сам подарио, као да су наши: Јер Бог „прима оно што је Његово, као да је наше, када Му ми приносимо”¹. И ми исповедамо да Му неизрециво много дугујемо.

Твоје од твојих Теби приносећи... Теби благодаримо. „Приносимо Ти онај исти принос који је и Јединородни Твој Син принео Теби, Богу и Оцу; и приносећи га, благодаримо јер је и Он, приносећи Ти Дарове, подарио. Због тога ми овоме приносу Дарова не прилажемо ништа своје; јер ни сами Дарови нису наше дело, него Твоје; јер Ти си Саздаатељ свега. Нити овај начин служења представља наш изум... Због тога, све ово што приносимо, потиче од онога што си нам Ти дао; све је ово Твоје због свега и за све” (Свети Никола Кавасила²).

Приносећи Господу оно што је Његово, благодаримо Му због свега и за све. Благодаримо Му на сваком месту, и у свако време, за свако Његово доброчинство. Благодаримо Му захваљујући свагда за све Богу и Оцу у име Господа нашега Исуса Христа (Еф. 5, 20).

Силазак Утешитеља

Свештеник тихо: **Још Ти приносимо ову словесну и бескрвну службу, и молимо те, и призивамо, и приреклињемо: нисиошљи Духа твоја Свештоја на нас и на ове приложене Дарове.**

Ђакон: **Блајослови, владико свешти Хлеб.** Свештеник: **И учини овај Хлеб часним Телом Христа Твоја.** Ђакон: **Амин. Блајослови, владико, свешту Чашу.** Свештеник: **А што је у Чашу овој часном Крвљу Христа Твоја.** Ђакон: **Амин. Блајослови, владико, обоје.** Свештеник: **Прејворивши их Духом Твојим Свештим.** Ђакон: **Амин. Амин. Амин.**

У тексту божанствене Литургије светог Јакова, пре но што почне свето Узношење, одиграва се следећи дијалог између литурга и народа. Литург каже: **Величајте Господа заједно са мном и узвисујмо име Њејово уз то.** А народ одговара: **Дух Свешти нека дође на тебе и сила Вишњеја нека те осени.** Одговор народа нас подсећа на разговор између Благодатне Богородице и арханђела Гаврила, на Благовести³.

¹ Свети Максим Исповедник, Оговори Таласију 51, PG 90, 481D.

² Тумачење свеште Литургије, Педесета беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 183. (PG 150, 481D-484A)

³ Види: Лк. 1, 35.

Свака божанствена Литургија су нове Благовести. Преклињање Цркве, *нисѿошѿи Духа ѿвоѿа Свеѿоѿа на нас*, на неки начин понављају речи Приснодјеве Марије: *Ево слушкиње Госѿодње – нека ми буде ѿ речи ѿвојој!* (Лк. 1,38). И свештенодејствују се Благовести Богородице Цркве.

Кроз божанствену Евхаристију света Црква постаје Мати Богородица. Утешитељ силази на Њу и на Часне Дарове. Тајинствено се зачиње Логос Божији, рађа се Безвремени и приноси се *за животиѿ светѿи* (Јн. 6,51). И Црква прима извршење *ишѿо јој је казао Госѿод* (Лк. 1,45): *ово је ишело моје... ово је крв моја* (Мт. 26,26–28).

* * *

Да би могла да се врши тајна божанствене Евхаристије, Господ је Апостолима и њиховим наследницима подарио „Силу којом ће то чинити”¹, то јест Светога Духа. „У томе је дело силаска Светога Духа. Јер, Он није сишао само једанпут, а потом нас напустио, него је са нама, и биће тако заувек... Он кроз руке и речи свештеника, освештава свете Тајне.”²

Силазак Светога Духа *на нас и на ... ѿредложене Дарове* одговор Божији на усрдно мољење Његове деце. То је потврда да нас Бог сматра Својом децом и да су наши дарови примљени од стране Његове љубави. Свештени Златост пише: „Када видиш да Свети Дух преобилно силази, не сумњај у наше помирење с Богом.”³

Захваљујући божанственој Литургији „увек је Педесетница”⁴. Силазак Утешитељев је евхаристијска Педесетница: „Овај тренутак [свете Тајне] изображава онај тренутак [догађај свете Педесетнице]” (Свети Никола Кавасила⁵).

Присуство Утешитељево сабира народ Божији око свете Трпезе. „Да није било присуства Светога Духа, не би била основана Црква: али, како Црква постоји, јасно је да је Свети Дух присутан” (Свети Јован Златоуст⁶).

¹ Свети Никола Кавасила, *Тумачење светѿе Литѿурѿије*, Двадесет девета беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 110. (PG 150, 481D-428AB)

² Исто.

³ *На светѿу Педесетѿици* 1, 3, PG 50, 457.

⁴ Исто, 1, 1, PG 50, 454.

⁵ *Тумачење светѿе Литѿурѿије*, Двадесет осма беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 142. (PG 150, 452B.)

⁶ *На светѿу Педесетѿици* 1, 4, PG 50, 459.

Преподобни Симеон Нови Богослов је, кријући сопствени опит, говорио да је од неког другог чуо следеће: „Никада нисам богослужио а да нисам видео Светога Духа, онако као што сам да угледао када је сишао на мене док ме је архијереј рукополагао у чин свештеника... Видео сам Га без обличја, али као светлост. И док сам још био удивљен... Свети Дух ми рече: 'Тако ја силазим на све пророке, апостоле, светеље и избранике Божије, који и данас живе. Јер ја сам Свети Дух Божији.'”¹

Достојно је ваистину блаженом звати Тебе, Богородицу

[Само у служебнику: И ђакон, приклонивши главу свештенику, говори: *Помени ме ѿрешноѿа, владику светѿи*.

Свештеник говори: *Да ише ѿмене Госѿод Боѿ у Царсѿву своме*. Ђакон: *Амин*.]

Свештеник, приклонивши главу, моли се тихо:

Да ове светѿе Тајне буду онима који се њима ѿричешѿују на ѿревеностѿ душе, на оѿѿиушѿење ѿрехова, на заједѿици Духа ѿвоѿа Свеѿоѿа, и на исѿуењење Царсѿва небескоѿа, на смелостѿ ѿрема Теби, не на суд или на осуду.

Још Ти ѿриносомо ову словесну службу за ѿреминуле у вери Праоце, Оце, Паѿријархе, Пророке, Аѿосѿоле, Проѿоведѿнике, Еванђелистѿе, Мученике, Исѿоведѿнике, Подвижѿнике, и за сваки дух ѿраведѿника, ѿреминулоу у вери.

Свештеник, кадећи пред светим Престолом, говори:

Особитѿо за ѿресветѿу, ѿречистѿу, ѿреблаѿсловену, славну Владицицу нашу Боѿородицу и Приснодјеву Марију:

Народ: Достојно је ваистину блаженом звати Тебе, Боѿородицу, увек блажену и ѿренейорочну, и Маѿер Боѿа нашеѿа. Часѿију од Херувимâ и славѿију неѿѿоредиво од Серафимâ Тебе ишѿо Боѿа Реч неѿорочно роди. Сушѿиу Боѿородицу величамо.

Божанствену Евхаристију приносимо за све свете, а особито за Пресвету Богородицу. Прво да бисмо им указали част, а друго, да бисмо захвалили Богу што нам их је подарио да нас заступају на наше спасење. Сви светитељи, али особито Пресвета Богородица, јесте сама по себи човеково благодарење Богу за Његова доброчинства. Због тога Њој особито исказујемо част и називамо блаженом.

¹ *Главе Делатиѿне и боѿословске*, PG 120, 685D-688A.

јер нам наша љубав помаже да опитно доживимо Тајну Његове посете: *Ако ме неко љуби, реч моју држаће, и Отац мој љубиће њега; и њему ћемо доћи и у њему ћемо се наситијати* (Јн. 14, 23). Љубав у вечност протеже посету Божију, а човека преображава у дом и пребивалиште Божије: *Бој је љубав, и који пребива у љубави, у Боју пребива и Бој у њему* (1. Јн. 4, 16). Причасни тајни Љубави божанске, а то је божанствена Евхаристија и свето Причешће, чинодејствујемо тајну посете Господње свету и нашем животу: *Који једе моје тело и пије моју крв у мени пребива и ја у њему* (Јн. 6, 56), рекао је Христос.

Принос за васељену

Вршећи чин светог Предложења [Проскомидије], литург је поменуо свога епископа, своје саслужитеље, живу и упокојену браћу. Помињући њихова имена, поставио је њихове честице поред Агнеца, то јест изображења Христа Који се приноси на жртву. А сада, по освећењу, пошто је савршено жртвоприношење, присутан је Сам Христос. Најтоплије Га молимо за наше очеве и браћу, за оне близу и оне далеко, за живе и за упокојене. Помињањем браће у овоме часу „објављује се страшна тајна да је Бог предао Себе за васељену” (Свети Златоуст¹).

Још Ти приносимо ... за васељену. Божанствена Евхаристија је васељенски Сабор Цркве. И ако је само један брат овде и узима учешћа у вршењу божанствене Евхаристије, литург и тај један брат чине сабрање које у себи садржи целу васељену. Свети Принос се узноси **за васељену**, јер се на Часној Трпези налази Христос, „Жртва за искупљење целе васељене” (свештени Златоуст²). Благодарећи Његовом присуству, литург и верни народ чине васељенску Цркву. Јер је све блиставо обасјано светомљу Његове љубави. Целокупна твар се обнавља и обожује.³

Једним устима и једним срцем

Свештеник се моли тихо: *Помени, Господе, њако овај у коме боравимо* (или: *село ово*; или: *свешћу обитељ ову*), *сваки њако и крај, и оне који са вером бораве у њима. Помени, Господе, оне који њлове, њушнике, болеснике, њајшнике, заробљенике и сјасење њихово. Помени, Господе, оне који њлодове доносе и оне који добро њворе у свешћим*

¹ На Дай 21, 5, PG 60, 170.

² На Прву Посланицу Коринћанима 41, 5, PG 61, 361.

³ Упор. Јутрење 8. септембра, Кайизма.

Црквама њвојим, и оне који се сећају сиротиње, и на све нас ниситиљни милости њвоју.

Возглас: **И дај нам да једним устима и једним срцем слаavimo и њевамо ѡречасно и величанствено име ѡвоје, Оца и Сина и Свешћога Духа, сада и увек и у векове векова.**

Народ: **Амин.**

Да би литургијска заједница славословила **ѡречасно и величанствено** име Тројичног Бога, треба да има један глас и једно срце. Често бива да се људи, који живе изван Цркве и божанствене Литургије, сложе око нечега и то једним устима траже, при томе имају и један глас. Али њихова срца не куцају једним дамаром. Могу ти људи имати и најузвишеније циљеве, али то у њиховим речима не звучи једногласно.

У Цркви, међутим, влада другачији поредак. У евхаристијском славословљу усклађени су и гласови и срца верних. Благадаћу Светога Духа сви ми верни постајемо једна уста, једно срце, постајемо *једнодушни, једномислени* (Фил. 2, 2). То јединство љубави је *ѡклон савршени одозго* (Јк. 1, 17).

Таквим јединством су у великом степену живели први хришћани. Били су мноштво са једним срцем. Свети Василије Велики нас подстиче: „Потрудимо се да се угледамо на прву хришћанску заједницу. Код њих је све било заједничко: и начин живота и душа! Владало је међу њима сагласје мишљења, имали су заједничку трпезу, нераздељиво братство! Њихова љубав била је нелицемерна и благодарећи таквој љубави многа тела деловала су као једно, а различите душе сједињавале су се у једну складну целину!”¹ У тој атмосфери сједињујуће љубави, пунота верујућих је „попут жица на лири. Има их много, али, када се добро ускладе, све свирају једну веселу мелодију” (свештени Златоуст²). Постајемо једна уста која певају Љубав и једно срце које куца за Љубав.

Као мирис миомира духовнога

Свештеник, окренувши се народу и благосиљајући га, говори:

И да буду милости великога Бога и Сјаса нашега Исуса Христга са свима вама.

Народ: **И са духом ѡвојим.**

¹ Омилија о ѡлади и оскудици 8, PG 31, 325В.

² О савршеној љубави и умилењу 2, PG 56, 281.

Ђакон, узевши благослов од свештеника, па изашавши, и ставши на обично место, говори:

Поменувши све светје, ојей и ојей у миру Госјоу се ѿмолимо.

Народ: **Госјоде, ѿмилуј.**

За ѿпринесене и освештене часне Дарове, Госјоу се ѿмолимо.

Народ: **Госјоде, ѿмилуј.**

Да човекољубиви Бој наш, ѿрмивши их у свој светји и наднебесни и умни Жртвеник, као мирис миомира духовноја, нисјошће нам за то божанску блајодај, и дар Светјоја Духа, ѿмолимо се.

Народ: **Госјоде, ѿмилуј.**

Сигурни смо да су часни Дарови примљени у наднебесном Жртвенику **као мирис миомира духовноја**, јер Христос је „миро Божанства” и **мирисом** су Његова уља **ѿрекрсна** (Пес. 1, 3).

Пре ваплоћења, Логос је „Сам био Мирове је у Њему самом остајало” (свети Никола Кавасила¹). Ваплоћењем, Логос Божији пролази кроз самоумањење [кенозис] и постаје **миро разлијо** (Пес. н. пес. 1, 3). А Владичица Богородица, која је у својој утроби носила Христа, постала је мирохранилица миомирисног мира.

Долазак божанског Мира у свет, учинио је човека причасником Његовог миомира. Човечија природа је, пре ваплоћења Логосовог сама по себи била бедем који се уздизао између човека и Бога, „Јер Он је био само Бог, а наша природа је била само човек”². Био је попут глинене посуде за миром која спречава разливање мира. Ваплоћењем Христовим, међутим, посуда за миром постала је само Мирове, па стога нема више препреке за разливање Мира и за сједињење са Богом: „Као кад би посуда за миром могла каквим чином да се претвори у само миром, те онда то исто миром не би могло да се разлива напоље, нити да остане сабрано у себи, тако исто бива и с нашом природом, која је обожена у спасоносном Телу Христовом – и нема ничега што људски род може одвојити од Бога.”³

Благодарећи Христовом ваплоћењу, човековој природи се отворио пут обожења. Посуда за миром постала је Мирове, човек се обожује и постаје **ѿмазаник** по благодати. Исус је назван **Христјос** (што одговара јеврејској речи *Месија*), као помазаник Божији по превасходству.

¹ *О живоју у Христју*, Трећа беседа, Беседа Нови Сад 2002. стр. 105. (PG 150, 569С.)

² Исто.

³ Исто, Трећа беседа, стр. 106. (PG 150, 572АВ.)

На свакој божанственој Литургији излива се Христос, свето Мирове и светом се разлива мирисни миомир богонадахнутим мирисима. Цело евхаристијско сабрање одише миомиром, као и сваки верник понаособ. Јер и само име Христово да изговориш, „сместа те преплављује блажени миомир” (свештени Златоуст¹). Славословље Створитеља преиспуњава миомиром свако срце које славослови. Зато се наша душа обраћа Владики: **Мирове је моје ѿројадљиво, миром ѿвоје је живој, јер је миром Теби име, изливано на дојојне.**²

Божанствена Литургија је Тајна самоумањења, разливања божанског Мира. Све присутне за Трпезом живота привлачи Његов заносни миомир. Причешћују се Христом и одлазе са божанствене Литургије душе мироносне, и саме постајући **Христјов миомир** и **мирис живоја за живој** (2. Кор. 2, 15–16).

Јединство вере

Да нас избави од сваке невоље, ѿнева, ѿјасносји и ѿјескобе, Госјоу се ѿмолимо.

Народ: **Госјоде, ѿмилуј.**

Зашијиши, сјаси, ѿмилуј и сачувај нас, Боже, блајодају ѿвојом.

Народ: **Госјоде, ѿмилуј.**

Сав дан савршен светј, миран и безјрешан, од Госјода молимо.

Народ: **Погај, Госјоде.**

Анђела мира, верној вођу, чувара душа и ѿела наших, од Госјода молимо.

Народ: **Погај, Госјоде.**

Ојрошијај и ојјуишћење ѿрехова и сајрешења наших, од Госјода молимо.

Народ: **Погај, Госјоде.**

Добро и корисно душама нашим, и мир светју, од Госјода молимо.

Народ: **Погај, Госјоде.**

Остјало време живоја своја у миру и ѿкајању да ѿведемо, од Госјода молимо.

Народ: **Погај, Госјоде.**

¹ *На Посланицу Колошанима* 9, 3, PG 62, 364.

² *Посни Триод, Света Велика Седмица – страсна, Повечерје Великог Уторка Призрен* 1996, стр. 43.

Крај живоїа нашеїа да буде хришћански, без бола, нейосхідан, миран, и да добар одговор дамо на Сїрашное Христїовом суду, молимо.

Народ: **Погај, Госїоде.**

Измоливши јединсїво вере и заједницу Свеїїоїа Духа, сами себе и једни друїе, и сав живої свој Христїу Боїу їредајмо.

Народ: **Теби, Госїоде.**

Јединство вере је предуслов да бисмо били примљени у јединство божанствене Евхаристије. Због тога, пре но што приступимо путиру Живота, иштемо од Господа да нас одржи у јединству вере. Црква је једно Тело Христово. Зато треба да има и једну душу, једно срце и једна уста. „Јер ево шта је *јединсїво вере*: када смо сви једно, када сви једнако доживљавамо дубоку везу”¹ вере и љубави.

Једна вера нам омогућује да се нахранимо *једним* Хлебом живота. Свети Игнатије Богоносац пише: „Сабирајте се са *једном* вером и у име Исуса Христа... свештенослужитељујући *један* Хлеб, а он је лек за бесмртност.”² Ту једну, свету и апостолску веру, пошто ју је примила, Црква „брижљиво чува... Верује у њу тако, као да има једну душу и једно срце. Проповеда, поучава и шири веру таквим сагласјем, као да има једна уста... Као што је сунце, та творевина Божија, целога свету једно и исто, тако и поука истине свуда сија и просветљава све људе који желе да дођу до њеног познања” (Свети Иринеј³).

У Цркви је све заједничко: заједничка је наша вера, заједничка је нада, а заједничка је и наша љубав. Света Црква је, пише преподобни Максим Исповедник, одраз и образ Божији. Као што Он, као Створитељ, Својом неизмерном силом и премудрошћу одржава сједињеним све што је створио, тако и Црква одржава верне у нераскидивом јединству благодаћу и призивањем вере.⁴

Чврсту међусобну повезаност верних рађа свето Крштење, освећује свето Миропомазање, а храни и крепи божанствено Причешће. Зато Тајној Вечери могу да присуствују само они који припадају јединству вере. Црква одриче некрштенима храну непропадивости, јер зна да ако се неко такав кришом причести, појешће суд вечни на своју

¹ Свети Јован Златоуст, *На њосланицу Ефесцима* 11, 3, PG 62, 83.

² *Ефесцима* 20, В 2, 268.

³ *Протїив јереси* 1, 10, 2, SC 264, 159–160.

⁴ Упор. *Мисїаїїїја* 24, PG 91, 705В.

осуду.¹ Не могу да имају удела у Животу они који немају удела у Истини. Не могу имати заједницу Светога Духа они који не припадају јединству вере. Заједнички Путир има за предуслов заједничку веру.

Света Црква одриче јеретцима да приступају светом Причешћу. Одбија и литургијско општење са иновернима, то јест да се моли са њима. Неки у томе виде некакву ускогрудост и не схватају љубав Мајке Цркве. Али, она се жудно моли да се сваки човек у покајању обрати, јер добро зна да би привидно „причешће” нашкодило самим иновернима, а уједно ви довело до слабљења вере код неких верних.

Сви они који живе у јединству вере осећају човекољубље Мајке Цркве. Чују како Њено материнско срце болно куца тугујући за сваким човеком, виде како изгара од љубави према свима: према безверницима и оглашенима, онима далеко од вере и онима близу ње.

На заједницу Светога Духа

Свештеник, приклонивши главу, моли се тихо:

Теби њоверавамо сав живої свој и наду, човекољубиви Владико, и молимо Те, и їризивамо, и їреклињемо: удосїїој нас да се їричесїїмо небеским їївоїм и сїрашним Тајнама са ове свешїїене и духовне Тріїезе, са чисїїом савешїїу, на оїїїушїїење їрехова, на оїїрошїїај саїрешенења, на заједницу Свеїїоїа Духа, на наследсїїво Царсїїва небескоїа, на смелосїї їрема Теби, не на суд или на осуду.

Свештеник гласно: **И удосїїој нас, Владико, да смело и неосуђено смемо їризиваїїи Тебе небескоїа Боїа Оца и їоворїїи:**

Удосїїој нас да се їричесїїмо... на заједницу Свеїїоїа Духа, моли литург. Заједница светог Тела и Крви Христове је заједница Светога Духа: „Јер се кроз обоје једним Духом напajaмо”, пише свештени Златоуст². Сам Христос, додаје он, „нас напоји из Свога Путира, напоји нас Духом Светим”³. И заиста, приликом првог свештенослужења Тајне, Христос узевши чашу и измешавши вино и воду, їодїїавиши ка небу и заблаїодаривши Боїу и Оцу, блаїословивши, освешїивши, **исїїунивши Духом Свеїїим, їружи свешїїим и блаженим ученицима** Своју свету Крв.⁴

На Вечери у Цркви, свештеник стоји на Христовом месту, „док подиже руке ка небу и призива Светога Духа да дође и да освети пред-

¹ Упор. *Устїанове аїїосїїолске*, 7, 25, PG 1, 1017В.

² *На Прву њосланицу Коринћанима* 30, 2, PG 61, 251.

³ *На Маїїеја* 45, 2, PG 58. Упор. 1. Кор. 12, 13.

⁴ *Божансїївена Лиїїуриїја Јакова, браїїа Госїїодњеї.*

ложене Дарове”¹. Тада „хлеб [који се приноси], посетом Светога Духа, постаје небески хлеб.”² И сви који се причешћују „светим Телом и Крвљу Господњом постају обитавалиште Светога Духа”³. Свети Дух „животвори све... На небу је, а испуњава целу земљу... Потпун обитава у свакоме и потпун је са Богом. Не саслужује код божанских дарова (као Анђели), него са влашћу раздаје благодатне дарове” (Свети Василије Велики⁴).

Ми, верници у Цркви, примамо дарове Светога Духа. На божанственој Литургији примамо самог Утешитеља у своје сабрање и у своје душе.

Смелост према Богу

Христос је Архијереј који приноси човека небеском Оцу, јер је, приневши Себе пречистог и пренепорочног Оцу, принео човека Богу. Зато постајемо „благопријатни Богу и Оцу, јер нас Христос, као Свештеник, Њему приноси. Кроз Христа, наиме, *иpисѣуѣисмо вером* (Рим. 5,2) и Он је савршио освећење нашег преласка у истинско постојање [бивствовање]. Учинио је то тако што је ради нас први ушао у Светињу над светињама показавши нам пут Истине” (Свети Кирило Александријски⁵).

Христос је Својим животом освештао пут у истински живот. Човек сада може у Христу да буде освећен и да има, као и првотворци, „пуну смелост према Богу, будући да се наслађује пројавом саме Његове личности” (Свети Григорије Нисијски⁶).

Осуђеном човеку је кроз Христову Крв дарована милост Божија и отворен му је пут до Оца: *Благодаримо Ти, Господе, Боже наш, што си нам у крви Исусовој даровао смелост да сѣуѣимо у Свешћине [над свешћинама], освешћивши нам је као нови и живи љућ кроз завесу шела Њејовој*.⁷ Будући да сада имамо слободу за улазак у Свешћину крвљу Исусовом (Јев. 10,19), осмељујемо се да уђемо, да припаднемо бескрајном мору самилости Његове и да му смемо говорити: **Оче наш који си на небесима...**

¹ Свети Јован Златоуст, *О ѣробљу и крѣу* 3, PG 49, 398.

² Исти светитељ, *На Јована* 45, 2, PG 59, 253.

³ Исти светитељ, *Катихезе* 2, 27, SC 50, 149.

⁴ Омилија 15. о вери 3, PG 31, 469B-472A.

⁵ О ѣоклоњењу у Духу и истини 16, PG 68, 1016B.

⁶ Велика катихетска беседа 6, PG 45, 29B.

⁷ Божанствена Литургија свешћој Јакова, браћа Господњеј.

Сада смо деца Божија

Народ: *Оче наш који си на небесима, да се свешћи име ѣвоје, да дође царѣво ѣвоје, да буде воља ѣвоја и на земљи као на небу; хлеб наш насущни дај нам данас; и ѣѣросѣи нам дуѣове наше као што и ми ѣѣрашѣамо дужницима својим; и не уведи нас у искушење, но избави нас од злоја*.

Свештеник: *Јер је ѣвоје царѣво и сила и слава, Оца и Сина и Свешћоја Духа, сада и увек и у векове векова*.

Народ: **Амин.** (Мт. 6, 9–13)

Молитвом Господњом обраћамо се Богу називајући га **Оцем**. Свештени Златоуст каже: „Како је преизобилно човекољубље Божије!... Има ли речи која би у довољној мери могла да искаже благодарност према Богу, Који нас обасипа толиким добрима? Погледај, драги мој, сву ништавност твоје и моје природе. Види, чему смо сродни: земљи, блату, иловачи, цигли, земном праху. Јер саздани смо од земље, а онда се после смрти у земљу распаднемо. Када о томе тако размишљаш, мораш се задивити недокучивом благу велике благости и доброте Божије према нама. Јер је одређено да Га зовеш Оцем, ти, земаљски створ, Њега Небескога, ти, смртник, Бесмртнога, ти трулежни, Њега Непропадивога, ти кратковеки, Вечнога!”¹

Свети Григорије Нисијски удивљен је чашћу која је указана човеку: „Какву душу треба да има онај који Бога назива **Оцем**! Колика је смелост за то потребна! Какву савест треба да има човек да би се, када схвати ко је Бог, колико је то човеку могуће... потом усудио да Га назове својим Оцем!”² Та невероватно висока част указана је човеку у крви Исусовој. Зато верни, како се ближи час причешћа пречистом Крвљу Христовом, моле: *Удосѣјој нас, Владико, човекољубиви Господе, да са смелошћу, неосуђено, чиста срца, ѣросвешћене душе, неѣосѣидна образа, освешћених усана, смемо ѣризиваѣи Тебе, свешћоја Боја Оца, који си на небесима и ѣоворѣи: Оче наш, који си на небесима*.³

Почетак молитве указује на усиновљење по благодати, које смо примили светим Крштењем. „Удостојени да називамо Оцем по благодати Створитеља по природи, учимо да исповедамо благодатни дар

¹ О живоју ѣо Боју 2, PG 51, 44.

² На Оче наш 2, PG 44, 1140CD.

³ Божанствена Литургија свешћој Јакова, браћа Господњеј.

Након молитве **Оче наш...**, ђакон подстиче верне да своје главе приклоне Христу, познајући Га тако за Владику и Господа. Верни приклањају главе Богу, „не само зато што је Он по Својој природи Господ и Створитељ и Бог, него зато што су они слуге које је Он откупио Крвљу Свога Јединороднога Сина” (Свети Никола Кавасила¹).

Приклањајући главу показујемо Господу, као благодарне слуге, своју потчињеност Њему. А као пријатељи и синови по Његовој благодати, показујемо своју благодарност, јер смо Христовом крсном жртвом постали пријатељи и синови Божији: *Од ове љубави нико нема веће, да ко живој свој положи за пријатеље своје. Ви сте пријатељи моји... Више вас не називам слушама.* (Јн. 15, 13–15) „Господ слугу, постао је смртни син слуге Својега, како би они постали синови Божији” (Свети Атанасије Велики²).

* * *

Сви имамо истога Оца. Јединственост и непоновљивост човечије личности, међутим, не бива потиснута у заједници Цркве. Сваки човек је обличје Божије, али сваки од нас има сопствену личност и свако од нас се на особен начин бори. Зато се и Христос божанственим Причешћем приноси **свакоме према његовој потреби**.

Владика је један, али су дарови разнолики. „Према свакоме је Спаситељ другачији, на његову корист: Према онима којима је потребно весеље, постаје *чокоћ* (Јн. 15, 1); према онима који треба да уђу стоји као *враћ* (Јн. 10, 7); и као *посредник* (1. Тим 2, 5) и *Првосвешћеник* (Јев. 7, 26) стоји уз оне који имају потребу да узносе молитве. За оне пак који су грешни постаје *Јање* (Јн. 1, 29), како би се за њега принео на заклање. Он је *свима Све* (1. Кор. 9, 22), остајући истовремено по природи Исти онакав какав је” (Свети Кирило Јерусалимски³).

Сви се причешћујемо једним Хлебом Живота. И сваки од нас prima Онога Који му је потребан у личном животу: Болесни примају Лекара, они којима прете опасности Избавитеља, грешни Водитеља, сиромашни Ризницу, невољници Утеху, путници Сапутника, они на мору Кормилара. Свуда се свима Својом топлом љубављу нађе у помоћи.⁴ Кроз предложене Часне Дарове Христос постаје пут у живот. Јер он је „заиста добар и непогрешив пут, на коме путник не може да застрани,

¹ Тумачење *свешће Литургије*, Тридесет шеста беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 136. (PG 150, 448В.)

² О јављању *Логоса Божијеј у шели* 8, PG 26, 996В.

³ *Кайихеза* 10, 5, PG 33, 665АВ.

⁴ Упор. Јутрење 6. децембра.

већ га води ка Богу Оцу, Који је једино истинско Добро” (Свети Василије Велики¹).

7. БОЖАНСТВЕНО ПРИЧЕШЋЕ

„И горе Те имам и доле се прожимам Tobом.”

Свештеник се тихо моли: *Чуј, Господе Исусе Христче Боже наш, из свешће обичавалиштва свој и са престола славе Царства свој, и дођи да нас освешћаш, Ти, који са Оцем седиш горе, и овде си невидљиво са нама; и удостој нас да нам својом моћном руком прешћеш Тело своје и пречасну Крв, а преко нас и свему народу.*

Онда се свештеник клања, исто тако и ђакон пред светим Дверима, и говоре тихо три пута:

Боже, милостив буди мени прешћоме.

Христос је кратко пре Страдања уверавао своје Ученике: *Ја идем Оцу своме* (Јн. 14, 12)... *Још мало и свешће ме више неће видети, а ви ћете ме видети, јер ја живим и ви ћете живети* (Јн. 14, 19). Свешће су људи који живе изван божанствене Литургије. Они не виде Христа, јер живе у тами. „Христос казује да ће бити невидљив и у потпуности сакривен, након Свог одласка са земље, то јест након вазнесења, за све оне онема који имају вештаствено умовање, али да ће бити видљив Светима” (Свети Кирило Александријски²). На божанственој Литургији Христос је **невидљиво са нама**. Као што је, по ваплоћењу Логоса Божијег, тело сакриво Божанство, тако је сада „свети Хлеб као завеса која прекрива Божанство у њему” (Свети Григорије Палама³).

* * *

Својим ваплоћењем, Христос је дошао на земљу и постао човек, не напуштајући Очев престо. „Чудесно је што се опходио као човек и као Бог Логос животворио све и као Син Божији сапостојао Оцу” (Свети Атанасије Велики⁴).

Вазневши се, Богочовек се узнео до Очевог престола у обоженом Телу, које је у исти мах оставио нама и приноси нам га на свакој божанственој Литургији. „Када је пророк Илија био узведен на небо,

¹ О *Свешћоме Духу* 8, 18, PG 32, 100С.

² На *Јована* 9, PG 74, 264D-265A.

³ *Омилија* 56, 5.

⁴ О јављању *Логоса Божијеј у шели* 17, PG 25, 125С.

оставио је свој *илаиш* свом ученику Јелисеју. Син Божији је нама, међутим, вазневши се, оставио тело Твоје. Пророк је, међутим, оставио плашт, пошто га је скинуо са себе, док се Христос, оставивши Своје тело нама, уједно са њим узнео до Оца” (Свештени Златоуст¹).

По Вазнесењу, Господ седи заједно са Оцем на небесима, а уједно се налази са вернима на божанственој Литургији. Његово присуство преиспуњава и небо и земљу. Међутим, са Христом већ сједињени човек, борава у исти мах и на небу и на земљи: „И горе Те имам и доле се сједињујем с Тобом”, каже свети Јован Златоуст². *Горе*: у очинском наручју Бога Оца, *доле*: у материнском наручју Цркве. И тамо и овде човек живи у љубави Божијој.

Христос, који је на небесима, на божанственој Литургији је са нама. И не само да је са нама, него долази да се настани у нама. „Сви ми који се причешћујемо светим Телом Христовим, сви ми који окусимо од Крви Његове... кушамо Онога Који седи на небеском престолу, Ко ме се клањају свети Анђели, Који се налази поред Бога Оца.”³

Пречистим и пресветим Својим рукама, Господ самога Себе предаје литургу, а преко њега *свему народу* (Лк. 2, 10).

Светиње светима

Ђакон: **Пазимо!**

Свештеник, узносећи свети Агнец, произноси: **Светиње светима.**

Народ: **Један је свей, један Господ Исус Христос, у славу Боја Оца. Амин.**

Потом се пева причасни стих⁴.

Светиње, које се предају на причешће **свейима**, су свето Тело и часна Крв Христова. Христос је једини по природи Свети. Један и једини Господ. Ми се можемо назвати **свейима** једино зато што смо причасни Његовој светости. Светима се називају верни „због Светога у Кога заједничаре и због Његовог Тела и Крви којима се причешћују” (Свети Никола Кавасила⁵).

¹ О *сйаишуама* 2, 9, PG 49, 46.

² На *Прву посланицу Тимошеју* 15, 4, PG 62, 586.

³ Исти светитељ, На *посланицу Ефесцима*, 3, 3, PG 62, 27.

⁴ У старије време причасни стих је био цео псалм, који се певао током причешћа верних (одатле му и назив „киноник”). Такви псалми су били: Пс. 22, Пс. 33, Пс. 116 и Пс. 144.

⁵ *Тумачење свейе Лишурје*, Тридесет седма беседа, Беседа, Нови Сад 2002, стр. 138. (PG 150, 449А).

Високо подизање светог Тела Христовог, свештена радња коју у том часу врши литург, „иконизује узношење на Крст и крсну смрт, али и само васкрсење” (Свети Герман¹).

Ова свештена радња значи да су „Светиње... доступне само светима. А светима овде сматра оне који су савршени у врлини, али и оне који се труде да доспеју до савршенству, чак и ако још увек нису у томе успели. Јер, ни њих ништа не спречава да се освештају причешћујући се Светим Тајнама.”²

Свети се не боре само зато да би се ослободили греха, него и зато да би задобили Светога Духа. Свештени Златоуст, тумачећи израз **Светиње свейима**, каже: „Високо подижући руку, снажним гласом, страшним узвиком, као какав проповедник, стојећи тако да га сви виде и узвикујући гласно у оној савршеној тишини, свештеник једне позива да се причесте, а друге у томе спречава. И то не чини руком, него гласом... Када свештеник изговори: **Светиње свейима**, тиме хоће да каже: Ко није свети, нека не приступи. Не каже да треба само да буде очишћен од грехова, него **свети**. Јер та реч не указује само на онога ко се ослободио грехова, него на онога ко у себи има Светога Духа и изобилје добрих дела. Не желим, каже, да будете само ослобођени нечистоте, него да будете бели, светли и лепи... Ко је такав, нека приђе и нека приступи царском Путиру.”³

Један је свет, један Господ Исус Христос

На возглас свештеника **Светиње свейима**, верни одговарају: **Један је свей, један Господ Исус Христос, у славу Боја Оца**. Одговор верних је исповедање да смо се кроз „Јединороднога Сина, Који се ваплотио и био распет, освештали, спасли од смрти и достигли бесмртност” (Свети Симеон Солунски⁴). Јер „нико сам од себе не поседује светост, нити је она плод човекове врлине, него је сви од Њега и за Њега задобијају. То је као када многа огледала поставиш на сунце, те свако од њих блиста и баца зраке, па ти се чини као да многа сунца видиш; а у ствари, једно је Сунце које у свима њима блиста. Тако се и Он, Који је једини свети и Који се кроз Причешће излива у вернике,

¹ *Созерцање*, стр. 448В.

² Свети Никола Кавасила, горе цитирано дело, на истом месту.

³ На *посланицу Јеврејима* 17, 5, PG 63, 133.

⁴ О *свейој Лишурје* 99, PG 155, 297D.

види у многим душама и многе чини анђелима, а ипак је један, и једини Свети” (Свети Никола Кавасила¹).

„Исповедање сабраног верног народа на крају тајинственог свештеног чина речима: **Један је свей**... открива тајанствено, недокучиво сваком разуму и уму, сабирање и сједињење свих оних, који су се мудро и тајанствено усавршили по Богу, у Једно, у Једину божанске једноставности. У јединство које ће се остварити у непропадивом свету умствености. У том свету, нашавши се пред светлошћу невидљиве и наднеизрециве славе, достигли до савршенства, они бивају приопштени божанској чистоти заједно са небеским Силама” (Свети Максим Исповедник²).

Христос је „Сам по Себи источник и корен свега доброг, Саможивот, Самосветлост и Самоистина. Али то преобилно благо добара Он не задржава за себе, него га излива на све остале и опет, изливши се, остаје потпун” (Свештени Златоуст³). Самоисточник светости предаје другима, Анђелима и људима, миомиросно миро светости: Освештава целу Цркву и сви који одржавају чистим сасуд своје душе и тела, примају сву пуноту и преобиље Његове светости.

Један је свей, један Госјод Исус Хрисјос, у славу Боја Оца. Пре Христа ни један човек није могао долично да слави Бога. Једино је Господ могао рећи Богу Оцу: *Ја ње ѡпрославих на земљи* (Јн. 17, 4). „Како Га је прославио? Не другачије него тако што је људима открио светост Очеви; а учинио је то показавши Се светим као што је и Сѧм Отац свети” (Свети Никола Кавасила⁴).

Управо тој Христовој светости постајемо заједничари, учествујући за евхаристијском Трпезом. Како се ближи час божанственог Причешћа, Црква позива: *Ако је ко свей, нека ѡрисјуйи; ако ли неко није, нека се ѡкаје. Маран аѡа (Госјод долази). Амин.*⁵

Ломи се Јагње Божије

Онда ђакон улази у свети олтар, и ставши с десне стране свештенику који држи свети Хлеб, говори: **Разломи, владику, свейи Хлеб.**

¹ Тумачење свейе Лишурјје, Тридесет седма беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 139–140. (PG 150, 449BC.)

² Мисѡаѡија 21, PG 91, 696D-697A.

³ На Јована 14, 1, PG 59, 91.

⁴ Цитирано дело, на истом месту.

⁵ Аѡсѡолске устѡанове 10, 6, В 2 218. Упор. 1. Кор. 16, 22.

А свештеник, разломивши га на четири дела са пажњом и побожношћу, говори:

Ломи се и раздробљава Јагње Божије, Које се ломи а не раздељује, увек се једе и никад не несѡјаје, но освешћује оне који се ѡричешћује.

Приликом прве божанствене Литургије која се савршила на земљи, Христос је преломио Хлеб и пружио га Ученицима говорећи: *Узмиѡе, једиѡе, ово је ѡело моје, које се за вас ломи* (1. Кор. 11, 24). Ова свештена радња Господња понавља се на свакој божанственој Литургији и назива се *ломљење*, то јест преламање светог Тела: литург прелама Јагње Божије на четири дела. Размешта их крстообразно на свети дискос и пошто се сам причести, причестиће потом и верне.

„Ломљење Хлеба указује на заклање Часнога”, то јест Христа¹. Војници нису на Распећу поломили пресвете кости Христове – као што су учинили са разбојницима који су са Њим били разапети – *да се исѡуни Писмо: Косѡ њеѡва неће се ѡреломитѡи* (Јн. 19, 36). Приликом литургијског жртвоприношења, међутим, Господ се ломи и приноси вернима. Божански Златоуст наглашава: „Оно што није снашло Христа на Крсту, томе је, зарад тебе, изложен приликом литургијског жртвоприношења и допушта да Га леме како би наситио све.”²

Ломљење је свештена радња која по превасходству пројављује Христа: двојица ученика у Емаусу Га ѡзнаше ѡри ломљењу хлеба (Лк. 24, 35), и први хришћани су тако [тј. „ломљење хлеба”] називали божанствену Евхаристију. Ломљењем Хлеба „нераздељиви Христос се раздељује и дели нас ради, како бисмо сви постали Његови причасници. Те иако је нераздељив, раздељује се за нас, сједињујући нас са самим Собом како бисмо сви били једно, управо онако како се молио”³ у својој молитви Богу Оцу.⁴

* * *

Христос је истински Биће по Себи, Њиме се сви причешћују, али се Он не умањује по причешћу свих: „Претпоставимо да је у питању огњиште и да се његовим огњем упали десет хиљада светиљки и два пута толико... Зар ватра не остаје исте силине, упркос томе што је своје дејство предала толиким светиљкама?” (Свети Златоуст⁵). Христос је

¹ Свети Евтихије Константинопољски, О свейој Пасхи 3, PG 155, 300AB.

² На Прву ѡсланицу Коринћанима 24, 2, PG 61, 200.

³ Свети Симеон Солунски, О свейој Лишурјји 99, PG 155, 300AB.

⁴ Види: Јн. 17, 11.

⁵ На Јована 14, 1, PG 59, 91.

Савршавајући сједињавање светог Тела и свете Крви, литург рекао: *Пуноћа Духа Светиога*. Сада, наливајући топлоту у свети Путир, говори: *Тойлоџа вере, љуна Духа Светиога*. Све то наглашава силазак Утешитељев. „Ова вода – тиме што је вода, а истовремено садржи у себи огањ – означава Духа Светога, Који се и водом назива, и као огањ се појавио тада кад је слетео на ученике Христове” (Свети Никола Кавасила¹).

Држећи у рукама свети Путир, литург држи „извор Духа”. Пружимо, дакле, своја жудна уста „дојци путира Духом испуњеног, као одојчад која сисају, како бисмо привукли благодат Светога Духа”. И „уста наша се тако испуњавају духовним огњем” (Свети Јован Златоуст²).

Молитве пред божанствено Причешће

Свештеник: *Верујем, Госјоде, и исповедам да си Ти ваистину Христос, Син Боја живога, Који си дошао у свет да ђрешнике сјасеи, од којих сам ђрви ја. Још верујем да је ово само ђречисјо Тело ђвоје, и ово сама часна Крв ђвоја. Сјога Ти се молим: ђомилиуј ме, и ојросји ми сајрешенја моја, хојимична и нехојична, и чињена речју и делом, свесно и несвесно, и удосјој ме да се неосуђено ђречесјим ђречисјим Тајнама ђвојим на ојђушјане ђрехова и на живој вечни.*

[само у грчком тексту: *Амин*.

Ево, ходим ка божансјвеном Причешју, Саздајтељу, немој ме сажећи заједницом с Тобом, Јер Ти си ојањ шјо сажеже недосјојне, Већ ме очисји од сваке нечисјоје.]

Прими ме данас, Сине Божији, за ђричасника Тајне Вечере ђвоје, јер нећу казати ђјајну нејријајтељима ђвојим, нији ћу Ти даји целив као Јуда, већ као разбојник исповедам Те: ђомени ме, Госјоде, у Царсјву ђвоме.

[само у грчком тексту:

Задрхји, човече, бојојворну Крв ђледајући, Јер она је жеравица жива које сажеже недосјојне, Тело Божије и обожује ме и храни, Обожује дух мој, а ум чудесно храни.

¹ Тумачење светје Лиђурјје, Тридесет осма беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 142. (PG 150, 452B.)

² На Мајеја 82, 6 и 5, PG 58, 745; 744; 743. Први хришћани су се причешћивали светом Крвљу Христовом пијући из светог путира. Веома је у том смислу карактеристична представа одојчета које сиса, јер се верник причешћује животворном Крвљу Господњом онаквој каква је истекла из Његових прободених ребара.

Занео си ме чежњом, Христје, и изменио божанском својом жудњом; сажежи нејварним ојњем ђрехове моје и удосјој ме да се ђреисјуним сладошју Твојом да бих, Преблати, од радосји дрхјећи оба Твоја доласка величао.

Како да се, овако недосјојан, једном нађем у блисјавом сјају Твојих Свешјих? Јер ако се осмелим и с њима уђем у свайове, огаће ме кошуља јер није свайовска и Анђели ће ме као сужња избацији. Очисји, Госјоде, кал са моје душе и сјаси ме, Човекољубиви. Влади-ко човекољубиви, Госјоде Исусе Христје, Боже мој,]

Нека ми ђричешћиване свешјим Тајнама ђвојим, Госјоде, не буде на суд или на осуду, већ на исцељење душе и шела [само у грчком тексту: и као залој за будући живој и Царсјво. Јер добро ми је ђривезаји се Боју и ђолајати у Госјода сву своју наду у сјасење.]

Молитве, које сада изговара литург, а које треба да изговара и сваки верник када се припрема за причешће, последње су у низу молитви које се једним именом називају *Чин божансјвеној Причешћа*. Овај чин се врши у три целине.

Прва целина је Канон божанственог Причешћа који има алфавитски акростих и чита се дан раније заједно са повечерјем. Друга целина се чита ујутро и састоји се од три псалма, три тропара и девет молитви светих Отаца. И трећа целина се састоји од молитви које литург сада чита.

* * *

Прва молитва је исповедање вере и наде у љубав Христову: *Верујем, Госјоде, и исповедам да си Ти ваистину Христос, Син Боја живога, Који си дошао у свет да ђрешнике сјасеи, од којих сам ђрви ја.*

Ова реченица има упориште у речима апостола Павла: *Исјиниџа је реч и свакоја ђримања досјоји да Христос Исус дође у свет да сјасе ђрешнике од којих сам ђрви ја. Али збој шјога бих ђомилован да би Исус Христос ђоказао на мени ђрвове сво дуојђрљење* (1. Тим. 1, 15–16). Свештени Златоуст ове апостолске речи тумачи дајући један пример: „Претпоставимо да постоји неки многољудни град чији су сви становници порочни. Неки мање, неки више, али сви су за осуду. Претпоставимо сада да је међу њима неки човек који је највише од свих вредан осуде и казне, јер је починио сваковрсна злодела. Ако неко каже да цар има намеру свима да опрости, неће поверовати његовим речима све док не виде да је онај, највећи злотвор од свих, добио опроштај. Онда више нико не сумња. То каже апостол Павле: 'Желећи да увери људе да

прашта сва њихова сагрешења, Бог је изабрао најгрешнијег од свих... Нека нико више не сумња у своје спасење, јер сам се ја спасао”¹

Са уверењем да ће Исус Христос према свима нама грешнима показати *сво дугојриљење*, молимо Га да нас удостоји да неосудно приступимо Путиру Његове љубави.

Ево дотаче се усана мојих

Онда се свештеник клања ђакону или свом саслужитељу говорећи:

Браїе и саслужїиѣљу, оїросїи [овакав је поредак надаље у грчком тексту: *мени їрешноме*.

Ђакон: **Свешїенсїво ївоје да їомене Госїод Бої у Царсїву сво-ме сваїда, сада и увек и у векове векова.**

Свештеник: **Боже, милосїив буди мени їрешноме и їомилуј ме.** (три пута) И пришавши Светињама, са страхом и трепетом узима једну частицу светога Хлеба и свештеник каже:] **Ево, їрисїуїам Хрисїу, бесмїрноме Цару и Боїу нашему.** [Часно и їресвейїо Тело Госїода Боїа и Сїаса нашеїа Исуса Хрисїа даје се мени (име) недосїојном свешїенику на оїїушїїење їрехова мојих и на живоїи вечни. И причешћује се светим Телом говорећи: **Амин**. Затим позива ђакона, говорећи: **Ђаконе, їрисїуїи.**

Ђакон: **Ево, їрисїуїам Хрисїу, бесмїрноме Цару и Боїу нашему. Дај, владико мени (име) недосїојном ђакону часно и їресвейїо Тело Госїода Боїа и Сїаса нашеїа Исуса Хрисїа.** Свештеник даје ђакону једну частицу светога Хлеба говорећи: **Теби блаїочесїивоме ђакону (име) даје се часно и їресвейїо Тело Госїода Боїа и Сїаса нашеїа Исуса Хрисїа на оїїушїїање їрехова ївојих и на живоїи вечни.]**

Даље се поредак поклапа са србском Служебником: Затим свештеник узима свети путир и говори: **Часном и їресвейїом Крвљу Госїода и Боїа и Сїаса нашеїа Исуса Хрисїа їричешћујем се ја недосїојни свешїеник (име) на оїїушїїење їрехова мојих и на живоїи вечни.** И причешћује се из њега три пута. И целива свети путир и подижући га високо каже: **Ево доїаче се усана мојих, и узеће безакоња моја, и їрехе моје очисїиће.**

Затим позива ђакона, говорећи: **Ђаконе їрисїуїи.**

Ђакон приступа и клања се говорећи: **Ево їрисїуїам Хрисїу, бесмїрноме Цару и Боїу нашем. Дај ми, владико, часну и їресвейїу**

¹ На Прву їосланицу Тимоїеју, 4, 2, PG 62, 522.

Крв Госїода и Боїа и Сїаса нашеїа Исуса Хрисїа. И свештеник дајући му да се три пута причести из светога Путира, говори: **Слуїа Божиї, ђакон (име) їричешћује се часном и їресвейїом Крвљу Госїода и Боїа и Сїаса нашеїа Исуса Хрисїа на оїїушїїење їрехова и на живоїи вечни.** Затим ђакон целива свети Путир. А свештеник подижући свети Путир високо, говорећи: **Ево, доїаче се усана ївојих, и узеће безакоња ївоја, и їрехе ївоје очисїиће.**

Пошто се литург са страхом и трепетом причестио пресветим Телом и пречистом Крвљу Господњом, целива свети Путир и каже: **Ево доїаче се усана мојих, и узеће безакоња моја, и їрехе моје очисїиће.**

Ово је изговорио Анїео пророку Исаији, када му је, пошто је призован у пророчко достојанство био послат један од Серафима..., држећи у руци жив уїљен, који узе с оїїара клешїиима [кашичицом]. И доїаче се усїа његових (Иса. 6, 6–7). Жеравица симболизује Христа. „Као што је жеравица по природи дрво, које се цело испунило огњем и има силу и дејство огња, тако и Христос... Ако је по божанском домостроју био човек и изгледао као ми, а целокупна пунота Божанства се у Њему настанила... Онда сасвим исправно треба упоредити и сматрати подобним ужареном угљу Емануила, Који ће, ако се дотакне наших усана, свакако очистити све наше грехове” (Свети Кирило Александријски¹).

Анїео се није усудио да жеравицу живу, Христов символ, дотакне руком, па се послужио кашичицом. Литург, међутим, узима Самога Христа у руке, дотиче Га уснама, причешћује се Њиме. Свештени Златоуст то коментарише овако: „Ако само помислиш колику вредност имају Светиње (то јест Тело и Крв Господња) које се налазе пред тобом, кад су и Серафими далеко од тога да буду достојни да их дотакну. Ако, међутим, промислиш о човекољубљу твога Господа, задивићеш се томе што се благодат светога Тела и Крви не умањује снисходећи се нашој ништавности. Ако то имаш на уму, човече, и ако размотриш сву величину тога дара, онда устани, напокон, напусти земљу и узведи себе на небо.”²

Привезаност за земаљско представља препреку да нам божанствено Причешће донесе плодове. Симеон Нови Богослов о томе пише: „Јер тај хлеб изгледа чулно онима који не надилазе чула, а умно је

¹ На Исаију, 4, PG 70, 181BCD. Упор. Кол. 2, 9.

² Омилија на Исаију 6, 3, PG 56, 139.

светлост несместива и недоступна... Ако, дакле, једући и пијући божански хлеб и пијући вино весеља, не знаш да си почео да живиш животом непролазним, да си, попут пророка, примио у себе светозарни или огњени хлеб... како мислиш да си постао заједничар живота? И како мислиш да си се дотакао неприступног огња и како уопште замишљаш да си се приопштио вечној светлости? Разуме се да ти се ништа од тога није догодило, јер ти ништа од тога не осећаш, него те светлост обасјава слепог, и греје те огањ, а није те се дотакао, живот те је осенио, а није се сјединио са тобом.”¹

Да бисмо примили живот вечни, приступимо божанственом Причешћу очишћене душе и „са пламеном жељом и крстообразно наместивши руке, да бисмо примили тело Распетога; и подижући своје очи и усне и чела причестимо се божанском жеравицом, да би огањ жеље која је у нама, примивши жар од жеравице, спалио наше грехе и просветлио наша срца, и да бисмо се, причешћујући се божанским огњем, распалили и обожили.”²

Можемо увек да празнујемо Васкрс

[Само у Служебнику: После Причешћа, свештеник благосиља народ говорећи гласно: **Сјаси, Боже, народ твој и блајослови наслеђе твоје**, улази у олтар, и оставља свете Дарове на свети Престо.]

Тада ђакон узима левом руком свети дискос и са њега ставља у путир остале честице, говорећи:

Васкрсење Христово видевши, њоклонимо се светоме Господу Исусу, јединоме Безирешноме. Крсту твојме клањамо се, Христче, и светоме васкрсењу твојме њевамо и слаavimo; јер си Ти Бој наш, осим Тебе другога не знамо, име твоје њрослављамо. Ходиће сви верни, њоклонимо се светоме васкрсењу Христовом. Јер, иле, Крстом дође радосиј целога свету. Свагда блајосиљајући Господа, њевајмо васкрсење њејово; јер нас ради њрејњјевши Крст, смрћу смрт њразруши.

Блистај се, блистај, Нови Јерусалиме, јер слава Господња на тебе засија.

Ликуј сада и весели се, Сионе; а Ти, Чиста Бојородице, радуј се васкрсењу Порода твога.

¹ Преподобни Симеон Нови Богослов, Сабране беседе, Бгд 2005, *Еѡиичка слова* 14, 17, стр. 441.

² Источник знања, Свети Јован Дамаскин, *Тачно изложење ѡправославне вере* 4, 86, Никшић 1997, стр. 316–317.

[Само у грчком тексту: **О божански, о ѡремили, о ѡреслаѡики ѡласе, наслада наша и сидриѡиће наше наде! Јер обећао си необмањиво, Христче, да ћеш са нама биѡи све до краја века.**]

О велика и најсветија Пасхо, Христче! О Мудросѡи, и Лојосе Божји, и Сило! Дај нам да се још ѡрисније ѡричешћујемо Тобом у незапазни дан Царсѡва ѡвога.

И ђакон, отирући пажљиво честице са дискоса, говори:

Омиј, Господе, светом Крвљу Твојом, ѡреке свих овде ѡменуѡиѡх [само у грчком тексту: **слуѡу ѡвојѡх, засѡуѡиѡиѡиѡм Пресветѡе Бојородице и**], **молиѡвама Светѡих ѡвојѡх.**

Причешће наше је „истинско исповедање да је Господ умро и да је васкрсао само нас ради” (Кирило Александријски¹). Управо то ђакон потврђује произносећи ова четири васкршња тропара, док свето Тело Христово ставља у свети путир, пошто се причестио.

На божанственој Литургији смо видели како се током евхаристијског сабрања чинодејствује Христово васкрсење. А сада, пошто смо се причестили, и сами доживљавамо васкрсење свог сопственог бића, јер „сам Владика Христос у нама васкрсава, блистајући и сијајући зрацима непропадљивости Божанства” (Свети Симеон Нови Богослов²).

Апостол Павле нас уверава да сваки пут када се причестимо светим Телом Христовим и Његовом пречасном Крвљу, објављујемо Његову смрт.³ Према томе, будући да „можемо непрестано да објављујемо смрт Господњу, можемо увек и да празнујемо Васкрс”, каже свештени Златоуст⁴. Свако литургијско сабрање је Христово Васкрсење и свако божанствено Причешће је васкрсење човека који се причести. „Васкрсење душе је јединство живота. Наиме, као што мртво тело, ако у себе не прими живу душе и са њом се несмешано не помеша, нити живи, нити може да живи, тако ни душа не може да живи сама по себи, ако се неизрециво и несмешано не сједини са Богом, истински вечним животом” (Симеон Нови Богослов⁵).

Целокупни живот верника који се неосудно причешћује је „једна непролазна Пасха, прелазак и одлазак од видљивог ка умном, где ће... чисти чисто уживати вечно у најчистијој жртви [Христу], у Оцу Богу

¹ *На Маѡеја* 12, PG 74, 725D.

² Сабране беседе, Бгд 2005, Катихетске беседе, *Беседа ѡринаесѡа*, стр. 134.

³ Види 1. Кор. 11, 26.

⁴ *На свету Педесетѡици* 1, 1, PG 50, 454.

⁵ Сабране беседе, Бгд 2005, Катихетске беседе, *Беседа ѡринаесѡа*, стр. 133.

и једносуштном Духу, свагда гледајући Христа и Он њих, са Христом обитавајући, са Христом царујући” (Симеон Нови Богослов¹).

Припрема за приступање причешћу

Ђакон..., долази до двери и подижући свети путир показује га народу, говорећи: **Са сѣрахом Божијим и вером ѣрисѣуйише.**

Народ: [само у грчком тексту: **Амин, амин, амин.**] **Блаѣословен који долази у име Госѣодње.** [само у Служебнику: **Бој је Госѣод и јави се нама.**]

Ђакон нас сада позива приступимо како бисмо у себе примили Христа. То је најсветији тренутак у нашем животу, па се стога старамо да наше душевно настројење и положај тела буду у складу са величним и значајем тога тренутка.

Свештени Златоуст каже: „Када треба да приступите тој божанској и страшној Трпези, ... приђите са страхом и трепетом, чисте савести, у посту и молитви, без комешања, без лупања ногама, не гурајући оне до себе. Јер такво понашање је знак највећег ниподаштавања и презрења према Светим Тајнама.”² Свети Јован још пита: „Реци ми, човече, зашто си немиран? Да те можда не притискају неодложни послови? Како ти уопште у том часу пада на памет да имаш посла?... Зар сама чињеница што у том часу мислиш да стојиш на земљи, а не међу Анђелима, није доказ колико ти је отврдло и окамењено срце?”³

Проживљавање литургијских свештенорадњи уводи нас у благочешће [побожности], а оно пак привлачи милост Божију. Све што се савршава у божанственој Литургији „јесу и називају се *Тајне*. А где се врше Тајне, онде влада потпуна тишина. Учествујмо, дакле, у том светом Приношењу у великој тишини, с највећом могућом пристојношћу, благочестиво и како приличи. Тако ћемо привући више љубави Божије, очистићемо душу и задобити вечна добра.”⁴

Да бисмо у том часу правилно приступили светом Причешћу, неопходно је да од раније будемо спремни. Јер, „иако нам Бог све Своје светиње даје на дар – а да ми Њему претходно ништа нисмо пружили, него оне заиста јесу Његови дарови – Он ипак, захтева од нас да обавезно будемо спремни да их примимо и да их сачувамо; и не предаје

¹ Сабране беседе, Бгд 2005, Етичка слова, *Слово четрнаесто*, стр. 441–442.

² *На Рождество Иисуса Христа* 7, PG 49, 360.

³ *На светіо Кришћење Иисуса Христа* 4, PG 49, 370.

⁴ Свети Јован Златоуст, *На Рождество Иисуса Христа* 7, PG 49, 372.

нам Своје освећење ако немамо у себи одговарајућег расположења... Показао је то Господ у Својој причи о сејачу. *Изиђе сејач*, вели Он, не да оре земљу, већ *да сеје* (Лк. 8, 5), јер орање и сваку другу припрему ми сáми смо дужни да принесемо” (Свети Никола Кавасила¹).

Што се боље припремимо, имаћемо „већу корист од божанских Тајни. Јер сходно већој, или мањој припремљености, човек од светог Причешћа прима више или мање благодати” (Свети Никодим Светогорац²). Духовну припрему чини настојање да у што већој мери у себи однегујемо веру, страх Божији и љубав. За то је неопходна молитва, пост, исповест и непрестано покајање.

Са вером, страхом Божијим и љубављу

Да бисмо путуру Живота приступили својој души на корист и долично се причестили, неопходни су нам вера, страх Божији и љубав.

Вера је полазна основа живота у Христу. Кроз веру се у Христу рађамо и с вером бивствујемо и живимо у Христу. Због тога се „догодио читав домострој и снисхођење Сина Божијег, да би нас нашом вером у Њега и држањем Његових заповести учинио заједничарима Свога Божанства и Царства” (Симеон Нови Богослов³).

Вера, „то је кад човек види као видљиво оно што је невидљиво”⁴. На божанственој Литургији верујући види невидљиво присутнога Христа. „Пред нама је сáмо Тело Његово... Не само да Га се дотичемо, него и да Га до ситости и себе примамо. Приђимо, дакле, са вером, сви имамо неку болест. Јер ако су они, који су дотакли само руб Његове одеће, примили толику силу, колику ће тек силу примити они који Га целог имају у себи? Али приступити Христу са вером не значи само примити божанствено Причешће, него га се дотаћи чиста срца, као да прилазимо Самоме Христу” (Свети Јован Златоуст⁵).

¹ *Тумачење свѣше Литурѣје*, Прва беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 25. (PG 150, 369AB.).

² *Духовне вежбе*, 26, 3, стр. 220.

³ Сабране беседе, Бгд 2005, *Етичка слова* 3, 15, стр. 319.

⁴ Свети Јован Златоуст, *Кайихезе*, 2, 9 SC 50, 138.

⁵ *На Маѣја* 50, 2, PG 58, 507.

* * *

Из вере се рађа **страх Божији**, када је срце ослобођено житејских брига. Авва Исак пише да је „страх Божији почетак врлине. Назива се плодом вере и засејава се у срце онда, када се ум удаљи од расејаности световним старањима.”¹

Постоје два вида страха Божијег: „Први се рађа у нашој души пред претњама мукама пакленим. Због тога се у нама редом развијају уздржање, уздање у Бога, бестрашће и љубав. Други страх је везан за љубав. Тај страх у души непрестано рађа благоверност, како душа не би ниподаштала Бога због смелости коју ствара љубав” (Свети Максим Исповедник²).

Када човек доспе до таквог душевног стања, не плаши се ничег другог, осим да не отпадне од љубави. Зато, пошто се причестимо Христом, Који је Љубав, иштемо од Њега: **ујврдѝ све нас у сѝраху ѝвومه**³. Иштемо страх који врлином прожима душу усавршеног: „Он поседује истинску љубав... и та љубав га води до савршеног страха. Јер такав човек страхује и твори вољу Божију, не више због могуће казне, нити због мука паклених, него... будући да је окусио сладост коју куша сваки онај који је са Богом, страхује да је не изгуби, страхује да би те радости могао бити лишен. То је, дакле, савршени страх, то јест онај који таква љубав изазива и он уклања онај почетни, првобитни, страх. И зато каже: *савршена љубав изіони сѝрах найоље* (1. Јн. 4, 18)” (Авва Доротеј⁴).

* * *

Када човек осети да му се срце преиспуњава таквом **љубављу** према Христу, осећа у себи неодољиву потребу да се причести и да се сједини с Љубављу. Тренутак када у себе прима Господа је тренутак сусрета божанске љубави која се **приноси** и човечије љубави која **прилази** да прими принос. Свето Тело Христово и пречасна Крв Његова јесу вечна љубав. Свети Игнатије Богоносац каже: „Хлеба Божијег хоћу... и за пиће хоћу Крв Његову, јер она је љубав непропадива.”⁵ Христу „није било довољно што је постао човек, што је био ударан, одведен на заклање, него још самога Себе несмешано меша са нама. Храни нас

¹ *Подвижничка слова*, 1. слово, стр. 1.

² *Појављања о љубави*, Прва стотина, 81, PG 90, 977D.

³ *Божанствена Литургија, молићба после ѝричешѝа*.

⁴ *Поуке*, 4, 1, PG 88, 1657D-1660A.

⁵ *Римљанима*, 7, PG 5, 693B.

сопственим Телом, не само по вери, него дословно.”¹ Христос „жуди да уђе у наше срце користећи се овом Тајном... О љубави истински богодолжна и ненадмашива! Или, још боље, о, какви пламени језици љубави, до самог неба досежу!” (Свети Никодим Светогорац²).

Свети Оци нас позивају да узвратимо на ову божанску љубав: „Сав се предај Богу кроз ову Тајну, узвраћајући љубав љубљеноме Исусу, Који је од превелике љубави одредио овакву Тајну, како би била посредни Бог Који љуби и тебе који си заволео овакво небеско сједињење љубави.”³

Показујемо своју љубав и благодарност према Добročинитељу, а Он нас обасипа новим даровима. Окушавамо већ сада Царство небеско. „Заволимо Христа онако како доликује да Га волимо. Наша љубав према Њему је велика награда (коју нам дарива Бог). Она је царство и наслада. Она је уживање, слава и част. Она је светлост. Она је неизрециво блаженство, које ни реч не може да опише, а ни ум да појми” (Свети Јован Златоуст⁴).

„Љубав Божија је рај... Када откријемо љубав, хранимо се хлебом небеским... Онај ко је пронашао љубав храни се Христом свакога дана и часа и од тога постаје бесмртан... Блажен је онај ко се храни Хлебом љубави, а то је Исус... Љубав је Царство које је Господ прикривено обећао апостолима, говорећи да ће јести у Царству Његову. На шта друго мисли када каже: 'јешћете и пићете за мојом Трпезом у Царству моме', ако не на љубав? Јер љубав може да нахрани човека уместо хране и пића. Љубав је вино које увесељава човеково срце. И блажен је онај који је пио од тога вина” (Авва Исак Сиријски⁵).

Божанствена Литургија је Царство Божије. А храна на Царској Вечери је **љубав**. Са покајањем и страхом Божијим пловимо морем овога живота и стижемо до љубави. „Покајање је брод, страх је његов кормилар, а љубав је божанска лука. Страх нас, дакле, укрцава на брод покајања, превози нас преко нечистог мора живота и тако пристајемо у божанску луку, а то је љубав, до које покајањем доспевају сви уморни и претоварени. Када једном доспемо до љубави, доспели смо до Бога.”⁶

¹ Исти светитељ, *На Маѝеја*, 82, 5, PG 58, 743.

² *Духовне вежбе*, наведено место, 2. стр. 217.

³ Исто, стр. 217–218.

⁴ *На ѝсланицу Римљанима*, 5, 7, PG 60, 431.

⁵ *Подвижничка слова*, 72. слово (263. страна у грчком издању.)

⁶ Исто, стр. 283.

Своје овце зове по имену (Јн. 10, 3)

Свештеник причешћујући их [верне], за сваког посебно говори:

Причешћује се слуѣа Божији (име) часним и ѿресвећѣим Телом и Крвљу Госѣода и Боѣа и Сѣаса нашеѣа Исуса Христѣа на ѿѣиуѣиѣе ѿрехова и на живоѣи вечни. [у грчком тексту: *Амин.*]

При томе се пева:

Служебник: **Тело Христѣово ѿримиѣе, извора бесмртѣноѣа окусиѣе.**

Грчки текст. **Прими ме данас, Сине Божији, за ѿричасника Тајне Вечере ѿвоје...**

Причешћујући верника пресветим Телом и Крвљу Господњом, свештеник га назива по имену. Изговара оно име које му је наденуто када је био крштен у име Оца и Сина и Светога Духа и када је постао син Божији по благодати.

Тренутак светог Причешћа је тренутак нашег личног сусрета са Господом. Кроз уста служитеља добри Пастир, Христос, зове по имену своје овце једну по једну: *Своје овце зове ѿо имену* (Јн. 10, 3). Оне му прилазе и примају из Његових пресветих руку храну непропадљивости. „Када видиш како ти свештеник пружа свете Тајне, немој мислити да то чини свештеник, него веруј да ти Сам Христос пружа руку” (свештени Златоуст¹).

Христос није само Пастир својим овцама, него и двери, врата живота. И овце улазе и излазе кроз Њега, налазећи испашу, а испаша им је опет Сам Христос.² „Који пастир напаса своје овце сопственим удовима? Али зашто кажем *ѿастѣир*? Има много мајки које после болног порођаја своју децу предају дојиљама. Христос, међутим, то није допустио, већ нас храни Сам, сопственом Крвљу и присаједињује нас самоме Себи... Светим Тајнама (светим Телом и Крвљу Својом), несмешано прожима сваког верујућег и оне које је родио (кроз свето Крштење) Сам храни самим Собом, не препуштајући их ником другом” (Свети Јован Златоуст³).

¹ *На Маѣеја* 50, 3, PG 58, 507.

² Упор. Јн. 10, 9.

³ *На Маѣеја* 82, 5, PG 58, 744.

Ми и Христос смо једно

Ако је божанствена Литургија, у целини гледајући, море благодати и љубави Божије, ако током целокупног чина божанствене Литургије примамо благодатне дарове, онда у тренутку причешћа примамо и самога Дародавца, Христа: „Заиста, не заједничаримо у ничему што је Његово, већ у Њему Саѣоме” (Свети Никола Кавасила¹).

Кроз свето Причешће сви постајемо са Христом једно једино Тело. „Примаш Господа у наручје, сједињујеш се Његовим светим Телом, приопштаваш се Његовом Телу које се налази на небу”, каже свештени Златоуст². Пречиста Крв Владичанска меша се са нашом крвљу и преображава нашу душу. „Чини је крепком и чистом и води је до немерљиве лепоте”³ божанског Праобраза. Ми људи саздани смо по *обличју* Божијем и „Његова Крв поново оживљава у нама то царско обличје. Крв Његова рађа неописиву красоту и не допушта да пресакне племенито порекло наше душе, јер је непрестано напаја и храни... Његова Крв је спасење наше душе, јер се душа омива и украшава, па се тако поново разгара. Благодарехи пречасној Крви Његовој наш ум постаје блиставији од огња, а душа сјајнија од злата.”⁴

Ушавши у нас, Христос не освећује само нашу душу, него целокупно наше биће. Јер се кроз свето Причешће сједињује Тело са телом, Крв са крвљу. „О, какво је величанство светих Тајни! Како ли је само узвишено то што се Христов ум сједињује с нашим умом, то што се Његова воља смеша са нашом вољом, Његово Тело са нашим телом и Његова Крв са нашом крвљу! Колико ли ће бити узвишен наш ум кад њиме божански ум преовлада, и каква ће бити наша воља кад њоме овлада божанска воља, и какво ће бити ово земно тело кад га онај божански огањ обузме!” (Свети Никола Кавасила⁵). Причешће пречистим Тајнама „све оне који се достојно причешћују показује подобнима – по благодати и приопштењу – Ономе Који је по природи Добар и Благ” (Свети Максим Исповедник⁶).

¹ *О живоѣи у Христѣу*, Четврта беседа, Беседа Нови Сад 2002. стр. 120. (PG 150, 584D.)

² *На ѿосланицу Колошанима*, 6, 4, PG 62, 342.

³ Свети Јован Златоуст, *На ѿосланицу Јеврејима* 16, 2, PG 63, 125.

⁴ Исти светитељ, *На Јована*, 46, 3, PG 59, 261.

⁵ *О живоѣи у Христѣу*, Четврта беседа, Беседа Нови Сад 2002. стр. 121. (PG 150, 584D-585A.)

⁶ *Мисѣаѣѣија* 21, PG 91, 697A.

Подстакнут љубављу, Бог нам је предао тајну божанственог Причешћа како бисмо се обожили. Христос „је нас ради крсном смрћу жртвовао самога Себе и непрестано предаје Своје пречисто Тело на жртву и свакога дана нам га зготовљава као гозбу да би нахранио наше душе. Како бисмо, хранећи се светим Телом Његовим и напајајући се часном Крвљу Његовом и сједињујући се тако с Њим, постајали бољи но што јесмо, како бисмо се преображавали и стремили навише... Тако да не бисмо више припадали самима себи, него Ономе Који нас је присајединио самоме Себи путем бесмртне Вечере” (Преподобни Никита Ститат¹).

Свети Симеон Нови Богослов песмом прославља Господа после божанственог Причешћа.

*„Колико је неизмерно милосрђе Твоје, Сјасе?
Како удостоји мене да део Твоја Тела њосћанем,
када сам нечисти, блудан и разблудан?
Како на мене навуче њресјајну кошуљу
штио осиањем блистиа и зари сјајном светилошћу бесмртностии
и све моје удове њрећвори у светилошти?
Цело се Тело Твоје, њречистио и божанско,
што осиање оћна Твоја Божансћива, смеша
и неизрециво сједини...
Приоштићих се, знам, и Божансћиву Твоме
и њосћадох Твоје свећречистио Тело,
њосћадох честиица Њејова свеблистиава, честиица истински светиа,
честиица светилозарна, њрозирна и свезарна.”²*

Неизрециву Тајну Божијег сједињења са човеком свештени Златоуст описује једним јединим изразом „**Ми и Христос смо једно**”.³

Христос припрема гозбу и у једном и у другом свету

Божанствено Причешће је предукус Царства Божијег: Христос се приноси, да сваки који верује у њега не њоине, нећо да има животи вечни (Јн. 3, 16). Кроз божанствено Причешће свиће у нашим душама будуће Царство.

Блаженство Царства предокушавају и наша браћа која су се спасивши се упокојила, јер и они примају освећење божанственог Приче-

¹ Друја сћоштина њоћавља о њприоди 94, Ф 3, 323.

² Химна 2, 1–17, SC 156, 176–8.

³ На њосланицу Јеврејима, 6, 3, PG 63, 58.

шћа. „Оно што душама које се тамо налазе, пружа сваки ужитак и блаженство – па било да то назовеш рајем, или наручјем Авраамовим... или да то назовеш сџмим Царством небеским – то није ништа друго него ова Чаша и овај Хлеб...”¹ Због тога је и Господ ову Вечеру назвао ужитком светих у будућем веку, да би показао да тамо, осим ове Трпезе, нема ничега више.”²

Божанствена Литургија је сабрање деце Божије, која ишчекују свога Господа да се врати са свадбе да му, чим доће и куцне, огмах оћворе. И онда ће их Господ оћсасати, и њосадиће их, и њрисћуићиће ње ће им служићии (Лк. 12, 36–37). Ишчекујемо Онога Који ће доћи, а уједно и заједничаримо с Њим. Већ сад имамо удела у будућој радости. Тако смрт није ништа друго, него прелазак из привременог у вечни живот. Она је само прелазак са Трпезе божанствене Евхаристије за Трпезу Вечере у Царству: „Једна је, дакле, сила свете Трпезе, један је Онај Који припрема гозбу и у једном и у другом свету.”³

Видесмо Светлост истинску

После причешћа свештеник благосиља народ говорећи гласно:

Сјаси, Боже, народ њвој и блајослови наслеђе њвоје (Пс. 27, 9).

Народ: **Видесмо Светлост истинску; њримисмо Духа Небескоја; наћосмо веру истиништу, клањамо се неразделивој Тројици, јер нас је она сјасла.**

[само у грчком тексту: Ђакон: **Узнеси, владику**]

Свештеник кади три пута говорећи тихо:

Узнеси се на небеса, Боже, и њо свој земљи слава њвоја.

Подигавши свети путир, говори пред светом Трпезом: **Блајословен Бој наш.**

и окренувши се према народу, продужује гласно: **Свајда, сада и увек и у векове векова.**

Народ: [само у грчком тексту: **Амин, амин, амин. На оћћушћење ѡрехова и на животи вечни.**] **Нека се истуне ушти наша хвале ѡвоје, Госјоде, да ѡевамо славу ѡвоју, јер си нас удостојојо да се ѡречесћимо светими ѡвојим, божанским, бесмртним и животиворним Тајна-**

¹ Свети Никола Кавасила, Тумачење светије Лићјурѡије, Беседа, Нови Сад 2002, Четрдесет четврта беседа, стр. 157. (PG 150, 461CD.)

² Исто, Четрдесет шеста беседа, стр. 162. (PG 150, 465B.) Упор. Лк. 14, 16.

³ Свети Никола Кавасила О животи у Христју, Четврта беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 166. (PG 150, 625B.)

ма; сачувај нас у твојој светлости, да се сав дан поучавамо правди твојој. Алилуја, Алилуја, Алилуја.

Кроз свето Причешће верник прима у себе *Светлости истинску*. Његова душе се сједињује са Христом, Сунцем правде. Ум његов „се сав несмешано меша са Богом и озарује божанском светлошћу” (Авва Филимон¹). Христос верноме причаснику постаје:

*„Светлости и мир и радост, живој, храна и пиће,
рухо, покров, заклон и дом божански...
сунце истинско и незлазно, вечно сјајна звезда и
светиљка која осветљава унутрашњост куће
његове душе.”*

(Свети Симеон Нови Богослов²)

У своју душу нисмо примили тек „понеку сунчеву зраку, већ сâм диск”³ Сунчев. Постали смо по благодати многобројна сунца која прате једино Сунце. Јер Христос, „пошто све обухвати силом Своје светлости, достојнима дарива непрекидну и непрестану светлост и пројављује их као сунца” (Свети Григорије Палама⁴).

Откривајући сопствене опите из свог светог живота, свети Григорије Палама говори о томе како човек улази у просторе истинске Светлости: Христос, не само што је сјединио Своју божанску ипостас са човечијом природом, него се непрестано „сједињује са човечијим ипостасима док самога Себе меша са свакиm верником причасним Његовом светом Телу. Тако заједно са нама постаје једно тело и преображава нас у храм целе пуноте Божанства, јер у Телу Христовом *обитава сва љуноћа Божанства телесно* (Кол. 2,9). Како, онда, да не озари божанским светлостарјем Свога Тела – које је у нама – душе оних који се достојно причешћују, као што је некад осветлио тела Својих Ученика на гори Тавору?”⁵

Светлост Христова просветљава целог човека и води га до созерцања тајни Божијих: „Присуство божанске Светлости, будући да је она проста и јединствена, сабира причасне душе и обраћа их њој... Силе њиховог умног вида води у скривене дубине Божанства и даје им

¹ Веома корисно слово, Ф 2, 251.

² Химна 45, 32–39, SC 196, 104.

³ Свети Никола Кавасила, *О живоју у Христју*, 4, PG 150, 584D.

⁴ 5. Посланица *по ројивљења ујућена* Акиндину 6, 22.

⁵ О онима који живе у светом безмолвију [*тиховању*] 1, 3, 38.

способност созерцања и познања великих тајни” (Преподобни Никита Ститат¹).

Евхаристијска Тајна – тајна Сунца правде – осванула је у нашем свету од **Светлости Оца**, чинодејствује је **Светлост** света, Христос, а освећује **Светлост** Утешитељева. Пророк Давид пре Христовог доласка пророкује: *у светлости Твојој видимо светлости* (Пс. 35,10). И ми сада, након божанственог Причешћа, „видесмо и открисмо Сина Божијег као светлост, од светлости Оца, кроз светлост Светога Духа. И проповедамо као сажето и кратко богословље Свете Тројице... Светлост и Светлост и Светлост, али једна Светлост, један Бог” (Свети Григорије Богослов²).

Када вештаственог човека осветли божанска Светлост, он напушта вештаство и сједињује се са Богом:

*„Ојет ми Светлости светли, ојет се јасно види,
ојет се оивара небо, ојет се разиђе ноћ,
ојет ирожима све, ојет се види сâмо,
ојет ме изводи изван свеи шћо оком се види...
И иако сам унутар свеи, но ииак ван васцеле ивари.”*
(Свети Симеон Нови Богослов³)

Светлост света – Христос – разгони сву таму овога века. Отвара небеса и води нас у нови век. Онде се верни сусреће са Светлошћу, које је „красота будућег и овога света, беспочетно и вечно Царство Божије” (Свети Григорије Палама⁴). А тамо, у Царству, *ноћи више неће бићи и неће иребаћи светиљке, ни светлости сунчане* (Отк. 22,5). Онде је све обасјано светлошћу лица Христовог.

* * *

Цела божанствена Литургија, као предизображење будућег Царства, обасјана је светлошћу Христовом. Свети преподобномученик Јаков Светогорац, својим чистим очима видео је невидљиво: „Када је свештеник почео да се одева у своју свештену одежду да би служио Литургију, засјала је пред њим светлост анђела, нешто слично светлости зоре. Када је почео чин Проскомидије, дошла су четири анђелска реда и поставила се на четири места у храму. Пошто је свештеник савршио Проскомидију и покрио часне Дарове светим покровцима, неизмерна

¹ 4. стотина *Појавља о познању* 20, Ф 3, 331.

² *Беседа* 31, 3, PG 36, 136C.

³ Химна 40, 1–15, SC 174, 484–6.

⁴ О онима који живе у светом безмолвију 2, 3, 54.

светлост их је прекрила: чулни покровци су, наиме, откривали умну светлост која је прекрила Светиње. Када је дошло време великог Входа и када је свештеник изашао са Светињама, светлост је била пред њим и прекрила све верне. Када су затим Светиње положене на свету Трпезу, она светлост је кружила око њих као какав месец. Унутар те путање налазили су се свештеник и Светиње, а изван ње су побожно стајали Анђели, не усуђујући се да приђу. Од благочестивог свештеника светлост се не удаљава, него се с њим сједињује, а из његових уста избија огањ када чита Јеванђеље и изговара молитве. А када подигне руке, из врхова његових прстију излива се светлост.” Светитељ даље приповеда: „Видео сам Господа после Освећења, седео је као Младенац усред светлости на светом дискоу... И када се савршила божанствена Литургија, поново сам видео пречистог божанског Младенца, како се, заједно са светим Анђелима, поново узноси на небо.”¹

Узнеси се на небеса, Боже

Пошто свештеник одложи Светиње на Жртвеник, окади их три пута и произноси стих из 56. Псалма, *Узнеси се на небеса, Боже, и њој свој земљи слава њвоја*. „Када чујеш *Узнеси се*, немој мислити да то пророк Давид моли Бога да прими славу, јер Њему не треба слава... Овај стих само указује на начин како се славослови на небу, где се свети Анђели узносе и славе Бога (Пророк), међутим, жели да се по свој земљи узноси слава Божија онако, као што то чине Анђели на небесима” (Свети Никодим Светогорац²). Овим речима као да кажемо Христу: „Премда си се зарад нашег спасења унизио самога Себе својевољним испражњењем ваплоћења и био *послушан до смрти* (Фил. 2, 8), сада се ипак опет узнеси на небеса: јер и после Твог вазнесења испунићеш целу земљу Својом славом” (Атанасије Велики³).

Сваки пут када се савршава божанствена Литургија, Христос силази са небеса зарад нашег спасења. У овом часу се поново узноси на небеса. Ми верни очима своје душе видимо Христово Вазнесење. И као онда Ученици, тако и ми сада са *радошћу великом* (Лк. 24, 52) хвалимо и благосиљамо Бога, јер Светлост Његове славе и љубави остаје на земљи и осветљава васељену.

¹ Житије преподобног мученика Јакова Светогорца (1. новембар).

² *Тумачење Псалма 150.*

³ *На 56. Псалм, PG 27 260C.*

* * *

Причешћем верних дошли смо до краја евхаристијске Тајне. Свештеник и верни народ је завршавају благодарењем Богу и славословљем: *Нека се испуне уста наша хвале њвоје, Госйоде...* То је као да кажу: „Нисмо у стању, владико, ни песму да Ти принесемо за сва добра којих си нас удостојио, него нам Ти и то подари. На који начин? Испуњавајући наша уста хвалом. Затим се моле да освећење које су примили, остане са њима, те да, помогнути руком Његовом, не издају благодат и не изгубе дар: *Сачувај нас у Твојој свейињи... Да се сав дан њоучавамо њравди Твојој*; а под том правдом се овде подразумева Премудрост и човекољубље Божије, који су присутни у светим Тајнама... Поучавање у тој праведности може да очува Светињу у нама. Јер, оно и веру у Бога увећава, и љубав распаљује.”¹

Не налазим речи, Спасе

... Ђакон излазе, стаје на обично место и говори:

Примивши божанске, свейе, њречистје, небеске, и живоїтворне, сїрашне Хрисїове Тајне, сїојећи смерно, досїојно заблаїодаримо Госїогу.

Народ: *Госїоде, њомилуј.*

Ђакон: *Заиїиїи, сїаси, њомилуј, и сачувај нас, Боже, блаїодаћу њвојом.*

Народ: *Госїоде, њомилуј.*

Ђакон: *Измоливши сав дан савршен, свей, миран и безїрешан, сами себе и једни друїе и сав живої свој Хрисїу Боїу ѡредаїмо.*

Народ: *Теби, Госїоде.*

Онда свештеник говори благодарну молитву после Причешћа свих:

Блаїодаримо Ти, човекољубиви Владико, доброїворе душа наших шїо си нас и у данашњи дан удосїоїо њвојих небеских и бесмртїних Тајни. Исирави ѡуї наш, уїврди све нас у сїраху ѡвome, сачувај живої наш, учврси коракe наше, молиївама и мољењима славне Боїородице и Приснодјеве Марије и свих Свейих ѡвојих.

Возглас: *Јер си Ти освећење наше, и Теби славу узносимо, Оцу и Сину и Свейоме Духу, сада и увек и у векове векова.*

Народ: *Амин.*

¹ Свети Никола Кавасила *Тумачење свейе Лиїурїје*, Четрдесет друга беседа, Беседа Нови Сад 2002, стр. 149–150. (PG 150, 456D-457A).

Ова благодарна молитва призива у наше сећање благодарење Христових Ученика на свршетку Тајне Вечере: *И оийојавиши хвалу, изиђоше на јору Маслинску* (Мт. 26, 30). Свештени Златоуст примећује: „Ова последња молитва на божанственој Литургији је символ оне [прве] молитве. Господ је заблагодарио, пре но што је свето Тело и Крв Своју пружио Ученицима, зато да бисмо и ми заблагодарили. А по приношењу је опет заблагодарио и отпојао хвалу, како бисмо и ми то чинили.”¹

Свети Јован је саставио једну литургијску молитву као благодарење по божанственом Причешћу. Светитељ осећа да није у стању речима да изрази дужну захвалност Дародавцу Христу. И моли Господа да свештенослужитеље и верне сачува у часном и нейорочном живљењу, и да их удостоји небеске Трпезе до последњег часа њиховог живота:

*Каквом хвалом, каквом њесмом, каквим блаодарењем, да узвратиш Теби, човекољубивом Боју нашему, шћо си и нама на смртї осуђенима и нама у ѡресима ѡѡруженима слободу ѡдарио и учинио нас ѡричаснима бесмртїној и небеској уживања у свейом Телу и Крви Христїа Твојега? Сћога Те молимо, учини неосудним нас и слује Твоје служийтеље: сачувај у часном и нейорочном живоју са нама и народ који се са нама моли, и удосћој нас да будемо ѡричасни овој Твојој ѡгајној Вечери до ѡследњеї даха, на освећење душе и шела, како бисмо се удосћојили и Твога Царствїа небеској са свима онима који су Ти уѡдили; молийвама и засћуйнишївом Пресвейше и ѡречистїе Боѡродице и Приснојеве Марије и свих Свейшїх ѡвојих. Јер си свей и човекољубив Бої и Теби славу узносимо Оцу и Сину и Свейшоме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин.*²

Други светитељ, свети Симеон Нови Богослов, благодари Господу по божанственом Причешћу. И поред небеског благодатног дара богословствовања, који је примио, каже да није у стању да нађе речи да искаже сву величину добротинастава Божијих и да Му на томе заблагодари:

*„О Владико и Саздашїељу свейа,
Ти Који си недосћуйан Серафимима,
не само шћо ѡвориши са мнош, їгдаш ме и храниши
неѡ си ме удосћојио да шело Твоје,
учинивши га сасушїасївним мени,
доїшичем и једем и Крв Твоју ѡресвейу да ѡїјем...*

¹ На Матїеја 82, 2, PG 58, 740. У доба свештеног Златоуста ова благодарна молитва је била последња на божанственој Литургији.

² У старије време ово је била заамвона молитва на Литургији. (П. Трембелас, *Три Литургије*, Атина 1935, стр. 155.)

*Ум ми се смућује, а језик огузима
и не налазим речи, Сїасе,
да изнесем сва дела Твоје добротїе
која си учинио мени, служи Твоме...*
Сјединио си се са мнош, Човекољуйче, ѡ безмерној милосћии...
и кућу си моју нечистїу очистїио
и ушавши у њу, шћу се насћанио, о Свейга Трѡјице, о Боже мој,
а ѡшћом си ме учинио ѡресћолом Божанствїа Твога
и храмом Твоје недосћуйне славе и Царствїа.”¹

8. ОТПУСТ

У миру изиђимо

Свештеник: **У миру изиђимо.**²

Народ: **У име Госѡдње.**

Ђакон: **Госѡду се ѡмолимо.**

Народ: **Госѡде, ѡмилиј.**

Свештеник излази, стаје иза амвона и говори гласно заамвону молитву:

Госѡде, Ти блаѡсиљаш оне који Тебе блаѡсиљају, и освећујеш оне који се у Тебе уздају, сїаси народ шћој и блаѡслови наслеђе шћоје, чувај ѡнућу Цркве шћоје, освети оне који љубе красѡћу дома шћога; Ти их ѡрслави божанском силом шћојом, и не остїави нас који се у Тебе надамо; даруј мир свейу шћоме, Црквама шћојим, свешїеницима и свему народу шћоме. Јер сваки добри дар, и сваки савршени ѡклон одѡзїо је, силази од Тебе, Оца Свейлосћии (Јк. 1, 17), **и Теби славу и блаодарење и ѡклоњење узносимо, Оцу и Сину и Свешћоме Духу, сада и увек и у векове векова.**

Народ: **Амин.**

Божанствена Литургија је путовање до сусрета и сједињења човека са Богом. Тај циљ се већ остварио. Доспели смо до краја тога путова-

¹ Химна 20, 55–203, SC 174, 114–126,

² У првим вековима божанствена Литургија се завршавала овим возгласом. Тиме је био означен крај евхаристијског сабрања и отпуст верних. Молитва коју потом изговара свештеник додата је касније и зове се заамвона молитва, јер се у почетку изговарала у средини храма, иза амвона. На Светој Гори свештеник почиње молитву у светом Олтару и док говори реченицу **и блаѡслови наслеђе шћоје**, излази, благосиља народ и продужује молитву пред Христовом иконом.

ња. Видели смо Светлост истинску. Видели смо преображење Господње на литургијској гори Таворској. Причестили смо се Његовим светим Телом и Његовом пречистом Крвљу. И док се једва усуђујемо да прошапућемо преузвишеном Посетиоцу, *Господе, добро нам је овде бићи* (Мт. 17, 4), Мајка Црква нас подсећа да крај литургијског путовања треба да буде полазна тачка нашег духовног путовања: **У миру изиђимо**. Треба да сиђемо са горе Преображења, како бисмо се вратили у свет и ходили путем **сведочења** сопственим животом. То путовање је сведочење вернога о Путу и Животу – то јест Христу – који борави у теби.

Током божанствене Литургије примили смо Христа у себе. Сада смо позвани да Га пренесемо у свет, да сведочимо Христов живот. „Треба да одемо са свештеног сабрања... као да смо сишли са самих небеса”¹ тако да када нас виде рођаци, пријатељи, или непријатељи, сви одмах схвате какав смо дар примили у цркви.

Након божанственог Причешћа излазимо у свет као христоносни, духоносни. Потом се боримо да Светлост сачувамо недреманом и дарове које смо примили неоскврнутим. Јер тада је и сâмо наше присуство довољно да се благодат коју смо примили пренесе у душе наше браће која нису била на сабрању. Јер христоносни верник је земља која *сама од себе донесе* (Мк. 4, 28) плод.

Божанствена Литургија је почела у миру. И током њеног трајања много пута нам је од Бога подарен мир. Сада, када нас литург „отпушта са сабрања, поново нам говори *идиће с миром* (Дап. 16, 36). И уопште, не можемо ништа да кажемо, или да учинимо без мира.”²

Мир и љубав су корен, а уједно и плод, наше молитве на божанственој Литургији: „Мир и љубав, не само да чине нашу молитву благоутробном, него се рађају и изливају из исте молитве, те, као божанске зраке – близнакиње, упоредо расту и усавршавају се.”³ И ми верни смо позвани да сада свету приносимо љубав и мир као плод литургијског сабрања.

Пунота Цркве

Заамвона молитва верне назива *йуноћом Цркве* Христове. Црква је брод Христов који плови по овоме свету и сви они који су у њеном крилу, чине путнике тога брода. „Свет је као море, на коме се Црква,

¹ Свештени Златоуст, *На речи „Ако је љадан нейријатѣлѣ твој”* 4, PG 51, 179.

² Свештени Златоуст, *Против Јудејаца* 3, 6, PG 48, 870. Реченица *идиће с миром* данас је замењена реченицом **у миру изиђимо**.

³ Калист и Игнатије Ксантопули, *О онима који су йонели живоиѣ у безмолвију* 8, Ф 4, 202.

као брод по мору, љуља додуше, али не тоне. Јер са собом има Христа као искусног кормилара. А посред брода (као катарка) стоји Крст Господњи, као знак победе над смрћу... Као два кормила на броду су оба Завета, а конопци око брода затегнути је љубав Христова која Цркву одржава чврстом... Једно блиставо и бело на црквеном броду је Свети Дух са небеса, којим су обележени сви они који верују у Бога... А морнари на броду су анђели” (Свети Иполит Римски¹).

Црквени брод узбурканим морем живота плови ка луци Царства Божијег: „Цела је Црква попут великог брода који по велико невремену превози са разних места људе који желе да се настане у истој граду блаженога Царства. На овој икони, Цар тога града је Бог, а као кормилар се поистовећује са Христом, његов помоћник са епископом... путници са пунотом верних, пучина са светом, противни ветрови са искушењима, док су гоњења, опасности и сваковрсне невоље олује” (Свети Климент Римски²).

Христос нас је ослободио греха и смрти, препородио светим Крштењем и тако нас учинио *йуноћом Цркве Њејове*. Он је „истински *Пройоведник*, који у једну пуноту сабира расејане (овце), и сазива на једно сабрање оне који су на разне начине преварени разноликим обманама”³ света. Тиме постајемо чланови благословеног народа Његовог, како бисмо постали „сви једна Црква, један народ, једна невеста, на челу са једним Проповедником, Началником и Жеником, будући да се уједињујемо и постајемо причасници једнога Тела.”⁴

Буди име Господње благословено

И три пута се пева: **Буди име Господње блајословено од сада и до века**.

... Свештеник улази кроз Царске двери и изишавши до Предложења, тихо говори ову молитву:

Христѣ Боже наш, Ти Сам јеси йуноћа Закона и Пророка; Ти си исйунио сав Очево домостѣрој сѣасења, исйуни радошћу и весељем срца наша сваѣда, сада и увек и у векове векова. Амин.

¹ О *Христѣу и анѣихристѣу* 59, В 6, 217–218.

² *Посланица Климентѣа уѣућена Јакову* 59, В 6, 217–218.

³ Свети Григорије Нисѣјски, *На Пройоведника* 1, PG 44, 620В и *На Песму над ѣесмама* 6, PG 44, 905А. Овде се Христос назива Проповедником (Εκκλησιαστής), јер ἐκκλησιάζει – то јест сабира Цркву (Εκκλησία).

⁴ Исто.

Ово завршно славословље имена Божијег налазимо у 112. Псалму. Тај Псалм је први у низу псалама (112–117) које су певали Јевреји на пасхалној вечери. Готово је сигурно да су Господ и Његови Ученици певали **Буди име Госјодње блајословено** на завршетку Тајне Вечере¹.

Верни – данашњи ученици Христови – пре но што оду из горње одаје, и сами славослове пресвето име свога небеског Оца. Јер, као што каже свештени Златоуст, „тим именом разорена је смрт... рајске двери су широм отворене, Свети Дух је сишао, робови су постали слободни, непријатељи су постали синови, туђини наследници, а људи Анђели. Ма шта кажем Анђели? Бог је постао човек и човек је постао бог. Небо је примило природу која потиче од земље. Земља је примила, заједно са анђелским војскама, Онога Који седи на Херувимима. Бедем (између Бога и људи) је срушен, преграда је пала, подељено се сјединило, тама се разишла, синула је светлост.”²

За сва та неизмерна добротинства кличемо Господу: *Како је дивно Име Твоје њо свој земљи!* „Благодарећи том имену достигнута су безбројна постигнућа и оно нас уводи у свештену мистагогију. Размишљајући о свему што се на чудесан начин постиже именом Господњим, Псалмописац каже: *Свeјѡ је и сѣрашно Име Њеѡво* (Пс. 110, 9). А ако је свето, света треба да су и уста која га славослове, света и чиста” (Свети Јован Златоуст³). И управо зато је наша света Црква одредила да славословимо пресвето име Господње, тек пошто су наша уста освећена причасништвом Христовим, Који је једини Свети, источник светости.

* * *

Испуни радошћу и весељем срца наша. „Каква се радост овде подразумева овим речима? Да није можда овосветска? Далеко било!... Они који изговарају ову молитву подразумевају овде ону радост која нема ништа заједничко са овим животом. Мисле на радост Анђела, на небеску радост. И не траже је тек тако, него је ишту са прекомерном жудњом. Јер не кажу 'подај', него 'испуни'. И не кажу 'нас', него 'срца наша'. Према томе, та радост је пре свега радост у срцу” (Свети Јован Златоуст⁴).

¹ Упор. Мт. 26, 30.

² На Псалм 8, 1, PG 55, 107. Упор. Јев. 2, 14.

³ На Псалм 110, 7, PG 55, 289.

⁴ На Мајтеја 55, 5 PG 58, 547.

Благослов Господњи и милост

[У грчком тексту поново: Ђакон: *Госјоду се њомолимо.*

Народ: *Госјоде, њомилуј.*]

Свештеник: *Блајослов Госјодњи нека дође на вас, Њеѡвом блајодаћу и човекољубљем свајда, сада и у векове векова.*

Народ: *Амин.*

Свештеник: *Слава Теби, Христѡе Боже, надо наша, слава Теби.*

[У грчком тексту: Чтец: у Службенику: Народ]: *Слава Оцу и Сину и Свeјѡме Духу, сада и увек и у векове векова. Амин. Госјоде, њомилуј, Госјоде, њомилуј, Госјоде, њомилуј, Оче блајослови.*

Свештеник даје отпуст овако: ако је недеља, говори: *Васкрсли из мртвих...* А ако није: *Христѡс истиниѡи Бој наш, молићвама ѡречистѡе своје Мајтере,* [у грчком тексту: *силом часној и живојворној Крсѡа; уз ѡмоћ часних небеских бесѡелесних Сила; мољeњима часној, славној Пророка, Претече и Крсѡиѡеља Јована,*] *свeјѡих славних и свехвалних Ајосѡола,* [свeјѡих, славних и овенчаних Мученика] *свeјѡѡа оца нашеѡа Јована, архиеѡискоѡа царѡѡрадскоѡа [Злајѡустѡа; ѡрејѡдобних и бојѡносних Оѡаца наших], свeјѡѡа (чији је храм), и свeјѡѡа (чији је дан), свeјѡих и ѡраведних бојѡѡѡаца Јоакима и Ане и свих свeјѡих да нас ѡмилује и сѡсе као блај и човекољубив.*

[*Молићвама свeјѡих Оѡаца наших, Госјоде Исусе Христѡе, Боже наш, ѡмилуј и сѡси нас.*]

Народ: *Амин.*

[Свештеник дели антидор говорећи: *Блајослов Госјодњи и милост нека дође на вас.* Последњем који узима антидор: *Њеѡвом блајодаћу и човекољубљем свајда, сада и у векове векова. Амин.* Овде се завршава грчки текст]

Божанствена Литургија стигла је до свршетка. Свештеник, „пошто крсним знаком благослови народ и помоли се да дође благослов Господњи, савршава отпуст. Призива нашег истинитога Бога, Христа, да нас све помилује и спасе, заступништвом пресвете Матере Његове и свих Светих. Истовремено објављује и сведочи да смо се, домостројем Спаситеља нашега Христа и божанским чинодејством, спасли и да ћемо се спасти. Сведочи, поред тога, да у нашем спасењу садејствују и молитве Пресвете Богородице, која је служитељ највеће Тајне (бо-

жанског ваплоћења) и молитве свих оних који су овом Тајном освеће-ни” (Свети Симеон Солунски¹).

Свештеник се моли „Да се спасемо, пошто се удостојимо милости Божије, јер са своје стране немамо да принесемо ништа што је достојно спасења, него своје надање полагамо у човекољубље Онога Који једини може да нас спасе. Због тога свештеник овде помиње многе заступнике који у томе могу да нам помогну, а пре свих Пресвету Мајку Божију, чијим посредовањем од самог почетка бивамо помиловани” (Свети Никола Кавасила²).

* * *

Напоследку, литург дели *антиидор* [нафору]. Као што и сама реч каже, дели га *антии* – *уместо* јединственог Дара онима који се тим Даром нису причестили: „Уместо Дара... пружа антидор онима који нису примили причешће”³. Антидор „се раздаје и предаје као неизрециви благослов онима који га примају са вером.”⁴

Хлеб који се дели као антидор је посвећен, јер је био принет Богу. „Са великим благочешћем верници примају комад Хлеба и целивају свештеникову десницу, јер је она малочас дотичала пресвето Тело Спаситељево, те је од Њега примила освећење, и верујемо да га предаје онима који се ње дотичу” (Свети Никола Кавасила⁵).

Антидор је „изображење девственог тела” Пресвете Богородице. То је хлеб од којег је издвојен Агнец који је постао Тело Христово, као што се од Пресвете Богородице неизрециво родио Христос, Хлеб живота. На божанственој Литургији „кроз причешће пречистим Телом Христа и Бога нашега, који се од Ње родио... верни примају освећење и усиновљење. А духовни благослов и изливање других добара хришћанском роду несумњиво происходи кроз раздавање тела Богородичиног”, то јест антидора (Свети Герман⁶).

Они који се нису удостојили Дара, примају духовни благослов преко антидора. Благослов и милост Господња се тако протежу на сву пуноту верних.

Са грчког превела Лада Акад

¹ О *свештој Лиџурији* 100, PG 155, 304AB.

² *Тумачење свешће Лиџурије*, Педесет четврта беседа, Беседа, Нови Сад 2002, стр. 193–4. (PG 150, 489D)

³ Свети Симеон Солунски *Тумачење Н.* 101, PG 155, 745D.

⁴ Свети Герман *Созерцање* стр. 452D.

⁵ *Тумачење свешће Лиџурије*, на истом месту, стр. 193. (PG 150, 489C)

⁶ *Созерцање* стр. 452D – 453A.

Реч уредника о библиотеци „Образ светачки”

Библиотека **Образ светачки** дошла је, милошћу Божјом, до свога краја.

Све је почело у топлом гнезду духовном Православне мисионарске школе при храму Светог Александра Невског у Београду, са благословом протојереја ставрофора хаџи Љубодрага Петровића и протојереја Ваје Јовића, који су, као вредни пастири словесног стада, знали колико је духовна књига насушна потреба наших дана, и колико је истинита реч Светог Игњатија Брјанчанинова да ће, у „потоња времена”, читање светоотачких дела и трпљење невоља бити важна средства за спасење у свету у коме „средиште више не држи и / со-ко не чује више соколара” (Виљем Батлер Јејтс). Прва књига **Образа светачког** била је *Свешћи Јован Шангајски – чудотворац њоследњих времена*, око чијег изласка се постарао прерано отишавши Небојша Крстић. Заиста, благослов Светог Јована Шангајског, који је био, како би рекао отац Јустин, „старе вере ново оправдање”, пратио је Библиотеку, као што је својевремено пратио и издаваштво Братства Светог Германа Аљаског, на чијем челу је стајао духовни син Светог Јована, отац Серафим Роуз.

Библиотека је, од самог почетка, наишла и на разумевање блаженочившег епископа будимског Данила, учитеља многих младих душа христочежњивих Срба. Много нас је пута охрабрио кад смо посајали и подстицао нас да наставимо ка Светлости Тихој Свете Славе Бесмртнога Оца Небескога, ка Господу нашем, Богу и Човеку.

Око Библиотеке се одмах окупила заједница преводилаца, приређивача, техничких и ликовних мајстора, који су својим трудом и пожртвовањем показали да је православна Србија вечна док су јој деца верна. Неуморни у раду, увиђавни и виспирени, пуни хришћанске љубави и праштања, сарадници **Образа светачког** ишли су путем инока Исаије и других вредних преводилаца србског Средњег века. Било је, каткад, и малих неспоразума, као и увек кад људи сарађују и кад су живи. Али, преко тога се прелазило и ишло се даље – знали смо да нам, ако не опростимо, неће бити ни опроштено. Многе непроспаване ноћи сарадника **Образа светачког**, труд да књиге што пре угледају светлост дана, да се појаве и загреју срца читалаца, чине ову Библиотеку маленом просфором принетом Ономе Који нам је све даровао, и без Кога бисмо били скитнице у беспућу савременог Вавилонa. Верујемо да су читаоци, макар мало и каткад, то могли да осете. Ове књиге ни-

кад нису „отаљаване”: у њих се улагао живот, овакав какав је, грешан и мали, али живот који нам је подарио Живи Бог.

Библиотека **Образ светачки** је увек хтела да буде светопредањска; а Предање је живо, од апостолског до нашег доба. трудили смо се да до србског читалаштва донесемо и Св. Јована Златоуста, авву Исака Сиријског, Св. Симеона Новог Богослова и Св. Григорија Паламу; али и Св. Серафима Саровског, Јована Кронштатског, Нектарија Оптинског. Пажњу смо посветили и неопатристичкој теологији (Флоровски, Шмеман), али и практичној апологетици (Православље о Њу Ејџу, астрологији, магији). Старали смо се да упознамо Србе са руском, грчком, румунском, грузијском духовношћу, али и са србским монаштвом XX века. Бавили смо се и знацима последњих времена, али и нудили трезвеноумне савете за избављење у те дане (старац Пајсије Светогорац нам је, у том смислу, увек био најдражи саветодавац). И чуда Божја су нам била драга, али смо највише славили Чудо над чудима – Свето Причешће, које никад нисмо раздвајали од покајне припреме за примање Светиње. Штампали смо акатисте Господу, Мајци Божјој и Светима; зборнике о браку, породици и васпитању деце; о монаштву, старчеству и прелести. Све православно нам је било драго, и остало нам је драго – и оно древно (Старечник и Евергетинос), и ово данашње (Влахос, Карелин): јер је од истог Духа.

Али, ничег превише, знали су и древни Јелини. „Засвири и за појас задени”, кажу Срби. Због материјалне ситуације и духовних околности доба у коме смо се обрели (издавање великих књига је све скупље и теже, заиста је чудо да смо опстали до сада, с обзиром на најминималнију разлику између производне цене књиге и њене цене у продаји; а до приложника није лако доћи; а, колико чујемо, има и извесних погледа искоса на ово што радимо, а знамо да коси погледи, уз административну моћ, могу постати коса сечива, која секу и не питају) решили смо да **Образ светачки** приведемо крају.

Наравно, ако не можемо нове књиге а оно већ изашле да обнављамо по потреби читалаца, чувајући ауторско право Библиотеке, али нових издања неће бити.

Почињали смо слављењем Бога и тиме завршавамо:

Слава Богу у Тројици, Творцу, Спаситељу и Утешитељу нашем, Који је био наш Поспешитељ!

Хвала и свима који су нам, било кад, било чиме и било где, помогли на овом саборном делу плетења душекорисне бројанице од стоти-

ну књига Богу принетих. Нека опросте они које не поменуемо, а ми се, између осталих, молитвено сећамо и:

патријарха србског Господина Павла, под чијим благодатним омофором се налази Митрополија београдско-карловачка, у којој је наша Библиотека угледала светлост дана;

протојереја ставрофора хаџи Љубодрага Петровића и протојереја Ваје Јовића, који су духовно руководили наш рад и помагали нам својим саветима и очинском бригом;

братства србске царске Лавре Хиландара на Светој Гори, чији је први епитроп јеросхимонах Методије увек имао разумевања за наше подухвате и без чије би помоћи ова Библиотека престала са радом још давних дана;

острошких чувара ђивота светог Василија Острошког, слава му и милост, блаженпочившег архимандрита Лазара и епископа диоклијског Господина Јована са братством свете острошке обитељи;

издавачке установе Митрополије црногорско-приморске и њеног директора протојереја Радомира Никчевића, као и својевременог уредника г. Матеја Арсенијевића;

јеромонаха Симеона из манастира Рукумије;

јеромонаха Јована Јеленкова;

свештеника Крстана Кнежевића и Драга Вујића из Беча и њихових добрих парохијана;

издавачке установе БЕСЕДЕ епархије Бачке и њених ревностних и вредних сарадника;

Издавачког фонда СПЦ, посебно свештеника Р. Зеленовића и сестара у Христу Анете и Миле;

косовско-метохијских монаха, чувара Лазаревог завета;

игумана Луке, чувара ђивота светог Петра Цетињског;

архимандрита Гаврила из манастира Рождества Пресвете Богородице у Индијани САД;

оца Златибора, мајке Верице и брата Саше Србуљ, који су нам помогли у најтежим тренуцима;

браће у Христу Матије и Горана и њихових ближњих, као и хришћанског господина Драгана Селаковића, који су својим прилозима, добротом и разумевањем омогућили да библиотека **Образ светачки** испуни своје циљеве;

Синише Трбовића, који нас је редовно снабдевао упутном литературом;

Антонине Пантелић, која је од почетка с нама;

44. Старац Јефрем Катунски – *Ученик Крста – подвижник послушања* (Ћуљиви свей Ајоса, йлодови духовной подвижничийва), 2002, стр. 412.
45. ГОСПОД ГОВОРИ – *Свейи Оци шумаче Јеванђеље* (св. Јефрем Сиријски, св. Јован Златоустий, св. Аїанасије Велики, св. Григорије из Нисе...), 2004, II издање, тврд повез, стр. 436.
46. КЊИГА СТРАДАЊА И УТЕХЕ (Јеромонах ДАМАСКИН Орловски: *Житија руских новомученика*), 2003, стр. 432.
47. Благослов Љубави – *Свейи Серафим Вирицки*, 2003, стр. 400.
48. Православље и мистика светлости – *Свейи Григорије Палама и њуї човекової обожења* (Мийрой. Јероїеј Влахос, архиеп. Василије Кривошеин, Георїје Манзаридис), 2003, стр. 432.
49. Свети Јован Јаков Хозевит – *У рају срца* (Житије, йоуке, чуда); 2003, стр. 408.
50. Благослови, душо моја, Господа – *Свейи Оци шумаче Псалтир* (св. Аїанасије Велики, св. Василије Велики); 2003, стр. 522.
51. Чувајте душу – *Старац Пајсије Свейоїорац* (Разговори са сїаарцем Пајсијем о сїасењу у савременом свейу); III исправљено, измењено и доп. издање, 2007, стр. 532, тврд повез.
52. Свети Теофан Затворник: *Живейи за вечност* (Шїја је духовни живої и како їа сїеїи); 2007, II издање (допуна – Опширан животопис св. Теофана), стр. 600.
53. Молитва небески живот: *Зборник тексїова о молиїви*; 2003, стр. 424.
54. Живот из гробова – *Св Рафаило, Николај и Ирина* (Фотије Кондоглу; митрополит Игуменице Димитрије); 2003, стр. 408.
55. Савремени атонски подвижници (2. гео) (Пишу: архим. Херувим Карамбелас, ст. Јосиф Ватопедски, јером. Максим Кавсокалит); 2003, стр. 416.
56. Свети Нектарије Егински – *Госїоду на небесима* (Поуке, чуда, сећања); 2003, стр. 408.
57. Господе, ко је човек? – *Св. Григорије из Нисе, Немесије Емески, мийрой. Јероїеј Влахос, Георїје Манзаридис, архим. Киїријан Керн* (Православна аїнройолоїија и їаїна личностїи); 2003, стр. 446.
58. Свети Игњатије Брјанчанинов – *Глас из вечностїи* (Писма монасима и мирјанима о сїасењу душе); 2003, стр. 432.
59. Старац Тадеј Витовнички – *Мир и радост у Духу Свейом* (Поуке, беседе, разговори) са старчевим фотографијама у боји; 2004, стр. 416; III издање, тврд повез
60. Свети Јефрем Сиријски – *Оїњени сїуб* (Подвижничке йоуке и шумачења Сїарої Завейа); 2003, стр. 424.
61. ЕВЕРГЕТИНОС – *Зборник боїоїласних изрека и йоука боїоносних и свейих оїаца*; 2003, стр. 432.
62. У сенци Вавилонске куле (*Живейи Христїом у аїнїхришїанско доба*); 2004, стр. 446.
63. Печат Христов и жиг звери (Црква у доба їлобализације); 2004, стр. 446.
64. ГОСПОД ЈЕ СА НАМА (*Чуда Божија данас и овде*) – 2. гео; II допуњено издање, 2006, стр. 510.
65. Архим. Јован Крестјанкин – *Оживимо срца за Боїа* (Писма духовной руковођења за савременої човека); 2004, стр. 412.
66. Митрополит Антоније Блум – *Пред Лицем Боїа Живоїа*; 2004, стр. 432.
67. Св. Јован Кронштатски – *Близу је Суд Госїодњи* (сїаїашне и оїомиїуїе беседе о Друїом доласку Христїовом и сећања на св. Јована); 2004, стр. 432.
68. Без причешћа нема обожења (Зборник о Св. Таїни Причешћа и їричешїивању: св. Никодим Светогорац, св. Иларион Троїицки, Флоровски, Шмеман, Мајендорф, Романидис, Блум, Влахос...); 2004, стр. 416.
69. Старац Пајсије – *Човек Љубави Божије* (Целовий живоїоїис и сећања на сїаїаца Паїсија – сусреїи, йомої, йоуке); II измењено и допуњено издање, 2005, стр. 540, тврд повез.
70. Јеромонах Сергије Рибко: *Да ли је моїуїе сїасиїи се у 21. веку* (дог. Архим. Рафаил Карелин: *Црква и свейи на їраїу аїокаїиїсе*); 2004, стр. 400.
71. Држи ум свој у аду и не очаїавај (*Живої и чуда, йоуке и боїословїе Преїоїоїної Сїуїана Свейоїораца*); 2004, стр. 464.
72. Књига духовних савета – *Одїовори духовника на недоумице савремених хришїана*; 2004, тврд повез, стр. 432.
73. Срцем и сузама – *Сїаїац Паїсије (Олару), сїаїац Арсеније (Пайачок)*, Румунски сїаїаречник XX века – I део; 2004, стр. 416.
74. Свети Теофилакт (Охридски) – *Тумачење Дела аїосїолских, Посланице Римљанима и Посланица Коринћанима 1–2*; 2004, стр. 480, тврд повез
75. Архимандрит Рафаил (Карелин) – *Умеїе умирања или умеїностї живљења; Пуїїокази савремених духовностїи*; 2004, стр. 400.
76. Свети Лаврентије Черниговски, старац Јероним Санакарски – *На дверима вечностїи* (Житија, йоуке, їророчансїва, чуда); 2004, стр. 416.
77. Старац Николај Гурјанов, старац Серафим Тїапочкин – *Православље је волейи* (Поуке и сећања); 2004, стр. 408.
78. Владимир Димийїријевић: *Без Бога ни преко прага – Србски духовници XX века* (Житија и йоуке); 2005, II допуњено издање, тврд повез, стр. 528.
79. Св. Јован Кронштатски: *Мој живої у Христїу I гео* (исправљен превод); *догаїїак: Одїовори св. Јована Кроншїїаїскої на їїїїања о сушїїи духовной живоїїа*; 432 стр. тврд повез.
80. Св. Јован Златоусти – *Златїне речи о Боїу и људима* (Избор из беседа и їисама, сви текстови у књизи први пут са јелинског на нашем језику), 448 стр. тврд повез.
81. Велики Старечник (Поуке їусїїиїских Оїаца) – тематска збирка – први пут на нашем језику, 440 стр. тврд повез.
82. Протојереј Георгије Флоровски: *ЦРКВА ЈЕ ЖИВОТ* (Изабране беседе, есеїи и сїїудїе); 632 стр. тврд повез.
83. СВЕТОСТ СА ЗАПАДА – *Живої и учење оца Серафима Роуза*, 608 стр.
84. Св. Игњатије Брјанчанинов: *Енциклоїедија їравославной духовной живоїїа*, 588 стр. тврд повез.
85. Деца апокалипсе – *весници победе Христове над антихристом* (допуњено издање са житиїїима, йоукама и чудима новомученика оїїїиїских 1993. и другим текстовима о новоїсїоведниїама Христїовим у данашњем свейу), 512 стр. тврд повез.
86. Старац Арсеније – *свейїац у лоїору*, 520 стр. тврд повез.
87. Мушкарац и жена пред таїном тела – *Православље и йолностї*, 2006, II допуњено издање, 728 стр. тврд повез.
88. Митрополит Јован (Сничев) – *Буди веран до смрїи* (Човек и човечансїво у времену оїїїадије), 528 стр. тврд повез.
89. Св. Теофан Затворник: *Речник хришїанскої оїїїїної живоїїа*, 618 стр. тврд повез.
90. Игуман Никон (Воробїов): *Осїїало нам је само йокаїање* (їисма духовним чедима), Схигуман Јован Валаамски: *Смирење – їуїї ка сїасењу* (їисма о духовном живоїїу), 592 стр. тврд повез /целовите верзиїе/.
91. Св. Симеон Нови Богослов: *САБРАНЕ БЕСЕДЕ*, с грчког, 618 стр. тврд повез.
92. ВЕРУЈЕМ, ГОСПОДЕ, И ИСПОВЕДАМ (Књїїа їїїїања и одїовора о їравослављу и їравожївљу), 592 стр. тврд повез.
93. Хришїанство и психологија у 21. веку – *Духовничка и духовна йомоїї обоїелима душом* (Иїуман Евменије, Пол Виц, Сейї Фарбер...), 576 стр. тврд повез.

94. ПОУКЕ НА ПУТУ СПАСЕЊА (*Шта треба да зна православни хришћани данас*), 490 стр. тврд повез.
95. СА СВЕТИМ ОЦИМА ИЗ ДАНА У ДАН (*Крајње поуке о духовном живоју*), 540 стр. тврд повез.
96. ИЗМЕЂУ ЉУБАВИ И СЕБИЧНОСТИ (*Како васкресло дејство у савременом свету – Зборник Шекспиров*), 592 стр. тврд повез.
97. БОГ И ДУША У XXI ВЕКУ (*Разговори о савременој православној духовности*) (архим. Рафаил Карелин, архим. Лазар Абашидзе...), 554 стр. тврд повез.
98. Протопрезвитер Александар Шмеман: *Наши животи у Христу, животи Христови у нама* (Изабране, досад необјављене, беседе, есеји и сјудије), 720 стр. тврд повез.
99. Старац Клеопа: *Усход ка Васкресњу* (Најпознатија књига старца Клеопе), 480 стр. тврд повез.
100. Акатисти Светима (са иконама у боји), 464 стр. тврд повез.
101. СВЕТОГОРЦИ ОБЕЗБОЖЕНОМ СВЕТУ (*Лек за немир свакидашњице*), 512 стр. тврд повез.
102. РАДОСТИ МОЈА, ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ! – *Свети Серафим Саровски – Пророк љубави Божије* (Нова књига о животу, поукама, пророчанствима и чудима светог Серафима Саровског, његове духовне деце и саподвижника) (са 16 икона у боји), 664 стр. тврд повез.
103. Архиепископ Аверкије (Таушев) – *Православно шумачење Новог Завеша* (Приручник за изучавање Св. Писма Новог Завеша), 712 стр. тврд повез.
104. ОД ГРЕХА КА БОГУ – *Практични приручник о исцелеској за савремене хришћане* (Зборник о Светој Тајни Исцелеској), 624 стр. тврд повез.
105. ДА ДВОЈЕ ЈЕДНО БУДУ (*Зборник о брачном живоју у савременом свету*), стр. 656, тврд повез.
106. ГЛАС БОЖИЈИ И СРЦЕ ЧОВЕКОВО – *Три светилника Свете Тројице* (Свети старац Јона Кијевски, Свети старац Симеон Жељњин, Свети Лука Кримски (Војно-Јасенецки)), стр. 512, тврд повез.
107. Монах Агапије Светогорац – СПАСЕЊЕ ГРЕШНИКА – *Светиојорска наука о стицању душе* (додатак: Свети Нил Мироточиви – ПОУКЕ И ПРЕДСКАЗАЊА), стр. 552, тврд повез.
108. НЕКА БУДЕ СВЕЛОСТ – *СТВАРАЊЕ СВЕТА И РАНИ ЧОВЕК – Православно шумачење Књиге Постања* (Св. Јован Златоусти, јером. Серафим Роуз, бл. Августин, св. Јефрем Сиријски...), стр. 632, тврд повез.
109. ДВА ДАНА У КРОНШТАТУ – *Отац Јован Кронштатски изблуда* (Како је изгледао његов подвиг, сведочења очевидаца), стр. 536, тврд повез.
110. ЈА САМ ПУТ, ИСТИНА И ЖИВОТ – *Књига о животу и учењу Цркве* (Дошатајка, шумачење Свете Писма Старог и Новог Завеша и шумачење Литургије), стр. 620, тврд повез.
111. КЊИГА О ПРЕЛЕСТИ И ЛАЖНОМ ДУХОВНИШТВУ – *Како се сачувати од духовне обмане*, стр. 620, тврд повез.
112. ЉУБАВ ЈЕ ЈАЧА ОД СМРТИ – *Свети цар Николај II, Света царица Александра, Света кнегиња Јелисавета и Мученици дома Романових* (житија, поуке, страдања и чуда), стр. 824, тврд повез.
113. НЕБО И ЗЕМЉА ЋЕ ПРОЋИ али речи Моје неће проћи (Мт. 24, 25). *Живимо ли у последњим временима?*, стр. 632, тврд повез.
114. ЗЕМЉА БЛИЗУ НЕБА – *Православна Грузија – 15 векова са Христом*, стр. 552, тврд повез.
115. ЧУВАЈТЕ СЕ ДА ВАС КО НЕ ПРЕВАРИ – *Православље на међи векова*, стр. 640, тврд повез.

САДРЖАЈ

Уводна реч	5
------------------	---

Архиепископ Аверкије (Таушев) ЛИТУРГИКА

Увод	11
------------	----

ПРВИ ДЕО

ПОЈМОВНИК ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛУЖЕЊА

1. ПОЈАМ ЛИТУРГИКЕ	
Претходне напомене	13
Предмет и задатак Литургије	16
Подела Литургије као науке	20
Први извори за Литургику	22
Руска истраживања у области Литургије	23
2. О БОГОСЛУЖЕЊУ	24
Порекло богослужења	25
Развитак православног богослужења	27
Црквени песници	30
Значај православног богослужења	33
3. ПОРЕКЛО ХРИШЋАНСКИХ ХРАМОВА	34
Унутрашњи распоред и уређење храма	40
Олтар	40
Иконостас	49
Средишњи део храма	52
Припрата	52
О црквеним звонима	53
4. ЛИЦА КОЈА ОБАВЉАЈУ БОГОСЛУЖЕЊЕ	56
Свештенослужитељи	58
Црквенослужитељи	59
5. СВЕШТЕНЕ ОДЕЖДЕ	60
Значење свештених одежди, њихово украшавање и боја	69
6. СВЕШТЕНЕ РАДЊЕ И ОБРЕДИ	70
7. БОГОСЛУЖБЕНЕ КЊИГЕ	76
О обичним књигама	76
Књиге за заједничко богослужење	76
Књиге за посебно богослужење	80
Књиге за домаћу употребу	81

Књиге за заједничко и посебно богослужење	81
О нотним књигама	83
8. ПОЈАМ БОГОСЛУЖБЕНИХ КРУГОВА	83
1. Дневни круг богослужења	83
2. Седмични круг богослужења	86
3. Годишњи круг богослужења	87
Састављање црквене службе за одређени дан	87
Називи непроменљивих молитвословља	88
Називи променљивих молитвословља	90
9. ЦРКВЕНО ПОЈАЊЕ И ИКОНОПИС	95
Питање црквеног живописа, или иконописа	100

ДРУГИ ДЕО

СВЕНОЋНО БДЕНИЈЕ

Свеноћно бденије и његово порекло	103
Мало вечерње	104
1. Први део Свеноћног бденија. Вечерње	105
2. Други део Свеноћног бденија. Јутрење	122
3. Први час и крај Свеноћног бденија	148
4. Полијелејна служба	150
5. Славословна служба	152
6. Шестирична служба	153
7. Пет врста празника	153
8. Свакодневно вечерње	154
9. Мало повечерје	156
10. Полуноћница	158
11. Свакодневно јутрење	159
13. Часови и Изобразитељна	163
13. Круг свакодневног богослужења	167
14. Суботња служба	167

ТРЕЋИ ДЕО

БОЖАНСТВЕНА ЛИТУРГИЈА

Претходне напомене	169
Порекло Литургије	169
Време служења Литургије	173
Место служења Литургије	174
Лица која служе Литургију	174
Врсте Литургије	174
1. ЛИТУРГИЈА СВЕТОГ ЈОВАНА ЗЛАТОУСТА	175
Припрема за служење Литургије	176

Облачење пре Литургије	177
Проскомидија	178
ЛИТУРГИЈА ОГЛАШЕНИХ	184
ЛИТУРГИЈА ВЕРНИХ	201
2. ЛИТУРГИЈА СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ	231
3. ЛИТУРГИЈА СВЕТОГ АПОСТОЛА ЈАКОВА	233

ЧЕТВРТИ ДЕО

ПРАЗНИЦИ И СВЕТКОВИНЕ ЦРКВЕ ХРИСТОВЕ

1. ПРАЗНИЦИ	235
2. БОГОСЛУЖЕЊЕ НЕПОКРЕТНИХ ДАНА У ГОДИНИ	236
Мали празници	236
Средњи празници	238
Средњи празници са знаком крста у полукругу	241
Велики празници са знаком крста у кругу	243
3. МЕСЕЦОСЛОВ	
Септембар	245
Октобар	248
Новембар	248
Децембар	249
Јануар	252
Фебруар	254
Март	255
Јун	257
Август	258
4. ХРАМОВНИ ПРАЗНИЦИ	260
5. БОГОСЛУЖЕЊЕ ПОКРЕТНИХ ДАНА У ГОДИНИ	260
6. БОГОСЛУЖЕЊЕ ПОСНОГ ТРИОДА	
1. Припремне недеље за Велики пост	261
Недеља о митару и фарисеју	261
Недеља о блудном сину	262
Субота месопусна	263
Недеља месопусна	263
Сирна седмица	264
Недеља сиропусна	265
2. Велика Четрдесетница	267
3. Особености великопосних богослужења	268
Полуноћница	268
Великопосно јутрење	269
Великопосни часови	271

Великопосна Изобразитељна	273	МИРОПОМАЗАЊЕ	323
4. Литургија Пређеосвећених Дарова	273	Кратки чин Крштења када се страхује да може наступити смрт	326
О Пређеосвећеној Литургији светог апостола Јакова	276	О чиновима присаједињења Православљу	326
Молитве пред почетак Литургије и облачење свештенослужитеља ...	276	О миропомазивању царева приликом крунисања	328
5. Поредак Литургије Пређеосвећених Дарова	277	ИСПОВЕСТ (Света Тајна Покајања)	329
6. Посебни спомени у дане Четрдесетнице	285	СВЕТА ТАЈНА СВЕШТЕНСТВА	332
Недеља Православља	285	Посвећење за чтеца или појца	333
Друга недеља Великог поста	286	Посвећење за ипођакона	334
Крстопоклона недеља	286	Рукоположење ђакона	334
Четврта недеља Великог поста	287	Рукоположење свештеника	337
Пета седмица Великог поста	287	Епископска хиротонија	337
Пета недеља Великог поста	288	Узвођење у разне друге црквене чинове	340
Цветна недеља	289	СВЕТА ТАЈНА БРАКА	341
Страсна седмица	290	Заручење	342
Велики четвртак	292	Венчање	343
Велики петак	293	Обред за другобрачне	345
Велика субота	296	ЈЕЛЕОСВЕЋЕЊЕ ИЛИ САБОРОВАЊЕ	345
7. БОГОСЛУЖЕЊЕ ЦВЕТНОГ ТРИОДА	299	Чин причешћа болесника	348
1. Пасха Господња, или Васкрсење Христово	299	ПОСТРИЖЕЊЕ У МОНАШТВО	349
2. Посебни спомени у дане Педесетнице	305	КАНОН ЗА ИСХОД ДУШЕ	355
Недеља Антипасхе – Томина	306	ПОГРЕБ	356
Недеља жена мироносица	307	Купање, одевање и полагање покојника у ковчег	356
Недеља о раслабљеном	309	Служба за покојне – Парастос или панихида	357
Преполовљење Педесетнице	309	Опело и погреб	358
Недеља Самарјанке	310	Опело над лаиком хришћанином	359
Недеља Слепога	310	Опело уснулих на Васкрс и током Светле седмице	361
Оданије Васкрса	310	Погреб свештеника	362
3. Вазнесење Господње	311	Опело дечје	363
Седма недеља по Васкрсу – Светих Отаца	311	ОСВЕЋЕЊЕ ВОДЕ	364
4. Недеља Педесетнице – Света Тројица	312	МОЛИТВЕ ЗА РАЗНЕ ПОТРЕБЕ	365
Недеља свих Светих	313	ТРЕБНИК, ДРУГИ ДЕО (Допунски требник)	365
ПЕТИ ДЕО		КЊИГА МОЛЕБНИХ ПЈЕНИЈА	365
ПОСЕБНА БОГОСЛУЖЕЊА	315		
ТРЕБНИК, ПРВИ ДЕО	316		
Молитва у први дан пошто жена роди дете	316		
Молитва којом се знаменује дете, кад добија име, у осми дан по свом рођењу	316		
Молитва породиљи после четрдесет дана	317		
КРШТЕЊЕ	318		

Архиепископ Аверкије Таушев **ПИТАЊА И ОДГОВОРИ** **О ЦРКВЕНОЈ ПОБОЖНОСТИ** **И БРИЗИ ЗА ДУШУ**

Предговор руског приређивача 369

Јеромонах Григорије Светогорац **ТУМАЧЕЊЕ БОЖАНСТВЕНЕ ЛИТУРГИЈЕ**

Свјетли Владика Николај Жички

ЗНАЧЕЊЕ И СМИСАО ПРОСКОМИДИЈЕ 515

Јеромонах Григорије Светогорац

ТУМАЧЕЊЕ БОЖАНСТВЕНЕ ЛИТУРГИЈЕ

1. МИРНА ЈЕКТЕНИЈА И АНТИФОНИ

Литургија преображава земљу у небо	524
Крст симболише Царство	525
Верни народ домеће: Амин	526
Тајна мира Божијег	527
Христос је наш мир	529
Мир свега света	530
Онај ко иште мир, жуди за Христом	532
Храм је небо на земљи	532
Човек је христоносни храм	533
Епископ седи на Горњем, Божијем месту	535
Хришћани одржавају свет	537
Нека се весели творевина	539
Уморни и натоварени	541
Да нас избави од сваке невоље	541
Да нас избави од гнева	544
Да нас избави од опасности	544
Да нас избави од тескобе	545
Нека се не збуњује срце ваше (Јн. 14, 1)	545
Сами себе и једни друге и сав живот свој Христу Богу предајмо	546
Неисказано човекољубље Божије	547
Души певање особито годи	548

Гле, Јагње Божије (Јн. 1, 29)	550
Опет и опет Господу се помолимо	550
Удео у наследству светих (Кол. 1, 12)	551
Бог се унизио	552
Заједничке и сагласне молитве	553
2. ВХОД СА ЈЕВАНЂЕЉЕМ – МАЛИ ВХОД – И „ЧТЕНИЈА”	
Анђели и људи се уједињују	556
Заједничко славље небесника и оних на земљи	558
Горње место	560
Навештавање Христовог доласка	561
Светлост богопознања	564
Приступимо Женику носећи светиљке	566
Гледамо и слушамо Христа	567
Унесимо ум са свега земаљског	569
Мир свој дајем вам (Јн. 14, 27)	570
Блага вест о Царству	570
3. ЈЕКТЕНИЈА И ВЕЛИКИ ВХОД	
Христос је бездан милости	572
Господе, помилуј	575
Оглашени	576
Отпуст оглашених	578
Учини да будемо достојни	579
Просвети хаљину душе моје	580
ХЕРУВИМСКА ПЕСМА	582
Јер си Ти, Господе, Који приноси и који Се приноси	584
Као они који ће примити Цара свих	586
Преношење Светих Дарова	588
Благообразни Јосиф, скинувши са дрвета	591
Свети Дух саслужује	592
4. ЈЕКТЕНИЈА ЗА ПРЕДЛОЖЕНЕ ЧАСНЕ ДАРОВЕ	
И СИМВОЛ ВЕРЕ	
Савршенство без краја	594
Анђео чувар	596
Корисно душама нашим	597
Смрт – почетак бољег живота	598
Греси и незнања	599
Мир припрема пут љубави	600
Целив љубави	601
Двери, двери!	603
Набрајање дарова Божијих	605

5. СВЕТО УЗНОШЕЊЕ (АНАФОРА) – КАНОН ЕВХАРИСТИЈЕ

Стојмо са страхом	605
Милост мира, жртву хвале	606
Дарови Свете Тројице	607
Чудо литургијског Претварања [Пресуштаствљења]	608
Заблагодаримо Господу	610
Достојно је и праведно	611
За све... ми благодаримо Теби	612
Победничка песма	614
Заједничко славословље анђела и људи	616
Бог тако заволе свет	617
Савршава се жртва Христова	619
Тајна Вечера и божанствена Литургија	620
За Христов спомен	622
Сећање на Царство Христово	623
Твоје од твојих Теби приносећи	624
Силазак Утешитеља	625
Достојно је ваистину блаженом звати Тебе, Богородицу	627
Гостољубива домаћица (Угостиља) и хранитељица верних	628

6. ПОМИЊАЊЕ ИЗ ДИПТИХА И ПРОЗБЕНА ЈЕКТЕНИЈА

Помињање Светих	629
Посети нас Боже	631
Принос за васељену	632
Једним устима и једним срцем	632
Као мирис миомира духовнога	633
Јединство вере	635
На заједницу Светога Духа	637
Смелост према Богу	638
Сада смо деца Божија	639
Трпеца мира	641
Приклањање главе	641

7. БОЖАНСТВЕНО ПРИЧЕШЋЕ

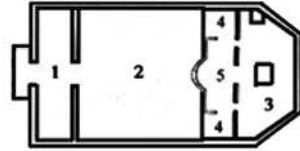
„И горе Те имам и доле се прожимам Tobом.”	643
Светиње светима	644
Један је свет, један Господ Исус Христос	645
Ломи се Јагње Божије	646
Један је Христос	648
Топлота Духа Светога	649
Молитве пред божанствено Причешће	650
Ево дотаче се усана мојих	652

Можемо увек да празнујемо Васкрс	654
Припрема за приступање причешћу	656
Са вером, страхом Божијим и љубављу	657
Своје овце зове по имену (Јн. 10, 3)	660
Ми и Христос смо једно	661
Христос припрема гозбу и у једном и у другом свету	662
Видесмо Светлост истинску	663
Узнеси се на небеса, Боже	666
Не налазим речи, Спасе	667
8. ОТПУСТ	
У миру изиђимо	669
Пунота Цркве	670
Буди име Господње благословено	671
Благослов Господњи и милост	673

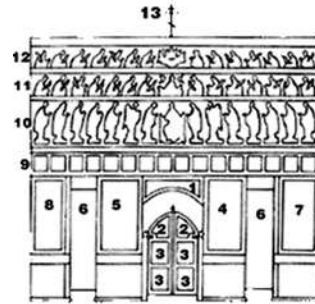
Реч уредника о библиотеци „Образ светачки”	675
--	-----

Црква се састоји из три дела

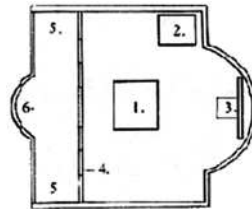
1. Припрата
2. Средишњи део цркве, нартекс
3. Олтар
- (4. Солеја
5. Амвон)

Иконостас

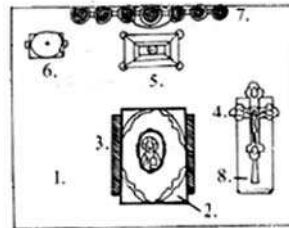
1. Икона Тајне вечере. 2–3. Царске Двери.
- Икона Благовести
- Иконе четворице јеванђелиста
- Икона Спаситеља
- Икона Мајке Божије
- Ћаконске двери
- Храмовна икона
- Друга икона
- Иконе дванаест празника
- Иконе апостола
- Иконе пророка
- Иконе старозаветних патријараха и праотаца
- Крст

Олтар

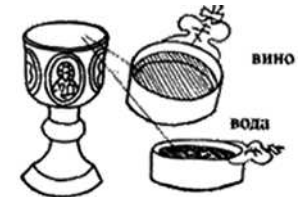
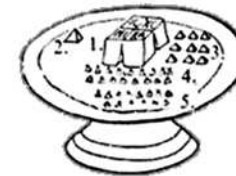
1. Престо
- Жртвеник
- Горње место
- Иконостас
- Солеја
- Амвон – централни део солеје.

Престо

1. Покривач престола
- Св. Јеванђеље
- Антиминс
- Престони крст
- Дарохранилница
- Прибир за крштење
- Свећњак
- Платно за брисање усана после св. причешћа

Жртвеник

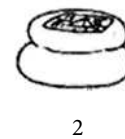
1. Св. чаша – путир
- Дискос
- Пет просфора
- Велики воздух – покривач
- Копље
- Кашичица
- Два тањира за вађење Агнеца и частице из прве и друге просфоре
- Два мала воздуха – покривача
- Звездица
- Посудица за топлоту [топлоту], „топлота”
- Поменици за здравље и за упокојене

копље

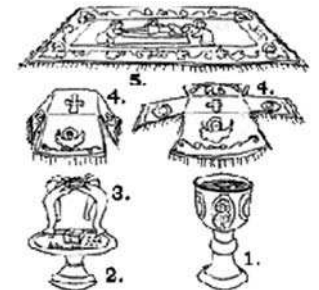
положај частица на дискосу

чаша – путир

1. Из прве просфоре узима се АГНЕЦ.
- Из друге просфоре се узима частица у част Мајке Божије.
- Из треће просфоре се узима 9 частица у част святих.
- Из четврте просфоре се узимају частице за живе.
- Из пете просфоре се узимају частице за мртве.

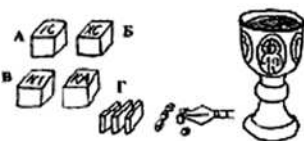
1. Путир – чаша
- Дискос
- Звездица
- Мали покровци
- Велики покривач – воздух

Частица А се погружава у чашу.

Частицом Б се причешћују свештенослужитељи.

Частицама В и Г причешћују се мирјани.

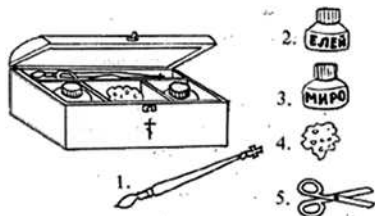
1. Стручац за помазање

2. Елеј (масло)

3. Миро

4. Сунђер

5. Маказе

крсно
знамење

постављање руку
при узимању
благослова

освећење
иконе

БИБЛИОТЕКА "ОБРАЗ СВЕТАЧКИ"

(дистрибуција тел. 063 / 328 003 / 09-14^h)

Архиепископ Аверкије Таушев

Јеромонах Григорије Светогорац

БЛАГОСЛОВЕНО ЦАРСТВО ОЦА И СИНА И СВЕТОГА ДУХА

Тумачење Свете Литургије и свих богослужења Православне Цркве

Преводиоци

Младен Станковић, с руској језика

Лада Акад, с српској језика

Књију љриредили

Јован Србуљ, Владимир Димитријевић

Рецензенти

Протојереј ставрофор хаџи Љубодраг Петровић

Протојереј Вајо Јовић

Уредник издања

Јован Србуљ

Технички уредник

Јереј Велимир Бирманац

Дизајн корица

Ђакон Милорад Милосављевић

Тираж: 500

Штампа: Артпринт, Нови Сад

